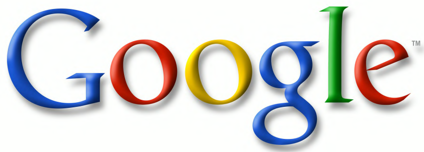

UNIVERSITY of MICHIGAN
GENERAL LIBRARY
OCTAVIA WILLIAMS BATES
BEQUEST

UNIVERSITY of MICHIGAN
GENERAL LIBRARY
OCTAVIA WILLIAMS BATES
BEQUEST

ANECDOTA,
QUÆ
EX AMBROSIANÆ BIBLIOTHECÆ
CODICIBVS

Nunc primum eruit,

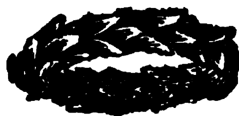
NOTIS, AC DISQVISITIONIBVS
AVGET

LUDOVICUS ANTONIUS
MURATORIUS,

IN EADEM BIBLIOTHECA
AMBROSIANI COLLEGIJ DOCTOR,

TOMVS SECVNDVS

Præter veterum monimenta Commentarium continens
DE CORONA FERREA,
qua Romanorum Imperatores in Insubribus
coronari solent.

MEDIOLANI,

Typis Iosephi Pandulfi Malatestæ. 1698.
Superiorum permissu; & Privilegio.

SER.MO, ET REV.MO PRINCIPI

FRANCISCO MARIÆ MEDICEO

S. R. E. Cardinali, S. Rom. Imperii, Regniq; Hiſpaniarum Protectori

LVDOVICVS ANTONIVS MVRATORIVS vtramque felicitatem.

SPlendidiſſima Gens tua Dominatrix, SERENISSIME CARDINALIS, in te regalem Majorum ſanguinem, & gloriam fudit; tu vero hereditatem magnarum virtutum generoſa imitatione auxiſti, & per te parta meritorum opulentia amplificaſti. Inter hæc univerſorum animos, & præſertim ſapientium mirifice capit amor iſte tuus plane regius, quo literas, earumq; cultores humaniſſime ſuſcipis, quam laudem tibi gentilem munificentia morum tuorum implet

plet augustissime. Nimirum certam hanc viam ad immortalitatem nominis inivisti, quam Leo X. Pont. Max., Cosmus M., Laurentius, ceterique Majores tui constantissime institerunt, adeo ut Serenissimæ Domui tuæ in primis debeant Italica ingenia, quod sordes inundante olim barbaria contractas eluerint. Enim vero quid magis decorum, & consentaneum politicæ caritati, optimisq; rectoribus gentium, quam alere bonas artes, quibus subiectorum animi in præstantissima ipsorum facultate, nempe intelligentia, fiunt pulchriores? Quantum vero in hac laude excellas, Mecœnas Serenissime, docent Europæ ingenia excultissima, quæ certatim sua ipsorum opera dicant tibi, quod scilicet intelligant, hinc duci auspicia Musis felicissima. Horum certe sapientiam mihi non arrogo; hanc tamen venerabundam fiduciam imitatus frontem hujus libelli tam grandi nomine insignire ausus sum, tibiq; hæc vetusta monimenta supplex offerre, certus exiguis muneribus non lædi majestatem Principum, quibus potius obsequium animi, quam pretium rei spectatum est. Reliquum igitur erit, ut qui novis in dies magnanimitatis nominibus me devincire non dedignaris, huic quoq; opusculo excelsum patrocinium tuum largiare, concedasque, ut tributi exilitas tribuentis veneratione suppleatur. Faustitati Musarum, & exemplo optimorum Principum te diutissime sospitet Deus Optimus Maximus.

Mediolani IV. Idus Septembr. MDCXCVIII.

IN-

INDEX MONIMENTORVM, AC DISQVISITIONVM hujus Tomi.

Finis Index.

Hono-

HOnorificam meretur Censuram secundus etiam hic Tomus, quem D. Ludovicus Muratorius in publica Bibliotheca nostra Mediolanensi Ambrosiani Collegii Doctor Anecdotis, extractis ab eiusdem Bibliothecæ Ambrosianæ Codicibus locupletavit: plurima afferens scitu dignissima, optatisque referta eruditionibus. Qua in re taliter ille sapientiæ partibus usus est; ut præsens commendabile omninò arbitrer ipsius Opus: quodque imprimi, ad pretiosum literarij Orbis ornamentum, & queat, & debeat. Ita fixum animo hæsisse meo assero. Calendis Martii, Anno MDCXCVIII.

Ego D. Hieronymus Meazza Clericus Regularis, Sacræ Theologiæ Professor, pro Sancto Officio Censor Librorum, &c.

IMPRIMATVR.

F. Prosper de Leonibus Inquisitor Generalis Mediolani &c.

Bartholomæus Crassus Canonicus Ordinarius pro Eminentissimo D.D. Cardinali Archiepiscopo.

Franciscus Arbona pro Excellentiss. Senatu.

PRO-

PROLEGOMENA IN BACHIARIVM.

Ecundum Anecdotorum librum aperit pretiosum Bachiarij Philosophi Christiani Opusculum, cui hucusq; cum blattis, ac pulvere secretissimum bellum fuit. Quæ de illo Gennadius Massiliensis Presbyter attulerit, primum videamus. *Bachiarius*, inquit ille, *vir Philosophiæ Christianæ nudus, & expeditus, vacare Deo disponens, etiam peregrinationem pro conservanda proposita integritate elegit. Edidisse dicitur grata opuscula; Sed & ego ex illis unum de Fide librum legi, in quo satisfacit Pontifici Vrbis adversum querulos, & infamatores peregrinationis suæ, indicans se non timore hominum, sed Dei causa peregrinationem suscepisse, ut exiens de terra sua, & cognatione sua cohæres fieret Abrahæ Patriarchæ.* Quid sibi Gennadius velit, quum Bachiarium *Philosophiæ Christianæ nudum, & expeditum* appellat, non ita facile explicatu est; ea enim verba ignarum potius Philosophiæ, quam peritum testantur, quod nihilominus ex eius scriptis omnino falsum probatur. Itaq; mendam in Gennadij librum irrepsisse crediderim, & pro *nudus* legendum *nitidus* arbitrarer, ut Bachiarius de Christiana Philosophia nitide, atq; expedite loqui significetur. Certe Honorium Augustodunensem antiquum Auctorem, nempe qui A. C. 1130. claruit, in lib. de Luminar. Ecclesiæ, quem ex Hieronymo, Gennadio, alijsq; expressit, hac voce usum animadverti; etenim hæc adfert verba non aliunde sane, quam a Gennadio mutuatus: *Bacharius vir Christianæ Philosophiæ nitidus, & expeditus edidit grata opuscula de Fide.* Quin & ipse Gennadius alibi vocabulum hoc vsurpauit, quippe Gennadium Constantinopolitanum Antistitem *virum lingua nitidum, & ingenio acrem* vocat. Bachiarius igitur, uti nuper didicimus, peregrinatione instituta sese Patriæ suæ eripuit, ut doctior exinde, sacræq; Religioni addictior evaderet. Verum non sine quorumdam obtrectatione consilium eius exceptum fuit, & calumniatores eo usq; perrexere, ut ad Romanum Pontificem querimonias in illum deferrent. Quapropter publica fidei professione per Pontificem Summum expetita, elegantissimum Opusculum Bachiarius paravit, tum suæ Religionis testem, tum futuris seculis præclarissimum de Fide documentum. Antonius

tonius Possevinus e S. I. in Appar. Sac. de Bachiario ita inquit: *Quod vero Gennadij Catalogus habet eum scripsisse adversus* querulos, *Codex Viridis vallis legit adversus* Cerellos. Sed nullius momenti lectionem huiusmodi censeo; quinam enim, & cuius loci fuere isti Cerelli? Deinde *queruli* voce hoc est *obtrectatoris* alibi usus est Gennadius; ait enim in laudato Catalogo: *Orosius Presbyter Hispani generis vir eloquens, & Historiarum cognitor, scripsit adversum querulos Christiani nominis*. Itaq; retinenda & alio in loco vox *querulos*. Quod vero ait idem Gennadius, Bachiarium indicare *se non timore hominum, sed Dei causa peregrinationem suscepisse, ut exiens de terra sua, & cognatione sua cohæres fieret Abrahæ Patriarchæ*, Opusculo, quod nunc proferimus, integram conciliat fidem, quum heic ita loquatur Bachiarius: *Nos Patriam etsi secundum carnem novimus, sed nunc iam non novimus, & desiderantes Abrahæ filij fieri terram nostram, cognationemq; repulimus*: Nemo igitur dubitauerit, quin libelli huiusce certus sit Auctor Bachiarius.

De Patria Bachiarij.

IOannes Baleus inter Heterodoxos Scriptor pestilentissimus in Cent. 1. de scriptor. Britanniæ num. 46. Bachiarium natione Britannum pronunciat. Neq; ab eo dissentit Ioannes Pitseus tomo 1. de Illustr. Britanniæ scriptor. ad Annum C.460. Miræus vero in Auctario ad Auctores Ecclesſ. Hiberniam ipsius cunabulis illustratam affirmat, in quorum sententiam nunc omnes pedibus eunt. Ego rem altiori indagine dignam examini subijciam, & quicquid in huiusmodi quæstione fidei reliquit Bachiarius, in medium adducam. Inquit ille primis Opusculi lineis ad Romanum Pontificem: *Suspectos nos, quantum vides, facit non sermo, sed regio, & qui de Fide non erubescimus, de Provincia confundimur*. Pergit infra: *Sicut Samaritanis, sic nobis non creditur, eo quod cuiusdam hæresis macula solum nostrum originale perstrinxerit, sic Præsidentum quorumdam sententia iudicamur, quasi liberi esse ab erroris deceptione nequeamus*. Tum varijs exemplis eruditissime ostendit, se à Patriæ suæ erroribus purum, atq; ab improborum contagio immunem servasse. Addit: *Iam in Christo renatis terrenæ Provinciæ error adscribitur? Si agnoscimus Patriam, erubescimus at culpam*. Itaq; constat Bachiarij Patriam hæresis cuiusdam febri correptam, quin & eo usq; pervasisse morbum, ut in eiusdem suspicionem omnis indigena traheretur. Hæc ibi satis aperte expressa. An vero eadem de Britannia dici commode possint, dubitare vehementer cogor. Certum est, ab ipsis Fidei Christianæ incunabulis eam in Insulam veræ Religionis semina invecta fuisse. Nullæ deinde tyrannorum minæ, nulla Ethnicorum immanitas Christi legibus Britanniam eripere potuit, innumeriq; ibi Martyrij palma augeri, quam Christum eiurare, gloriosius, feliciusq; censuere. Pluribus

ribus hæc tradunt Iac. Usserius Archiep. Armach. in Britann. Eccles. antiquitatibus, & Harpsfeldius in Hist. Anglic. Ecclesiæ. Diutius de tanta felicitate gloriata esset Britannia, ni suo malo fœcunda Pelagium ipsa in lucem protulisset, famosæ hæresis postea auctorem. Quamquam, ut verum fateamur, non ab eodem Pelagio illuc illata pestis, sed ab Agricola quodam, cui Severianus Episcopus Pelagianus Pater erat. In S. Lupi Trecensis Vita apud Surium die 29. Iulij legitur: *totam fere Britanniam Pelagianam hæresim occupavisse*. Id autem Anno Christi 429. Florentio, ac Dionysio Coss. contigit; ad eum siquidem Annum Prosper in Chronico ait: *Agricola Pelagianus Ecclesias Britanniæ dogmatis sui insinuatione corrupit*. Idem testantur Beda lib. 1. Hist. Eccles. cap. 17. Constantius in Vita S. Germani apud Surium 31. Iulij lib. 1. cap. 23. Baronius Anno 429. §. 10. Em. Norisius cap. 5. lib. 2. Hist. Pelag. & Usserius cap. 11. de Brit. Eccl. Primordijs. Quibus animadversis iam quis suspicetur Bachiarium Pelagianæ hæresis suspicione laborasse, ac propterea in Britannijs primam lucem vidisse? Nulla alia profecto hæresis seculo, quo is in vivis egisse creditur, Provincias illas occuparat. Sed si diligentius adnotata perpendamus, quæ alijs e Britannia Bachiarium prodijsse suadere possunt, ea mihi eumdem alibi ortum probare omnino videntur. Etenim, si in Pelagianorum censum coniectus Bachiarius fuisset, cur à se tantam ille calumniam amovere conatus non esset, productisq; suæ Fidei documentis cur a Pelagij sententia se longe abire non ostendisset? Integer eiusdem libellus legatur, nullumq; de huiusce hæresis quæstione verbum occurret. Totus ille est in Trinitatis sacratissimæ dogmatibus exponendis, totus in Apostolorum Symbolo explicando; in originem animæ inquirit, de disciplina Ecclesiastica disserit, adijcitq; *Hic est baculus defensionis nostræ, quo murmurantium adversus nos ora feriamus &c. Hoc scutum Fidei nostræ, quo obtrectantium verborum, & venenata suspicionum spicula repellimus, ac vitamus*. Enim vero, si male Bachiarius audijsset, sibiq; Pelagianæ labis communionem obijci sensisset, neq; aliquid in eius confutationem protulisset, adeo confidenter sibi paratum esse contra calumniatores suos clypeum dicturus non erat. Quin minus proprie hæresis Pelagiana a Britannorum finibus fluxisse, eiusq; regionis error peculiaris diceretur, nempe quæ Pelagium quidem Britannum Auctorem habuerit, sed extra Britanniam ab eodem promulgata alias Provincias altius quam istam gravi contagione infecerit. Reliquum igitur est, ut Britannis scriptoribus Bachiarium eripiamus, in quorum albo incautissime hucusque consignatus vixit. At quamnam, inquies, Patriam eidem assignabis? Ego Britanniam non fuisse certissimum pene habeo; videant modo alij, cuiusnam illum Patriæ civem faciant, illos enim non moror, neq; mihi heic diutius immorari vacat.

De tempore, quo Bachiarius vixit.

QUod ad ætatem, tempusque, quo Bachiarius vixit, una est Scriptorum sententia, sed nullis freta testimonijs, solisque nixa coniecturis. Baleus Cent. 1. num. 46. hæc ait: *Bachiarius Macceus Divi Patricij Discipulus natione Britannus post varia bonarum artiũ in Legionensi Gymnasio studia Mathematicis Disciplinis ætate iuvenili se totũ impendit &c. Edito tandem libello Romanæ Vrbis Pontifici Leoni, ut fertur, satisfecit &c. Claruit senex Anno Virginei partus* 460. Pitseus de Illustr. Britan. script. ad A. C. 460. num. 37. ijsdem fere verbis hæc repetit: *Et quoniam apud singulos se excusare non potuit, ad communem in terris omnium Christianorum Patrem Romanum Pontificem Leonem primum scripsit &c. Claruit senex Anno post mundum à Christo redemptum* 460. *regnante in Britannia Vortigerno*. Horum opinioni subscripsere Possevinus in Appar. Sacro, Oudinus in supplemento ad Labbeum pag. 100. Morer. in diction. Hist. alijq; non pauci. Verum coniecturis nimium indulsere laudati Scriptores, & quamquam vehementer doleam nulla huiusce rei expressa documenta nobis à Bachiario relicta, nihilominus ad istorum sententiam accedere nequeo. Si enim ad Leonem Magnum scripsisset Bachiarius, cur Nestorianæ, ac Eutychianæ hæreseon nullam mentionem iniecisset? Fervebant eo tempore de horum pravis opinionibus quæstiones, totusq; pene Christianus orbis acri contentione divisus Nestorium, & Eutychem, aut fovebat, aut damnabat. Gemina iccirco Oecumenica Concilia ad Fidem restituendam coacta, omnibusq; necessitas imposita hos hæreticos publica Fidei professione eiurandi, ut se quisq; Catholicum proderet. Nemo igitur sibi facile suadere poterit, sub Leone Bachiarium hanc pro Fide suâ Apologiam procudisse, quum adeo famosas, gravesq; hæreses omnino non confutaverit. Ut autem hac de re & ego opinionem meam proferam, censeo ad seculi à Christo nato quarti finem initiumve sequentis cùm Opusculo isto Bachiarij ætatem esse referendam. Quandoquidem, si benè animadvertamus, eas tantum hæreses Bachiarius stylo configit, quæ à Christi morte ad illud usque tempus eruperant; eas vero, quæ seculum quintum respiciunt, nullo prorsus telo confodit. Arium, Macedonium, Helvidium, aliosq; damnat; de reliquis hæresibus recentioribus ne verbum quidem. At cur hoc silentio usus fuisset Bachiarius, si post hæreses exortas scripsisset? Verum audire iuvat, quid habeat ille, quo opinioni nostræ robur addatur. *Si*, inquit, *pro culpa unius Provinciæ anathemanda generatio est, damnetur & illa Beatissima Discipula, hoc est Roma, de qua NUNC non una, sed duæ, vel tres, aut eo amplius hæreses pullularunt, & tamen nulla earum Cathedram Petri, hoc est Sedem Fidei, aut tenere potuit, aut movere*. Ijs igitur temporibus, quibus scribebat Bachiarius, non unam tantum vides, sed duas tresve

hære-

hæreses ex Urbe prodijsse, quæ tamen Cathedram Petri labefactere nulla ex parte potuerant. Id autem procul dubio Leonis Magni ævo non evenit, sub quo Romæ nullus hæreticus primum erupit. Contra hæc ad seculi quarti finem aptissime referenda videntur. Etenim tunc Helvidius, ac Iovinianus venenum suum Romanis Civibus propinare coeperunt, illosq; diu ibidem constitisse certissimum est. Præter Auctorem Libri, qui *Prædestinatus* appellatur, unus Hieronymus sententiæ huic confirmandæ sat erit. Inquit S. Doctor lib. contra Helvidium: *Consecutus es quod volebas, nobilis factus es in scelere. Ego ipse, qui contra te scribo, cum in eadem tecum Urbe committam, albus, ut aiunt, aterve sit nescio &c.* Eodem ergo tempore, quo Hieronymus scribebat, Helvidius & ipse hæresim suam spargebat; uterq; autem Romæ commorabatur. Iovinianus quoq; non alibi merces suas vænum exposuit; licet enim diu in quodam Monasterio (Mediolanense hoc non erat, uti contra Baronium probat erudite Puricellus cap. 38. num. 7. Diss. Nazar.) vir flagitiosus delituerit, ibi tamen perniciosum dogma proferre ausus non fuit. Quamobrem in publicum Romæ prodiens, ac tum primum personam exuens impijs vocibus virginitatis vota, meritumq; ieiuniorum aggredi cœpit. Hieronymus adversus illum in arenam descendens duos elucubravit libros, quorum primum ita exorditur: *Pauci admodum dies sunt, quod Sancti ex Urbe Roma fratres cuiusdam mihi Ioviniani commentariolos transmiserunt &c.* alterum vero librum sermone ad Romam converso ita concludit: *Urbs potens, urbs Orbis Domina, urbs Apostoli voce laudata, interpretare vocabulum tuum &c. virtus te excelsam facit, voluptas humilem &c. cave Ioviniani nomen, quod de Idolo derivatum est &c.* Epist. quoq; 51. ad Domnionem de Ioviniano loquens inquit: *Inter mulierculas sciolus sibi, & eloquens videtur. Postquam Romam mea Opuscula pervenerunt, quasi æmulum exhorruit.* Augustinus etiam in lib. de Hæref. ad Quod vult Deum num. 82. de Ioviniano paria habet: *Virginitatem*, ait, *Sanctimonialium, & continentiam sexus virilis in Sanctis eligentibus cœlibem vitam coniugiorum castorum, atque Fidelium meritis adæquabat, ita ut quædam Virgines sacræ provectæ iam ætatis in Urbe Roma, ubi hæc docebat, eo audito nupsisse dicantur.* Itaq; Helvidius, ac Iovinianus blasphemias suas primum Romæ proposuere, atq; idcirco tunc dicere Bachiarius potuit non unam, sed duas, pluresq; ex Urbe pullulasse hæreses. Hinc ille acerrimo studio, enixeq; istorum hæreticorum dogmata se detestari fatetur, quasi aperte magis eorum anguium nondum extinctorum protervia confodi oporteret. *Virginem*, inquit, *de qua natum scimus Christum, & Virginem ante partum fatemur, & Virginem post partum, ne consortes Helvidiani erroris habeamur.* Infra: *Continentiam prædicamus, virginitatem utpote egregium germen, & ex effœta trunci radice procedens extollimus, & miramur.* Igitur circiter Annum Christi 390. & quod excurrit, Bachiarium hanc sibi parasse Apologiam crediderim.

De

De scriptis, ac dignitatibus Bachiarij.

PORRO quæ de Bachiario præter Gennadij auctoritatem refert Baleus, omnino commentitia, & sine tabulis affirmata mihi videntur. *Bachiarius*, inquit ille, *D. Patricij Discipulus natione Britannus (alij Macceum vatem appellant) post varia bonarum artium in Legionensi Gymnasio studia Mathematicis disciplinis ætate iuvenili se totum impendit. Perveniens demum ad annos provectiores per Philosophiam Christianam nudus, & expeditus Deo vacare disponens longam peregrinationem pro concepta integritate conservanda suscepit. Inaudita enim illis diebus tyrannide (ut in Historijs docent Gildas, Gualfridus, & Beda) Hunni, Picti, & Scoti Britannos per Maximum Regem attenuatos opprimebant, & ob id aufugisse Bachiarium ex Patria suspicabantur quidam &c. Composuit vir eloquentissimus ad Ianuarium de reparatione lapsi, alias de fructu Pœnitentiæ librum 1. De Fide perseverante lib. 1. Prognostica Nativitatum lib. 1. &c. Hunc alij Bachiarium, alij Bachianum vocant.* Huius verba, seu malis somnia, ferme exscripserunt Pitseus de reb. Anglic. ad A. C. 460. Aet. 5. Oudinus de script. Ecclef. Nicolaus Harpsfeld. Guilielmus Caue in Hist. literar. de script. Ecclef. & alij. Sed, ut modo præfabar, quum hæc sine ullo teste proferantur, fidem nullam impetrabunt. His accedit quod Usserius vir magni nominis cap. 17. de Britann. Ecclef. Primord. animadvertit, scilicet perperam ab istis cum Bachiario confundi *Macceum vatem*, seu *Mocteum*, qui revera S. Patricij Discipulus fuit, & ab Annalibus Ultoniensibus Anno Ch. 535. vel 537. e vivis excessisse dicitur. Quod autem ad libros spectat *de Fide perseverante*, & *de Prognosticis Nativitatum*, quum neq; Gennadius, neq; Honorius Augustodunensis, alij ve antiqui eorum meminerint, Bachiario male inscribi arbitror. Epistola vero *de Reparatione lapsi ad Ianuarium*, quæ in Bibliotheca Patrum ult. edit. extat, ab omnibus scriptoribus Bachiario nostro tribuitur, qua tamen in re me in dubitationem adduxit Codex MS. Bibliothecæ nostræ, ubi hæc eadem Epistola legitur, & sic inscribitur: *Incipit liber Sancti Bacharij Monachi ad Ianuarium de reparatione lapsi*. Ita porro exorditur: *Benedicto in Christo fratri omni mihi Fide, & dilectione venerabili Ianuario Bacharius peccator salutem &c.* Utiq; a Bachiarij nomine, atq; instituto Epistolæ huius Scriptor differre videtur, hic enim Bacharius, & Monachus, & Sanctus appellatur, ille vero nequaquam. Quare hæc mihi iniecta erat dubitatio, satisne vere ad nostrum referenda hæc Epistola foret. Quum tamen utrumq; Opusculum simul contulerim, unum eumdemq; eorum Auctorem continuo agnovi; ipsamet enim scribendi ratio, ipsæ pene dictiones, ac phrases ita utrobiq; legenti occurrunt, ut ovum ovo similius non sit. Quod ad Bachiarij dignitates attinet, eum

fortassis

fortassis Monachorum instituta sequutum fuisse ex Epistolæ nuper laudatæ inscriptione cognoscere possumus; & in hanc rem quædam eius verba prorsus expendenda supersunt. Uti vidimus Apologiam hanc ille ad Romanum Pontificem scripsit; quid autem est, quod ille Episcoporum Maximum *Fratrem Beatissimum* vocat? Rem altius quæramus. *Fratris* nomen prioribus Ecclesiæ seculis ab Episcopis invicem scribentibus usurpatum fuit, ita ut quicumq; Episcopus vel ad ipsum Urbis Pontificem literas daret, hoc eodem fere semper titulo uteretur. Quod ad Episcopos inter se agentes, res extra omnem dubitationis aleam posita est, neq; exemplis, quæ passim occurrunt, roboranda. Illud nostra etiam tempestate in usu est, summusq; ipse Pontifex ad Episcopos scribens eos *Fratris*, reliquos vero *Filij* appellatione distinguit. Eumdem vero Romanum Antistitem, quoties ad eum Episcopi scribebant, *Fratrem* appellare consueverunt. Cyprianus Carthag. Ep. plures ad S. Cornelium Urbis Episcopum Epistolas conscripsit, eumq; semper *Fratrem* nuncupat. S. Ambrosius una cum Patribus Mediolani contra Iovinianum coactis ita Epistolam ad Syricium Papam inscribit: *Domino dilectissimo Fratri Syricio Papæ Ambrosius Episcopus, Bassianus, & ceteri Episcopi &c.* Patres Concilij Carthaginiensis de actis adversus Pelagium, & Cœlestium ad Innocentium Summum Pontificem scribentes hunc titulum Epistolæ inscribunt: *Domino beatissimo, & honoratissimo Fratri Sancto Innocentio Papæ Aurelius, Mundius &c.* Patres quoq; Synodi Arelat. 1. ad S. Sylvestrum ita scribunt: *Domino Sanctissimo Fratri Silvestro Marinus, vel cœtus Episcoporum, qui adunati fuerunt in Oppido Arelatensi.* Plura congerere nolo. Ita tamen hoc nomine erga Romanum Pontificem semper usi non sunt Episcopi reliqui, ut etiam reverentiæ ergo, quam quisq; maximam erga Petri Sedem profitebatur, *Patris* vocabulo quandoq; non exornarent. Ceretius, Salonius, & Veranus Galliarum Episcopi Epistolam ad Leonem Magnum ita exordiuntur: *Domino Sancto, Beatissimo Patri, & Apostolica Sede dignissimo Papæ Leoni &c.* Tom. 1. Conc. Gall. pag. 42. collect. Sirmond. S. Cyrillus Alexandr. Ep. in Epistola ad Cœlestinum Romanum Episcopum sic loquitur: *Sanctissimo, Deoq; amantissimo Patri Cælestino Cyrillus salutem.* Tom. 1. cap. 29. Conc. Ephesini. Pluribus parco exemplis, atq; hoc adnotare mihi sat est, à multis seculis ita uni Romano Pontifici *Papæ*, ac *Patris* nomina adhæsisse, ut ab omnibus Episcopis illa semper obtinuerit. Qua de re consule etiam V. C. Ioannem Mabillonium lib. 2. cap. 2. de re Diplom. Quum vero dignitate inferiores ad Romanum, aliósq; Antistites scriberent, *Patris* vocabulo utebantur. Paulinus nondum Nolanus Episcopus ad Augustinum, ad Delphinum Burdegalensem, ad Victricium, aliosq; Præsules scribens *Patres* ubiq; appellat. Paulus quoq; Orosius Hispanus Presbyter S. Augustino Historiarum libros inscribens hoc eodem utitur stylo, ac S. Hieronymus Augustinum *Sanctum, ac honoratissimum Papam*, hoc est, *Patrem* sæpe

vocasse

vocasse cognoscitur. Hæc igitur quum ita se habeant, quid de Bachiario dicemus, qui Romanum Pontificem, hoc est Episcoporum Maximum *Fratrem beatissimum* appellat? An Episcopales & ipse infulas gerebat? Ego suspicor, at affirmare non ausim. Profectò, ni tanta ille dignitate conspicuus fuisset, vix suadere mihi possum, ab illo per Urbis Episcopum Fidei professionem exigendam fuisse, quum in Ecclesia Dei absq; hoc gradu infimi subsellij, parvique, ut ita dicam, momenti Bachiarius futurus fuisset. Plura tamen sunt, quæ me ab huiusmodi sententia abducunt. Gennadij quidem, aliorumq; veterum de hac dignitate silentium prætereo, quippe illis non magis, quam mihi perspectæ res Bachiarij fuere; sed alia se offerunt, quæ me validius deterreant. Ipsemet Auctor silet, quin ab Episcopis diversum, illisq; subiectum se facit, dum Episcoporum, Patrumq; decretis se omnino subscripturum affirmat, ac addit: *Neq; enim tam stulti sumus, ut quibus capita pro sanctificatione submittimus, his corda nostra humiliare nolimus*. Itaq; quod *Fratris* nomine erga Summum Urbis Pontificem Bachiarius utatur, ea ratione id ab illo usurpatum arbitror, qua omnes absq; ulla conditionis differentia in Christo Fratres sumus. Lactantius lib. 5. cap. 23. Divin. Institut. *Iustus*, inquit, *ac sapiens scit cunctos ab eodem Deo, & eadem conditione generatos iure fraternitatis esse coniunctos*. Ita invicem à primitiva usq; Ecclesia vocabantur Christiani, quam rem pluribus illustratam comperies à Claudio Espencæo in Comment. ad Epist. 2. Pauli ad Timoth. cap. 4. Sentiant igitur heic quod lubet eruditi: ego Episcopos constituere ex coniectura non audeo, & fortassis errore Librarij factum, ut *Fratris* nomen pro *Patris* hoc in loco legatur. Ceterum Opusculum hoc mihi depromtum est ex antiquissimo Ambrosianæ Bibliothecæ Codice, quem ante annos minimum mille conscriptum characterum forma non dubitanter testatur. Fuit autem olim celebris Monasterij Bobiensis, & ex illo in Ambrosianam translatus à Magno Card. Federico Borromæo, cuius nomini perpetuam debent bonarum literarum cultores æternitatem precari.

Bachia-

Bachiarij Fides.

OMne, quod fuit, ipsum, quod erit, & non est, omne recens sub sole, & iterum Apostolus: *Omnia hæc in figuram nostri contigerunt*, quod præsentis rei probatur effectu, cum gesta olim Evangelici Sacramenta Mysterij iterum ætatis nostræ temporibus renovata celebrentur. Ecce nunc, quantum intelligimus, Christus a Samaritana aquam postulat, cum Beatitudo tua Fidem a nobis requirit. Suspectos nos, quantum video, facit non sermo, sed regio, & qui de Fide non erubescimus, de Provincia confundimur. Sed absit, Beatissime, ut apud viros sanctos macula nos terrenæ nativitatis inficiat. Nos Patriam etsi secundum carnem novimus, sed nunc iam non novimus, & (1.) desiderantes Abrahæ filij fieri terram nostram cognationemq; repulimus. Hoc autem ideo dicimus, quia sicut Samaritanis, sic nobis non creditur a Iudæis, eo quod cuiusdam hæresis macula solum nostrum originale perstrinxerit, sic Præsidentum quorundam sententia iudicamur, quasi liberi esse ab erroris deceptione nequeamus. Dictum est similiter quondam ab incredulis: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* & tamen inde Christus processit. (2.) Nunquid, rogo, Apostolorum merita unius perfidia, avaritiaq; mutavit, qui non dicam de eadem regione, sed eorum processit è latere? Nunquid Patriarcharum

Eccles. 1. 10.
1. ad Cor. 10. 6.
Io. in Evang. 1. 6.

Nota in Bachiarij Fidem, seu Apologiam.

DEsiderantes. Gennadius de script. Eccles. hæc de Bachiarij Apologia refert: *Satisfacit Pontifici Vrbis adversum querulos, & infamatores peregrinationis suæ indicans se non timore hominum, sed Dei causa peregrinationem suscepisse, ut exiens de terra sua, & cognatione sua coheres fieret Abrahæ Patriarchæ.* Quibus postremis verbis ad hoc loci respexit Gennadius. Quamquam fateor difficile hinc posse cognosci, peregrinationem ullam a Bachiario susceptam fuisse.

Numquid rogo. Apposite in hanc rem S. Cyprianus scribit lib. de Unit. Ecclesiæ: *Vt Iudam inter Apostolos Dominus elegit, & tamen Dominum Iudas postmodum prodidit. Non tamen idcirco Apostolorum Fides,*

charum vitam fratrum culpa turbavit? Nunquid Prophetarum oracula Pseudoprophetarum commenta falsarunt? Chore illo Levitico in hæresim declinante, nunquid reliqua cognatio ex hac stirpe descendens maculam ex propinquitate contraxit? Pontificis filijs ignem offerentibus alienum, germani eorum Sacerdotali funguntur officio, & inculpatos se a crimine fratrum ministerij sui honore testantur. (3.) Nicolao Diacono in hæresim declinante, gloriosa collectorum fratrum in virtutibus Dei opera refulserunt. Crimen nobis regionis intenditur. Quisquis hoc dicit, legat (4.) Christum Samaritanum, in qua Provincia non solum (5.) hæresis, sed Idola-
3. Reg. 18. triæ criminibus servierunt. In domo Achab Abdias servus Domini inven-

des, & firmitas cecidit, quia proditor Iudas ab eorum societate defecit. S. Hieronymus quoq; Epist. 22. ad Eustach. *Neque*, ait, *undecim Apostoli Iudæ proditione sunt fracti*. Et contra Vigilantium: *Apostolorum seriem Iudæ proditio non destruxit*.

Nicolao Diacono. Hic ille est Nicolaus, qui Apostolorum temporibus in Diaconorum censum cooptatus Nicolaitarum hęresi originem dedit, cuiusq; mentio est in Act. Apost. cap. 6. nu. 5. S. Irenæus lib. 1. cap. 27. aduers. Hæreses hæc de illo habet: *Nicolaitæ autem magistrum quidem habent Nicolaum unum ex septem, qui primi ad Diaconium ab Apostolis ordinati sunt, qui indiscrete vivunt.* Clem. Alex. lib. 3. Strom. Theodoritus lib. 3. hæret. fabul. Eusebius Cæsar. Augustinus, alijq; meminere.

Christum Samaritanum. Duplici ratione heic explicari Bachiarius potest. Aut enim Christum Samaritanum appellat, quippe qui non raro in Samariæ urbibus versatus fuerit, aut quod illum Iudæi convicij ergo Samaritanum vocarent. S. Io. in Evang. cap. 8. num. 48. *Nonne*, aiebant, *bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & Dæmonium habes?* Animadvertit autem Augustinus cum in Enarr. in Psalmum 30. tum in Expos. in Euang. Io. tract. 43. Christum minime se negasse Samaritanum. Sunt eius verba: *Horum duorum sibi obiectorum unum negavit, alterum non negauit, respondit enim, & ait: Ego Dæmonium non habeo. Non dixit: Samaritanus non sum &c.* Tum silentij rationem a Samaritani vocabulo petit.

Hæresis. Utiq; ab Hebreorum doctrinis, ac institutis quum olim Samaritani desciverint, iccirco hæretici sunt appellati. Philastrius Episc. Brix. lib. de Hæres. cap. 7. perversa eorum dogmata refert. Nicetas Choniates in Thesauro lib. 1. cap. 34. hanc gentem ita hæreticis accenset, ut tamen idololatria non carere affirmet. *Quamvis*, ait, *idololatræ revera sint, summa tamen illis, ne tales videantur, cautio est*. Dilucide supra omnes S. Epiphanius rem prodit lib. 1. adv. hæres. ad Samaritanorum hæresim; enarrata enim eorum a Iudæis discessione addit: Καὶ

αὐτὴ

inventus est, qui corporibus Prophetarum meruit copulari. (6.) In Ferepta Sidoniæ inter (7.) Chananeorum scelestissimum genus vidua fidelis reperitur, & Prophetarum hospita eligitur. Magister Idolatriæ, & caput hæresis Balaam, ut Christum prædicaret, admissus est. Iob ex Esau profani, & infidelis stirpe descendit. Ruth cognata generis Christi Moabitis esse describitur, cujus origo ab Ecclesiæ foribus abdicatur. Abraham caput Fidei de Chaldeorum stirpe descendit, quibus vernacula, & naturalis magicæ artis impietas est. Magis Christum adorantibus vetera errorum non imputantur opprobria. Moysi Aegyptiorum artibus erudito Prophetalis spiritus gratia condonatur. Iam in Christo renatis terrenæ Provinciæ error adscribitur? Si agnoscimus Patriam, erubescimus at culpam; mihi enim Civitas, cui renovatus sum, regio est effecta, vel Patria est. Nihil mihi de terrenis affinitatibus adscribatur, quibus renunciasse memini. Quisquis est, qui me de Provinciæ cognatione

αὐτὴ αἵρεσις ἀθετοῦσα μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀπωθυμένη δὲ εἰδωλολατρείαν, ἐν αὐτῇ δὲ εἰδωλολατροῦσα κατ᾽ ἄγνοιαν διὰ τὸ ἀποκεκρύφθαι τὰ εἴδωλα τῶν τεσσάρων ἐθνῶν ἐν τῷ ὄρει &c. Ita vertit Petavius vir magnus: *Sed illud huic hæresi contigit, ut dum mortuorum resurrectionem improbat, Idololatriamq; respuit, in eam imprudens inciderit, quod nationum quatuor simulacra in monte quodam occultata sunt &c.* A lege autem Iudæorum ita dissentiebant Samaritani, ut in alienigenarum numero ab illis notarentur. Propterea cap. 17. nu. 17. Luc. ipse Iesus de Samaritano illo, qui ex decem leprosis mundatis unus, ut gratias ageret, rediit, sic loquitur: *Nonne decem mundati sunt? & novem ubi sunt? Non erat alius, qui daret gloriam Deo, nisi alienigena iste?*

In Ferepta. Emendandus est locus, & pro *Ferepta* scribendum est *Sarepta*. Urbs hæc in Phœnicia apud Sidonem sita olim fuit nostrisq; etiam temporibus durat, ni nos recentes Geographi fallunt. Plinius lib. 5. cap. 19. *Inde Eubydra, Sarepta, & Ornithon Oppida, & Sidon &c.* Viduæ memoratæ historia desumta est ex Evangelio Lucæ cap. 4. ubi ita legitur: *Multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est Cœlum annis tribus, & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ ad mulierem viduam.* Uberius autem res describitur lib. 3. Reg. cap. 17. Ævo quoq; Hieronymi tum hoc Oppidum, tum Heliæ domicilium extabat; inquit enim S. Doctor Epist. 27. ad Eustoch. in Epitaph. Paulæ: *Beryto Romana Colonia, & antiqua Urbe Sidone derelicta, in Sarepta litore Heliæ est ingressa turriculam.*

Chananæorum. Sarepta, uti dictum superius, inter Phœniciæ Urbes nume-

tione æstimat infidelem, ipse infidelem se esse noverit, quia aut oblitus est, aut lubricum putat, quod in Baptismo confessum esse cognoscit; sine dubio enim non relinquit terrenam cognationem, qui me de patrio errore confutat. Certe secundum institutionem actus humani Pater Patriam facit. Qualiter mihi Patria in terra esse dicitur, cui ex præcepto cœlesti Patriam in terra vocare, aut habere non finitur? Vis enim, ut evidentibus tibi per me hoc probetur exemplis, qui Patriæ culpas errorem? Nonne (8.) Novatiani hoc genere a Catholicis dissidentes probrosæ hæresis lepram iudicio contraxere perverso, eo quod anteactam culparum seriem crediderunt etiam posteris adscribendam, & non tam hæresim odere, quam plebem? Si pro culpa unius totius Provinciæ (9.) anathemanda generatio est, damnetur & illa (10.) Beatissima discipula, hoc est

Roma,

numerabatur. Phœnices autem Chananæi quoq; promiscue appellabantur. Sic Saul modo filius *τῆς Φοινίσσης*, hoc est *mulieris Phœnicia*, modo *τῆς χαναανίτιδος*, nempe *Chananitidis* in Sacris Biblijs dicitur. Mulier quoq; illa *Chananæa*, quam memorat S. Matthæus cap. 15. 22., a S. Marco cap. 7. 26. *Syrophœnissa* nuncupatur. Hanc rem illustravit erudit. Bochartus lib. 5. cap. 34. Geogr. Sacræ.

Novatiani. A Nouatiano potissimum hæretici isti originem duxere, cui Novatus Afer in errore promulgando suppetias tulit. Eorum autem perversum dogma fuit, nullos, qui in Idololatriæ crimen lapsi forent, licet pœnitentes in Ecclesiam admittendos. S. Cyprianus, cujus temporibus hæc pestis erupit, quiq; supra omnes in illam dimicauit, hujusce rei testis habetur in Epist. 52. ad Antonianum. S. Epiphanius in Hæresi 59. quæ est Catharorum, Novatianos affirmat Pœnitentiæ virtutem omnino infirmasse, quum dicerent *μετὰ τὸ λουτρὸν μηκέτι δύνασθαι ἐλεεῖσθαι παραπεπτωκότα*, *ei, qui post Baptismum delinqueret, nullam adhiberi posse misericordiam*. Idem tradunt Philastrius cap. 34. de Hæres. alijq; non pauci. Huc igitur respexisse Bachiarium crediderim his verbis, in queis tamen aliquem librariorum errorem latere mihi facile suadeo.

Anathemare. Hoc est excommunicatione percellere. Ita scriptum in Codice nostro. Vox melioribus quidem ignota, sed Bachiarij tempore vsurpata. Siquidem observavit Salmasius ad Tertull. de Pallio in M.S. Commonitorij S. Augustini ad Faustum *Anathemare* bis legi. Pro eo *anathematizare* posuerant veteres Typographi, sed Clarissimi PP. Benedictini in postrema Aug. editione *Anathemare* scribunt. Faustus quoq; Regiensis pag. 18. & 19. editionis 1586. & Concilium Toletanum primum contra Priscillianistas hanc vocem nequaquam fugerunt. Vide Clar. V. du Fresnium in Gloss. med. & inf. Latin.

Beatissima Roma. Hunc locum in Prolegomenis satis mihi videor

expli-

Roma, de qua nunc non una, sed duæ, vel tres, aut eo amplius hæreses pullularunt, & tamen nulla earum Cathedram Petri, hoc est (11.) Sedem Fidei, aut tenere potuit, aut movere. Damnentur postremo & omnes Provinciæ, de quibus diversi erroris rivuli manavere. Ille vas electionis, & gentium Doctor, lapso (12.) Eutico de tertio tecto (credo, aliquid de Trinitate erranti) restituit calorem Fidei, & vitam reddidit, hoc est veniam relaxavit. Nos fortasse adhuc in fenestra, idest in lucis via, & Fidei splendore residentes severi nimium Judices non ex discussione, sed ex suspectione condemnant? Nescientes, quia *quo iudicio iudicaverint, iudicabitur de eis,* Matth. 7. 1.
& *qui fratri suo dixerit Racha, reus erit gehennæ ignis*. Racha enim Matth.
vacuus interpretatur. Et quis est vacuus, nisi cujus interiora ca- 5. 22.
rent Fidei veritate, & est *velut æramentum sonans, aut cymbalum tin-* 1. Cor.
niens? Ille qui una tantum nocte Christum viderat, ait contribulis 13. 1.
suis: *Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audiat, quæ agit?* Io. in
Et hi, qui tot annorum Domini sectatores sunt, prius iudicant, Evang.
quam id, unde iudicant, audiant, atq; cognoscant? Si ante cogni- 7. 51.
tionem promenda est sententia, cur Legislator præcepit, ne antequam introeat Sacerdos, & videat domum, quæ cariosæ, vel tin Levit.
nientis lepra hæresis scindatur, immunda iudicetur? Ne, quæso 14. 44.
Beatissime Frater, male de Provincia sentiatur. Non latet enim perspicaciam tuam, quia cum in adventu arcæ Dominicæ Dagonis caput in centum partes cum utrisq; pedibus comminutum sit, spina eius integra superfuisse describitur. Nos enim Dagonis caput, 1. Reg.
sive pedes, membra mundi, idest Orientem, & Occiduum esse sen- 5. 3.
timus,

explicuisse, quippe qui dilucide nimis Bachiarij tempora prodit.

Sedem Fidei. Et hoc Romanæ Sedis præconiū animadvertisse prætereundo iuvat. Scilicet *Petri Cathedra Fidei Sedes*, & inviolatū Religionis tribunal, ac Sanctuarium nuncupatur. Hæreses quidem vel ex ipsa Urbe eruperunt, nulla vero Ecclesiæ Catholicæ caput, ac firmamentum appetere valuit, hoc enim Petro luculente Christus spoponderat. Adderem aliqua, imo omnium antiquorum in hanc rem simillima verba, ni plurium scriptorum calamos hic labor occupasset, & flumina quam rivulos petere præstet. Eminentissimi Bellarminus, Baronius, & Sfondratus heic potissimum consulendi.

Lapso Eutico. Rem narrat S. Lucas in Actis Apost. cap. 20. 9. *Sedens quidam adolescens nomine Euticus super fenestram cum mergeretur somno graui, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio cænaculo deorsum, & sublatus est mortuus*. Tum addit eum a S. Paulo vivis restitutum.

In

timus, (13.) in quibus partibus sub præsentia legis omnium errorum contrita perversitas est. Tuum sit enim cognoscere, quæ sit medietas spinæ, in qua adhuc nodorum compago dissoluta perdu-
Psal. 38. rat. Ut quid, rogo, quæritur Provincia mea? *Peregrinus ego sum, sicut omnes Patres mei*. Verumtamen si magnopere quæritur, ubi natus sim, accipiatur (14.) confessio mea, quam in Baptismi nativitate respondi; non enim mihi Patria confessionem, sed confessio
Io. in Euang. 4. Patriam dedit, quia credidi, & accepi. Nec me offuscet Samaritana conditio, quia Christum interrogatus ad puteum credidi, & purgatus a lepra infidelitatis agnovi. Verumtamen Apostolicæ eru-
1. Petr. 3. ditionis instituta nos commonent, ut *omnibus poscentibus nobis rationem de Fide, & Spe, quæ in nobis est, proferamus*, non moremur Fidei nostræ regulam Beatitudini tuæ, qui (15.) artifex es ipsius artificij, demonstrare. Sed ne forte hoc ipsum suspicionem infidelitatis incutiat, quod tardius ad interrogata respondeo: Credimus Deum esse; quod fuit, erat; quod erat, erit, numquam aliud, semper idem, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus, unus Deus.

In quibus partibus. Heic quidem Concilia omnia sunt intelligenda, quæ tum in Oriente, tum in Occidente adversus hæreticos celebrata fuerant. Potissimum tamen his innui verbis arbitrarer Concilium Constantinopolitanum primum, & Aquileiense, quæ Anno Ch. 381., hoc est ante paucos quam Bachiarius scriberet annos habita fuere. Illud in Oriente, hoc in Occidente, illud Oecumenicum, hoc vero ex omnibus ferme Occidentis Provinciis coactum fuit.

Confessio mea. Ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Christianis omnibus id moris fuit, (quod etiam nunc perseverat) ut ante Baptismum solemniter Fidei professio emitteretur. De qua re videndi Tertull. lib. de pudic. cap. 9. & lib. de Bapt. cap. 6. Cyprian. Epist. 70. ad Ianuar. & 76. ad Magn. Gregor. Nazianz. Orat. 40. in Sanct. Lauacr. Cyrill. Hierosol. Catech. 1. & 2. Mystag. Epiphan. in Anchorato, & reliqui Patres. Luculentissime autem omnium rem pertractauit Ioseph Vicecomes Ambrosiani Collegij Doctor in erudito volumine de antiquis Baptismi ritibus lib. 2. cap. 23. & sequ.

Qui artifex es. Posceret illustre hoc Bachiarij testimonium, ut Romani Pontificis in rebus Fidei statuendis auctoritatem ex antiquorum penu firmarem; is enim Petri successor neq; falli, neq; fallere Christi ipsius testimonio potest. Sed ad aliorum in hanc rem tractatus uberrimos dimittere consultius duco, ne incongrue libellum parergis onerem. Itaq; consulantur Bellarm. de Romano Pontifice, Bzovius eodem Tractatu cap. 17. Card. Sfondratus in Gallia vendicata; alijq; innumeri.

Spiri-

Deus, & unus Filius de Patre, (16.) Spiritus Sanctus Patris, & Filij. Unius Trinitatis ista substantia, & tria ista unam habentia voluntatem. Nec communicans maior, nec accipiens minor. Nec est secundus a primo, nec tertius de secundo, quia sic nos Prophetica instituta docuerunt. (17.) Dicendo non ascendes per gradus ad Altare meum; Altare enim velut quandam basem Fidei suspicamur, unde vitalis cibi participantur alimenta, quia Altare ex proprietate nominis sui non nisi sublimium rerum alta cognitio est; divisum enim per syllabas nomen *Altaris*, inchoatumq; de fine *res alta* significatur, & sonat. Ad hanc Fidem per gradus ascendere non debemus, ne inæqualiter sentiendo de inferiore ad superiorem transitum faciamus, sed æquali gradu nostri cordis intrare, ut unius substantiæ, unius potestatis, unius virtutis & Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum sentiamus. Pater enim principale nomen divinitatis per se quod creditur, & quod dicitur Pater Deus. Filius Deus ex Patre, non ex se, sed Patris. Pater Deus, & Filius Deus: sed non idem Pater, qui Filius, sed idem creditur esse Pater, quod Filius. Et Spiritus Sanctus non Pater ingenitus, sed Spiritus ingeniti Patris. Filius genitus, non Spiritus Filius, sed ipse Filius, super quem a Patre missus est Spiritus. Itaq; cum ingenitus Pater sit, cujus est,

Spiritus S. Patris & Filij. Spiritum Sanctum a Patre Filioq; procedere & hinc discere possumus. Si enim Spiritus est Patris, ac Filij, ideoq; a Patre procedit, quia Patris est Spiritus, utique quum sit & Filij Spiritus, ab isto quoq; procedere est dicendus. Tantum autem roboris hæc ratio habet; ut S. Augustinus tract. 99. in Ioan. ita loquutus fuerit: *Cur non credamus, quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, cum Filij quoq; ipse sit Spiritus?* Idem repetit lib. 15. cap. 17. de Trin. Spiritum itidem Filij esse nos docuit Cyrillus Alexandr. in Epist. ad Reg. relata tom. 1. cap. 6. Concilij Ephesini, cui adde Epiphanium in Anchorato, & quæ ego animadverti ad Nat. XI. S. Paulini tom. 1. Anecd.

Dicendo non ascendes. Divinare mihi non videar, si proposita Bachiarij verba ad celebrem *disciplinam arcani* referenda esse pronunciem. Etenim heic secundum antiquorum morem mirandum Eucharistiæ Sacramentum proponitur, sed sub verborum involucro, & nube. Ecquid sane est *Altare, unde vitalis cibi participantur alimenta*, nisi Sacrosanctum Dominici Corporis, Sanguinisq; Sacramentum? Nempe consuevere veteres dogmata quædam, ritusq; Ecclesiasticos occultare, ne Infidelium ludibrio Sacra exponerentur, Christi mandatum sequuti: *Non esse dandum Sanctum canibus, nec margaritas projiciendas esse ante porcos*. Quin ipsis Cathecumenis Ecclesiastica quædam Mysteria occultaban-

est Spiritus, (18.) incaute Spiritus Sanctus dicitur ingenitus, ne duo ingeniti, aut duo Patres in Infidelibus æstimentur. Filius Patris ante secula genitus a Patre, non potest alium genitum habere consortem, ut credatur unigenitus, & duo geniti non dicantur. Pater enim unus ingenitus, Filius unus est genitus, Spiritus Sanctus a Patre procedens, Patri, & Filio coæternus, quoniam unum opus, & una in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto voluntatis operatio est. Pater

tabantur, eiusq; rei fidem facit S. Aug. tract. 96. in Ioannem: *Cathecumenis*, inquit, *Sacramenta Fidelium non produntur*. Præcipuum vero ex ijs capitibus, quæ reticebantur, fuit incruentum Sacrificium Altaris, utpote quod Ethnicorum, rudiumq; in Fide hominum intelligentiam superet. Possem hoc sexcentis probare exemplis, nisi eruditis præsto forent C. V. Emmanuelis a Schelstrate Vaticanæ olim Bibliothecæ Præfecti edita in hanc rem volumina, vbi *disciplina arcani* egregie proponitur, validiusq; confirmatur. Illius quidem laborem Vvilhelmus Tentzelius vir eruditus deprimere editis libris conatus est, at quali successu iam doctis est animadversum. Satis igitur Bachiario fuit tantum Sacramentum dumtaxat designare, illudq; *rerum sublimium altam cognitionem* appellare, ne publicus libellus in Ethnicorum manus fortasse delapsus mysterio uenerabili periculum pareret. Propterea inferius de animæ origine loquens, altaris iniecta mentione hæc ait: *Basis altaris velut quædam radix profunditatis est, cuius secreto etiam rationem animæ iungamus*. Vides ex nostro Auctore tum animæ originem, tum Sacramenti uenerandi institutionem ad *arcani disciplinam* spectare. Sed hæc satis superq; & ex mera coniectura.

Incaute Sp. S. Tertiam Trinitatis personam incaute dici *ingenitam* Bachiarius affirmat, eiusq; ratio validissima profecto mihi videtur; evitandum enim est, inquit ille, *ne duo ingeniti, aut duo Patres ab Infidelibus æstimentur*. In Symbolo tamen, quod S. Athanasio adscribitur, atq; ab Ecclesia Catholica adoptatum fuit, hæc ita leguntur: *Spiritus Sanctus à Patre, & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*. Si *non genitus* est Spiritus, ergo *ingenitus*, ac idcirco stat contra Bachiarium Ecclesia. Et revera unum Verbum vocari posse *genitum* tum à Ioanne in Evangelio cap. primo, ubi *unigenitum* bis appellat, tum à Symbolo Apostolorum, & à plerisq; Patribus docemur. Igitur Spiritus dici nequit *genitus*, & contra *ingenitus* dici poterit. Verum rectè sensisse Bachiarium, ni mea me fallit opinio, evidenter ostendam. Itaq; primum animadvertamus oportet, *ingeniti* vocem ita Patris esse, ut tamquam eius proprietas personalis apud Scriptores antiquos haberetur. Eusebius Cæsar. cap. 19. lib. 2. Actor. Concilij Nicæni a Gelasio Cyziceno collectorum hæc habet: *εἷς ἀγέννητος ὁ θεὸς, καὶ πατὴρ, εἷς καὶ ὁ γεγεννημένος ἐξ αὐτοῦ μονογενὴς υἱὸς θεὸς λόγος. Vnus ingenitus Deus,*

Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus Sanctus (19.) à Patre procedens,

Deus, & Pater. Vnus ex eo genitus unigenitus Filius Deus Verbum. Addit: ὥσπερ ἓν ἐκ ἔςι συναγέννητος τῷ θεῷ, καὶ πατρὶ θεὸς ἕτερος, ὕτως ὐδὲ συγγεννημένος. *Sicut igitur non est alter Deus cum Deo, & Patre ingenitus, ita neq; congenitus &c.* Idem etiam animadvertit S. Thomas contra error. Græc. Opusc. 1. cap. 8. Idcirco vetustus Auctor Quæstionum, quæ S. Athanasio tribuuntur, quæst. 5. *ingeniti* agnomen proprium unius Patris vocat: Ἴδιον τῦ μὲν πατρὸς τὸ ἀγέννητον, τῦ δὲ υἱῦ τὸ γέννητον, τῦ δὲ ἁγίυ πνεύματος τὸ ἐκπορευτόν. *Proprium Patris est ingenitum esse, Filij vero genitum, at Spiritus Sancti procedere.* Neq; aliter loquuntur S. Athanas. in Epist. ad Serapionem, Nazianz. in Orat. 23. in laudem Heron. prope finem, Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 4. §. 1. Anselmus in Monolog. cap. 54. à med. alijq; Patres, inter quos Augustinus lib. 15. de Trin. cap. 26. ait: *Pater solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus*, quod alibi repetit. Rectissime igitur animadvertit Bachiarius Spiritum Sanctum incaute *ingenitum* vocari, illud enim vocabulum proprium amplius non foret Patris. Aliud autem est Spiritum dicere *non genitum*, aliud *ingenitum* appellare. Primum Ecclesia ipsa vsurpat, alterum vix patitur, ne duo *ingeniti*, duoq; idcirco Patres esse videantur. Hæc est Bachiarij ratio, eademq; est, quam S. Augustinus sequitur Serm. 38. de temp. qui est 3. infra Oct. Epiph. *Spiritus Sanctus*, ait ille, *nec ingenitus, nec genitus alicubi dicitur, ne si ingenitus diceretur, sicut Pater, duo Patres in Sancta Trinitate intelligerentur, aut si genitus diceretur, sicut Filius, duo itidem Filij in eadem æstimarentur esse Sancta Trinitate.* Auctor quoq; Anonymus libri de Trin. & un. Dei cap. 1. tomo quarto Operum S. Augustini ait: *Spiritum Sanctum neq; ingenitum, neq; genitum Fides recta declarat, quia si dixerimus ingenitũ, duos Deos affirmare videbimur &c.* S. Greg. Nazianz. Orat. 50. De Fide Nicæna: *Spiritum*, inquit, *Sanctum Deum, non ingenitum, neq; genitum, veneramur.* Et Orat. 26. col. 3. fatetur. πνεῦμα ἐν ἐκ θεῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, παραχωρῦν πατρὶ μὲν ἀγεννησίας, *Spiritum ex Deo substantiam habentem, hoc solo nomine Patri cedentem, quod non ingenitus sit.* Idem repetit alijs in locis laudatus Doctor, & post hos omnes Concilium Toletanum Undecimum in Profess. Fidei ita Patrem *ingenitum* profitetur, ut dicat: *Spiritus Sanctus nec ingenitus, nec genitus creditur, ne aut si ingenitum dixerimus, duos Patres dicamus &c.* Hinc est quod Ruiz eruditissimus vir è S. I. in Comment. ad S. Thomam de Trin. disp. 52. sect. 3. & 8. sentiat: *Simpliciter loquendo Spiritum Sanctum non esse ingenitum.* Hunc ibidem consule, & præterea Vasquez tom. 2. in primam partem S. Th. disp. 140. patebitq; quam prudenter in hanc sententiam Bachiarius iverit.

A Patre procedens. Spiritum Sanctum à Patre procedere, Bachiarius affirmat, & nihil de Filio habet. Scilicet eo tempore nondum hære-

cedens, Patri, & Filio coæternus, sed ille nascitur, hic procedit; sicut in Evangelio Beati Joannis legitur: *Spiritus, qui a Patre procedit, ipse vobis annunciabit omnia.* Itaq; Spiritus Sanctus necPater esse ingenitus, nec Filius genitus æstimetur; sed Spiritus Sanctus, qui a Patre procedit; Sed non est aliud, quod procedit, quam quod unde procedit. Si persona quæritur, Deus est. Hæc per hoc tripertita coniunctio, & coniuncta divisio, & in personis excludit unionem, & in personarum distinctione obtinet unitatem. Sicq; credimus Beatissimam Trinitatem, quod unius naturæ est, unius Deitatis, unius, eiusdemq; virtutis, atq; substantiæ, ne inter Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum sit ulla diversitas, nisi quod ille Pater est, & hic Filius, & ille Spiritus Sanctus, Trinitas in subsistentibus personis, unitas in natura, atq; substantia. Filium quoq; credimus in novissimis diebus natum esse de Virgine, & Spiritu Sancto carnem naturæ humanæ, & animam suscepisse. In qua carne & passum, & sepultum resurrexisse à mortuis credimus, & fatemur, & in eadem ipsa carne, in qua jacuit in sepulcro, post resurrectionem ascendisse in Cœlum, unde venturum expectamus ad Judicium vivorum, & mortuorum. (20.) Uirginem quoque, de qua natum scimus, & Uirginem ante partum, & Uirginem post

partum,

ses exortæ fuerant, quæ Ecclesiam ad hanc definiendam quæstionem compellerent, uti sequentibus seculis factum. Synodus Constantinop. prima, seu Oecumenica secunda in Symbolo vulgato Spiritum à Patre procedentem vocarat, nil autem de Filio cogitavit. Hoc Symbolum tota diu Ecclesia custodivit, quale à Concilio acceperat, Scriptoresq; Catholici idcirco absq; nota processionem Spiritus Sancti à Filio reticebant tantum, non inficiabantur. Sequuta sunt deinde tempora, quibus Occidentalis Ecclesia particulam *Filioq;* Symbolo addendam prudentissime censuit. At de hac re infra mihi sermo recurret, ubi de Symbolo *Quicumq;* agam. Uide etiam, quæ adnotavi ad versum 139. Nat. XI. S. Paulini tom. 1. Anecdot.

Virginem quoq; Helvidij hæresis, eiusq; impia in Mariæ virginitatem dogmata cui nota non sunt? Sub seculi quarti finem famosus hic nebulo vixit, quo eodem tempore Bachiarium nostrum scripsisse, in Prolegomenis non sine ratione affirmavi. Illud etiam hinc probari aliquantulum potest; nullum enim alium hæreticum præter istum noster commemorat, cujus rei causam hanc unam suspicor, nempe quod hæreses propiores, magisq; præsentes apertiori refutatione indigere, quam longe ante damnatas is arbitraretur. Ceterum Helvidianas blasphemias præclarissimo libello Hieronymus excepit, ubi *perpetuam virgini-*

tatem

partum, ne consortes Helvidiani erroris habeamur. (21.) Carnem quoque nostræ resurrectionis fatemur integram, atque perfectam hujus, in qua vivimus in præsenti seculo, aut bonis artibus gubernamur, aut malis operibus subjacemus, ut possimus in ipsa aut pro malis poenarum tormenta sustinere, aut pro bonis bonorum præmia acquirere; neque, ut quidam absurdissime, aliam pro hac resurrecturam dicimus, sed hanc ipsam nullo omnino ei vel membro amputato, vel aliqua corporis parte deserta. Hic est nostræ Fidei thesaurus, quem signatum Ecclesiastico Symbolo, quod in Baptismo accepimus, custodimus. Sic coram Deo corde credimus, sic coram hominibus labijs confitemur, ut & hominibus cognitio sua fidem faciat, & Deo imago sua testimonium reddat. Hic est baculus defensionis nostræ, quo murmurantium adversus nos ora feriamus, qui nos per viam hujus seculi transeuntes iugo consuetudinis, non studio rationis oblatrant. Hoc scutum Fidei nostræ, quo obtrectantium verborum, & venenata suspicionum spicula repellimus, ac vitamus, ne aliquod in nobis patens membrum, & de protectione Fidei nudum sermo inimici, qui ad feriendum destinatur, inveniat. Sed sileamus de his, quia nobis nunc non repercutiendi, sed vitandi tantum hostis cura suscepta est. Jam vero si etiam illud à nobis quæritur, qualiter de anima sentiamus, factam credimus esse, sicut legimus in Hieremia Propheta per Regem Sedeciam dicentem: *Vivit Dominus, qui fecit nobis animam istam.* Hier. 38. 16.

22. Si

tatem B. Mariæ illustribus argumentis tuetur. In hanc eandem arenam descendit Epiphanius hæresim AntidicoMarianitarum recensens, qui prolixam in eosdem hæreticos Epistolam scripsit, quam ibidem legere est.

Carnem quoque. Hæc quidem verba in Originem prolata esse videntur; hic enim pluribus in locis, & præcipue lib. 4. de Resurr. & in Expositione primi Psalmi, & in Stromatibus propriam carnem, qua homines in vita sunt usi, extremo Judicij die non resurrecturam affirmavit. Mihi tamen propiora Bachiario tempora heic significari creduntur; siquidem sub seculi quarti finem Joannes Hierosolym. Episcopus eosdem Origenis errores recoquens causam SS. Epiphanio, ac Hieronymo præbuit pro Catholica veritate scribendi. Egregia admodum hanc in rem videnda est ejusdem Hieronymi Epistola 61. ad Pammachium *adversus errores Ioannis Hierosolym.* Hunc vero Episcopum infra tacito nomine designari arbitror, quum Bachiarius ait: *Neque, ut quidam absurdissime, aliam carnem pro hac resurrecturam dicimus,*

(22.) Si autem quæritur, unde sit facta, nescire me fateor; quia nec usquam legisse cognosco, & ideo nec de imperitia erubesco, quia lectione non doceor, neque periculum formido, quia quæ non lego, non præsumo; ne transgressor Propheticorum inveniar præceptorum, qui mandat sanguinem non manducari, adjiciens, quia *omnis carnis sanguis anima est*. Quid enim est sanguinem manducare, nisi de anima disputare? Et ideo carnem, quæ nobis in Adam fundata est, possumus dicere ex Mundi qualitatibus, substantiæ Deo artifice, & auctore, compactam; sanguinem enim ad basem fundamus altaris, idest ut ipsi, qui creavit, scire unde creaverit, relinquamus. Basis enim Altaris velut quædam radix profunditatis est, cujus secreto etiam rationem animæ jungamus, de qua disputare non possumus. Et ideo nec partem dicimus Dei animam, sicut quidam asserunt, quia Deus impartibilis est, & indivisus, & impassibilis est; anima vero diversis passionibus mancipata

Si autem quæritur. Eminentissimus, & Clarissimus Card. Norisius in Vindic. August. cap. 4. §. 3. quæstionem hanc ita occupavit, ut alia addi omnino nequeant. Pauca ex eodem libabimus. Certum est per plura secula vel Patrum præstantissimos in origine animæ assignanda ancipites hæsisse. Et sane divini Scriptores Augustinus, ac Hieronymus, hac per Epistolas varias quæstione agitata, nihil certi statuere potuerunt. Consulantur hujus Epistola ad Marcellinum, & Apologia contra Rufinum, illius vero Epistolæ ad Hieronymum, & ad Optatum, librique quatuor *de origine animarum*, in quibus tamen rem dubiam utriq; fatentur. S. Eucherius in cap. 3. Genesis, Pomerius in lib. de anima, Africani Patres sec. VI. in Epist. Synod. ex Sardinia Byzantium missa, S. Fulgentius lib. 3. de verit. prædest. & gratiæ, ad eundem scopulum hæsere, & postremus iste cap. 18. Augustinum, quod ea de re dubitarit, maximis effert laudibus, & caput vigesimum his claudit verbis: *Quanto ergo melius ab hujus quæstionis certamine temperamus, in qua nos inaniter laborare cognoscimus, præsertim quia quod à Sanctis viris majoribus nostris videmus minime definitum, oportet nos tanto cautius, atq; temperantius quærere, quanto ad ejus finem illos præclaros viros cernimus minime pervenisse*. Cassiodorus quoq; lib. de anima cap. 14. Greg. Magnus lib. 7. Epist. 53. in eadem fuere dubitatione, quin S. Isidorus Hisp. Ep. lib. 2. de Offic. Eccles. cap. 23. inter alias sententias, quas *de fide* tenendas proponit, hanc inservit: *Quod incerta sit animæ origo*. Alios Auctores etiam ævi sequioris congerie laudatus Cardinalis Norisius in præclarissimo Opere superius memorato. Nemo igitur mirabitur adeo dubium in hac sententia stetisse Bachiarium.

Sed

pata est, sicut quotidianus rerum exitus probat. Nec de creatura aliqua factam dicimus, ne eam faciamus viliorem reliquis creaturis, quibus domina, si bene egerit, constituta est; sed ex Dei tantum voluntate formari, cujus potentiæ non necessaria est materia, ex qua quod voluerit operetur, sed ipsa voluntas eius materia eorum, quæ fieri, aut esse mandaverit. (23.) Sed nec illi assertioni tradimus manus, qua quidam superfluo delectantur, ut credant animas ex transfusione generari, quia contradicit huic suspicioni Beatus David dicendo: *Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos*. Et alibi: *Qui finxit singillatim corda eorum*. Ubi heic transfusio inveniet locum, ubi aut singillatim corda finguntur, aut dicitur: *Ipse fecit nos, & non ipsi nos*? Qui ergo ex transfusione dicunt animas generari, id asserere dicuntur, quia ipsi nos faciamus; Sed hoc scientia Prophetalis obiurgat dicendo: *Ipse fecit nos, & non ipsi nos*. Absque sola igitur Trinitate omne, quod in Cœlis, sive in terris, & mari potentatur, agitur, movetur, creaturam esse credimus, & fatemur. (24.) Diabolum non ita factum sentimus, ut Diabolus est, nec proprium habuisse naturæ suæ genus,

Ps. 99. 3.
Ps. 32. 15.

Sed nec illi &c. Animas à Deo in singulorum hominum conceptione creari veteres Patres sensere, eademq; sententia, ut docet Em. Card. Norisius in Vindicijs Augustin. cap. 4. §. 3. usq; ad Pelagianæ hæresis tempora potiorem auctoritatem obtinuit. Quum vero exinde illud argumentum hæretici promoverent, nempe animas, si à Deo creentur, non posse cum peccato produci, tum S. Augustino, tum præstantissimis Patribus alia sententia placuit, qua animæ ex anima parentis traduci, ac propagari censebantur. Tantum autem roboris Augustini verba sibi conciliarunt, ut pluribus post illum seculis Scriptores sanctissimi de origine animæ dubitarint, donec Scholasticorum opinione prævalente, & animarum traduce antiquato, earundem creatio in Ecclesia communis evasit. Id ex pluribus Augustini locis patet, & præsertim lib. 10. de Gen. cap. 23. Epist. 28. ad Hieron. ac Epist. 147. &c. Igitur hinc etiam tempus, quo Bachiarius scripsit, eruere nobis aliquantulum licet: si enim ijs temporibus, quibus ille hanc Apologiam conscripsit, Pelagij deliramenta Christianam Rempublicam occupassent, utique sententiam illam, qua animas ex traduce in nos devenire censuerunt viri doctissimi, quamq; Catholicis dogmatibus, Augustino præeunte, altius favere crediderunt, sibi minus probari non dixisset.

Diabolum non ita. Heic insanum Manichæorum dogma refelli patet. Siquidem hi inter cetera deliramenta, quibus perniciosissimam hæresim in Orientem invexere, hoc quoq; pronunciarunt, nempe *Diabolum*

nus, ut Diabolus nasceretur, & hoc agnomen meritum dedisse, non Deum; nec ingenitum esse, quia Deus non est; nec factum esse Diabolum, quia Deus malum non facit, sed Angelum bonum
Ad Roman.7.8 factum, sicut Scriptura demonstrat: *Per bonum operatum est mihi omnem concupiscentiam*; malum enim Angelum fuisse sic credo, ut
2. Cor. 12.7. Apostolus dicit: *Datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus Satanæ, qui me colaphizet.* Et alibi: *Nisi venerit Refuga, & discessio.* Ergo
2. Tessalh 2. qui nunc Refuga est, fuit aliquando in intuitu Creatoris, & in illa gradus sublimitate, quæ scripta à Prophetis, cum dicitur: *Et tu
Ezech. 28.12. eras consignatio similitudinis, & corona decoris.* Et reliqua. Et alibi: *Quomodo de Cælo cecidit Lucifer, qui mane oriabatur?* Nunc boni,
Esaias. 14. 12. & mali capacem dicimus accepisse ex Factore naturam, immortalitatis gloria, & honore circumdatum, accepisse etiam scientiæ dignitatem, qui elatus in superbiam suum credidit esse, quod non
Es. 47. 10. erat, quoniam qui eum fecerat, non videbat. *Ego sum*, inquit, *& non est alius præter me.* Inde terræ deputatus est, & cineri, ut
Ecclef. 10. 9. scriptum est: *Quid superbis terra, & cinis.* Et: *initium peccationis superbia.* Qui Tartaro, & igni perpetuo deputatus perennis est pœ-
Ibidem 10. 15. næ, non immortalis vitæ. Credimus omnem creaturam Dei,

quæ

bolum ab origine malum nequaquam fuisse. Audiatur S. Epiphanius Hæres. 66. quæ est de Manich. num. 16. ubi hanc eorum opinionem refutans ait: Ἄμα δὲ καὶ περὶ Διαβόλου οὕτως διαληπτέον, οὐκ ἀπὸ κτίσεως φυσικῶς κακοῦ κεκτισμένου, ἀλλὰ ἑαυτῷ μετὰ χρόνον τὸ ποιεῖν κακὸν ἐφευρομένου. *De Diabolo quoq; sic habendum est, eum minime ab origine ipsa neq; conditione malum extitisse, sed aliquanto postea tempore malum, quod faceret, excogitasse.* Hoc idem infra num. 62. pluribus probat. Neq; solis Manichæis insana hæc opinio placuit, verum etiam Priscillianistis, qui omnium hæresum contagia in unum coegere. Leo Magnus Epist. 93. ad Turibium Asturicensem Episcopum cap. 6. horum errorem ita designat: *Sexta annotatio indicat eos dicere, quod Diabolus nunquam fuerit bonus, nec natura eius opificium Dei sit, sed eum ex Chao, & tenebris emersisse, quia scilicet nullum sui habeat auctorem, sed omnis mali ipse sit principium, atq; substantia, cum Fides vera, quæ est Catholica, omnium creaturarum sive spiritualium, sive corporalium bonam confiteatur substantiam, & mali nullam esse naturam, quia Deus, qui universi est conditor, nihil non bonum fecit &c.* Videndus hac etiam de re S. Cyrillus Hierosol. Cathec. 2. & Coccius lib. 4. artic. 5. Tom. 2. Damnatus autem hic error antiquitus fuit in vetustissimis Capitulis contra Manichæos, quæ post Bachiarii opera subieci, ibi enim sic legitur: *Si quis huius mundi principem, hoc est Diabolum, & tenebrarum globum*

asserit

quæ ad usus ciborum à Conditore concessa est, bonam esse, sicut & factum est, *& vidit Deus, quia bona sunt valde*. (25.) Sed ab his ad tempus abstinere, non pro superstitione Religionis, neque abominatione Creaturæ Dei, sed pro continentia carnis, utile esse sentimus secundum Apostoli consilium, qui dicit: ***Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum***, atque cum libuerit uti, & cum delectaverit, abstinere, in hominis potestate consistere. (26.) Coniugia probamus, quæ Deo auctore concessa sunt. Continentiam in ipsis prædicamus. Virginitatem utpote egregium germen, & ex effœta trunci radice procedens extollimus, & miramur. Iustorum, peccatorumque distantiam non ex conditione Creatoris, sed arbitrio credimus accedere voluntatis. Pœnitentiam peccatorum plenissima fide suscipimus, ac veluti secundam gratiam suspicamur,

Gen. 1.

Ad Roman. 14. 21.

asserit procreatum, & non a Deo bonum Angelum factum, & propria postremum perversitate mutatum, anathema sit.

Sed ab his ad tempus &c. Sanctum iejunij usum Jovinianus, cujus tempore Bachiarium vixisse crediderim, improbare est ausus, eiq; se Catholica statim opposuit Ecclesia. Hieronymus vir sanctissimus, cui omnium primo hanc hæresim jugulare contigit, hæretici errores duobus libris excepit, in quorum altero pluribus de iejunij utilitate agit, ubi etiam erudite probat ***omnem creaturam Dei, quæ ad usus ciborum a conditore concessa est, bonam esse***, uti Bachiarius ait, quod tamen inscite Jovinianus negabat. S. Augustinus ad Quod vult Deum lib. de Hæres. num. 82. de Joviniano loquens ait: *Hic omnia peccata, sicut Stoici Philosophi, paria esse dicebat, nec posse peccare hominem lavacro regenerationis accepto, nec aliquid prodesse iejunia, vel a cibis aliquibus abstinentiam*. Vide S. Ambrosium in Epist. 82. ad Vercell. Gennadium in Fidei profess. &c.

Coniugia. Altera hæc fuit Joviniani hæresis, nempe coniugia sacro virginitatis voto æquare. S. Augustinus loco supra citato addit: *Virginitatem Sanctimonialium, & continentiam sexus virilis in Sanctis eligentibus cœlibem vitam, coniugiorum castorum, atq; fidelium, meritis adæquabat, ita ut quædam virgines sacræ provectæ iam ætatis in Vrbe Roma, ubi hæc docebat, eo audito nupsisse dicantur*. S. Hieronymus quoq; lib. 1. contra Jovinianum hanc eiusdem proponit hæresim: *Dicit virgines, viduas, & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepant ceteris operibus, eiusdem esse meriti*. Gennadius Massil. in profess. Fidei, quæ in Append. ad Tom. 3. S. Augustini edita est, num. 68. similia habet: *Sacratæ Deo Virginitati nuptias coæquare, aut pro amore castigandi corporis abstinentibus a vino, vel carnibus, nil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Ioviniani est.*

Ieju-

2.Cor.1. camur, ficut Apoſtolus ad Corinthios dicit: *Volui per vos venire,*
15. *ut ſecundam gratiam haberetis*. Vetus, & nouum teſtamentum æquali fidei lance ſuſcipimus, ac veluti currentis per numerorum ſigna ponderis libra, ſic teſtimoniorum geſta mobili meditatione penſamus, nec evacuantes Hiſtoriæ fidem credimus univerſa geſta eſſe, quæ legimus, ſed iuxtà doctrinam Apoſtolicam ſenſum in his ſpiritualem, prout Dominus dederit, perſcrutamur, qui tamen ſenſus ad typum Chriſti, Eccleſiæque pertineat, aut in morum emendationem, correctionemque proficiat. Et hoc ipſum iuxta
1. Cor. illud, quod Apoſtolus ait: *Omnia hæc in figuram noſtri contigerunt*.
10. Et alibi Beatus Petrus: *Omnis ſermo interpretatione indiget*. Omnem
2. Petr. ſcripturam, quæ Eccleſiaſtico Canoni non congruit, neque con-
1. ſentit, non ſolum non ſuſcipimus, verum etiam velut alienam à Fidei veritate damnamus. Peregrinis, atque ignotis fabulis de ſcripturarum continentia non facile commodamus aſſenſum, neq; cito nova doctrina aurium noſtrarum intrat cavernas, quia legimus virginem novam aliam in ſecreto, quam rudem, vel ſecretam ſuſpicamur eſſe doctrinam, quæ ob hoc prohibetur inſpici, ne hominum corda commentitia ſub ſpecie veritatis ſermonum pulchritudine, ſuavitateque decipiat. Virgo eſt illa Doctrina, quæ nulli viro Eccleſiaſtico, vel Catholico cognita eſt, ſed inter mulieres ſemper adolevit, ideſt animas, quæ ſemper diſcentes omni Spiritu deceptionis credula ſe facilitate commiſcent, non curæ habentes, unde concipiant, cum Dominus in Lege mandaverit, ne non niſi de tribu ſua in conjugio copuletur, ideſt illi Fidei intellectus, qui ex Patrum ſemine, hoc eſt doctrina deſcendit, & Abrahæ, qui primus in præputio credidit, proſapia nobilitatur, & genere. Virgo eſt illa doctrina, quæ tanto in ſecreto ſibi placet, & in publicum erubeſcit exire. Hanc talem non ſolum fugimus, verum etiam publica voce damnamus, ſtultum docentes hoc credere, quod aut ipſi defendere non poſſumus, aut ad aures publicas non debeat pervenire. (27.) Iejunia attentiora ſecundum Eccleſiaſticam regulam,

Iejunia. Egregiam Diſquiſitionem de veterum Chriſtianorum Iejuniis vide apud C. V. Cabaſſutium in Notit. ſec. 2. Iejunij autem vera ratio non in eo ſolum ſita erat, ut a cibis, & commeſſationibus Chriſtiana gens abſtineret, verum etiam, ut ſe reliquis voluptatibus ſubduceret. Qui pius mos apud veteres Patres non raro deſcriptus reperitur, & præcipue apud Sanctum Maximum; S. Leonem, alioſq; veteres Patres. De Ieju-

lam, disciplinamque servamus, ut *tribus temporibus anni masculi-* Exod. 34.
num nostrum, hoc est opus virtutis, quod cetero operi præcellat,
appareat, ac si quando iejunia indicta Ecclesiæ, tunc nos cupimus non solum de usu consuetudinari, verum etiam à conversatione, fabulis, salutationibus, quæ fabulas interserunt, iejunare. Et quum hæc Deo teste ita, ut scribimus, sentiamus, tamen non sic nobis de veritate blandimur, ut si forte Sacerdotes, sive Doctores, qui sunt capita populi, & Columnæ Ecclesiarum, quodlibet ex his, quæ professi sumus, probantes aliquid rectius quid dixerint, pigri simus in eorum sententiam transire, præceptumque meminimus scriptum: *Interrogate Patres vestros, & dicent vobis*. Neque enim tam stulti sumus, ut quibus capita pro sanctificatione summittimus, his corda nostra humiliare nolimus. Pastor est; quo vocaverit, sequar; quod dixerit, ruminabo, quia ipse scit sibi pro custodia mea reddendam esse rationem. Hæc sunt, quæ interim vobis ad præsens occurrere potui; si qua enim sunt, quæ aut studio præterijsse, aut te adhuc titillare videantur, sine verecundia interrogare dignare, ut sine cunctatione respondeam, & aut emender de errore, aut confirmer in Fide. Testor omni legenti verba professionis hujus, quoniam si quis dempserit de hisdem, & Deus de libro vitæ partem ejusdem; etenim ille, qui nos crediderit aliud labijs loqui, aliud corde tenere, sicut superius dixi, cor nostrum Deus potest inspicere, ipsi obtulimus labia ad confessionem; de quibus possunt homines judicare, satisfecimus, ac sic duobus testibus stabit omne verbum nostrum, idest Deo, cujus judicium in nos, si fallimus, invocamus, & hominibus, quorum suspiciones nostra confessione corrigimus, ne amplius in nobis velint male sentiendo peccare. Si quis his auditis in incredulitate persiterit, ut non nobis fidei assensum tradat, non dubito quin in die Judicij partem aut inter incredulum populum, aut inter falsos testes habiturus sit, & secundum judicium Legis Moysi iniquitatem, quam in fratre suo meditatur, sit recepturus. Nos enim, etsi peccatores sumus, tamen propter illa trecenta aurea scuta, quæ Salomon fabricavit, ærea facere non debemus. Scutum enim Fidei forma est secun-

Iejunijs elegantissimum Tractatum edidit Clarissimus P. Thomassinus. Vide vero Disquisitionem meam, *de iejunijs trium, & quatuor Temporum*, quam ut hunc locum illustrarem in hoc libro invenies.

Ad Eph. 6. 16. secundum Apostolum, qui dicit: *Accipientes scutum Fidei*. Et ille pro aureis ærea facit, qui substantia Fidei veritate solum degenere reddit ex confessione tinnitum, & cum devotus videatur, in numero tamen reus invenitur, ex voto id, quod non credit, confitendo. 2. ad Tim. 3. 5. De quibus quidem dixisse Beatus Apostolus suspicandus est: *Habentes speciem pietatis, & virtutem eius abnegantes*. Nonne videtur tibi virtus in auro, & species in ære posse sentiri? Sed optamus assertionem Propheticam custodire, ut ante pedes equorum Regis, qui nisi Episcopi nostri, atque Doctores sunt, quorum veloces pedes sunt super montes evangelizantes pacem Fidei nostræ, scuta ponamus; trecenta enim aurea scuta, sive Beatæ Trinitatis Fides, sive omnium creaturarum satio, Cœli, terræ, & maris; cursores enim, qui ante pedes equorum ponunt ea, illi credendi sunt, qui potuerunt dicere: *Cursum consummavi*, qua instituti lege hucusque ad finem servare possimus, ne illa Juracim Rex Ægypti, hoc est Diabolus, à templo nostri cordis abripiat. Excubent suffragia orationum tuarum ad Jesum Christum Dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum.

In

In Ioannis de Cermenate Historiam.

PRÆFATIO.

Mediolanensis Urbis præstantiam, atque vetustatem non pauci hucusque scriptis suis notissimam effecere. Inter hos celebrem Ausonium primo, tum Bernardinum Corium, Andream Alciatum, Donatum Bossium, Morigiam, aliosque clarissimos Historicos numerare in promtu est. Et quis sane post tantam messem vel spicilegium speret? Nihilominus & ego, cui jam Mediolanensis animus, studiumque tam præclaræ Urbis insedit, Ioannem de Cermenate vulgatis in hanc usque diem Scriptoribus accedere volo, hujus enim ope cum Mediolanensis populi, tum nobilissimæ Vicecomitum familiæ primordia uberrime explorantur, quorum cognitio procul dubio nostris, atque exteris placere admodum solet. Ea quidem, quæ de veteribus Italiæ incolis heic proferuntur, ubi antiquorum auctoritate non innitantur, non omnium fidem sibi conciliare poterunt; multa tamen heic invenias, quæ quia ex deperditis nostra tempestate libris, famaque vigentibus, depromere is potuit, neque inconcinna videbuntur; iisque fidem prorsus negare illiberalis animi foret. Quod autem est ad illa, quæ ineunte Christi seculo decimo quarto Cermenate refert, quum eorum oculatus testis fuerit, quin verissima sint, omnique digna pretio, nequaquam est ambigendum. Et revera plurimi *libellum hunc facere* soleo; nam quem illius temporis æqualem Scriptorem invenias, qui nascentem Vicecomitum potentiam accurate describat? Georgium Merulam, Paulum Iovium, nonnullosque alios amplissimæ hujus familiæ Historiam literis persequutos novimus; sed quis cum antiquo Scriptore componat recentes, quos adulationis suspicione Regnantium præsentia vix liberat? *Postquam*, inquit in hanc rem Tacitus, *omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit, veritas pluribus modis infracta, primum inscitia Reipublicæ, ut alienæ, mox libidine assentandi, &c.* Itaque Cermenati in libera (ut ita dicam) eo tempore Mediolanensi Urbe degenti unicam veritatem præ oculis fuisse non immerito arbitror, summumque illi propterea decus accessurum apud nostros eruditos confido. Quamquam non nostris modo, verum etiam reliquis Reipublicæ literariæ cultoribus opus hoc non exiguo futurum est usui. Siquidem luculenter adeo res gestæ sub Henrico VII. Imperatore ibidem recensentur, ut aliunde meliora non expectes, imo neque paria. Scilicet illa tum fluebant secula, quæ cœca literarum oblivione damnata, Cymmeriisque tenebris involuta parvam Historicorum segetem dabant. Quin ex iis paucis plerique luce carentes

hucusque in Bibliothecis delituere, & adhuc cum blattis & pulvere certant. Ptolemæum Lucensem, Bernardum Guidonis, Sozomenum Pistoriensem Presbyterum, Gualvaneum Flammam, Bonincontrum Morigiam, aliosque ejus ævi Historiam complexos idem fatum perculit, qui omnes in Ambrosianæ Bibliothecæ pluteis manu tantum exarati adhuc asservantur. Quos igitur rerum Henrico Septimo imperante gestarum testes æquales advocemus, Joannes Villanus, atque Albertinus Mussatus soli ferme occurrunt. Ille tamen brevibus Henrici Imperium describit; hic identidem librariorum vitio peccat. Matthæum Vicecomitem eo tempore in Urbe Mediolanensi Gibelinorum principem corrupto semper nomine Maphæum (quemadmodum etiam à Cuspiniano mendose in vita Rodulphi Cæsaris vocatur) Amadeum vero Sabaudiæ Comitem Ameum appellat, aliaque nomina fœdissime vitiata lectoribus ingerit frequentissime. Noster autem quam accurato studio singula pertractet, id eruditi optime viderint. Heic unum tantummodo animadvertere mihi liceat de Henrici Imperatoris morte, quam omnino incertam Historicorum dissidia non tam reliquerunt quam fecerunt. Principem hunc veneno per Bernardum quendam Ordinis Prædicatorum Fratrem in sacra Hostia sibi ministrato perijsse complurium sententia fuit; Joannes Cuspinianus in hujus Imperatoris vita, Jacobus Meyerus Baliolanus, Albertus Krantzius lib. 1. Saxon. cap. 7. Joannes Belca, Anonymus quidam, à quo Ptolemæo Lucensi assuta fuit lacinia, & alij calumniam hanc scriptis prodidere, quam tamen Nicolaus Serrarius lib. 5. rerum Moguntiac. Conradus Vecerius de rebus gestis ipsius Henrici, Odoricus Raynaldus, Henricus Spondanus, & omnium accuratissime Bzovius in Annalibus confoderunt. Quod enim ad rem maxime facit, atque ab ijs adnotatum est, Albertinus Mussatus diligentissimus ejus temporis Scriptor tribus caussis Henrici obitum adscribit, nullamque de veneno mentionem inijcit. Sunt ejus verba: *Triplex illi interitus causa deprehensa est. Una nati sub genu lethalis ulceris, quod Physici antrax vocant. Altera scissæ ab stranguria vesicæ; quo morbo assidue laborabat. Tertia pleuresi, quam merso jam spiritu vomuisse constitit.* Accedit Joannis Villani, qui iisdem quoque temporibus scripsit, S. Antonini, Trithemij Abbatis, aliorumque Chronographorum testimonium, ut late pateat, factum, atque illustrissimum Prædicatorum Ordinem tam infamis calumniæ suspicione omnino liberatum. Quibus ego auctoritatibus gravissimam Cermenatis nostri addo, cujus calculum apud eruditos plurimi futurum spero, utpote qui rem in Italia gestam à pluribus tunc vivens potuerit intelligere. Inquit autem: *Triduana febre implicitus ad tumultum suorum in pugna levibus certaminibus cœpta laborantium equitavit armatus. Inde ira animi, & immodicus corporis ægri labor ipsius febris igniculum in continuam traxit qua continua comite die XXIV. Augusti Anno MCCCXIII. migravit ad Dominum in loco, quem incolæ Boncon-*

ven-

ventum dicunt, distante à Senis XV. millibus passuum. Jis etiam temporibus vivebat Gualvaneus de la Flamma vir multę eruditionis Prædicatorum Ordini adscriptus, à cujus calamo quamplures lucubrationes profectas servat Ambrosiana Bibliotheca nondum typis commissas. Nemini profecto, quam huic Scriptori, notiora fuisse Henrici VII. gesta arbitror, quum iisdem diebus ad Historiam conscribendam totus incumberet, & Mediolani in patria sua Imperatorem illum sæpius videre potuerit. Scribit enim in libro, qui Politia Novella inscribitur: *Incipit Chronica generalis ab exordio Mundi usque in præsentem diem, quam conscripsit Frater Gualvagneus de la Flamma Ordinis Fratrum Prædicatorum Anno, quo fuit coronatus in Mediolano Serenissimus Imperator Henricus hujus nominis septimus*. In Chronico itaque Majori, quod multis post annis Gualvaneus elucubravit, & M.S. in Ambrosiana, & apud doctissimum virum Joannem Baptistam Blanchinum reperitur, hæc leguntur: *Anno Domini MCCCXIII. sedente Clemente in Avignone, exulante Castono de la Turre Archiepiscopo, imperante Henrico VII. dominante Matthæo Vicecomite. Imperator obsedit Civitatem Florentiam, sed non obtinuit. Tandem Civitatem Senensem obsedit, ubi laborans apostemate viam universæ carnis ingressus est die XXIV. Augusti in Festo S. Bartholomæi. Tunc quidam Monachus Diabolico spiritu plenus, genere Theutonicus imposuit cuidam Fratri Prædicatori, quod Imperatorem tossicasset. In progressu temporis ad Papam Ioannem ivit, & qui Ordinem Prædicatorum ex sola malitia de morte Imperatoris confessus fuit aggravasse, publice multis lacrymis, & singultibus culpam suam dixit. Quem Papa dure redarguit, & gravem pœnam indixit, & statuit Papa per suas literas ad diversos Principes Ordinem Prædicatorum excusare*. Hæc Gualvaneus omnium sine dubio gestorum conscius, quæ si cum tot aliis conferantur monumentis, hujusmodi calumniam à sacro Prædicatorum Ordine penitus amovere poterunt. Atque his refellenda est præclarissimis documentis Martini Difenbachii Dissertatio *de vero mortis genere, ex quo Henricus VII. Imp. obiit*, quæ Anno 1685. Francofurti prodiit, nimio utique conspersa livore, & incertis nixa fundamentis. Verum quis tandem Joannes de Cermenate fuerit, inspiciamus. Notarium patria Mediolanensem fuisse titulus operis fatetur, quod munus quam illustre, virisque etiam nobilibus commune olim fuerit, post Franciscum Osium, ac Placidum Puccinellum, brevi demonstratum iri confido ab ornatissimo viro Silvestro Gallono Mutinensi Notario, & Episcopali Cancellario, cui in hanc rem eruditum opus elaboratur. Cermenatorum vero familiam nobilem, ac vetustissimam in hac Urbe esse Raphael Fagnanus in Annalibus M.SS. est Auctor; quin ab ipso scriptoris nostri nomen his verbis commendatur: *Clarus fuit in hac familia Ioannes de Cermenatis*. Hujus etiam meminit Philippus Picinellus in Athenæo Literatorum Mediolanensium pag. 293. ita scribens: *Giovanni Cermenati visse, e*

fiori

fori nell' Anno 1300., *e i seguenti, essendo in quel secolo, cioè del* 1308. *stato creato Imperatore Enrico VII. il che seguì sotto il Pontificato di Clemente V., che fù creato del* 1305. *Detto Imperatore venne in Italia. Laonde il Cermenati, che era Notaio Milanese, e Sindico della nostra Città, scrisse in Latino assai elegante la venuta di quel Monarca in Italia, e di ciò, che racconta, fù testimonio di vista, come e nel principio, e nel progresso dell' opera più volte egli medesimo attesta.* Non temere Syndicus Mediolanensis à Picinello appellatur Cermenate, siquidem cap. 46. ipsemet, postquam Varnerium ab Henrico Cæsare Lombardiæ generalem Vicarium præfectum esse dixit, hæc addit: *Ad illum Laude morantem legantur per Communem Mediolani Franciscus de Garbagnate, & Adoardus de Pirovano, & ego, ut Syndicus; ceteros taceo, ne nimium morer.* Quo vero tempore is viveret, hinc non solum discimus, verum etiam ab aliis locis. In operis Præfatione se tractaturum ait *de Serenissimi ac mirabilis Principis Henrici de Lucimborgo, quem primum nostra ætate Imperatorem vidimus, in Italiam adventu.* Alibi Castonum de la Turre *nunc Archiepiscopum* appellat, & rebus se interfuisse prodit. Constat igitur ineunte seculo Christi decimo quarto Cermenatem nostrum floruisse, eumque ad annum usque 1330. aut circiter in vivis egisse, à vero nequaquam abhorret. Siquidem, uti superius significatum est, per illa tempora scribebat Gualvaneus Flamma Manipulum Florum, videlicet Mediolanensis Historiæ compendium à Christo nato ad suam usque ætatem, seu ad Annum Christi 1332. Capite autem primo, ubi *numerum Chronicarum* recenset, *à quibus præsens Opus compilatur*, inter alios libros ibidem enumeratos *Titum Livium apud Ioannem de Cermenate* adservatum refert. In Politia vero Novella, quam pluribus annis ante promulgaverat, hæc addit: *Apud Ioannem de Cermenate Liber T. Livii, de quo dixit Hieronymus in Prologo galeato: T. Livium lacteo eloquentiæ fonte manantem. Chronica Iacobi de Laude, de Historiis Laudensium contra Mediolanenses. Quædam Historia Legati ad Matthæum Vicecomitem. Registrum Communitatis Civitatis Mediolani.* Atque hæc pauca ad Cermenatis notitiam mihi se offerunt. Quod spectat ad Codicem, unde eius Historiam derivavi, eumdem humanissimo viro, rerumque Mediolanensium accuratissimo cultori Camillo Sitono I. V. D. debeo, qui mihi pro nostra familiaritate exscribendum concessit. De autographo audiendus Picinellus supra laudatus, cujus verba sunt: *Il Libro è scritto in carattere Gotici, in carta pergamena, e in foglio grande, il cui originale è conservato dal Signor Pirro de' Capitani.* Verum ab hujus Pirrhi patre quum Codex cuidam nobili viro commodatus fuisset, inter istius manus aliquot paginarum iacturam subiit, non sine suspicione consulto mutilatum fuisse, ut celebris cuiusdam familiæ dignitati, ac nomini melius consuleretur. Prodit igitur cum eisdem lacunis liber, quas alieno contraxit aut errore, aut vitio, supplendus tamen ex Albertini Mussa-
ti

ri Historia, si quisquam integram rerum sub Henrico Septimo gestarum seriem ordine cognoscere cupit. Neque dubito, quin vel cum ipsis vulneribus hominum gratiam sit initurus, Cremonensium præsertim, ac Brixiensium, quum eumdem non semel à me expetierint Illustrissimus Julius Antonius Averoldus vir nobilitate, ac eruditione inter Brixienses præstans, ac Franciscus Arisius V. C. qui Cremonam patriam suam eruditis laboribus illustrare pergit.

Ioannis de Cermenate Notarij Mediolanensis Historia de situ, Origine, & Cultoribus Ambrosianæ Vrbis, ac de Mediolanensium gestis sub Imperio Henrici Septimi ab Anno MCCCVII. ad Annum MCCCXIII.

PRÆFATIO.

MVltis naturæ dotibus, atque gratijs hominem divina potentia decoratum ceteris animantibus dominari voluit, dum profunda rationis radice humanis solum mentibus insita cunctis sub Sole viventibus nobilior factus est. Cui proprium eloquentiæ beneficium concessum est, quæ dum discreta sit, velut omnium rerum domina efficit, ut uberius ipsius rationis vigor prosit, per quam multa percipiuntur ignota, & præcepta eadem ignorantibus ministrantur. Hujus eloquentiæ beneficio succurrimus persæpe miseris, hortantes, consolantesque territos, & afflictos, pulchra etiam oratione superbos sæpissime refrænantes, & quos sentimus iracundiæ nimis pronos. Hujusmodi tamen miseriæ humanorum vitiorum remedia plus prodesse videmus, si non modo præsentibus, verum etiam posteris, velut ante oculos sculpta, notabilibus mandentur exemplis, utpote per scripturam, quæ unica scientiarum, atque artium liberalium fidelis custos est, ac rerum gestarum memoriam servat. Si prætерea corrigere nequit, nec mutare, consulere tamen futuris rebus

potest,

potest. Cum itaque antiquorum praeclaris operum studijs usus, multis eorum scrutatis undique libris, praevia gratia Dei, aliquando profecerim, ne digne redargui possim, ac dici alieni semper scrutator operis, nihil reponens, aut posteris perlaborans; quae occurrerunt prae oculis relatu digna decrevi, prout gesta sunt, describere. Ea quidem Lectoribus multum prodesse suspicor, nam dum rerum, atque hominum eventus examinant, atque cernunt, quid vitent, quidve sequantur, ibidem exemplo capiunt. Verum ne me ignarum modicitatis ingenij mei forte Lectores putent, dum viribus maiora promitto, protestor; volui plures ad hoc inducere aptiores, si potuissem. Ne itaque tam monstruosae rerum mores, quas testis aetas nostra vidit, quasque ipsa horribilis, & nova rerum enormitas mirabiles, ac relatu dignas effecit, pereant imo vivant memoria, rem arduam aggredior, non sine praesumptione tantum opus sumens, onus scilicet viribus impar meis; verum spero, quem inconditus sermo meus à lectione reijciet, ipsa miranda rerum novitas quadam delectatione aliquando poterit provocare Lectorem. Dignum itaque, atque aptum narrandis rebus principium quaerens, diuque haesitans suspenso mentis calamo, tandem de Serenissimi, ac mirabilis Principis Henrici de Lucimborgo, quem primum nostra aetate Imperatorem vidimus, in Italiam adventu imprimis tractare aptius visum est, qui magnam scribendi causam nobis dedit. Verum priusquam initium narrandi faciam, Ambrosianae Urbis situm, originem, & vicina sibi loca ab initio, & per tempora successiva exponere paucis libet. Cujus Urbis angustias, & labores, saltem quos ipsi vidimus, mandare posteris volumus in exemplum.

CAP. I.

UT multis excepimus documentis, Tubal nepos Noe ex tertio filio eius Japhet, qui Hispanos, & Italos genuit, natus primus per ora maris Venetiarum veniens hanc partem Europae, quam appellamus Italiam, intravit, & Urbem constituit, quam à ratibus, vento, & navibus, quibus ministrantibus iter ejus illuc venerat, Ravennam dixit. Cujus filius Subrex per Liguriae campos veniens hunc sibi gratum situm visitans inter Ticenum, & Addam, elegit sedem, Urbem aedificans, quam suo nomine Subriam

appellavit, ut Papias meminit. Ab hac Subriæ Civitate tota postmodum contrata inter utrumque flumen Subria dicta fuit, ut ex dictis Sycardi, & Eutropij colligitur. Hoc nominis signum per Ticeni litora adhuc Ambrosianus ager tenet, licet corrupto vocabulo de Subria in Seprium mutato sæpius sono linguæ reductum sit illud nomen. Nam Noe, qui secundum Eustodium, & Graphiam aureæ Urbis cum duobus filijs suis post diluvium natis per mare navigans non longe a loco, ubi nunc Roma est, Italiam intrans Urbem statuit, quam suo nomine dixit. Noe Hebraicam, & deinde Saturnus Græcam linguam his Italiæ partibus attulere. Post modum vero regnante in Italia Latino ipsius Saturni post multa tempora successore, quem nunc tenemus, Latinus sermo nobis datus est, qui à Principe Latino ipsum nomen sumsit. Verum ante Latini sermonis originem Tuscos ex Asia in Italiam profectos accipio, ut ex T. Livij dictis, atque alijs antiquis historijs colligi mihi posse videtur. Nam, ut idem testatur Livius, Tuscorum opes ante Romanum imperium adeo latæ, magnificæque fuere, ac terra, marique patuere, ut inter utrumque mare cuncta tenerent, superum scilicet, atque inferum, quibus Italia Insulæ modo cingitur. Quantum etiam Etrusci potuerint, utriusque maris nomina argumento sunt. Nam alterum communi vocabulo Tuscum, alterum Atriacum ab Atria Tuscorum Colonia vocaverunt Italicæ gentes. Hæc ipsa maria a Græcis Tyrrhenum, & Atriacum appellata sunt. Hi autem Tusci primum quod inter Appenninum montem, & inferum mare agri situm est, positis ibi duodenis urbibus occuparunt, deinde totidem Urbes inter Padum, & Alpes, quarum primordia fuerunt Tuscorum Coloniæ illuc missæ, à se conditas possidentes, & Liguriam, & cetera loca circumstantia excepto angulo Venetorum, qui sinum maris colunt; usque ad Alpes Gallicas, atque Germanicas tenuere, donec regnante Prisco Tarquinio Romæ inde Gallica gente vi pulsi sunt. Nam ut ipse Livius meminit lib. 5. primæ Dec. eo tempore Celtarum, quæ tertia pars est Galliæ, penes Bituriges summa imperij erat. Hi Celtico Regem dabant. Ex quibus nomine Ambigatus tunc Rex erat virtute, ac fortunâ tum sua, tum publica præpellens, in cujus imperio Gallia adeo frugum, atque hominum fertilis fuit, ut abundantem populi multitudinem haud facile regendam videns, eo jam senescente exonerare prægravante turba re-

gnum voluit. Cujus rei causa impigros iuvenes Bellovesum, & Segovesum sororis filios ad se vocans, eos se missurum dixit, in quas Dij dedissent augurijs sedes; quantum ipsi vellent numerum hominum excirent, ne qua gens arcere advenientes posset. Tunc Segoveso sortibus Hernici saltus dati, Belloveso vero latiorem in Italiam sortes dederunt viam. Hic quod populis admodum regio abundabat, Bituriges, Arnenos, Senones, Eduos, Ambares, Carnutes, & Aulercos excivit, profectus ingenti multitudine peditum, equitumque in Transalpinos venit. Alpes inde oppositæ erant, easque insuperabiles existimabant, quippe nondum ulla inde via fuerat, quod continens memoria foret, nisi, si credere fabulis lubet, Hercule jam superatas fuisse dicebantur. Cum itaque ut septos altitudo montium teneret Gallos, circumspectarentque quonam per iuncta Cœlo juga in alium orbem terrarum transire viderentur, iurasse dicuntur, ut quem primum, in terram egressi occuparent locum, patentibus silvis, communirent. Per Taurinos, Juliæque Alpis saltus transcenderunt, fusisque acie Tuscis haud procul a flumine Ticino, cum, in quo conscenderant, agrum Subriam appellari audissent, cognomine Insubribus pago Eduorum, ibi omen sequentes loci condidere Urbem Mediolanum appellantes. Alia subinde manus Germanorum scilicet Boij Titonio Duce vestigia priorum secuta, eodem saltu, favente Belloveso, cum transcendissent Alpes, ubi nunc Brixia, & Verona Urbes sunt, locos tenuere. Considunt post Salunij, quippe antiquam gentem lævos Ligures incolentes circa Ticinum amnem Appenninum, deinde Boij, Liguresque transgressi, cum iam inter Padum, & Alpes omnia tenerent, Pado ratibus trajecto, non Etruscos modo, sed etiam Umbros agro pellunt. Intra Appenninum tamen sese tenuere.

CAP. II.

POst hos longo temporis intervallo Duce Brenno Senones in Italiam venisse comperio, quos dulcedine frugum, & maxime vini, quemdam Clusinum nomine Aruntem provocasse ferunt ira corruptæ uxoris Alucumenæ, cujus ipse Arons tutor fuerat, cum ipse iuvenis adeo potens foret, nec ipsius injuriæ vltio, neque pœna expeti posset, nisi externa vis quæsita foret. Hic Arons tran-

transeuntibus Alpes Gallis ad expugnandum Clusium dux, atque auctor fuit. Clusini novo bello territi, cum multitudinem, atque novas formas hominum cernerent, & genus armorum, audirent. quæ sæpe Tuscorum acies inter Padum, & Alpes ab ipsis fusas, licet nullum fœdus, aut societatis jus cum Romanis eis foret, nisi quod Vejentes consanguineos adversus populum Romanum non defendissent, legatos tamen Romam, qui auxilium peterent, misere. De auxilio nihil impetratum est. Legati missi, qui Senatus, ac populi Romani nomine agerent cum Gallis, ne à quibus nullam injuriam accepissent, socios populi Romani, & amicos oppugnarent; Romanis eos quoque bello, si res cogat, tuendos esse. Sed melius visum, bellum, si posset, amoveri, & Gallos novam gentem pace potius quam armis cognosci. Mitis legatio, ni perferoces legatos, barbarisque magis, quam Romanis similes habuisset. Quibus postquam mandata ediderunt in consilio Gallorum responsum datum fuit: Etsi novum nomen Romanorum audiant, tamen credere viros fortes esse, quorum auxilium à Clusinis in re trepida imploratum, & quoniam legatione adversus se maluerint, quam armis tueri socios, nec se quidem pacem, quam illi afferant, aspernari, si Gallis egentibus agro, quem latius possideant, quem colant, Clusini partem finium concedant, aliter pacem impetrari non posse, & responsum coram Romanis accipere velle, & si negetur ager coram eisdem Romanis dimicaturos, ut nunciare possint domi, quantum Galli virtute ceteros mortales præstarent. Quodnam id jus esset agrum a possessoribus petere, aut minari arma Romanis quærentibus, & quid in Etruria Gallis rei esset, cum Galli in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse ferociter dicerent, accensis utrinque animis ad arma discurritur, & prælium conseritur. Ibi jam urgentibus Romanam urbem fatis Legati contra jus gentium arma capiunt. Nec id clam esse potuit, cum ante signa Tuscorum tres nobilissimi Legati gentis Fabiæ Romanæ juventutis fortissimi pugnarent. Tantum eminebat temerarius armorum vigor, plerumque consilij immemor. Quin etiam Q. Fabius unus ex Romanis Legatis evectus extra aciem equo quendam ex ducibus Gallorum ferociter in ipsa signa Etruscorum incursantem perlatus transfixum hasta occidit, spoliaque eius legentem agnovere Galli; illico tota acie Romanum Legatum esse signum Gallis datum est. Omissa inde in Clusinos ira receptui canunt, mi-

nantes Romanis. Erant ex Gallis, qui illico Romam eundum censerent. Vicere seniores, ut legati prius mitterentur questum, postulatumque, ut pro jure gentium violato Fabij dederentur. Legati Gallorum cum, sicut erant, mandata exposuissent Senatui, nec factum placebat Fabiorum, & jus postulare barbari videbantur. Sed ad cernendum quid juris erat in viris tantæ nobilitatis obstabat ambitio. Itaque ne penes Senatores culpa esset, si quid inde sinistrum accideret, cognitionem de postulatis Gallorum ad populum rejecerunt, ubi tanto plus gratia, & opes valuere, ut quorum de pœna agebatur, Tribuni militum Consulari potestate in sequentem annum creati sunt. Quo facto haud secus quam dignum erat infensi Galli bellum propalam nunciantes ad suos redeunt, eosque relatis incitant. Tunc postquam accepere ulterius honore collato violatoribus juris humani legationem suam elisam esse, flagrantes ira, cujus impatiens est illa gens, confestim signis convulsis, citato agmine iter aggrediuntur, ad quorum prætereuntium raptim tumultum cum territæ Urbes ad arma concurrerent, fugaque agrestium fieret, Romam se ire magno clamore significabant.

CAP. III.

At Fabij, & qui Tribuni militum secum creati erant, qui erant numero sex, ut fit ex pravis initijs, nullo utili consilio capto, nullo sociorum, aut amicorum auxilio expectato, imo nec forte requisito, sic eos præcipites agebat commissi criminis furor, ut non minus temere conductu eorum pugnatum sit, quam sua legatione peractum. Nam extenuantes etiam famam belli, subito, ac tumultuario exercitu in occursum hostium tendunt ad decimum tertium lapidem parum infra viam Tiberinam, ubi cum multitudinem hostium cernerent, sua paucitate perculsi, extenuatis in cornua copijs, ne circumveniri multitudine hostium possent, frontem tamen æquare nequeuntibus, contra hostium acies se exponunt. Primo impetu Romanorum acies fusa, quorum cum nihil apud Duces, nec milites soliti ordinis foret, pavor, & fuga animos occuparat; tanta eorum oblivio fuit, ut major pars Vehios hostium Urbem, cum Tiberis arceret, quin Romam recto itinere ad conjuges, ac liberos fugerent. Qui autem hostis gladium à tergo

go insequentis, & fluminis undas evasere, plerique, imo major pars incolumis Vehios profugit. Unde non modo præsidij quicquam, sed ne quidem nuncius Romam missus est. A dextero cornu quod procul à flumine, & magis sub monte steterant, Romam omnes petiere. Et nec clausis etiam portis Urbis, inane Capitolium confugerunt. Ubi, capta, & incendio posita reliqua Roma, obsidione sola iuventus, quæ de conflictu Romam evaserat, turpiter clausa fuit, senibus mortem potius eligentibus, quam obsessorum inopiam augere. Gladijs datis hæc juventus consumta foret, ac perditum nomen Romæ, nisi postmodum prudentis, & egregij Camilli, qui tunc invidia Civium XV. millibus granis æris damnatus exulabat ab Urbe, virtute, confusis barbaris liberata, & ingratis civibus Urbs reddita foret. Tunc cum in Capitolio obsessi adeo fame, ac morbo affecti, & stationibus, ac vigilijs superati, ut obruerent infirmum corpus arma, se auro redimebant; si fortuna siviset, utpote si fidelis Camilli parumper tardasset eventum. Qui superveniens oblatum aurum fœdæ redemptionis pretium in statera jam positum de medio auferri, & Gallos summoveri jussit, allegantes sese pactos esse, quibus eam pactionem ratam esse negavit. Quæ postquam ipse Dictator creatus foret (Dictator etenim creatus fuerat exul, & absens in jussu suo ab inferioris juris Magistratu) denunciavit Gallis, ut ad prælium se expedirent, & duobus prælijs commissis adeo utroque fusos afflixit Gallos, ut vix superesset nuncius, ut refert Livius memoratus.

CAP. IV.

HI Galli, ut ex his æstimo, priusquam Clusium, ac Romam accederent, Mediolanum jam dirutum renovarunt, Ticinum civitatem, quæ nunc Papia vocatur, fundarunt, Brixiam ædificarunt, etenim à Brenno dicta fuit Brixia. Verum alios scripsisse reperio ipsum Brennum à Romanis confusum in Sueviam redijsse, & post multos annos resumtis viribus in Italiam iterum cum maxima armatorum copia venientem Mediolanum, & plures urbes Italiæ, quas primo ejus adventu, priusquam cum Romanis contulisset vires, destruxerat, quasi penitus reparavit, pluresque de novo construxisse ferunt ad im-

pu-

pugnandum iterum Romanos frustra rediens. Unde Gothofredus.

......Nunc arma tonat Dux Breno, creatque Veronam,
Nam quasi Urb. Roma dicta Verona sonat.
Brixia fundatur, Ticina Papia paratur,
Et Mediolanum Breno satagente novatur.

CAP. V.

EX his autem, quæ recitat T. Livius de adventu Gallorum in Italiam tractans, colligi potest ducentorum annorum fuisse spatium inter adventum Bellovesi, qui de Subria Mediolanum fecit, & Brenni qui Mediolanum renovavit, & Papiam fundavit, ut dictum est. Deinde post multa tempora recentissimi advenarum Longobardi una cum Alboyno Rege suo Italiam accessere, qui totam fere Italiam primitus occuparunt, sed demum intra fines hujus tractus terræ, quam nunc Lombardiam dicimus, sese tenuere, à quibus hæc contrata ipsum Lombardiæ nomen sumsit. Hanc gentem Ybor, & Ayones cum Gambara matre sua de Sratina via, quæ est in finibus Germaniæ iuxta Oceanum, eorum primi Duces cum parvulis, & uxoribus attraxere, quibus necessitas exilii ductis sortibus evenerat, ut ceteris minor inopia victus foret. Nam ipsa regio tunc tanta erat gentis multitudine populata, ut nec terrarum fructus sufficerent alere tantam gentem. Nec mirum cum ipsa contrata sub Arcto sita, à solis æstu remota, ideoque alendis corporibus hominum apta plus quam ceteris germinans, Germania dicta sit. Hi Germanici postmodum in itinere à longis bardis, sive à longis barbis Longobardi dicti sunt. Nam per multos annos, ac per multas hominum ætates sub pluribus Ducibus, sive Regibus successive incertis sedibus vagabundi, priusquam ad Italiam pervenirent, decem de se Reges successive habuerunt, quorum decimus fuit robustissimus Alboynus, de quo dixi. Post quem plures in Italia regnaverunt Reges, quorum plerumque fuerunt sedes intra Ticinum, & Addam, aliquando Mediolani, sed plerumque Papiæ, cum inter utrumque fluvium eo tempore nullæ aliæ urbes forent. Hæc de Urbis nostræ situ, atque incolis dicta, quæ etiam timeo ne lectori tædium dederint, sufficiant. Scribere enim magnifici Imperatoris Henrici gesta promisi. Verum ut debitus ho-

nor

nor detur rebus, priusquam de tanto Principe sermonem teneamus, faciam ne velut illotis manibus ad læta convivia discumbentes ruditate nimia redarguamur. Præfari placet in hunc modum.

CAP. VI.

HUmanum genus tanta utriusque parentis vitio fragilitate laborat, ut ejus misera conditio prona naturaliter, & labilis ad peccandum non modo ad conservationem, verum etiam ad esse sui exigat, ut sancto, & justo regimini supponatur, quo correctis vitijs, ac depulsis erroribus salubriter in pace quiescat. Inde duo luminaria mundo divina videntur provisione statuta, ne qua sui parte destituta regimine titubet compositio tam nobilis creaturæ, Papalis scilicet dignitas, & Imperialis potestas, quibus terrarum orbis universitas tam in spiritualibus, quam temporalibus gubernetur. Neque ullo jure quisquam ab his subtrahere sese putet, cum ceteris animalibus, quibus nullum inest rationis regimen, ad nostrum, ut puto, urgente naturâ solummodo documentum habere principem, & sub ipso timere datum sit, ut aperte videmus. Nonne pecudum tremor Leonem sibi Regem esse demonstrat? Aquilam pavent aves ut Dominam. In apibus asseritur esse rector unus, quem etiam vulgo ipsarum esse Principem appellamus. Itaq; natura omni arte solertior cuncta animalia præter hominem præesse, ac subesse docet. Solus homo, sicut expedit, imperare, aut parere nesciens requiescere nescit in pace. Verum cujus sit ille defectus, aut unde prodeat tam lethiferi causa mali nescio, sed a Regnante, ut videmus, plerumq; procedit, qui ad conservandam justitiam, sine qua nihil recte agitur, eminenti loco locatus plerumq; deficiens vitio, vel defectu suo indignus efficitur, & indignitate despicitur. Estne in avibus Aquilâ, in bestijs Leone nobilior? Cur inter homines, qui ceteris præesse desiderat, ut veneratione dignus sit, virtute ceteros non excellit? Saltem omni carens iniquitatis aculeo Princeps apum exemplo sit, ut neminem iratus lædat. Procedit etiam a subditis, quos morum discordia nimium turbat, aliquando causa mali. Nam nulla profecto pax, aut concordia erit in populo, quem uniformitas voluntatum vinculo justitiæ colligata non excitat ad studium communis boni, quæ sola exprimitur uniformi mo-

motu, & dependet ab unitate uoluntatum populi. Hæc vero unitas humani generis bene disposita non nisi per justum Principem, & Monarcham feliciter perducitur in effectum, qui suis sacris legibus subditos ordinet, & disponat, quæ si serventur ad unguem, vincula sunt societatis humanæ. Quis itaq; Princeps quovis nomine censeatur, aut quamvis mundi partem inhabitet, si se hominem animal rationale fatetur, negabit se justo Romanorum imperio rationabiliter fore subiectum, quorum si gesta revolvo, totius Mundi principatum, quod Imperium appellamus, liquet sibi coelitus fore concessum, & per duellum utpote justo bello partum.

CAP. VII.

HOc autem imperandi Mundo jus populus Romanus, a quo partum diutius fuerat, & possessum, in unum contulit, in personam scilicet Julij Cæsaris, & eum Imperatorem nominans Monarcham, & Principem mundi fecit. Unus igitur Creator omnium Deus est, unus Papa, & unicus Imperator, cui ab ore divino præcipitur tributum dari. Hujus dignitatis electio, atq; Sedes Romani Imperij tempore Constantini Imperatoris ad Grecos translatæ sunt, qui gravi morbo lepræ intercessione B. Siluestri Pontificis liberatus ad eam partem Græciæ accessit, ubi conditam a se urbem Constantinopolim appellavit. Inde in Germaniam eam electionem legimus auctoritate Sedis Apostolicæ devolutam: Græcorum ignauiâ, dum eorum subsidia frustra literis, ac legationibus implorantem Ecclesiam sævientem Astulphum Longobardorum Regem persequi, & opprimere passi sunt. Cujus inimicitiam Carolus Magnus ægre ferens, seq; ad partes Italas transferens propulsare curavit. Qui Germanorum primus ob id meritum Romanorum suscepit Imperium. Indigne etenim superis visum est gentibus imperare, qui subditorum injurias propulsare non audent, quiq; dum tyrannorum sævientium monstra mundo regnare sufferunt, cæteros innocentes perdunt. Nonne omnis potestas desuper constituta est, ut ejus potentia, & virtute mutuis inter subditos sublatis injurijs populus conquiescat sub sacris legibus vivens, quas sine Reipub. malo violare nequit ulla subdita potestas? Nec justum puto arbitrium violandi leges dari, cum metu cupiditatis, quæ possunt scriptis legibus terminari non sint ullis judicibus re-

lin-

linquenda. Unde autem, aut qua de causa hujusmodi dignitatis electio ad septem Principes Alamaniæ pervenerit, non cognovi, utpote Archiepiscopos Maguntinum, Coloniensem, Trevirensem, Comitem Rheni, Ducem Saxoniæ, Marchionem Brandeburgensem, & Reges Bohemiæ, qui olim Ducis titulum habebat. Hic tamen non est vocandus, ut dicitur, nisi cum ceteri discordant.

CAP. VIII.

CUm itaq; post claræ memoriæ obitum Regis Alberti vacaret Imperium, & præfati Electores hujusmodi prosequendæ electionis causa convenientes in unum inter se dissiderent, Philippus Rex Francorum in spem Imperialis dignitatis adductus, precibus nec non Pontificis, & quorumlibet amicorum intercessionibus Electores solicitare cœpit, de quorum numero illi erant, quibus tantæ dignitatis jura, & jurisdictionis honorem obtinere animus, & amplior cura fuit. Cæteros, quos precibus aut donis, aut spe illectos curare senserunt fauorem Regis, adorti rogitare cœperunt, ne qui suimet fauoris, honorisve promptiores forent alijs concedant, idq; si tantus Gallorum Rex obtineat, occupandi deinceps jus Imperij initium Gallicæ nationi fore dicentes. Cumq; inter ceteros, quos tetigerat favor Regis, Archiepiscopus Treverensis tenacior foret propositi, & durior ad placandum, in ipso negotio tanto imminente periculo, haud temere provisum est. Nam Electores confestim, ut reprimatur omnino Gallici Regis mentio apud Archiepiscopum supradictum, quod, ut creditur, expectabat, Teutonum nominant cariorem sibi.

CAP. IX.

ITaq; Henricum Comitem de Lucimborg Fratrem ipsius Archiepiscopi Treverensis non tam strenuitate morum, ac virtute animi dignum, licet fortunæ viribus, & potentia plerisq; Principibus Germaniæ impar foret, cuncti cognito periculo unanimes elegerunt. Qui ipso anno a Natiuitate Domini MCCCVIII. apud Aquisgranum solemniter coronatus est. Hic admodum magnanimus quampluriurn prædecessorum suorum vestigia minime secutus est, quorum nostra ætate nullus aureum, neq; fer-

reum diadema suscepit, imo sola argentea corona contenti sexaginta, & plurium annorum tempore intra Teutones sese tenuerunt, licet plerisq; prædecessorum Regum multo major thesauri copia foret, atq; earum rerum, quibus magna parari possunt.

CAP. X.

VEre igitur Henricus iste magnanimus post paucos dies electione suscepta, secum inquirens: Nonne Romanorum Rex intitulor, & Augustus; convocatis Principibus, quorum ad hoc assensum habere voluit, Comitem Sabaudiæ, Delphinum de Viena, Guidonem Comitis Flandriæ filium, & cum his Venerabilem Episcopum de Tuora, legavit ad Papam, qui ubi almam Curiam accessere, quæ tunc erat in Civitate Avinione, illico venerabilis Hostiensis Cardinalis, nec non Sancti Patris Oddonis de Graddisono juvamine freti, a summo Pontifice, qui tunc erat Papa Clemens, clementer exauditi, ab eodem liberum in Italiam, deinde Romam præfati Regis impetrarunt accessum. In cujus comitiva idem Summus Pontifex quatuor Cardinales, qui vice sui eidem Romæ coronam darent, destinare promisit. Deinde Rex ipse incommutabilis propositi sui constans solemnes Legatos undiq; per Italiam destinavit suum felicem nunciantes adventum: Cujus rei causa Episcopus Constantiæ Mediolanum venit, & in pleno Palatio majori, quod Palatium novum nos Mediolanenses appellamus, præsente Guidone de la Turre Capitaneo, & Bregadino de S. Nazario Potestate Communitatis, & Populi Mediolani inde plurimum odiosis, hujus Regis Henrici, pulchra admodum, & acceptabili oratione proposita, nunciavit adventum, ipsum asserens Aquisgrani corona argentea in præsentia, & de voluntate Principum Alamaniæ solemniter coronatum, deinde sumturum ferreum diadema in territorio Mediolani ab Archiepiscopo vestro. Quod, inquit, clarissimi cives significat, quod sicut per ferrum, & instrumenta ferrea cetera metalla domantur, sic per salubre consilium, nec non præclaram armorum potentiam, & virtutem Italicorum præcipue Mediolanensium domare debet Imperator, & subigere ceteras nationes. Vos ne, inquit, Mediolanenses, qui immediate subestis Imperio, omni alio servitutis jugo liberi decritis? vestrumne favorem subtrahetis, quin tam justus, & clementissimus

tiſſimus Princeps veſter tertium Romæ aureum diadema ſuſcipiat, ut eo ipſo qui Romano more vivimus, & quaſi domeſtici, & familiares Imperij Romani ſumus, juriſdictionem habeamus in omnes gentes mundi? Nonne hæc quidem poteſtas a Deo eſt? Negabiturne Romanum Imperium a Deo ſtabilitum, ac etiam ore Prophetico nunciatum fore, quod expoſitio Danielis ſuper ſomnio Nabuchodonoſor publice manifeſtat, qui ſtatuæ caput aureum, quam ſomnians viderat, Caldæorum, pectus argenteũ Græcorum, tibias ferreas Romanorum Imperium portendere nunciavit. Inducamini itaq; inquit, recipere Dominum veſtrum æquatis paſſibus, & ſtratis, & refectis pontibus, bonis, ac præambulis factis itineribus parate viam Domini. Moneo inſuper, inquit, cunctos Comites, & Barones, ac Satellites ſuos, nec non etiam univerſos, qui jure tenentur Imperio, ut ſe præparent, ſicut decet, & cum ſenſerint adventum Domini ſui, ad pedes montium ſibi veniant hilares in occurſum.

CAP. XI.

Ad hæc Bonifacius de Fara Juriſta ipſius Guidonis præ ceteris familiaris, & domeſticus conſultor tanti Principis legationem, tum ipſius deſtinantis reverentia, tum etiam auctoritate Legati, longa præfatione aſſerens maximam, & verendam eſſe reſpondit: Quæ maxima ſunt, ea, inquit, maximam deliberationem volunt; ex quo non præſentialiter his, quæ tanti ponderis, & momenti ſunt, reſpondendum eſſe cenſeo, verum deliberato conſilio reſponderi. Quid autem poſtmodum, aut ſi quid reſponſum, parum mihi conſtat. Verum cito multis indicijs patuit hujus adventum Principis infeſtiſſimum Guidonis voluntati fore, nam primo occulte, tacitisq; comminationibus Civibus inhibere cœpit, deinde publice per frequentes armatos complices, & ſatellites ſuos per vicos, & plateas cunctis civibus minari, ne de adventu Romanorum Regis ſermonem teneant. Imo pleriq; civium, ac Nobilium Comitatus Mediolani cum paratis equis, & armis, ac nobili juvenum comitiva agendi honoris cauſa in Italiæ finibus occurrere tunc parabant Regi, ſummo ſtudio honorificare cupientes adventum ejus, quorum iter minantis Guidonis ſuperbus, & terribilis furor tenuit.

CAP. XII.

INterim Primores Guelficæ factionis Lombardiæ Mediolanum vocati in aulam Guidonis de la Turre conveniunt, ut super tanto rerum eventu, si fortuna consentiat, aliqua salubris consilio captetur via. Verum ibi nihil pro re agitur, imo discrepantes in consilio quisquam pro se arguit, plusque jurgijs, quam consiliis pluribus diebus tempus terunt. Cujus rei primus auctor fuit Comes Philippo de Languscho, qui tunc Papiæ regnantis Nobilium factionis primus, & rector erat. Hic se Satellitem Regis vocat, seque ac domum ejus multis Imperialibus donis, & gratiis decoratum asserens, minime, inquit, Domino meo rebellis esse volo. Hæc audita vox Comitis insolens nimium plerisque visa est. Quippe si per se nihil solicitudinis gerere generum ejus Guidonem soliciti timoris non modicam causam sibi fore credebant. Cujus obtinendi dominatus in adventu Regis parum spei erat. Stupentibus itaque ceteris Antonius de Fixiraga, in cujus cura, & potestate Laudensis Civitas erat, licet absque titulo privatus viveret civis in Urbe sua: Postquam nihil, inquit, ad id cujus gratia vocati sumus agi video, ipso, de quo minime dubitabam, impediente, per se quisque agat. Quæremus & nos in Aula Regis locum. Tunc vero Gulielmum Cavalcabovem, cujus Cremonæ pollebat auctoritas, nobilitate gentis, nec non divitiarum, & amicorum copia, & cum eo Simonem Advocatum de Collobiano suæ partis principem in Vercellis, accepimus in eo colloquio ad propositum Comitis summovendum frustra plurimum laborasse, multis inductis causis, periculosum asserentes hujus Regis adventum, cui affirmabat de facili posse resisti, dum ad resistendum unanimes sint, qui ex nobis præesse volunt vicinis suis.

CAP. XIII.

AT Guido de la Turre, quem stimulus ambitionis exagitat, hac inani, & longa consultorum disceptatione fessus de consilio præceps abit vociferans: Quid hoc video, cur non concorditer quicumque unum capitis consilium? Ad mortem, video, præcipiti saltu nos urget insania. Iratum quidem existimo, atque infestum

festum nobis Deum, qui primum nobis consilium aufert, deinde dubito, ne deteriora sequantur. Itaque more Bacchantis per ampla fertur atria, totam circuens aulam incerto passu, itque reditque sæpius in communi sermonem referens, deinde interiora ædium repetens, murmurans sibi soli: Quid mihi, inquit, cum Henrico illo Teutonico, quem asserunt huc accedere turbare quietum statum meum? contraxitne genitor meus secum? teneorne sibi pacto? ignoro. Hunc hominem non cognovi, neque umquam vidi. Deinde agitatus diuque hujus furoris verbere fatigatus Collaterales suos, qui pavidi turbatum Dominum dejecto sequuntur vultu, ad se vocat, quibus: dicite, inquit, tenemurne Henrico de Lucimborgh nescio Teutonico, vel Allobrogo? Quid nobis umquam contulit, unde ullo jure vendicet, quæ tenemus? Non defuit, ut fit in aula Principum, Tyrannici verbi assertor, imo uno ore omnes, nihil, inquiunt; cur non igitur jura nostra defendimus?

CAP. XIV.

TAndem hi Guelphorum Ligurum Principes nullo, ut fertur, per commune colloquium fundato proposito inconsulti domum redeunt. Sunt qui asserunt Comitem Philipponem, Simonem advocatum, Antonium de Fixiraga, & Gulielmum Cavalcabovem, quos supra memoravi, nullis, aut paucis alijs adhibitis, cum præfato Guidone priusquam Mediolano discederent, alia captasse consilia, quem velut solandi causa ægrum curis adierant, ipsumque in cubiculari camera solitarium, & insanientem Comes Philippo, cui ceteri negotium dederant, tali sermone aggressus est.

CAP. XV.

TEmpus est, inquit, Guido discrete agere, ne post factum pœnitendum sit. Itaque quoniam an si resistere expediat, an obedire Regi, quidque tutius, aut utilius nobis sit, adhuc incertum est, id prius explorandum est, quam executione uti. Satis opportunitatis fortuna in hoc saltem fida nobis dedit. Si viri sumus, neque consilij, neque facti tempus deerit nobis. Citati sumus cun-
ɑi

&i principes Lombardorum, ut occurramus adventum Regis, saltem cum superatis Alpibus Astensem descendat in agrum. Ibimus videre, ac sapere mores Regis. Si ad eum faciles erunt nobis aditus, brevi perpendemus, an duri, aut molles sint nobis animi motus ejus, adhæreatne hostibus nostris, an sentiat quid opportunitatis, & obsequij conferre possimus sibi. Quibus exploratis satis opportunum consilium, ac deliberandi tempus erit nobis. Interim intentis amicorum, atque sociorum subsidijs juxta ea, quæ scripserimus Mediolani, pro re, ac tempore curetur vobis. Nos autem apud Regem curabimus, ne vos absentia suspectum habeat:

Desunt folia duo in exemplari.

fieri docet. Hæcque, inquit, ut assero, cum tetigeritis Mediolanensem agrum videbitis manifeste. Itaque vadato Pado paucis diebus Novariam venit, Ligurum, præcipue Ambrosianæ gentis explorans mores, ac studia voluntatum, pluribus diebus moram traxit. Deinde trajecto Ticeno multis vadis, sic etenim hyemali frigore contractis aquis cuncta flumina viam dabant Regi, continuo læta signa Nobilium Comitatus nostri, deinde popularium Urbis turmæ læto fremitu venientium in occursum Regis apparuere, qui inclinatis signis ante pedes Regis sese sibi liberaliter obtulere. Rex itaque promissa Matthæi non vana, quinimo jam certa esse videns, illo die, si tempus fineret, aut dies spatium daret, properasset ad Urbem. Sed quia propinquantibus jam vesperis aer nimium spissus nivis jam cœperat obscurari, in loco Mazentæ, qui eo ipso merito factus est Burgus, hospitium petit. Postero die, qui velut tanti Ducis adventum sentiens clarior præterito longe fuit, processit ad Urbem, cui priusquam medium iter capiat, innumerabiles Nobilium, nec non antiquæ gentis popularium familiæ magnis turmis in occursum veniunt. Guido de la Turre ultimus post omnem plebis turmam obviam Regi non solum civibus, quinimo cunctis mortalibus iratus venit, heu quam invitus, quamque etiam vitæ suæ odiosus jam propinquo Urbi Domino suo trahitur in occursum, qui impediente superbia timore mixta nec Regem, ut hostem repulit, nec ut Dominum naturalem, sicut tenebatur, admisit. Verumtamen quoad potuit nec superbi fastus morem oblitus est, nam licet à circumstantibus doceretur, ac etiam, ut æquum erat, cerneret cuncta Procerum signa ante Imperiales Aquilas humiliter inclinata poni, ausus est tamen veniens

in occursum Regi supra verticem ejus pati sua signa alte ferri, quæ usque ad faciem Principis taliter ferebantur, ni non minor suo furor Teutonum indignantium eadem manu deferentis demta turpiter dejecissent in limum. Attamen jam propinquus Regi ad terram equo desiliens osculatus est pedem ejus, à quo benigno tandem vultu receptus est. Cujus temeritati, ac superbiæ Rex satis clementer indulgens: Amodo, inquit, Guido pacificus, & fidelis sis, & quem negare nefas est, dominum recognosce.

CAP. XVII.

ITaque Ambrosianam Urbem intrat Rex die Mercurij XXIII. Decembris, qui illius anni à Nativitate Domini sumentis initium penultimus dies fuit. Ibique denuo convocatis undique Italicis Baronibus, nec non solemnibus nuncijs Civitatum quæcumque partium studia sequerentur, die Epiphaniæ in Ecclesia B. Ambrosij Confessoris nostri à Castone de la Turre Archiepiscopo Mediolanensi in Regem Italiæ unctus ferreo diademate coronatus est. Deinde multis inter Italicos antiquis, atque recentibus subito sedatis odijs, ac inhibente clementia tanti Regis, cujus simplex animus totaliter aspirabat dare pacem mundo, paucis diebus ut sibi visum est compositis partibus, tota etenim Lombardia subito absque ulla armorum vi in Regis deditionem, & obedientiam sponte venisse videtur, Alexandria & Alba dumtaxat exceptis, quarum urbium fides, aut ulla deditio ex parte Regis minime requisita est, Credo quod ambæ Regi Roberto erant deditæ, qui illum ipsum Henricum Romanorum Regem in Dominum recognoscere, & sibi ut superiori obedire promiserat.

CAP. XVIII.

ULtima tamen Urbium Lombardiæ non sine causa in compositionem, atque in deditionem Regis venit Brixia. Nam Matthæus de Madijs, qui Gibellinæ factionis Princeps ipsa regnabat in Urbe non præsentiam Regis, sed callidi hostis sui Tebaldi de Brusadis insidias timens non ad radices montium Taurinum, non Ast, non Vercellas, non Novariam, verum cunctis serior Mediolanum ad Regem jam post citationes plurimas expectatione

fessum

fessum venit. Hic Tebaldus subdolus, & cum sibi expedire videat, semper simulare, ac dissimulare aptus; & si quando ullius fortunæ casus sibi magni patrandi sceleris tempus aptum dederit, nil umquam intentatum liquens, primus tamen Guelphorum morantis Italiam Regis pedes amplexus est, exilij sui finem supplici voce rogans. Hoc sensit Rector Brixiæ, imo etiam certis exploratoribus suis, nec non amicorum literis, atque nuncijs perceperat Regem annuisse precibus hostis sui, quippe certus erat animus Regis ubique sine ullo discrimine suis civibus integras Urbes facere. Cujus rei causa non modico pavore percussus jam cunctis sedatis partibus Lombardiæ invitus comparuit, & tristis, ac vultu nubilus ad conspectum Regis, ibique Tebaldum frequentis perfidiæ, ac proditionis accusans, plurima sæpius rupti fœderis, ac violatæ pacis documenta publica proijcit Principis ante pedes. Fredericos Gibellinos ad ejus mensam crudeliter cæsos narrat, inter quos novum generum nominans, nec viduare, inquit, filiam suam timuit, quam dolosum, ac pestiferum pignus pacis dederat Frederico juveni magister iste scelerum, ac pessimus proditorum, quos terra sustinet. Quis Ligurum nescit, quos machinavit, & fecit tractatus innumeros, subitos insultus, ac patratas vicinorum cædes contra juratæ pacis fœdera, quorum scriptura nondum erat sicca. Cui Rex: & nos injurias, & offensas tulimus, à quibus postmodum in suam gratiam redeuntibus beneficijs victi sumus, & quos ut hostes odimus, pia mente colimus velut fratres. Detis tandem, quæsumus similiter & vos mutuis injuriis, & offensis, & profecto vestris quoque Deus dabit finem malis. Ad hæc Principis verba obticuit, ac utcumque sedatus est quilibet Brixiensis. Verum compositis Ducibus in vultu varius color fuit. Arrisit itaque fortuna multum Regi tanta quiete Ligurum, tam subito prosperans adventum ejus. Verum brevi tempore facta nubila invidit nimium sibi, imo totius Italicæ gentis bono, dum plerique nefandi Ligures, & Lombardi, etiam quos ex proscriptis exulibus suarum terrarum incolas, atque cives fecerat clementia Regis, perjuri, ac rebelles facti sunt, ut, si expectes Lector, tibi suo loco per ordinem diligenter exponam.

CAP.

CAP. XIX.

At ubi applicuit Mediolanum Rex, ut dixi, cujus Urbis cives non graves, neq; duri, sed multum (quin imo quasi natura nimium) faciles regendi sunt, quippe cuicumq; Imperio etiam injusto parent, illico Joannem de la Calcea Gallicum natione nobilem indoctum tamen, atq; incultum virum in ipsa Vicarium suum fecit, qui fatuitate, ac vitijs suis vix completo mense velut inhabilis, & indignus a dignitate remotus est, & ut contentus taceat in solutione magni temporis, tamquam gesti regiminis sui, a quo absolvitur, pecunia a Communi nostro sibi persoluta est, quasi dono data. Et sic demtus honor in proprio commodo compensatus est. Sed neq; ipsius Rectoris nostri licet rudis abdicatio multum utilis mihi fuisse videtur; imo Civibus alter error priore deterior subsecutus est; nam Rex alium Urbis nostræ Vicarium dedit, qui multo magis pestifer nobis fuit, utpote Tuscum, qui Senensis Urbis patriæ suæ exul erat. Hic Nicolaus de Bonsignoribus nomine cujusdam societatis negotiatorum magister, atq; Rector fuerat, in cujus manu, atq; custodia illa Communitas deficiens, & penitus dissoluta nulli ex creditoribus respondebat. Nicolaus iste pestifer morbus Urbis nostræ, cum in sede dignitatis fuit, non Vicarii more, aut Rectoris cujusvis cives tractare cœpit, imo sæpe velut principalis sine superiore tyrannus pro modica, & levi causa graves, & aliquando capitales pœnas minitans adeo timidos cives fecit, ut cuncta utcumq; gravia, cunctis etiam ultra quam fas sit obedientibus, obtineret. Hoc stolido Civium timore, ut mihi videtur, perdita est diu desideratæ libertatis spes. Nam ut fit novo imminente tumultu sæpe Vrbis leges fiunt per bonos, & electos viros. Jam scriptis legibus, quas Statuta Communis dicimus, quibus æquo jure viveretur in Urbe, iste Nicolaus arrogans, & superbus, jam cuncta quæ gesserant doctus, ipsarum legum conditores ad se vocans eis velut ignarum rerum inquit: Quid libertatis, & arbitrii vestris legibus auctum est nobis? Deinde ut vidit Paganum de la Turre Muschæ filium, cui velut amico neq; ipsius ordinis minimo attribuendi sibi liberæ potestatis, & iniquæ jurisdictionis in cives curam commiserat, amplius dissimulare nequit inquiens: Paganine quæ

promiseras facere noluisti. Nullum arbitrium, nullamq; potestatem dedistis mihi. Cui in ipsius Pagani, atq; omnium sociorum excusatione providus Jurista Stephanus de Vicomercato respondens dixit: Eget ne libertate, vel arbitrio, cui totius legis terrenæ conditor noster Dominus Rex omnem quam habet jurisdictionem, & vices suas commisit totaliter in urbe nostra, & nos similiter quantam habet in nos libertatem, & arbitrium Dominus Mundi, tantam damus tibi? Neq; Paganus in hoc negotio, quæ voluit, fecit, cui soli non licuit leges condere. At ille: Intelligo te, inquit, Stephane. Certe quid me teneat, rubecule nequam, nescio, quin te acephalum videri faciam, idq; tibi accidet sine mora, nisi statim antequam pedem mutes, ut præcepta mea serves dederis mihi vadem librarum X. mill. Cunctis solido pavore percussis, ac stupentibus velut uno verbo jugulari possint, solus Paganus de la Turre socii dictum laudans, ac sævientis iram molliens inquit, socium pro cunctis haud aliter quam juste dixisse, neq; quæ dixit plus quam sua, ac sociorum verba esse, & merito si inde periculi quicquam sequatur, quod absurdum est, sua cuique nostrum ejus discriminis portio capianda est. Verum omnis vobis tamquam Domino obedientia exhibenda est, & præsto sodalis vades sum, deinde ceteri sese offerunt. Receptis itaq; ob nullam causam vadibus indignatus, seu verius iram fingens tumidis naribus in trepidos, ac degeneres tantæ Urbis Cives tonat inquiens: Nisi statueritis cum tanta libertate arbitrium mihi, ut nullis tenear legibus quodcumq; volam, ac mandavero, ratum sit, & verba mea vestras rumpant leges, nullumq; provocationis remedium habeatis, Cives, contra edicta mea, sentietis quid aliquando recalcitrantes contra stimulum consequuntur. Accingite vos justitiæ vestræ, & obedientiæ penitus vos parate. Sumne, inquit, an vobis videor esse deterior his, qui hactenus hic regnaverunt, quibus semper arbitrium & libertatem in res, & personas vestras ultro velut de consuetudine contulistis? Ac licet non quod volebat, tamen plus quam juris tribuere dignum erat, obtinuit, idq; paucis subsequentibus diebus effectum est, dum stolidæ & inanes nimium timentur minæ. Quæ jam relinquitur propinquæ libertatis via? Nam ut terribilem minantis vultum fugiant, novum addunt Statutis nostris Capitulum, quo cavetur, quod iste Nicolaus nullis nostris legibus teneatur, quod licet perdendæ libertatis initium foret, nihilo

tamen

tamen animos percussit populi, aut ullius tumultus causa fuit. Verum vilissima res pecunia solicito murmure primo tumultum, & iram populi suscitans, tum seditionis, nec non Regi, ac nobis magnae cladis causa fuit.

CAP. XX.

Hic etenim Rex noster magnanimus erat, & omnium virtutum dites, pecunia, & auro nimium pauper, nihil nisi Italicis adjutus opibus propositi agere omnino valebat. Convocatis itaq; utriusq; factionis Mediolani primoribus, & Magnatibus, propositaq; eis necessitate Regis, subveniri sibi non nisi sua sponte petitum est. Verum ante ora omnium intercessor Regis erat penes se Scriptorem tenens, cui nota, inquit, quid tantae Urbis Cives offerre volunt Regi.

CAP. XXI.

Hoc loco, ut antiquus nobis mos est, nec sapienter promissum est Regi, ex qua promissione nec Urbis nostrae, nec Regis conditio, ut mihi videtur, salubriter tractata est, spreta undique honestate, sine qua nusquam erit utilitas, neque salus. Nam ubi hujus gratia rei Principum Urbis Concilium congregatum est, quibus quid dignum dono Regis foret dicere facultas data est, praesente tamen, ac solicitante Regio nuncio, cujus praesentiam velut degeneres fortius aequo timent, inter eos diu silentium fuit. Tandem cum expectaretur hujus promissor muneris, nullo quid offerendum sit nunciante, nobilem & honestum Civem Guillelmum de Pusterla inter ceteros minus ambitione suspectum spectant, atque quid super hoc dignum sit dictum excitant. Cumque inde se excusaret, hujus rei onus, & civium invidiam fugiens, cuncti uno ore clamantes dixerunt: Dicat Guillelmus, cujus dictum nemo corrigat, sed quod dixerit ratum sit. Tandem diu rogatus, nihil praefatus, paucis verbis, ut sui moris erat, florenos L. mill. Regi dono dari dixit. Cuncti assentire videbantur, verum Matthaeus Vicecomes addens dixit, & Reginae donandum esse satis videtur idoneum, qui saltem X. mille floreni dentur. Cujus audito sermone Guido de la Turre calori nimis pronus, cui neque iram occultare

umquam animus aptus fuit, adulationis vitium in tanto cive suspicans, atque inde indignationis causam sumens: hicne, inquit, est mos honesti Civis, est ne decorum ultra communem omnium assensum velle alicui æris largitione nomen libertatis sumere? Deinde Concilio abiens: cur non, inquit, C. millia cunctis dentur? hic numerus completus est. Hunc sermonem immurmurans, ac sæpius iterans velut inde pulsus vadit, paucis suæ factionis, quæ tunc plus popularium quam nobilium multitudine nostra vigebat in Urbe, de cœtu motis, qui secum abeunt non claro murmure laudantes iram suam. Ceteri Guillelmi primum dictum frustra laudant, atque affirmant. Verum stolidi Guidonis promissio, utcumque facta quia major, per nuncios Regis scripta est, deinde sibi tamquam solemnis in scriptis datur. Quæ postmodum nullis querelis, nullis precibus civium apud Regem retractari potuit, aut ullatenus mitigari, imo tota cum maxima difficultate soluta est. Cujus rei causa nobilium, atque popularium, sed fortius mediæ plebis murmur in Regem surgit, cujus pauperies in conferendo non modicum gravata est. Nam ubi ipsius tanti muneris recuperatio postmodum tractabatur in Generali concilio cujusdam vilis & imprudentis civis Napaleoli more dicto, statutum fuit, ut ultra XXV. & infra X. florenos auri nemini civium imponi posset.

CAP. XXII.

TUnc primum Rex forte mussantis populi murmur timens centum obsides ex primoribus civitatis poposcit nobilis comitivæ gratia secum usque Romam deducere. Quod ubi publicatum est, ipsique obsides nominati primum popularibus, qui civilis belli tædio fessi erant, admodum gratum fuit. Nam tanta plerosque, qui nominati erant, urgebat ambitio, ut nimium grave foret eis in Urbe sua æquo jure vivere. Neque, cum ceteris divitijs, & honoribus præstent, contenti sunt ut nec inferant, nec patiantur injuriam, verum eos injuriis, atque damnis impune semper premunt, qui sibi usui sunt. Itaque per cunctos Urbis angulos exultat vulgus, atque omnis popularium cœtus lætari cœpit, inquiens: Abeant à nobis longe qui delirant, ac semper in Urbe dissident nostro damno, cumque in dies magis magisque hæc obsidium electio,

quam

quam nobilem comitivam appellari voluit Rex, procedere videretur, ipso instante Rege, eo magis ceteri congratulantur Cives, eorum libertatem, ac concordiam hoc ipso restitutam fore dicentes: Verum cum plerique ex nominatis ne tam longi itineris comites Regis fierent, de coetu, ac conspectu hominum subtracti, quorum absentia in dies magis notabatur in foro, nunciati forent Regi, citatique plurimi minime comparerent, eum non immerito solicitum, atque anxium reddunt. Duorum tamen juvenum ex eo numero obsidum sibi nunciata consilia ægrius tulit Rex, scilicet Galeaz Vicecomitis, & Francischini de la Turre, quorum alter Matthæi, alter Guidonis, qui in Urbe regnaverant, filius erat; Hi nescio patrum consensu, vel dissensu extra Portam Ticinensem in pratis non longe à ponte Credario una contra Regem colloquia habuisse dicuntur. Verum quia remotis à se arbitris quid dixerint, quidve tractaverint, referentibus parum fidei adhibitum est. Id tamen neque suspicione caruit, nam cum ab hoc discederent colloquio, in signum fidei dexteras accepisse, ac dedisse feruntur, quodque videri, ac satis manifeste perpendi potuit. Quid enim tam adversæ factionis primorum juvenum solitarium colloquium? quid tam rebellibus, & hostibus junctis dextris data fides circumstantium famulorum interpretantibus animis aliud significare poterat, quam contra nimis odiosam Germanici Principis sibi vim parantis potentiam nova consilia sumi? Verum cui certa fides adhiberi possit tam vulgatæ rei nullus auctor fuit. Sed fortuna, cujus ordo est cuncta confundere, si suæ dentur curæ etiam cum prope disposita videantur, hæc quoque forent consilia juvenum tecta, manu volvens ab insidiis subito Regem salvum fecit; nam Francischinus de colloquio rediens, priusquam genitori, quæ gesserat cum novo comite, nunciaret, adeo læto vultu ambigua, & quæ notabantur verba jaciens aperuit se, ut non modo comitum, verum etiam famulorum inferior turba domus concordiam Principum utriusque factionis non solum in Aula ejus prædicet, sed variis sermonibus cunctos Urbis vicos replet. Galeaz vero cuncta simulare, & dissimulare doctior, quippe moribus, & ætate perfectior nullum inde suis nec linguâ, nec vultu notabile signum dedit. Quod ubi percepit Guido, nato quæ cum Galeaz tractaverat in colloquio sibi referenti sæpius dixisse ferunt: Solertior in colloquio, ac rerum peritior tecum fuit, plus te sciet.

CAP.

CAP. XXIII.

INterim consensu Principum utriusque partis plerique obsidum Regem adeunt, seque affirmant, nec non ceteros collectos aequo animo secum iter facere, dum communi aere digna stipendia dentur, idque solum hortari coeperunt, ne suis stipendiis contra jus, & aequum secum militare cogantur. At id quod requirebant nec jure negari, nec facile obtineri posse sciebant, nam nec Rex stipendia sibi conferre volebat, nec populus contributionibus fatigatus, ac pene exhaustus, ea, nisi cogeretur, de communi tribui minime consentiret. Attamen insidias, ut puto, non perpendens Rex: Justa, inquit, petitis; verum per communem vestrum id fieri volumus, atque illico Nicolaum Vicarium suum vocans, negotium illud committit sibi, qui vocato Senatu, quod Consilium generale dicitur, rem prout erat exponens executionem habere postulat. Verum sive Senatorum avaritia, quibus grave stipendium id videbatur, sive suae factionis principe quisque corruptus foret, id frustra petitum est, quod aegre nimium tulit Rex, sed multo aegrius, quia à mane usque ad octavam inde nullum in Senatu responsum datum est. Nam Nicolaus perditis in Senatu prius multis in orando verbis, ne Domino suo illuderet, dum res Communis agitur abnegando responsum, de Senatu abiens ad Regem adiit, cui: Mutum Senatum, inquit, sedentem in Palatio clausum teneo. Deinde exposita, prout erat, re dixisse ferunt: Jube Domine captivos esse, qui sui Principis comites esse nolunt. Jam utriusque factionis Principes, non te auctore, verum inscio, concordes quid subditus Domino teneatur nesciunt, quinimo in tuae majestatis potentiam saeviunt. Sensisti Galeaz, & Francischinum ad colloquia convenisse, quorum consilia non scire licet; quae igitur conspirationis signa, aut argumenta quaerenda sunt? Quid ingratae Urbis tuo damno pacem quaeris? Hi, vides, stolidi cives sunt, numquam integra civitate Principem habere volunt. Eorum libertas, atque vita in tua manu sita est. Retineri, atque illico dum fiveris, gladiis dari possunt, qui Principes seditionis sunt. Nonne evidenter patet malignantium pravum opus, qui undique criminandae Majestatis tuae occasionem quaerunt? Ad haec non degener, sed alto, ac tanto Principe dignum responsum dedit Rex: Non suspectionis arbi-

arbitrio, Nicolae, judicandum est, non omni spiritu credendum est. Non temere, ne poeniteat, quicquam agere Regem decet. Nec dubitamus, bona fide procedis, sed & nos exploratores per Urbis angulos, atque vicos misimus. Referendarios habemus. Pauci infimae plebis, qui Turrianas domos colunt, de conspiratione loquuntur, ceteri illius rei ignotos sese faciunt. In nobilium parte, quae Matthaeum amicum nostrum sequitur, minime suspectionis signa vidimus. Alia certiora tuis argumenta in tanto negotio quaerenda sunt. Vade, cunctosque licenties. Jejuni sunt. Nemo in Senatu retentus sit. Liberi abeant quisque domum. Utriusque Civis fides brevi nota erit nobis, & separabitur à bono pravus.

CAP. XXIV.

HAc igitur benignitate Regis nulla ad propositum responsione facta, de palatio stolida, & inconsulta discedit turba ipsamet taciturnitate sese vendens. Inde ut fit pluribus ignorantibus casum sub damno crevit temeritas, & audacia; nam paulo post, priusquam ipsius hebdomadae foret finis, subditâ armandi militis ex industria captâ causâ, magna Teutonum turba in Brolio Mediolani in armis, & equis fuit, simulans, ut fertur, nescio quem miserum, suisq; meritis dignum judicio ignis duci. Hoc autem non temere, imo consulte actum est, ut hi velut firma acies ceteris Urbem discurrentibus subsidio pro castris forent. Deinde ad arma discurrere ceteros Regis milites subito per hospitia nunciatum est. Verum in ipso primo tumultu destinantur nuncii Regis armati in equis, qui per Urbem Domos Principum, & Magnorum Civium visitent, haud temere explorantes, qui Civium in armis sint, quive publice, quive occulte arma parent. Hi primum Matthaei, deinde Guidonis Domum visitant; Verum priusquam Matthaei Domum propinquassent, hoc sibi nunciato, Ludovicum Vicecomitem cum aliquot juvenibus, qui invito, ac inhibente Matthaeo paratis in Curia equis arma sumserant, in secreta aedium cum equis claudit, & ipse cum paucis in vacua sede porticus togatus ejus rei ignotum sese gerens, ubi per patentes porticus in spatiosam Curiam exploratores Regis intrantes vidit, velut interruptis circumstantium sermonibus sedato vultu eos quieta sede surgens recepit, vinum afferri clamitans, velut ignarus, quid visitent, quaeritentve, rogitat.

Qui

Qui ubi insidiarum, ac machinamenti nullum signum vident, oculorum potius quam aurium opinioni stantes, Matthæum, & complices ejus insontes vocant, atq; illico citatis equis ad Turrianas Domos ruunt, ubi tumultu, atq; armis omnia plena reperiunt. Attamen nondum frequentes suæ factionis turmæ convenerant; nam hoc ipso falluntur perniciose nimium Turrianæ partis duces, qui non eam diem, sed posteram, ut dicitur, ordinaverant ad tumultum. Verum tamen, ut subita poscebat res, nihil impigre actum est; nam cognito primi tumultus motu per primos cursus Teutonum illi, quos ego in foro promptos lingua videram de primorum juvenum, & Galeaz., & Francischini conspiratione loquentes, discurrere Urbis vicos visi, illico ad arma suscitant vicinos suos, & quos possunt subdolis, & fictis verbis ad Turrianas partes mittunt, dicentes: patine vultis ulterius injurias Teutonum, quos Duces nostri, qui unum facti sunt, amplius pati nolunt? Apparebant etiam Guelphicæ factionis nuncii, ut instructi erant, falso jurantes, se Galeaz Vicecomitem, & Francischinum de la Turre nunc nunc vidisse armatos in Turrianis Vastis, ipsosq; datâ, acceptâq; osculo pacis fide in Teutones una armis ruere. Hæc narrantes dicebant, deinde: quid agitur? non verbis, sed factis opus est. ad arma ad arma, deleantur barbari. concordia civium facta est. Pauci neutrius factionis communem patriæ statum affectantes, decepti secum vadunt, at pleriq; de parte Nobilium hæsitantes, quid nouum audiant, mirantur. Concordia Civium admodum grata est nobis, inquiunt; sed hæc nobis nova res est. Deinde ut fit sedato aliquantulum animo secum inquiunt: Nonne hi qui subito pacem nobis nunciant, satellites, ac sequaces Turrianæ Domus sunt? Non sunt primi factionis suæ? & nos sequaces sumus? Cur non & nos hæc novimus? Nemo partis nostræ horum concordiam ducum nunciat. Itaq; de parte nobilium rari sunt, qui tumultum adeant, cum eam rem in Turrianis Vastis armis geri sentiant, sed quisq; viciniam suam armatus tenet. Verum misera vicinia Braydæ Quercii nunc intra fines Portæ nouæ sita, seu quia Vastis affinis, seu nimium studiosa Turrianæ partis foret, vicinos suos temere ad tumultum misit. A ceteris etiam ipsius Portæ vicis subito raptis armis ruitur in latis Vastis, quorum pauci sine vulnere redierunt domum.

CAP. XXV.

ERant eo tempore in nobili familia de Petra Sancta non plures, quam duo, qui Turrianæ partis studia sequerentur, Rizardus scilicet, & Philippus fratres. Cetera totius stirpis multitudo partem nobilium secuta fuerat ab antiquo, & nunc eamdem in Gibellinum nomen mutatam ceteri sequebantur, etiam Franciscus, & Guido ipsorum Rizardi, & Philippi ex alia matre fratres. Nam Bonacosa plebei divitis quondam Zarri de Surlaqua nata Zarini fratris successione superba, qui captus in conflictu, quo Casso de la Turre cecidit, in carcere morbo sumto sine liberis vita functus hanc germanam suam sui æris divitem fecerat. Horum Rizardi, & Philippi mater erat: Hæc germanam uterinam solum nobiliori domo natam habuerat, utpote de stirpe antiqua de Rhaude, quæ quia utroq; parente nobilis, ut sola genitoris hæres, Napoleonis nurus, utpote filio ejus Muschæ uxor accepta est. Inde Castonus nunc Archiepiscopus, & ceteri fratres ejus, quorum mentio facta est, nati sunt. Hi post mortem matris, quæ decessit exul, in patriam reducti nescio quo pacto quave ratione, eos Rizardum, & Philippum non modo ad dilectionem sui, domusq; suæ, verum etiam ad ardentia Turrianæ factionis studia mirabiliter attraxere, cunctis agnatis, fratribusq; suis veteris nobilium partis consilia sequentibus more patrum. *Hos Rizardum, & Philippum novam, pestiferamq; sibi partem sequi pleriq; ab imperiosa matre coactos esse ferunt.* Quid carius possideri, aut possidendum intolerabilius expectari potest, quam divitis mulieris census, quem ea superstite numquam pacifice possidebis? Rizardus preclaræ formæ juvenis multæ virtutis dote florens, quæ juvenili ætate semper gratior fuit, multum vicinis suis, ac Civibus amabatur. Hic etiam, quorum juventute mirabilis Rector, ac Potestas fuerat, Florentinis, Senensibus, Lucanis, Pergamensibus admodum gratus fuerat, ubiq; magnifice sese gerens celebre nomen fecerat. Ipsos itaq; Rizardum, & Philippum pleriq; ex agnatis, ac vicinis suis creduli nimium, civili nunciata concordia, armati contra Teutonos usq; ad Turriana Vasta secuti sunt. Verum ubi ibidem nullam biveram, nullaq; Gibellina signa vident, Bellinus, & Colombinus de Petrasancta illico se deceptos vocant, ac primi flexis frænis redeunt domum; Idem ceteri Gibellinæ factionis fecerunt.

CAP. XXVI.

CUm igitur de cunctis partibus Portæ novæ illuc tumultuose curritur. Zonfredus de la Turre, cui cujusuis quærentis in Urbe dominatum semper displicuit ambitio, clamore audito excussus, quo dormiebat, aut aliqualiter alteratus quiescebat lecto, ad speculam sese trahit, quanta voce potuit clamitans: Heu quid vos hic coitis insani? Hinc abite, nec tardetis, abite. Quæ temere sumsistis arma deponite, quibus vestra urgente insania, heu, non modo vestram, quinimo meam, cunctorumq; una Civium necem quæritis. Hæc ita frustra vociferante Zonfredo, dumque instantis pavore mali, injustique doloris angustia stimulante, totum se dilacerat, & e specula prospicit Teutonos rapido venientes ausu.

CAP. XXVII.

IOannes de la Calcea, quem supra memoravi, deinde Henricus de Flandria Marescalcus Regis, primi ad tumultum magna Equitum manu veniunt, & porticum, nec non plateam S. Fidelis celeri cursu transeunt; Verum in ipso Vastorum aditu capientes campum, sistunt gradum, ibiq; in adversa Vastorum parte frequentibus conspectis hostibus in agmine sese cogunt, dum utrinq; subita venientium expectant subsidia. Ex Teutonis pauci cum balistis tensis, sive suamet, sive suorum licentia Ducum in medium prodeunt adversus hostium sagittantes globum. Ut fit in frequenti agmine sæpe paucis sagittantibus subitus pavor vna omnes turbat. Itaq; Turriani modicum volatilis ferri periculum vitare volentes in extremam bellicæ cladis sortem ruunt. Nam dum ex aperto, ac nimium patenti sagittis loco post templum S. Benedicti sinistro lateri proximum reducere sese volunt, ubi undiq; succurrentes expectare tutius visum est, Teutoni fugere eos rati, citatis equis, ac nudatis ensibus nudatum clypeis incursant dextrum latus hostiū, eosq; turbant, & subito in veram fugam vertunt. Ibi magna peditum strages fuit. Francischinus, & Simoninus Guidonis filii suæ salutis magis, quam languentis in lecto patris memores, de tumultu, cujus auctores fuerant, citatis equis cum paucis sese subtrahunt,

&

& per Braydam Guerzii, ubi phalerati vectoris sui pendentia resecat, atq; jacit sua quisq; picta terga bovis inutile onus fugæ, per Pusterlam S. Marci Urbe exeunt, & montis Orphani fessis equis tutam arcem petunt, ac ceteri equites qua quisq; venerat, aut qua liberior, paratiorq; fuga visa est, citatis equis tendunt. Plures tamen equitum, in quorum numero fuit........ de Bernadigio Ottonis filius nuper ex adversa factione Turrianus factus, in conflictu cæsi sunt. Rizardus etiam, & Philippus fratres de Petrasancta dum ingruentium impetum frustra sustinere conantur, tarde memores fugæ fuisse videntur; nam Philippus equo stratus semivivus diu inter cadavera plebis spoliatus armis, atq; nudus jacuit duro solo. Rizardus inde tardior ab instantium furioso impetu utcumq; subtractus, relicto equo hostibus, pedes in Guidonis Domum evasit, tutior factus clausa porta, deinde invalidi Guidonis lectum petit, cui haud modicum opportunus venit, nuncians sibi miserrimum casum suum. Hinc prorsus, inquit, abeundum est, Hosticus furor post meorum terga gladio ruit. Non plura inquiens invalidum è lecto tollit, quem transacto vicino muro per hortalia Monasterii Horoni in Monialium interiora Domus secum defert; ubi Guido nec se nimia vicinitate tutum putat; imo inde per multorum posteriora sedimin[a] in Domum Fratris Iacobi de Bechaloe Religiosi militis B. Virginis gloriosæ translatus est, quæ Domus distantia loci quærentibus ipsum minus suspecta erat. Tarda peditum turba latius cæditur, & commune Urbis crimen luit.

CAP. XXVIII.

AT Matthæum celeri, atq; utili consilio usum in tanto rerum turbine multo spe felicior fortuna secuta est. Nam primo armorum fremitu, primisq; horrisonis civium vocibus ad arma clamantium auditis, non solitæ calliditatis oblitus, Galeaz primogenito suo, ne arma capiat mandans, per posteriora Domus in propinquum Episcopi Tridentini hospitium, qui tunc erat Regis Cancellarius, propere paucis comitantibus inermis tendit, cui: Ad Regem quæso, inquit, mecum venies, ad cujus nutum vivere, atq; mori paratus sum; nam sine te furibundos insultus eorum, qui vota mea nesciunt, timens nunc meum Dominum non accedo. Itaq; comite Cancellario Matthæus per frequentem turbam

Teutonum, trepidam tunc custodiam Regis ad ipsum Regem togatus venit, quo habitu reddita spe, cuncti undiq; gratulantes Matthæum fidelem amicum vocant.

CAP. XXIX.

AT ubi Rex Matthæum vidit, quem in se conspirasse acceperat assertione multorum, ejus præsentia lætatus, cujus horrebat absentiam, Matthæe, inquit, ubinam Galeaz filius tuus, quem quidem infestum nobis dicunt? Et tu hæsisti in fide titubans, sed fortius obloquitur contra te vulgus, nam conspirasse diceris in Dominum, & reconciliatorem tuum communicando consilia cum his, quos nobis infestos fecimus causa tui. Cur tam tardus huc venisti? Nonne dudum armorum fremitus totam Urbem movit? At ille: Summe Regum, inquit, tua clementia sum quod sum, & qui me sequetur, semper erit tecum, quibus quodcumq; jusseris non exequi nefas est. Quod potui, audito tumultu, ut ocius huc accederem tutus fui; sed ne tuis gentibus nescientibus vota Civium ad te veniens insultarer, vicinum hospitium Cancellarii prius per posteriora Domus accessi, obsecrans, atq; instans sibi, ut se comitem ad vos mihi tutum iter faceret, quippe præsens audit, & innocuæ veram causam moræ novit. At Cancellarius benigne suscipiens amici causam, eum ab initio novitatis ad se fuisse asserit, & opportunam, atq; creditam dilationis causam dicit, utpote Principis moram. Interim Galeaz contra mandatum patris arma capiens, ac proximos sequaces suos ad arma provocans cum magna turba ad nobilem Plateam de la Pescina sese tulit, ea namq; ceteris partibus Urbis plenior Gibellinis, ac etiam armis & equis opulentior semper fuit, ibiq; frequentibus turmis sequaces partis nobilium portæ Ticinensis propere glomerantur in unum, quid primum agant ignari; nam stolidus furor Teutonum paucis placet, quibus velut a natura evenit amicitias suis pravis moribus.

Desunt aliquot folia

.... osarum Domorum spatia plaustris illico plena sunt. Quippe ad hoc conferunt Burgorum, atq; Oppidorum Communia, quibus obsequio Regis, quod insolita, atq; nova res est, immunitas, & antiqua privilegia nihil prosunt, quin vehicularia obsequia, grave semper onus rusticis villarum, præstare cogantur.

Ve-

Verum hoc tempore solito durius, ac maximo cunctorum Burgiensium, Oppidanorum, ac rusticorum damno illud onus fuit; nam Teutoni postquam Urbem undiq; vehiculis plenam vident, non modo militibus ferendi victualis causa, verum ipsa plaustra pro usu, & obsequio militantium in castris Civium certo ordine distribui more nostro, nec non Ducibus, & praelectis Germanicae gentis dari singuli viam quaestus nacti, undiq; per Civitatem praedabundi cum bobus plaustra capiunt, neq; more solito ullus ordo dari potuit plaustris, quin rusticorum magna pars priusquam rediret exercitus, Teutonum violentia perderet boves suos. Quippe nullus timor, aut reverentia eos tenuit, quin verberatis bubulcis, ac maxime eis imposito pavore magnis minis a se retentos boves venderent, aut edendos mactarent.

CAP. XXX.

ITaq; celebrato Paschate Mediolani, praemisso equitatu magno, ac mercenarijs peditibus Rex processit Laudem, ubi contra Cives publicos defectionis crimine reos, quin ipsius criminis auctores nihil saevitum est aspere. Utinam in vos, miserrimi Cremonenses eodem crimine noxii, tam clementer Dominus noster agat, ut ceteris timentibus adventum ejus sperandi detur occasio. Verum Valeranus frater Regis in ipsa Urbe Laude, ignobili, ac vili facto, nec se digno, nimium Regio detraxit honori. Hic vbi hospitium *intravit Iaobi Dardanoni pacifici hominis*, & honesti, non ut hospitem, verum ipsum tractavit ut hostem. Nam illico reperta est Aquila olim Imperiali, ut puto, reverentia in secretis aedium muro picta, laqueo carbone picto turpiter pendens latronis more, vanum ac stolidum opus, ut fertur, famuli Cremonensium legatorum Guelficae partis, qui paulo ante ibidem hospitio fuerant. Hoc garrulus adulator suo nuncians Domino, ac velut saeuum, ac periculosum ostendens facinus ille seruus nequam: vide, inquit, Domine mi Guelphici hospitis nostri perfidiae magnum signum. Hoc igitur ridiculo crimine apud quemlibet magnanimum ignarus hospes, indigne ac saeve pertrahitur in obscurum, ac turpem carceris locum, ubi hoc crimine innocens Civis asseritur vitae reus, demum testantibus vicinis suis ipsum honestum virum, nec more agnatorum suorum umquam partium studiis deditum, mediantibus quingentis florenis, bonae famae viri donatur vita.

CAP.

CAP. XXXI.

INterea cum undiq; deditæ Urbes, atq; Oppida festinatum exercitum Mediolanensem magnis apparatibus sequerentur versus Cremonensem agrum non uno itinere properantes, Rex illico Cremonam tendit dimisso Laude idoneo subsidio Gentis, ut in Urbe reconciliatos exules, qui longo exilio velut advenæ facti cuncta pavebant, mente confirmet. Verum ut tutiores sint, Antonium de Fixiraga, & plerosq; suæ factionis Principes velut sibi caros, ac consilio suo uti volens, ubilibet secum esse jubet. Quid itaq; Cremonæ actum sit differam.

CAP. XXXII.

IN Cremona cunctis Gibellinis olim pulsis, Guelphica potentia adeo senuerat, ut novæ partes, invidia prosperis, ac lætis rebus orta, jam maximis odiis pullularent. Nam cum multæ nationum stirpes in ipsa Guelfica parte, nimia exulum patientia securam pacem dante, opibus, atq; gloria inter Ligures claruissent, duæ ceteris familiæ potentia, & nobilitate præibant, Cavalcaboves scilicet, & Amati. Quarum principes familiarum diversis moribus viventes in Urbe, odiis ac seditionibus prope laborabant, utpote Guillelmus Cavalcabos, & Supramons de Amatis. Uterq; inter nobiles clarus, amabilis, & gloriosus erat. Verum multitudini, & plerisque ex Magnatibus, qui commune bonum summo studio curabant Supramons carior fuit, quippe a juventute publicola bonis moribus, ac Reipub. utilis habebatur. Contra Guillelmus, quem divitiarum copia superbum, ac magni fastus, reddit, turbatæ justitiæ judicia plerumq; confundens, hæc sibi licere, ac se unum in Urbe plus ceteris posse, dum sæva impune suadet, gloriosum, ac decorum stolide reputabat. Cujus rei causa invisus erat popularibus. Verumtamen una cum plerisq; sequacibus suis cuncta impune sæva gerentibus, sine titulo, maximo Reipub. damno regnabat in Urbe. Sic enim, aut parum dissimilius ejus progenitores velut suo more viventes olim, periculum quandoq; turbandæ Reipub. ac seditionis causam dederant. Hujus mali humilis multitudo, ac pleriq; honesti ordinis populares Supramontis adolescentuli olim

favore

favore freti, haud temere aliquando aliquod habuere remedium, legem ferentes, qua maxima moderatione non Urbs velut exulibus, & proscriptis, sed nimia Urbis frequentatio, atque mora Primoribus, imo credo singulis familiæ Cavalcabovum interdicta erat. Cujus legis obsequio dum Cavalcaboves oppidis, ac dulcibus agris suis, quorum magna eis copia erat, magnifice vitam agunt, diu tranquilla pace velut integra floruit Cremona. Jam Gibellinis extorribus omni in Urbem suam reditus spe posita, oblitaq; dulcedine patriæ, quiescentibus alienis terris, donec mutata partium conditione Mediolani, & plerarumq; vicinarum Urbium, status, ac vivendi mores, turbatis studio partium rebus, mutati sunt, & Cremonæ multitudo timere cœpit potentiam hominum plus quam legum. Nam ubi Matthæus Vicecomes, qui usq; ad eum diem ceteris propior Regi rexerat, cunctis fere Liguribus, quorum plerosq; maximis beneficiis placasse debuerat, etiam domesticis, & proximis suis, quos maximis expleræt divitiis, temere, sed non impune id procurantibus, Melzico campo confusus, nullo commisso Marte, sua nescio virtute, vel ignavia, sine vllo suorum vulnere integer reprocessit. Et Turriana Domus illico fortuna volente de exule facta Civis Ambrosianæ Urbis dominium cepit, prius quam opinabatur ipsius novitatis stolidus auctor Petrus Vicecomes, & cum eo magna pars Nobilium æmula, ac sui impatiens boni, rerum justo, ac Diuino judicio accidisse reor, quod stolida pars Nobilium Mediolani hunc temerarium secuta ducem, illico quod gesserat recognovit suo damno, quorum quisq; post tanti Principis depositionem regere, aut cum maxima licentia regnantibus adhærere credebant. Hi postquam delusos, ac sua spe frustratos se vident, contra Turrianam domum, ut fit, ad se redeuntes secundo conspirare cœperunt. Contra vero ut perpenderunt Turriani suæ factionis vires, ut sui moris antiqui erat, in unum contrahere, ac fortificare cœperunt. Tunc itaq; roborandæ Guelphicæ partis causa præfato Guillelmo Cavalcabovi, & ceteris ipsius altæ stirpis, ut puto, Guidonis de la Turre operâ, & conditio legis, de qua supradiximus, Cremonæ sublata est, quod ipsius Vrbis Civium maximæ cladis initium fuit. Hic Guillelmus Cavalcabos, ubi adventum Regis percipit, eorum, quæ cum Guidone de la Turre eum tractasse creditur, intrinsecus conscientia sæva tactus, ac in se odium Regis metiens, ipsum expectare non audens,

audens, ex Urbe profugit, cujus fugam frequens turba sequitur suæ sectæ stolidæ rebellionis, ac patriæ suæ totius causa mali.

CAP. XXXIII.

AT Supramons cum plerisq; magnatibus, & magnis popularibus, quorum mentibus, licet Guelficæ factionis forent, iniquitas, ac dolus satis minor inerat, tanti Principis clementiam suis existimans prævalere delictis per lutum miserando habitu, quippe laqueis ad collum positis, cuncti uno agmine pergentes quęritant præsentiam Regis, ad quem iuxta Padernum, qui locus decem millibus passuum Cremona distabat, procul in agris visum tendunt, & ante pedes sui Rectoris profusi lacrymis vitam petunt, ętiam vicinis hostibus miserandi. O fida Regni comes clementia, quam cito Regem nostrum deseris! Heu jam sine te non modico damno tardum faciet iter Romam. Hi primum miserrimi Cremonenses te pulsa Regis mentem sentiunt, nam sese dedentium humiles, ac despectos vultus, & habitum, flexo in læuum vertice videre respuens, precatus humiles, nec non duros motura lapides Supramontis verba non audit. Qui illico sævæ Teutonum custodiæ dantur, donec per municipia sævis carceribus destinentur, in quibus nobilis, atq; innocens Supramons cum plerisq; hujus miseriæ sociis indignum suis moribus finem fecit.

CAP. XXXIV.

ITaq; ad Urbem turbidus procedit Rex, atq; obvium pallium, quod honoris causa supra verticem eius Cives cum maxima reverentiâ ferre voluerunt, respuit, ceteris honoribus per Cremonenses reverentiæ causa oblatis omnino spretis, iratus etiam mœnibus Urbis cum magno exercitu Mediolanensium, paucis tamen Cremonæ exulibus, imo verius exilio natis, comitatus Cremonam intrat, quorum Iacobus de . . . . in exilio negotiando factus dives Princeps efficitur, & Gibellinæ partis caput, non nobilitate tamen generis, sed defectu hominum factionis suæ, quæ antiqui exilii vetustate consumta erat. Hic in exilio quam in patria Urbe reductus beatior, ac tutior fuit. Tunc pro solis mercimoniis itinerum sola pericula metuebat, nunc Urbe seditionis plena dum frustra renovare nititur oblitum veteris factionis nomen, in dies cre-

ſcit diffidens ſolicitudo vitæ. Nondum adventaverant ceteri Ligures, & Lombardi moniti, quos ibi expectare voluit priuſquam Brixiam verſus tendat. Primum itaq; mutilatis etiam innocentium Civium turribus, & mœnibus Urbis dirutis communis rebellionis pœna ſolvitur. Jam omiſſis veteribus nova fugitivis Cremonenſibus alleguntur crimina, quæ imperio Regis ſpreto contra a ſe reconciliatos exules commiſſa ſunt, quo fit ut facilius impetretur injuriarum licentia, præcipue contra eos, qui apparere non audent; nam Jacobus de . . . . & cum eo pauci, qui patribus, atq; avis antiqua ſeditione Cremona olim pulſis in exilio, ut dictum eſt, nati erant, beneficio Regis nuper recepti deinde pulſo Guidone de la Turre in Lombardia Guelficæ factionis Principe, iratis inde Cremonenſibus Guelfis ſui Guidonis injuriam ulciſcentibus, non ſine injuria Regis pulſi Regem ipſum ferocius exhortantur in quoslibet, ſicut volunt, fiuntq; ut ſæpe fit, abſentia non doloſa plerique innocentes novæ ſeditionis auctores. Laxatur itaq; nimium odiis manus, ac vindictæ nimia libertas datur. Innocentium etiam ſpoliantur domus, quippe falſas (nec deeſt occaſio) fingit iras prædo. Tandem atq; illico quilibet ſequens caſtra miles, natura prædo avidus indifferenter diſcurrens Urbis domos, cuncta undique replet tumultibus, & lamentis. Vix tardo Regis edicto, ac plurimorum pœna extinguitur ille peſſimus ardor prædæ. Male conſideraſti Rex quod omnis terrarum populus nunc examinat acta tua; in conſpectu es omnium. Serpere debuerat in mentem tuam primi Cæſaris indefecta clementia, in quem tantum numquam committi potuit, quin ad veniam paratior ſemper foret. Saltem non immemor eſſe debueras doctrinæ Salvatoris noſtri docentis Petrum, qui promiſſis ſibi Regni Cælorum clavibus in ſuperbiam elatus, ſepties peccanti velle præcludere videbatur Regnum Cæli. Cui inquit Dominus: imo ſi ſeptuagies ſepties peccaverit (quaſi hunc numerum pro infinito ponens) recipias ipſum. Verum quia non doceris Henrice predeceſſorum monitis, nec exemplis, documentum eris poſteris, & exemplum, quos inſtrues tuo damno. Nam brevi perpendes quid confidenter regnantis clementiæ oblivio nocuit tibi, quæve inde tibi, tuiſq; fidelibus peſtis ventura ſit agnoſces. Diſcite Principes terræ in ſubditos, & quoslibet delinquentes aliquando non quod monuerint, ſed quod vobis dignum ſit ſtatuere.

CAP. XXXV.

REx subito exercitu congregato paucis diebus Cremonæ moram traxit, deinde versus Brixiam tendit, sed in itinere non quos repudiet obvios Brixiensium honores, aut ulla reverentiæ signa usquam videt. Verum procedens clausas Urbis portas reperit, & Guelficis signis, armisq; rebellibus plenos muros. Agnoscisne Henrice quid egeris, ad te conversum Supramontem, & criminis pœnitentem carceris pœna damnans? Tunc contra te clausisti portas, & armasti Cives Brixiæ, peremisti militiam tuam. Profecto priusquam potiaris urbe, gentes, quæ tibi serviunt ante muros Brixiæ, more diu stantis aquæ longa in statione languebunt morbo. Hoc tibi soli imputes. Certe Civitas ista altis turribus, murisq; ac fossis vallata inexpugnabilis est, frustra etiam expectare possumus, quod Tebaldus Brusadus patefactis portis Domino suo veniat humilis in occursum, qui non modo Cremonenses, verum etiam cunctos Italicos sceleris, ac perfidiæ studio vicit, & nuper ex devio exule, nec reditum in patriam sperans te jubente factus Civis, pulsis qui tibi Urbem dederant, vicinis suis, qui eum receperant tuo jussu, rebellem, ac læsæ Maiestatis reum sese fecit. Peccavit in te Dominum suum Cremonensis Guelfus, nec non Brixiensis Tebaldus utriusque criminis reus est. Verum Cremonensis spreto imperio, quem receperat alterum a quo beneficio tuo receptus fuerat vicinum suum expulit; sperabitne veniam Tebaldus post tantum scelus, audita Supramonti data carceris pœna?

CAP. XXXVI.

REx iuxta Brixiam in statione sex mensibus fuit. Parum ibi memorabilis pugnæ commissum est, verum repentinis incursionibus aliquando etiam a primoribus temere pugnatum est. De mense Maio, quo mortalium horrea plerumq; vacuantur, ante muros castra sita sunt, & in Urbe omne per planum iter illico clausum est. Verum quæ radicibus Montium facies Urbis sedet, libera obsidione fuit. Inde per occultos tramites famelicæ semper Vallis Camonicæ jejunus pastor pecudum relicto grege, victuali-

bus,

fuis, quibus poterat, clam Urbem visitans obsessis sperandi causam dedit, ut hostes stationis taedio vincant. Dum itaq; Tebaldus, cui hujus Vallis iter curae nimium fuit, vicinum Urbis montem visitat praesidio muniendum, ne inde insultus frequentantibus iter vallis fiat a Teutonis, ultra quam credibile fuerat serpentibus equis suis undiq; per devia montem, subito una cum his, qui secum erant, circumventus modica in defensione accessus peracta pugna pluribus receptis vulneribus, equo prostratus est. Plerique comitum ejus ibi caesi, pauci ut fortuna sinit per devia montis utcumq; fugiunt. Jam incognito Tebaldo victor Teutonus recedebat, cum qui spoliandi causa remanserant, inter cadavera adhuc vivum cognovere Tebaldum frustra sperantem se moribundum fingere, qui illico ad Regem pertractus antiqua crimina, quae non minus novis publica sibi allegabantur in causa, prodere jussus nobiles Fredericos Vallis Camonicae olim ex antiquis hostibus connubiis secum partos convivas in domo ejus post fercula pro fructibus oblatis gladiis peremptos narrat, inter quos novum generum novae compositionis pignus consilio fidae conjugis spreto caecum nominat; etenim more vulgaris famae narrabat vulgus Tebaldi filiam nobili juveni de Fredericis nuptam lacrymantem dixisse cum viro, cum ab ea discederet ad lethifera pergens convivia: ne accedas; insidias timeo; patris convivia, inquit, mihi nimium suspecta sunt.

CAP. XXXVII.

ITaq; cognitis etiam a se novis, antiquisq; sceleribus, quae tam ore vulgi nota iam erant: Satis est, inquit Rex; Jam cum senescas Tebalde indocilem te existimo fidem, foederaq; servare. Hujus antiqui, atq; inveterati perfidiae morbi plenus absq; dubio insanabilis es. Nonne sine ulla difficultate, nulla armorum vi, aut comminatione, solo jussu nostro a vicinis tuis non immerito, imo justissime renitentibus te causa tui, in patriam Urbem receptus es iam fine exilio factus senex. Quid tibi profuerat Guidonis de la Turre, ac ceterorum tuae factionis Ligurum toties experta, & fatigata potentia, quorum frequenti praesidio frustra usus numquam tua nequitia perditum statum tuum recuperare potuisti, etiam cum Brixia nondum valla-

ta foret muro. Nonne Majones (sic vocantur adversarii tui) in quorum familia te exule regnabat Clericus, & Laicus utrumque gladium valida manu tenens, nobis suadentibus, atque jubentibus ultro te tuosque sequaces receperunt in socios, atque cives, seque humiliantes æquo jure tecum vivere passi sunt? Nunc itaque pro tam recenti gratia atque beneficio nobis, atque vicinis tuis diabolico more usus retribuere ausus es pro bono malum, & spretis Deo, & Sanctis suis, quos juvasti, Sacramenti literâ nondum siccâ, qui te pio pacis osculo amplexum præ oculis nostris intra se receperunt nefande Judas proditor expulisti. Humano tamen generi documento eris, ut promissam fidem teneant; pœna debita insigne posteris exemplum dabis. Deinde jubente Rege, atque inde sententia in scriptis prius lata, turpiter post equi caudam tractus primum castra circuit, dein ut animum inconstantem, inertemque habuerat, atque nusquam integrum, sic fœdo pulvere versatum corpus ejus in frusta divisum est, data cuilibet manuum, atque pedum corporis sua parte. Caput quoque abscissum, & cetera membra viri spectaculo ante muros Brixiæ sita sunt. Nec propterea amisso Duce Brixienses de deditione eloqui, neque audire volunt. Quippe ad defensionem Urbis nullius operis, aut disciplinæ militaris defuit ordo. Nam magnæ auctoritatis, atque ejusdem velle civium, atque exulum illa Civitas plena erat, qui majore suo, quam Regis damno sese intra muros diutius tenuere, crebris, ac subitis eruptionibus, atque insultibus turbantes sæpe Regis exercitum, contenti cuncta extrema, atque dura pati, dum victoriam hostibus caram vendant, quorum intentum fortuna ad nutum juvit; nam exeuntibus sæpe Brixiensibus, & sæpius qui præsidio Urbis erant exulibus, & proscriptis Mediolani ad irritamenta certaminum, quæ licet ea gerentibus periculosa, ac sæpe perniciosa sint, parum victoriæ, aut momenti bellicis rebus afferre solent, Valeranus frater Regis robustissimus juvenis; & in armis strenuus, ubi ingravescente pugna subito densis hostibus suos nimium premi videt, ut erat non armatus, ut tunc pugnæ ignarus erat, sed forte superveniens a multis Teutonicæ juventutis comitatus solatii gratia more suo visitans castra, arrepto repente, qui lateri insidebat, gladio, sociis subsequentibus in frequentem pugnantium hostium turbam ruit, & dum hostes in fugam versos temere insequitur, nimium prope muros, sagitta de summis mœnibus Urbis missa

ipsum

ipsum periculoso patentis gulæ loco ferit, quo vulnere post paucos dies moritur.

CAP. XXXVIII.

ITaque Rex nimiæ tædio more quos reconciliarat hostiliter retinentibus iter suum in castris semper odiosus extiterat, nunc aucta injuria nece fratris incitatus infensior factus pugnam mœnibus Urbis inferre parat, atque dispositis pugnacibus turmis, ut quæque suis locis Urbem aggredi paratæ erant, cunctos in iram exhortans, memoratis offensionibus, & injuriis Imperii, atque suis rogat ut taliter in hostes pugnare velint, quod de proditoribus sua virtute subactis ultio digna fiat: Si digna, inquit finiens, aut debita suis meritis sumi potest, qui nullam etiam suis commodis sponte promissam fidem servare sciunt. Hæc paratas armis circuens turmas, & plerisque procerum suæ gentis necem fratris memorans, qui, quas ipse tenet, lacrymas immenso rore fundunt.

CAP. XXXIX.

MOns erat arduus, & rotundus sua altitudine sejectus à reliqua mole montium, qui longo tractu, atque ambitu Camonicam vallem circuunt. Hic tumullus in summo spatiosus, vicinus, atque alto vertice supereminens Urbi ab Oriente ipsius defendebat introitum, etiam & accessum, quem si Rex, ut potuerat, occupasset prius quam ipsum armassent hostes vallo atque fossa, ac continuo tractu ipsius vallatæ fossæ ipsum junxissent Urbi montem, proculdubio non diu in rebellione stetissent. Itaque dato pugnandi ordine, paratis ad pugnam turmis, Mediolanenses cum plerisque sagittariis Januensibus, aliquot equitibus gentis Teutonicæ dimissis procul in campo equis secum tendentibus ad radices dicti montis tendunt, atque inter Urbem, & ipsius summitatem montis medium aggrediuntur vallum, ibique acriter instantes pugna ambiguam rem hostium fecere, qui nullo obice muri, sed solo ligneo vallo, & sicca fossa tuti in extremo necessitatis casu locum ipsum suæ virtuti commissum defendere, aut ibi vitam dare voluerunt. Quippe ibi tamquam loco suspecto juventus delecta ad repellendam vim hostium locata erat. Dum itaque ibi lethalibus

sagittis

sagittis Januensium undique volantibus more grandinis jam paveſceret ad vallum turba defensoribus assiduâ pugnâ fessis, ac prope deficientibus, multis etiam eorum vulneribus jam affectis ab alta turre, ubi media urbe totius speculator pugnæ haud temere deputatus erat, prout res posceret, daturus signa, inclinaturus ad Orientem versus, si titubaret vallum, vela, ut illico non modo auxiliares armati in medio Urbis stantes, ubi daretur signum, præsidio currerent, verum ab omni parte Urbis festino gressu ad vallum tendens cujusque generis turba ad ipsius loci defensionem contra hostes jam vallum lacerare conantes glomeratur in unum. Ibi nostris jam diu victoria mente concepta prope hostile vallum, in quo loco pugnantibus dira, atque lethalis committitur pugna maximo utriusque partis damno.

CAP. XL.

JAmque Alboinus de la Scala, & Cangrandis frater ejus cum suis Veronensibus, & mercenariis militibus ab altero montis latere pugnantes, dum locus ille inexpugnabilis sibi fore videtur, signo receptui dato ad sua castra redibant. Et dum qui locum defenderant cedentibus hostibus illudentes lætis clamoribus coelum pulsant, geminatisque per Echo vocibus vicini Vallibus resultant montes, frequentes nuncii ad eos veniunt, qui interruptis pavore vocibus in tam vano lætantium tumultu signis, ut sileant, manu datis, vix auditi nunciant, hostes ab altera parte montis superatis jam fossis, ac prope lacerato vallo contra jam fessos cives ruere, ibique maximo Urbis periculo laborari. Hæc plurimi nunciantes: parum, inquiunt, vestra proderit hic facta defensio, ni festino gressu properetis ad vallum, quod modo defensoribus nimium fessis titubans vidimus. Properetis itaque, inquiunt, dum noster est iste dies, & ut modo quos cedentes cernimus, atque hinc pulsos hostes, sic ipsa virtute alios repellatis. Neu patriæ parentum, conjugum, ac liberorum vestrorum hodie sitis immemores. Cunctis itaque tanto discrimine trepidantibus dimisso ibi idoneo gentis præsidio, ne, si hostes redintegrare pugnam audent, periculum inferre possint. Illico ut signat ab alta turre custos, contra Mediolanenses, & reliquos pulsantes vallum rapido cursu tendunt, ubi hostes, quos præfato clamore, quem suorum prospero successu fa-

ctum fuisse crediderant, lætatos instare cœperunt, maximo cum labore reiiciunt, multoque cruoris sparso plurimos vallo pellunt, pluresque ad ima fossæ ruentes sepeliunt saxis. Tunc egregius, atque fidelis Rebella de Grimaldis licet domi suæ Guelfus cum suis Januensibus sagittariis, quorum Dux, atque Rector erat, cunctos abeuntes alta voce redarguens, increpansque; dum paucis frustra pugnantibus hostile vallum prodesse potuit, stetit, tandem invitus, dolens, ac præ nimio dolore totum se dilacerans, cunctorum ultimus à pugna recessit., cujus mora atque sagittantium suorum ope nostrorum plurimi evadunt fossis.

CAP XLI.

AT non impune licet frustra pugnaverunt Mediolanenses eo die; Nam post paucos dies dum Nellus de Massa vetus familiaris, & amicus Matthæi Vicecomitis, & propterea tunc inter Conestabiles mercenariorum equitum Mediolani præelectus, & in bellicis rebus gerendis semper primus, commissa sibi quadam nocte custodia ante portam...... ne inde ab hostibus irruptio fieret, lecto se dedisset securo somno dormiens, Brixienses uno agmine facto armati subito per ipsam portam ruunt, & proxima Mediolanensium castra ingredientes, quocumque pergunt, recentis offensæ memores, ferro, & igne occupant, multosque somno graves cædunt, atque omnia tumultu terrent. Verum plus pavoris, quam periculi faciunt. Namque dum fluentem rivulum per media Mediolanensium castra transire pauci audent; cum circa tentoria Matthæi Vicecomitis pro se frequentes armatos currentes utcumque raptis armis sentiant, pavent, ne si adversæ fortunæ casus eos retro ferre gressus cogat, ipsius rivuli lethaliter occupentur in passu. Itaque multis partibus incendio posito citra rivum; his quibus negotium commissum erat propere discurrentibus sine ullo suorum periculo in Urbem sese recipiunt vociferantes: Accipite Mediolanenses digna præmia pugnæ vestræ. Nusquam sine vobis minime timebamus, pugnando periculum nobis factum est.

CAP.

CAP. XLII.

AT postquam Rex videt nihil pugna profici, tunc vindictæ sola fame fidens intra mœnia amplioribus fossis, ac longo ante castra vallo ductis esurientes hostes claudens diuturnæ stationis signum dedit. Obsessos etiam velut hostes judicatos, etiam si extra mœnia fame pulsi comprehendantur, necari jussit, ne fuga pauperum reliquorum minuatur inopia. Cumq; intrinseci Brixienses quoscumq; exeuntes illico ab hostibus retineri, atque laqueo suspensos in conspectu ante portas Urbis necari cernerent, non tamen sustinuere famelici expulsione inutilis plebis minuere inopiam suam, nam id sibi nimium crudele, atq; inhumanum visum est; Hoc maximum pietatis, & charitatis signum fuit, & mutasse reor sententiam superni Judicis, qui neminem compatientem patitur male mori. Nam demum cum ad declivium æstas foret, superante jam spatio noctis diem, & utriusq; partis rebus laborantibus, & afflictis mediatorem diligeret obsidens pariter, & obsessus, quippe in exercitu quotidie cadit morbo miles, & in Urbe omnium crescit inopia, & externæ opis minuitur spes, undiq; tam etiam in Urbe, quam in Castris pullulat illa pestis morbi, sed fortius ubi Germanicus miles tendit, dum meridiani durantis æstus usq; ad medium noctis impatiens, nudus omni rejecto velamine matutinas auras recipit, quas gelidi, ac nivosi montes Vallis Camonicæ illa hora perflant, inde initium morbi fuisse ferunt. Itaq; in Regis castra opportuni cunctis veniunt Cardinales Legati Hostiensis, Albanensis, & Lucas de Flisco, quos Summus Pontifex destinabat Romam, ubi a Francisco de Campo Floris similiter Cardinali, & Legato expectabantur, impositiuri aureum diadema Regi. Hi pro rebellibus inclusis, velut miseris compatientes, Oratores illico facti, & tractandæ pacis actores modicam Regis invenere repulsam scientes, quod obsessam semper comes invasisset Urbem fames, exterius tamen dicta alia vigebat pestis morbi exercitus primores visitans. His itaq; intercessoribus donatur vita miseris, & salvis rebus Civium, & qui Urbis præsidio erant, in rebelles muros fertur pœna, corona Urbis demta. Attamen Rex ad sedanda Civium odia, & delenda partium studia, summopere illico laboravit. Quibus utcumq; compositis, illico

Papiam

Papiam tendit, ubi adeo nudatus milite repertus est, ut Comitis Philipponis de Langusco, ac suæ factionis Principum ambiguam fidem timuisse credatur. Nam Matthæus Vicecomes, quem in castris Rex existens juxta Brixiam Mediolani Vicarium suum fecerat, cum equitibus Mediolani, & magno conductorum equitum, & peditum numero Papiam veniens, non modo comitandi Regis causa, sed ne quis audendi contra eum animum sumeret, clausis foribus adire nequit Regem, contra quem Comes Philippo portas Urbis claudi fecit asserens Regi, quod non sui honoris causa venit, imo, inquit, lacessitus est hostis meus a Manfredo de Beccaria, eiusq; sequacibus noviter introductis, qui more suo Urbem seditionibus turbare volunt. Cui Rex velit, nolitve, annuisse dicitur; dissimulans quod inhibere non audet. Postero die absq; ulla conductorum militum comitiva impetrata licentia in Urbem ad præsentiam Regis Matthæus venit. Ibi ipsius Urbis partibus utcumque compositis, inanis, ac plena fraudis pax facta fuit, quæ post recessum Regis illico violata est. Rex licet tarde cognoscens moram nusquam, præcipue in Lombardia, utilem fuisse, subitum iter versus Januam cepit, sed prius suadente, ut puto, Comite Sabaudiæ Philippum nepotem suum, qui solo titulo Achaiæ Princeps erat, Papiæ, Vercellarum, Novariæ, ac Pedemontis Vicarium fecit. Hic Philippus Comiti Philipponi, & ceteris adhærens Guelfis, quos harum, atq; aliarum Urbium potuit, Domino suo Regi rebelles fecit. Novaria in fide, ac Gibellini nominis constantia spreto sinistrante Vicario semper stetit. Tunc Papiæ Brixiensi morbo moritur magnanimus Guido Comitis Flandriæ filius, qui non primus ætate, licet cunctis fratribus virtute superior, contra sævientem Philippum Francorum Regem multa præclara belli facta gesserat, defendens patrium solum non sibi, sed Roberto fratri suo, & indigna captivitate patrem post multorum Regis procerum necem liberans, laudabilem pro se, pro superbi Regis parte degenerem obtinuit pacem. Hic non Papiæ, ne quibus interdicta erat Civitas illa Ecclesiasticis obsequiis careat, tantæ indolis, ac virtutis Princeps, verum Terdonæ, quo decuit honore sepultus est. Post cujus exequias Rex illico Januam tendit, ubi summo studio interponentibus favorem suum Bernabove de Auria, & Opizino de Spinolis, & ceteris eorum agnatis partis Gibellinæ Principibus a cunctis Civibus honorifice susceptus est.

K CAP.

CAP. XLIII.

INterea Comes Philippo de Langusco, spreta pace Regis, quam iusjurandi religione firmaverat, Manfredum de Beccaria adversæ sibi factionis Principem cepit, dum perfidiæ studio vincere, quam vinci mavult; Deinde quemq; suspectum aut carcere, aut exilio velut novis semper criminibus reum faciens damnat. Quibus præfati Philippi de Sabaudia auctoritas, ac concessa sibi a Rege potestas parum profuit, qui nullius violentiæ, aut cujusvis malitiæ studio partium in Gibellinos factæ turbator fuit, imo etiam eum tanti sceleris, spreto honore regiminis, conscium fuisse ferunt. Hic namq; Philippus post recessum Regis, prius etiam quam Rex Januam attingeret, illico Papiæ, Vercellarum, & Novariæ, quas Urbes Rex suæ curæ comiserat, Guelfos attollere, Gibellinos opprimere totis viribus cœpit. Cujus rei causa, ubi Rex Januæ fuit, frequentes nuncii ad eum veniunt ipsum Philippum magnis querimoniis accusantes, eiusq; opera asserunt in Liguria, ac tota Lombardia summo studio rebelles Guelforum partes surgere. Verum his nunciis Rex primum parum fidei dedit, dum Comes Sabaudiæ eum Philippum nepotem suum protegit, & dignitatis honorem favore sui datum conciliare nititur. Nam ipse Comes more suo Guelforum causam fovens in auribus Regis subdit inquiens: Domine mi, Matthæum quemdam in Mediolano præesse voluisti, non immerito vicinis Urbibus odiosum; Hujus Matthæi, non vestri nominis odio in Lombardia rebellicæ novitates fiunt. His, aut parum dissimilibus jactis sermonibus per aulam Regis, Comes Sabaudiæ non sine magna Lombardorum clade aliquandiu in ambiguum Regem tenuit. Nam post paucos dies priusquam Rex Janua discederet, Gullielmus Cavalcabos, quem prædixi exilium potius elegisse, quam Supramontis concivis sui in deditione socium esse, dum crebris excursionibus in agrum Cremonensem populationibus, & incendiis bellum gerit, dumq; circa exitum mensis Januarii forte non procul ab Urbe cum paucis equitibus prædatum venit, suæ factionis civis cognitis signis ad eum securus currit, inquiens, Gullielme, exilium tuum pleriq; Civium non minus te ipso ægre ferimus. Vere ægrius, quam temere, ac frustra incendiis, populationibus agrorum, ac rusticana prædia, te, tuosq; fatigas, & qui te desiderant, Cremonensium invidiam quæris. His verbis

eum

eum increpans: Convoca, deinde inquit, Gullielme socios tuos, & sine mora per propinquam nobis portam illico, si volueris, patentem ingredere Urbem tutus, ac patriam tuam percipe. Qui ad portam stationem faciunt custodiæ causa amici sunt. Neminem resistentem invenies. Ne timeas. Conductam militum turbam, equitum, atq; peditum Galeaz Vicecomes in expeditionem Urbe procul misit, qui Urbe nostra magna regnat invidia, invisus cunctis civibus. Timesne qui in exilio nati, quiq; Germanico Rege suadente nisi partis nostræ principibus prius captis, aut expulsis Urbem intrare timebant, quorum in Urbe nulla factio est; quippe diuersis locis nati, nutritiq; vix inter se noti sunt, hiq; pro duce Iacobum de . . . . . . divitem mercatorem habent, qui ubilibet quam Cremonæ notior est? quos ultra hos cives hujus ducis sequaces existimas, præcipue cum te intra muros Urbis senserint? At Gullielmus nominatis custodibus portæ Urbis, in quorum fide fidit, unum ex eis eligens, atq; sibi nominans, huic, inquit, audacter negotium prodas, & secum perficiendæ rei celerem curam habeas. Propera, dic, venio, nec in hujus rei deliberatione, si ulla adsit mora, prosperum, securumve nobis aliquid esse potest. Heic pro consilio celeritas, & in sola celeritate nostræ salutis via sita est. Deinde signo dato sociis circa se positis: sequimini me, inquit, quinimo, fortunam, quæ hodie multum propitia nobis facta est. Itaq; cum paucis non numero centum, non clam, sed palam, clara luce Urbem intravit. Eum, ut cognitus est, illico multitudo populi captis armis sequitur. Pauci Iacobum de . . . . sequuntur armati, cum quibus audito tumultu ad publicam plateam Urbis pergit, ibiq; cum plerisq; locum ipsum retinere conantibus equo strato occiditur. Galeaz Vicecomes ibi pro Rege Vicarius tumultum audiens, eius rei causam nunciantes arguit, eosq; timidos vocans, adeo capere arma distulit, quod iam propinquas minantis vulgi voces intelligit. Tunc sed tarde dissimulationis oblitus repente arma capit, & modica stipatus equitum manu ad clamantium voces tendens undique hostilibus armis plenas Urbis stratas videt, statimq; inter minantia tela clausus sensit frustra sese niti. Itaq; celeri consilio capto inde utcumq; divellitur, & per minantes Civium turmas vadens integer per portas Cremonam linquit, cui Ughetus de la Campana Conestabilis, & socii, quibus nemo impune ob viam venit, ferro viam faciunt.

CAP. XLIV.

TUnc quæcumq; in Lombardia Urbes Regi deditæ fuerant, in quibus pars Guelforum potentior erat, spretis Vicariis, omnique Magistratu Regis, aut violenter pulsis una cum Civibus Gibellinis, & quos suspectos habebant, Guelfi cœpere contra Regem surgere sese dantes Ugoni de Bauserno, qui pro Rege Roberto in Lombardia Guelficas fovebat partes. Pulso Galeaz Vicecomite Cremona illico Turrianis, aliisq; dispersis exulibus, & cujusq; Civitatis Lombardiæ profugis plena fuit, & Passarinus de la Turre ibidem Rector efficitur.

CAP. XLV.

HÆc ubi Rex Henricus sensit, mutato consilio in Lombardiam Comitem Varnerium Teutonicum misit, Virum in armis expertum, cui in tota Lombardia titulum generalis Vicariatus dedit, non propterea tamen Philippum de Sabaudia sua potestate minuens, nec reliquos, quos Urbibus constituerat, revocans. Hic Comes primum applicuit Laude, ibique sedem eligens Gibellinorum consilium vocat, cunctis mandans, ut Legatos, & Syndicum ad se mandent tractaturos secum negotium agendi belli contra hostes. Ad quem legantur per Commune Mediolani Franciscus de Garbagnate, & Adoardus de Pirovano, & ego, ut Syndicus. Ceteros taceo, ne nimium morer. Qui postquam convenere, postulant ab eo quisq; ut rebellibus suis bellum ferat. Exules vero, a quibus exulant, Urbes expugnari, aut obsideri volunt. Quorum Fredericus de Archidiaconis mandata coexulum Cremonæ ferens, præsentibus aliis Ambaxatoribus, & Syndicis, multis rationibus, & argumentis docet de facili Cremonam recuperari posse, & ad Regis mandata trahi. Sic Papienses, sic alii exules Urbes, quibus exulant, sola agrorum populatione, imo etiam dummodo id minetur, recuperari posse asserunt. His contentionibus pluribus, & diversis consiliis tempus tenent, nec dum quid agendum sit, terminatum est, dum quisq; legatorum præcipue exulum attentive pro se arguit, non communi sed propria utilitate laborans. Tandem Franciscus de Garbagnate huic contentioni finem dedit, inquiens.

CAP.

CAP. XLVI.

VIdeo equidem vos, ac quorum mandata fertis promtos animos habere contra hostes, qui Lombardiæ, ac totius Italiæ statum turbare nituntur, quiq; impedire satagunt nostri Regis jura. Verum omnis conditio belli præsertim nostra, quæ inter partes pendet, postulat, ut non modo semel, imo continua deliberatio fiat. Nec quid agendum sit heic terminari securum puto, cum nova quotidie pullulent jure belli, quæ paucis arbitris determinanda sunt; Raro etenim, quæ in negotiis bellicis diu deliberata manent, suum sortiuntur effectum, quibus multa maxime temporis intervalla nocere possunt. Fiat itaq; censeo frequens deliberatio in factis nostris, ubi in dies pullulat frequens, & subitus casus belli. Præterea cum quo hic nostri Dux belli consilium habeat, saltem unum ex primoribus nostris sibi dandum puto, cui maxima cura sit hostium conditiones, & acta scire. Hi duo plenam exequendi potestatem habeant. Nunc itaq; vobis non modo utilem, imo necessarium nomino, quoniam quin & vos mecum in sententia sitis non dubito, Matthæum scilicet Vicecomitem. Quis alius hostium facta novit? Quis insidias hostibus tendere studium ponit? Hic speculatores, ac referendarios per hostium domos tenet, hic tractatuum tempora executionis expectat. Demum suis vivimus oculis, quicumq; *Gibellinæ* factionis sumus. Cuncti Francisci dictis obmutescunt, & quæ dixerat vera esse fatentur; quippe eo tempore Matthæus cunctorum exulum Gibellinorum unicus reconciliator erat, qui unus cunctas amicorum, ac sociorum factiones, & impensas pro parte Gibellina in partibus Lombardiæ tunc ferebat. Hæc itaq; cuncti laudamus Syndici. Comes Varnerius illico venit ad Cœnobium Fratrum Humiliatorum de Viboldono, ibiq; colloquium habuit cum Matthæo secum deliberans quid agendum sit. Verum & hostibus sua consilia sunt; nam Passarinus de la Turre Potestas Cremonæ, ac Guillelmus Cavalcabos cum parte de Fondutis tractatu habito post paucos dies Soncinum oppidum multum dives occupant.

CAP.

CAP. XLVII.

ANgulus in extremo oppidi muro surgebat in arcem, hic nempe locus natura, & arte munitus modico præsidio tutus erat, Gibellinisq; subsidiis aditum servabat in oppidum, quod proditoribus oppidanis, & Guelficis invasoribus maxima pavoris causa erat, ideoq; immensi, ac lati operis una nocte construunt murum siccum, hostilis impetus obstaculum nimis vile. Hinc nuncius ad Matthæum Mediolanum venit, ibidem ut res erant, nec non per ceteras Gibellinorum Urbes nuncians. Itaq; Comes Varnerius, qui tunc Brixiæ erat cum modica suorum Germanorum, ac Brixiensium equitum comitiva, & a Mediolano Cresso de Crivellis, qui mercenarios equites Mediolani secum ducit, absq; mora illuc tendunt, & ante portas oppidi per burgos exteriores in varias stationes sparsi nullo vallo, neq; ulla fossa tuti temere sese locant. Nam sunt qui asserunt Passarinum de la Turre, ut distantibus castris dispersos hostes vidit, contra eos erumpere voluisse, erupissetq; ni Gullielmus Cavalcabos sidera, & Geomantiæ suas figuras scrutatus sortes, illa die suspecta timuisset casum suum, & milites iam exire paratos intra mœnia tenuisset, inquiens: Propinqua nobis subsidia sunt, quibus tutius pugnare possitis.

CAP. XLVIII.

AT Gullielmus vitare nequit, quem casum dabant fata: Nam dum utraq; pars expectat subsidia, Cremona, quam Mediolanum propinquior, & quæ præcognita, ac deliberata noverat paratior subsidia suis Ducibus quasi ultima posse destinare parabat, non modo pro obtinendo, quod occupaverant oppido, verum etiam ut æquo campo cum hostibus esse possent, ac secum pugnare, si fortuna sinat, totius Civitatis effortium tam peditum, quam equitum sociorum etiam expectans undiq; requisita subsidia tunc præmittebat expeditorum peditum quantas conducere potuerat multis diebus turmas. Interim unus ex nunciis, qui destinati fuerant explorare quid Cremonæ pararet hostica gens Guelforum peditum, quos Cremona conduxerat, temere venientium in itinere strepitum, ac tumultum sentit, & cognitis a longe ho-

stium

stium signis, ad Comitem Varnerium, & Cressonem Crivellum, redit referens ea hostium subsidia iam prope esse. Dum autem consulitur, quid agendum sit, Cresso indomitus armis senex vociferat alta voce: Quid inertes moram trahimus? ad eos, ad eos, versus venientium hostium iter dextera manu minitans. Tunc Comes Varnerius, nostræ linguæ rudis, Cressonis vocem, & actum non intelligens quid ferat interrogat, & ab interprete intentum Cressonis intelligens, probitatem eius laudat, & maxima exultatione: per fidem meam & factum erit, inquiens, signum tubis dari jussit. Itaq; cum omni equitatu adversus tam propinquos hostes in Gullielmi subsidium venientes celeri passu tenditur, quos improviso de subito impetu fusos ad libitum victor cædit. Paucos fuga salvos fecit, nam nulla parte fuga eis tuta est latis campis. Captis itaq; & ad libitum deletis hostibus, signo deinde receptui dato Comes rursus Soncinum tendit, cujus muros frequentium hostium iam tamen percepta novitate paventium plenos vidit. At illi ut nota suorum signa, ut captivos videre turpiter per terram trahi, deinde confusos vulneribus captivorum civium vultus ante exultantium hostium acies duci, illico suæ pestis certi, gelatis pavore animis confusi sunt, & perdito pavore consilio nullum pugnandi, aut fugiendi ordinem habuere, imo quisq; sibi consulit. Porta oppidi, quæ versus Cremonam respicit, patebat subsidium expectans, quam medium stagni spatium a subito hostium impetu defendebat. *Hinc Passarinus de la Turre* inter pugnam, atq; fugam dubius exit. Exeuntem pleriq; secuti sunt. Ille autem ut imparem hostibus militum numero, atq; animo videt, timensq; ne in offensi Cressonis manus cadat, qua tutior fuga visa est, viam tenet. Eum minime persequuntur nostri equites, sed potius ad patefactam oppidi portam, per quam frequentes hostes fugiunt, rapido cursu tendunt, & quibus possunt viam fugæ claudunt. Qui vero tardi contra hostium occursum fugam minime tutam putant, versis equorum frænis iterum castrum petunt. Hos in sequentes nostri dum cedentium terga cædunt, per eamdem portam mixti secum vadunt. Jam qui in arce tam opportuni insultus, quam præsidii causa erant, percepto rumore victoriæ, subito medium muri ficci obstaculum ad solum fundunt. Tunc cunctis sequacibus Gullielmi Cavalcabovis, qui equo armatus hostibus introitum inhibere parabat, adeo crevit pavor, ut ne quidem animum ad pugnam libe-

liberum, neq; fugæ memorem caperent. Gullielmus pristinæ virtutis, ac suæ dignitatis memor, ut comitem Varnerium, ac sua signa intra muros videt, paucis eum sequentibus occurrit sibi, quem jam frequens turba Teutonum receptum gladiis sternunt. Ceteri per domos fugiunt, ubi quisq; dejectis armis vita securus fuit, exceptis qui proditionis actores fuerant; nullus quippe locus proditori tutus est. Venturinus Fondutus in Soncino Guelficæ partis Princeps, qui ipsius novitatis actor fuerat, duorum filiorum patrium crimen luentium medius laqueo pendens tristem vitam dedit. Hi intra mœnia, ceteri sequaces sui extra pomeria necati sunt. In alios oppidanos minor sævitia fuit; nam aut precibus, aut pecunia de manibus Teutonum liberati sunt.

CAP. XLIX.

AT Gullielmi nece Guelfica pars Cremonæ adeo domita est, ut Urbem, ac se intra Urbis muros vix tutos putent. Dum subito Guidonis de la Turre obitu stupet omnis Guelfus. Hic Guido exilii sui finem imponere saltem post mortem ratus Cremonæ moriens, frustra tamen dixit: Si Fratres Ordinis Minorum Mediolani corpus meum posuerint in Ecclesia sua in marmoreo loco, ubi proposui requiescere, habeant Florenos mille. Cui ut vivo, sic & mortuo in patriam accessus minime concessus est; nam Fratribus Minoribus id petentibus Matthæo negatum est, qui eos Fratres increpans: Vultisne, inquit, excommunicati corpus Mediolanum ferre?

CAP. L.

INterea Vercellis seditio inter Cives mota illuc suscitat Philippum de Sabaudia, qui ut ipsius Urbis Communisque Rector eo venisse ferens compositionis causa, non talis a Tizonibus, eorumq; sequacibus creditus est, sed suspectus. Qui illuc Comitem Varnerium illico sequentibus literis, atq; nunciis provocarunt. In cujus adventu non Urbis seditio tollitur, sed novatur; nam, ut creditur ex proposito, orta rixa inter familiares utriusq; Ducis, utrinq; subito cum tumultu captis armis Varnerii familia potentior fuit, & spoliato hospitio Philippi, ipse relictis equis, & armis,

ac

ac prope nudus milite in castrum Advocatorum; quod tumultus tempore a suo Urbis latere situm tutum receptaculum cunctis suæ factionis erat, vitæ consulens fugit. Hic Philippus Comiti viribus imparem sentiens se, dum paratas contra se magnas Mediolanensium armatorum copias sentit, Vercellas linquit, & Papiam redit. Deinde post paucos dies Taurinum ivit, quam Urbem Amadeus patruus ejus pro usurpato a se Comitatu Sabaudiæ ipsi Philippo pertinente, successionis jure eidem dederat possidendam cum aliquot oppidis in Pedemontio sitis; relictus etenim erat Philippus iste pupillus ipsius patrui tutelæ, qui sibimet Comitatus jura tutatus est. Hic Philippus sentiens Gibellinos Ligures, ac totius fere Lombardiæ contra eos ejus prava consilia, atq; machinamenta percepisse, ac ipsum Comitem Varnerium horum omnium instructum esse, deinceps omni spe in suis partibus dominandi posita, solo salario suo percipiendo saltem a Papiensibus curam dedit, & celebrandi nuptias gratia contracto matrimonio filii, quorumdam nobilium Papiensium comitivam petiit, habuitq; usq; Taurinum, quos ibi retinuit velut obsides, donec pecunia sui salarii sibi destinata fuit. In quibus obsidibus fuit Ricardinus.

Heic desunt aliquot folia.

similis fuit. Invalidi senes trementi manu cujusq; generis tela ministrant natis. Tandem oppidani ultima illa necessitate totius etiam utriusq; sexus gentis viribus resistentes primo hostium impetu sese, murosq; defendunt; pugnam tamen non audent expectare secundam, sed oppidum Imperatori dedunt. Postero die ad oppidum S. Ioannis venit, quod captivatis XL. Catellanis equitibus mercenariis, quorum Conestabilis cæsus est, salvis incolis in deditionem receptum est. At Florentini cum sociis, & amicis, quorum supra facta est mentio, ad ripas fluminis Arni celeri gressu tendunt, ad Ancisam XII. mill. passuum Florentia distantem, ibiq; hostium transitum inhibere conantur ad passus. Exercitus Imperatoris Figinum tendit, ubi non amplius una nocte moram contraxit. Mane inde iter rapiens ad Arnum venit, quo integrum hostem frequens nuncius jam venisse nunciat, ut iter Imperatoris, quem Florentiam properare sentiunt, ad iniquos angustosq; passus auferant. At ubi Marescalchus Regis Roberti, qui tunc Guelficum regebat exercitum, gentem Imperatoris appropinquare sentit, signo dato cunctos ordines in acies ducit haud longe a fluminis ripa,

pa, ubi hostium transitum aptius impedire queat. Verum ubi hostes spreto flumine undiq; facto vado per anfractus viarum iniquos transeuntes passus vident, Tusci primo expeditorum impetu concussi, deinde modica pugna turbati, laceratiq; in fuga salutem quærunt, ac propinquum oppidum Ancisam multis per campos cæsis petunt, nec se primis mœnibus tutos putant, imo in summam arcem oppidi continua fuga tendunt. Guelforum plures in fuga, quam in acie cecidere, multi capti sunt, licet Gibellini parum fugientes persecuti sint. Imo positis hostibus in conflictu castra ponunt prope ripam Arni. Sunt qui asserunt Imperatorem Tuscorum rebellioni eo die finem dedisse, si usq; Ancisam persecutus fuisset hostium fugam, aut si iter properasset ad Urbem illico post conflictum.

CAP. LI.

At Florentini ubi exercitum hostium ad ripam fluminis pernoctare sentiunt, nullo ordine, imo potius fugæ modo Florentiam tendunt. Sequenti die Imperator versus Florentiam tendens cum exercitu ante muros ipsius Urbis sedit iuxta Ecclesiam S. Salvi supra Arnum, in quo exercitu computatis Aretinis, aliisq; Tuscis suæ factionis, & aliquot nobilibus Italicis erant non ultra equites MCC, & cujusq; generis pedites VIII. mil., qui tamen Urbem Florentiam cum tot prænominatorum Guelforum præsidio obsidione premebat. Nulla etiam tempore noctis quasi custodia in castris facta; imo etiam tanto in despectu habebantur Guelfi, quod magna pars equitum, & expeditorum peditum per agrum Florentinum longinqua pace plenum, ac diu antea bellicæ populationis ignarum quotidie discurrebat ad prædam, dum præcipue exercitui necessaria victualia quærunt. Cujus rei causa tanta jumentorum, & cujusq; generis pecorum in exercitu copia erat, ut pro floreno uno venderet prædo bovem, nec reperiebat emptorem. Nec mirum; quis enim in exercitu mercator esse velit, ubi ad prędam tam libera patet via? Quo fit ut pro minimis etiam pro duobus calceamentis corii bovem in permutatione daret prædo. Neq; in exercitu serica vestimenta desunt scortis alteriusve generis ornamenta Etruriæ puellis rapta. Vinum, bladum, & oleum, tanta horum erat copia pro minimis prout prædoni opportuna sunt

sunt in exercitu ad libitum cuiq; dabantur. Hæc omnia Florentinorum damna, & quæ ante oculos volitabant miseriæ, oppidis, villis, ac magnis vicis fumantibus, populatisq; viridariis, eos tantis præsidiis stipatos ad conferendum in acie manus minime provocarunt. Quippe intra mœnia trepidantium tumultus civium magnus erat, dum maxime timent, ne insultet hostis muros.

CAP. LII.

DUm sic exultat Germanicus miles, totusq; exercitus Gibellinus hostica præda gaudens, fortuna in prosperis sæpe minax mutati vultus signum dedit subita corporis infirmitate Imperatorem visitans. Cujus lectum illico stipant Medici, nec ullus tam Hippocras, aut Galenus ipsum salutis certum reddit. Verum fortuna ipsa ambiguos semper ac cœcos gressus, subitosq; regressus faciens nimium fallaciter in humanos casus ludit, ecce dum sperare facit Guelfos plus in morte Principis, quam in pugna, cito blanda Gibellinis rediens sibi parumper aspirare visa est, insperata scintilla vigoris iam fere perditos infirmi corporis mirabiliter sensus reddens. At ubi sedatis morbi viribus proceres restitutum sibi principem sentiunt, ad ipsum conveniunt Archiepiscopus Trevirensis frater ejus, Comes Sabaudiæ, & Henricus de Flandria Mareschalcus, quibus Imperatoris casus pensatis periculis exercitus solicitam mentem fecerat. Hi pro re pauca ferunt Domino supplicantes, ut mutari campum fineret, ac sese cum exercitu reduceret in agrum Aretinum, ubi cuncta pro se, & gentibus suis salva, atq; opportuna fore dicebant. At ille his nimium incaluit verbis, ac tandem: Fallimur, inquit, & dum in vos confidimus, spes nostra nimium vana fuit. Hucusq; credidimus, nobis deficientibus vos obtinuisse victoriam contra hostes, & dum vivimus, a proposito desistitis pecorum more vilium quæq; pericula metientes. Hæc velut increpitans accensus ira inquit, se adeo turbans, ut recidivam faciens iterum dubius fuerit vitæ. Tandem post paucos dies firmata valetudine victualium penuria, quorum paulo ante castra vndique plena erant, campum mutare coactus est, nam consumtis vndiq; viribus Arni tanta aquarum inundatio superatis vndiq; fluuialibus ripis fuit, ut per campos prope cuncta natarent. Cujus rei causa nullum furmentariis præcipue Aretinis,

quorum ope sustentabatur exercitus, ad castra liberum iter erat. Igitur per iniquos passus districtus Comitum Guidorum exercitus redivit ad flumen Arnum, ibiq; dum vadabile fiat, castra metatus est. Post paucos dies trajecto flumine in justum alveum jam contracto securus, atq; liber exercitus versus S. Miniatum tendit, licet in transitu Florentinus amicorum, sociorumq; præsidio integer haud procul in acies dispositus pugnam transeuntibus minatus est. Illa itaq; die Imperatoris castra juxta ripam fluminis, quod vocatur Evia, sita sunt. At Florentini locorum gnari cum equitibus MD. & X. mill. peditum repente Montem S. Mariæ occupant, qui supereminet castra exercitus Gibellini. Unde more grandinis sagittantes castra turbare nituntur. Hæc sentiens Imperator jussit Fredericum Comitem Montis Feltri, qui præerat Italicis in exercitu, ut captis armis infestum montem liberet. Deinde Teutonis circumstantibus velut secum murmurans, & signa questus vultu gerens, inquit: Si, ut fui, forem Comes de Lucimborgh, non eminens hoc monte supra caput staret hostis. Qui audiunt, reliquis signo dato, illico captis armis sequuntur Comitem, & Italicam gentem suam. Itaq; nulla mora facta Germani Comite prævio armati per ardui montis devia undique facta via serpunt, quos eiicere poterat modica etiam mulierum turba. At Florentini ubi serpentes montem hostes vident stupefacti lacero agmine fugam capiunt, quorum terga cædunt Teutoni, & Italici Gibellini. Multi cæsi, multiq; Guelforum capti sunt. Ignominia tamen major clade fuit.

CAP. LIII.

POstero die Imperatoris castra haud procul ab oppido S. Bassiani, qui locus non amplius quinque millibus passuum Florentia distat, sita sunt. Tunc miles relictis fere castris undique per hostilem agrum prædabundus currit, villæ & oppida in circuitu late fumant, nullis circumstantium immunibus hujus cladis, nisi qui celeriter sese dedunt pleni victualium occurrentes, quibus imperatur, ut eorum, quæ exercitui opportuna sunt, continuum mercatum ferant. Imperator positis castris gentem suam in plures partes partitus, partem Archiepiscopum Trevirensem sequi jussit, cui inquit: Perge ad castrum S. Mariæ Novellæ. Deinde aliam mili-

militum copiam Mareschalco dedit, qui absque mora Passignanum tendit. Verum neuter introitum fecit portas reperiens clausas, & muros rebellibus armis densos. Uterque hostiliter quod potuit fecit populationibus, & incendiis hostibus iram suam vendens. Tandem vastatis agris ad expugnanda oppida redeunt, quæ æque alia armorum vi capiunt. Interim Imperator exercitum gentibus fortificare volens Comitem Montis Feltri Pisas misit statuens eum ipsius Civitatis Vicarium, qui statim cum Pisanis ad exercitum veniens, quingentos equites, & decem millia peditum secum duxit, quibus longior quam existimabatur in castris statio adeo tædium fecit, præcipue quibus vacuis bursis pecunia etiam necessario sumtui deerat, ut plerique, sua non alicujus superioris licentia castris abeuntes, domum ab hostibus in itinere capti sunt. Ea captivorum multitudo plus rusticorum, quam civium Pisanorum fuit, & sunt qui asserant hujusmodi captivos fuisse plus quam mille.

CAP. LIV.

EO tempore Robertus Comitis Flandriæ filius in exercitu Imperatoris erat, qui impetrata repatriandi licentia cum XL. armatis abiens Pisas insultum hostium, qui cum Carrocio duce suo in castro Florentino præsidii causa erant, maximo labore sustulit, quos etiam numero CL. equites cum quingentis peditibus tandem acriter resistendo fudit, dicto Carrocio graviter vulnerato, & pluribus insultantium in campo cæsis. Eo die Robertus iste iter suum faciens, priusquam perveniret Pisas, in alias quamplures hostium turmas incidisse fertur, quibus acriter resistens plusquam honoris, ignominiæ atque cladis liquit. Dum itaque, ut prędixi, vastantur Guelforum agri populationibus, & incendiis Casale oppidum frequentibus incolis cultum multum Florentinis carum in deditionem venit. Introductis Mareschalco, & Frederico Comite Montis Feltri, quos patefactis portis oppidani cum septingentis equitibus sponte recipiunt. Distat autem locus ille Florentia XV. mill. passuum spatio, quod ubi senserē Guelfi, quorum supra facta est mentio, illico ad partes collis, & S. Geminiani cum exercitu celeri gressum tendunt, quæ duo oppida inter Casale, & exercitum Imperatoris fere medio itinere sita sunt, ne Casalenses cum victualibus ad

exer-

exercitum inde iter faciant, inhibere volentes, ibique Marescalco, & Comiti Frederico, quique cum eis Casale oppidum ceperant, ne ad exercitum redeant, obsidere iter credunt. At illi tracta ad libitum Casali mora dandi ordinem rebus causa, cum solis equitibus DCC., cum quibus venerant, redeuntes equitant, quo hostes venisse sibi nunciatum est. Non contenti pro castris sese in aciem explicare, quinimo etiam illatis signis procedentes ad portas collis multitudinem hostium obsessæ gentis more clausam ad pugnam frustra vocant. Tandem fessis cantu tubis, nullisque hostium egredientibus, ad exercitum æquo passu tendunt. Postero die odiosum nimia mora campum linquit ad burgum Podii Bonizi festinus tendens.

CAP. LV.

LOcus autem ille, dum in Italia Imperii celebre nomen fuit, dumque in Tuscia valuit factio Gibellina nobilium incolarum frequens erat. Verum æquatis dudum solo mœnibus nunc sola restat transeuntibus rupes nota, quam etsi tenaci fronde tectam viator sæpe digito, ut signum antiquæ arcis, monstrat. Nam vacante Imperio, quod sæpe accidit longo temporis intervallo, ex quo in pauperem Germaniam Imperii jus recessit, dum electus Teutonus imperare mundo nesciens ad solemnia coronationis suæ nequit, imo vere nescit accedere, non modo vicus iste, verum etiam pleraque oppida, dum antiquam Imperii fidem servare volunt, quas stolidus miles Teutonus, aliusve Principis Curiam sequens vicinis urbibus regnante Imperio injurias tulit, luunt. Diris itaque belli cladibus, aut longa obsidione subacta non modo istud, verum plura alia oppida tumidis post receptas injurias Guelfis diruta sunt. Imperator illico hujus vici mœnia refici statuit, primumque lapidem operi procerum astante corona imposuit, & novo oppido novum nomen dedit, inquiens: Mons Imperialis à modo vocetur iste locus.

CAP. LVI.

INterea dum expeditorum equitum ingens turba à quadam scorta redeunt, ad quam præsidii causa Imperator eos miserat, quibus

bus duces dederat Comitem de S. Flore, Aymonem de Biamont, & Bindum de Baschis, Guelfi, qui una cum Comite Romandiolæ in oppido Colle præsidio positi erant, ubi eos inde transeuntes vident, dimissis intra mœnia ad portas terricolis armatis, qui præsto subsidio sibi forent, versus eos velut impetum facturi tendunt. Contra quos Teutoni pugnæ avidi temere citatis equis rapido cursu ruunt, venientium versus se hostium passim incursum expectare nolentes. At ipsi dolo, non metu paulatim pugnæ cedunt, atque inter fugam, pugnamque dubios sese monstrantes pedem retulere, donec hostes temere insequentes in declives fossas traxere, quæ haud procul muris oppidi, ubi latebant, insidiæ erant. Tunc patefactis portis erupit recens miles, & signo dato in hostes una cum his, qui simulata fuga cesserant, integrant pugnam. Haud mora: Teutoni iniquo pugnantes loco conflicti sunt, & ex eis circa XL. cæsi. Captus cum paucis Aymo de Biamont unus ex ducibus supradictis, qui plurimum Imperatori carus erat tum virtute animi, quæ hominem Deo, atque hominibus gratum reddit, tum sanguinis proximitate.

CAP. LVII.

HÆc ubi in exercitu nunciata sunt, mœsto murmure undique fremuerunt castra. Imperator illico cunctos proceres suos ad se vocat, atque hujus rei causa turbatus cunctis iratum sese fecit, inquiens: Meritis nostris, non alia causa ruimus, & pericula in dies majora timere cogimur, quæ digne debita sunt nobis, si ulla mortalium cura Deum tangit, aut si nos respicit de cœlo justitia. Nec nos qui nimia dissimulationis patientia injusta geri patimur, immunes, imo nostri criminis rei sumus. Nonne innocentes lædi? injustas, atque crudeles prædas agi sensimus? eoque animo, atque modo in Christicolas, quemadmodum in Saracenos bellum agi? Quinimo pacatos, ac data fide nobis deditos spoliastis, & quod inhumanius est, plerique vestrum sedulos, atque blandos hospites tractastis ut hostes. Nonne confusione digni sumus, qui tanta patimur iniuste geri? Vere Deus ex alto quos crudeliter, & injuste premitis, miserorum voces audiens, eorumque querulam causam, quam relinquimus, suscipiens, brevi præcludet viam factis nostris; sic enim vaticinari nobis licet, quippe si abiecimus arma

ma justitiæ, quæ amplius nobis tuta erunt? Quam aliam esse caussam creditis cur tot temporum intervallis, ex quo nobis Germanicis concessum est, vacavit Imperium, nisi quod Italos, qui dum justum regnet Imperium, ab omni tributo liberi sunt rationabiliter, & immunes, antecessores nostri pressere durius quam Tyranni? Injurias etiam ipsas castra nostra sequentes inferunt, ut tenebantur, minime propulsantes. Et ideo qui pressuras, & injurias passi sunt, & quibus postmodum narrantur injuriæ, nati, atque natorum nati Germanicum vacare, quam regnare malunt. Quiescite igitur, quæsumus, ab injuriis, & clementer agite, & nihil malignum aderit factis vestris, sed cuncta prospera nobis cedent. Post paucos dies dictus Aymo tribus millibus florenis redemtus est.

CAP. LVIII.

EO tempore dum fortuna probat vires suas, mirabilis pugna in partibus illis commissa est, ubi paucitas multitudinem militum superavit. Trecenti namque Florentini cum peditibus prope DCCC. de Vulterris venientes Gibellinorum equitum parvam turbam versus S. Cassianum tendentem cernunt, quos haud temere non ultra LX. existimarunt. Erant enim Teutonici XL. & XII. exules Florentini quos, ubi propinquarunt, in eos paucitate spretos maximo clamore laxatis frænis currunt. Exules tribus duntaxat exceptis incursantium multitudine pavefacti, timentes etiam proscriptionis pœnam, citatis equis illico terga dantes, socios in discrimine Martis linquunt. At illi in dexteris, & sola armorum spe fisi, non modo incursantes hostes sustinere parant; verum etiam stricto agmine facto una in hostes fulminis more ruunt, eosq; diriment, atq; fundunt. Ignominiosa Guelforum equitum turba primo impetu turbata in fugam ruit, quorum quinq; nobiles Florentiæ Cives hostium impetum sustinere volentes hostilibus gladiis cæsi sunt. Alter nomine Zampoglone de Cornaquino hostibus sese dedens dejectis armis capitur. Ceteri citatis equis fugiunt. Onerantes Teutoni captivos, equos, & arma, atq; alia cæsorum spolia ostentantes in castra redeunt.

CAP.

CAP. LIX.

NAm stolida gens Germaniæ natura nimium prædæ avida, ac disciplinæ militaris ignara ulli hominum parcere nescia, dum vicinas villas, atq; magnos vicos, quos superabiles pugna reperit, etiam pacatos, atque deditos spoliat, & quod prædæ superest incendio ponit, late vacuos vndiq; cultoribus agros fecit. Cujus rei causa victualis penuria adeo in exercitu Imperatoris crevit, quod locum castris mutare coactus est. Itaq; montis Bonizi nomine, ac mœnibus renovatis circa initium veris inde Pisas tendit. Ibi retribuens militibus, quam potuit recuperare pecuniam secum partitus est. Deinde Pisanum, ac Januensem portus armatæ classis plenos esse jubet. Nuncios in Alamaniam misit ad Feudatarios, cunctosq; fideles suos, filium quoq; Bohemiæ Regem solicitans, ut accitis undiq; gentibus una in Italia ad se celeres armati veniant. Amicos, atq; deditos undique per Lombardiam suscitans literis, atq; nunciis, ut equitum subsidium omni conamine citius ferant sibi, Fredericum Siciliæ Regem solicitat, significans intentum suum ut armatæ classis, ac militum celerem faciat apparatum, ut quæ intra se consilia conceperant exequantur. Nam cunctis viribus terra mariq; Regem Robertum aggredi, Apuliamque hostiliter occupare decreverant. Ipsum namq; Robertum, priusquam discederet Pisis, omni regno, omniq; jure, atq; privilegio honoris, & dignitatis privans contra ipsum velut rebellem, & proditorem Imperii, extremi supplicii sententiam tulit, si quo tempore in manus ejus incideret, ipsumq; hostem publicum nunciavit. Urbem quoq; Papiam, & cives ejus hostes, ac rebelles Imperii nuncians severam in eos sententiam in scriptis tulit in præsentia suorum procerum, & copiosæ multitudinis populi Pisani, pronuncians multa crudeliter contra eos, & inter alia Civitatis muros, murorum turres, & portas dirui, ac destrui funditus ipsius Civitatis sumtibus; fossata quoq; & valla in ambitu ipsius Civitatis facta explanari, & impleri. Urbis quoq; solum aratrum pati, hæc etiam numquam refici absq; Cæsarea licentia speciali. Ipsam quoque Civitatem privilegiis, libertatibus, & immunitatibus ab eo, & antecessoribus ejus concessis, nec non statutis, aut consuetudinibus, mero etiam & mixto imperio, omnique jurisdictione privans, peda-

gia, telonea, gabellas, quoscumque reditus, ac proventus, & cetera bona ipsius Universitatis suæ Cameræ confiscavit. Juristas, Advocatos, & Tabelliones suis quemq; privavit officiis, ac cunctos pronunciavit infames, ac plerosq; quorum nomina inferius scripta sunt, sæviora sententia damnat, quos secessionis, ac rebellionis Principes, & Auctores, nec non læsæ Maiestatis reos vocans de toto Romano Imperio nulla interposita conditione, & absq; ullius remedij termino exbannivit, & diffidavit. Eorum bona, & jura, ac jurium, rerumq; quorumlibet actiones, quæ modo aliquo alicui bannitorum competant, annotavit Fisco. Ipsos quibuslibet privilegiis, ac libertatibus privatos perpetua damnavit infamia ita, quod intestabiles semper essent, nec ad ullum legitimum actum admitterentur, & si quis eorum in manus Imperii devenerit, sibi extremum furcis supplicium inferendum esse decrevit. Horum damnatorum nomina sunt hæc; Comes Philippo de Langusco, Ricardinus Girrardinus de Sparavaria, Albertinus Formagiarius, Fredericus Guillelmus de Sparavaria, Petrus de Nicorbo, Ubertus Salvarisius de Petra, Guizardinus de Insimbardis, Jacobinus Guizardi Zazii, Marcellus Insimbardus, Lombardus de Zimpresso, Salimbene de Botigeriis, Guillelmus de Caneva nova, Albore de Coetia dictus Judex, Joannes Insimbardus, Jacobinus ejus frater, Rossinus de Strata, Philippinus Beccarius, Curradus Guasconus, Odoardus Botigiarius, Curradus de S. Michaele, Galvaneus Brusa Mantica dictus Judex, Bordinus de Georgiis, salvus de Canero, Piecus de Giandulphis, Comeynus Insimbardus, & fratres, Tadinus, Bregadinus, Jacobinus, Francionus fratres de S. Nazario, Rigatius Petrus de la Vilata, Guidarius de Strata, Nicolinus Toscanus, Ubertus de Cario, & filii, Simonellus Tritus, Baruellus Busticoja, & fratres, Guasparonus de Cario, Ribaldus Canis rubens, Guillelmus Biscossa, Bonifacius de Certo. Multosq; alios condemnavit Italicos eo die, quorum multi criminis expertes erant. Nam, ut fit, sequentes Curiam sæpe invidia, aut speciali odio quemq; ad libitum authorem rebellionis faciunt, licet forte defectione suarum Urbium doleant. Verum processum istum non magni commodi fuisse arbitror, nam quisq; etiam infestus infestior proscriptione est factus, imo etiam aliam antiquam Imperii cladem suscitatam esse creditur.

CAP.

CAP. LX.

NAm Rex Robertus nunc condemnatus, & publice nunciatus hostis, Gallica Regia ortus Philippo Francorum Regi natione propinquus erat; Amborum nempe proauus idem fuit, de quo una mater duos produxit natos, multum tamen natura, & moribus varios, humilem scilicet ac Catholicum Ludovicum sola innocentia in Regno tutum, nec non Carolum superbum, qui ferocitate animi reliquos mortales vicit. Attamen reverentia ætatis Gallicum diadema, & omnes patrias dignitates dimisit fratri, nec inde, velut vulgo creditur, quæstionem mouit. His Ludovico, & Carolo nupserunt duę Provincialis Comitis filiæ, quibus paternum jus Provinciæ defectu virilis prolis cessit, cumq; ambæ die magni Festi sublimes una sederent sede, quæ uxor Regis erat sorori inquit: Tu cum non Regina sis cur æqua sede mecum sedes? Pulsa igitur, & confusa questibus atq; ira implet virum, quem respondisse ferunt: Nec nos semper immunes Regni erimus, cujus Regina & tu coronam feres. Ea res non modo eum diem Festum, verum totam turbavit Europam, nam non longum interea tempus fuit, Carolus iste Romano Pontifice, velut quod sui juris erat conferente, Gallico milite armatus terra mariq; Apulos invasit fines, & domito, ac Marte perempto Rege Manfredo Frederici Imperatoris filio, quem damnarat Ecclesia, Apuliam, & Siciliam occupavit, deinde adolescentulum Regem Conradinum secundum ipsius Frederici nepotem aviti regni jura recuperare volentem Marte confusum, & in fuga multis diebus post pugnam captum occidit feroci sententia condemnatum. Verum hic Carolus suo tempore, suoque ac suorum militum crimine, quibus nimiâ licentiâ datâ parum fuerat regnicolarum divitias omnibus modis rapere, quinimo eo regnante in Sicilia pudicitia mulierum minime tuta fuit, ipso regno Siciliæ, ac cunctis militibus, quos præsidio regni posuerat non sine miraculo, non modo una die, verum prope una hora spoliatus fuit, quos regnicolæ injuriarum memores cum omni eorum semine trucidarunt, Petrum Regem Aragonum in suum protectorem, & dominum antea, ut creditur, provocatum in ipsa gerendæ rei hora opportunum habentes. Iste Petrus Arago tunc magna classe armata inferre bellum minitans Saracenis, ut ad in-

stantiam Caroli, quod parabatur, suspicantis Romano Pontifici jurisjurandi religione promiserat, versus Siciliam navibus iter tenens in ipso novitatis puncto Siciliæ Regnum adeptus est, quod Carolus nulliq; successores ejus postmodum recuperare valuerunt. Imo Fredericus ipsius Petri Aragonis filius ipsum Siciliæ regnum tenet, cujus subsidio Imperator nititur Regem Robertum memorati Caroli nepotem Apuliæ Regno pellere. Nec huic Frederico Roberti soror nupta pacis validum pignus fuit.

CAP. LXI.

ITaque Philippus Rex Francorum ubi contra Regem Robertum consanguineum suum hujus Imperatoris Henrici, ac Frederici Siciliæ Regis, qui Aragonum stirpe natus nulla sanguinis affinitate placatus numquam remisit odium in Gallicam gentem semel sumtum, arma terra marique parata esse, non modo rumoribus famæ, verum etiam certis nunciis, ac literis intellexit, eosdem, quos olim Ananiam Bonifacio Papæ vim facturos miserat, ad Papam Clementem, qui Imperatori favere videbatur, mittit, qui ubi hos Regios Legatos ante se vidit, illico stupefactus sese perditum credit, Bonifacii Papæ casus memor, quibus ait: Quid quæritis? At illi superbia pleni, videre volumus, inquiunt, quas in Cancellaria literæ, in quorum favorem, quorumve perniciem eas destinare conaris. Neque amplius in sermone morati ad Cancellariam Legati Regis tendunt. Ibi Conversus Ordinis Cistercienfis barbatus illiteratus penes se magnum acervum literarum tenet, quas antiqui moris Curiæ observantia forte Papali Bulla tecta manu signat, ne literatus munere, aut personarum acceptione corruptus posteriores prioribus postpositis literis aliquando præsignet. Ibi utrique Gallicæ stirpis Regum invisas reperiunt, atque legunt literas, quibus Imperatorem Henricum, suosque processus cunctis Fidelibus Papalis favor recommendare velle videbatur, suadendo ut eidem fideliter obedirent. Harum pars jam, pars nondum sigillatæ erant; omnes tamen ad Pontificis præsentiam ferunt, easque cum indignatione ad pedes ejus spargunt. Cui ejus legationis Princeps horrenda voce tonat: Hæcne pro meritis reddere beneficia didicistis eorum hostes armantes, quorum prædecessores non modica sanguinis effusione Ecclesiæ pericula, & injurias pro-

pulsa-

pulsarunt? Credebatne Carolus olim contra Manfredum Tarentinum, aliosque persecutores Ecclesiæ se opponens, nepotes ejus Rectoribus ipsius, quam sæpius liberavit, Ecclesiæ sic tractari? Cur non in quem protervia sua traxit Bonifacii Papæ casus te docuit? Certe si alieno doceri nescis exemplo, alios docebis tuo. His aliisque duris sermonibus omnis Germanici Principis extinctus favor, favorisque literæ rejectæ sunt, neque earum ulterius mentio fuit. Imo in contrarium mandatum Apostolicum obtentum est, per quod Imperatori inhibitum est, ne Regem Robertum invadat, atque armis infestet, præcipue in Regno Apuliæ, quod Ecclesiæ patrimonium est.

CAP. LXII.

Imperator ubi tam durum, ac spe alienum Apostolicum mandatum accepit, hoc, secum inquit, Philippi Gallorum Regis opus est, qui nullum superiorem cognoscens, ut asserit, Regnum suum tenet. Certe sciet. Deinde convocato suorum Procerum consilio juxta domum Fratrum Prædicatorum astante magna Pisani populi multitudine protestatus est, quod galearum, equitumque, quod parabat, effortium minime præjudicare intendebat Ecclesiæ Romanæ juribus, quæ per omnia defendere, & conservare volebat, intendens solummodo honorem, atque jura Imperii persequi. Nihilominus Legatos ad Papam mittit, scilicet Episcopum Tridentinum Cancellarium suum, Episcopum Borentinum, & Comitem Sabaudiæ, qui hujusmodi mandatum revocandi operam dent. Interim Henricum de Flandria Mareschalcum suum cum octingentis equitibus, & populo Pisano expugnare Petram sanctam mittit, oppidum licet dives novum; ipsum namque construxerant quondam Guiscardus de Petrasancta nobilis Civis Mediolani Urbe sua exulans, prima Turrianorum regnante Tyrannide, in districtu, aut prope confinia Lucanæ Urbis, cujus Rector erat, oppido sui cognominis imponens nomen. Dives vi captum spoliant oppidum, centum equitum, mille peditum Guelfico præsidio frustra munitum. Inde Gibellinus exercitus præda onustus Lucanum agrum visitans hostiliter Sarsanam, & plures alias Guelforum terras occupat. Unde ad arma conciti socios, & amicos vocant, ac magno exercitu congregato ad Castrum de Camajore

duobus

duobus millibus passuum Petrasancta distans veniunt; iterumque ad reditum Pisanos obsident, qui numero equitum, atque peditum nimium impares, qua venerant, Pisas redire non audent; Erant enim in exercitu Lucano duo millia equitum, & XX. millia peditum, neque aliud iter Pisanis tutum est. Nam, qui solus restat, passum maris Regis Roberti quatuordecim galearum classis obsessum tenet. Pisani tamen vadantes ripam maris ante ora hostium, qui Mucronem propinquum ripæ maris castrum obstandi causa venerant, transierunt, periculosum esse nimis altum maris vadum quam hostium insultum minus timentes.

CAP. LXIII.

EO tempore militabat Pisis nobilis, & egregius miles Struffa Brambancia gente, cujus nomen in castris juxta Brixiam clarum, ac Regi carum videram. Hunc cum LX. Teutonicis ad castrum Vico Pisanum pergentem hostes, qui numero erant CCCC, pedites IV. millia in itinere aggressi sunt. Ibi insignis pugna, ac memoriæ digna fuit, quoniam nullo unquam prælio fortuna ita paucis propitia fuit; Ea namque Lucanorum multitudo Germanorum parvitate superata, & in conflictu posita est, multis ex Magnatibus cæsis, multisque captis, pluribusque signis militaribus reportatis Pisas. In honorem B. Martyris Georgii, cujus numen imploraverant, ac nomen ejus in bello dixerant, victores novum templum fundarunt in Urbe Pisana juxta stratam S. Mariæ, ipsamque Ecclesiam magnifice decorarunt.

CAP. LXIV.

DUm in partibus Tusciæ Imperator moram trahit, Placentia, cujus custodia, & jurisdictio Galeaz Vicecomiti commissa erat, prope perdita fuit. Nam Comes Philippo de Langusco Papiæ, & Gibertus de Corrigia Parmæ, & partium circumstantium Guelforum Principes, communicato consilio, excitis exulibus Laude, aliarumque terrarum, quibus ante exilium domi suæ maximum nomen erat, Malcum atque alia plura castra ceperunt, quibus tam Placentia quam Laude crebris incursionibus, ... ad ipsam occupandam; in quo nihil dubii ponunt, diem certam

sta-

statuunt. Eam nempe urbem mediam utriusque ducis fines, viresque dirimere, ac sæpe mutuis inter se subsidiis obstare dolent. Utrique igitur dicta die, collectis equitum, peditumque viribus, quibus quisque hostium Urbe potiri posse solus putat, discedunt domo. Fortuna autem, cui studium est vertere ordinem rebus datum, alium ac rati sunt, Guelficis rebus dedit eventum. Nam Galeaz, qui hæc contra se agi consilia senserat, prius quam hostes iter arriperent, aut ulla veniendi Placentiam signa darent, quid agendum sit sæpius deliberat cum Conestabilibus, ac Primoribus eorum, qui præsidio Urbis venerant. Nullum in re tam ardua consilium certum capit, dum in fortunæ magis arbitrio, quam in ullius deliberatione consilii hujus rei eventum existimant. Uno tamen consilio certo, atque immutabili capto; scilicet cum his, qui primo hostes apparent, pugnandum; & cum singulis suo tempore potius, quam cum omnibus temere expectatis rem geri. Hæc una omnes laudant, quibus modica spes erat urbem tunc nullo muro, sed ligneo vallo, & humili fossa septam defendere, si hostis impetum expectent clausi. Erat tunc præsidio Placentiæ Yvanus de Cornu Laudensis ex antiquo exule Imperatoris beneficio factus civis, ante cujus adventum in Italiam Yvanus iste domo pulsus in castris sæpius vitam degens bellicis artibus clarum nomen habuerat. Hic in pluribus hujus rei colloquiis Galeaz, & ceteros de consilio inducere conatus est, ut exules Urbis suæ, qui per Padum venire nunciabantur, cunctis armatis navibus incursarentur, se offerens ipsius insultus ducem, dum veteris offensæ ultionem quærit. Itaq; multis frustra in consilio ventilatis, dum magna jam parte noctis consumta hostium expectatione fatigati, ut poterant, non armis demtis se dedissent stratis, ante lucis ortum vigilans altæ turris custos vociferat: Ardet ebrius ignibus Padus. Arma citi; Jam nobis propinqui sunt, capite arma. Itaque quibus ea nocte Urbis custodia commissa erat, quiq; quieti dati erant, in unum sese coeunt. Galeaz his stipatus, primores suorum, reliquis seorsum esse jussis, consulit. Tunc Yvanus invadendi, quos volebat, occasionem nactus inquit: Cur non hos, quos primo sensimus, occupamus? Armatam classem & nos habemus. Dum hæc Yvani, atq; alia consulentium aliorum examinantur dicta, qui in turribus speculabantur jam lucescente vociferant haud procul ple-

nos hostibus campos esse; deinde Papiensium signa cernere. Tunc Galeaz Vassallum de Desio collateralem suum, quid agant, quove ordine hostes veniant speculatum mittit. Ille hostes plus opinione propinquos reperiens illico rediit, quo pedites, quove equites ordine veniant referens. Acceleremus, inquit; Ad nos velut ad prædam tumultuario agmine veniunt. Nulla nobis mora tuta est. Præmissis igitur peditibus Galeaz cum omni equitatu per portam de strata alta contra jam propinquos erumpit hostes. Primo autem utriusque partis peditum sese incursant acies. Gibellini temere venientes Guelfos non suorum equitum acie subsequente, illico turbatos fundunt, qui nihil minus, quam ut contra se hostes erumperent metuentes adeo processerant, ut erumpentium impetum vitare non possent, absente imo ignorante Comite duce suo; quem Simon de la Turre Guidonis filius equi Mediolani Princeps secum in solitarium locum traxerat ad colloquium cum Simone Malvecino auctore proditionis, quam in Urbe esse afferebat uterq; Simon. Quibus Comes incursantium tumultum armorumq; audiens sonitum: Fortuna, inquit, quæ irrita hæc consilia nostra fecit, suo nos consilio nunc uti volet. Indeq; se subtrahens dum vociferantium conspectum petit suos cedentes, ac prope terga dantes videt. Ita confusus, ac prope perditus nullum ad suorum aciem equitum nuncium, ut veniant, mittit, immemor, quod modo discedens jusserat, ne donec rediret procederent. Imo paucis, qui secum, ut Secretarii venerant, eum sequentibus, celeri gressu ad suos pedites, quorum magna pars hostibus terga dabat, ipsosque adventu illius illico animatos in hostes jam impetu conspecto Comite tardiores vertit. Qui vero cum Galeaz cujusque generis erant equites non numerum ducentorum attingebant. Hi expeditum agmen peditum in fronte positum sequebantur. Ante omne equitum agmen erat una cum Vassallo de Desio Comes Serapontis nescio Gallicus, an Germanus utriusque enim erat linguæ gnarus, qui tunc in Tusciam ad Imperatorem transiens pluribus diebus fidelis hospitii gratia Placentiæ moram traxerat. Deinde precibus, atque donis illectus, nec non gloriæ Martis cupidus hujus Guelficæ novitatis, quam nunciabat ambiguus vulgi rumor, expectarat eventum. Cui Vassallus de Desio: Ecce, inquit, Comitem Philipponum, qui in his partibus totius rebellionis primus auctor, atque causa fuit, quem no-

strorum

strorum agmen peditum clava sternentem cernitis. Hic modo suos fugientes retro vertit, ac nostros fugantes sistit. Quid si sua equitum acies, cujus moram miror, venerit, quorum equitatui noster nimium impar numero est? Hæc nec temere dicta, neque Comiti audita sunt; nam illico sociis signum voce dedit, ac signa de cœtu in dextrum latus aliquanto seorsum vertit, ne dum occurrat hostibus, frequens Gibellinorum agmen peditum, aquis pulsum, à tergo turbet. Jam utriusque partis expediti pedites, deinde qui armis graviores erant sese undique incursantes increbrescebant late pugnam. Cujus rei causa hi, qui tensis hastis Comitem Philipponem, aliosque hostiles equites incursare volebant, ad hoc liberum spatium non habentes hastas obiiciunt. Deinde evaginatis gladiis horrisona voce missa versus Comitem Philipponem per frequentem pugnantium turbam tendunt, & illico ejus, ac cunctorum, qui secum erant, equitum pugnam in se vertunt. Tunc pedites Gibellini se liberos sentientes hostilium equitum pugna, quos jam prius fuderant, hostium pedites acrius aggressi sunt, qui dum impetum sustinere conantur suorum frustra equitum expectantes subsidium, ab equitibus Gibellinis jam periculum in mora cernentibus, ne hostilium equitum acies perveniat, laxis frænis in eos impetum facientibus dissipantur. Erat tunc in Gibellinorum peditum agmine plebejus civis Papiæ domo pulsus. Hic ut Comitem Philipponem in Comitem Serapontis sævientem clava, nec non in Joannem filium ejus, qui pugnæ hostili pro genitore successerat, videt, ad eum tendit secum inquiens: Tune exilii mei auctor hinc evades Comes? Lancea non ipsum Philipponem, quem strenuis armis tutum existimat, imo intentior ad nocendum equum ejus petit, atque forat, neque illo lethali vulnere equus tardior, imo asperior Comitem in frequentiores hostes sævientem tulit, cujus rei causa neque suos post terga relictos fugientes videt, nec nisi tarde suorum fugam, & se relictum sensit. Nam equo vulnere jam affecto, in gyrum flexo, dum retro lumina flectit, nullum suorum nisi fugientem videt. Tunc frustra fugæ memor equum soliti saltus immemorem, ut humilem fossam in latum campum transeat, ferrata calce vulnerat. At ille in ulteriore ripa moribundus ruens Comitem in discrimine prope infensos hostes liquit, vix à Vassallo defensum, dum Galeaz, cui se dedat, vocatus veniat. Nam Jacobinus de Landriano peditum Conestabilis socios exhor-

tans in eum: Hic, inquit, proterve Comes extinguendus erat tuæ superbiæ furor. Jam Incensi Landriani pœnas dabis. Eo tandem, sociisque rejectis invitus quasi, & cupio mori vociferans, vixque Galeaz sese dedens, equo impositus in Urbem fertur. Jam hostis in fugam sparsus undique per devia quærebat salutis viam. Plerique versus Padum tutius naves petunt, reliqui peditum ex magna parte aut capti, aut gladio cæsi sunt, pluresque cecidissent, ni timor Parmensis Gilberti, ac Laudensium exulum, quos venturos noverant, victorem militem revocasset, qui etiam prope tardus ad defendendam hostibus Urbem fuit, quorum jam multos, lacerato vallo, intrantes Urbem invenit, qua nondum muro munita erat. Nonnulli etiam hostium ad interiora Urbis mœnia propinquabant. Hi primum Papiensium perpendunt cladem, dum per Urbem vagantes onustos præda milites cernunt, & quam vulgo vociferanti increduli spreverant, receptam sociis cladem cruentis occurrentium gladiis credunt, audiuntque illico, & credunt Comitem Philipponem captum; Nam ipsius cladis fama, aut ullus nuncius ad eos nondum venerat. Itaque omni spe perdita subito pavore percussi qui primi intraverant rapidos sistunt gradus, deinde dum retro pedem ferunt qui dejecti passus valli servabant ad se vocantes socios subito de aggeris tumulo sese præcipitant. Exteri itaque pavore percussi, qui Urbem quam prope captam putabant jam facto agmine intrare parabant. Sed non multum dubitare sinuntur, nam illico patefactis portis erumpunt tres Gibellinorum equitum turmæ, qui neglectis, quos passim vagantes cernunt, hostibus, in frequentem hostium aciem, quæ pro statione erat, ruunt. Eosque primo impetu in fugam vertunt. Tunc multa peditum strage facta evasit eques, tota cædis clades peditum fuit, quos quia effusa fuga sparsos neque multum longe persequitur Gibellinus, imo servatæ Urbis periculo contentus, signo receptui dato Urbem intrat. Comes Philippo ubi, prout res processerat, sensit secum, quid ulterius te, inquit, dilacerandum servas? Expectabisne qualiter te tractet Henricus, qui Tebaldum amicum nostrum ante muros Brixiæ viliter more canis dilaceravit, dilaceratumque in conspectu gentium, spectaculum horridum, atque vile cunctis gentibus dedit? Itaque horrenda voce tonans ferrum, quo in se sæviat, querit, quod ubi per custodes nunciatum est Galeaz, Vassallum solandi, ac servandi Comitis causa ad eum ire jubet, cui

hos

hos furiosos mores amicis sermonibus increpanti inquit Comes: Cur frustra solari ægrum animum meum conaris amice? Quid mihi usquam spei est? Episcopus Papiensis frater meus, cujus omnia, quæ vere non sua, sed filiis meis dedita usui meo erant, vita cessit. Ricardinus filius meus, in quo si quid usquam spei misero mihi restat, sperare liceret, perfidia Philippi de Sabaudia, dum secum nuptias celebrare debebat, in Taurino captivus moram trahit. Quid autem ulterius fortunæ novercanti in me restat agendum, nisi ut æqualia Tebaldi fata præstet mihi? O quam pietas tua hodie, cum hostibus gladiis, heu nimium tardis, peterer, pestifera fuit mihi! Hoc fide fecisti, cui me crudeliter lacerandum servares non vidisti. Tandem ut in hostibus non quam timebat sævitiam, sed humanæ compassionis certa signa videt, aliquantulum ad se rediens vulnus, quod per utramque aciarinam laminam transiens hostilis gladius fecerat, mederi passus est. Verum aliter quam timebat evenit, aliumque fati casum habuit; Nam Imperator eo tempore conspirantibus aliquibus Senensibus intrinsecis cum extrinsecis spem occupandæ per deditionem Civitatis cæpit. Et quingentis de Alemania equitibus sibi missis, iter arripuit versus Senas per agrum S. Miniati transitum faciens, & hostiles villas incendio ponens. Sed Urbis mœnibus accedens sua spe invenit se deceptum, ejectis enim fautoribus armatos muros Guelficis signis videt, & cum ad se vocatis Aretinis, & Comite Montis Feltri, & Comitibus de Santafiore, & de districtu Senarum fidelibus suis, ante Urbis portas sita statione, Senensem undique agrum depopulans tenet exercitum, triduana febre implicitus ad tumultum suorum in pugna levibus certaminibus cœpta laborantium equitavit armatus. Inde iram animi, & immodicus corporis ægri labor ipsius febris igniculum in continuam traxit, qua continua comite die XXIV. Augusti anno MCCCXIII. migravit ad Dominum in loco, quem incolæ Bonconventum dicunt distante Senis XV. millibus passuum. Amisso Duce spargitur exercitus, nam Comes Fredericus de Monte Feltro cum Aretinis Aretium reversus est, diuque Senensis cum ceteris Guelfis Tusciæ securus fuit. Marescahalcus cum cetero exercitu corpus Domini sui secum ferens per maritimam Pisas venit, & Pisanis id cum instantia requirentibus corpus sepeliendum datur in Ecclesia majori obsequio tanti Principis, ut decuit, celebrato honorifice situm. Pisani omni thesauro carius tenent.

CAP. LXV.

ITaq; Comes Philippo cruciatam, ac trucem mortem, præventa morte Principis, non habuit, quam timebat. Attamen perpetuo carcere miseram deinceps vitam egit. Nam Matthæus Vicecomes pater Galeaz, cui vinctus destinatus fuit, carcere eum clausit, in quo perpetuo vitam egit non immemor quod Comes iste una cum Simone de Colobiano, & Antonio de Fixiraga, & Alberto Scotto, quem contra ipsum instigaverant ipsi falsi Comites Simon, & Antonius, ejus exilium procurarat, & de Domino ipsum Mediolani exulem fecerant, corrupto precibus, & falsis rationibus ipso Alberto mutato hostilibus aciebus stantibus in campo Melzi, ubi Matthæus ipsius Alberti nimium fidens, sibi clavam in signum remissionis dominii Urbis Mediolani, & plurium Civitatum, quas tenebat dedit, contentus in Urbe sua privatus vivere, quod ipse Albertus compositor pacis, quæ tunc tractabatur inter Turrianos & ipsum, promiserat utriq; parti. Verum instantibus, imo, ut multi mortalium asserunt, cogentibus ipsis Comite Antonio, & Simone, introductis Turrianis Matthæus extrinsecus mansit exul. & Guido de la Turre suæ factionis Princeps deluso temerariæ intentionis suæ Alberto, qui Mediolani regnare posse credebat, regnavit non modo Mediolani, imo etiam Placentiæ, ipso reconciliatore suo inde pulso. Et exulem fecit, qui ipsum, & agnatos, & sequaces ejus exules absq; spe subito fecerat desideratæ Urbis suæ Cives. Itaq; Matthæus iste, qui in prima dominatione junior regnans nullam injuriarum suarum ultionem sumserat, quasi indifferenter pro malis reddens bona, postquam ab ingratis sceptro pulsus, exiliumq; eisdem procurantibus, a quibus non id meruisse credebat, ægre nimium passus est; aliquantulum inclementior factus erat, credens nimis facile ignoscendo periculum incurrisse, & propterea multos ad experiendum fortunam belli in se audacius surrexisse. Heic se instruat humanum genus, & in Cœlo sciat esse, qui mortalium curam habeat, & aliquando heic præmia pro meritis inique agentibus, præcipue ingratis, reddat. In hos ingratos, imo retributores diabolicos, Matthæus sævire potuit, ut voluit. Tamen eos in ejus potestate captivos habens, Albertum, quia aliorum astutia seductus fuerat, libere relaxavit, re-

tinens

tinens seductores in carceribus, qui perpetuum domicilium fuerunt sibi.

CAP. LXVI.

POst hujus Henrici Principis nostri mortem in cunctis partibus Italiæ exultat Guelfus non modo Tuscus, verum etiam Lombardus. Et licet ex Primoribus Guelficæ factionis in Lombardia multi, & plerique Domi suæ Principes aut cæsi, aut capti forent, Franciscus, & Simon de la Turre Guidonis, de quo superius pluribus locis mentio facta est, filii exulum Mediolani Principes, collectis undique amicorum viribus in Papia, tantum gentis effortium maxime equitum subito collegerunt, ut Gibellinæ gentis, specialiter equitum nulla parte timerent occursum. Sentientes Mediolanum conductorum equitum vacuum, nimia, & crebra contributione promissi auri Henrico facta, vacuato nimium Fisco, magnam etenim Matthæus, ut fertur, dederat sibi pecuniæ summam, & nimiam conferre promiserat, cum juxta Brixiam eundem Matthæum Turrianis id tunc requirentibus præferens sibi contulit regimen Mediolani. Itaq; exules Mediolani una cum Thoma de Martiano Comite de Squilatio in partibus istis Mareschalco Regis Roberti, vadato Ticinello haud longe a loco Gazano fusis, ac pro magna parte captis agrestibus Seprii, ac Marthesanæ, quibus ipsius aquæ transitus custodia commissa erat, Mediolanensem agrum hostiliter occuparunt ...... Erant in Marthesana .... quæ tertia pars Mediolanensis agri est, adversantium ab antiquo partium studia, quę olim in Burgo Vicomercato duarum invicem adversantium agnationum, Rusticorum scilicet, & Melosorum discordia initium sumserant. Et licet utriusq; fere agnationis virilis sexus genus foret antiquitate consumtum, unico de Domo Rusticorum superstite, quem tamen nomine Philippum cuncti suæ factionis colabant ut Dominum naturalem, In Melosis autem, qui plures erant, nemo præ aliis cognitæ auctoritatis, ut taliter honoratus apud suos erat. Hujus Melosæ factionis, quæ semper inimica Turrianis fuerat, Nobilis, ac domi dives Marthesanus Obizo de Bernardigio tunc cum Turrianis exulans amicus ac præcipuus fautor, ac defensor extiterat, regnantibus Turrianis, nunc etiam domo patriis bonis secum pulsus, ipsis etiam invitis,

quos

quos sequebatur ut Duces, cursitans undique per exercitum quoscunq; suæ partis Melosæ captos reperit aut precibus, aut pretiis redemit, ut potuit. Plerosq; quos crudelis spoliaverat prædo, suis, suorumq; famulorum ejectis de dorso vestibus nudos cooperuit. Hujus viri mores silere nequeo: Nullus in Marthesana, ipso non exule, terram pluribus vertebat aratris; non tamen delicatis, sed grossis vivebat cibis. Amicus, quem casu aliquo visitasset, si ipsum lauta, & pingui mensa cibasset, non reprehensione carebat. Eidem visitanti possessiones suas nullus colonus ejus capones, aut alias pingues carnes præsentare audebat in mensa. Qui rapas maceras modico sale conditas dabat sibi, admodum sibi carus erat. Sed ad tutandos, sublevandosq; amicos totus deditus, prodigus semper fuit, nullis parcens expensis, aut laboribus personarum. Sæpe etenim oneratis victualibus plaustris non modo amicos amore sequaces, verum etiam mercede conductos secum ducens nullam sui Communis poenam metuens, ad propulsandas amicorum injurias, & offensas, aut eorum hostibus inferendas celer tendebat agmine nunquam parvo. Interea frequentes in Urbem nuncii veniunt nocturnum iter versus Ticinum hostes clam facere nunciantes. Ad arma primum stipendiarios, qui auxilio venerant, equites suscitat, deinde, præmissa per Urbis vicos præconis voce, Communis campana fori Cives capere arma, & signa sequi jubet. Tunc Comes Serapontis, qui Imperatoris morte Italiam linquens Mediolani primum donis, deinde stipendio magno collato moram trahens subito conductam cohortem fecerat, nimium festinus ad hunc tumultum fuit; Nam Janarius Civis Placentinus, cujus Salimbene cognomen erat, Potestas Mediolani, & Comes Aymo de Ticinensi Capitaneus belli nuper factus, nullis præmissis exploratoribus una cum hoc Comite Serapontis, paucisq; equitibus Mediolani, versus Gazianum celeri gressu tendunt, fluminis transitum hostibus inhibere volentes, quos transisse reperiunt. Et licet de eorum transitu, & multitudine certiorati occurrentibus Contandinis commisso fluminis loco pulsis, qui cruentis vultibus hostium multitudinem nunciabant, adeo temere processerunt, ut eodem campo cum hostibus, nullo mediante obstaculo, stupefacti sese videant. Tunc Potestas Mediolani: Erravimus, inquit; errori autem nostro unicum remedium est. Aliquantulum retrocedendum est; scitis etenim, quám fecimus, via fluvii collateralis est,

Huc

Huc veniens haud procul hinc hujus stratæ locum vidi, cujus utrumq; latus plaustri stagno junctum velut vallo muri nos tutos faciet, nec hostium multitudine nos circumveniri sinet, ibiq, solam hostium timentes frontem sine periculo expectare poterimus gentes nostras, quæ plenis veniunt stratis. Cuncti assentiunt, excepto Comite Serapontis. Ille vana quadam, temerariaq; superbia: signa mea, inquit, hostibus visa cedere nesciunt. Maluit itaque vinci, quam defensionis, imo forte victoriæ viam sequi, ut plerumque accidit, qui disciplinam militarem nesciunt, aut nescire volunt. Murmur itaq; toto insurgit agmine, quorum major pars occurrere hostibus, eorumve incursum ibidem expectare summam dementiam esse dicunt. Pauci Comitis dictum laudant. Nec mora, appropinquante hostium densa acie quisq; opinionem suam secutus est. Nam Comes, & pauci ultra banniæ suæ comitivam secum inclinatis hastis, citatis equis, nullo ducis signo dato in hostes ruunt. Ceteri per devia salutis viam quærunt. Comes, quiq; eum secuti sunt, totam hostilem aciem transeunt, ac plerisq; eorum absq; ignominia per medios hostes facta via evadere, ac tutum sibi locum petere licuit, sed revertentes occidi potius, aut capi hostibus maluerunt, quorum insuperabilem multitudinem esse cernebant. Hodie etiam in Urbe nostra sæpe hujus quæstio ventilatur. Nam sunt qui asserunt: si cuncti dictum, factumque Comitis secuti forent, aut hostes in discrimine posuissent, aut cruentam victoriam eis dedissent. Hi neque id Comitis actum temerarium, sed potius laude dignum esse ferunt. In Urbe ingens pavor, velut intra muros hostes forent, undique circumeuntes occupat, existimantes hostes post terga fugientium ruentes una secum Urbis portas accedere, sed aliter quam timent evenit. Nam qui fugientium Ticinelli stratam, ipso fluvio, paludibusque de se factis septam tenuere, quos ob id hostes insequi non audebant, ut frequentes Cives in occursum venientes vident, gradum sistunt, & tuto se locant loco, ubi Ticinellus transiens stratam ripas mutat meridianum latus stratæ linquens. Ibi antiquus pons ligneus amplectens fluvium interruptam stratam jungit. Ille locus ad resistendum hostibus aptus eligitur. Eo erumpentes Urbe Cives subito glomerantur in unum, jam persequentium optantes adventum. Verum ipsi aliam viam capiunt, & juxta Albayrate gradum sistunt. Inde per apertos campos ad

portam

portam Urbis, quæ Vercellina vocatur, accedere commodius posse rati, adeo equos, seque itinere fatigatos reperiunt, ut ibi morari illa nocte necessitate coacti sunt. Quod ubi perceptum est, revocato exercitu in Burgum exteriorem Portæ Vercellinæ undiq; Urbis clauduntur portæ, ne quam moram in Urbe faciat miles, & hostibus occurrere paratior sit. Cujus rei causa hostes, spe posita tam subito, ut speraverant, occupandæ Urbis, per aliam viam Legnanum tendunt. Heic inter ceteros Comitatus Mediolani ad colligendum Turrianæ factionis vires aptior sedes visa est, XVI. millibus passuum ab Urbe distans, qua primum ac sequenti die alii metu, alii favore partis Turrianæ frequentibus turmis, maxime ex propinquis Seprii villis Francisco de la Turre, & aliis Primoribus exulum ostentantes temere illuc ruunt. A quibus docti, inductique Regio exercitus Duci Urbem accedere suadent, quam dedi paratam afferunt. Pauci autem horum in exercitu moram trahunt, imo semper Sole cadente quisque domum tendit, neque ob id eos detrectare militiam dicitur, quibus, dum non extra Mediolanensem agrum militent, antiquus mos est, in castris tubis, aliisque soniferis instrumentis sub signis sese exercituum ducibus ostentare, & ad .... se devotos, promptosque offerre. Deinde iter domum faciunt plerique sæpius non redituri. Hoc sentiens exercitus Dux, quem speciali titulo Mareschalcum appellabant, ad id per Turrianos exules pertrahi nequit, ut versus Urbem accederet, ut instabant. Præmissis etiam plerisque exulum, ac nonnullis, qui prædæ magis studio quam partium favore exercitum sequebantur, usque Rhaude, qui locus VI. millibus passuum ab Urbe distat, incolis, utpote Canzianis, Brugoricolis, & aliis qui in ea contrata secum Turrianæ factionis erant, cunctos, quos prædæ avidos esse credebat, provocantibus, ut primitus injuriarum suarum ultionem sumant, & securum versus Urbem accessum toti exercitui esse probent. His primis auctoribus, ac viæ Ducibus magna prædonum multitudo subito Rhaude fuit, quibus (ita eos trahebat prædæ cupiditas) non magno hortamine opus erat. Itaq; plusquam mille illico discurrunt Rhaude, ibiq; & circumstantium partium spoliantur non modo adversariorum suorum domus, verum etiam nonnullorum, qui ab initio huiusmodi novitate gaudebant; Erat enim tunc Dux exercitus hospitio penes Religiosum militem Fratrem Singibaldum de Lampugnano,

gnano, Ordinis Militiæ B. Mariæ Virginis gloriosæ, cui non sine causa exercitus tædio erat, quippe suas, suorumq; possessiones vastari cernebat. Imo etiam nec sibi, nec agnatis suis Turriana potentia umquam grata fuerat. Hic cum ipsius Ducis ægrum animum, & ipsius rei causam perpenderet, jam magna ciborum copia consumta, opportunaque mutui sermonis hora capta, in modico sermone Mareschalcum suæ solicitudinis, & ægræ mentis causam manifestare coegit. Qui velut in arctis, & periculosis rebus consilium quærens: Quid agendum, inquit, ignarus omnium nescio; frequentantium etiam castra mea ambiguam fidem tenet. Non enim, ut fertur, omnes, qui ad nos magnis promissionibus veniunt, Turrianæ domus amici sunt, imo plerique votis discordant secum. Cui Frater Singibaldus, ut postea eum referentem audivi: Exulibus, inquit, quos dulcis amor patriæ incitat, mos est cuncta ardua, atq; aspera suadere, attenuando etiam adversariorum suorum vires, quæ imminent pericula reticere, ubi aliqua eis recuperandæ patriæ fuerit spes. At vobis æquiori animo considerandum est, si æquis viribus, atq; locis, vobis, atq; hostibus geritur res. Nihil in mora vobis tutum video. Aut illico vincendum, aut abeundum est. Quippe nullo firmo munimento, nullo continuo neq; certo commeatu freti, hostili agro positi, cujus incolæ potentioris exercitus fortunam semper sequi parati sunt. Non sine magna vestri, ac gentis vestræ periculo Mediolanensium amicorum quotidie crescens expectatis effortium, quod ubi congregatum fuerit, scitote vos tunc omni gentis ac victualis subsidio penitus derelictos. Imo si plerique, qui nunc vobiscum sunt, hostes vestros viderint meliores, illicò secum erunt. Hoc non impune multi hactenus Principes experti sunt. Sed Ezelini de Romano casus non nimium antiquum documenti exemplum vobis est, qui superba dominatione Urbium Brixiæ, Veronæ, Tervisii, Vincentiæ, ac totius fere Marchiæ Tervisinæ adeo fretus, cum aliquot & ipse exulibus Mediolani trajecto flumine Addæ Ambrosianum agrum invadere ausus non per pontem, ut venerat, sed per inexpertum fluminis vadum graviter vulneratus terga dare conatus est, & priusquam districtum nostrum evaderet, cæcus in Soncino non multum magnifice sepultus est. His, atq; aliis, quibus multipliciter periculum sibi nunciabatur in mora, adeo percussus metu creditur, ut absque ullius exulum deliberatione proponeret versus Papiam iter arripe-

re summo mane, neq; sibi, quorumq; consilio regebatur, curæ fuit nunciari recessum illis, qui Rhaude iverant. Id non oblivione, sed industria ejus, provincialiumq; omissum fuisse creditur, ut potius versus Urbem totius exercitus minarentur accessum, & hostium animos ad se converterent, qui si Guelfici fugam exercitus aliqualiter præsumsissent, ut pluribus locis poterant, fugientes saltem ad vada fluminis occupassent. Itaq; Mareschalcus sequenti mane, ut abeundi idoneam occasionem quæreret, quasi objurgans his verbis Franciſchinum de la Turre subito multis audientibus (etenim audiri volebat) aggreditur inquiens: Francisce tua vana promissa secutus sum, quibus me nimium credulum perdidisti. Cui cum, absit me neminem perdidisse, responderet, Mareschalcus ostentans cedulam, quam sibi Franciſchinus Papiæ dederat: Ubi nunc, inquit, promissa amicorum subsidia heic notata, quæ nobis intrantibus Ambrosianum agrum occurrere debuerunt? Ubi nobiles de Birago cum duobus millibus armatorum? Ubi illi de Castilliono, quos Sepriensi pago, in quo sumus, dominari dicitis? Ubi confluentes amici vestri, quorum multitudine Urbis moenia superatis civibus occupentur? Tunc Franciſchinus Mareschalco inquit: multos amicorum ad vos venientes vidistis, pluresq; promissionis numero venient, si proceditis, ut cupiunt, versus Urbem. Nec capit hospitio vicus iste eos, qui venerunt, licet plurimum amplus sit. Huc venerunt Litti de Arluno, & alii multi Nobiles cum armata multitudine agrestium, qui, postquam inopinatam, & inutilem senserunt moram nostram, domum reversi sunt. Præsto ergo procedatis saltem usque Rhaude, ubi jam multitudo nostræ gentis, pulsis inde qui adversæ nobis factionis sunt, nos expectant, ibiq; spero videbitis manifeste nullam vobis factam promissionem fuisse vanam. Tunc Mareschalcus ficte ex industria: & Rhaude eatur, inquit. Hæc Mareschalci vox audita subito per Legnanum sparsa multos perniciose fefellit, qui non expectatis signis, tumultuose rapido cursu versus Rhaude tendunt. Illi vero, quos ante lucem Mareschalcus suæ intentionis conscios fecerat, prælatis signis, non segnius versus Papiam simile iter fugæ capiunt, nec alicubi moram trahunt citra passus fluminis Ticinelli. Qui vero Rhaude pervenerant, quique eo nimium festinatum iter arripuerant, ut dictum est, capti, aut spoliati, aliqui cæsi. Multos servavit pia caritas amicorum. Pauci ex captivis Mediolani

lani

lani consignati sunt; nam fere omnes celeri, & modica redemtione dimissi sunt. At ubi Papiam ventum est, exules Mediolani tanta repatriandi spe frustrati questibus Urbem replent, seq; proditos Mareschalco vocant, ipsumq; auro corruptum dicunt, qui cum victoria in manu ejus esset, nullius periculi metusve causam habens procedere noluit contra hostes, qui Urbis burgos exire non audebant, imo per ignavum scelus simulans metum, nos & exercitum, honoremq; Regis, a quo huc solo infortunio nostro missus est, perdidit, sine quo ipse Dominus noster Rex, & omnis ejus factio Lombardiae jam suum habuisset intentum. Ex Papiensibus, quae gens natura praedae avida est, multi dum exercitus Legnani foret, de castris praedandi causa Rhaude processerant, quorum plerique viam praedantium exulum Mediolani temere per villas secuti, ab offensis rusticis Guelfici exercitus fugam sentientibus crudeliter caesi sunt, & in eos propter recentem offensam a Contadinis, per quorum territorium fugientes errabant, saevius saevitum est. Quorum casus ubi Papiae nunciatus est, illico miserabilis mulierum insurgit questus filiorum caedem plorantium. Id adeo multitudinem subito stimulavit ad fremitum, ut inde orto clamore vociferantium Mareschalci mortem statim hospitium tumultuoso insultant agmine. Plerique ipsum per hospitii latebras quaerunt, qui suorum caedes ipsius caede ulcisci volunt. Alii hospitium spoliare satagunt. Forte iste multitudinis furor oppressisset eum, ni Francischinus de la Turre audito tumultu se suiq; honoris dignum opus faciens cum eius familia celeri gressu illuc properans ab hospitio jam tamen pluribus rebus spoliato furentem multitudinem alios precibus, alios scilicet coexules suos, comminationibus repulisset. Certe ex promta nimium suspectione haec insonti ignominia Duci illata est, & falsa de ipso, sed non diu tamen credita, processit infamia.

CAP. LXVII.

EO, sequentiq; anno quod dignum sit memoria parum actum est. Guelfi tamen magno equitum Dalfini de Viana subsidio freti, qui eadem, qua Turriani, stirpe ortum se ferebat, congregatis Papiae undiq; suae factionis viribus Placentiam invadere conati sunt. Ipsius Civitatis Galeaz Vicecomes Matthaei filius

Rector erat, modico equitum, ac peditum præsidio fretus. Ideo dubiam civium fidem timens frequentibus nunciis, non modo Genitorem, imo vero sæpius qui ejus frequentabant Aulam solicitat, ut sibi destinent saltem equitum subsidium petens. Itaq; magna equitum turba, quibus Franciscus de Garbagnate, & Paxius Hermenzanus duces dati sunt, in ipsius Urbis subsidium missa prope tarda fuit, dum ab hostibus retinentur ad flumen Padi equites nostri, quorum abeuntium vestigiis insistebant Guelfi persequentes ab alta ripa Padi. Verum Francisci solertia fallitur hostis, qui ante occasum solis ponere castra simulans, signis in hostis conspectu canentibus, & micantibus undiq; crebris focis tota nocte, interim cum omni equitum robore per campaniam semotum, ac aliquantulum a ripa distans, iter faciens longe ab illusis hostibus transeundum flumen repetit. Ubi obscuræ noctis beneficio vix ante odiosam, ac sibi nimium præcipitem visam lucem non sine inopinato pavore paucis navibus transeunt Padum. Quoniam dum veram ulteriorem ripam attigisse credunt, in longam, & latam fluminis insulam se descendisse reperiunt. Oportuit itaque reperto errore circumduci naves, & alterum ramum fluminis superare. Attamen prius supervenit manifestans illusum hostem clara dies, quam omnes e navibus equites in solidam, ac tutam exirent ripam. At ubi senserunt Guelfi subsidium equitum a Mediolano missum repertis abeuntium vestigiis in suam ripam fluminis evasisse, hoc, necnon ut Urbem intraverant, nunciato in exercitu, timentes ne recenti succursu equitum sumto animo iratus obsidione hostis erumperet, illico recessere. Ut sensit Galeaz abeuntes, an temerarii, audacisve, an sani consilii Franciscus foret scire volens inquit sibi: Erumpendum est, ne nobis torpentibus abeant tam securi. Verumtamen laudante Francisco, servata Urbe contentus fuit. Simulans tamen ægre ferre hostes tam liberos, & sine ullo periculo abire, inquit: Francisce ego credere minime potuissem sub umbra salubris consilii ullum te Martis evitasse periculum. Hæc vox audacis viri præcipitem animum movit. Et illico: pandantur, inquit, portæ Urbis, & insultentur hostes, post quam utilius hoc vobis esse videtur. Risit Galeaz: sufficit; inquiens, quod quærebam habeo.

CAP.

CAP. LXVIII.

TUnc Fessis Guelforum, præcipue Papiensium, qui tunc in Liguria Principes ipsius factionis erant amicorum subsidiis, aliquandiu utriusque factionis languit vigor. Et velut nulla occasio belli, imo omnis causa pacis foret, undique rusticis arantibus, quietis agris, toto ipso anno cessasset omnis furor belli, ni domestici Consultores Matthæi de se graviter questi forent, ejus negligentiam accusantes. In camera ejus, inquiunt, non ut expedit, sed segnius opinione civicum hostibus bellum geri, nec propterea eorum bursis requiem dari. Non nos modo, sed hæc per Urbis compita mussant Cives, quibus mercenariorum militum minime cessare videntur expensæ, nec ut habeant honestum optatumque finem belli, ullos bellicos actus ulla parte fieri vident. Itaque hujus querelæ causa ex ipsis domesticis Consultoribus eliguntur sex, quibus gerendi belli onus, atque auctoritas, & omnis cura commissa est. Hi Homellinam, annonæ fertilem, quæ non modica, nec deterior pars Papiensis agri est, occupandam esse decernunt. Hæc Homellina inter Padum, Ticinumque more Insulæ sita est. Itaque Luchinus Matthæi filius cum exercitu Ticinum transiens in Homellinam tendit, cui qui ætatem ejus regant, & gerendorum curam habeant, dati sunt Guillelmus de Casate, Simon Crivellus, & Franciscus de Garbagnate vir impiger, in quo tanta erat audacia, ut potius moderandus, quam hortandus foret ad pericula capescenda, nullo labore corporis, aut animi fractus, incœptum negotium quantumcumque arduum vix liquit umquam infectum, cujus audaciæ fortuna sæpe plus, quam cuiquam credibile fuisset, arrisit. In hujus exercitus adventu in deditionem veniunt Oghiablanum, utraque Ferraria Homellinæ, aliudque castrum, quod Præpositi castrum vocant incolæ, pluresque aliæ villæ .... populationis agrorum, pleræque quarum incolis, si ab hostibus oppugnarentur modica spes defensionis erat. Duo autem nobilia oppida Rodopium, & Nicornum pugna frustra tentata sunt. Rodopium defensorum multitudine, Nicornum vicina palude defensa sunt. Castrum quoque Comitis Guidetti de Langusco, cui Herbonesium nomen erat, uno die continuo usque vesperas frustra pugna tentatum est, imo etiam quod

extra

extra murorum mœnia receptum vocant, solo valli, ac fossæ ambitu defensum est. Tunc vero dato receptui signo a pugna cessatum est. Profuit, ut puto, defensioni, quod cum scalæ prope portam castri erectæ forent, & instantiori pugna urgerentur extrinseci, dejecti sunt denarii à dextris, atque sinistris plenis manibus sparsi, ut hostis, quem nimis avidum pugnandi vident, ad oblatam sibi pecuniam curreret, & ut sperabant intrinseci, sic accidit, nam Gibellinus miles, illico pugnam linquens incertæ prædæ prætulit certum lucrum; erat enim castrum illud undique inexpugnabile, non tamen ulla hominum, sed solius naturæ arte munitum, laci scilicet, & profundi stagni præsidio tutum præter ejus latus unum, ubi unica totius castri porta erat, ante cujus lateris faciem receptus vallo, ac profunda fossa tutus obstabat, ne primus hostium impetus ad portam murumque interiora castri fieret. Dumque stipendiarii nostri illam solam partem recepti pugnant, quæ opposita ad portam castri defendit accessum, ibiq; ex omnibus partibus concurrentibus totius recepti defensoribus magna vi resistitur, ita quod in expugnatione modica pugnantibus erat spes, Arnaldus quidam non modo armis, imo laneis vestibus nudus ubi defensoribus desertum vallum videt, spretis pungentibus vepribus vallum ascendit, ibique militare signum, omni custode relictum à vallo revulsum supra caput ejus per aera volitat alta voce vociferans captam terram. Hac voce territi qui ante portam castri defendebant vallum, in arcem per ipsam portam fugiunt, & antequam persequens trajecto deserto vallo hostis accedat portam, catenis sublatum pontem invenit nondum levato ponticulo, quem occupant nostri, & statim inhibent cæso retinaculo ne levetur. Deinde cæsis catenis magni pontis, dum frangere portam putant, frustrati sunt, quoniam ferreis laminis tota cooperta erat. Itaque duabus junctis simul, ac firmiter colligatis scalis, cum nullæ singulæ altitudinem muri superare possent, equites duo scandere tentant murum, dum sagittarii, quorum plerique Januenses erant, vulneratos de muris defensores pellunt. Itaque ambo cum cura capite armato, ut minus lapidum ictus sentiant, alter post primum, quem manibus, ac brachiis subsequens retinet, ut à lancearum, lapidumque ictibus ambabus manibus se defendat usque prope merlos ascendunt murum. Ibique dum qui superior tendit hostilem murum à se captum putat, securis dorso in-

summitate galeæ fortiter ictus prope mactatus est, tamen de scalis præcipitandis semivivus à subsequente socio retentus est. Illico respersus vultum, interiusque refectus vino, acrius se erigit contra securis auctorem, qui tunc securi voluit scire utrum aptior incidere sit, quam mactare, si fortuna sinat. Verum Januensis subito verettonus volat oculos transiens caput ejus, quo vulnere cum securi de muro rejectus est. Tunc linquens scalas ascendit murum, & socios vocans dum castrum captum putat, positis ad pectus hostilibus lanceis pellitur, & ad ima fossæ voluitur. Non propterea ullus defensor apparet muris. Turris proxima hostilibus scalis vacua non modo telis, imo etiam lapidibus erat, nullaque in defensione intrinsecus erat spes. Hoc extrinsecus miles pugnans senserat, sed sola scalarum inopia morabatur captionem castri. At Comes, qui priusquam hostes senserat pestem suam, ultimus defensorum muri scutum mille sagittis fixum ad terram proiicit, equum validum, & curracem armatus, ut erat, ascendit, portamque aperiri jubet. Hoc videns fida uxor ejus: quid paras? inquit, visne comes te hostibus afferre mille vulneribus trucidandum? At ille: postquam video, inquit, quod nec ullus vir, nec ullum telorum genus, aut quicquam aliud defendit muros, per hostium tela erumpens, si quis fidelis casus fortunæ affuerit, evadam, aut hunc dolorem aperta cæde finiam. Ast illa vociferans: estne tibi aliqua in deditione vitæ spes? Mediolanensis sanguis placabilis, atque mitis, cum vicerit, hucusque fuisse fertur. Diffidisne inclementia Matthæi Vicecomitis, qui necem patris oblitus Turrianis totiens à se captis vicariam necem nunquam voluit? Frequens mercenarius miles ante portam castri te statim mille plagis opprimet. Cum vivere possis, scelus est velle mori. His fidæ Comitis vocibus acquiescens, illico equo descendit, & murum ascendit vociferans se deditum, si cui se dedat dignus nominetur. Tunc quidam per scalas ascendens: dede te, inquit, Ughetto de la Campana Conestabili meo. Vocatus, atque inde appellatus, inquit: Recipiamne te Comes mihi deditum, qui mercenarius miles sum? Dede te Luchino ViceComiti Matthæi filio, deinde subjungit: Et Francisco de Garbagnate, qui nos regit.

FRAGMENTUM VETUSTISSIMUM, IN QUO MANICHÆORUM HÆRESIS DAMNATUR.

. . . . quod Christus est, faciens Deum verum, Anathema sit; homo enim per adoptionem, & sanctificationem, Fidei potestatem Dei Filius efficitur, Christus autem verus Deus veri Dei Patris est Filius per naturam.

Si quis animam hominis non confitens creaturam, sed ex substantia eam adserat Creatoris, vel dicat Dei portionem, Anathema sit.

Si quis Patrem, & Filium animam, & sensum dicit esse, Anathema sit.

Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum totam Dei in terrena humilitate, vel animalem evaquans Deitatem hominem vult intelligi; Anathema sit.

Si quis doctrinam potestatem dans hoc vult intelligi Trinitatem, & non potius inseparabilem unam eamdemq; adsignet potestatem, Anathema sit.

Si quis dixerit de Deo Patre omnipotente, ipse est Jesus, ipse est Christus, ipse Filius, ipse Pater, ipse Spiritus homo, Anathema sit.

Si quis animam cointemporalem adserat Deo, & non ei; postquam a Deo creata est, æternitate fuisse donatam, Anathema sit.

Si quis duas animas in homine esse, unam de substantia Dei, & alteram carnis, Anathema sit.

Si quis peccatum carnis non dicit pertinere ad animam, Anathema sit.

Et si quis carnem hominis a Diabolo, vel Angelis factam esse dicit, & non a Deo, Anathema sit.

Et si quis hujus Mundi Principem, hoc est Diabolum, & tenebrarum globum adserit procreatum, & non a Deo bonum Angelū factum, & propria postremū perversitate mutatum, Anathema sit.

Si quis dicit animam de sede cœlesti propriis desideriis ad terrena adductam, & non corpori jubente Domino copulatam, Anathema sit.

Si quis dixerit pluvias, coruscationes, fulmina, nubes, grandines, non Dei nutu fieri, vel moveri, Anathema sit.

Disqui-

DISQUISITIO IN HOS ANATHEMATISMOS.

ANtiquiſſimum Codicem in Ambroſiana Bibliothecà adſervamus ante annos mille, aut minimum nongentos manu exaratum, ubi amplum legitur de Hæreſi Manichæorum fragmentum, una cum integra S. Archelai Caſcharorum in Meſopotamia Epiſcopi ad Diodorum Epiſtola, qua Manetis, ſeu Manichæi illo tempore viventis errores, ac deliramenta refelluntur. Scilicet cum impio Hæreſiarcha aperto Marte congredi Sanctiſſimus Epiſcopus voluit, ut publica victoria perditiſſimum Eccleſiæ hoſtem everteret, populoſq; in veræ Fidei conſenſu firmaret. Hujuſce diſputationis Acta olim prolixo, ut videtur, opere, & Syriaco ſermone conſcripta fuerant, teſtibus Hieronymo in lib. de Scriptor. Eccleſ. Cyrillo Hieroſol. Epiſc. Catech. 6. Socrate Hiſt. Eccleſ. lib. 1. cap. 22. Ea vero hoc eodem anno Latine ex antiqua verſione prodierunt in lucem cura Cl. V. Laurentij Alexandri Zacagnij Vaticanæ Bibliothecæ Præfecti, cujus eruditionem, conſiliumq; utiliſſimum in veteribus monumentis edendis commendare pluribus poſſem. Præclarum etiam Hiſtoriæ illius fragmentum Latio antiquitus donatum in laudato Codice MS. apud nos adhuc habetur, quod tamen ab Ambroſiana exſcriptum, ac erutum Anno Chriſti 1668. publicæ luci traditum fuit a Clar. Viro Henrico Valeſio ad calcem Annotat. in Socratem, ac Sozomenum. Ejuſdem fragmenti, ac Epiſtolæ ab Archelao ſcriptæ, noſtræq; etiam Bibliothecæ meminerunt Bigotius vir doctiſſimus Præfat. in Pallad., & Guilielmus Cave in Hiſt. Literaria, quod tamen Dupinio in Bibliotheca Scriptor. Eccleſiaſt. animadverſum nequaquam eſt, dum Archelai vitam, ac ſcripta jejune nimis recenſet. Aliud autem dignum æternitate fragmentum eodem illo in Codice hucuſque delituit, nempe aliquot Capitula in Manichæos antiquis temporibus promulgata, quæ Literariæ Reipublicæ plane intereſt noſſe. An ex aliquo Concilio hæc in Manetem fulmina prodierint, primo inquirendum reor, nam hoſce tantum hæreticos heic deſignari, atq; configi nemo inficias ibit. Nonnullæ heic quidem Priſcillianiſtarum opiniones anathemate percutiuntur, quas Manichæis placuiſſe nuſquam animadverti, cujuſmodi potiſſimum illa eſt: *Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum unam perſonam, aut exiſtentiam eſſe*, ita ut Pater idem ſit Filius, ac Spiritus Sanctus. Verum quum multo plures ibidem damnentur ſententiæ, quæ Manichæis dumtaxat, & non Priſcillianiſtis arriſere, hinc ad Manichæos tantum pertinere iſtud fragmentum arbitror; & potiſſimum quia Manichæorum Hiſtoriæ connexum in veteri MS. extat, atque, ut S. Leo, S. Auguſtinus, alijq; agnoſcunt, univerſa pene Manetis figmenta Priſcillianiſtæ ſibi adoptarunt. Ad rem itaq; aggrediamur. Aureliano, ſeu

quod veri videtur similius, Probo Romanum Imperium regente erupit in publicum Manes genere Persa, ex mancipio Hæresiarcha factus. Quum Persidi, aliisque Provinciis annis aliquot venenum suum afflasset, ægrotantem Regis Persarum filium superbus homo sanitati se restituturum pollicitus est. At contra votũ res cessit, nam filius vi morbi e viuis raptus est, ipsiq; Maneti, ni fuga sibi consuluisset, fatum idem imminebat. Hinc Mesopotamiam contagione sua inficere aggressus a laudato Episcopo Archelao semel iterumq; convictus, & in fugam actus, tandem in Persarum manus incidit, a quorum Rege, ut vivo pellis detraheretur, imperatum. Cum Manete ejus impia dogmata non periere, sed in alias regiones propagata Africam potissimum occuparunt, ubi Augustinum sectatorem primo, deinde acerrimum hostem invenere. Porro nascentis hæresis pestem suffocare, ut dixi, omnium primus conatus est S. Archelaus Cascharorum Episcopus, adultæ vero pertinaciam Titus Bostrensis, Diodorus Tarsensis, Georgius Laodicenus Arianus, Eusebius Phœnix (hoc est Emisenus) confoderunt, cujus rei testem Theodoritum habemus. Quibus alii addendi, nempe Eusebius Cæsariensis, Serapion Thmuensis, Athanasius Alexandrinus, Apollinarius Laodicenus, aliiq; complures, quorum meminit S. Epiphanius ad Hæres. Manichæor. Hær. 45. aut 66. Quod tamen mirum fortasse videatur, illud est, a Catholica Ecclesia singulatim in Manichæos Concilia nunquam fuisse habita. Cujus rei caussam, ni fallor, adducere possumus, quod nequaquam Christianis accensendi ii erant, sed quidem Gentilibus, e quorum sinu, & contubernio Manes eruperat, novasq; opiniones immixtis etiam Christianis aliquot sententiis proposuerat. Hinc est, quod Cyrillus Hierosol. Episc. Cathec. 6. ita scribit: ὐκ ἔςιν ἀπὸ Χριςιανῶν ὁ Μάνης, μὴ γένοιτο: ὐδὲ κατὰ τὸν Σίμωνα ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας, ὔτε αὐτὸς, ὔτε οἱ πρὸ αὐτῦ διδάσκοντες, κλέπτης γὰρ ἀλλοτρίων κακῶν ἐξιδιοποιύμενος τὰ κακά. Hoc est: *A Christianis non est Manes, absit: neq; ut Simon ille Magus ejectus est ab Ecclesiâ, neq; ipse, neq; qui ante eum docebant, fur enim alienorum malorum sibi ea vindicavit.* Hæc Sanctus ille Episcopus adversus Manichæos certans, quorum errorem ante 70. annos ortum habuisse affirmat. A Paganis igitur, seu Ethnicis superstitionibus, atque a Diaboli Schola Manes emergens Christiana dogmata cum Ethnicis tam subdole temperavit, ut neq; Christi assecla videretur, neq; mereretur Gentilis agnomen, instar perditissimi Mahumeti, qui ex Judaismo, Hæresibus non paucis, atq; ex germana Christi Religione omnium pertinacissimam sectam conflavit. Quemadmodum vero Mahumetum Ecclesia in Conciliis damnare minime consuevit, quia ovili nostro se ille haudquaquam surripuit, ita Manetem, eiusq; sectatores idcirco, ut arbitror, Catholicis Synodis Ecclesia confodere noluit, quod ii in alienigenarum, Gentiliumq; numero haberentur. Et profecto ab hac errorum sentina Mahumetanismum originem duxisse satis

tis recte animadvertit scriptor quidam in Comment. ad Augustini librum de Hæres. cap. 46. nullaq; similior secta, sive modum nascendi, sive dogmatum vesaniam spectes, inveniri quam Mahumetismus, & Manichæismus potest. Etenim quod ad nascendi modum spectat, in eo conveniunt, quod uterq; a Saracenis, & Arabibus emanavit. Mahumetum Arabem, ac Saracenum fuisse neminem præterit; stultissimæ vero opiniones, pro quibus Manes Persa pertinacissime propugnavit, primum a quodam Scythiano invectæ fuerunt, quem Saracenum Epiphanius; Socrates lib. 1. cap. 22. & Nicephor. Callistus nuncupant, easq; postea impius Manes sibi adoptavit, ac disseminavit. Scythianus suas blasphemias aliquo titulo commendaturus, Hierosolymam se contulit, ut ibi ab ipsius Numinis ore illas accepisse videretur. Quod ipsum deinde Mahumetus egit, ut Alcorano suo fidem conciliaret, tutiusq; hominibus venena propinaret. Manes autem conditione, ut supra diximus, primo servus, manumissus postea Dominam, cui serviebat, in conjugem accepit, a qua pluribus receptis opibus in altam phrenesim magna ambitione excœcatus extumuit. Id quod Mahumeto quoq; accidit. Vtraque vero secta in Persia, Arabia, atq; Ægypto potissimum viguit, unde postea Mahumetismus tamquam ex serpentis ovo enatus, & exclusus est. Hæc aliaq; plura ad Augustini locum adnotavit Scriptor ille, cujus tamen insulsam plane calumniam heic dissimulare nequeo. A carnibus in usum cibi a rerum Creatore destinatis abhorrebant Manichæi, eisq; vesci magnum reputabant piaculum, quum creaturas ii ex natura bonas negarent, immundasq; affirmarent, quod *carnes Diabolus operari fæculentiore materia mali* crederetur. Quapropter ab ipsis quoq; ovis, & lacte abstinebant, quia a carne proveniunt. Quid ad hæc sciolus ille? *Atqui*, ait, *Papistæ dum in suis jejuniis ex Gregorii Decreto, quod est in c. denique, dist. 4. refugiunt, damnantq; esum eorum, quæ sementinam, ut ipsi loquuntur, trahunt originem carnis, manifeste in Manichæorum errorem incidunt, jubent enim carne, lacte, caseo, & ovis abstinere.* Eâdem, qua cœcus iste, confidentiâ, seu dicam melius impudentiâ Heterodoxi alii, præcipueq; Kemnitius in 4. parte examin. Trid. Conc. pag. 460. & sequ. hunc nobis Orthodoxis errorem affingunt; sed quantum fallantur, suosq; fallant hæretici, dum hæc in nos comminiscuntur, nolo meis, sed S. Augustini verbis palam facere. Disputans ille adversus Faustum Manichæum lib. 30. cap. 5. Manichæorum a carnibus abstinentiam Pauli auctoritate refellebat. Exemplo veterum Patrum sub Lege Moysi suam dementiam tuebantur adversarii, quum eorum nonnullos ab hujusmodi cibis abstinuisse constaret. Atqui, magnus Doctor ait: *Audi qua mente, aut consilio hoc adversum vos capitulum referamus; non quod a carnibus abstineatis, nam hoc a quibusdam & primi Patres nostri fecerunt, sicut commemoras, non tamen ea damnandi, sed significandi gratia, quod non intelligitis, & unde jam quantum sufficere videbatur, in*

superioribus partibus operis hujus loquutus sum. Tum addit verba omnino notanda: *Et Christiani, non heretici, sed Catholici edomandi corporis causa propter animam in orationibus amplius humiliandam, non quod illa esse immunda credant, non solum a carnibus, verum a quibusdam terræ fructibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel certis diebus, atque temporibus, sicut per Quadragesimam fere omnes, quanto magis quisq; vel minus voluerit, seu potuerit. Vos autem ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis*. Reliqua videri possunt, quibus Catholicæ Ecclesiæ pia consuetudo abstinendi nonnunquam a carnibus a Manichæorum consilio, atq; blasphemia procul esse, ac manifestissime differre cognoscitur. Nobis nihil, quod a Deo creatum sit, immundum, aut malum videtur. Cibis tamen nonnullis interdum abstinemus, ut carnem domemus, promtioremq; spiritum in divinis meditationibus efficiamus. Hic olim a Catholicis pius usus usurpabatur, laudemq; ab omnibus Patribus, & præsertim ab Augustino meruit. Idem nunc apud Orthodoxos manet nonnisi ab hæreticis vituperandus. Sed Manichæorum deliramenta repetamus, quæ ab Ethnicismo, non a Christianismo processisse diximus, ideoq; minus proprie hæreticos debuisse appellari. Quamquam eorum superstitio tantum a Christianis Scholis mutuata est, ut vix ullus sit, qui eosdem hæreticis non accenseat. *Secundo anno Probi*, inquit Eusebius Cæsar. in Chronico, *insana Manichæorum heresis in commune humani generis malum exorta*. S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 10. *Secundinus*, ait, *quidam non ex eis, quos Manichæi Electos, sed ex eis, quos Auditores vocant, quem nec facie quidem noveram, scripsit ad me velut amicus honorifice objurgans, quod oppugnarem illam heresim &c.* Libro etiam de hæres. ad QuodvultDeum de Manichæis loquens: *Promissionem Domini nostri Iesu Christi in suo heresiarcha Manichæo dicunt esse completam*. Librum item contra Epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti, ita ille exorditur: *Vnum verum Deum omnipotentem &c. rogavi, & rogo, ut in refellenda, & revincenda heresi vestra Manichæi &c.* Hoc alibi frequentissime repetit. Itaq; potestatem Ecclesiæ Catholicæ in Manichæos fuisse fatendum est, atq; in illos Concilia cogi potuisse, non dubito. An igitur alicui Concilio proponenda nunc primum capitula adjudicabimus? Ego unum video locum, quo me recipiam. Vastata per Gensericum, atq; occupata Africa Catholici alio migrare coacti sunt, ut liberam impio tyranno sedem relinquerent. Horum fortunam sequuti sunt Manichæi, quorum ingens numerus Lybicis oris incubabat & ipsi Genserico minus probati. Per Catholicorum urbes mentita religione distributi Romam potissimum se contulere. Verum illic tuto vivere nefariam gentem, cujus impietas in dies se prodere audebat, Leonis Magni Sanctissimi Pontificis vigilantia non sivit. In eos igitur Anno Christi 444. Synodum constituit Leo, ibiq; plurium criminum reos, omniumq; vitiorum sorde infectos convicit, atq; damnavit.

navit. Audiamus ipsum Pontificem Serm. 5. de jejunio dec. mensis; *Residentibus mecum Episcopis, ac Presbyteris, & in eumdem consessum Christianis viris, ac nobilibus congregatis, Electos & Electas eorum* (hoc est Manichæorum) *jussimus præsentari. Qui quum de perversitate dogmatis sui, & de festivitatum suarum consuetudine multa reserarent, illud quoq; scelus, quod eloqui verecundum est, prodiderunt, quod tanta diligentia investigatum est, ut nihil minus credulis, nihil obtrectatoribus relinqueretur ambiguum. Aderant enim omnes personæ, per quas infandum facinus fuerat perpetratum, puella scilicet ut multum decennis &c: omnium par fuit horum & una confessio, & patefactum est execratum, quod aures nostræ vix ferre potuerunt, de quo ne apertius loquentes castos offendamus auditus, gestorum documenta sufficiunt &c.* Quum autem iis ipsis temporibus Priscilliani fœdissima hæresis Hispaniam pervagaretur, ac a Turribio Asturicensi Episcopo consultus ea de re S. Pontifex Leo fuisset, reposuit hic Anno 447. eruditissimam Epistolam, quæ inter editas nonagesima tertia numeratur. In illa vero de Manichæis quoq; sermonem instituit, quum ab hoc fœtidissimo fonte Priscillianus suam uberius derivasset camerinam, atq; inter alia hæc edisserit: *In execrabilibus autem Manichæorum mysteriis, quæ quanto immundiora sunt, tanto diligentius occultantur, unum prorsus nefas est, una est obscœnitas, & similis turpitudo. Quam etsi eloqui erubescimus, solicitissimis tamen inquisitionibus indagatam, & Manichæorum, qui comprehensi sunt, confessionibus detectam, ad publicam fecimus pervenire notitiam, ne ullo modo possit dubium videri, quod in judicio nostro, cui non solum frequentissima præsentia Sacerdotum, sed & illustrium virorum dignitas, & pars quædam Senatus, ac plebis interfuit, ipsorum, qui omne facinus perpetrarant, ore reseratum est, sicut ea, quæ ad dilectionem tuam nunc direximus, gesta demonstrant.* His apertissimis verbis Concilium aliquod Romæ contra Manichæos coactum significat S. Leo, ejusq; acta ad Turribium quoq; se mittere affirmat. Ibi igitur capitula a me nunc edita potuere procudi, quum pravissimæ gentis non mores tantum, sed etiam doctrina damnationem, ac pœnam mererentur. Attamen amat Polymnia verum; ego in laudata Synodo nullos Canones conditos reor. Si enim recte Leonis verba pensamus, de Manichæorum obscœnitate judicium tantummodo illic institutum fuit, ut vitæ impietate perspecta ab Urbe expellerentur. Certe nullum verbum Leo Pontifex de illorum dogmatibus iniicit, neq; Canonum promulgatio Conciliis est necessaria. Ad quodnam itaq; Concilium confugiemus? Alium S. Leonis locum audiamus. Scribit is ad Episcopos per Italiam constitutos in hæc verba: *Plurimos impietatis Manichææ sequaces, & Doctores in Urbe investigatio nostra reperit, vigilantia divulgavit, auctoritas, & censura coercuit. Quos potuimus emendare, correximus; ut damnarent Manichæum cum prædicationibus, & discipulis suis publica in Ecclesia*

pro-

professione, & manus suæ subscriptione compulimus. Veri propterea simile videri potest, Manichæos illos, qui ejurare, ac *damnare Manichæum cum prædicationibus suis publica in Ecclesia professione* compellebantur, hisce anathematum jaculis usos fuisse a S. Leone probabiliter præscriptis. Sic pestiferæ Manichæorum sectæ apertis verbis renunciabatur. Solitos autem anathematis vocabulo uti, dum Manetis errores execrabantur, ad Fidem Orthodoxam conversos, exemplo illustri testatur Marcus Gazensis Diaconus, cujus calamo descripta est disputatio publica inter S. Porphyrium Gazensis Civitatis Episcopum, & Juliam Antiochenam, feminam tum natalibus tum acerrimo erga Manichæorum sectam studio clarissimam. Habetur hæc apud Metaphr. die 26. Febr. Lipomanum, Jurium, & Annalium parentem ad Annum Ch. 403. Quum in sententia sua constans perseveraret Julia, divinum illam perculit supplicium, facto repente vivendi fine. Tum inquit Marcus: *Qui autem cum ea erant duo viri, ac mulieres, & quicumque ab ea corrupti fuerant, currentes prociderunt ad pedes Beatissimi Episcopi dicentes: Erravimus, & petebant pœnitentiam. Beatus vero fecit omnes anathematizare Manetem auctorem eorũ hæresis &c.* Sed egregium, simillimumq; nostro documentum invenire est Tomo 2. Concil. Gall. a C. V. Jacobo Sirmondo e Soc. Jesu ante omnes productum. Ita inscribitur: *Prosperi ex Manichæo conversi pristinos Manichæorum errores detestantis anathematismi, & Fidei Catholicæ professio*. Illic igitur quampluribus Manichæorum erroribus anathema dicitur, eorumque nonnulli cum iis, quos nunc proferimus, conveniunt. In fine Prosper ita fidem suam profitetur: *In Christi nomine ego Prosper hanc chartulam anathematis Manichæorum relegi, & anathema dicens omnibus suprascriptis erroribus manu propria subscripsi, & repudiatis omnibus eorum impietatibus fide plenissima doctrinis eorum, & traditionibus anathema dixi, & dico &c.* Non diversa Capitula, sed tamen pauciora publici juris facta reperiuntur Tomo 10. Oper. S. Aug. in Append. edit. 1586. hoc titulo inscripta: *Commonitorium B. Augustini ad Ecclesiam, sub qua cautela Manichæi, si conversi fuerint, suscipi debeant*. Opusculum hoc in Appendicem Tomi Octavi rejecere Clarissimi Patres Benedictini ex Congregatione S. Mauri, quorum diligentiæ, ac eruditioni tantum Ecclesia, ac literatorum Respublica debent, quum an Augustinum auctorem haberet prudenter ambigerent. Hinc vides quotquot ad veram Fidei lucem olim revertebantur coactos fuisse Manetem, ejusque errores anathemate percellere: Et id moris etiam Augustini temporibus viguisse en tibi ipsummet testem. Capite postremo Actor. cum Felice Manichæo hæc S. Doctor scribit: *Post hæc cum multis verbis inter se agerent, Felix dixit, dic jam quid vis faciam? Augustinus dixit: ut anathematizes Manichæum, cujus sunt tantæ istæ blasphemiæ &c. Felix dixit: Prior tu anathematiza, ut ego postea anathematizem*. Quum vero Augustinus

nus accepta charta scripsisset, atque Maneti anathema dixisset, Felix hæc addidit verba: *Ego Felix, qui Manichæo credideram, nunc anathematizo eum, & doctrinam ipsius &c. Has omnes, & ceteras blasphemias Manichæi anathematizo*. Probabili igitur conjectura adducor ut credam, fragmentum nostrum nonnullis constare anathematismis, quos in Manetem, ejusque prava dogmata depromendos ad veram Christi fidem venientibus quis antiquitus proposuerit. An is Leo Magnus fuerit, an quisquam alius, nolo divinare. Ingratum autem Lectoribus minime futurum arbitror, si quædam ex hisce capitulis aliqua luce perfundere nitar; non enim universa cum vulgatis errorum catalogis, in quos Manichæi impegerunt, convenire video: verba etiam librariorum, ut arbitror, vitio alicubi sunt vitiata. Primum itaque anathematismum, deficiente priorum linearum ordine, vix intelligere possumus. At, ni fallor, hanc Manichæorum sententiam perspicue ab Augustino expressam detexisse mihi videor in lib. contra Secundinum Manichæum cap. 5. Quum enim in quibusdam Sacræ Scripturæ locis Filium Dei primogenitum appellari animadvertissent, inde alios Divini Filii fratres commenti sunt, humanamque naturam, & substantiam ejusdem cum Filii divinitate substantiæ esse autumarunt, ad alia sacræ paginæ loca animum nequaquam advertentes, ubi Dei Filius unigenitus quoque nuncupatur. Multa loco citato in hanc pravam sacrorum Codicum interpretationem disputat Augustinus, atque inter alia sic ait: *Lege Scripturas, nusquam invenies de Christo dictum, quod adoptione sit Filius Dei, de nobis autem sæpissime legitur: Accepistis spiritum adoptionis filiorum &c.* Plura ab ipso pete, atque evidenter patebit quam temere confusa a Manichæis fuerit *filij* significatio, quam & Christo, & hominibus Scriptura tribuit, hac tamen differentia, ut illum per naturam, nos per adoptionem Dei filios esse intelligamus. Secundo ei anathema infligitur, qui animam humanam Creatoris substantiam, aut portionem Dei affirmaverit. S. Augustinus de Hæres. ad Quod vult Deum hæc de Manichæis habet: *Ex his autem suis fabulis vanis, atque impijs coguntur dicere animas bonas, quas censent ab animarum malarum, naturæ scilicet contrariæ, commixtione liberandas, ejus, cujus est Deus, esse naturæ*. Libro vero Retract. 1. cap. 15. idem melius exprimit: *Scripsi*, inquit, *adbuc Presbyter contra Manichæos de duabus animabus, quarum dicunt unam partem Dei esse*. Hæc ille ibi, & pluribus alijs in locis. Tertio cognoscimus Manichæos in hanc impiam concessisse opinionem, ut Patrem & Filium nil aliud quam animam, & sensum esse arbitrarentur, quem quidem Manetis errorem apud alios Auctores designatum non video, uti neque duos subsequentes, qui corruptis tamen verbis heic anathemate confodiuntur. Quarto S. Leo Epist. 93. ad Turribium errores Priscillianistarum fusissime confutat, capite autem primo ait: *Demonstratur quam impie sentiat de Trinitate divina, qui & Patris, & Filij, & Spiritus Sancti*

cti

cti unam, atque eamdem asserunt esse personam, tamquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus Sanctus nominetur. Quod blasphemiæ genus de Sabellij opinione sumserunt. Idem quoque de Priscillianistis tradit Augustinus lib. ad Oros. cap. 4. ubi à Sabellio hujusmodi errorem procedere & ipse affirmat, nihilque de Manichæis meminit. Profecto talia Manetem sensisse nusquam animadverti. Quinto animam *Deo coæternam* nil mirum si Priscillianistæ, ac ante illos fortasse etiam Manichæi, censerent, siquidem teste Augustino de Hæres. ad QuodvultDeum cap. 70. animas ejusdem esse naturæ, atque substantiæ, cujus est Deus, dementer credebant. Quum vero hic æternus negari non possit, consequens erat animas eadem æternitate donatas affirmare. Sexto duas in homine animas somniarunt Manichæi, quarum una de substantia Dei, altera carnis esset. Hujusmodi commentum libro de duabus animabus contra Manichæos scripto S. Augustinus exsibilavit, aliique Scriptores repulere. Septimo peccatum carnis ad animam pertinere negabant, atque animæ ex eorum sententia nil libidines corporis, aliaque flagitia officiebant. Quapropter in omnem obscœnitatem, ac turpitudinem abiecti, ut S. Leo supra laudatus fidem facit, carnem, quam veluti ex Mali principio deductam execrabantur, omnis impudicitiæ, ac voluptatis experimento contumeliis se afficere dictitabant. S. Epiphanius hæresim illorum exponens nu. 86. edit. Petav. hujusmodi insaniam longa oratione invadit. Octavo, ut mox innuebam, Manichæis impia opinio insederat, humanam carnem a Diabolo, seu a principio malo originem duxisse, eamque propterea odio prosequebantur. Philastrius Episcopus Brixiensis lib. de Hæres. cap. 14. *Manichæi*, inquit, *hominis animam de Deo esse putantes corpus a Diabolo factum arbitrantur*. Idem & alii Patres referunt, atque refellunt. Nono Diabolum natura sua malum perpetuo fuisse censebant, eumque errorem & Priscillianistæ sibi adoptarunt. De hoc insano dogmate ego supra ad Bachiarium aliqua adnotavi. Ad *globum tenebrarum* heic memoratum nescio an pertineant quæ Augustinus habet lib. de natura boni advers. Manich. & alibi. Decimo Solem, & Lunam, & reliqua Cœli luminaria in se animas continere dicebant. Audiamus ipsum Augustinum lib. de Hæres. ad Quod vult Deum cap. 46. *Naves*, inquit, *illas idest duo Cæli luminaria ita distinguunt, ut Lunam dicant factam ex bona aqua, Solem vero ex igne bono. Esse autem in eis navibus sanctas virtutes, quæ se in masculos transfigurant, ut illiciant feminas gentis adversæ &c.* Hinc, ut idem Augustinus, & ex eo auctor Prædestinati fidem faciunt, orationes ad Solem per diem, & ad Lunam per noctem faciebant, ipsaque luminaria indigno cultu adorabant. Undecimo quum animam æternitate donatam ipsique Deo *coæternam* fecissent, illam Manichæi suis desideriis a cœlesti sede ad terrena deductam mentiebantur. Epiphanius ad Hæres. Manichæorum num. 44. disputans: Εἰ γὰρ, ait, τὴν ψυχὴν ἀπέστειλεν

ἐνταῦθα ἡ ἄνω δύναμις, ἵνα διὰ τῆς ψυχῆς πηδήσῃ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας θηρεύουσα, οὐκ ἀπέβη ὁ σκοπὸς τῇ οὕτω βουλευσαμένῃ. Κἂν τε γὰρ ἀπέστειλε τὴν ψυχὴν θηρεῦσαι, τεθήρευται, ἢ παγιδεῦσαι, πεπαγίδευται. Ita vertit Petavius: *Si animam virtus cœlestis in hunc orbem emiserit, ut per eam Principatus irretiret, potestatesque captaret, non illa scopum, quem volebat, assequuta fuit. Nam quum animam velut ad venandum captandumque miserit, capta ipsa tamen potius est, & quum, ad irretiendum venerit, suis est implicata retibus*. Postremo pluvias, fulgura, nubes, grandines, aliaque in aere meteora non Dei summi nutu fieri, aut moveri somniarunt, quam eorũ opinionem nunquam a Patribus aut memoratam, aut refutatam legi. Atq; hæc sunt Manichæorum deliramenta, quorum memoriam omnium luculentissime servavit Augustinus pluribus in libris, Epiphanius ad Hæresim 44. seu 66. Philastrius lib. de Hæres. Nicetas Choniates in Thesauro, Alexander Lycopolita Tom. 27. Biblioth. SS. PP. nuperæ editionis, Gabr. Prateolus, & alii.

ORATIO ÆNEÆ SILUII Picolominei Episcopi Senensis, qui postea Pontificatum Maximum adeptus Pius II. appellatus est, habita Viennæ pro auctoritate Romani Pontificis adversus Austriales Anno Domini MCDLII.

SEntio Reverendissimi Patres, Illustrissimi Principes, ceteriq; viri præstabiles non leue pondus hodie meis humeris me sumere, quando in re maxima adversus plerosq; potentes, & insignes Austriæ proceres sum verba facturus. Verum quia res ipsa Sanctissimum Dominum nostrum Nicolaum Papam Quintum concernit, cujus apud has Regiones quamvis impar tanto muneri Oratoris officio fungor, necessarium est silentibus ceteris me consurgere. Indigne namq; Legati titulos, & sanctum populis per secula nomen assumsissem, nisi mittentis dignitatem pro mea virili defenderem. *Sicut frigus*, inquit Sapiens, *in die messis, sic fidelis Legatus ei, qui misit illum, quoniam illius animam quiescere facit*. Exinde si malis aureis in lectis argenteis comparandus est, qui loquitur verbum in tempore suo, quis non verbis meis favebit, quæ Summi Sacerdotis, & communis omnium patris, & magistri causam tuebuntur? Blandior egomet mihi, nec sine felici-

tatis parte me judico, cui tantæ Majestatis est oblata defensio? Quamquam priscorum quempiam resurgere nunc ab inferis optarem, qui garrulam non dico Austrialium, sed Consultorum loquacitatem, & tantæ præsumtionis audaciam solida, gravi, atque acri, ut olim mos fuit, oratione retunderet. Sed confutabimus nos pro captu nostro hæc vasa terrea, sive lignea, quibus aut virgam ferream, aut incendium, nisi resipuerint, imminere non dubitamus, quando etsi sciunt melius esse pro veritate pati supplicium, quam pro adulatione referre beneficium, his tamen, qui dissidium in Austria fecerunt, magnosq; motus excitarunt, & blandiri, & adulari, & eorum malefacta tueri, & appellationes dictare, ac leges, & Canones in reprobum sensum exponere non erubescunt. Verum sicut Apostolus Paulus accusatus apud Festum a Judæis beatum se existimabat, quia suam causam defensurus esset Agrippa præsente, qui consuetudines nosset, & quæstiones Judæorum, sic & mihi beatitudinem quandam esse confido, quod pro Summo Christianorum Patre apud vos audiar, qui leges, & consuetudines Christianas non minus calletis, quam Judaitas Agrippa cognovit, qui cum doctrina præstatis, tum virtus ea vobis est, ut omnem valeatis iniquitatem irrumpere. Scio præterea vos Apostolicæ Sedi veluti Matri vestræ, cujus lacte nutriti estis, reverentiam gerere, progenitoresq; vestros sacrum illud solum omni tempore veneratos fuisse. Neq; ab re, quando omnium bonarum artium studia, omnemq; disciplinam, & ipsam Fidem Catholicam Romanæ virtutis ministerio Christus Dominus in partes Occidentis, atq; Boreales effudit. Quibus ex rebus si quid diminute, aut indocte, aut inepte fuerit a me dictum, id spero vestra supplebit caritas, doctrina corriget, benignitas tolerabit.

Ceterum, quia tres sunt personarum qualitates, adversus quas nostra dicta videri possunt, Consultores, Actores, & is, cujus causa res gestæ dicuntur, expediens esse dijudico prius, quam principale negotium attingo, quæ sit vel Domini nostri, vel mea de hisce personis sive sententia, sive mens, in medium proferre. De Consultoribus primum dicam. Hos ego, qui fuerint, nescio nominare; sed ajunt eos literatos esse, ac Doctores appellant. Mira res, si Doctores dicendi sunt, qui dedocent. Majores nostri quatuor illos illustres, ac summos viros jam Cœlum sublime tenentes Gregorium, Hieronymum, Ambrosium, Augustinum idcirco Docto-

res

res appellàvérunt, quoniam rectum vitæ tramitem, & salubrem doctrinam, solida, & vivaci ratione, non variis Elenchis, aut Sophisticis inventionibus docuerunt. Minime quidem Magistri nomen meretur, qui discipulum fallit. Ille Doctor, ille Magister est nominandus, cui sermo convenit Evangelicus: *Magister scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominum*. At nonnulli, quamvis sint animalia spurca, atq; probrosa, nomen tamen vsurpant sanctissimum, & aut Theologi dici volunt, aut Jureconsulti. Quibus titulis simpliciores decipiunt, mala, & impia eorum facta laudantes, quæ vituperare debuerant. His hominibus quantumcumq; doctis non potest aliud dicere Summus Pontifex, nisi quod minatur Ezechiel dicens: *Qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis*; Sunt enim assentatores, & animarum deceptores, qui peccata perpetrantibus adulantur. Vellet Apostolica Sedes hos Magnates, quæ didicerunt in Scholis pura, & aperta fronte docere. Quod si facerent, sanctum illum virum imitarentur, qui sicut mala de bonis non existimabat, ita judicare bona de malis recusabat dicens: *Absit a me, ut justos vos judicem; donec deficiam, non recedam ab innocentia mea*. Nec plura modo de Consultoribus. Nunc in Agentes sermo descendat. Hi sunt qui sumentes arma Diuum Fredericum Cæsarem ex administratione Ducatus Austriæ pepulerunt. Horum est innumerosa multitudo. Certare tamen cum his tantum nos oportet, qui sunt in Apostolico monitorio nominati. Nam Princeps Illustris, & alto sanguine natus, magnoq; vir ingenio Comes Ciliç, quamvis ductor campi primas belli partes gesserit, non tamen comminatorias, sed hortatorias ex Romano Pontifice literas accepit, ne se misceret Austrialibus ausis. Qua ratione non paruerit, non est meum nunc discutere. Nulla nobis cum eo lis est, neq; sua magnificentia, sicut opinor, Apostolicæ Sedi quicquam imputat, nisi fortasse iuvare hos velit, quibuscum fœdus habet. Sic de ceteris dicimus, qui ferentes arma contra Cæsarem non habent in monitorio nomen. Nominati vero, quibus querela videtur competere, quidam Clerici sunt, quidam Laici, & Clericorum quidam alii Religiosi, alii, ut vulgi sermo est, Seculares. Fuerunt & actores novitatum Clerici, & quamvis in Castris non militarunt, subditos tamen suos ire jusserunt. Negarunt obedientiam Cæsari, Concio-

nes tumultuarias adiverunt, administrationi se novæ Reipub. miscuerunt, nec mandatum Cæsaris, nec Summi Pontificis jussionem timuerunt. Quid ego de his mentibus a Deo rebellibus, durissimisque cervicibus dicam? quæ dum Sedis Apostolicæ Maiestatem impugnant, laqueos sibi nectunt, & foveam, in quam ruant, suis manibus fodiunt. *Et quid agitis?* inquit Symmachus ad Clericos Romanæ dignitatis impugnatores. *De hac mihi per Prophetam dictum videtur: Si hac humilietur, ad cujus confugietis auxilium? Et ubi requiretis gloriam vestram?* Verum ne simplices Clerici, sed Religiosi quoq; adversus Romanum Præsulem erigere cornua, & seditiosos gerere Magistratus minime formidaverunt. Atqui Religiosi nempe & Bernarditæ, quos silvas, aut desertas eremi valles incolere vetus institutio præcipit, & Carthusienses, qui ut divinæ contemplationi securius incumbant, neque prædicare verbum Dei, neq; confessiones audire, neq; ministrare populis Sacramenta consueverunt. Nam & Abbatem Mellicensem, quem nos altero anno benediximus, & Priorem Murbacensem, ac Præpositum Noviburgi inter duodecim viros fuisse constat, penes quos belli, & pacis apud Austriales libertas erat. O Religiosi, qui mundo mortui & videri, & esse vultis, quibus silentium Pythagoricum imperatur, qui conventus hominum veluti pestes evitare jubemini, quibus extra septa prodire sacrilegium est, qui dum celebratis divina, nunc lacrymamini, nunc suspiratis, quo timor ille Dei recessit? Ubi mundi contemtus? Quid vos nunc ingredi palatium, interesse rumoribus, sedere pro tribunali, tributum exigere, vectigalia tollere, convocare militias, exercitus comparare Summo Pontifice prohibente coegit? *En animam, & mentem, cum qua Dij nocte loquuntur.* Hæc si numquam Sedes Apostolica prohibuisset, tamen quia contra Cæsarem injuste agebantur, nec vestræ Religioni conveniebant, vitare ac fugere oportebat. Quanto magis postquam Christi Vicarius interdixerat? Sed timuistis, ne temporalia vestra perirent. At *justum, & tenacem propositi virum non civium ardor prava jubentium, non vultus instantis Tyranni mente quatit solida*, sed neq; pauperies, neq; mors, neq; vincula terrent responsare cupidinibus, contemnere homines, fortem, & in se ipso totum terrentem, atque rotundum, in quem manca ruit semper fortuna. Quid Religiosi faciant, quorum professionem Stoica disciplina constat esse perfectiorem? Veros Religiosos non aurum, non se-
des,

des, non amici, non proximi, non ullæ res seculares, non vitæ dulcedo, non mortis metus ex sancto proposito possunt, aut recto divellere tramite; quoniam opes, genus, spem, sedem, gratiam, dignitatem non heic in terris, sed in Cœlis invenire festinant. Ac tantum de Clericis dixisse voluimus. Ad Laicos propero, inter quos & insignes Comites, & generosi Barones, & Magni nobiles, & potentes communitates annumerantur. Hos ego & viros sine felle arbitror, boni, & æqui amantes, sed deceptos consilio peritorum, qui conatus eorum justos, & Apostolicam jussionem iniquam dicebant. Nesciverunt armati milites jura, nec quanta sit Imperatoris majestas norant, nec Romani Pontificis quanta sit auctoritas. Crediderunt quod docti suaserunt, quod Clerici prædicarunt. Quis populus errante Clero non errat? Et salvantur cum pastoribus greges, & pereunt. Ea propter, petit horum nobilitatem Sanctitas Apostolica, ut quemadmodum vulneranti doctrinæ præstitit aures, sic & medenti præbeat, ne suam salutem negligant, ne plus mendacio, quam veritati credant, ne putent malum bonum, & bonum malum, ne suadeant sibi mandatis Apostolicis licitum esse adversari, ne glorientur in malitia, ne videri potentes iniquitate velint, ut recognoscant erratum, seque humilient, quia *melior est*, si Callisto credimus, *in malis factis humilis confessio, quam in bonis superba gloriatio*. Ego autem cum his molliter agam, amice, absque indignatione, sine ira, sine rigore. Oro me patienter audiant. Spero futurum ne pœniteat, neve tædeat eos meis verbis aures accommodasse. Sed transeo jam ad tertiam personam, cujus causa factam novitatem asserunt. Is est inclytus, atque omni favore dignus Hungariæ, atque Bohemiæ Rex Ladislaus, quamvis puer, ac pupillus, adhuc tamen optimæ indolis, & sensu senior annis. Non est apud me dubium futuros esse nonnullos, qui me suæ Majestati deferant; nam si Austrialium facta reprobo, quibus Rex idem extra manus receptus est Imperatoris, atque auctus, & magnificatus videtur, quis non me illi adversum, infensumque dixerit, ejus fortunæ, & gloriæ invidentem? At ego, si vel re, vel animo hujus clarissimi Regis utilitati nocere quavis occasione præsumerem, nec Sanctissimo Domino nostro placerem, neque verus servus essem, aut Nuncius Apostolicæ Sedis. Nam & si omnibus Regibus Apostolica benignitas favet, huic tamen Principi mirum in modum afficitur cum propter mores ejus optimos,

tum

tum quod eum ad magnam Christianæ Religionis exaltationem, ex infinitis pene periculis in hunc usque diem autumat divina pietate servatum. Accedunt & patris Alberti merita, qui malleus fuit Hæreticorum, & avi Sigismundi beneficia, qui divisam Ecclesiam apud Constantiam reddidit unioni. Multæ sunt rationes, quæ sanctitatem Domini nostri hujus pupilli Regis amantem efficiunt. Expertus est hoc tempore nuper, dum Romæ fuit, nam quibus affatibus, aut affectibus apud Papam exceptus est? Numquam ejus præsentiam frustra requisivit, nullas incassum preces effudit. Quotiens repulsas aliorum supplicationes reduxit ad gratiam? Quotiens & Cardinales, & Principes de magnis rebus acturos inauditos Papa remisit, ut hunc, puerum quamvis, Regem audiret? Falsus est, & ab omni veritate remotissimus, qui summum Pontificem inclyto Ladislao Regi non prosperitatem cupere, fortunamque optimam judicat. Qui postquam Petri Cathedram ascendit, & in Hungaria, & in Bohemia semper ejus statui, & firmitati consulvit, numquam nocuit, neque monitorium, quod adversantes criminantur, aut noxium, aut adversum erat suæ Serenitati, quemadmodum futurus sermo docebit. Nemo igitur Romanum sibi Præsulem ex amante faciat odiosum. Multa suæ Celsitudini & apud Hungaros, & apud Bohemos imminebunt, quæ Sedis Apostolicæ præsidiis indigebunt. Numquid ei favores aberunt, si progenitorum vestigia sequens matrem suam Ecclesiam, & Christi Vicarium condigna devotione coluerit. Ego vero quamvis cinis sim, & pars vilissima luti, inutilis Christianus, indoctus presbyter, indignus Episcopus, tamen postquam vidi primum hunc Regem Ladislaum, semper ejus sublimitati, suæ gloriæ, suis fortunis studui. Sæpe in Hungariam pro eo, sæpe in Bohemiam, sæpe ad Romanam Curiam literas dedi. Præceptoribus suis libellum scripsi, ac præceptiones tradidi, quibus institui, formarique pueritia Regis deberet, Quintiliani, ac Plutarchi doctrinam sequutus. Prætereo in conventu Bohemorum, & apud Beneſtiau, in Roma, in Neapoli, in Norimberga, in Colonia, in Venetiis, pluribusque aliis locis quanta sim retroactis temporibus pro sua dignitate loquutus? Itaque non est cur me hodie quispiam contra suum bonum loqui præsumat. Sed ago suam causam, ipsum juvo, ipsum laudo, ipsum magnifico, sibi faveo, sibi consulo, dum Sedis Apostolicæ magnitudinem, eminentiam, excel-

excellentiamque defendo, quod & ipse, postquam magis sapiet, verum fatebitur, & vos ex illis, quæ mox subiiciam, plenius intelligetis. Nunc jam tempus expetit ad ea, quæ Romano Pontifici nostri adversantes objectant descendere, atque in campo consertis manibus cominus decertare. Tria sunt, si recte capio, quæ jaciunt adversantes præcipua tela, tria sunt obiectionis capita. Audivistis quæ dixerunt. Rem ajunt absonam, indignam, inauditam, ausum esse Dominum nostrum qui seculare negotium, mundiale, profanum, foroque suo minime pertinens attigerit. Qui juste procedentes Austriales pro salute Domini sui conatus fuerit impedire, pœnale monitorium, indignum, impium ad eos mittens. Qui Prælatos magnos, nobilesque Barones indefensos, inauditos censuris horribilibus irretivit. Quicquid ex adverso dictum est, his paucis continetur. Plurima blaterant adversantes, sed omnis querelæ jus in hæc tria revolvitur. Quæro hic prius quam obiecta repello, Monitorium Apostolicum, quod tantopere damnant, Austrialibus insinuatumne sit, an non? Nam si non est insinuatum, non est quod accusare Pontificem queant; nihil enim his nocuit, & revocata videtur esse præceptio, cujus negligitur exequutio. Si vero moniti sunt Austriales, aut per eos factum est, ne moneri possent, longe melius absolutionem peterent, quam monitorium accusarent. Non est scelere velandum scelus. Sicut æquum, atque iniquum Regis imperium ferre, sic Pastoris & justam, atq; injustam timere, ac tueri sententiam oportet. *Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea,* queritur Propheta, *aut exaltabitur serra contra eum, qui trahit eam?* Sed reiiciamus objecta demum. Tria sunt, ut diximus, quæ adversarii culpant, tria quoque responsionis nostræ membra constituemus. In primo monstrabimus rem, de qua moniti sunt Austriales, ad Papæ judicium pertinuisse. In secundo probabimus nec juste processisse adversus Imperatorem Austriales, neque Ladislai Regis utiliter gessisse negotium. In tertio docebimus monitionem Apostolicam & legibus consonasse, & Canonibus, explosis, & confutatis ex adverso quæcumque dicuntur. Post hæc de appellationibus interpositis, deque pertinaci resistentia facta nonnihil dicemus. Loco postremo quæ sit in rebus his Sanctissimi Domini nostri mens, quodque propositum, explicabimus, atque his membris quinque tota nostra claudetur oratio. Ac jam primum aggredior membrum.

Res

Res temporalis erat, inquiunt adversarii, super qua monitorium missum est, de tutela pupilli Principis agebatur, de gubernatione Ducatus Austriæ, de promissionibus, & obligationibus inter Laicos agitatis. Romani Pontificis est prædicare verbum Dei, Clerum instruere, Sacramenta conficere, Ecclesiastica beneficia conferre, spirituales causas agitare, tueri Fidem, extirpare hæreses, mores plantare bonos. Si quid ulterius quærit, secularibus judicibus, Ducibus, Regibus, Imperatoribus est injurius. Duo sunt enim, quibus principaliter hic mundus regitur, Auctoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas, suntque actibus propriis, & dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discreta. Nihil Romanam Sedem magis decet, quam suum cuique jus illæsum servare, si Cypriano, si Gelasio, si Nicolao volumus, aut Gregorio fidem præbere. Spiritualia curet Pontifex, temporalia Principibus seculi permittat. Quod si de Regnis agere, secularibusque dominiis cœpit, non audiemus ejus vocem, non parebimus suis legibus. Quid nobis, & Papæ? Quid Austrialibus, & Apostolicæ Sedi? Quid populo, & Clero? Graves sunt horum voces, impiæ, periculosæ, funestæ. Quid de his dicant orbis terrarum illa luminaria, quæ majestatem Apostolicæ Sedis circumstantia mundum illustrant? *Quorum doctrina fulget Ecclesia, ut Sol, & Luna?* Majora illis debentur pro testamento Christi, & Romani culminis auctoritate certamina. Hanc pugnam nostræ vires expedient; nam quod Romanus Pontifex egit & justitiam præ se fert, & justitiæ consentaneum esse vel pueri possunt agnoscere. Ob quam rem monstro simile mihi videtur in hac Urbe Viennensi, quam vetus Schola doctrinæ domicilium fecit, aliquos inventos esse, qui Romanæ Sedis eminentiam impugnare præsumserint. Namque, ut Leonis Magni verbis utamur, *Christi petræ sanctissimam firmitatem Domino, ut diximus, ædificante, constructam, nimis impia vult præsumtione violare, quisquis ejus potestatem tentat infringere*. Sed necessarium est Romanam Sedem in morem navis plurimas pati procellas. Multi sunt venti contra eam flantes. Alios repulsa Cathedrarum excitat, alios pecunia commovet, alios metus, alios preces elevant, Sed jactatur Petri navicula tempestate, non mergitur; concutitur, non quassatur; impetitur, non expugnatur, quia portæ Inferi non prævalent adversus eam. Quibus ex rebus monemus Adversarios, ne sacros Canones parvi faciant, ne Ro-

manæ

manæ Sedis decreta contemnant. *Qui vos spernit*, ait in Evangelio Dominus, *me spernit*. *Nulli fas est*, inquit Gregorius, *vel velle, vel posse transgredi Apostolicæ Sedis præcepta*. Et Agatho cunctis Episcopis scribit: *Sic omnes Apostolicæ Sedis sanctiones accipiendæ sunt, tamquam divina Petri voce firmatæ*. Denique perpetuo anathemate damnari, & cum impiis reputari, qui non resurgunt in judicio, atque omnipotentis Dei contra se iram sentire debent, qui Romanam Ecclesiam confundere præsumunt, ut habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Legimus in Deuteronomio, judicium inter sanguinem, & sanguinem, lepram, & lepram, causam, & causam ad summum Sacerdotem esse remissum. Quis hic est, qui secularia subtrahit Apostolico culmini? Numquid translato Sacerdotio Legis quoque translatio facta est? Apud Isaiam inquit Dominus: *Ego te constitui super gentes, & regna, ut dissipes, ædifices, & plantes*. Quis veteris testamenti Pontifice novæ Legis Antistitem dixerit esse minorem? *Nescitis*, inquit ad Corinthios Paulus, *quoniam Angelos judicabimus? Quanto magis secularia?* Si Christiano censeri nomine, si Dominici gregis oves appellari, si salvi esse volumus, Salvatoris Christi Vicarium venerari, suisque obtemperare præceptis oportet; Quem tum Dominus elegit, cum Pastorem sui gregis Petrum constituit dicens: *Pasce oves meas*. Et iterum: *Tibi dabo claves Regni Cælorum, & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in Cælis, & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in Cælis*. Non enim hoc, aut illud Salvator Dominus Petro commisit; sed quodlibet negotium sine limitatione mandavit. Ex qua re moti veteres, Sanctique Patres Romanam Ecclesiam Beatorum Petri, & Pauli Martyrio consecratam in orbe toto venerabilem, præcipuamque sanxerunt. Nec dubium est, quin illi quidquid ubique Fidelium est commissum videatur, quæ totius corporis caput esse designatur. Talibus igitur institutis, talibusque fulti auctoritatibus plerique Pontificum, alii Reges, alii Imperatores excommunicaverunt. Et si speciale requiritur de Principum personis exemplum, B. Papa Innocentius Arcadium Imperatorem percussit anathemate, qui, ut Joannes Chrysostomus a sua pelleretur Sede, consensit. Zacharias Regem Francorum non tam pro suis iniquitatibus, quam pro eo, quod tantæ potestati erat inutilis, a Regno deposuit, ac Pipinum Caroli Magni patrem ejus loco suffecit. Romanum Imperium,

quod apud Græcos in Oriente sedebat, Stephanus Pontifex, sive is Adrianus fuit, in Occidentem transtulit ad Germanos, cum rogati adversus Longobardos Græci non mitterent auxilia. Et Leo quidem Germanorum primum Imperatorem Carolum, si Ottoni credimus Historico, coronavit. Gregorius Septimus Henricum tertium Imperatorem excommunicationis vinculo innodavit, quod accusatus a Saxonibus de simonia satisfacere contemnebat, adversus quem filius suscepit Imperium. Sed hic quoque dum Investituram Episcoporum invito Sacerdotio vult retinere, a Callisto Secundo excommunicatus est, quamvis postea satisfaciens absolvi meruit. Quid de Frederico Secundo? Quid de Ottone Quarto? Quid de Manfredo Imperatoris Frederici filio? Quid de Corradino dicam? Longum enumerare fiat, quot Principes, dum superbire voluerunt, ex alto fastigio Romana Sedes excusserit. Illud ad rem nostram accommodatum exemplum nequeo præterire. Post Henricum Quartum Lotharius Saxo ad Imperium vocatus est, adversus quem cum Fredericus, & Corradus magnanimi juvenes arma movissent, quia genus Henrici, cujus sorores matrimonio sibi assumserant, humiliare, atque opprimere videbatur, ab Honorio Papa sunt excommunicati, nec prius absolutionis beneficium obtinere, quam Cæsaris gratiam potuerunt. Quid mirum si Austriales aliquos suo Principi insultantes Nicolaus Pontifex admonet? B. Ambrosius, licet Sanctus, non tamen universalis Ecclesiæ Episcopus, pro culpa, quæ aliis Sacerdotibus non adeo gravis videbatur, Theodosium Magnum Imperatorem excommunicans ab Ecclesia exclusit. Advertant igitur, caveantque viri Doctores, qui Romano Pontifici de rebus secularibus adimunt potestatem. Quia *quisquis*, ut ajunt Canones, *cujuslibet Ecclesiæ jus suum detrahit, injustitiam facit*. Qui autem Romanæ Ecclesiæ privilegium ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæresim labitur, & cum ille notetur injustus, hic est dicendus hæreticus. Non autem, ut adversarij delirant, de rebus dumtaxat spiritualibus Romanæ Sedis arbitrium est, cui Dominus in Evangelio de re quacumque tribuit potestatem. Qui B. Petro æternæ vitæ clavigero terreni simul, & cœlestis imperii jura commisit, quod Petro, hoc & Successoribus ejus Romanæ Sedis Antistitibus. Verum, ut ad ea respondeamus, quæ de Gelasio, Cypriano, Nicolao, atque Gregorio sunt

oppo-

oppositae, quibus illi affirmare videntur nec Imperatorem jura Pontificatus arripere, nec Pontificem nomen Imperatorem usurpare debere, dicimus cum Innocentio Tertio, quia non passim, & absque causa, sed aliquando, & cum causa temporalem jurisdictionem Pontifex Romanus exercet, & secularia judicat. Quotiens enim alius deest, qui vel possit, vel audeat secularia judicare. Quotiens res temporalis manifesto crimine ducitur, & offenditur divina Majestas, nec seculares obviant Judices. Quotiens Justitia denegatur, licet Romano Pontifici manus apponere, quoniam Praesulatus sui magisterium non solum de Sacerdotum, sed etiam de Secularium utilitatibus debet esse solicitum. Sic & in Hungaria saepe lites de Regno Romani Pontificis arbitrio sunt sopitae. Sic & Franciae contentiones extinctae, Sic & in Regno Portugalliae Regi dissipatori per Romanum Pontificem coadiutor datus. Sic & aliarum Provinciarum dissidia terminata, quae superiorem in temporalibus non admittunt. Sic ad seculares dignitates Romana sublimitas saepe Laicos ex adulterio genitos ad legitima jura reduxit. Sic & Imperio vacante vices aliquando supplevit Imperatoris. Quid nunc in casu nostro dicamus? Arripuerunt arma nonnulli ex Austria, Ducatus regimen, quod Imperator obtinuerat, invaserunt, Judices, quos ille constituerat, excluserunt, putaverunt se jure uti suo. Contra Caesar offensum se dicit. Quis hic Judex? Quis litis decisor erit? Non Bohemus, aut Hungarus. Nihil ad hos Austriae negotia pertinent. Non Suevus, non Bavarus, non Electores Imperii, nullius heic Regum judicium hoc jure suscipiet. Omnes Imperatore minores sunt. Quis igitur in tali negotio, nisi Romanus Praesul legitime judicabit? Qui communis est omnium Pater, Ecclesiae caput, Magister Fidei, Dux veritatis, Christi Vicarius, Sacerdos in aeternum secundum Ordinem Melchisedech, constitutus a Deo Judex vivorum, & mortuorum. Advertant igitur Austriales, neque his credant, qui censuram Ecclesię parvipendunt, qui Romani Pontificis auctoritatem extenuant, qui Vicarium Christi contemnunt, nolentes intelligere, ut bona agant. Nos, qui talia suadent, filios perditionis asserimus, Diabolo, & Angelis ejus, ac perpetuo gehennae mancipio lucrifactos. Quibus, dum ajunt: Quid nobis, & Papae? Quid Clero, & Populo? dicimus rursus ad eos: Quid vobis, & veritati? Quid vobis, & Evangelio? Quid vobis, & Christo? Quid vobis,

& Cœlo? Nec misceri lux tenebris potest, nec Belial Deo. Nec plura de primo membro, in quo satis expressum esse confidimus hoc Austriale judicium ad primæ Sedis examen pertinuisse, a cujus præceptis nemini licet deviare. Transibo nunc ad secundi membri discussionem. Quid est, quod secundo loco adversantes obiiciunt? Et si latissimum est, inquiunt, Romani Sacerdotis officium, non tamen ejus est iniqua præcipere. *Potestatem Ecclesia*, sicut Apostolus affirmat, *in ædificationem accepit, non in destructionem*. At Monitorio Nicolai nihil quicquam injustius dici potest, quo nobiles Austriæ pro suo naturali Domino decertantes justum relinquere bellum jubentur. *Noli probibere benefacere eum, qui potest*, admonet Scripturæ auctoritas, *si vales, & ipse benefacito*. Heic ego paucissimis verbis satisfacere possum. Non inficior Apostolicam Sedem, quæ justa sunt præcipere, non quæ iniqua, debere; sed ajo nihil injustum præceptum esse. Cumq; proponunt adversarii justam fuisse Austrialium causam, non audio unam solum partem; utriq; aures porrigo. Negat Imperator, quod Austriales ajunt. Fit negatione res dubia. Satis est hoc Romano Pontifici, ut causæ cognitionem recipiat. Nihil est heic, quod refutari possit. Ingrediamur tamen hoc pelagus, expendamus Austrialium causam, si, quemadmodum asserunt, æquitatem, honestatemq; fovent. Exponenda est facti series, sic jus facillime vestigabimus. Audite, benignas aures præbete. Rem gestam brevi sermone prætexam. Undecim, aut eo amplius annis Imperator Fredericus, tamquam pupilli tutor Ladislai Regis Austriam gubernavit. Omnes sibi indigenæ obedientiam promiserant, nonnulli & juraverant, donec pubertatis annos Ladislaus impleret. Sic pacificus Austriæ Ducatum Fredericus administrabat. At cum anno proxime decurso animus ei esset Romam petere, Imperiales ut infulas more majorum ex manu Summi Pontificis assumeret, deq; salute communi Christianæ Religionis & infidelium oppugnatione cum Christi Vicario tractaret, jamq; Gubernatores, qui se absente Austriam regerent, consentientibus indigenis ordinasset, seq; itineri commisisset, nonnulli ex Austria, duce Ulrico Heyzingher, non multi numero, neq; majores, trans Danubium convenientes immutare Regimen Austriæ statuerunt. Legatos ad Cæsarem in novam Civitatem miserunt, qui dicerent, se, cum de privatis rebus acturi convenissent, etiam de suo Domino Ladislao

Rege

Rege cogitasse, bonumq; sibi visum fuisse, ut is ad Dominia sua mitteretur, & maxime ad Oppidum Viennense, in quo circa gubernationem ejus id servaretur, quod in ultima voluntate pater Albertus statuisset, atq; hæc a Cæsare peterent. Quibus cum Cæsar respondisset, Romam se propediem petiturum, neq; vacare sibi de illa re tunc agere; sed velle, cum rediret, conventum habere indigenarum, ac Principum, qui sibi, & Ladislao sanguine proximarent, in negotio tutelæ patruelis sui facturum, quod illi consulerent; mox furore incensi apud Viennam convenerunt, tractisq; non ægre in suam sententiam Civibus, & aliis pluribus, Cæsari in itinere versus Urbem constituto nolle se deinceps sibi, ut tutori, parere scripserunt, ac paulo post obedientiam eidem subtraxerunt, Hungaros, ac Moravos in societatem vocaverunt. Magnum & clarum Principem Ulricum Comitem Ciliæ Præsidentem, Ulricum Heyzingherum, qui novitatis auctor fuerat, non infimum Baronem Capitaneum creaverunt, Magistratus, quos Cæsar ordinaverat, ejecerunt, novosq; suffecerunt, vectigalia exegerunt, judicia exercuerunt, universum Austriæ regimen in se receperunt, Nobiles, qui fidem servare, & in obedientia Cæsaris perseverare voluerunt, viribus, atq; armis oppresserunt. Hoc est, quod factum nos dicimus, & adversantes negare non possunt. Sed licuisse hoc Austrialibus astruunt, idq, ita deducunt. Ajunt Alberto mortuo, qui fuit Ladislai pater, compertum esse testamentum ejus, in quo puerum, qui post se posthumus nasceretur, in arce Possonii tenendum, jurique octo gubernandum mandavit, quorum duos Hungaros, duos Bohemos, duos Austriales, duos Moravos esse voluit, Hisq; tum Regnorum, ac Dominiorum, tum pupilli curam commisit. Nato autem Ladislao, atq; in Alba Regali coronato, Reginam Helisabeth ejus matrem, in cujus potestate pupillus erat, Divo Frederico Romanorum Regi puerum transmisisse; Fredericum vero, illo suscepto, administrationem Ducatus Austriæ tutorio nomine petivisse. Consensisse Barones, & incolas Austriæ, fidemq; sibi, tamquam tutori, dedisse. Contraq; Fredericum literas his tradidisse, quibus certo modo promisit Austriam gubernare; id ni servaret, neque ratam esse promissam fidem, neque juramenta tenere; Fredericum, etsi diu rexerit, non tamen servasse, quæ promiserat, alienasse bona Ducatus, non usum esse consilio Baronum Austriæ, pupillum non bene instruxisse, neque,

ut

ut par fuisset, Regis filium gubernasse. Convenisse ob eam rem plerosque Austriales, scripsisse Majestati Cæsareæ, quia nollent ejus gubernationem diutius ferre, suum Principem, suum Dominum petivisse. Velle se testamento parere, quod Albertus reliquisset, indignum esse coronatum Regem tutoris arbitrio vivere. Noluisse petitionibus auscultare Cæsarem. Compulsos, qui Ladislai rebus studebant, quod precibus assequi non valebant, armis exquirere. Quis Austrialium causam non probaverit? Quis eos non bene fecisse dixerit, qui non suo tantum, sed Domini quoq; sui jure sunt usi? Iniquum ergo monitorium Papæ, quod justos impedire homines nitebatur. Arbitror non esse paucos, qui rationibus hisce moveantur. At cum partis alterius in medium vox sonuerit, intelligent qui ratione, non appetitu ducuntur, quibus nec amor, nec odium dominatur, boni amantes, & æqui, neq; juste, neq; utiliter ab Austrialibus esse processum. Quod ut palam fiat, articulatim respondere oportet. Quatuor sunt, quæ justitiam Austrialium videntur arguere; testamentum, pactum, utilitas Domini, dignitas Regis. De testamento ratiocinemur primum. Magna vis testamenti est. Servanda est suprema Patris voluntas. At quamvis testamenta Principis liberiora, quam privatorum sint, nec juris solemnia quævis desiderent, sic tamen edi, produciq; debent, ut fidem faciant. Verum Alberti testamentum neque probatum est umquam, neque productum. Incassum allegatur, quod non docetur. Quod si verum testamentum fuisset, non tamen Austriales ejus adminiculo juvari possent, a cujus observantia sponte recesserunt. Muliebre vitium est, nunc velle, nunc nolle, dictum indictum facere. Viros omnis inconstantia dedecet. Multa insuper illis temporibus emersere, propter quæ, etiamsi validum testamentum fuisset, nec debuit, nec potuit observari. Hungari (sive jure, sive injuria, non recipio hujus ad me facti judicium) ex Polonia novum sibi Regem accersiverant, atque in Hungariam deductum coronaverant. Arcem Possonii, ubi servari pupillus ex testamento debuit, adiutores novi Regis occupabant. Qualis illic securitas pupilli fuisset, ubi hostes dominabantur? Quis pupilli personam Hungaris committendam suasisset, quorum pars major adversanti Regi studebat? Bohemi cum audissent hujus Alberti voluntatis mentionem fieri, deliramentum magis, quam testamentum esse dixerunt, in quo Moravos sibi æquatos audiebant, quos

subdito-

subditorum numero habent. Restabant soli Moravi, & Austriales, qui testamenti poterant amantes videri, quando & Hungari nouum Regem eligentes, & Bohemi ordinationem ejus damnantes illud rejecerant. Quis vero tantum Regem solis Moravis, & Austrialibus commisisset? Actum erat de puero, nisi manus Imperatorias incidisset. Sed neq; Austriales, ut ante diximus, neq; Moravi ante hoc dissensionis tempus in eo testamento fixi fuerunt. Constabat insuper id testamentum, quantum ad gubernationem Austriæ Ducatus, de qua re nunc vertitur quæstio, adversus consuetudines priscas, & jura patriæ factum, quæ pupillos Principes sub tutela Seniorum esse volunt. His Albertus, neque uti Dux Austriæ, neque uti Rex Hungariæ, aut Bohemiæ potuit derogare. At erat, fortasse quispiam, ait, Romanorum Rex, licuitque sibi ex causa consuetudini detrahere. Id si quis astruat, non papyreis cedulis, aut testibus rusticanis, sed auctenticis literis, & sigillis probandum erit. Addam postremo, quemadmodum ex causa fas fuit Alberto Austriæ jus evertere, sic & Frederico potestas fuit, suadente, atque urgente ratione testatoris voluntatem infringere, jam Romanorum Regi declarato. Cum ergo testamenti probatio sit anceps, atque incerta, cum Austriales ab eo recesserint, cum rebus mutatis nequiverit observari testamentum, cum Bohemi, atque Hungari nihil in eo momenti posuerint, cum Austriæ consuetudinibus, ac Principum juribus esset adversum, nihil est, quod Austrialibus testamenti nominatio suffragetur. Qua confutata dicere de pactis occurrit. Literas, inquiunt Austriales, dedisse Cæsarem sibi, quibus sancitum est, nisi certo modo sua Maiestas Austriam gubernaret, promissiones, quas ipsi præstitissent, invalidas, atq; inanes reddi. Fateamur ita esse, ut referunt; nam veri periculum mihi non arrogo. Sit tamen ita. Quid tum? Servari promissum oportuit. Non nego. Studiose agendum est, ut ea, quæ promittuntur, opere compleantur. Nutare Principis verba non decet. Verum si additur pacto: nisi Romam iveris, decem dato, non est promissi reus, qui domi manens decem dedit. Hoc est quod volumus, dicent illi. Non rexit, ut promisit Imperator. Soluti ergo ab his sumus, quæ promisimus sibi. Si pacto cavetur, obligantur & Principes, dum paciscuntur. Si actum est, ut narrant, quidni ruant promissiones? At si promisso non sumus obnoxii, dicent: ergo liberi

sumus,

sumus, neque parere Imperatori tenemur. Recte igitur jugum ejus excussimus. Verum ego quamvis promissiones extinctas judico, non tamen idcirco liberos Austriales affirmo. Pactiones, quoniam stricto jure censentur, nil agunt, nil obligant extra casum, in quo loquuntur. Exponamus rem, ut gesta est. Dum pacta percussa sunt, de quibus agitur, petebat Fredericus administrationem Ducatus Austriæ, quæ sibi jure tutelæ debebatur. Negabant Austriales. Convenere utriq;, cessit petenti gubernatio. Fateamur non esse gubernatum ex promisso, quamvis & hæc postea refellemus. Quas pacto vires præbebimus? Numquid propterea adeo liberos Austriales prædicabimus, ut nihil Cæsari debeant? Minime. Sed absolutos ab his, quæ promiserunt, ne conveniri ex pacto valeant, non erit absurdum fateri. Quicquid in pacto dictum est, tollitur. Promiserunt, non tenetur ex promisso. Juraverunt, non ligantur ex juramento. Præstiterunt fidem, ruit illa fides. Quid amplius? Ergo nihil Cæsari debebunt. Non ita, inquam. Sed redibimus ad priores terminos, eritq; Fredericus, ac si nihil Austriales promisissent. Nec propterea gubernationem Ducatus amittere debuit, quia soluta promissio fuit. Restabant enim, & aliæ obligationes, quibus retineri usq; ad pubertatem pupilli Austriale regimen poterat. Erat jus Civile, quod pupillorum tutelam proximioribus mandat. Erat jus patriæ consuetudinis, quod pupillum Principem Seniori domus committit. Erat jus Sacri Imperii, quod advocatus postea Fredericus fuerat, cujus vigore gubernare Austriam, Ladislaum regere, nulli magis quam sibi licebat. Austriales ergo, qui multis erant Imperatori vinculis obligati, quamvis unum amputavissent, non tamen obedientiam subtrahere debuerunt, quæ nexibus aliis tenebatur obnoxia. Evertimus, sicut arbitror, adversantium fundamenta, quæ super literis pacti jecerunt. *Sagitta parvulorum facta sunt plaga eorum*. Addemus tamen & alia contra pactiones, neq; locum his ullum relinquemus. Administrationem cum Fredericus Austriæ suscepit, cum Communitate Regionis suæ, & Universitate contraxit. Nam cum duobus, aut tribus res peracta res Universitatis agebatur, non paucorum. Si quid adversus contractum dicendum erat, universitatis aut majoris, vel sanioris partis reclamatio fuit, non duorum, aut trium, sive minoris partis. At eo tempore, quo reclamatio cœpta est, Ulricus Ayzingher, & pauci cum eo fuerunt, qui trans Danu-

bium

bium convenere. Pars major, & sanior, cujus erat de Repub. consilium, cum Frederico sentiebat. Paucos, qui sequebantur Ulricum, Universitatis abrumpere promissa non decuit. Nam si se liberos, nullisq; Cæsari promissionibus obnoxios dicere voluerint, angariare ceteros, quibus servanda fides videbatur, & universam invadere Rempub. nemo sapiens paucorum ambitioni permiserit. Quod si major pars conquesta fuisset, aut auscultasset ei Cæsar, aut illi dixisset: si non teneris pacto, at jure patriæ, jure Civili, jure Imperii teneris. Quid plura? Aperiamus tandem, quænam sint ea pacta, quibusve modis inita, quæ superbos adversarios reddunt. Dicam brevissime. Principatus Austriæ cum regimen Imperator accepit, viros duodecim assumere promisit ex primoribus Austriæ, quorum consilio Ducatum regeret. Nisi hoc impleret, irrita esse promissiones Austrialium, quibus obedientiam præstitissent, neq; data illos fide, aut juramentis teneri. Elegit illos Cæsar duodecim viros, qui Gubernatores dicti sunt. At hi cum aliquandiu gubernassent, postea tamen suopte ingenio Magistratui se abdicaverunt. Tunc ex consensu indigenarum mutata est facies Reipub., quatuor & viginti Gubernatoribus constitutis, quorum consiliis Austriam Cæsar administraret. Sed neque pactiones ullæ, neq; promissiones adhibitæ sunt. Rursus & hi post tempus gubernationem resignantes vacuam Rempub. dimiserunt. Quod Fredericus animadvertens, sine quovis pacto, assentiente Communitate, gubernationem solus iniit. Sic res acta est. Quis modo non intelligat veritatem? Ordinatur gubernatio Reipub. certo modo, pacta intercidunt, mutatur forma regiminis & semel, & iterum, neque pacta repetuntur: Quis non putaverit ab illis esse recessum? Quid amplius? Annis undecim Fredericus solus Austriam gubernavit non tamen sine consilio indigenarum. Obedivierunt omnes, fidem servarunt, nemo se opposuit, nemo contradixit, nemo testamentum Alberti in medium adduxit. Unde ista post tantum temporis novitas? Contra Dominum arma tulerunt. Qui etsi promisso, ut arbitrabantur, non erant amplius obligati, non tamen Universitatis majorem partem faciebant. Nec erant adversus Austriæ consuetudinem liberi, neq; a Civilibus legibus exemti, neq; ab Imperii jugo subtracti, sed Frederico, ut Austriæ Duci honorem, ut tutori pupilli obedientiam, ut Imperatori reverentiam, & subjectionem debebant. Quas res neq; literis, neque pacto subla-

tas monstrari potest. Sic adversantium duo, quæ maxima rebantur esse, fundamenta dirupta sunt. Modo tertium evertamus, in quo Domini utilitatem adducunt, & Austriales arma sumentes Domini causas adiuvisse contendunt. Audite heic Hungari, obsecro, atq; Bohemi, non heic vobiscum disceptamus, neque de regionibus vestris. Nulla vos judicantes corrumpet affectio. De Domino facta est mentio, Dominum suum Ladislaum Regem Austriales appellant. Recte, pulchre, vere, nemo inficias ibit. Verum ego duos esse temporales Dominos Austrialibus assero, alterum Imperatorem, alterum Ladislaum, atq; hunc non tamquam Regem, sed tamquam Ducem. Legat Historias, qui mihi non credit. Nolo vetustiora referre. Si quæramus, Ladislao quis Austriæ Principatum commiserit, ex successione dicent Principem esse. Quod si progenitorum progenitoribus unde sit hæc potestas investigemus, necessarium erit tandem ab Imperio fateantur esse Ducatum. Non est admodum vetus, quod referam. Tenuerunt Cæsares hujus Provinciæ Dominium, & hanc terram Ducatus titulo donaverunt. Imperante autem Frederico Secundo, Albertus Austriæ Dux adversus Hungaros pugnans juxta fluvium Lytham a suis occisus, cum non reliquisset hæredem, locum devolutioni Ducatus fecit, quem Fredericus, quoad vixit, per Vicarios administravit. Eo mortuo, variis casibus vexata provincia in potestatem Ottokari Bohemorum Regis dilapsa est, ac demum virtute Rodulfi Romanorum Principis ad Imperium rediit. Qui & Viennam obsidione cinctam ad deditionem compulit, & Ottokaro magno prælio victo & provinciam, & vitam ademit. Nec diu post in conventu Principum apud Augustam Vindelicam Albertum filiũ huic regioni præfecit. Ab illo continuata successio est usque ad Ladislaum nostrum. Albertus in Feudum ex patre Romanorum Rege suscepit Austriam. Ab Imperio igitur Austriæ Principatus est. At Princeps, & Dominus Austriæ Ladislaus est. Concedo; ea tamen lege, ut sibi & Dominum, & Principem Fredericum noverit, & quam exigit a subditis obedientiam, eandem ipse præstet Imperatori. Nam etsi utile in eum transfusum est, directum tamen Austriæ dominium penes Imperium hæret. Caveant igitur fautores Ladislai, quid prædicent, ne dum uni se putant consulere suo Domino, cum duos habeant, aut alterum offendant, aut utrumque, quando & Duci, & Imperatori subsunt. Quod si percuncte-

conetur aliquis, utri parendum sit, si alter alteri adversetur, nemo, qui perturbato sensu non fuerit, Duci primas dabit. Recta ratio Cæsarem præfert. Durior hic sermo fortasse videtur. At agnita ratione mitior fiet. Mandat Austriæ Dux omnes, qui ferre arma possunt, in bellum eant. Baro, qui Feudum a Duce recepit, prohibet suos homines, ne arma capessant. Quis non Ducis mandata prætulerit? At quod Duci Baro, hoc Imperatori Dux erit. Indigne superiorem contemnit, qui vult ab inferioribus honorari. Quod si quis desitum, & aliam inolevisse consuetudinem affirmaverit, respondebo cum Cypriano, *Consuetudinem ratione carentem erroris esse, non juris vetustatem*. Non prava consuetudo, sed honesta consideratio ducere homines debebit. Indignum, absurdum, sceleratum est, quos tibi commendaverim populos, eos te mihi præferre, tuique causa adversus me militare, quos meo nomine regis, ac si filius jubente pędagogo manus iniiciat patri, aut Episcopo mandante ferrum stringat in Papam Clericus. Parum fortasse ponderis nostris inesse verbis videtur. Sed cedant Apostolorum Principi, qui nostris dictis arrogat fidem. *Estote*, inquit in Epistolis Petrus, *subiecti Dominis vestris, sive Regi tamquam praecellenti, sive Ducibus, tamquam ab eo missis*. Alia est obedientia, quæ Regi, alia, quæ Duci debetur. Qui Duci contra Regem obedit Apostolici præcepti fit reus. Non enim Duci, ut a Rege, sed contra Regem misso parere convincitur. *Non est potestas*, scribit ad Romanos Paulus, *nisi a Deo*. Quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt. Ordinem igitur habere humanas potestates oportet. *Excelso*, inquit Ecclesiastes, *excelsior est*. *Major potestas*, ut in Confessionum libris tradit Augustinus, *minori ad obediendum praefertur*. Probe rusticus apud Maronem: *Tu major. Tibi me aequum est parere Menalcha*. Denique super illud Apostoli: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*, quærit Augustinus, an Procuratori Provinciæ resistere fas sit, & asserit resistendum, si contra Proconsulem jubeat, quia non potestas contemnitur, sed major ad obediendum eligitur. Nec debet minor irasci, si major prælatus est. Rursus si aliud Proconsul, aliud jubeat Imperator, præferenda Imperatoris mandata confirmat. Quod de Proconsule, idem censere de Duce oportet. Quem si quis Imperatori subditum nescit, juris jurandi formam inspiciat, quod Romanorum Regi, sive Cæsari universi Principes Imperii præstare jubentur. Qui se scit aliis esse

præpositum, non moleste ferat alium sibi esse prælatum. Sic societatis humanæ servantur fœdera. Sic dulcedine pacis & Civitates, & Provinciæ, Regnaque potiuntur. Nolo id nunc introducere, quamvis est & ad propositum, & notissimum: Imperatorem posse Ducatum sibi subiectum aut extinguere, aut in alterum tranferre, aut apud se retinere, si vel causa deposcit, vel culpa requirit. Id nobis probasse sufficit, quia Dominus est Austrialium Fredericus Imperator, quodque mandatum novatoris præcepto ad hujus dominii causam certum est Austriales nequaquam egisse. Cum dico Austriales, eos intelligo, qui Cæsarem impugnaverunt, non eos, qui stabiles apud eum mansere, quique & multi, & nobiles, & clari Barones fuerunt digni laude, & gloria nominis sempiterna. Verum ceteri Austriales, quorum facta, non personas improbo, ex duobus dominis, qui super eos, & in eos Imperium habent, alterum, & majorem, & cui obnoxiores erant, offenderunt, subtrahentes obedientiam sibi, cunctisque præceptionibus ejus obaudientes, quodque nullus potest non impium, sceleratumque dicere, bellum adversus eum gesserunt. Quod nec imperante Ladislao movere licebat, quanto minus illo tacente? Qui dum pupillus est, semper tacere censetur, nesciens quid sibi antiquius sit. Docendi pueri, non sequendi, corrigendi, non adulandi sunt. Confitebuntur, ut opinor, Austriales se Frederici causam, quamvis Domini sui, minime, sed Ladislai Principis & Domini, quem Cæsari anteferendum existimaverunt, utilitatem magnopere promovisse. Libet hoc quoque discutere. Audiamus, quæ ista utilitas sit; Quod bonum est Ladislao quæsitum, partumque narrant: Noster, inquiunt, Dominus apud Fredericum in captivitate languebat, neque literis, neque moribus imbuebatur. Cibo potuque parcissime alebatur. Nulla erat ei jocandi facultas. Quin tenerrimus puer non sine vitæ discrimine Romam ductus est. Thesauri ejus, resque mobiles in prædam, castra & vectigalia in rapinam ibant, neque Hungariæ, neque Bohemiæ consulebatur. Liberavimus Dominum nostrum. Sua videt, curareque potest. Nihil nunc ei deest. Venit ad homines, in lucem, in gloriam venit. Jam Hungari eum, jam Bohemi quærunt. Festos dies ducit. Sibi, & subditis vivit. Commune est omnibus gaudium. Quis hæc aut bona neget, aut utilia? Sic causam Domini, sic nostram, & patriæ commoditatem quæsivimus. Belle deducta res est, & potest videri

vera, si nihil adversum dicatur. Verum nobis hæc cuncta rimantibus longe diversa sententia est. Dicam quod sentio. Arbitror & alios mihi assensuros, quos propria non perturbat affectio. De captivitate mirum est, quod obiicitur. Si non fuit illi quavis hora quocumque voluit ire libertas, non tamen captivus dici poterat. Puero non est omnis admittenda voluntas. Ex alieno arbitrio, non suo sensu ducere vitam pueros oportet. Qui parcit virgæ, odit filium. Mollis educatio, quam indulgentiam vocant, nervos omnes mentis, & corporis frangit. Dilectissimus apud Cæsarem Ladislaus fuit, &, ut filium Regis decuit, gubernatus. Quod si non mille adolescentes, aut mille pedissequas ministrantes habuit, Regio tamen apparatu, & cultu honesto servatus est. Præceptoribus commissus modestis, & prudentibus, educatus pudice, literas simul & mores edoctus. Quid contendimus? Optime nutritum puerum habitus ipse pueri, faciesque confirmat, in cujus ore venuctas, in gestu gravitas, in affatu modestia, & in omni actu, quantum fert puerilis ætas, discretio singularis elucet. Quibus nudus extaret, si minus probatos habuisset altores. Quod si neque cibo, neque potu tanto refertus est apud Cæsarem, quanto nunc apud communitatem repleri dictitant, nemo id sapiens vitio dabit. *Ventri* namque, sicut magno Basilio visum est, *non ad voluptatem, sed ad sustentationem porrigere conducit*. Nam qui cœnas semper, aut coquos mente agitant, epularumque gratia terras, mariaque perscrutantur, miserabili admodnm servitute premuntur, & gravissimo Domino tributa pendunt. Satis est puero sufficientiam ministrasse. Sufficientia vero non libidine voluptatum, sed naturæ necessitate definienda est. Nimius autem vini usus, ac cibariorum copia surgentem in pueris virtutem enecant. Neque jocus liberali, & Regio puero dignus negatus est, quamvis scurrarum, & saltatorum greges ad eum non sunt admissi. Ætati namque id teneræ nocivum Cæsar existimavit. Bene apud Satyricum quendam scriptum est:

Nil dictu fœdum, visuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer est. Procul hæc, procul ite puellæ,
Lenonum, & cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia.

Sed objurgant Cæsarem Austriales, qui tenerrimo, delicatoque puero grande iter commisit, asperum, periculosum. Spem nostram,

ſtram, inquiunt, pacem, quietem, Dominum noſtrum ad Italiam hyemali tempore duxit. En pulchram accuſationem. At non Fredericus, dum Stiriam exierat, neque Ladislaum ſecum ducere propoſuerat, quando novitas in Auſtria cœpta eſt. Quo pacto proſpicere futura potuerunt, qui vix præſentia cernunt? Sed neq; Ladislai tranſitus reprehenſibilis eſt. Hyemale tempus, quod damnant, Italiam intranti ſaluberrimum eſt. Nullum toto itinere periculum eſt. Numquam hujus viæ Ladislaum pœnitebit. Multa in hoc tranſitu vidit, quæ ſibi poſthac, & ſuis erunt ſubditis uſui. Uliſſem extollit antiquitas, *multorum mores hominum qui novit & urbes*. Laudabiliorem hunc futurum puto, qui rebus magnis vel puer interfuit, graveſque mores didicit. *Quo ſemel eſt imbuta recens ſervabit odorem teſta diu*. Noſtri Auſtriales in plumis puerum, in delitiis, in voluptatibus exiſtimant nutriendum. Credo alterum Sardanapalum voluiſſent alere, inter mulierculas qui penſa diſtribueret. At Cæſar Hungaris, atque Bohemis fortibus, ac pugnacibus viris educare ſe Regem norat, qui ſuum Principem ad bella deducunt, ut Iſrael ad Samuelem jurat: *Rex erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit Rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis*. Quorum ductor niſi dura pati ab ineunte ætate didicerit, perſeverare non poterit. Leviſſimum eſt, quod iſti putant graviſſimum. Spartiatæ ſuos pueros publice verberibus admotis ad patientiam exercebant. Vetuſtiores Itali, ut eſt apud Virgilium, natos ad flumina primum deducebant, ſævoque gelu durabant, & undis. Et Achillem puerum venationibus excitatum ſub Chirone Magiſtro, ſilvarumque ferociores beſtias inſequutum tradunt. Quid mirum ſi Romam petiit Ladislaus? Non extra mundum, ſed centrum mundi, nobiliſſimam orbis partem, Chriſtianitatis caput, arcem Imperii, terrarum decus, morum, ac virtutis domicilium viſere ductus eſt. Super qua re ſi non ſunt Auſtriales Cæſari grati, at ipſe Rex Ladislaus aliquando, & Hungari, & Bohemi venturo tempore gratias agent. Quod autem expilatam Ladislai hæreditatem murmurant adverſantes, aſportatos theſauros, ac dilapidatos, impignorata bona, quis non intelligit majeſtatis crimen incurrere, qui falſo Cæſarem criminantur? Apertus eſt Alberti theſaurus, & inventus integer. Nihil inde receptum eſt, niſi quod incolarum conſenſu ſorori Regis Ladislai in Saxonia nuptæ dono

eſt

est datum. Nil ulterius alienatum, nihil distractum, neque impignoratum est quicquam, nisi necessitate urgente. Quis nescit Alberto vita functo plurimos, qui sub eo stipendia meruerant, arma movisse, pluraque postea insurrexisse adversus Austriam bella? Quid mirum si pars pignori data est, ut totum servetur? Quis rem ullam gubernavit publicam, qui aliquando aut vendere, aut hypothecare vectigalia non sit coactus? At Fredericus etsi auri pondo LXX. millia his dederit, qui sub Alberto militaverunt, etsi sæpius exercitus pro pace Ducatus habere coactus est, magnosque sumtus facere, non ut avus Ladislai Albertus Alberti pater, qui Vvillelmum, Leopoldum, Hernestum Imperatoris Frederici Patrem, & Fredericum patruos sub tutela gubernans magnam Stiriæ, Charinthiæ, ac Carniolæ partem Comitibus Ciliæ, & in Suevia quicquid pupillorum fuit, diversis, & alienis gentibus impignoravit. Sed paucissima, & levia Principatus bona inscripsit, atque his potissime, qui contra Cæsarem arma sumserunt. Quod si justis de causis inscriptiones factæ sunt, cur impugnant? Si perperam, cur receperunt? Sed ajunt Stiriensi cuidam magistro Cameræ non parvum oppidum pignori datum esse. Id scilicet dolent, quia non ipsi receperunt. Justum erat, honestum, sanctum pignus, si cui ex Austria fuisset inscriptum. Non damnum Domino datum, sed sibi subtractum queruntur lucrum. Quod si Ladislaus postquam adoleverit, rem suam diligenter examinaverit, nullum hæreditatem suam magis expilasse comperiet, quam plerosque ex his, qui modo suam ajunt se causam agitare. Sed jam de rebus Hungaricis, atque Bohemicis aliquid inseramus, quas isti neglectas Cæsari culpitant. Inhærent moribus suis. Jure, an injuria clament, nihil pensi habent. Quid aliud Hungari petiverunt? Quid Bohemi, nisi Ladislaum ad se mitti? Non est missus. Male cum Regnis actum est. At cujus consilio negata est missio, nisi Austrialium? Quæcumque vel Hungaris, vel Bohemis responsa sunt data, ex Austrialium officina prodierunt. Quicquid in hac parte culpant Austriales, in sese vertant necessarium est. Verum si parvipendisset Imperator res Hungaricas, & Bohemicas, parum hodie dominiorum puerum respiceret. Neque pauci, neque impotentes fuerunt, qui Regna hæc magno studio, multisque artibus invadere conabantur, quibus Cęsar & apud Magnates Regnorum, & apud Sedem Apostolicam semper opposuit obices, & nisi

solers

solers Frederici cura intervenisset, Ladislaus ipse immaturo, & acerbo funere raptus fuisset; tot erant, qui quærebant animam pueri. Summus namq; locus nulla non arte petitus invenitur. Instemus adhuc: ubi est hæc utilitas Regi parta? In libertatem, inquiunt, in honorem venit. Non intelligo, quæ sit hæc libertas. Regitur, non regit. Audit, non consulit. Ducitur, non ducit. Bene est. Hoc illius ætati convenit. Idem apud Fredericum fuit. Quid de honore? Gubernationi Frederici subiacuit. Nunc Ulrici Comitis Ciliæ regimen fert. Magnus Princeps, & Comes, alto sanguine natus, multa vi corporis, & animi, proximus pupilli consanguineus. Pulchre apud eum est, non inficior. Non succensebit tamen mihi Ulricus, si Cæsarem sibi prætulerim, si pulchrius, atque honestius dixerim Regem, qui pupillus sit, sub Imperatoris magisterio, quam sub Comitis esse. Prætereo quantas ejus pecunias effuderint, quod ejus bona dilapidaverint, quod damnis, atque incommodis ejus hæreditatem afflixerint. Ad eos festinat oratio, qui suam, & patriæ utilitatem in medium deducunt. Heic ego non negaverim aliquos Austriales ditiores effectos. Quis enim non sua magis, quam communia quærit? In omni populo, & quocumque sub axe Catilinam reperies. Catonem, atque Fabricium rara Civitas dabit. Sed non habet veram utilitatem census per injuriam auctus: *Nemo habet*, inquit Augustinus, *injustum lucrum sine justo damno. Ubi lucrum, ibi damnum. Lucrum in arca, damnum in conscientia. Tulit vestem, & perdidit fidem, acquisivit pecuniam, & perdidit justitiam*. Hos ego ad conscientiam remitto *quos diri conscia facti mens habet attonitos, & surdo verbere cadit*. Sapientes nihil vtile dicunt, quod non sit idem honestum. Nec plura de istis. Perscrutandum modo est ex hac Austrialium novitate, numquid patriæ commoditatis aliquid accesserit, ut adversantes gloriantur? Verto me omnes in partes. Ex novitate nihil ideo boni natum, mali plurimum sese offert. Diu Cæsar apud Austriales, apud Viennam versatus est. Nulli umquam aut domum, aut agrum, aut liberos, aut uxorem, aut pecuniam abstulit, quamvis hoc esse jus Regis Israelitico populo Samuel affirmaverit. Fuit apud eos inter illustres viros. Consulvit patriæ, pepercit afflictis, fera cæde abstinuit, tempus iræ dedit, pacem tenuit, libertatem fovit, Religionem auxit. Nihil est, quod Cæsari valeant imputare, nisi fortasse nimiam lenitatem; mitior enim

fuit,

fuit, quam Regem decuit. Numquam Dominum, semper patrem experti sunt. Feroces eos Regia mansuetudo fecit. Creverunt opes illo regente, & hujus Urbis deliciæ, *aureaque, ut perhibent, sub illo Rege fuerunt secula, sic placida populos in pace regebat.* Ægre lætis rebus invidia deest. Nulla mutandi regiminis necessitas affuit. Mortalium commune vitium traxit Austriales. Quod populus imperat, diu placere non potest. Vetus Imperium odiosum est, & qui mos populis venturus amatur. At novitate facta bellum exortum est, bellum intestinum, bellum civile, crudele, horridum.

Signa, pares Aquilas, & pila minantia pilis
Fraternas acies, alternaque regna profanis
Decertata odiis,

filium contra patrem, fratremque fratri insidiantem vidimus, rapinas, incendia, cædes, & scelus omne permissum. Quæ tamen ex bello potest utilitas emergere, ut non belli superetur incommodis? *Squallent abductis arva colonis, & curva rigidum falces vertuntur in ensem*, violantur virgines, matresfamilias ad stuprum rapiuntur, incæstantur Moniales, cæduntur liberi in complexu parentum, neque profanis parcitur, neque sacris. Stultum est cum pace certa fruaris, bello & armis incertam quærere. Extremum malorum, & anceps remedium est bellum, nec viribus quamvis magnis confidere oportet. Fortuna belli semper est in lubrico loco, & dubio. Martis incertæ vices. Nec propterea jactandum est, quod ex sententia cesserit Austrialibus. Namque si metiri consilia velint, non suam virtutem, sed Cæsaris mansuetudinem, laudabunt. Sciebant & arma, & homines, & equos, & pecuniam Cæsari non deesse; multos, & magnos Austriæ Barones sentire cum eo; Hungaros secum inducias habere; Bohemos præter Dominum de Rosis eam dissensionem detestatos esse; Cæsarique benevolos Principes, & Civitates Imperii complures, si vocarentur, non deserere & Dominum, & consanguineum. Sed abhorruit Cæsar domesticum bellum; noluit civilem fundere sanguinem; pepercit patruelis agris. Omnis in Austriam ruebat furor. Misertus est communis populi; noluit paucorum culpam in multorum redundare ruinam. Austriales igitur, quamvis magnum aliquid fecisse se dicant, non tamen prudentiæ suæ possunt adscribere, quod ex moderatione Cæsaris noscuntur accipere, qui cum

posset injurias ulcisci, maluit oblivisci. Carthaginienses quidem Duces suos, qui sine certa ratione pugnaverant, etiam victores aut securi percutiebant, aut crucibus affigebant; quod vicissent, Diis immortalibus; quod pugnassent, temeritati imputantes. Sed nihil ad nos hæc. Mihi etsi Princeps egregius videtur, qui hostem conterit, non minus tamen laudandus apparet, qui vincere posse contentus vindictam Deo dimittit. Nos horum idcirco meminimus, quia ex omni parte liquet non tantum injuste, & inutiliter, sed imprudenter quoque Austriales, qui se magnopere jactitant, res innovasse. Nunc quantum dedecus, quantamque ignominiam ab his Austria susceperit, referemus, qui Cæsaris obumbrare gloriam, ingenti, insolita, & inaudita contumelia præsumserunt. Idque palam fiet, si prius quantum splendoris, & famæ suo generi, suæ familiæ, & Austriali terræ Fredericus attulerit, ante oculos omnium ponemus. Quod neque longis, neque tædiosis, ut spero, verbis efficiam. Meo judicio, neque parum honoris, neque parum nominis Austrialibus superioribus gestis suis Fredericus attribuit, qui duo de viginti natus annos adeptus patriam hæreditatem, nullius magisterio subjectus, non ut assolet imberbis juvenis tandem custode remoto gaudere canibus, & aprici gramine campi; sed Hierosolymam petere, ac Dominicum visere sepulcrum, & terram, ubi steterunt pedes ejus, qui nos a morte redemit, exosculari decrevit. Reversus in patriam subditorum paci consuluit, infantem, pupillũ, orphanum Ladislaum Hungarico discrimini surripuit. Communi voto in Imperatorem electus, quamvis duo de Romano Pontificatu contenderent, ab utroque tamen Rex Romanorum appellatus est. Apparatu magnifico in superiorem, atque inferiorem Alamaniam profectus Francfordiæ cum Electoribus convenit. Aquisgrani summo favore Principum, civitatumque applausu coronatus Basileam petiit, Burgundiam intravit, Sabaudiam invisit. Repetita domo Gunzenses, qui Austriam, Itiriamque vexabant, bello delevit. Ad unionem inde conversus Ecclesiæ, neutralitatem, qua Natio Germanica non sine animarum periculo utebatur, alto consilio sustulit. Unde sequutam unionem nullus ambigit. Nam qui apud Basilienses Papatum arripuerat, Amedeus spem Germanicam ubi amisit, mox Nicolao Quinto manus dedit, ex ejus arbitrio leges pacis amplexus. Ex hinc quamvis Italia duas in partes scissa sævis divisionibus quatere-

tereretur, sic eo profectus est, ut nulli parti suspectus haberetur. Sed honores utrinque maximos reportavit, certantibus Italis utra pars novellum Cæsarem magnificentius admitteret. Libet heic paululum immorari, ut intelligant non Austriales tantum, sed omnes Teutones, quos genti, suæque nationi titulos Fredericus acquisiverit. Exceptus est in Italia Cæsaris adventus ab omnibus Principibus, Civitatibus, populis, incredibili honore, atque amore. Nihil relinquebatur, quod ad ornatum portarum, itinerum, locorumque omnium, qua Cæsar transiturus erat, excogitari posset. Multitudo patrum cum liberis, & omni familia obviam procedebat. Sacrificia pro salute sua ubique fiebant. Tricliniis stratis omnia fora, templa, tectaque domorum occupabant, ut vel expectatissimi triumphi lætitia percipi posset. Ad placendum, magnificandumque suum Principem opulentiores magnificentia, tenuiores cupiditate certabant. In hoc transitu Cæsareo, & coronatione Romæ celebrata nihil est solitæ solemnitatis omissum. Sed accesserunt multa, quæ rem amplius, atque amplius illustrarunt. Quietus, ac pacificus transitus ex tanta multitudine diversorum populorum, gentium, nationum, neque rixa oborta, neq; quispiam desideratus est. Sumtus omnibus in locis publicitus, & ubertim ministrati. Apud Ferrariam totius Lombardiæ conventus Cæsari cum muneribus occurrit. Princeps illius urbis in reditu Dux Mutinæ, Regiique creatus, quod benefactum bene locatum omnis Italia dixit. Bononienses, qui neque se sibi credunt, Frederici fidem sequuti sunt. Florentia, quæ ceteris Imperatoribus portas clausit, huic omnia patefecit. Ubi & Legati Apostolici magni, & excellentes viri Germanus Papę Bononiensis, & S. Angeli Cardinales obviam facti. Apud urbem Senam ex ultimis Hispaniarum finibus longa, & periculosa navigatione advecta sponsa Regia, & pulcherrima virgo Leonora ex vetusta Portugalliæ domo. Apud Romam ut omittam cives nobiles, Senatores, Principes, Prælatos occurrentes, Collegium Cardinalium, ad primum lapidem extra ordinem Cæsari obviam datum. Ingressus sequenti die magnificentissimus Nicolao Pontifice Maximo cum Cardinalibus, & Clero apud Basilicam Sancti Petri expectante, cujus Beatissimos pedes Cæsar in honorem Piscatoris, & Salvatoris Christi reverentiam exosculatus est. Coronatio Romana in decimum diem suspensa. Corona Longobardorum in Capella Principis Apostolorum, cum Mediolani

pestis vigeret biduo ante Romanam suscepta. Sponsalia sacro Maximi Sacerdotis ore benedicta. Coronatio Augustalis eo die revolutis annis peracta, quo Pontifex ipse Nicolaus Papale Diadema suscepit. Augustus simul & Augusta coronati, & quamvis ornamenta essent Cæsari ditiora, & ornatiora, ea tamen die Magni Caroli pallio, tunica, ense, pomo, ex Sacrario Norimbergensi receptis; & Romam delatis quasi plus majestatis veteribus, quam novis esset ornatibus, usus est Fredericus Cæsar & nobilissimus, & splendidissimus. Hinc Ladislao patrueli Rege, inde Alberto germano Duce, throno Cæsaris assidentibus, Legationes ex tota Italia, milites admodum multi cum Principes, tum magni nobiles in ponte percussi. Solemnitas in noctem producta. Exacta festivitate petita Neapolis. Visus Alphonsus Rex Aragonum, & Siciliæ Imperatricis avunculus, nostri decus, splendor & ævi, apud quem recepti honores non sunt qui verbis referri queant. Ut vicit oculos varietas, sic superat magnitudo sermonem. Quid plura? Remensus iter Venetias more triumphantis intravit, ubi nullus ante visus fuerat Imperator, nisi fugitivus aliquis, & Fredericus primus pacem ab Alexandro Papa Senensi petens, & filius bello captus. At Frederico nostro, & conjugi tantus honor à Venetis exhibitus est, quantus antea nulli. Hæc nisi fallor, & ingentia, & rara, & singulari, & laudabili nota digna sunt, ac non solum Frederico, & suo sanguini, atque Austriali nomini, sed omnibus Alamanis honorem maximum, excellentemque gloriam pepererunt. Verum cum cæteri omnes honoraverint Fredericum, in propria venit, & sui eum non receperunt. Austriales enim Fredericum veluti triumphatorem ex Italia redeuntem, Illustratorem Alemaniæ, ornatorem Austriæ, sui generis sublimatorem, maledictis, ac malefactis exceperunt, omnemque suæ terræ gloriam extinguere sunt aggressi. Hæccine patriæ utilitas, aut commoditas regionis, ubi gentis honor confunditur, ubi gloria communitatis retunditur? Neque utilitas honoris, neque honor utilitatis expers esse potest. O si Austria loqui posset, nonne hosce homines ingratos filios appellaret, ac talibus vocibus increparet? Cur stulti homines vestrum Principem persequimini, qui vos domi quietos tenuit, foris honoratos fecit. Quatuor ante hunc ex filiis meis Romanam rem acceperunt, Rodulphus, Albertus, & alter Albertus. Ex his Romæ nullus coronatus est, neque ingressus Italiam. Solus hic & mihi,

&

& vobis hoc coronationis attulit decus. Ergo apud vos beneficia pro maleficiis habentur? Nec vobis pacem, nec Principi fidem servatis: Vos mihi, vos Principibus, vos filiis vestris partam excluditis gloriam. Meum nomen quod apud omnes gentes illustre Fredericus reddiderat, turpi nota obfuscatis, atque ignem mihi, & vobis suscitatis, quem nescio quando possitis extinguere. Ergo ego nisi vos peperissem, omnes per circuitum me gentes admirarentur, felicemque dicerent ingenti laude, & secura pace gaudentem. Sic suos filios, si capax vocis esset, Austria compellaret. Sed nec minora his aliquando Ladislaus proferet. Neque Albertus, neque Sigismundus Austriæ Duces singulari virtute præstantes silebunt, quibus Austriæ dedecus, atque honor in communi cedit, qui famam, atque infamiam cum Frederico æqua lance suscipiunt. At vos heic vos Principes Alamaniæ compello, Nobiles, Proceres, Illustre genus, clarissimam gentem. Quid heic dicetis, rogo? Vobisne Austriales laudandi videntur, qui Dominum nostrum contemnere, atque confundere nituntur? Cum vobis Imperium Sedes Apostolica tribuit, tunc nationem vestram ceteris anteposuit. Attendite, obsecro, ne tantam excellentiam amittatis. Imperium quibus artibus ab initio partum est, his facile retinetur, contrariis perditur. Vestrum est providere, ne tanta majestas apud vos contemnatur. Ex corpore vestro sunt Austriales. Si Cæsarem dehonestant, in vos culpa redundat. Non potest Imperium sine nota vestra contemni. Non remanet dignitas, ubi spernitur. Transferri Imperium potest, perire brevi non potest, quod Christi voce probatum est, quod suis orationibus omnis Ecclesia juvat. Interest vestra magnopere sic agere, ne dignitas Imperatoria sub vestris oculis, atque in vestris manibus pessumdetur. Illam quippe nostri majores, veteres, sanctique Christiani semper magnopere sunt venerati. Et quamvis essent Gentiles ab initio nascentis Ecclesiæ Cæsares, tamen pro salute Imperatorum sine intermissione preces ad Deum fundebant. Quod si mihi non creditur, veritatis adstipulatorem Tertullianum adduco. *Denique* inquit ille, *sine monitore pro omnibus semper Imperatoribus Deum precantes sumus. Vitam illis prolixam, Imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum optamus*. Et post addit: *Est & alia major necessitas orandi nobis pro Imperatoribus, & omni statu Imperii, rebusque Romanis, qui vim maximam universo*

verso orbi, & imminentem Romani Imperii commeatu scimus retardari. Itaque voluimus experiri, & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati favemus. At Austriales, ut eo redeam, unde sum digressus, spreto Salvatore, qui reddi Cæsari, quæ Cæsaris essent, præcepit; contemto Petro, qui Regem honorari mandavit, postergato Paulo, qui omnem animam sublimioribus esse subiectam potestatibus voluit; refutato Augustino, qui generale pactum societatis humanæ dicit Regibus obtemperare; abiectis legibus, quæ mundi Dominum Imperatorem affirmant; irrisis Canonibus, qui Romanum Cæsarem cunctis Principibus, ac Regibus anteponunt, Fredericum Imperatorem ex Austria natum spernere, atque armis impetere præsumserunt. Quibus rebus, neque suis dominis, ut ostensum est, neque sibi, neque patriæ consuluerunt; sed contemtum, ignominiam, dedecus, & infamiam perpetuam præsenti genti, & omni posteritati quæsiverunt. Ac tantum de utilitate Domini dictum existat. Quarto jam loco Regis se dignitas offert, qua nostri adversantes contra Cæsarem sese muniunt. Principem nostrum, inquiunt, sub tutela contra jus gentium tenuit Imperator, qui non solum Dux Austriæ, sed Hungariæ quoque, ac Bohemiæ Rex habetur. Maxima illum, & potentissima hæc Regna respiciunt. Regem qui coronatus sit, neque sub tutoribus, neque sub curatoribus esse decet. Ex Bononia, Padua, ceterisque scholis Italiæ adeunt consilia. Injustus Cæsar, qui se Regi coronati tutorem gessit. Justi Austriales, qui tutelam injustam justo bello repulerunt. At si militat hæc ratio, Hungaris, ac Bohemis, non Austrialibus victoriam parabit. Austriales sub Duce sunt, illi sub Rege; & quamvis eadem sit persona Ducis, & Regis, Austriales tamen, non nisi quia Dux est, Ladislai jus respiciunt. Nam & si arma sumere adversus Polonos, aut alios Hungariam vastantes juberentur, dicerent se minime obligatos. Non esset igitur huic argumentationi respondendum, quæ non juvat eos, contra quos agimus. Refellemus tamen & hanc sagittam, ne sibi blandiantur. Neque mihi Hungarorum nobilitas succensebit, quamvis ejus opinioni resistam. Nam etsi Regno potenti, & glorioso, & Apostolicæ Sedi devoto, & Christianæ Religionis adamantino scuto favendum est, veritatem tamen præferre oportet. Nihil de Bohemis dico, quia litis hujus minime consortes existunt. Nescimus, quæ sint ex Italia consilia, sive responsa prudentum. Non parvipendimus

mus viros doctos, neque Scholarum gravibus judiciis derogamus. Viderint qui recipiunt, & qui dant consilia, ne fallantur, aut fallant. Nos Paulum Apostolum, vas electionis, Doctorem gentium, veritatis magistrum sequimur. Verba ejus hæc sunt. *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt à servo, cum sit Dominus universorum. Sed sub tutoribus, & actoribus est usque ad præfinitum tempus à patre*. Quod de patre dicitur, hoc de lege, seu consuetudine intelligitur, si testamentum desit. Non distinguit Apostolus inter Regios, & alios parvulos. Nec vos quidem oportet distinguere. Inveniuntur & juniores nostri Doctores, qui pupillis Regibus, ac Principibus tutores asserunt dandos, Bartholus Perusinus, Nicolaus Panormita, Joannes Imolensis, & Antonius Butrianus. Et Bartholo quidem, quando majoris est dignitatis pupillus Princeps, tanto digniorem exigere tutorem videtur. Neque ab re, nam quanto major est persona pupilli, dignior, excellentior, tanto habenda est diligentior cura. Utile pupillus est habere tutores. Tutori onus est tutela. Ideo quibusdam personis excusatio permittitur. Pupilli, ne tutoribus subsint, nulla lege cavetur, sive Duces fuerint, sive Reges, sive coronati, sive non. Alexandro Macedone, qui non Rex tantum Græcorum, sed orbis Imperator fuit, ab hac luce rapto, qui sub eo Duces fuere curam successoris habentes, expectari partum Roxanis decreverunt, quæ mense octavo jam exacto matura ex Alexandro erat, & si puer natus esset, hunc dari successorem patri. Tutores autem Leonatum, Perdicam, Cratherum, & Antipatrem constituerunt. Lycurgus Spartanarum lator legum, ex quibus Romanæ magna ex parte manant, mortuo fratre sub Polibete Spartanorum Rege, Carilli nepotis tutelam suscepit, cui ad ætatem provecto Regnum summa fide restituit. Olympias Pyrrhi Epirotæ Regis filia, amisso marito, eodemque fratre Alexandro, tutelam filiorum ex eo susceptorum, & Regni curam in se recepit. Et ut ora omnium conticescant, Augustus Octavianus, ut est apud Svetonium, rectorem solitus erat apponere Regum filiis ætate parvis, aut mente captis, donec adolescerent, aut resipiscerent, ac plurimorum liberos & educavit simul cum suis, & instituit. Videmus & nostri temporis Regios pupillos in tutela esse proximorum, sive Hispaniæ, sive Galliæ, sive Britanniæ mores advertimus. Comes Palatinus Dux Bavariæ, Princeps, Elector, dignitate, ac potestate par Regibus,

hodie sub tutela est patrui. Sed admittunt hoc aliqui, si vel de Regno tutores fuerint, vel in Regno. Nam pupillum extra Regnum & ab his, qui non sunt Regnicolæ, nullo pacto gubernari concedunt. Verum qui sapiunt, omnia tempori, omnia rationi, omnia necessitati coaptant. Norunt omnes, quæ fuerint hactenus in Hungaria, ac Bohemia novitates. Quis aut Regnicolis, aut in Regnis curam pueri committendam suasit? Fuit Austrialium quidem semper adversa sententia. Sed neque juris id præcipit auctoritas, neque consuetudinis observantia tenet. Pompejus Romanus Ptolomæi Regis Ægypti, & Scipio quamvis Africanus cognomine, tamen Romanus origine filiorum Massinissæ Regis Numidiæ tutelam gessit. Et ne vetustioribus immoremur, Otto Marchio Brandeburgensis Venceslai Ottokari Regis Bohemiæ filii, cum esset annorum septem, favente Rodulpho Romanorum Rege tutelam suscepit, atque illum extra Bohemiam enutrivit. Quanto magis Imperator patruelis tutor accipiendus est? Et quis est, qui turbato Regno educari pupillos in alia regione prohibeat, quando vel parentes ipsos legimus impuberes filios extra Regnum alendos misisse, ut tutius servarentur? Demetrius Rex Syriæ cum sibi novercantem fortunam intelligeret, duos filios apud Gradium hospitem suum Cretensem cum magno auri pondere commendavit, ut belli periculis eximeretur, & Priamus Ilio obsesso Polidorum in Thraciam mandavit alendum. Quod autem de corona dicitur, ridendum magis, quam confutandum videtur. Ladislaus non puer solum, sed infans, ut natus, & baptizatus est, coronam accepit. Neque annos corona, neque sermonem, neque discretionem pupillo dedit. Quæ ista stultitia? quæ barbaries? quæ feritas? pupillum Regem, quia coronatus sit, tutela vacuum relinquet? Unde nova hæc præcepta irrepunt? Tertius e Cœlo cecidit Cato, qui hunc rigorem tradit. Unde ista sapientia? Iterum Prometheus ex sinu Minervæ novum furatus est ignem. Novus Solon novas leges edit. Sustinebo si quis dicat pupillum Regem non esse coronandum, quia Reges à regendo dictos accepimus. Abusive Regem, qui regitur, appellamus. At coronatum infantem non egere tutela, dementis est dicere. Nec quemquam movere debet, quod in libris Regum hunc, aut illum in pupillari ætate legimus regnare cœpisse. Nam id non aufert tutorum curam: Numerantur enim anni à morte patris, & regnare videtur is, cujus

no-

nomine res geruntur, quamvis non regat tunc Rex, sed regatur. Sicut Joas, qui septem annorum accepit regnum, & bene rexit. Non enim is, sed tutores, sive actores gubernarunt. Alioquin dicere cum Scriptura possumus: *Veh terra cujus Rex puer est*. Et Isaias comminationis usus modo: *Dabit pueros*, inquit, *Principes eorum*, quibus cum suorum bonorum administrationem leges interdicant, stultus videri potest, qui Reipub. curam his committit. In re nota omnibus moror fortasse nimis. Quis tamen se contineat? Cum fuit apud Cæsarem Ladislaus, & intellexit, & sapuit, & gubernatione Regnorum factus est dignus. Nunc apud Comitem quis voluntatem ejus habuerit, nisi Comes, & qui primores cum eo suum assensum dederint? Non est voluntas. Puer est, nescit quæ sibi utilia sunt. Omnibus idem est, ajunt. En quanta iniquitas! Senescunt omnes alii, Ladislaus tempore puerescit, & qui apud Cæsarem fuit adultus, apud Comitem est infantulus. Is tamen & Rex coronatus est. Cur sibi tutores datis? Nonne ex opere vestro commentimini. Gubernatores, inquiunt, damus sibi, non tutores. Ergo de nomine quæstionem habemus; non de rebus. Vincite, & inanem gloriam vobiscum ferte. Vulgaris plebis suffragio gaudete. Nos apud viros graves, & apud optimum Deum sententiam obtinebimus, pupillo, quantumcumque Regi magno, tutoribus opus esse. Atque sic quatuor causas, Austrialibus quæ videbantur adversus Cæsaream Majestatem præbere colorem, & futiles, & inanes, ac derisione dignas esse liquet, quando nec testamento juvare se possunt, nec pactionibus, neque verum est eos sui Domini, aut patriæ utilitatem promovisse, nec Domini dignitas adjumentum præstabit, ut pupilli Regis tutelam evertere possint. Iniquam causam igitur promovebant. Iniqui erant, injusti, indigni favore, odio digni. Bene igitur qui male agunt summi Sacerdotis baculo cohibentur. Quod si omnino injustus Cæsar adversus Austriales fuisset, ut adversarii garriunt, non tamen gerendi belli potestatem habebant. Sine cognitione, sine auctoritate, sine Principe bellum gesserunt. Quis indixit? Quis auctoritatem interposuit? Quatuor sunt Austriæ Principes. Adversus unum dimicatum est. Ex tribus aliis nemo decretum interposuit. Res mali exempli est, plena periculi, inimica quietis. Populus in Dominum sumit arma. Plebs Principi resistit. Si tumultu licet res agere, quis Principum tutus erit? Quæ mane-

re Respub. poterit? Quis nescit injustum esse bellum, quod non est Principis auctoritate mandatum? Notum est illud Augustini contra Manichæos. Sic enim ait: *Ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes Principes sit.* Qui sine mandato superioris, injussu Principis arma capessunt, non justi belli præmia, sed latronum, atque Sicariorum supplicia demerentur. Neque mihi quispiam aut Ulricum, aut alterum factionis ducem nomine Principis anteponat, indicendi qui belli potestatem habuerit. Nam *principatus*, ut Leo scribit, *quem seditio extorsit* (ut heic) *aut ambitus occupavit, etiamsi moribus, atque actibus non offendit, ipsius tamen initii sui est perniciosus exemplo, & vix bono peraguntur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.* Quod si replicent Austriales: Oppressi fuimus, injuste Princeps noster, & puer, & captivus erat. Ceteri domus Austriæ Principes nolebant manus apponere; non ne potuimus jura Domini nostri, quæ verbis non dabantur, armis vindicare? An propterea peribit Respub., quia Princeps aut deest, aut negligit? Confundunt sese verbis suis. Cur enim ceteri Principes nolebant manus apponere, nisi quia rem esse injustam intelligebant? Ceterum numquid non poterant Austriales, priusquam arma sumerent, summo Pontifici querimoniam facere, ac justitiam petere, aut alios hortari Germaniæ Principes, qui jus suum audirent, & quæ sana essent, Imperatori consulerent? Aut juris viam coram Papa Cæsar amplexus fuisset, aut aliorum Principum suasibus auscultasset. Aut si neutrum fecisset, excusationem aliquam & apud Deum, & apud homines Austrialibus reliquisset. At illi non utique veriti dominorum fallere dextras, sine fide, sine pietate, sine pudore, sine cura juris, nullius auctoritate, sed propria temeritate sumentes arma, suum Principem ex tutela sui Principis excluserunt. Adversus quos missam Romani Pontificis admonitionem ex eo capite, quod bene agentes visa sit impedire, neque juste reprehensam, neque rite repulsam fuisse, satis, ut arbitror, dictum, atque monstratum est. Quibus ex rebus, velut ex asperrimis scopulis, tempestuosoque mari navis educta, jam quietior, & securior ad tertium membrum navigabit oratio. In eo, si recte memini, aut si bene audivi, hoc Papæ imputarunt adversantes, quod sit neque auditis, neque vocatis grave monitorium, durum, asperum, adversus eos emissum. Proh qualis iniquitas! qualis insolentia?

qua-

qualis arrogantia! Spoliarunt inferiores superiorem, subditi Principem, servi Dominum, filii patrem, inauditum, non vocatum, sine judice, sine juris ordine, nullo cognoscente, sine culpa, sine causa, sine modo invaserunt armati principatum. Expugnaverunt arces, exegerunt vectigalia; legerunt Magistratus, judicaverunt sanguinem, Curiam occupaverunt, Judices ordinarios abiecerunt, & audent dicere: Non sumus auditi? Lex Christi, lex Evangelica ubi est? *Quod vobis non vultis fieri, alteri ne feceritis*. Si aures habent, sic magister jubet. *Eâdem quippe mensura, qua mensi fueritis*, inquit apud Lucam Dominus, *remetietur vobis*. Inauditum Principem repulerunt? Inauditi damnantur: Sine ratione peccarunt? cum ratione puniuntur. Ferant Papæ sententiam, qui sui Principis judicant innocentiam. *Non est discipulus supra magistrum*. Dimittant, & dimittetur eis. Non condemnent, & non condemnabuntur. In quo judicio judicant homines, in eodem sunt judicandi. Neque aliis legem imponere debent, quam ipsi negligunt observare. Neque beneficio legis est dignus, qui committit in legem. Sileat igitur vox illa: Non sumus auditi. Merito namque non inveniunt, qui non præbent audientiam. Sed neque hoc admittimus, quod de negata prædicant audientia. Miserunt enim plures nuntios Romam, qui Pontifici Maximo omnes rationes, quibus moti fuerant adversus Cæsarem, aperuerunt, exposueruntque supradictas omnes causas, & alia multa dixerunt. Judicavit autem Papa non esse fundamentum, quod afferebatur, sufficiens, motosq; leviter Austriales, quos si ratione usos agnovisset, non solum eorum propositum non impedivisset, sed etiam adjuvisset, quia nihil ab illa Sede solet exire non justum. Sciunt insuper Austriales oratores suos Romam misisse, atque auditos in Concistorio dixisse universa, quę voluerunt. Sed ajunt exivisse monitorium de Curia, priusquam oratores applicuissent: Fatemur. Non decet negare, quod verum est. Nondum tamen intimatum fuerat, neque publicatum. Austrialibus nihil nocebat, quod in occulto latebat. Quod si Oratores sufficientes adduxissent causas, ac probabile factum ostendissent, non jussisset Romanus Pontifex exequutioni monitorium demandari, revocasset, extinxisset, aut quod moris esse consuevit, vim citationis resolvisset. At Oratores nihil aliud exposuerunt, quam priores nuncii, nisi quia causam non pertinere ad examen Apostolicum videbantur astruere, & scandala quædam commina-

bantur, si monitorio locus daretur. Pontifex autem Nicolaus, ut est egregio, atque alto pater ingenio, bonisque omnibus disciplinis ornatus, cui scripta quævis antiquiora, ac nova explorata, comperta, meditataque sunt, scite, atque subtiliter ratiocinatus, & causam sui esse tribunalis ostendit, & Gregorii Magni verba subiecit. Qui super Ezechielem scribens: *Vtilius*, inquit, *scandalum nasci permittitur, quam veritas relinquatur*. Obtulitque de Frederico Imperatore judicium, si vellent Austriales juris inhærere tramitibus. Quod cum Legati declinassent, monitorium, quod causâ cognitâ, & ad calcem intellectâ decreverat, publicari permisit, si modo legitime publicatum est, quod nunc non agimus. At audio nescio quid murmuris, sic meis auribus sonus perstrepit. Adversarios hoc modo dicturos sentio: Nemo ante verum, & justum judicium condemnandus est. Nam Deus omnipotens, cujus oculis manifesta sunt omnia, ut nos à præcipitandæ sententiæ prolatione compesceret, auditis Sodomitarum sceleribus: *Descendam*, inquit, *& videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est, ita ut sciam*. Verum hæc auctoritas, si recte intelligitur, consona est monitorio, non adversa. Non vult sententiam Deus ferre, nisi hærentes, fixosque malo Sodomitas intelligat. Idem quoque Nicolaus Papa negat se damnaturum Austriales, nisi propositi tenaces agnoscat. Ideo quasi descendens visurus pertinaciam, ceu Deus Angelum ad Sodomitas, sic monitorium ad Austriales mittit. Suadet usurpata relinquant, & intra XL. dies spoliata Cæsari damna resarciant; nisi fecerint, sententiam comminatur. Sororium, atque omnino simile huic aliud scriptura præbet exemplum. Cum peccasset Ninivitarum Civitas, ac malitiæ clamor ascendisset ad Dominum, Ionam misit Prophetam, qui diceret: *Adhuc XL. dies, & Ninive subvertetur, nisi pœnitentiam ageret*. Eadem vox monitorii est adhuc XL. dies, & Austriales nominatim descripti subvertentur. Idest excommunicationis vinculo vincientur, si Sodomitarum magis obstinationem, quam Ninivitarum voluerint imitari correctionem. Utrum autem excommunicationis vis insit, ex habita notitia pendet, quem locum modo præterimus. Adiiciam alia propter adversantes, qui docti videri magis, quam esse cupiunt. Sciunt juris interpretes in his, quæ notoria sunt facti permanentis, neque servari judiciarium ordinem, neque accusationem, neque citationem requiri. Nam & Paulus Apostolus Corin-

thium quemdam de cœtu fraternitatis exclusit, atque absentem, & inauditum sine mora in interitum carnis tradidit, quia novercam suam uxoris loco publice retinebat. Cur non vocavit hominem Paulus? Cur non testes examinavit? *Idcirco*, inquit Ambrosius, *quia crimen nulla poterat tergiversatione celari*. Quis igitur Papam arguat, qui sanctum imitatur Apostolum, quo si est merito minor, auctoritate non est inferior? Sed neque Paulus illi, ut Nicolaus istis, emendationis tempus indulsit. Notorium Corinthii crimen, notorius Austrialium fuit excessus. Quod Paulo, hoc & Nicolao licuit. Neque citationem, neque judiciarium strepitum notorius expetebat accessus. Notorium autem factum ajunt Doctores esse, cujus evidentia probabiliter negari non potest. Negari autem simpliciter omnia possunt. Nam plerique Dei majestatem, & Inferos, & animas immortales negant, ut Epicurei, *in fortuna qui casibus omnia ponunt, & nullo credunt Mundum rectore moveri, natura volvente vices, & lucis, & anni*. At cum factum negari probabiliter nequit, id volunt esse notorium. Est igitur & in casu nostro notorium. Ac super notorio facto monitorium. Quo enim pacto negari potest facti narratio, quam monitorium continet? Libet hoc ipsum prosequi. Præbete, obsecro, aures magnanimi, atque optimi Principes, ac sacerrimi, doctissimique Patres. Evidentiam facti ante oculos ponam. Narratur in monitorio Ladislaum Alberti filium pupillum esse. Negent, si possunt, Austriales. Narratur consuetudinem domus Austriæ pupillorum Principum tutelam seniori, ac proximiori familiæ Principi ex antiquo mandare. Negent, si possunt, Austriales. Narratur Fredericum Cæsarem majorem esse domus Austriæ, proximiorem Ladislao ex familia Principem. Negent, si possunt, Austriales. Narratur eum annis undecim, & amplius tutelam gessisse Ladislai, ac Ducatum Austriæ gubernasse. Negent, si possunt, Austriales. Narratur eumdem quoque, dum se itineri accingeret, Imperialem coronam Romæ petiturus in possessione, vel quasi administratione tutelæ in Austria fuisse. Negent, si possunt Austriales. Narratur Austriales quosdam, dum Cæsar iter ad Urbem continuaret, fecisse mutationem, spoliasse illum administratione Ducatus, arma sumsisse, expugnasse arces, vectigalia exegisse, Curiam, forum, judicia invasisse. Negent, si possunt, Austriales. Hisce in rebus fundatum est monitorium. Si falsa sunt hæc, si negari, si ulla ter-

giversatione celari possunt, damnamus & nos etiam monitorium. At si Legati falsi sunt hæc, si vicini omnia norunt, si manet adhuc spolium, si evidens est omnibus, quod narratur, si sunt aperta, manifesta, liquida, notoria, quæ monitorium continet, quis Papam arguere possit? Sæpe Cancellaria privatis personis similia mandata concedit. Sæpe civitates, sæpe provinciæ, sæpe regna, minoribus de causis novimus interdicta. Quis Apostolicæ Sedis præsidium queretur? Quis erit usquam tutus, si propter scandalum evitandum justitia denegetur Imperatori? Sixtus, ut in Decretis habetur, ad Episcopos Hispaniæ persimile monitorium direxit. Mandat enim res ablatas ut quibusdam aliis Episcopis restituant, & adiiciens comminationem ait: *Si non vultis & vos, & Principes vestri à collegio nostro, & membris Ecclesiæ separari.* Non ergo insolitum Papæ monitorium, non injustum, non durum, sed usitatum, sed æquum, sed mitissimum. Nec ferit quemquam, nisi qui post XL. dies, spreta Censura Apostolica, sua negligentia, sua culpa se jugulat. Sic ergo tria, quæ ab initio adversus adversarios ostendere promisimus, impleta sunt. Tresque ipsorum obiectiones evertimus, quas Apostolico Monitorio imputabant. Nam cum crederent illud de rebus Apostolicæ Sedi minime pertinentibus agere, ostendimus litem, quam Cæsar adversus Austriales habet, Romani Tribunalis examini non solum ex plenitudine potestatis, sed ex communi etiam jure pertinuisse. Cum dicerent monitorium adversus res justas, & utiles emanasse, iniquis, & inutilibus obviare illud conatibus voluisse monstrabimus. Cum prædicarent monitorium contra inauditos emissum, non obligare, & auditos Austriales fuisse docuimus, & si audientia defuisset, censuras nihilominus in rebus notoriis habuisse vigorem. Ac tantum ad obiecta, compellationesque probrosas, atque adversantium latratus respondisse sufficiat. In præsentiarum vero quoniam injuste Austriales Romanum Pontificem criminati sunt, haud ægre ferre debebunt, si nos eos juste accusabimus, ostendentes illos, qui Romanum imperium enormi læserunt vulnere, Sedem quoque Apostolicam percutere voluisse, ut qui totius Monarchiæ gloriam, majestatemque persequuntur. Quorum gesta, etsi bono consilio cœpta fuissent, tamen quia Romanus Pontifex prohibebat, aut cessare illos, aut subsistere decuit. *Licet enim*, ut Gregorii sententia est, *numquam fieri malum debeat, bonum tamen ali-*

quando

quando quod agitur, per obedientiam intermittitur. Et Karolus Imperator: *In memoriam*, inquit, *B. Petri Apostoli honoremus Sanctam Romanam Ecclesiam, & Apostolicam Sedem, ut quæ nobis mater est Sacerdotalis dignitatis, esse debeat Ecclesiasticæ magistra rationis. Quare servanda est cum omni mansuetudine humilitas, & licet vix ferendum ab illa Sede sancta imponatur jugum, tamen feramus, & pia devotione toleremus*. At nostri Austriales erecta cervice, cristato capite, rebellibus humeris, quid nobis, & Papæ dicunt? Celebret ipse Missas, nos arma tractabimus. Nihil ad eum de nobis. Si quid præcipit, appellamus. Proh sceleratas, atque horrendas voces! Quid peius aut Vvaldensis hæreticus, aut Saracenus infidelis exclamat? Dent veniam Austriales, oro. Non ipsos, sed facta, dictaque insectamur, & consulentibus magis, quam facientibus irascendum putamus. Appellavimus a Monitorio, dicunt. Quo consilio? qua ratione? qua audacia illudere Apostolicæ Sedi, irridere majestatem illam, Christi contemnere Tribunal volunt? Non Austrialium hanc mentem, sed Consultorum fuisse conjector. Quamvis & isti passionibus jactati, quæ voluerunt, facile crediderunt. Ad quos confutandos necesse mihi est illud attingere membrum, quod de appellatione dicturum quarto loco promisi. Ad quam rem jam benignas aures, precor, adhibete. Appellationis remedium ob communem utilitatem inventum est, ut qui perperam opprimuntur, refugium habeant. Appellationem autem partem esse justitiæ nemo dubitat. Cum vero justitia sit habitus animi, qui communi utilitate servatam suam cuique tribuit dignitatem, non est appellatio recipienda, quæ communi bono adversa est. Eam ob causam tria potissimum considerare oportet appellantem: Ut sit immodice, atque injuste gravatus, ut de minori Judice superiorem appellet, atque ut eum appellet, qui commode possit adiri. Horum si unum defuerit, nihil est, quod appellationi tribuat vires. Exinde cavendum est, ne quid appellatione pendente is innovet, qui appellavit. At nihil horum Austriales observaverunt. Nihil est ergo, quod appellationis jus insit, quando nec gravamen senserunt, nec superiorem appellaverunt, nec judicem, qui posset adiri, nec novitates omiserunt. Ob quam rem monstri simile videri potest in Civitate splendida, & Scholam habente quempiam inveniri, qui talem appellationem tueri præsumat. Non est Austrialium hæc præsumtio. Ex aliorum officina

hæc

hæc prodeunt. Literati sunt, qui has appellationis sagittas emittunt, quorum cæcitatem, sive malignitatem hoc in loco retundemus, quando nulla est Civitas malorum hominum omnino vacua, ac rarum est sine Juda Collegium, omnisque exercitus suum Sinonem habet. Excutiamus igitur hujus appellationis vires. Quid de primo membro putabimus? oppressine sunt Austriales ex Monitorio? Si tenemus, quæ prius dictá sunt, nullum gravamen, nulla oppressio intervenit. Quia injuste agentes juste prohibebantur, & officium erat Romani Pontificis prohibere. Nam *qui non vetat peccare, cum possit, jubet*. Ante sententiam quicumque appellat, reiiciendus est, nisi rationabilem causam habuerit, quæ si probata esset, legitima reputari deberet. Sic in generali Concilio decrevit Alexander. At Austriales, ut præmissum est, super notorio monebantur excessu. Quis potest affirmare gravatum, qui salubre jussus est acceptare mandatum? Quod si raptorem alienæ rei, ac fornicatorem manifestum vetant Canones appellare, si publico in excessu adversus Clericos facto contra delinquentes ad excommunicationis denunciationem proceditur, si minores Judices appellationes hujusmodi non admittunt, quanto magis & apud Principes, & apud majores appellationis subterfugio carebunt, qui & raptores, & invasores manifesti noscuntur? Omnia mala exempla ex bonis originem habent. Appellationem, quæ fuit ad refellendas introducta vexationes, ad injurias isti fovendas trahunt. Sed transeamus ad Judicem, qui appellatur. Majorem hunc esse oportet, ut diximus, eo, à quo est appellatum. Nam majoribus quidem regendi, & jubendi potestas; minoribus vero obediendi necessitas est. Inferior sedes superiorem non obligat. Appellanti non minus, aut par Tribunal adeundum est. In parem pari non est imperium. *Placuit*, inquit Julius Papa, *ut à quibuscumque Ecclesiasticis Iudicibus ad alios Iudices Ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, provocatum fuerit, audientia non denegetur. Quod si minorem, aut æqualem quis Iudicem appellaverit, nudetur auctoritate*. Et ratio quadrat; Nisi enim major, qui appellatur, fuerit, nec exequi sententiam poterit, nec plus sapere videbitur illo, à quo appellatur. In casu autem nostro ab eo Judice appellatum est, qui nullum habet in terris superiorem. Nulla est igitur appellatio. Nec leges audiunt, nec Canones, appellantes à Principe. In Ecclesia vero habere Principatum Romanus Præsul nemo doctæ mentis ignorat.

rat. Non est igitur fas à Romano Pontifice appellare. Quod autem Princeps Ecclesiæ Romanus Præsul existat, compluribus auctoritatibus intelligere licet. *Quamvis omnes*, inquit Pelagius, *per orbem Ecclesiæ constitutæ unus Christi thalamus sint; tamen Sancta Romana Ecclesia Catholica, & Apostolica nullis Synodicis constitutis ceteris Ecclesiis prælata est, sed Evangelica Domini voce, & Salvatoris nostri, Principatum obtinuit. Tu es, inquit Dominus, Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Et Anacletus de Petro dicit. *Hic ergo ligandi, atque solvendi potestatem primus accepit a Domino, primusque ad Fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit*. Ceteri vero *Apostoli cum eodem pari consortio honorem susceperunt, ipsumque Principem eorum esse voluerunt*. Sed voluerunt, quippe quod Salvator ipse voluerat, sicut & Anacletus ipse testatur alibi dicens: *Prima Sedes est cœlesti beneficio Romana Ecclesia, quam, ut memoratum est, Beatissimus Petrus, & Paulus suo martyrio consecrarunt*. Et iterum: *Hæc Apostolica ergo Sedes caput, & cardo, ut præfatum est, a Domino, & non ab alio constituta est, & sicut cardine ostium regitur, sic hujus Sanctæ Apostolicæ Sedis auctoritate omnes Ecclesiæ, Domino disponente, reguntur*. Et ne multa inculcemus, Christiani nomen amittit, qui caput Ecclesiæ militantis Romanum Præsulem non recognoscit. Ergo Princeps est in Ecclesia Catholica Romanus Pontifex, nec superiorem habet, nec parem; Nam Ecclesia militans instar triumphantis ordine Hjerarchico instituta, neque biceps, neque multiceps esse potest. Unus in Cœlo Deus, unus in terra Vicarius, caput Ecclesiæ, Populi Princeps, Christiani ductor exercitus, Romanus Præsul. In cujus auditorio non habet appellatio vocem. Ille non pedaneus Judex est, sed Comite major, Duce superior, Rege celsior, Imperatore sublimior. Et audent appellare? Quis horum non miretur audaciam? Non confundat arrogantiam? Non damnet, ac vituperet temeritatem? Si quis ab Austriæ Duce appellare præsumeret, ne dicam à Rege Bohemiæ, vel Hungariæ, mox appellationis pœnam in carcere cogeretur accipere. Majorem in Austria Ducem, quam Papam in Ecclesia putant. Frustrà igitur conditæ leges, incassum promulgati Canones. Leges non Imperatoris dumtaxat, sed Præfecti Prætorio sententiam appellationi subducunt. Isti jussionem Apostolicam provocationi subiiciunt. Sacri Canones primæ Sedis judicium cunctis mortalibus anteponunt; isti sub

superiore. Audiamus tamen cui superioritatem attribuant, si quid afferant hoc auditorio dignum, si quid habent, quod sibi sperent præsidio, atque adjumento futurum. Generale Concilium, inquiunt, Papa dignius, atque superius est. Quod eum judicat, si aut hæresim sapit, aut schisma nutrit, aut universalem scandalizat Ecclesiam. Ceu Constantiæ definitum, ac Basileæ comprobatum est. Si ita. Nolumus hoc disputationis ingredi pelagus, neque hos grypos aggredi. Anceps quæstio, & in utramque partem a prudentibus viris arbitratum est. Utcumque sit, constat uno solum casu certum, & indubitatum Papam subesse Concilio. Nam si quis in Apostolatu sedens in hæresim labitur; mox Papatu excidit, minorque redditur quolibet Christiano. Nec jam Papa dicendus est, si Schismaticus est, aut eodem morbo laborat, aut in Papatu est dubius. Certus autem, atque indubitatus Pontifex, ut Constantiense decretum innuit, numquam deferri Concilio potest, nisi universalem Ecclesiam scandalizaverit. Quod tunc fieri videretur, cum multi ex diversis mundi partibus conquererentur, idque posset accidere, si Papa vel Sacerdotibus uxores restitueret, vel judicium sanguinis committeret, vel novum ritum non placentem Communitati Fidelium introduceret. Nihil autem horum nunc agitur. Non est igitur Concilium Papa majus, neque appellationi est locus. Nec moveri debemus, quia diebus nostris etiam in minoribus causis & ad Constantiense, & ad Basiliense Concilium vidimus appellari. Nam quæ fiunt extra ordinem, intempestive, temere, tumultuarie, neque jus pariunt, neque vim consuetudinis afferunt. Inter Episcopos, ceterosque Patres conscriptos vidimus in Basilea coquos, & stabularios orbis negotia judicantes. Quis horum dicta, vel facta judicaverit legis habere vigorem? Fuerunt & priscis temporibus generalia Concilia, nec minus magna, nec minus authentica, quam nostra; nec tamen appellationes ab Apostolica Sede receperunt. Hinc verba Gelasii manant: *Ipsi sunt Canones*, inquientis, *qui appellationes totius Ecclesiæ ad hujus Sanctæ Sedis examen voluerunt deferri. Ab ipsa vero numquam prorsus appellari debere sanxerunt, ac per hoc illam de tota Ecclesia judicare; ipsam autem ad nullius commeare judicium, nec de ejus numquam præcipiunt judicio judicari, sententiamque ejus constituerunt non oportere dissolvi, cujus potius sequenda decreta mandaverunt*. Et rursus omnibus Episcopis: *Cuncta per mundum novit*

Eccle-

Ecclesia, scribit idem Gelasius, *quod sacrosancta Romana Ecclesia fas de omnibus habeat judicare, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio: Siquidem ad illam de qualibet Mundi parte appellandum est; ab illa autem nemo est appellare permissus*. Atque ista cursim de majoritate Judicis appellati libasse satis habeamus. Nunc formam inspicere convenit appellationis, ut intelligamus an Judex appellatus adiri commode possit. Tria sunt appellationis capita. In primo non informatum Papam, & informandum appellant. In secundo vel indictum Concilium, vel indicendum. In tertio universalem Ecclesiam appellationis Judicem provocant. Discutiamus haec. Non informatum Papam asserunt. At monitorium docet informatum, atque instructum esse. Aut ergo nescire Papam, quae facta sunt, arbitrantur, & ipsa monitorii narratione vincuntur, in quo & manifestus, & notorius explicatur excessus. Aut putant, quid juris sit, ignorare Pontificem, & stulta ducuntur opinione. Nam etsi omnes Romani Praesules doctissimo Cardinalium Senatu circumsepti, universi juris exuberantem notitiam habeant, pectus tamen Nicolai praeter ignorantiam nihil ignorat. Quo neque doctiorem umquam, neque acutiorem illa in Sede quempiam sedisse crediderim. Sed advertamus scitam, ac pensiculatam appellationem: Romanum Pontificem volunt duorum Judicum gestare personam; ejus, a quo appellatur, & illius, ad quem appellatur. O bone Deus quanti est sapere recte competentia! Modificatum est subtile ingenium: Numquam ego hos audio, quin doctior fiam. Nihil est antiquius, quam bonis, ac discretis convivere viris. Verum timeo, si sic pergimus, ne alias quoque personas conglutinemus, ac non solum appellantem, sed eum quoque, adversus quem appellatur, conjungamus, ac Papam Judicem, reum, actoremque faciamus, atque, si libet, testem. Miror, si non pallet, aut non erubescit appellationis inventor, corruptor juris, falsus interpres Canonum, qui monstra invisa, atq; inaudita introducere nititur. Appellationem quis aliquando ab eodem ad eumdem Judicem Legislator admisit? Non Lycurgus, non ipsi decem viri in Graecia missi, non haec responsa prudentum, non edicta Pretorū, non plebiscita, non Senatus consulta, non principum placita, non hominum quorumcumq; vel barbarorum, mores admittunt. In Civitate fortasse Platonis, quae nusquam reperta est, hoc juris venati sunt adversantes. Ab Aristotelis politia procul hanc demen-

tiam esse non ambigo. Si quis alius hoc affirmare justum præsumserit, leges, atq; Canones hunc seminatorem delirum, mentis inopem, stultumque judicant, ac ex cœtu Doctorum dejiciunt, Musis invisum, & literis. Ineptum est igitur primum appellationis caput, quia vitæ regimen confundit, ac rem novam, inauditam, monstruosam introducit ab omni lege, ac consuetudine reprobatam. Sed adiungunt alterum caput, indictum, aut indicendum Concilium appellant. Lubricus hic locus est, incertus, instabilis. Præcipites hinc etiam adversantes dabimus. Monstravimus supra uno tantum casu ab indubitato Papa Concilium appellandum, neque hunc modo in manibus esse. Irrita est igitur appellatio. Sed concedamus aliquid adversantibus, Ineamus benevolentiam, faciamus amicos nobis de mammona iniquitatis. Fateamur aliquid esse verum, quod scimus esse mendacium. Liceat appellare Concilium adversus Romani gesta Pontificis. Quid tum victoriam hosti relinquemus? Minime. Quid ergo respondebimus? Audite omnes, oro. Concilium aut indictum, aut indicendum provocant. Nemo indictum Concilium audivit, neque indictum est usquam. Sed ajunt promissum esse Regi Franciæ Concilium in ejus Regno celebrandum anno post Jubilæum exacto. Atque cum annus effluxerit, indictum Concilium opinantur esse. Sterili versant litus aratro, inanesque secant avenas. Nihil heic tritici colligent. In tanto negotio levissimus est, qui non re certa, sed opinione movetur, ac ramusculos sequitur, & aniles fabulas. Secundum post Jubilæum agimus annum, mox tertium, si Dominus dederit, ingressuri. Neque indictum accepimus esse Concilium. Quis non intelligit affectatam ignorantiam, atque supinam? Ergo non servat Regi fidem, replicant adversantes. Falsa calumnia. Non enim absolute promissum est Regi Concilium, sed apposita conditione, si ceteri Reges, atque Principes annuerent. At illi magna ex parte contradixerunt. Neque Aragonum, neque Angliæ Regibus, neque Portugalliæ placet in Gallia esse Concilium. Ego quoque jussu Cæsaris in Concistorio publico Romæ in fine anni Jubilæi hanc celebrationem Concilii non sine rationabilibus causis dissuasi. Norant tamen hoc adversarii. Ideo subalternativa loquuti sunt, indictum aut indicendum appellantes Concilium. Garruli magis, quam docti Syllogismorum, captionumque Dialecticarum laqueis confidentes, inanes conflant glorias. Ruent tamen in pe-

tra

ora veritatis allisi, neque frugis, neque operæ quidquam colligent. Quod autem nondum est indictum, aut propediem sessurum non est, neque re, neque spe dici Concilium potest. Quis adeo stulti, ne dicam perversi, aut odiosissimi est ingenii, qui neque natum, neque nasciturum appellet judicem? Legum latores annum ad prosequendam appellationem instituerunt, ex causa quoque biennium. At nostri prudentes decennium tribuunt. Afferunt enim decretum esse Constantiæ singulis decenniis celebranda fore Concilia. Bella res, utilis, pacis altrix, atque concordiæ. Vocabo in *jus*, qui me domo spoliavit, & agris. Jubebitur adversarios restituere res violenter ablatas. Appellabit Concilium. In decennium me suspendet. Quis litium finis? quis decennium expectabit? *Labitur occulte, fallitque volatibus ætas*. Graves expensæ, vita brevis, mille genera mortis appellanti donabunt litem. Sed quid morâ decennii gravor? Vereor ne viginti, ne centum anni fiant, priusquam Concilium celebretur, cujus indictio pro rerum, & temporum conditione ex Romani Pontificis pendet arbitrio. Credo nostros adversantes imitari Areopagitas voluisse, qui dubium, & inextricabilem casum missum ad se ex Asia, cum non viderent, quo pacto solvere possent, ac sententiam ferre, & accusatorem, & reum remiserunt jussos post centum annos ad se reverti. Nec me movet, quod jamdiu Basiliense Concilium asserunt dissolutum, ac novi tempus instare, quod ultra decennium differri non debet. Nam si Romanam Curiam advertunt, dum lapsum est decennium, stultum est terminum, qui præterierit, expectare. Sin Sabaudiensibus aures adhibent, iniqui sunt, qui Concilia singulis decenniis cogere volunt, quando in annos viginti producunt Concilium. Deus labori mortalium dies, quieti noctes indulsit, & quamvis disparibus currunt horis, anno tamen elapso non minus noctis, quam diei tempus effluxit. Quis non Ecclesiæ quoque tempora partiatur, & aliud Conciliari exercitio, aliud otio sine Concilio tribuat? Moderatos esse labores oportet, ac rebus, & tempori universa conjungere, quod Romani Pontificis arbitrio constat esse commissum. Sed utinam jam Concilium sederet, aut, sicut Domini nostri desiderium est, prope dies sedere posset. Nullos magis Sancta Synodus insequeretur, quam somniatores istos calumniarum, & appellationum delusoriarum inventores plecteret; impiam mentem, & brachium perversitatis effringeret; silen-

tium

tium ſceleratis imponeret vocibus, & iniquas machinationes everteret. oſtendens, quia contra ſacros Canones impie agere impune non cedit. Appellatio, quæ ad Concilium interpoſita eſt, ut audiſtis; exploſa eſt, nec illa manebit, quæ univerſalem implorat Eccleſiam. In qua re neſcio, Sophiſtæ noſtri an fonte labra proluerint Caballino, aut in bicipiti Parnaſſo ſomniaverint, qui ſoliti de curſu dumtaxat aſtri, ac ſortis diſputatione fabulari, tam repente Juriſconſulti prodierunt. Auſcultemus verba; examinemus ſenſum. Univerſalem appellant Eccleſiam. Quid eſt hoc, quod vocant Eccleſiam? Non parietes, ut arbitror, hoc nomine, neque tecta templorum accipiunt, ut vulgus intelligit, ſed convocationem Fidelium ſumunt. In hac vero & magni, & parvuli, & viri, & mulieres, & Clerici, & Laici continentur. Hæc ab initio ſuæ nativitatis, quia parvus erat Fidelium numerus, potuit aliquando ſimul eſſe uno in loco. At poſtquam aucta eſt Fides, & *in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*, nuſquam tota convenit. Sed cœperunt haberi conventus plurimorum, in quibus, quia majores aſſerunt, exiſtimati ſunt Univerſalem Eccleſiam vel repræſentare, vel facere, & quæcumque illi ſanxerunt, Univerſalis Eccleſiæ conſtituta dicuntur. Verum conventus hujuſcemodi, qui rite convocati ſunt, nihil aliud, quam Generalia Concilia dici poſſunt. Aut ergo noſtri adverſantes Eccleſiam pro Concilio nominant, & ad ſecundum appellationis membrum recedant, leves, futiles, & importuni alternativam inter eadem ſolicantes negotia, quæ ſolent diverſa conjungere; aut revera Eccleſiam ipſam per orbem diſperſam, Fide tamen unitam, atque connexam intelligunt, Et nihil puerilius, nihil eſt, quod videri poſſit amentius. Nam quomodo hæc appellationis cauſam examinabit, quæ nec adiri poteſt, nec audire, nec audiri? O bene conſulta Conſilia! Perdius, atque pernox inter libros verſatus eſt callidæ hujus appellationis inventor, præſtabilis homo ſapientiæ. Penſiculatius tamen, ut arbitror, & circumſpectius ad extremum judicium appellaſſet. Ceu nonnullos egiſſe accepimus, qui capitalem ſententiam paſſi adventum magni Judicis vel truncati expectant forſitan, & ipſum Deum, ſtellato qui ſedet ſolio, & mundi fræna gubernat, appellationis Judicem conſtituiſſe. Præſtabat; nam Papâ nullus hunc dubitat eſſe majorem. Potuiſſet hic veſtigio virum aliquem mittere, qui ſuo ex imperio cauſam diſcuſſiſſet,

ceu

ceu Danielem puerum contra senes excitavit Susannam falso damnantes. At isti magis armis, quam Deo fidentes Ecclesiam appellant, quæ neque simul potest convenire, neque Judicem deputare, qui litem definiat? Atque sic ex omni parte manci deficiunt, quando & sine causa non gravati, neque oppressi appellant, qui vel ipse est, a quo appellatur, vel nusquam est, vel si est, adiri non potest, & appellationem dubiam, incertam, obscuram, ineptamque faciunt. Complures heic, ut conjector, adversum me murmurant, qui jussiones Apostolicas appellationi subiectas inficior. Si hoc verum est, inquiunt, injuste quammultos opprimi continget. Si causam percunctabor; quia homo est, dicent, Romanus Pontifex, & falli potest, & fallere. Verum hoc ego in quovis Principe dicam. Sed ut temporalis Domini ferimus jugum, nec dirigimus brachia contra torrentem, nec appellare permittunt, sic apud spiritualem Dominum gerendum affirmo. Quot sunt Principes, qui suos subditos, quot civitates, quæ suos cives prohibent appellare? Quæ ratio vetat hos, aut illos provocare? Ne lites, inquiunt, immortales fiant. At hæc ratio tanto fortior est apud Sedem Apostolicam, quanto majores ad eam causæ devolvuntur, super Episcopatibus, super Principatibus, super Regnis, atque Imperiis, quorum controversiæ, nisi celerius sopiantur, bella suscitant, & mortalia in populos prœlia. Quod si errant aliquando Reges, injurianturque subditis, nec resistitur, quia majus timetur incommodum, & minora mala majoribus præferuntur, cur non Papæ quoque tolerabitur error, qui tanto rarius est ab illo Romani culminis throno timendus, quanto maturius illi Sedi consulitur? Regale solium, quod successioni cedit, nonnumquam indocti, atque dementes occupant. In Apostolica Sede qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, in quo nihil sapientiæ, nihil scientiæ, nihil industriæ desit, sacri Senatus discussione eligendus collocatur. Quod si desunt aliquando acquisita per meritum, sufficiunt quæ loci meritum testantur. Nimirum igitur Sancti Patres Spiritu veritatis impulsi, ab hujus Sanctæ Sedis appellari judicio vetuerunt, in qua Princeps sedet, & caput omnium Ecclesiarum. Hinc illud Innocentii: *Nemo judicabit primam Sedem, justitiam temperare desiderantem; neque enim ab Augusto, neque ab omni Clero, neque a Regibus, neque a populo judex judicabitur*. In gestis autem Bonifacii Martyris scriptum est,

& in-

& inter decreta relatum, *nulli fas eße primam reprehendere Sedem, etiamsi catherVatim Romanus Præsul innumerabiles populos secum traheret in gehennam, quia cunctos ipse judicaturus a nemine judicandus est, nisi deprehensus fuerit a Fide devius*. Instat quispiam: At homo est. Hunc atque illum non digne opprimet. Malum hoc esse quis neget? Si malum, cur non malum appellatione summoveam? Respondeo, ne gravius feras malum: Duo sub Principe litigabant. Quæro abs te, an illos esse invicem amicos censes? Dices: si se diligerent, lites dimitterent. Ergo se oderunt. Non negabis. Quid esse Principi ergo illos existimas? Nihil mali scies. Interroga iterum, Principemne litigantium alterum verisimiliter oppressurum, an illos inter sese invicem oppressionem quæsituros judicabis? Dices, nisi desipis, illud dubium, hoc certum. Nam litiganti supplantare collitigantem unicum studium est. At qui sententiam Principis appellationi subiicit, victorem victo, adversarioque submittit, quia nec vitæ suæ, si possit, ignoscat. Qui vero appellationem aufert, arbitrio Principis subditos addicit, quem veluti patrem sperare benignum, & suis affectum juribus debent. Quod si cui jus, & a quavis sententia, & a quovis Judice provocare licebit, quid aliud erit, quam indulgere omnibus, ut aliena invadant, rapiant, spolient, qui potentiores sunt omnia tollant, qui minus habent virium serviant, jaceat justitia, judicium dormiat, fileant leges inter arma, & ad id tempus revertamur, in quo mortales fuerunt, antequam Reges crearentur, seu jura conscriberentur, quando brutorum more viribus homines, non ratione certabant? At hoc non expedit Reipub., neque communem servat utilitatem. Non est igitur justum, neque appellatio justitiæ pars dici potest, quæ communi bono adversatur, qualis est ab Austrialibus interposita, qui Sacrosanctam Apostolicam Sedem, summumque orbis Senatum, in quo mundi lumina resident, minoris auctoritatis existimant, quam Viennensem Consulatum, quem licet boni viri, tamen indocti, atque ignobiles regunt, quando ab illo probant, ab hoc negant appellationis esse remedium. Ceterum jubentibus Imperatorum legibus, ac Sanctorum Patrum decretis, appellatione pendente, nihil esse innovandum constat, atque hoc appellanti potissimum incumbit. Videndum est an Austriales a novitatibus abstinuerint, & an legi paruerint, qui legis auxilium quærunt. Notorium est, quod dicam, non tamquam suspenderit,

rit,

rit, sed tamquam sustulerit appellatio Monitorium. At non velut prohibiti, sed velut jussi bellum gerere sic Austriales se habuerunt. Nam exhibitore Monitorii comprehenso, & affecto contumeliis, in carcerem conjecto, mox arma sumserunt, indicentesque bellum, Cæsarem, ut eorum verbis utamur, diffidaverunt, atque ad inferendum damnum priores egressi sunt, nolentes addere moram sceleri, aut metiri, quod auderent. O cœca nocentium consilia! O semper audax, semper timidum scelus! Si nihil obligat Austriales Monitorium, cur festinant includere bajulum? Si appellationi confidunt, cur novitates inducunt? Sed procedit ulterius contumacia, atque ad excusandas excusationes in peccatis ex sacris literis, quæ non capit, exempla perquirit. Asina, inquit, Balaam, cum nimis urgeretur, restitit, atque in vocem miraculose prorupit, licere populis indicans duriora Prælatorum imperia refutare. Et Paulus Apostolus in faciem Petro sese asserit restitisse. *Æquanimiter etiam laturum sese* Romanus Pontifex asserit, *si quis ejus mandato non paruerit, quod sine scandalo adimpleri non poterat*. Et iterum: *Aut mandatum*, inquit, *nostrum diligenter adimpleas, aut per literas tuas quare adimplere non possis, rationabilem causam prætendas*. Quibus exemplis volunt adversantes non errasse Austriales summi Pontificis monitorio resistentes. Sed absunt a vero sensu, sacrisque Codicibus, & Canonibus abutuntur. Asina enim non suo consilio, sed Dei jussu, & Angelica suggestione sessoris imperio restitit, significans Deo magis, quam Prælatis parendum. At cum nostri Austriales adversus Apostolicam monitionem nullam divinitus acceperint jussionem, non latet eos contumaciter restitisse, pœnamque mereri. Nec Pauli se possunt exemplo tueri, cum ille in re Fidei Petrum arguerit, quia non ambulabat ad veritatem Evangelii; Nihil enim tale nunc geritur; Nec Austrialis quisquam est comparandus Apostolo, cui revelata sunt secreta cœlestia, qui ascendit ad tertium Cœlum, & vidit arcana Dei, quæ non licet homini loqui, Magister gentium, prædicator veritatis in universo Mundo, par Petro in honore, & in passione socius. Quod vero de Romanis Pontificibus addunt, id, qui sapiunt, caute, solicite, ac religiose suscipiunt, nec locum habere affirmant, ubi mandatum ex certa scientia, atque causa cognita processit, ceu verba ipsorum Pontificum manifestant. Nam cum patienter sustinere se dicit, si factum non fuerit, quod prava

sibi insinuatio suggessisset, indicat se, cum præciperet, non plene cognovisse negotium. At monitorium nostrum, ut ante docuimus, discussis, ac cognitis plenissime rebus emanavit. Alioquin corrumpitur, atque dissolvitur officium omne Superiorum, si quis ad id, quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non deliberato respondeat, & plus sapere velit, quam sit necesse. Quamquam longe diversus est casus noster, in quo Austriales non solum non implevere mandatum, sed contemserunt, & abjecerunt, & quod erat omnino contrarium expleverunt, ac si religio sit, quod Romana Sedes imperat, ejus oppositum observare. Adversus quos Adrianus Papa in hunc modum scribere invenitur: *Generali decreto constituimus, ut execrandum anathema fiat, & velut prævaricator Fidei Catholicæ semper apud Deum reus existat, quicumque Regum, seu Episcoporum, vel potentum deinceps Romanorum Pontificum censuram in quoquam crediderit, vel permiserit violandam.* Quas ob causas intelligere jam omnes, qui adsunt præsentes, arbitror injustas, atque iniquas esse illorum querelas, qui consulentes Austrialibus, & illorum facta probantes Sanctissimi D. N. Nicolai monitiones accusant. Qui cum sint quasi culpabiles, & magna digni correctione, Apostolicæ Sedis Sanctę decreta calumniantur, violatores legum, contemtores Canonum; corruptores Evangelii, & omnis honestæ consuetudinis perversores, quos ab Ecclesia repellendos, nisi resipiscant, & humili confessione peccata deplorent, nullus juris peritus ignorat. Nam qui luporum feritatem præ se ferunt, qui canum rabiem imitantur, quibus est venenum lethale serpentum, & omnis cruenta sævitia bestiarum, nullo pacto sunt in Ecclesia retinendi, sed excludi, abscindique debent, ne columbas, ne oves Christi sæva, & venenata contagione prædentur. *Eant, eant igitur hujusmodi pestes hominum, & relinquant Collegium Christianum heretici perversores, quando conjungi, & cohærere non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas,* ut Cypriani facundissimi viri, & gloriosi Martyris est sententia. Ac tantum adversus maledicta, & malefacta nostrorum adversariorum loquutum esse sufficiat. Ceterum cum Monitorium Apostolicum perspicuis, ac manifestissimis rationibus sit defensum, quod super rebus ad Romanam Sedem pertinentibus adversus delinquentes, & notorios

rios malefactores etiam auditos emanavit, cum appellationem interjectam nullo jure subsistere posse monstraverimus, cum multis in rebus Austriales peccavisse sit dictum; exposcit tempus, ut quod ultimo loco de Romani Pontificis Domini Nostri Sanctissimi Nicolai Quinti desiderio, & intento promisimus, in medium afferamus. Quod gravissimo, & ornatissimo Conventui vestro (benignas aures adhibete) palam succincte, ac brevissime faciam. Quamvis offensus horrendis maledictis, compellationibusque probrosis jactatus sit Dominus noster clementissimus, non tamen ultionem expetit, cujus memoria præter injurias, quicquid accepit, tenacissime servat; sed illius vestigia sequens, cujus vices in terris agit, peccatoris conversionem, non mortem appetit. Duo sunt, quæ ad vestram congregationem hortatur intendere. Alterum est, ut componendæ paci operam detis; alterum ut Austriales commoneatis, ut Apostolicam Sedem more majorum suorum veluti matrem, & magistram veritatis cum digna reverentia prosequantur, humilitatem pro superbia, devotionem pro blasphemia, obedientiam pro contumacia rependentes. Intellexit pietas Apostolica inclytum Regem Ladislaum, quamvis adhuc impuberem, & annis tenerum Imperatoriæ majestatis tutelam exivisse, atque in aliorum veluti regnaturum venisse manus. Res adhuc turbidas esse, ac non simultates modo, sed odia videri aperta inter Cæsaream Serenitatem, & eos, quorum consilio Rex Ladislaus regitur. Idque molestum est, ac acerbum Domino nostro, qui ex odiis bella, ex bellis infinitas oriri calamitates noscit. Cupit ergo vestrum esse studium, vestramque curam, ut omnem discordiæ fomitem amoveatis, pacemque componatis, quia nihil est illi mundanæ machinæ motori, atque rectori, quod vel in terris, vel in Coelis fiat acceptius, qui nec locum habitat nisi pacatum, dicente Propheta: *Et factus est in pace locus ejus*. Maxime autem eo diligentiam ferri, atque intendi vestram hortatur, ut res, quas in hac conventione suscepistis agendas, ita ordiri conemini atque contexere, quod Imperator Regi, & Rex Imperatori indissolubili caritatis vinculo reconcilietur, ut inde paterna dilectio, & hinc filialis affectio ferveat, tantumque se invicem observent, ut proximitatis, & sanguinis jura amoris, & benevolentiæ superentur officiis. Quæ res si vestro conatu peragantur, ut sperandum est, uberes Christianæ Reipub. fructus parabunt. Cum nihil magis Christianitati conducat, quam Regnum illud

Hungariæ, quod pro muro contra Turcos Fideles habent, & Imperium, quod est Regnorum caput, & culmen, mutuis sese obsequiis, ac beneficiis superare contendant. Quo in negotio si quid est, quod Sedes Apostolica aut opis, aut operis impertiri posset, id promtum, paratumque offert. Cui Prophetica semper in oculis est præceptio: *Declina a malo, & fac bonum, inquire pacem, & persequere eam.* Cui non sufficit pacem quærere, nisi inventam, fugientemque omni studio persequatur, sciens quia magister, & Dominus Salvator Christus cum in terris ageret, nullum majus, quam serendæ plantandæque pacis studium habuit, quo nascente, quo prædicante, ac secundum carnem moriente semper annunciatam novimus pacem, cujus nomine nihil dulcius, qua re nihil jucundius, aut salubrius inter mortales inveniri potest. Quæ licet nonnunquam difficulter obtineatur, obtenta tamen carius, ac diligentius possidetur. Complurima de bono pacis afferre possem; sed omnia norunt prudentissimæ, atque oculatissimæ dignitates vestræ, quæ in dies res parvas concordia crescere, dilabi magnas discordia cernunt. Quibus autem modis componi lites omnes, ac refrigerari ferventes ira animi possint, scientibus supervacuus est labor exponere: Nec suis est docere Minervam. Transeo ad secundum Sanctissimi Domini Nostri optatum, quod Prælatos præcipue, virosque doctrina pollentes inspicit, quales esse quamplures in hoc auditorio non est dubium. Vos igitur vos, inquam, juris, ac sacrarum literarum Interpretes, vosque mundi lumina, vos qui lucernas ardentes tenetis in Domo Domini, quæ est Ecclesia, vos ad innocentiam simplices, & cum simplicitate prudentes, vos Apostolica magnitudo requisitos, oratosque facit, ut solicito corde Austriales commoneatis, ne jussiones Apostolicas respuentes, Ecclesiæ claves irrideant. Quoniam si Christiano censeri vocabulo cupiunt, si sapientiam Dei Patris sequi Filium volunt, Evangelio necessario credent, quod Petrum Ecclesiæ pastorem constitutum voce Salvatoris edocet, & animas ligandi, atque solvendi Pontificium accepisse. Quod autem de Petro, idem de successoribus ejus sentient, si Regni æterni, & hæreditatis Christi optaverint esse participes. Quia non ad unam solum personam Vicariatum suum extendit Dominus, sed gradatim per vices electionis usque ad finem mundi propagavit dicens: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Hinc Hieronymus ad Damasum Papam scribens:

Cum

Cum successore Piscatoris, inquit, *& cum discipulo Christi loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, Beatitudini tuæ, idest Cathedræ Petri communi consortior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc Domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Noe arca non fuerit, peribit regnante diluvio*. Quod si hæc Austriales suopte ingenio non capiunt, instruite illos in caritate non ficta, atque commonitos facite, ne his auscultent, qui resistendum Apostolicæ Sedi consulunt, & alios rebellantes in exemplum adducunt, dicentes: Erimus nos sicut & ceteri, qui Romani Pontificis auctoritatem ignorant. Quibus vocibus nihil esse aut sceleratius, aut periculosius potest. Quod si neque rationibus, neque Sacrorum Canonum vinci auctoritatibus possunt, exemplorum saltem copia moveantur. Omnes enim, qui ab initio nascentis Ecclesiæ in hanc usque diem Apostolicæ sublimitatis impugnare conati sunt eminentiam, in ruinam cum Lucifero dati clades maximas inciderunt. *In Oriente*, sicut Hieronymus ait, *Lucifer ille, qui ceciderat, super sidera posuit thronum suum, ubi obruta sulcis frumenta in lollium, avenasque degenerant*. Ægyptus, & Lybia, dum Christum, qui Romæ prædicatur, audire contemnit, Pseudo Prophetam Mahumetum admittit, & sequitur ad Infernum. Græcia dum superbit, ac Romanæ Majestatis Primatum negare præsumit, servire Turcis cogitur, & hostibus Christiani nominis tributum pendere. Quid Regnum Bosniæ referam omnibus gentibus despectum, atq; invisum? Quid profuit in Bohemia nonnullorum temeritas, qui dum Romanam Ecclesiam insequuntur, se ipsos conterunt, ac florentissimi Regni non opes solum, sed templa Sanctorum, ac ædes, & palatia nobilissima Dominorum evertunt? Qui dum nolunt Archiepiscopi, & aliorum Prælatorum jussionibus subiici, turpissimorum Apostatarum Procopii Rasii, & Petri cujusdam Anglici tolerare jugum coguntur, atq; illos habere præpositos, quos vix stabuli, aut popinæ famulos antea recepissent. Advertant hoc, & contremiscant, qui Romanum Pontificem, sacrumq; Collegium insectantur. De quibus Hieronymus: *Apud vos*, inquit, *solos incorrupta Patrum servatur auctoritas*. Et iterum: *Vos estis lux Mundi, vos sal terræ, vos vasa aurea, & argentea*. Et iterum de Papa: *Quicumque non colligit tecum, dispergit*. Nec sibi blandiantur dicentes: si Romanam Ecclesiam reliquerimus, male

illi

illi erit, multi deficient, pauci eam sequentur; Nam quamvis dolet Ecclesia de perditione ovium, cum tamen incurabiles sunt suopte ingenio, morbidas oves extra septa propellit, ne morbida facta pecus totum corrupat ovile. *Nemo existimet bonum virum*, ut Cyprianus tradit, *ab Ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus, nec arborem solida radice fundatam procella subvertit. Inanes paleæ tempestate jactantur. Invalidæ arbores turbinis incursione vertuntur.* Sciant qui volunt ab Apostolico secedere fundamento, se debiles arbores, & viles paleas esse igni rapacissimo celerrime comburendas, & quamvis sequaces habeant, non tamen minus ardebunt. Romanus autem Præsul cum Joanne Apostolo dicet: *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Oportet*, inquit Doctor Gentium Paulus, *hæreses esse, ut probati manifesti sint in nobis.* Nam sic probantur Fideles, & infideles deteguntur. Sic etiam ante judicii diem heic quoque justorum, atque injustorum animæ dividuntur; Ecclesia tamen in suo splendore integra perseverat, pura, candida, ac Domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrigens. Unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Qui sunt, qui dicunt: ab Ecclesia recedamus? Avelle radium solis a corpore; divisionem lucis unitas non capit. At qui relinquunt Ecclesiam, vivificationis amisso spiritu, Deo, & Angelis ejus evestigio moriuntur. Ab arbore frange ramum; fructus germinare non poterit. A fonte præcide rivum; præcisus arescet. Eligant igitur Austriales, an cum Romana salvari Ecclesia velint, an perire cum persequutoribus ejus. *Elegi abiectus esse in Domo Domini*, canit David, *magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* En solidam, & inconcussam fidem. En virum juxta cor Domini repertum. Mendicare inter bonos, quam inter malos abundare mavult. Quid Austriales agant, quibus cum veritate manentibus felicitas, cum falsitate recedentibus miseria repromittitur? O exuberantem divinæ misericordiæ largitatem! O infinitam superni Regis benignitatem! quæ sectatoribus suis non futura solum in Cœlis, sed in terris quoque præsentia, & amplissima dona pollicetur, dicente apud Matthæum Domino: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Et virum, *qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit*, beatum esse, & omnia, quæcumque agat, prosperitatem habitura, Regius Propheta confirmat. Et apud Malachiam:

chiam: *Probate me*, inquit Dominus, *si non aperuero vobis cataractas Cæli, & effundam vobis benedictionem usque ad abundantiam, & increpabo pro vobis devorantem, & non corrumpent fructum terræ vestræ, neç erit sterilis vinea in agro, & beatos vos dicent omnes gentes*. Vos ergo Patres Fide ferventes, qui Scripturarum integram habetis notitiam, & incorruptos sapientiæ haustus ebibistis, scientes, quia Deo animam, mundo famam, proximo curam, patriæ honorem, Imperio reverentiam, Romanæ Sedi fidelitatem debetis, omni studio, & officio vel uno hoc opere satisfacietis, si ex desiderio Summi Pontificis Domini Nostri Nicolai Quinti quod jus, quod ratio, quod veritas præcipit, Austrialibus prædicantes, sic nobilitatem, & plebem instruxeritis, ut pertinaciâ dimissâ salutis suæ cupidi, ac soliciti Sacrosanctæ Romanæ Sedis non ultionem timere, sed sperare veniam mereantur.

IN ORATIONEM ÆNEÆ SILUII DISQUISITIO

Ad Illustrissimum, ac eruditissimum Virum PROSPERUM MANDOSIUM, Romanum Patritium, & S. Stephani Equitem.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Res gestæ Æneæ Siluii summatim recensentur. Præpositus Basilicæ Laurentianæ Mediolani is fuit. Caussa, & argumentum hujus Orationis. Quid senserit Æneas de Summi Pontificis auctoritate. Maimburgus, ac Launojus refelluntur. Opera Æneæ nondum vulgata numerantur.

QUam impensum, Mandosi clarissime, fuerit, sitq; adhuc tuum in illustrandis antiquitatibus Urbis studium, nihil est quod commemorem, illam enim famæ mensuram apud eruditos obtinuisti, quæ tibi æternitatem nominis facile promittat. Gratissimum igitur tibi futurum arbitror, Orationem hanc intueri, quam Pius II. antequam Romano diademate fulgeret elucubravit, & unde tibi multa suppeditari possunt in Urbis ornamentum. Et ego quidem, si laudatoribus Æneæ Silvii fama indigeret, sique tua eruditione, ac patientia abuti fas esset, grandem Panegyricum, atq; satis amplam de illo Historiam contexere heic possem. Verum neq; operis mei ratio, neq; tua sapientia longius evagari me sinunt, quam ut summatim illius gesta pertexam, ut proposita Oratio magis illustretur. Me itaq; in nonnullis continebo, quæ Æneã ejusdem auctorem apud nostros Mediolanenses altius commendent. Equidem hujus celeberrimi viri tum eloquentiam, tum ingenium maximi semper duxi, atq; miratus sum, illique plures omnium nomine gratias habendas reor, quum literas temporibus suis adhuc in squallore jacentes exemplo non minus quam liberalitate ad non mediocrem splendorem evexerit. Qua ex cura quantum illi beneficium Christiana Respublica rependerit, ex collato in illum summo Pontificatu apertissime discas. Ad hoc autem supremum in terris fastigium & virtus, & fortuna veluti manu illum apprehendentes adduxerunt, quod paucis commemorabo. Illi Picolomineorum familia Senensis & antiquitate, & nobilitate præstans lucem primam dedit. Diu in patria versatus, bellorum tumultu, ac plebis in Nobiles odio urgente, voluntarium elegit, aut coactus est subire exilium, melioremq; alibi sortem quære-

re.

re. Dominico Capranicæ primum, deinde Nicodemo Scaligero Frisingensi Episcopo a secretis fuit. Tum apud Bartholomæum Vellatem Vicecomitem Novariensem Antistitem idem munus exercuit, atq; ab isto ad Nicolaum Cardinalem Albergatum transiit, cui ab epistolis itidem fuit. Multam inde operam ad negotia Basiliensis Concilii contulit, ubi alieno consortio, & ætatis nondum firmæ imprudentia deceptus Eugenio Quarto legitimo Urbis Pontifici parum æquum se præbuit. Mediolanensem S Laurentii Præposituram, ad quam evectus fuerat, diu non tenuit. Hinc Tridentinum Canonicatum adeptus, mox Sarantanæ Vallis Parochialem Ecclesiam rexit, & ab illa ad Ecclesiam S. Mariæ Aspacensis in Bajoaria translatus, Frederico Tertio Romanorum Regi titulo Cancellarii, aut Secretarii adhæsit. Hujus cura Tergestinæ Sedis primum, dein Senarum patriæ suæ Episcopus renunciatus, & Sacro Cardinalium Collegio adscriptus, tandem Callisto in Romana Cathedra successit, Pii Secundi nomine assumto. Sic per summos labores, quamplurimas legationes, magnamq; ingenii, ac prudentiæ contentionem Picolomineus ad eam dignitatem venit, quæ Cœlo proxima nullam in terris majorem habet. Verum, quia inter Æneæ dignitates Mediolanensis Præposituræ meminimus, ab re futurum non arbitror, si de illa aliquid in præsentia edisseram, quum non infimum sit hujus magnæ Urbis decus, tantum virum olim sibi per beneficia obstrinxisse. Erat Philippo Mediolanensium Duci apprime carus Æneas, tum quod vir providus, magnoq; præditus ingenio videretur, tum etiam quod in Concilio Basiliensi plura pro Mediolanensibus egisset. Non exiguam quoq; gratiæ mensuram impetraverat Æneas a Francisco Pizolpasso Mediolanensi Archiepiscopo, viro illis temporibus pietate, ac eloquentia clarissimo, ad quem conscripta etiam legitur Epistola 19. lib. 1. Quare quum diem extremum clausisset Præpositus insignis Basilicæ S. Laurentii Mediolani, Franciscus Antistes ad eam dignitatem Picolomineum promovit. Id ubi rescitum Basileæ, continuo omnes Synodi Patres hujusmodi electioni calculum suum addidere. Sed Isidorus Rosatensis Æneæ æmulus in generali concione obstitit, atq; in hæc verba erupit: *Quid agitis Patres? electivam Præposituram Æneæ homini extero committitis? beneficia in terra Mediolanensi absq; voluntate Principis de vobis optime meriti confertis? Cives, & Doctores spernitis?* Ad hæc Æneas: *Vehementer*, inquit, *admiror Patres optimi Isidorum adversum me verba facere, qui nuper ex Mediolano reversus literas Philippi Ducis ad me detulit, quibus ille Princeps gratias mihi agit, quod ejus causam hoc in loco peroraverim, atq; ob eam rem gratum sibi esse affirmat in ejus ditione quodcumq; Sacerdotium me acceptare, cujus libenti animo possessionem sit mihi daturus. Non igitur ille me extraneum habet, neq; nova res est unius regionis homines in altera dignitates habere, si modo linguam norint, nam & Archiepiscopus ex Bononia Mediolanum venit.* Ad quæ Isidorus

quum responsurus assurgeret, universorum adstantium clamore compressus obmutuit. Quid autem Æneæ post hæc acciderit, ex ipsius oratione, licet longa, quam ex verbis meis, clarius intelligetur. Scribit itaque Epist. 30. lib. 1. ad Guinifortum Barzizium *utriusq; Iuris Doctorem, Ducalemq; Secretarium*, cujus in hoc eodem libro mihi sermo recurret, dum ejus elegantissimam Orationem producam in nuptiis Philippi Bonromei recitatam, atq; inter alia hæc ait: *Vacavit alias in Basiliensi Concilio Præpositura S. Laurentij Mediolanensis, eamq; mihi S. Synodus, quam tunc omnes recognoscebant, illico contulit. Princeps Mediolanensis alium ex domo Landrianorum eligi fecit, & dari ei possessionem. Eugenius cuidam Leonardo Vercellensi de illa providit. Veni ergo Mediolanum, favoreq; amicorum, & ex gratia Principis, excluso, qui jam erat intrusus, possessionem obtinui, moxq; iussu Ducali Basileam repetii. Ab hinc triennium pestis magna Concilium invasit, Dux suos revocavit. Ego quia bonũ officium ibi habebam, recedere non potui, morbum incidi, subitoque orta fama est me mortem obiisse. Scitum est id Mediolani. Leonardus, cui Eugenius providerat, sublatum me de medio gaudens possessionem Præpositura postulat, obtinetque. Ego postmodum convalescens, & audiens me spoliatum scribo literas ad amicos, facio fidem me vivum esse, peto restitui. Sed quia Basileæ eram, nunquam obtinere potui, credoque nunquam Principi fuisse rem expositam.* Tum Guinifortum rogat, ut apud Philippum Ducem caussam istam agat, judicemque exposcit aut Mediolanensem Archiepiscopum virum, ut ait, sanctissimum, aut Novariensem Pontificem integerrimum patrem. Ad horum primum Epist. 29. scribens hac de re iterum meminit. *Si quando*, ait, *Matthæus de Vngrano ad te venit, meo nomine salvus esto, id quoque de Candido dixerim eloquentiæ fluvio, Guiniforto Ducali Secretario apprime merito, cui super re mea Præpositura scribo*. Quum Guiniforti officia nihil Æneæ profuissent, censuit is ex usu sibi futurum aliena uti opera, animumque Mediolanensis Ducis alia ratione flectendum. Quare impetratis a Frederico Romanorum Rege, cui tunc a secretis erat, commendatitiis ad ipsum Ducem literis, Nicolaum quoque Arzimboldum Ducalem Consiliarium, & Franciscum Bossium Doctorem eximium, a se scriptis Epistolis convenit, eisque rem suam enixe commendavit. Leguntur Epistolæ istæ inter ejus opera lib. 1. Epist. 47. & 48. In priore hæc habentur. *Suscepi, non sunt multi dies, literas tuas, quibus mihi spem facis velle te curam suscipere, ut Præpositura mea mihi restituatur, qua conficta morte spoliatus sum &c.* Additur: *Scribit Majestas Regia in favorem meum juxta copiam, quam heic inclusam mitto. Cum hac poteris audacius meum negotium aggredi*. In altera vero ad Bossium Epistola eadem confirmat: *Exinde*, ait, *scribit Rex illustri Principi Duci Mediolani in favorem meum, petitque Præposituram mihi restitui &c.* Extat etiam inter Æneæ opera Epistola 173. quæ est memorati Arzimboldi (nescio tamen

cur

cur illic Jacobus appelletur, perperam credo) ad Æneæ literas responsio. Inquit autem: *Ego quod de Præpositura mihi addidisti onus libens & amplector, & ad exitum usque perducam, vires aut ingenium modo non defuerint.* Data est hæc Epistola Anno Christi 1444. die 13. Octobris. Verum tot officia, tot pro Ænea patroni apud Philippum Mariam Mediolanensium Ducem ne hilum quidem profecere. Quapropter Æneæ constitutum fuit ad ipsum Ducem literas dare, quibus se adhuc in vivis agentem testaretur. Sic igitur exorditur Epistolam quinquagesimam tertiam: *Si essem mortuus, sicut de me adversarii mei tuam Celsitudinem instruxerunt, minime has literas modo scriberem, nisi & mortui etiam scribant. Ego tamen ex divino munere adhuc aura fruor, sumque Serenissimi Domini nostri Regis Romanorum Secretarius &c. Nunc mortuus fingor &c. quare supplico, ut tua Clementia velit considerare, mihique Ecclesiam meam S. Laurentii mandare restitui, quod faciens non solum me emtum habebit, sed Regi etiam nostro, qui pro me scribit, complacebit.* Quis denique victum tot arietibus in tanta justitiæ cognitione Philippum non crederet? Attamen nihil Æneæ caussam juris rationumque favor juvit, & coactus vir præclarissimus veterem dignitatem oblivisci. Quum vero eodem Anno Christi 1444. die 13. Decembris ad Philippum scribere iterum decrevisset, animum suum, justamque offensionem dissimulando non fuit, inquit enim: *Etsi favoris mihi non multum hactenus tua Celsitudo impenderit, quæ post traditam mihi Ecclesiam S. Laurentij Majoris Mediolanensis possessionem, spoliatorem meum præter jus, & contra literas Regias in meum favorem sæpius scriptas tuetur, in tantum tamen illustri Celsitudini tuæ sum deditus, ut prætermittere nullatenus possim, quin novitates ad nos delatas eidem significem.* His ita de Ænea Silvio ad satietatem relatis, quibus antiquissimam pro studio meo S. Laurentii Basilicam illustrare contendi, transeamus ad Orationem, quam nunc primum publici juris facio. Recitata in nostro Codice dicitur Anno Christi 1453. sed potius 1452. scribendum fuerat; etenim testabatur ipsemet Æneas sibi tum secundum post Jubilæum agi Annum, & mox tertium adventurum. Ut autem hujusce concionis argumentum clarius ipsis Lectoribus pateat, brevibus colligam. Sed quis hoc melius præstet, quam ipsemet Æneas? Scilicet aliis in locis idem Historiæ caput elegantissime tractavit tum in Epistolis, tum in Historia Austriali, quam calamo descriptam in Bibliotheca Ambrosiana servamus. Illam & ego descripseram, quum inter Æneæ scripta luci hucusque surrepta gemmam pretiosissimam tam diu latere ægre ferrem. At sero tandem ex Actis Erudit. Lipsiens. Tom. 2. Supplem. didici, ante annos paucos in publicum prodiisse operâ Boecleri V. C. Illic autem Frederici gesta luculenter explicantur, quæ majoris compendii gratia exprimam ego ex ejusdem Æneæ Silvii Historia de Europa cap. 22. ubi de Austria. Inquit igitur: *Austriam describere hoc loco haud necessarium existimamus,*

mus, de qua propriam Historiam edidimus. (Historiam Austrialem designat, quam non ita pridem diximus publica luce donatam) *In ea Provinciales post obitum Alberti Cæsaris Frederico se commiserant ea lege, ut si masculum prægnans Regina pareret, tutor ejus esset, si feminam, terræ Dominus. Nato Ladislao, tutelam ejus Fredericus accepit. Petentem Italiam Cæsarem rogaverunt Austriales, uti Ladislaum, qui jam propemodum adolevisset, in paterna hæreditate apud se dimitteret. Rejecta petitione, auctoribus duobus Vlricis, altero Ciliæ Comite, & Eyezingero, sumtis armis rebellavere. Redeuntem ex Italia Fredericum apud Novam Civitatem obsidione cinxere, & quamvis a Nicolao Pontifice Maximo jussi essent, ne tutelam Cæsaris impedirent, contemtis Apostolicæ Sedis mandatis, & tantæ majestatis auctoritate derisa, sceleratum propositum tenuere. Docta eo tempore Viennensis schola indoctam sententiam protulit, quæ per appellationem ad futurum Concilium interponendam suspendi posse Romani Præsulis mandata rescripsit. Civitas Viennensis, & omnis Austria ex eo tempore semper in armis fuit &c.* Quum ita se haberent rebellis Austriæ negotia, Nicolaus Quintus Pontifex Maximus & suam auctoritatem pessumdari, & justitiam Frederico faventem a refractariis populis labefactari intelligens, Æneam Silvium eo tempore Senensem Episcopum Nuncium, ac Oratorem suum per Bohemiam, Moraviam, Austriam, aliasque provincias constituerat, eique in mandatis dederat, ut Religionem iis in oris restitueret, pacem aleret, atque in perduelles animadverteret. Extat de hoc Pontificium Diploma penes Raynaldum in Annal. Anno Christi 1452. num. 6. uti etiam solemnis monitio ad Austriæ populos missa. Ubi mentem Romani Pontificis Austriales didicere, convocatis Doctoribus appellationem hujusmodi interposuere, quam ex laudatæ Historiæ Austrialis libro quinto depromsi: *Quoniam Pontifex Maximus Imperatoris Frederici suasionibus motus ea nos facere jubet, quæ nec nobis, nec Domino nostro Ladislao conducunt, gravesque pœnas in nos minatur, nisi parverimus, cum id nobis oneris sit, arbitrantes eumdem Pontificem, ut res inter nos & Imperatorem Fredericum sese habent, ignorare, ab eo parum instructo ad eumdem instruendum, docendumque magis, sive ad Concilium Generale indictum, seu indicendum, vel demum ad universalem Ecclesiam appellamus.* Picolominei tum Nuncii Apostolici munere fungentis animum pupugit tam imprudens Austrialium appellatio, adeoque adversum sacris Canonibus consilium. Quare suum esse continuo censuit, inconsultum illis populis effugium præripere, & ab eorum contumeliis sanctam Petri Sedem vindicare. Quam erudite, quam graviter, quam eloquenter idem præstiterit, ex ejus verbis melius dijudicandum aliis relinquo. Equidem hanc omnium, quas Æneas composuerit, elegantissimam Orationem duco, si Historiæ fidem, ac monumenta spectes, si argumenta pro Romani Pontificis auctoritate allata perpendas. Neq;

vero

vero ulla nostris temporibus magis opportuna occasio occurrere poterat, ut hæc Oratio in publicum prodiret. Siquidem illam audacissimis quorumdam scriptis obiiciemus, qui vel inter Catholicos in sanctam Sedem debacchantur, parvum modestiæ pensum habentes, nullum veritatis. In illos quidem calamum hucusque strinxere Eminentissimi duo S. R. E. Cardinales Cœlestinus Sfondratus, & Aguirre, viri eximia eruditione præditi, quorum conatibus si hæc Æneæ Silvii lucubratio accedat, nullus dubito, quin maximum meliori caussæ pondus accedat. Quod enim est ad summi Pontificis in Principes, ac humana potestatem, en illam ab Ænea luculenter probatam, atque summo eloquentiæ robore ab Austrialium injuriis defensam. De appellationibus a Romana Sede ad universale Concilium nihil est quod agamus, quandoquidem menti Natalis Alexandri, Maimburgi, Dupinii, atque aliorum hujus modi scriptorum mens Æneæ apertissime adversatur; & de illis eruditissimum Tractatum a C. V. Christiano Lupo conscriptum ubique legitur. Sed quoniam his de quæstionibus sermonem injecimus, Maimburgi calumniam heic refutare non alienum videtur, quippe & Romanæ Sedis, & Pii secundi judicium, ac ipsam demum veritatem audacter nimis, ac injuste oppugnat. Ut enim probet Maimburgus Generali Concilio summum Pontificem subesse, ac inferiorem esse, in Tractatu Historico de Institut. & Priuileg. Rom. Eccles. cap. 25. fol. 256. testimonium Pii secundi profert, atque his verbis incrustat. *Pius*, inquit, *secundus, quum adhuc Æneas Silvius vocaretur, ageretque Basiliensis Concilij Secretarium, exemplo Doctorum Parisiensium omnem nervum intendit, ut defenderet majorem esse Concilii, quam Pontificis auctoritatem: At vero ubi Pontificatum obtinuit, ex rationibus, quas facile quivis imaginari sibi potest, animum induxit, ut mundo palam faceret, se ab ea sententia recessisse, quam olim utpote de meritis, ac justitia caussæ optime instructus ardentissime defenderat. Id per Bullam fecit, in qua retractat, revocatque qua Basileæ docuerat; & tamen in hac ipsa retractatione non potuit imperare sibi, quin manifestę veritati suffragium ferret, aperiretque utriusque sententiæ, & quam deserebat, & quam recens complectebatur elogium. En ejus verba*: Tuebamur antiquam sententiam, ille (*hoc est Cardinalis*) novam defendebat; extollebamus Concilii generalis auctoritatem; ille Apostolicæ Sedis potestatem magnopere commendabat. *En ingenuam Pii Confessionem. Fatetur sententiam, qua Concilii partes tuetur, antiquam esse, eam vero, qua Pontificem præfert, novam, recensque inventam.* Hactenus Maimburgus, cujus verba eloquentissimus Cardinalis Sfondratus dissert. 3. §. 6. num. 4. Galliæ vindicatæ Latio donavit, idemq; ante illum præstiterat C. V. Emanuel a Schelstrate in P[illegible] ad Tractatum de sensu & auctoritate Decret. Constant. Concilii. Sed quam malum opinioni suæ patrocininm quæsierit Gallicus ille Scriptor, & quam falsis rationibus pro famosa sententia pugnet, præstaret ex aliis cognoscere,

scere, Lectoresq; ad laudatum Emin. Sfondrati opus remittere, quam heic iterum demonstrare. Dicam tamen paucis. Non eum profecto sensum patiuntur verba Pii, quem illis affingit Maimburgus, sed alium plane. Interfuerat olim Basiliensi Concilio Julianus S. Angeli Cardinalis, vnaque cum illo Æneas Silvius. Horum mentibus incaute sententia adhæsit, quæ Concilio Oecumenico Romanum Pontificem subiiciebat. Sed ipso Synodi tempore resipuit Cardinalis, cum quo multis post annis Æneas sermonem habens de rebus Basiliensibus amice disputabat. Pro opinione antiqua, videlicet quæ olim Cardinali S. Angeli placuerat, & quam is exuerat, pugnabat Æneas, alter vero novam, nempe illam, quam pro Pontifice amplexus fuerat, tuebatur, eamque Æneæ persuadere conabatur. Hoc utiq; sonant relata Pii Pontificis verba, totiusque Bullæ contextus. Cur enim, inquam ego, toties *se errasse*, *se falsæ opinioni*, dum Basileæ ageret, *auscultasse*, *se veritatem* post Concilium *cognovisse*, *& Basiliensium cæcitati renunciasse* toties in eadem Bulla dixisset Pius, si sententiam, quæ Concilii partes contra Eugenium Papam legitimum olim sustinebat, adhuc post susceptas Pontificatus maximi infulas antiquam duxisset, hoc est antiquitate, veterumq; Patrum suffragiis nixam? Sed an reipsa, ubi Romanam Sedem Pius obtinuit, sententiam de Romani Pontificis auctoritate tum primum mutaverit, modo inquirendum est mihi, quandoquidem non uno in loco id Maimburgo visum est, atq; illic potissimum, ubi ait: *Ce Pape, qui voulut bien changer d'avis changeant de condition*, idest: *Hic Papa, qui voluit sententiam mutare, quum conditionem mutavit*. Certe multis ante Pontificatum annis mutatam ab Ænea sententiam, illiq; Sedis Apostolicæ auctoritatem omnino probatam fuisse, vel ex hac illustri Oratione manifeste cognoscimus, quippe obiicientibus Austriæ populis se a Romani Pontificis judicio ad Generale Concilium appellare, primo respondet licere tantum ab inferiori ad superius tribunal appellare; tum addit: *In casu autem nostro ab eo Judice appellatum est, qui nullum habet in terris superiorem. Nulla est igitur appellatio*. Infra vero hoc plane constituit: *Ergo Princeps est in Ecclesia Catholica Romanus Pontifex, nec superiorem habet, neq parem*. Quum vero reponerent Austriales generale Concilium Papa dignius, ac superius esse, quasi id a Synodis Constantiensi, ac Basiliensi definitum foret, rursus Æneas in hæc verba loquitur. *Nolumus hoc disputationis ingredi pelagus, neq; hos grypos aggredi. Anceps quæstio, & in utramq; partem a prudentibus viris arbitratum est. Utcumque sit, constat uno solum casu certum, & indubitatum Papam subesse Concilio. Nam si quis in Apostolatu sedens in hæresim labitur, mox Papatu excidit, minorq; redditur quolibet Christiano. Nec jam Papa dicendus est, si Schismaticus est, aut eodem morbo laborat, aut in Papatu est dubius. Certus autem, atq; indubitatus Pontifex, ut Constantiense decretum innuit, numquam deferri Concilio potest, nisi universalem Ecclesiam*

ecclesiam scandalizaverit. Quo autem in existimationis loco sibi foret illorum Conciliorum auctoritas in medium prolata, his verbis significat: *Nec moveri debemus, quia diebus nostris etiam in minoribus causis, & ad Constantiense, & ad Basiliense Concilium vidimus appellari. Nam quæ fiunt extra ordinem, intempestive, temere, tumultuarie, neq; jus pariunt, neq; vim consuetudinis afferunt. Inter Episcopos, ceterosq; Patres conscriptos vidimus in Basilea coquos, & stabularios orbis negotia judicantes: Quis horum dicta, vel facta judicaverit legis habere vigorem?* Hæc Æneas inter Basiliensis Concilii proceres olim numeratus, quibus Constantiensis Synodi decreta perspicue explicantur, ad eum nempe modulum, quo usi sunt Clarissimi Scriptores Cardinalis Sfondratus dissert. 3. §. 4. Gall. Vindic. & Emanuel à Schelstrate in Tract. de sensu, & auctor. Decret. Constant. Concilii. Atq; hinc potissimum illud elucet, quod mihi probandum contra Maimburgi calumnias proposueram, videlicet Æneam cum conditione non mutasse sententiam, multisq; ante Pontificatum annis saniori parti, ac dogmati adhæsisse. At quia de sententijs perperam Æneæ Silvio impactis res agitur, præterire nequeo egregiam operam in hujusmodi arena a Clarissimo, ac eruditissimo viro Joanne Ciampino Urbis, ac literarum ornamento navatam. Scripserat Joannes Launojus Parisiensis Doctor, Scriptor, si audacia, ac virulentia ab eo abesset, inter primos numerandus, suis in Epistolis nonnulla, quibus & Romani Pontificis, ejusque Curiæ dignitas, ac honor lædebatur. Magnum ille, ac enorme fulmen in eamdem Romanam Curiam intorquendum sumserat ab Epistola Pii secundi P. M. ad Carolum VII. Galliarum Regem hoc exordium præferente: *Quæ ad nos de conditionibus Tornacensis Civitatis &c.* In ea enim Epistola hæc leguntur ex Basiliensi editione anni 1571. *Unum a te petimus, carissime Fili, ut Doctoribus Sedis Apostolicæ semper non credas, sed multa illorum passionibus tribuas*. Sapientissimo Ciampino absurda continuo hæc sensa videbantur, atq; a prudentia Pii Pontificis omnino aliena. Quare conquisitis diversis Epistolarum Pii II. editionibus, Basiliēsem anno 1551. Norimbergensem anno 1496. & Lugdunensem anno 1518. procuratas consuluit. Ibi pro *Doctoribus* scriptum *Detractoribus* inveniens Disquisitionem hac de re ad Emin. ac doctissimum Cardinalem Casanate instituit, qua Launojana fundamenta disiecit, & Pij verba germano sensui, sinceræque veritati restituit. Ingratum autem Illustrissimo huic scriptori minime facturum me arbitror, si ejus conatui & ego geminas Epistolarum Pii II. editiones adiiciam, in quibus non vox *Doctoribus*, sed quidem ut ratio poscebat, *Detractoribus* legitur. Prima *Nurembergæ* procurata *est impensis Antonii Koburger XVI. Kal. Octob. Anno sal. Chr. MCCCCLXXXI.* Atq; hæc omnium antiquissima editio mihi videtur, ejusque notitiam debeo C. V. P. Eustachio à S. Ubaldo, in cujus locuplete Bibliotheca tum hæc, tum alia non vulgaria habentur. Alter vero Epistolarum

Pii

Pii II. exemplar penes doctissimum, atq; in omni antiquitate versatissimum virum Joannem Mariam Bidellium extat. In fine legitur: *Pii II. Pontificis Maximi, cui ante summum Episcopatum primum quidem Imperiali Secretario, tandem Episcopo, deinde Cardinali Senensi, Æneas Silvius nomen erat, familiares Epistolæ ad diversos in quadruplice vitæ statu transmissæ. Impressum Mediolani per Magistrum Uldericum Scinzenzeler Anno Domini MCCCCLXXXXVI. die X. Decembris*. Quanti vero facienda sit hujusmodi editio, ex illius testimonio, qui Præfationem operi inscripsit, discere possumus. Fuit is Ambrosius Archintus Patricius Mediolanensis, uti ibidem legitur, ex illa nempe vetustissima, ac nobilissima familia, quæ nunc vivos habet Illustrissimos fratres Josephum, ac Philippum, illum pro S. Sede Nuncium apud Hispaniarum Monarcham, hunc vero Comitem, & Mediolanensem Senatorem, viros omni eruditione excultos, quibus de literarum studio non concedunt egregii filii Carolus, ac Hieronymus Abbas. Itaq; ait laudatus Ambrosius: *Hoc elaboravi, ut Epistolæ, quæ apud barbaros impressæ sunt, & vix quatuor volumina ad Italos pervenerunt, omnibus esset cum parvo ære copia, & meliori artificio impressæ, correctioresq; & emendatiores haberentur, quia Germania illa Latinorum nominum vocabula ignorat, ordinemq; confundit. Teneat itaque barbara Germania Codices suos, quia Ambrosii Archinti, & Ioannis Vinzalii viri docti, qui totum opus revisit, beneficio studiosis, & literatis multa ipsarum Epistolarum volumina in medium allata sunt*. Neq; illic Mediolanensium decus præteritur, in quo illustrando multa mihi superius dicta fuere; etenim de Ænea Archintus hæc habet: *Is a teneris annis literis deditus, juriq; postea Cæsareo operam dedit; mox ut intestinas factiones evaderet, Mediolanum se conferens Præpositura S. Laurentii Majoris Mediolani donatus est*. Itaque germanum Epistolæ Pii sensum nemo in posterum non videbit, cujus corruptionem Basiliensi Typographo adulta iam hæresis suadere potuit, uti egregie coniicit laudatus Illustrissimus Ciampinus. Scilicet Heterodoxis, qui tot quotidie clamoribus Catholicorum fidem in recudendis veterum scriptis calumniantur, religioni subinde non fuit Scriptores antiquos ad suum arbitrium vitiare, ut Romanæ Sedis majestati invidia conflaretur. Sed ut ad nostram revertamur Orationem, illam ex M.S. Codice Bibliothecæ Ambrosianæ descriptam exhibemus, ubi & alias offendimus luci, & publico hucusque ereptas non sine Literatorum damno. Et quoniam in reliquis Anecdotorum libris Cœlo favente per me proferendis singulas typis commendare est animus, nunc eruditorum curiositati satis arbitror me facturum, si earum inscriptiones referam, ut quid etiam ex Pii II. operibus sperandum sit cunctis patescat. Prima igitur ab ipso Ænea nondum sacris initiato habita fuit in Basiliensi Concilio, quum de loco ageretur eligendo, ut ibi cum Græcis Oecumenica Synodus haberetur. Incipit: *Audivi Patres optimi &c.* De hac

Ora-

Oratione quid in Pii II. vita sentiat Bartholomæus Platina audire non pigeat: *In eo*, inquit, *conventu persæpe oravit, sed illa ejus Oratio egregia, & elegans est habita, qua in eligenda Concilii sede idonea Avenioni, Utino, Florentiæ Papiam anteferendam ostendit, rerum opportunitate, situ loci, ædium privatarum magnificentia, Cœli benignitate, & clementia, commoditate rerum omnium, quæ urbi possunt importari, liberalitate Philippi Ducis*. In hanc rem scripsit quoque August. Oldoin. in Addit. ad Ciacconium. Altera Oratio habita ab Ænea fuit ad plebem S. Mariæ in Hanspach Diœcesis Pataviensis, dum ibi Rectorem ageret. Ejus initium est: *Non est apud me dubium &c.* Eamdem Orationem M.S. in Augustana Bibliotheca asservari docet Henricus Vuharton in Addit. ad Histor. Literar. Guilielmi Cave. Tertiam Orationem Æneas ad Populum Mediolanensem recitavit post obitum Philippi Vicecomitis Mediolanensium Ducis, quum Legatus Frederici Cæsaris foret. Incipit: *Est mihi non parum oneris Reverendissimi Patres &c.* Quartæ Orationis inscriptio est de *coronatione Cæsaris habita Romæ coram Nicolao Quinto Pontifice Maximo*; ita vero Æneas exorditur: *Fateor Maxime Pontifex &c.* Quinta Oratio Ratisponæ recitata est in conventu plurimorum Principum præsente etiam Burgundiæ Duce pro armis in Turcas capiendis. Initium illi est: *Quamvis omnibus, qui adestis &c.* Post hasce Orationes sequitur *Responsio data nomine Cæsaris Legatis Hungarorum in Nova Civitate Austria ab Ænea Silvio XXIII. April. MCCCCLV.* sic incipit: *Optasset Sacra Majestas Imperatoria &c.* Huic conjuncta legitur alia *Æneæ Silvii responsio data Legatis Hungarorum nomine Cæsaris, in nova Civitate Austria XXIII. Martii MCCCCLV.* hoc principio: *Si mihi Reverendissimi Patres &c.* Sextæ Orationi caussam dedit conventus Viennensis, ubi ex Imperatoris mãdato expeditionem contra Turcas disertissimus Æneas promovit. Septimam Orationem in fine Mantuani conventus habuit jam Romano Pontificatu auctus, atq; his incipit verbis: *Septimo jam exacto mense &c.* sequitur Oratio octava ab eodem Pio contra Sigismundum Austriæ Ducem habita ex Cardinalis *captura*. Incipit: *Iustissima quamvis judicia &c.* Hanc autem, & ipsam, ni fallor, luce carere existimo. Legitur posthæc Oratio Pii II. habita Romæ in Basilica S. Petri, quum B. Catherinam Senensem albo Sanctarum Virginum addidisset, cujus initium ita est: *Catherinam Senensem in Catalogum &c.* Ejusdem fragmentum exhibent Clarissimi PP. Henschenius, & Papebrochius ad diem 30. Aprilis pag. 977. Tom. 3. illius mensis. Tum in Codice nostro sequitur responsio Pii II. P. M. data Oratoribus Regis Renati Senis; Incipit: *De Regno Siciliæ, cujus proprietas &c.* Deinde responsio data Oratoribus Regis Bohemiæ in Concistorio Romæ cum hoc exordio: *Superioribus diebus cum audissemus &c.* Præterea legitur Oratio Æneæ Silvii Episcopi Senensis Neapoli habita coram Alphonso Aragonum Rege in Templo: hoc illi principium est:

Modestius fortasse fuerit &c. Postremam libri partem occupat Oratio Æneæ Silvii Senensis Episcopi habita coram Callisto Papa III. *de compactatis Bohemorum*. Incipit: *Res Bohemicas ad te hodie perfero*. Hæc autem Oratio, quoniam nondum luci reddita est, venustissima, ac singulari eruditione referta edetur. Atque hæc sunt, quæ, modo Cœlum conatibus faveat, publici juris facere identidem in animum induxi, ne quid ex operibus Æneæ Silvii celeberrimi viri, & præclarissimi Pontificis, quantum per me est, imposterum a Literaria Republica desideretur; idque potissimum præstare contendam, quum ex Clarissimo viro Antonio Magliabechio Mediceæ Bibliothecæ Præfecto didicerim, non ingratam futuram esse operam meam Senensibus eruditis, ac præsertim doctissimis, ac nobilissimis viris Abbati Jacobo Magnanello, & Hieronymo Lilio, quorum doctrinam, atque humanitatem pluribus prædicare possem, neq; unquam venerari desinam.

MA-

MANVMISSIO,

Sine qua ex familia nemo propria ad Sacros Ordines promovere valet.

AUctoritas Ecclesiastica patenter admonet, insuper & majestas Canonicæ Religioni assensum præbet, ut quemcumq; ad Sacros Ordines ex familia propria promovere Ecclesia quæq; delegerit, in præsentia Sacerdotum Canonicorum, simul & nobilium Laicorum, & cui subiectus est, manumissione sub libertatis testamento solemniter roboretur. Idcirco in Dei nomine quemdam Ecclesiæ nostræ famulum, nomine talem, Sacris dignum Ordinibus; Ecclesiasticis eruditum disciplinis ad Altaris cornu palam insignibus viris Civem Romanum statuo per hoc sacræ Auctoritatis testamentum, ita vt ab hodierno die, & tempore bene, & inconvulse ingenuus, atq; ab omni prorsus vinculo permaneat securus, tamquam si ab ingenuis procreatus fuisset parentibus, vel natus, idemq; pergat quamcumq; volens elegerit Canonice partem, portas habens apertas intrandi, exeundi iuxta regulam obnoxe roboratam; ita ut deinceps nec nobis ullum, nec successoribus nostris noxialis debeat conditionis servitium, neq; aliquid libertinitatis obsequium cuiquam impendat. Sed ob amorem, honoremq; Domini nostri Jesu Christi, ad cujus militiam electus est, absolutus, atq; velut Civis Romanus a cunctæ catena servitutis ereptus, sub integra plenaq; ingenuitate consistens, securus cunctis diebus vitæ suæ permaneat: Quatenus per hanc absolutionem securius, liberiusque, atque honestius Divinæ potentiæ, cui mancipatur, Domino adiuvante famulari valeat, & per hunc manumissionis, atq; ingenuitatis titulum bene semper ingenuus, atq; inconvulse securus ab omni servitutis occasione noxialis existat. Suum vero peculiare, quod nunc habet, aut ex hoc adipisci valuerit, liberam disponendi, quum voluerit, habeat potestatem, agatq; inde secundum Canonicam auctoritatem libere qualiter ei libuerit. Ut autem pro reverendis cultibus venerabiliter, solemniterq; absolutio celebrata, atq; ingenuitatis auctoritas inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, Sacerdotes quoque, & institutionis Canonicæ Clericos, nec non & inclytos præsentes Laicos roborandam subter firmare cum stipulatione subnixe rogavimus.

NOTÆ, AC OBSERVATIONES
In hanc Manumissionis formulam.

EX Ambrosianæ Bibliothecæ MS. Codice formula hæc exscripta per me fuit. Erat autem olim liber in Bobiensis Monasterii Bibliotheca, atq; ex ea in nostram transiit ex munere Patrum Benedictinorum, qui Magni Cardinalis Federici Borromæi consilium pluribus aliis donis juvere. Spectes in eo Conciliorum, ac Epistolarum Decretalium collectionem a Dionysio Exiguo lucubratam, nec non Concordiam Canonum a Cresconio Afro editam cum aliis quibusdam minutioribus monumentis, notisq; vetustissimis Canonum explicationem subinde præbentibus. Tempus, quo exaratus Codex fuerit, produnt, ni fallor, appositi in calce hujusmodi versus:

Obtulit, ut maneat sacrum per tempora munus
Supplex, ac humilis Abba Agilulphus acris.
Christe tibi, magnoq; patroni nempe Columba,
Quo miserante jugi floreat auxilio.
Divinis librum constat dogmatibus auctum,
Exerat hinc pectus quiq; Deo militat.
Sedulo quam volvens Christum petat ore modesto,
Pavendis flammis eripiat famulum.

Monasterium Bobiense rexit Agilulphus iste Abbas ante octingentos annos, seculo videlicet Christi nono; siquidem tria Diplomata ab Ughello in Ital. sac. tom. 4. post Bobienses Episcopos pag. 1359. proferuntur, in quibus Agilulphi Abbatis mentio habetur; referuntur autem ad annos Christi 883. 896. & 898. Characteres ipsi temporis ejusdem fidem faciunt, quadrati enim sunt, affabreq; exarati, & fortassis ante Agilulphi ætatem elaborati, quum versiculi minutioribus literis, atq; aliquantulum a reliqua scriptura diversis constent. Ibidem quoq; legitur Kalendarium metricum, quod publici juris fecit Lucas Dacherius tom. 10. Spicilegii acceptum *ex Cœnobii S. Remigii Rhemensis apographo exarato manu Bertigarii Monachi Ebbone Archiepiscopo*, hoc est saltem ante annum DCCCXLI. Nullus in nostro Codice titulus, sed in Rhemensi legebatur: *Martyrologium, quod Beda heroico carmine composuit*. Ejus quidem Kalendarioli auctorem Bedam eruditissimi viri Henschenius, & Papebrochius in Act. SS. tom. 3. Apr. ad diem 24. & 29. ejusdem mensis in vita duorum Vvilfridorum vix credunt, quum tamen perantiquum opus agnoscant, quemadmodum etiam Codicis nostris beneficio discimus. Ex hoc igitur Codice vetustam Manumissionis formulam huc derivavi, eoq; lubentius hoc præstiti, quo sæpius intelligo, atq; experior, non vulgi tantum, sed omnium pene literatorum animis hanc insidere sententiam, ut sub Christianis antiquitus

omnium

omnino servitutum usum desiisse arbitrentur. Quippe per Baptismi lavacrum potestatem dominicam, servilemq; conditionem tolli certissimum eis videtur. Verum nullo fundamento nititur hujusmodi opinio, nullaque, ut ajunt Logici, lex positiva servitutes ab Ecclesia Dei hucusque eliminavit. Ab Ethnicis itaque ad Christianos hæc consuetudo transiit; & Constantinus Magnus hoc dumtaxat instituit, ut manumissiones in Gentilium templis, & Comitiis antea celebratæ, præsentibus Episcopis, & in ædibus sacris imposterum peragerentur, ut ostendunt lex unica tit. 7. de Manumiss. C. Theod. *Sozomenus lib.* 1. Hist. cap. 9. Nicephorus lib. 7. cap. 16. Cassiodorus, aliiq; Scriptores. Justinianus postea cum in Institutionum libris, tum in Codice servitutum jura non modo non sustulit, sed declaravit, & manumissionum ritus præscripsit l. 1. & 2. C. de his qui in Eccl. manumittuntur. His accedunt *Leges* Langobardorum lib. 4. tit. 35., & alibi, Leges Ungaricæ, Ripuaricæ, Visigothicæ, Alamannicæ de Christianorum mancipiorũ manumissionibus plura tradentes. In Legibus etiam Caroli Magni, Ludovici Pii, ac Lotharii de Servis multa statuuntur, quorum usum iccirco tunc nequaquam fuisse sublatum cognoscimus. Sed & ex Epistolis plurium Summorum Pontificum, ac præsertim Alexandri III. Urbani, ac Innocentii III. servos ad tempora usq; Friderici II. Imperatoris apud Christianos adhiberi consuevisse patet. Exinde rara hujus moris exempla, non tamen omnino desita; Clarissimus Du Fresnius in Glossario med. & infimæ Latin. ad verbum *Manumissio* præter alia præclarissima antiquorum temporum documenta Manumissionum usum ostendit in Galliis itidem servatum A.Ch. 1223. 1243. 1250. 1302. & 1313. Sequentibus seculis quamquam nullo Principum decreto servitutum jura interdicerentur, visa tamen sunt sensim extingui, ita ut nostris temporibus nonnisi in homines a Christiana Religione alienos usurpari soleant. Quocirca Jo. Oinotomus in Instit. lib. 1. tit. 3. de jure person. ait: *Nos Christiani hodie veros servos non habemus*. Sed, ut ajebam, nullis Canonibus, nullisq; Principum legibus sublatus est servorum usus, atq; etiam nunc obtinere potest. Quin etsi per sacrum Baptismum Christianorum albo mancipia inscribantur conditionis suæ asperitate nequaquam liberantur. Illud quidem falsum est, quod ex Consiliis Romani refert Cardinalis Tuscus in Pract. Concl. juris lit. S. Concl. 236. *Servus*, inquit is, *Iudæi, licet efficiatur Christianus per susceptionem Baptismatis, non efficitur liber. c. primo, & c. fin. de Iudæis. Roman. Consil. 288. in casu proposito in princ.* Addit etiam: *Extende multo magis in servo Christiani, quia licet efficiatur Christianus, non efficitur liber, quia Iudæus non debet esse melioris conditionis quam Christianus*. Contra probare hæc duo capitula videntur, licet nostra adhuc sententia stet, quemadmodum videre est apud Barbosam, & Gonzalez in Comment. ad Tit. de Iudæis. Gaspar vero Beatius de inope debitore creditori addicendo agens inter Tract. volum. 3. parte

te 2. legem sua tempestate in Hispaniis vigentem refert, qua debitor, qui satisfacere creditori non poterat, servus efficiebatur, quæ aspera lex an etiamnum obtineat ignotum est mihi. Quibus positis jam apertissime patet, cui usui inserviret proposita Manumissio, sine qua *ex familia nemo propria ad Sacros Ordines promovere valebat*. Nemo autem in Ecclesiasticæ eruditionis studio tam peregrinus est, ut nesciat Sacris initiandos a Dominorum potestate solutos esse debere. Hoc integro titulo in Decretalibus de Seruis non ordinandis proditur; hoc tradunt Ivo parte 6. c. 130. 133. Burchardus lib. 2. c. 29. 32., & Concilia non pauca sanctionibus suis luculenter statuerunt. Sed Lectorem remittere juvat ad eruditum opus Prænotionum Mystagogicarum auctore Nicolao Comneno Papadopoli Anno præterito Patavii vulgatum, ubi Respons. 2. sect. 5. hujusmodi sententia proponitur, atque probatur. In Codice nostro alia subsequitur manumissionis forma *ex B. Gregorii sumta Registro, quam ore idem proprio dictavit*. Incipit: *Gregorius Montanæ, & Thomæ. Cum Redemtor noster totius conditor Creaturæ &c.* edita autem est hæc inter opera S. Gregorii Magni lib. 5. Epist. 12. Indict. XIV. quæ tamen Indictio in MS. nostro dicitur VIIII.

IN-

INDEX

Sanctorum Martyrum, quorum Corpora S. Gregorii Magni temporibus Romæ quiescebant.

Notatio de Olea Sanctorum Martyrum, qui Romae in corpore requiescunt. Idest.

Sancti Petri Apostholi.
Sancti Pauli Apostholi.
Sancti Pancrati.
Sancti Euthemi.
Sanctae Sophiae cum tres filias suas.
Sanctae Paulinae.
Sanctae Luci...ae.
Sancti Processi.
Sancti Martiniani.
Sancti Crisanti.
Sanctae Dariae.
Sancti Mauri.
Sanctus Iason, & alii Sancti multa milia.
Sancti Saturnini.
Sancti...... nionis.
Sancti Systi.
Sancti Laurenti.
Sancti Yppoliti.
Sanctorum Iohannis, & Pauli.
Sanctae Agnetis, & aliorum multorum Martyrum.
Sancti Y..... ion.
Sanctae...... eris.
Sanctae Sapientiae.
Sanctae Spei.
Sanctae Fidis.
Sanctae Caritatis.
Sanctae Ceciliae.
Sancti Frecicii.
Sancti Cornili, & multa milia Sanctorum.
Sancti Iohannis. S. Liberalis
. . . .
Sanctus Blastro, & multorum Sanctorum.
Sed & alii Sancti, idest CCLXII. in vnum locum, & alii CXXII.
Alii XLVI. quos omnes S. Iustinus Presbyter colle-
lega

lega S. Laurentii Martyris sepelivit.
Sanctae Felicitatis cum septem filios suos.
Sancti Bonifaci.
Sancti Hermetis.
Sancti Probi.
Sancti Iacynti.
Sancti Maximiliani.
Sanctus Crispus.
Sanctus Herculanus.
Sanctus Bauso.
Sancta Basilla.
Oleo de Sede, ubi prius sedit S. Petrus.
Sancti Vitalis.
Sancti Alexandri.
Sanctus Martialis.
Sanctus Marcellus.
Sancti Sylvestri.
Sancti Filippi, & aliorum multorum Sanctorum.
Sancti Sebastiani.
Sancti Luticii.
Sancti Quirini.
Sancti Valeriani.
Sancti Tiburti.
Sancti Maximi.
Sancti Orbani.
Sancti Ianuari.
Sanctae Petronillae filiae S. Petri Aposthholi.
Sancti Nerei.
Sancti Damasi.
Sancti Marcelliani.
S. Acillei.
Sancti Marci.

✠ Quas Olea Sancta temporibus Domni Gregorii Papae adduxit Iohannes indignus, & peccator Domnae Theodolindae Reginae de Roma.

IN

IN INDICEM PROPOSITUM DISQUISITIO

Ad Clarissimum

P. CONRADUM JANNINGUM E SOC. JESU.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Antiquitas Catalogi hujus exploratur, & ad S. Gregorii Magni tempora refertur. Reliquias Sanctorum minime Romani Pontifices concedebant, sed tantum Sanctuaria. Quid haec fuerint, perpenditur. Olea Sacra, alia a lampadibus, alia a tumulorum Sacrorum contactu miraculorum virtute imbuebantur. Innumerabilium Martyrum Corpora quiescunt Romae. Dodwelli opinio refellitur. Utilitates hujus Catalogi.

HAbes, Clarissime Janninge, quod me poposceras, quod ego spoponderam, antiquissimum videlicet Romanorum Martyrum Indicem. Et quidem publicis typis fidem meam liberare in animum induxi, non ut munusculi tenuitatem palam ambitiose extollerem, sed ut quae mea erga te sit observantia vel hinc dignoscere in promtu sit. Mitto impensum illud studium, quo sacram Societatem JESU prosequor, communis enim mihi est cum omnibus, qui pietatis, ac scientiarum lac ab illa suxerunt, hujusce obsequii caussa, & venerationem illam heic tantum significo, quam peculiare meritum tuum a me non tam poscit, quam dulciter extorquet. Nimirum quis bonis literis deditus eruditionem tuam non colat, cujus ope tot Sanctorum Acta, & vetusta Ecclesiae monimenta illustrare pergis? Te enim opus exercet literariae Reipublicae utilissimum, Catholicae Religioni necessarium, & cedro undequaq; dignum, cui adornando aevum suum, collatis operis, dicavere magni viri Bollandus, & Henschenius, in quo promovendo celeberrimus P. Papebrochius collega tuus ad senectam usq; aetatem insudavit, & utinam diu insudet. Hujusmodi conatibus, quibus apud seros nepotes Clarissimi illi viri famam suam commendarunt, successorem te fecit sapientia tua, atque in te potissimum spem hucusque suam collocavere, nutriuntque eruditi. Ita non ex iis tantum, quae adhuc praestitisti, sed ex iis etiam, quorum nobis spem facis, meritum tuum metiamur oportet. Atque ego sane tum alibi, tum in hocce libello imperare

mihi non potui, quin quanti apud me sis exprimerem, exiguumque etiam opusculum tibi inscriberem, cujus tamen in usu utilitatem non adeo modicam futuram spero, ut te desiderii, ac imperii, me sedulæ obedientiæ pœniteat. Quid igitur super hoc opusculo commentatus fuerim, en sub oculis tuis. Age, rem expediamus. Inter præclarissima Italiæ monumenta Musæum Septalianum Mediolani situm absque temeritatis metu numeramus. Maxima illi a rebus visu dignissimis commendatio est, neque minor a quibusdam antiquis rebus, quas temporum edacitas absumere non est ausa. Illinc Indicem istum describere mihi licuit, veniam dante Illustrissimo Francisco Septalio Nazarianæ Basilicæ Canonico. Quod maxime hujus Catalogi pretium auget, est ipsa, ut puto, scripturæ, ac papyri antiquitas. Hæc Ægyptiaca est, eamque minus periti *corteccia d'arbori* appellant, illa vero characteres exhibet non multum ab iis dissimiles, quos in celeberrimo Codice Ambrosianæ Bibliothecæ legimus. Scilicet apud nos in eadem papyro Ægyptiaca servantur Fl. Josephi de Judaicis Antiquitatibus libri nonnulli, quos Rufinus Aquilejensis Latio donavit, seu, ut in libro Observationum eruditarum propediem edendo probavi, Cassiodorus ab amicis suis e Græco vertendos curavit. Exarati autem sunt ante annos millle & centum, uti vel ipse Mabillonius V. C. atque horum peritissimus censuit in Itin. Ital. pag. 12. Et quidem hic eruditissimus Pater quum Anno 1685. Italicas Bibliothecas lustraret una cum P. Michaele Germano Septalianum Musæum invisit, sibique oblatum Indicem pro sua eruditione legit. Quin & ejusdem ἀπόγραφον suis elaboratum manibus ibidem P. Germanus reliquit ad majus legentium commodum. In laudato vero Itin. Ital. pag. 14. rem paucis descripsere Clarissimi viri: *Ibi Indicem*, ajunt, *reliquiarum, quæ Romæ tempore Gregorii Magni extabant, in charta Ægyptiaca exaratum legimus*. Utramque papyrum, recentem scilicet, ac vetustam simul contuli, atque exinde quantum licuit accurate in eruditorum gratiam huc derivavi. Temporis porro notam, quo scriptus iste Catalogus fuerit, non ex conjecturis, sed ex postremis verbis eruere fidenter possumus, ait enim Scriptor: *Quas olea sancta temporibus Domni Gregorij Papæ adduxit Iohannes indignus, & peccator Domnæ Theodelindæ Reginæ de Roma*. Heic Gregorii Magni tempus exprimi audimus, a quo probabiliter Reliquiarum illarum Index prodibat. Chartam vero ipsemet Johannes conscripsit, neque enim *indignus*, aut *peccator* ab aliis appellaretur. Itaque vides & hocce monumento Cl. P. Papebrochii Collegæ tui sententiam infirmari, qua suspicabatur quondam ille in Propyl. ad Tomum 2. Apr. num. 128. Ægyptiacæ chartæ usum a Christo nato desiisse, & pro illa membranarum invaluisse. Quam rem utique eruditissime Cl. V. Mabillonius in opere de Re Diplomat. lib. 1. cap. 8. pertractavit, aucturus profecto suæ solidioris sententiæ pondus, si & Catalogum laudatum, & vetustissimam Josephi versionem in Ambrosiana servatam suis-

suismet oculis, uti postea fecit, ante consulere potuisset. Hujus autem Ægyptiacæ papyri meminit Bonincontrus Morigia in Chronico Modoëtiensi lib. 1. cap. 13., quod opus ante annos 355. Ambrosiana Bibliotheca MS. servat. Narrat hic Auctor visionem quandam cœlitus oblatam, atque inter alia sic loquitur: *Per quemdam venerandissimum Clericum nomine Iohannem multas sanctas, & infinitas reliquias cum maximis Indulgentiis, & Libros IV. Dialogorum, sive de vita Sanctorum, & Dialogum cum Epistola gratiosa ad dictum Sanctum Oraculum in Modoëtia Sanctissima Theodelinda Regina mandavit, quæ dictus Iohannes præstando illa sancta munera dixit: Hæc sunt olea sancta, quæ temporibus Domni Gregorii Papæ adduxit Iohannes indignus, & peccator de Roma in Modoëtia &c. quæ olea sancta hodie in dicta Ecclesia sunt ibi per ordinem scripta, & in pulcherrima arcba marmorea reclusa.* Libro vero 2. cap. 4. addit: *Librum veterem Biblia aperuit in quodam secreto loco dicti libri, sicut Deo, & S. Iohanni placuit, scripturam unam reperit talis tenoris: Hæc sunt olea sancta &c.* Bartholomæus quoque Zucchius in Historia Reginæ Langobard. Italice edita Anno 1613. cap. 22. ita scribit: *Pontifex Gregorius Modoëtiam Diaconum Iohannem direxit cum humanissimis literis, & cum pretioso munere Indulgentiarum, Privilegii, Evangelistarii, & Reliquiarum, cujus Catalogum heic sum expositurus. Extat etiam num ipsemet Index Roma delatus in arborea cortice scriptus Langobardorum lingua.* Tum Catalogum recenset, eumque paucis expedit, fragmentum arundinis, duas spinas, spongiæ partem, S. Crucis fragmentum, & nonnulla alia referens, quæ ad Christi Redemtoris passionem, aut ad Deiparam, ac S. Johannem Baptistam spectarunt. Addit reperiri adhuc Modoëtiæ multas Apostolorum, Martyrum, Virginumque reliquias, de quibus sigillatim scribere nimis longum foret, item tredecim vasa olei ab Apostolis benedicti, ut inscriptio habet, itemque magnam stuppæ, ac pannorum lineorum struem Martyrum sanguine tinctam. Verum minus proprie loquitur Zucchius, ubi papyrum Langobardorum lingua conscriptam censet, quæ revera ex Latinis verbis constat, & dum tot reliquias a Gregorio Pontifice ad Theodelindam missas affirmat, nam non reliquias Sanctorum, sed olea benedicta tantum Johannes Modoëtiam detulit. Quod ut clarius innotescat, tibi in memoriam revoco Gregorii ejusdem verba ad Constantiam Augustam lib. 3. Epist. 30. A Sancto Pontifice expetierat Constantia aliquas ex S. Pauli cineribus reliquias, ut in ejusdem Apostoli honorem ædem sacraret. Respondet magnus Pontifex: *Cognoscat autem tranquillissima Domina, quia Romanis consuetudo non est, quando Sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore, sed tantummodo in pixide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora Sanctorum ponitur.* Addit: *In Romanis namque, vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est, atque sacrilegum, si Sanctorum cor-*

pera tangere quisquam fortaße voluerit. Non igitur Gregorio magno id moris fuit, ut in alias regiones ab Urbe asportari Sanctorum lipsana fineret. Sed ut postulantium pietati consuleretur, brandea tantum (velamina scilicet, vestes, ac lintea, quæ Sanctorum tumulos tetigerant) ejus temporibus transmitti solebant. Sic pretiosissimæ Sanctorum exuviæ intactæ Romanis in Basilicis fovebantur, collatâq; brandeis miraculorum virtute, aliis in Urbibus Sanctorum Martyrum auxilium præsentissimum erat, ossa non colebantur. Et profecto assentiri non possum doctissimo viro Johanni Ferrando ex eadem, qua tu, Societate Jesu, quum lib. 1. cap. 3. art. 3. Disquis. Reliquiariæ in eam concedit sententiam, ut ipsas Sanctorum reliquias, & ossa *Sanctuarii* nomine a Gregorio Magno designari arbitretur. Legamus tanti Pontificis verba per Ferrandum producta, & ex lib. 7. Epist. 12. petita: *Paulus*, ait, *Ecclesia Reatina Diaconus petitoria nobis insinuatione poposcit, ut ad fontes in Basilica B. Mariæ semper Virginis, & Genetricis Dei, ac D. N. I. C., quæ est intra Civitatem Reatinam posita, reliquia Beatorum Martyrum Hermetis, & Hiacynthi, & Maximi debeant collocari. Et ideo, Frater carissime, si in eodem loco nullum corpus constat humatum, Sanctuaria prædictorum Martyrum cum reverentia sine ambiguitate susceptà diligenter consecrabis*. Alias præterea Gregorii Epistolas citat, nempe Epist. 86. 87. 88. lib. 7., & Epist. 12. lib. 10. & Epist. 10. lib. 12., quibus a S. Gregorio reliquias Martyrum Sanctuaria appellari Ferrandus confirmet. Verum constanter censeo hoc a S. Pontificis mente abhorrere, illaq; tantummodo, quæ vel ipsis Sanctorum pignoribus, vel eorum sepulcris, & Lipsanothecis admota fuerant, *Sanctuarii* nomine insignita fuisse, quia quamdam venerationis, ac *Sanctitatis* speciem ex pio contactu recipiebant, ita ut miraculis non minus quam ipsa Martyrum ossa sæpissime distinguerentur. Ita me sentire cogit Gregorius ipsemet, cui loquenti aures adhibeamus lib. 7. Epist. 88. ad Constantium Mediolanensem Episcopum: *Lator*, inquit, *præsentium Eventius Diaconus Fraternitatis vestræ nobis talia intimavit sibi a vobis injuncta, ut reliquias B. Pauli Apostoli, sed & B. Iohannis, & Pancratii per eum ad vos dirigere deberemus. Quam petitionem vestram curavimus effectui mancipandam. Fraternitas ergo vestra solito studio perscrutari non differat, quatenus in locis, quibus recondendæ sunt, luminaria, vel alimonia ibidem servientium ante dedicationem loco ipsius debeant erogari, & tunc in eisdem locis directa Sanctuaria sui cum reverentia collocentur &c.* Viden' heic delata Mediolanum B. Pauli Apostoli, aliorumq; Sanctorum *Sanctuaria*? At hæc eorumdem Sanctorum ossa nequaquam fuere, quum uti supra ex ipsomet Gregorio vidimus, vel ipsi Constantiæ Augustæ denegata fuerint. Igitur heic sub *Sanctuarii* vocabulo ea tantum designabantur, quæ a sacrorum pignorum, aut tumulorum contactu virtutem miraculorum hauserant. Verum, inquies, hujusmodi *Sanctuaria* tum in hac, tum

in

in superius producta Gregorii Epistola *Reliquiæ Sanctorum*, nuncupantur. Non abnuo; sed hinc edocemur, Reliquiarum nomen non cineribus tantum, sed ipsis etiam rebus, quæ Sanctos viros, eorumve tumulos attigissent, tributum fuisse. Sic *Reliquiæ* tum ossa, tum *Sanctuaria* dicebantur, *Sanctuaria* vero ea dumtaxat, quæ uti diximus Sacris Sanctorum tumulis admota fuissent. In Concilio Romano sub Zacharia Pontifice Anno 745. damnatur Aldebertus hæreticus, *quia capillos, atq; ungulas suas populis pro Sanctuario exhibuit*. Hunc quoq; locum Ferrandus memorat, ut Sanctuarii nomen ipsis Sanctorum lipsanis olim convenisse probet; quum tamen capilli, atq; ungulæ non corporum partes, sed excrementa sint, idcirco *Sanctuaria* appellari rectissime possunt. Igitur quum Gregorius Magnus a se Reliquias Sanctorum, seu Sanctuaria concedi affirmat, non eorumdem Sanctorum ossa, sed Brandea tantum, seu linteamina continuo sunt intelligenda. Qua de re præter laudatas a Ferrando Gregorii Epistolas legenti occurrent Epist. 52. lib. 1. & Ep. 9. lib. 2. In Epistola vero 50. & 51. lib. 5. ad Palladium Episcopum, & ad Brunichildam Francorum Reginam scribens, se ad illos mittere ait Reliquias Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli; quibus verbis non ossa, uti dicebamus, sed Sanctuaria omnino designantur. Atq; his affinia sunt, quæ ad Hormisdam Pontificem Legati Apostolici scripsere A. Ch. 520. dum Constantinopoli agerent. Eorum verba apud Baronium legantur. Sed ut ad nostra revertamur, vidimus Gregorii M. tempore minime id moris obtinuisse, ut Sanctorum ossa ab Urbe alio transferrentur. Hoc etiam animadverterat laudatus Annalium parens Baronius ad diem 15. Julii. In suspicionem tamen nos induci nollem iccirco, sacrarum Reliquiarum translationes post Gregorii tantum tempora in Occidente ortum habuisse, ut idem Baronius eo loco sentire videtur his Gregorii verbis innixus: *Romanis namq; vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est, & sacrilegum, si Sanctorum corpora tangere quis fortasse voluerit*. Etenim vel sub ipsius Constantini M. Imperio piam hanc consuetudinem invaluisse ex S. Paulini Natali XI. probavi in Dissert. XIX. Tom. 1. Anecdot. Quibus consideratis non ossa, Reliquiasve Apostolorum, ac Martyrum, ut opinatur Zucchius, ad Theodelindam a Gregorio Pontifice missa fuisse, verum olea tantum, & *Sanctuaria*, quæ sacrorum pignorum vices implebant, exploratum arbitror. Quidnam vero hæc olea fuerint, breviter inquiramus; Alia enim, ut recte nosti, antiquitus erant, quæ a lampadibus ante Sanctorum sepulcra ardentibus petebantur, alia, quæ iisdem Martyrum tumulis admoveri privata religione solebant. Per utrumque olei genus SS. Martyres quamplura miracula operabantur. Venantius Fortunatus lib. 4. de vita S. Martini morbum ab oculis suis depulsum testatur ex oleo lychni, qui ante S. Martini imaginem Ravennæ ardebat. Ait ille:

Quo

Quo procul ut tetigi benedicto lumen olivo,
Igneus ille vapor marcenti fronte recessit,
Et praesens medicos blando fugat unguine morbos.

Ex antiquissima S. Nicetii Lugdunensis Episcopi vita, quam Tomo primo Aprilis die 2. retulere ex Chiffletio Clarissimi Collegæ tui Henschenius, & Papebrochius, quemdam legimus a vesani spiritus vexatione liberatum, ubi *per frontem ejus, os, vel aures de oleo de cicindelis* (scilicet lucernis) *qui ad memoriam erant B. Pontificis Nicetii, fideliter Crucis signacula facta sunt*. Sic in Actis S. Zosimi Episcopi Syracusani Tom. 3. Martii ad diem 30. *Theodora quædam genere Alexandrina quum graviter ex oculis laboraret, desperavissetque de salute, ad S. Zosimi sepulcrum confugiens oculos quotidie perungebat oleo lychnorum ante sacrum loculum pendentium, & voti compos facta, planeque curata est*. Tomo 2. Januar. ad diem 31. ex antiquissimis Actis cuidam nomine Calo pes fractus restitutus dicitur virtute olei, quod in lucerna servabatur ante sepulcrum SS. Cyri, & Johannis. Plura prætermitto, hoc solum addens, antiquissimis temporibus in Ecclesia Dei usurpatum, ut ante Sanctorum tumulos lampades accenderentur, quod ex S. Paulino luculenter probasse mihi videor in Differt. XVI. Tom. 1. Anecdot. Alia vero olei species inter Catholicos in usu habebatur, cui itidem miraculorum virtus inerat. Conficiebatur autem hoc pacto: Tumulis Sanctorum Martyrum, & capsulis, ubi condebantur sacri cineres, superstruebatur, ita ut tabula quædam marmorea pavimentum tegeret, clauderetque sepulcrum. In hac tabula una, aut gemina fenestra aperiebatur, per quam immitti a Fidelibus vasa oleo, nardo, aut balsamo plena solebant. Hinc propius tacta Sarcophagi superficie liquores retrahebantur, quibus cœlesti gratia adveniente prodigiis coruscare postmodum dabatur. S. Paulinus Nolanus in Nat. XIII. piæ istius consuetudinis eleganter meminit. Paulinus vero alter, cui Petricordii agnomen, in lib. 5. de vita S. Martini hac de re ita loquitur:

His persæpe locis, quibus hæc vicinia præstat,
Pacificum exponunt per vascula pura liquorem.
Desuper infusi mutandum nectare roris,
Quo fluit in Sanctum cœlestis gratia succum.

Et hunc morem innuisse mihi videtur Aur. Prudentius in Hymno XI. περὶ Στεφανῶν, ubi de iis loquitur, qui ad S. Hippolyti Martyris tumulum confluebant:

Oscula perspicuo figunt impressa metallo,
Balsama diffundunt, fletibus ora rigant.

Plura de hujus olei virtutibus exempla in medium proferre possem, nisi temporis, tuæque patientiæ rationem habendam ducerem. Tertium olei genus prætereo, cujus virtute, quum a Sanctis viris benedictio illi collata fuisset, mirabiliter morbi fugabantur; hujus enim exempla

pla tum in Actis Sanctorum, tum in Historia Lausiaca cap. 13. in Beniamini vita, cap. 20. in Macario Alexandrino, & cap. 43. in Jo: Lyciensi, alibique suppetunt frequentissima. Olea igitur illa, quæ a Gregorio Magno ad Theodelindam in Catalogo missa dicuntur, aut e lucernis ante SS. Martyrum tumulos suspensis desumta fuere, aut e sepulcrorum contactu quamdam sanctitatis speciem acceperant, ita ut reliquiarum sacrarum loco forent habenda. Quis porro fuerit Johannes ille, qui se hæc ad Reginam detulisse scribit, ignotum est. Facile tamen adducor ut credam, eumdem illum esse, cujus mentio occurrit in Epist. 1. lib. 3. S. Gregorii. Scribens S. Pontifex ad Constantium Episcopum Mediolanensem ait: *Iohannes vero Subdiaconus noster multa nobis bona tuæ fraternitatis rediens nunciavit*. Quum ad Constantium se contulisset Johannes iste, simile vero mihi videtur, & ad ipsam Theodelindam divertisse, ut Gregorii nomine delatis donis illius religionem foveret. Epist. quoque 34. lib. 7. ad eumdem Constantium ita scribit Gregorius: *Lator præsentium Iohannes vir memorandus, qui Præfecturæ vices illic acturus advenit, nostra se petiit Epistola commendari*. Probabilius tamen videtur Subdiacono, quam laico viro sacra illa pignora fuisse commendata. Quod reliquum est, moleste fero, nullam a Gregorio muneris hujus memoriam fuisse relictam. Supersunt quidem nonnullæ ejusdem Epistolæ ad Theodelindam, sed ne verbum quidem de hisce oleis ibi. In Epistola 7. lib. 12. hæc ad illam scribit: *Excellentissimo autem Filio nostro Adulovvaldo Regi transmittere philateria curavimus, idest Crucem cum ligno S. Crucis Domini, & lectionem S. Evangelii theca Persica inclusam*. Philacteriorum nomine heic bullas, thecasve intelligi sacris reliquiis plenas optime nosti, ait enim Johannes Diaconus lib. 5. cap. 8. de vita ejusdem Magni Pontificis: *Quod autem reliquiarum philacteria tenui argento fabricata, vilique pallio de collo suspensa fuisse videntur, habitus ejus mediocritate demonstratur*. Dudo quoque lib. 2. de Actis Normann. scribit:

Reliquiæque simul, philateria, Cruxque verenda.

uti legere est apud C. V. Dufresnium in Gloss. med. & inf. Latinitatis, ubi permulta hujusmodi exempla proponuntur. Nunc autem de Catalogi nostri utilitate restat ut aliquid differamus, quamquam me non fugiat, mea mihi fortasse supra eorum dignitatem a me æstimari, pretiumque munusculi hujus a mea potius opinione, quam ab ejus præstantia pendere. Itaque primo hinc discimus, quam multis Martyrum exuviis, sacrisque corporibus Gregorii tempore Roma abundaret. Scilicet turba illa erat, *quam dinumerare nemo poterat*, & cujus gloriosas animas Johannes Apostolus in Apocalypsi Prophetice vidit, nobisque significavit. Martyres non pauci nomen suum illic ab oblivione intactum servabant, innumerabilium vero cineres sine nomine, sed non sine justo honore sacris in tumulis servabantur. Leguntur heic

S. Ia-

S. Iason, & alii Sancti multa milia, S. Agnetis, & aliorum multorum Martyrum. Deinde *S. Cornili*, seu Cornelii, *& multa milia Sanctorum*. *S. Blastro, & multorum Sanctorum*. His accedunt CCLXII. & CXXII. & XLVI. quorum corpora, ut in antiquissimis etiam Actis apud Surium die 10. Augusti refertur, post præclarissimum S. Laurentii certamen *Iustinus Presbyter, & Iohannes nocte collegerunt, & sepelierunt in crypta in via Salaria VIII. Kal. Novemb.* Sequitur memoria *S. Filippi, & aliorum multorum Sanctorum*, ut plane pateat numerum Martyrum, qui Romanis in Basilicis condebantur, colligi non potuisse. Quare mirari subit Henrici Doduvelli, viri alioqui eruditi, opinionem in Dissert. Cyprian. *de paucitate Martyrum*, ubi paucos Christi fideles Ethnicis insectantibus Martyrii palma donatos contendit. Infelicem profecto operam lusit ille, qui ut ingenio pollentem se proderet, sibique ab audaci sententia famam compararet, in eam raptus est necessitatem, ut summum decus Christianæ Ecclesiæ, cui vel ipse, hæreticus licet, nomen dedit, eriperet, seque, si Superis placet, Tyrannorum protectorem, ac patronum præstaret. Equidem nolim vadem me pro illis offerre, qui omnibus Sanctorum Actis fidem habendam arbitrantur; quin facile in eam pendeo sententiam, ut a sequiorum seculorum ignorantia, ac pio errore multa in Ecclesiam Dei incredibilia, imo falsissima fuisse illata censeam. Sed longe plura SS. Martyrum Acta periisse tum scimus, tum etiam dolemus. Nam si una in Urbe tot Christiani veram Fidem sanguine, ac morte sua testati sunt, ut eorum numerus ad quamplura millia ascenderet, imo omnem fugeret recensionem, quanta Martyrum multitudo futura fuit in toto terrarum orbe, per quem Tyrannorum rabies se quoque effudit? Quamquam & infirma Doduvellianæ opinionis fundamenta omnino convulsa sunt a Clarissimis viris Antonio Pagio in Critica Baroniana, ac a Theoderico Ruinarto Monacho insignis Congregationis S. Mauri in Actis primorum Martyrum sinceris. Verum quia minime defuturos censeo, qui Doduvelli defensionem suscipiant, vereor ne Gregorium quoque Magnum aliquot seculis ab insectationum temporibus remotum veluti impostorem, auctoremve nimiæ credulitatis suspicione aspersum conviciis excipiant, Doduvelli ipsius more, qui a Monachis otiosis tantam Martyrum multitudinem falso nobis obtrusam commentus est. At otiosis Cœnobitis accensere certe non audebunt Leonem Magnum, qui in Serm. 1. de Natali Apostolorum hæc habet: *Unde duo ista præclara divini sermonis germina in quantam sobolem germinarint, beatorum MILLIA Martyrum protestantur, qui Apostolicorum æmuli triumphorum Urbem nostram purpuratis, & longe lateque rutilantibus populis ambierunt, & quasi ex multarum honore gemmarum conserta uno diademate coronarunt*. En tibi beatorum Martyrum millia, quorum triumphis Romana Ecclesia illustrata fuerat. Illorum vero multitudo non tantum ex S. Gregorii, sed etiam ex S. Paulini Episcopi

Nolani

Nolani mente, numero comprehendi non poterat. Dabo ejusdem carmina ex Natali XIII.

Heic Petrus, ac Paulus proceres, heic Martyres omnes,
Quos simul innumeros magna tenet ambitus Urbis &c.

Tanto Scriptori, qui postremo insectationum seculo floruit, fidem habendam nemo ratione constans negabit. Quid si Aurelium Prudentium quoque a nobis stantem producamus, & ipsum seculi a Christo nato quarti Scriptorem? Ejus utique fidem, ac dicta vel Doduvellus deosculetur, quum ejus silentio ad suam sententiam roborandam fuerit usus ita scribens: *Sub seculi quarti finem scripsit περὶ Στεφάνων Prudentius in Latinos & Martyras, pracipue Hispanos, sed & illos paucissimos*. Inquit igitur magnus ille Poeta in eodem Libro Hymn. 2. de S. Laurentio.

Vix fama nota est, abditis
Quam plena Sanctis Roma sit,
Quam dives urbanum solum
Sacris sepulcris floreat.

Idem etiam in Hymno XI. de S. Hippolyto ita loquitur:

Innumeros cineres Sanctorum Romula in Urbe
Vidimus, o Christo Valeriane sacer.

Tum addit ex tanta Martyrum copia plures nomine, aut epigrammate cognitos illic videri; multorum legi solum numerum; innumerabiles vero esse, qui neque nomine, neque numero distinguerentur. Audiamus:

Plurima literulis signata sepulcra loquuntur
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquid.
Sunt & multa tamen tacitas claudentia turbas
Marmora, qua solum significant numerum.
Quanta virum jaceant congestis corpora acervis
Nosse licet, quorum nomina nulla legis.

At, inquit Doduvellus, diligentissime olim Martyrum Acta literis mandabantur, quumq; per universas Ecclesias ea monumenta spargerentur, fieri non potest, ut perire potuerint. Et nihilominus temporibus nostris tot Martyres sine nomine jactantur, aut eorum Acta a recentioribus concinnata feruntur non sine patenti veritatis periculo, aut detrimento. Verum in Diocletiani, ac Maximiani insectatione, imo inter alias Christianæ Ecclesiæ ærumnas hujusmodi Acta excidisse, flammisve tradita fuisse, pluribus demonstrare fas esset; unum tamen heic Prudentii testimonium præ cunctis erit. Inquit autem Hymno primo de SS. Martyrib. Calagurritan. Nemiterio, & Cheledonio:

O vetustatis silentis obsoleta oblivio!
Invidentur ista nobis, fama & ipsa extinguitur.
Chartulas blasphemus olim nam satelles abstulit,
Ne tenacibus libellis erudita secula

 Ordi-

Ordinem, tempus, modumq; passionis proditum
Dulcibus linguis per aures posterorum spargerent &c.

Ad Martyres redeo, quorum innumerabilem copiam in Urbe æternæ traditam tumulo diximus. Quod si insigne opus Pauli Aringhi de Roma subterranea consulamus, nonne statim pluribus ex documentis liquet totam Romam continuatum esse, ut ita dicam, interruptumque sacrorum cinerum sepulcrum. Una Basilica Vaticana adeo Sanctorum Martyrum corporibus abundat, ut multa eorundem millia ibidem asserventur, quemadmodum Summi Pontifices Nicolaus IV., & Joannes XXII. in suis Diplomatibus apud ipsam Basilicam custoditis scribunt, referente Jacobo Grimaldo in Catalogo MS. sacrarum Reliquiarum eiusdem Basilicæ: Quum autem tot ibidem Sanctorum ossa servarentur, hinc factum est, ut paucis sepulcri locus in venerabili templo illo concederetur, adeoque nostris temporibus pia hæc retinetur consuetudo, ut solis summis Pontificibus, aut magnis Principibus id liceat. Sic tantæ Basilicæ pio honori cautum est, ne cum sacris cineribus profana cadavera confunderentur. Quod si quis olim in hoc templo tumulum invenire cupiebat, veniam, ac facultatem a Romanis Pontificibus impetrare ante cogebatur. Refert propterea Aringhus lib. 2. cap. 10. Romæ Subterran. Epitaphium Fl. Maximi V. C. cui *ab Hormisda Pontifice locus in Basilica B. Petri* concessus fuerat. Ego vero alium hujusmodi lapidem producam ibidem repertum Anno 1617. XI. April., & quem evulgatum nusquam invenio:

LOCUS. MARCELLI. SUBD. REG. SEXTE.
CONCESSUM. SIBI. ET. POSTERIS. EIUS
A. BEATISSIMO. PAPA. JOANNE.
QUI. VIXIT ANN. PL. M. LXVIII.
DEP. P.C. BASILI V.C. ANN. XXII.
IND. XI. UNDECIMU. KAL.
JANUARIAS.

Secundo quum omnium Martyrum, qui nostro in Catalogo memorantur, corpora Gregorii ævo in Urbe colerentur, ubi videre contingat, ex his aliquem aliis in locis nunc quiescere, continuo monebimur, illuc a Romanis tumulis sacros cineres fuisse translatos. Exemplum accipe. S. Quirinus Romæ pro confessione Fidei interfectus, ibidem etiam sepulcro traditus fuit. Quum vero gemini hujus nominis Martyres in Martyrologiis recenseantur eadem in Urbe coronam consequuti, utriusque tamen corpora nunc aliis in regionibus conduntur. Unus in Tergernseano Bavariæ Monasterio die 25. Martii, alter Novesii ad Rhenum requiescunt, uti a Clarissimis Henschenio, & Papebrochio in Actis Sanctorum adnotatur. Recte igitur traditum est, unum saltem eorum ab Urbe illuc fuisse translatum. Tertio quorum-

dam

dam Martyrum nomina heic tibi occurrent, quæ non tam facile alibi reperias. Et profecto nullus dubito, si magno Cardinali Baronio Index iste fuisset ad manum, quin ille Romanum Martyrologium fuisset au-ctarus. Quis enim decentius eo in libro locum obtineat, quam qui Romæ olim cum Martyrii palmam, tum sepulturam invenere? Heic igitur descriptos videas (si tamen absq; mendis nomina redduntur) S. Sapientiam, S. Frecicium, S. Liberalem, S. Bausonem, S. Blastronem, & S. Luticium, quorum, ut ajebam, nulla in Romano Martyrologio occurrit mentio. Equidem quod est ad S. Sapientiam, lubenter in eam concedo sententiam, ut arbitrer eam a S. Sophia nequaquam distingui, quam supra his designatam verbis video: *S. Sophia cum tres filias suas*. Etenim hasce tres S. Sophiæ filias, nempe Spem, Fidem, & Caritatem post S. Sapientiæ nomen expressas iterum legimus. Tuum itaq; erit diligentius perpendere, quo titulo eadem nomina repetita fuerint, uti etiam an S. Blastro cum S. Blasto conveniat, qui Romæ Martyrium absolvit, ut fidem facit die 17. Junii Martyrologium sub Hieronymi nomine evulgatum. De S. Liberale meminit Ferrarius in Catalogo SS. Ital. ad diem 30. Decembris, eumq; ex MS. Episcopum Canusinum, ac Romæ capite plexum tradit. De reliquis Martyribus nihil dicendum superest, nisi quod vobis præsidium hinc obventurum est, si aliis in Martyrologiis eorum nomina se offerant. Tandem animadvertas Petronillam S. Petri filiam heic nuncupari, quam appellationem, uti ad diem 31. Maii in Actis SS. adnotarunt Cl. Collegæ tui, in antiquis Codicibus raro inveniri, compertum habemus. Sed jam habes, Janninge eruditissime, enormem commentarium in exiguum opusculum, habes obsequii mei infirmum pignus, utrumq; fortassis inutile tibi, si id meriti mei modulo, non ex tuæ humanitatis ratione metiaris. Ego interim tibi, Clarissimoq; P. Papebrochio, meliora è Cœlo precor otia, ut interruptam studiorum vestrorum lineam in Ecclesiæ Catholicæ commodum, atq; in literarum progressum alacrius repetatis. Libris vero vestris ut pax reddatur, ut honor restituatur, una cum omnibus literarum, ac veritatis cultoribus vehementer opto. Et quis modo hanc vobis felicitatem non spondeat? Si rationum vestrarum firmitas, si adversariorum vestrorum minus æquæ accusationes perpendantur, si animo præjudiciis expurgato ad sententiam eatur, non dubito, quin a vestris partibus stet victoria. In eam enim Urbem, atq; in illud Tribunal caussam vestram agitandam intulistis, ubi tot eruditissimi viri melioribus literis dant operam, ubi quot eruditos invenias, totidem etiam scias æquitatis amantes. Atq; utinam votum spemq; meam brevi completa intelligam; tunc enim non vobis tantum pro pace recuperata, sed universæ literatorum Reipublicæ gratulabor, cujus omnium interest tum utilissimi operis, tum veritatis triumphum inspicere. Vale.

CHRONICON
REGUM ITALIÆ.

Die Sabbati, quod est decimo die mensis Aprilis, & fuit in eo die secundum Paschæ Civitate Arlenda migravit ab hac die Rodulphus Rex. Regnavit annos V.

Deinde venit in Italia Domnus Ugo Rex. Ab ea die regnatum annos XXI. expletos, & menses VIIII., & dies III., & filius ejus Lautharius ab ea die regnatum cum ipso genitori suo annos XVI. & dies VI. Post decessum ipsius Ughoni regnavit ipse Lautharius annos III. expletos, & menses VII. & dies II. Obitavit dies Veneris, qui est decimo Calendas Decembris Civitate Taurirensium. Erat tunc in die onora.

Fuit itaq; tunc Regnum sine Rege eo tempore dies XXIV. & in vicesimo quarto die, qui fuit die Dominico XV. die Decembris in Basilica S. Michaelis, quæ dicitur Major, fuerunt electi, & coronati Berengarius, & Adalbertus filius ejus in Regibus. Et regnaverunt in pace annos XII. & viscerunt se, postquam coronam acceperant, annis XX. & IV. & mensibus IV. & dies V.

Oto Imperator regnavit annis XI. & menses IV.

Item Oto filius ejus regnavit post decessum genitori suo annis X. & habebat regnatum cum ipso genitori suo annis VI.

Defuncto secundo Otone fuit tunc Regnum sine Regem annos V. & menses IX. Die Veneris, quod est decimo Kal. Februar. in finibus Romani ad locum, qui vocatur Paterne apud ipse Oto Imperator Indiction. XV.

Fuit tunc Regnum sine Rege XXIV. dies. Die, qui fuit Dominico, & fuit XV. die mensis Februar. in Civitate Papia inter Basilicam S. Michaelis fuit coronatus Ardoinus Rex, & regnante annos duos, & menses II.

Et in die Dominico, qui fuit die Mensis Madii inter Basilicam Sancti Michaeli, quæ dicitur Majore, fuit electus Henricus, & coronatus in secundo die, qui fuit die Lunæ XII. die Mensis Madi, & coronatus Civitate Papia ab igne combusta fuit. Et regnavit Annos X. minus menses IV. Et in Festivitate Cathedræ S. Petri

VIII.

VIII. Kal. Mart. fuit coronatus ad Imperatorem, & imperavit Annos XII. & menses V. minus dies IV.

Et fuit tunc Regnum sine Rege annos II. & menses VII. & dies IV. Et tunc fuit coronatus Chunradus in Roma VIII. Kal. Junias. Et percurrit Indictio XI. & anni Incarn. Domini Millesimo vicesimo octavo. MXXVIII.

ALIUD CHRONICON.

IN Nomine Domini Ugo Rex, & Lautharius filius ejus regnavit insimul annos XX. Post vero ipsius Ugoni decessum ipse Lautharius filio ejus regnavit annos III.

Deinde regnaverunt Berengarius, & Adalbertus filio ejus insimul annos XI.

Deinde venit primus Otto in Italia, & privavit Regnum eorum Berengarium, & Adalbertum, & fuit translatum ad Imperatorem. Et imperavit annos XI. & menses III. & dies VI. antequam ejus filius Otto fuisset Imperator.

Postquam ipse secundus Otto fuit coronatus ad Imperatorem esse, imperavit annos XXI. mensibus III. diebus VI. Ipsi ambo insimul anni VI. Post autem ipsius primi Ottonis decessum prædictus filius secundus Otto imperavit annos X. cum patre annis VI. mensibus III. diebus VI.

Et fuit intervallum post ipsius decessum, antequam tertius Otto fuisset coronatus ad esse Imperatorem, annos XII. Imperavit ipse tertius Otto Annos V. & menses VIII.

Post ipsius decessum regnavit Ardoinus Rex annos II. & menses II. & dimidio.

Deinde venit Anricus Rex, & imperavit Regnum eidem Ardoinus. Fuit coronatus ad Regem in Papia tertio die ante festivitatem Sancte Xiri, quæ fuit in medio Madio. Et habet modo regnatum IX. annos, & dies IX. XII. Kal. Junias odie. Et percurrit Indictio XI.

Pro omni tempore mumnit Indictiones octavo Kal. Octubris, hoc est septimo die exiente mense Septembri anno Incarnationis Domini N. I. C. millesimo XII. Ugo intrabit Rex, & percurrit Indictio octava. Lautharius intrabit, & percurrit Indictio quarta.

Beren-

Berengarius quando intrabit Rex, & percurrit Indictio VI. Quando intrabit Otto Rex, percurrit Indictio VII. Otto filius item Ottonis, percurrit Indictio III. Quando intrabit Rex tertius Otto, percurrit Indictio XV. Quando intrabit Rex Ardoinus, & percurrit Indictio I. Quando intrabit Rex Anricus, percurrit Inctio XI. Quando fuit Lotharius, fuit intervalle *egotiti*. Intrabit Rex, & fuit Incarnatio Domini N. I. Ch. DCCCCLXV. Et quando Berengarius migravit, erat DCCCCLXV.

ADNOTATIONES in hæc Chronica.

GEminos MS. Codices pervetustos in Ambrosiana Bibliotheca servamus, quorum prior Capitularia Regum Francorum, alter Langobardorum leges complectitur. Hic circiter Ann. Christi MXIII. ille Anno MXXVII. exarati fuere, & olim in Cœnobio quodam, ut ibi notatur, extabant Oscelæ sito, quod vulgo *Susa di Savoja* appellatur. Multa hinc discas, quibus Regum Italiæ Chronologia amplificetur, nonnulla etiam, quibus restituatur. Præter alia heic animadvertas, Regio nomine insigniri Arduinum, quem Henricus Imperator inter Cœlites postea cooptatus acerrimo bello insectatus est, eumque Ticinensi in Urbe corona Italica fuisse redimitum. Regnum illius duobus tantum annis, duobus mensibus, & aliquot diebus constasse dicitur. Hunc tamen Arduinum Ditmarus lib. 4. Histor. *Regem à Longobardis falso appellatum* ait, & in eamdem sententiam plerique Germanici Scriptores ivere. Utri ex his partibus stet veritas, inquiram ego fortassis in Disquisitione *de Corona Ferrea* hoc secundo Tomo includenda. Diversam etiam rationem temporis, quo Conradus Imperator Romanam Coronam suscepit, heic observes; reliqui enim Historiographi à Baronio laudati Anno Christi 1027. illum à Joanne Pontifice die Sancto Resurrectionis Dominicæ inunctum, & coronatum affirmant, quod tamen VIII. Kal. Junias peractum hoc in Chronico legitur. Quod est ad Annos, quibus tertius Otto Romanorum Imperatorem egit, recte notatos heic video. Quum enim An. Ch. 996. V. Id. Maii Romæ aureum diadema acceperit, annosque deinde V. & menses IX. imperasse dicatur, ejus mors iccirco in Annum 1002. & in mensem Februarium est conjicienda. Quare iis auscultandum non est, qui falsa temporum ratione ducti in Anno superiore, hoc est 1001. Cæsaris hujus interitum figunt. Hoc Emin. etiam Baronius animadvertit. Ceterum & hinc percipimus, Augustorum annos a die tantum susceptæ Romanæ Coronæ numerari olim consuevisse, quem morem aliis scripto-

toribus usurpatum cognovimus. Tandem ope Indictionum heic descriptarum tempora facilius intelligas, quibus Italicum sceptrum Reges obtinuere. In nostro autem Codice, ubi Regum Francorum Capitularia leguntur, post Chronicon Constitutio Henrici Imperatoris, ut arbitror, primi sequitur, quam quia hucusque non editam censeo, huc derivare par est.

Constitutio Henrici primi Imperatoris.

Henricus gratia Divinæ miserationis Romanorum Imperator Augustus.

Omnibus nostris fidelibus præsentibus etiam & futuris notum fieri volumus, quod semper Reipublicæ providentes, quæ digna sunt, probabilium personarum nostri Imperii fidelium acceptione disponimus. Cum enim pro excellentia nostri Regni, & pro utilitate multimoda demoraremur in Civitate Argentina, quæ vulgari nomine Straburge vocatur, multorum perlatum est ad nos relatione, quod plurimi tunc erant, qui sub occasione his periculis laborabant. Unde etiam digna provisione omnibus succurrentes, attestatione quamplurium nobis astantium fidelium Archiepiscoporum, Mediolanensis videlicet, & Treverensis, Episcoporum quoque Tranburgensis, Placentini, Cumani, Vercellensis, Parmensis, Aquensis, Lunensis, Vulterrensis, Marchionum quoque & Comitum Italibensium, nobilium vero multorum Vavassorum, sapientium, & Iudicum, inter multa, quæ Reipublicæ congruebant, tria Capitula inservimus, quæ & ab omnibus nostri Imperii observentur, stabilique observatione teneantur amodo, & deinceps statuimus, jubemus, & firmiter præcipimus. Hæc sunt, quæ inviolabiliter observari jubemus.

Cap. I. Quicumque ex quacumque natione legitimam uxorem acceperit, vel acceperit, si eam mori contingerit sine filiis, filiabusque eorum amborum, vir suæ uxoris succedat, & omnia bona ejus percipiat.

Cap. II. Quicumque propter cupiditatem rerum patrem, aut matrem, aut fratrem, aut sororem, vel nepotem, vel aliquem suum propinquum per se, aut per alium interfecerit, hereditas interfecti ad alios suos legitimos heredes perveniat. Interfectoris vero hereditas in Fisco redigatur. Ipse vero ordinante Episcopo publicæ pænitentiæ subdatur. Quod si ille, qui crimine arguitur, negare voluerit, per se pugnam faciat, nec liceat ei Campionem pro se dare, nisi decrepita ætas, aut juvenilis, aut infirmitas pugnare prohibuerit.

Cap. III. Qui infra trevvam, vel datum pacis osculum, aliquem hominem interfecerit, & negare voluerit, pugnam per se faciat, nec Campionem pro se dabit, nisi ut dictum est supra. Si vero convictus fuerit, manum, qua homicidium fecit, amittat.

VETU-

VETUSTISSIMI VERSUS, qui olim in Bibliotheca S. Isidori Hispalensis Episcopi legebantur.

Ysidori Spalensis Episcopi extant versus titulis Bibliothecæ.
Sunt heic plura sacra, sunt heic mundialia plura,
Ex his, si qua placent carmina, tolle, lege.
Prata vides plena spinis, & copia floris;
Si non vis spinas sumere, sume rosas.
Heic gemmæ radiant veneranda volumina Legis,
Condita sunt pariter heic nova cum veteri.

Origenes.
Ille Origenis ego Doctor verissimus olim,
Præreptus subito lingua nocente fui.
Condere, si credis, studui tot millia libros,
Quot legio missos ducit in arma viros.
Nulla meos umquam tetigit blasphemia sensus,
Sed vigil, & prudens tutus ab hoste fui.
Sola mihi casum Periarchûm dicta dederunt,
His me conjectum impia tela premunt.

Hilarius.
Gallia me genitum, me Pictavis ore tonanti
Doctorem Hilarium misit alumna suum.

Ambrosius.
Ambrosius Doctor signis insignis, & Hymnis,
Enitet heic titulis, enitet eloquiis.

Augustinus.
Mentitur, qui te totum legisse fatetur,
Aut quis cuncta tua Lector habere potest?
Namque voluminibus mille Augustine refulges;
Testantur libri, quod loquor ipse, tui.
Quamvis multorum placeant volumina libris,
Si Augustinus adest, sufficit ipse tibi.

Hieronymus.
Hieronyme Interpres variis doctissime linguis
. . . .
Te Bethlem celebrat, totus te personat orbis,
Te quoq; nostra tuis Bibliotheca libris.

Joannes Chrysostomus.
Nomine Joannes Chrysostomus inde vocatur,
Aurea quod nostrum lingua coruscat opus.
Constantinopolis me præceptore refulget,
Et celebror libris Doctor ubique meis.

Com-

Composui mores, virtutum prælia dixi,
Et docui miseros crimina flere reos.
Clarior eloquio cunctis Cypriane refulges, *Cyprianus.*
Tu modo Doctor eras, tu modo Martyr ades.
Si Maro, si Flaccus, si Naso, & Persius horret, *Prudentius.*
Lucanus si te, Papiniusq; tedet;
Par eat eximio dulcis Prudentius ore,
Carminibus variis nobilis ille satis.
Perlege facundi studiosum carmen Aviti. *Avitus.*
Ecce Juvencus adest, Seduliusque tibi. *Juvencus.*
Ambo lingua pares, florentes versibus ambo *Sedulius*
Fonte Evangelico pocula larga ferunt.
Desine Gentilibus ergo inservire Poetis.
Dum bona tanta potes, quid tibi Calliroen?
Historias rerum, & transacti tempora secli *Euseb.*
Condita membranis hæc simul arca gerit. *Orosius.*
Quantum Augustino clares tu Ippone magistro,
Tantum Roma suo Præsule Gregorio. *Gregor.*
Non satis antiquis Doctoribus impar haberis
Leander vates. Hoc tua dicta docent. *Leander*
Conditur heic juris series amplissima legum, *Theodosius.*
Veridico Latium quæ regit ore forum. *Paulus.*
Non fucos, libros gestant hæc scrinia nostra; *Gaius.*
Qui cupis, ecce lege, si tua vota libent.
Tolle heic segnitiem, pone fastidia mentis;
Crede mihi frater, doctior inde redit.
An dicis forte: Quid jam mihi ista necesse est,
Quod meditem studij non superesse mei?
Explicui Historias, percurriq; omnia Legis:
Vere hoc si dicis, jam nihil ipse sapis.
Quos claros orbe celebrat medicina magistros, *Cosmas.*
Hos præsens pictos signat imago viros. *Damianus.*
Sunt medio dona, quam diu quisq; laborat,
Aeger jam surgit, nulla lagena venit. *Hyppocrates.*
Quod debes medico, redde æger, ne mala rursus *Gallienus.*
Occurrant, occurret denuo nemo tibi.
Pauperis attendat medicus censum, atq; potentis,
Dispar conditio dispari habenda modo est.

Si fuerit dives, sit justa occasio lucri;
Si pauper, merces sufficit una tibi.
Quidquid Arabs aris, quidquid fert Indus odoris;
Quidquid & Jonii pervehit unda maris,
Cynamomum, myrrham, folium, cassiamq; nitentem,
Balsama, thus, calamum, Choriciumq; crocum;
Hæc possunt magnorum pigmentaria Regum,
Et domus immensis proflua deliciis.
Nos vilibus fruimur pratorum germinis herbis,
Quas humiles valles, & juga celsa ferunt.
Sacri ergo Hesperidum montes, & rura valete,
Nam multis curis munera vestra valent.
Heic odorata jacent, heic spirant cynnama, thura;
Quæq; opulentus Arabs, quæq; Sabea feret.
Unguenti genera dum sint gratissima plura,
Nil rosa, nil viola gratius esse potest.
Cedet Elinus, cedet Amaracinus illis,
Cedet & heic Cypriûm quæ regione venit.
Unguenta heic cernis varia, quæ Græcia misit,
Plurima & Hesperia de regione sumus.
Vascula concreta fragilis de pulvere cretæ
Pigmenta gerimus, pocula nulla damus.

IN PROPOSITA CARMINA ADNOTATIONES.

VTI anno proxime elapso animadverti in Prolegomenis ad Tomum primum Anecdotorum, vetustissimus ille Codex, unde quatuor S. Paulini Episcopi Nolani Poemata descripsi, alia quoque SS. Patrum carmina complectebatur, puta Venantii Fortunati, Prosperi, Juvenci, Aratoris, & Paulini Petricordii. S. Prosperi Epigrammatis hi versus subiiciuntur ab antiquo Scriptore certe profecti.

Hæc Augustini ex sacris Epigrammata dictis
Dulcisono Rhetor componens carmine Prosper
Versibus exametris depinxit, pentametrisque,
Floribus ex variis seu fulget nexa corona,

Vnde

Unde ego te Lector, religis qui hæc sedulus, oro
Intentas adhibere sonis cælestibus aures;
Istic nam invenies, animum si cura subintrat,
Maxime quid doceant Sancta moderamina Legis
Observare homines, vel quid vitare sub astra,
Sidereum Cæli cupiunt qui scandere Regnum.

Heic quoque carmina moralia leguntur Catoni adscripta, post quæ sine titulo sequitur Theodulfi Aurelianensis Episcopi Parænesis ad Judices libro primo carminum edita. Desiderantur tamen in Codicibus impressis carmina quatuor in calce Poematis exarata, & cum aliis verbis conjuncta. Ita vero se habent:

Carmina si fuerint, te Iudice, digna favore,
Reddatur titulus, purpureusque nitor.
Sin minus, æstivas poteris convolvere sardas,
Aut piper, aut calvas hinc cooperire nuces.

Dices illi in fletu cordis: Aspice ad infelicem pietate immensa. Respice crudelem misericordia publica. Vulneratus ad medicum curro. Serva pietatem consuetudinis, qui tamdiu suspendisti gladium ultionis, dele numerositatem criminum multitudine miserationum. Post hæc proxime leguntur versus pluteis præfixi Bibliothecæ S. Isidori Hispalensis Episcopi. Auctorem illorum minime novi, neque Theodulfo Aurelianensi adscripserim, quamquam in argumento simili sæpe versato; neque enim tam negligenter metri, ac Prosodiæ leges ille neglexisset. Isidoro ipsi fortasse quis tribuat, nam & Poetices ornamentis sanctum illum Episcopum excultum fuisse prodit *Lamentum Pœnitentiæ* Trochaicis versibus compositum, atque inter ejus opera evulgatum, si quidem Isidoro tribuendum est Poemation illud a Braulione Episcopo Cæsaraugustano in Catalogo operum Isidori prætermissum. Certe quin ad seculum Christi septimum, quo potissimum floruit Isidorus, opusculum hoc referri queat, mendæ quamplures non obstant; illa enim tempestate adeo afflictæ literarum res fuere, ut non Poetica tantum ars, sed omnes disciplinæ Barbaris regnantibus tetra in nocte jacerent. Itaque S. Isidori Bibliothecam hi versus illustrabant, & quum eis multa insint in SS. Patrum laudem recte pronunciata, idcirco in eruditorum, ac præsertim Hispanorum gratiam luce donandi fuere.

EXPOSITIO FIDEI CATHOLICÆ FORTUNATI.

Qvicumque vult esse salvus, ante omnia opus est, ut teneat Catholicam Fidem, quam nisi quisque integram, inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit. Primo ergo omnium Fides necessaria est, sicut Apostolica docet auctoritas dicens: *Sine Fide impossibile est placere Deo*. Constat enim neminem ad veram pervenire posse Beatitudinem, nisi Deo placeat, & Deo neminem placere posse, nisi per Fidem. Fides namque est bonorum omnium fundamentum, Fides humanæ salutis initium. Sine hac nemo ad Filiorum Dei potest consortium pervenire, quia sine ipsa nec in hoc seculo quisquam iustificationis consequitur gratiam, nec in futuro vitam possidebit æternam. Et si quis heic non ambulaverit per Fidem, non perveniet ad speciem beatam Domini nostri Jesu Christi. *Catholica* universalis dicitur, idest recta, quam universa Ecclesia tenere debet. Ecclesia quippe Congregatio dicitur Christianorum, sive conventus populorum. Non enim sicut conventicula hæreticorum in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum terrarum orbem dilatata diffunditur. *Ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur*, & credamus, & colamus, & confiteamur Trinitatem in personis, unitatem in substantia. Hanc quoque Trinitatem personarum, atque unitatem naturæ Propheta Esajas revelatam sibi non tacuit, cum se dicit Seraphim vidisse clamantia *Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus Sabaoth*. Ubi prorsus in eo, quod dicitur tertio *Sanctus*, personarum Trinitatem, in eo vero, quod semel dicimus *Dominus Deus Sabaoth*, divinæ naturæ cognoscimus unitatem. *Neque confundentes personas*, ut Sabellius errat, qui ipsum dicit esse Patrem in persona, quem & Filium ipsum, & Spiritum Sanctum. Non ergo confundentes personas, quia tres personæ omnino sunt. Est enim gignens, genitus, & procedens. Gignens est Pater, qui genuit Filium; Filius est genitus, quem genuit Pater, Spiritus Sanctus est procedens, quia a Patre, & Filio procedit. Pater & Filius coæterni sibi sunt, & coæquales, & cooperatores, sicut scriptum est: *Verbo Domini Cœli firmati sunt*, idest à Filio Dei crea-

creati, *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Ubi sub singulari numero Spiritus ejus dicitur, Trinitatem personarum aperte demonstrat, quia tres unum sunt, & unum tres. *Neque substantiam separantes*, ut Arius garrit, quia tres personas esse dicit, si & tres substantias esse mentitur, Filium dicit minorem quam Patrem, & creaturam esse, Spiritum Sanctum adhuc minorem quam Filium, & Patris & Filii eum administratorem esse adserit. Non ergo substantiam separantes, quia totæ tres personæ in substantia Deitatis unum sunt. *Alia est enim persona Patris*, quia Pater ingenitus est, eo quod à nullo est genitus; *alia persona Filii*, quia Filius à Patre solo est genitus; *alia Spiritus Sancti*, quia à Patre, & Filio procedens est. *Sed Patris, & Filii, & Spiritus Sancti una est Divinitas*, idest Deitas, *aequalis gloria*, idest claritas, *coaeterna majestas*. Majestas gloria est, claritas, sive potestas. *Qualis Pater, talis Filius, talis & Spiritus Sanctus*, idest in Deitate, & omnipotentia. *Increatus Pater, increatus Filius, increatus & Spiritus Sanctus*, idest à nullo creatus. *Immensus Pater, immensus Filius, immensus & Spiritus Sanctus*. Non est mensurabilis in sua natura, quia inlocalis est, & incircumscriptus, ubique totus, ubique præsens, ubique potens. *Æternus Pater, aeternus Filius, aeternus & Spiritus Sanctus*, idest non tres æterni, sed in tribus personis unus Deus æternus, qui sine initio, & sine fine æternus permanet. *Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens & Spiritus Sanctus*. Omnipotens dicitur, eo quod omnia potest, & omnium obtinet potestatem. Ergo si omnia potest, quid est quod non potest? Hoc non potest quod omnipotenti non competit posse. Falli non potest, quia sanctus est; mori non potest, quia immortalis vita est; finiri non potest, quia infinitus & perennis est. *Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus & Spiritus Sanctus*. Proprium nomen est Patris Pater, & proprium nomen Filii Filius, & proprium nomen est Spiritus Sancti Spiritus Sanctus. *Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus & Spiritus Sanctus*. Dominus dicitur, eo quod dominetur creaturæ cunctæ, vel quod creatura omnis dominatui ejus deserviat. *Quia sicut singillatim*, idest sicut distincte *unamquamque personam Deum, & Dominum confiteri Christiana veritate compellimur*. Quia si me interrogaveris, quid est Pater? ego respondebo: Deus, & Dominus. Similiter si me interrogaveris, quid est Filius? ego dicam: Deus, & Dominus.

Et

Et si dicas: quid est Spiritus Sanctus? Ego dicam: Deus, & Dominus. Et in his tribus personis non tres Deos, nec tres Dominos, sed in his tribus, sicut jam supradictum est, unum Deum, & unum Dominum confiteor. *Vnus ergo Pater, non tres Patres*, idest quia Pater semper Pater, nec aliquando Filius. *Vnus Filius, non tres Filii*, idest quia Filius semper Filius, nec aliquando Pater. *Vnus Spiritus Sanctus, non tres Spiritus Sancti*, idest quia Spiritus Sanctus semper est Spiritus Sanctus, nec aliquando Filius, aut Pater. Hæc est proprietas personarum. *Et in hac Trinitate nihil prius, aut posterius*. Quia sicut numquam Filius sine Patre, sic numquam fuit Pater sine Filio, sic & numquam fuit Pater, & Filius sine Spiritu Sancto. Coæterna ergo Trinitas, & inseparabilis unitas sine initio, & sine fine. *Nihil majus aut minus*. Aequalitatem personarum dicit, quia Trinitas æqualis est, & una Deitas, Apostolo docente, & dicente: *Per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*, & per creaturam Creator intelligitur secundum has comparationes, & alias quamplures. Sol, candor, & calor, & tria sunt vocabula, & tria unum. Quod candit, hoc calet, & quod calet, hoc candit. Tria hæc vocabula res una esse dignoscitur. Ita Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus tres personæ in Deitate substantiæ unum sunt, & individua unitas recte creditur. Item de terrenis vena, fons, fluvius, tria sunt vocabula, & tria unum in sua natura. Ita trium personarum Patris, & Filii, & Spiritus Sancti substantia, & Deitas unum est. *Est ergo Fides recta, ut credamus, & confiteamur, quia Dominus Jesus Christus*. Iesus Hebraice Latine Salvator dicitur, eo quod salvat populum; Christus eo quod Spiritu Sancto divinitus sit delibutus, sicut in ipsius persona Esajas ait: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me &c.* Ita & Psalmista de Christo Domino dicit: *Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. *Dei Filius, Deus pariter, & homo est*. Filius a felicitate parentum dicitur; Homo ab humo dicitur, idest de humo terræ factus est. Deus ex substantia Patris ante secula genitus, idest Deus de Deo, Lumen de Lumine, Splendor de Splendore, fortis de forti, virtus de virtute, vita de vita, æternitas de æternitate. *Per omnia*, idest quod Pater in divina substantia, hoc est & Filius. Deus enim Pater Deum Filium genuit non voluntate, neq; necessitate, sed natura. Nec quæratur quomodo genuit Filium, quod & Angeli nesciunt, & Prophetis est incognitum. Unde &

iisdem

isdem eximius Propheta Esajas dicit: *Generationem ejus quis enarrabit?* Ac si dixisset: Angelorum nullus, Prophetarum nemo. Nec inenarrabilis, & inæstimabilis Deus a servulis suis discutiendus est, sed fideliter credendus, & pariter diligendus. *Et homo ex substantia matris in seculo natus.* Dei Filius Verbum caro factum, & non quod Divinitas mutasset Deitatem, sed adsumsit humanitatem. Hoc est Verbum caro factum est, ex utero Virginis veram humanam carnem traxit. Et de utero virginali verus homo, sicut & verus Deus, in seculo natus est, saluâ virginitatis gratiâ, quia mater genuit, & Virgo mansit ante partum, & post partum. *In seculo*, idest in isto sexto miliario, in quo nunc sumus; secula enim generationibus constant, & inde secula, quod sequantur, abeuntibus enim aliis alia succedunt. *Perfectus Deus, perfectus homo*, idest verus Deus, & verus homo ex anima rationali, & non, ut Apollinaris hæreticus dixit, primum quasi Deitas pro anima fuisset in carne Christi; postea cum per Evangelicam auctoritatem fuisset convictus dixit: *Habuit quidem animam, qua vivificavit corpus, sed non rationalem.* Et e contrario iste dicit, qui Catholice sentit: *Ex anima rationali, & humana carne subsistens*, idest plenus homo, atq; perfectus. *Aequalis Patri secundum Divinitatem, minor Patre secundum humanitatem*, idest secundum formam servi, quam adsumere dignatus est. *Qui licet Deus sit, & homo, non duo tamen, sed unus est Christus.* Idest duæ substantiæ in Christo, Deitas, & humanitas, non duæ personæ, sed una est persona. *Vnus autem non conversione divinitatis in carnem, sed adsumtione humanitatis in Deum.* Idest non quod divinitas, quæ incommutabilis est, sit conversa in carnem, sed ideo unus, eo quod humanitatem adsumsit, cœpit esse, quod erat, & non amisit quod erat, cœpit esse homo, quod antea non erat; non amisit Deitatem, quia incommutabilis in æternum permanet. *Vnus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ.* Idest divinitas incommutabilis cum homine, quem adsumere dignata est, sicut scriptum est: *Verbum tuum Domine in æternum permanet*, idest divinitas cum humanitate, ut diximus, duas substantias, unam personam esse in Christo; ut sicut ante adsumtionem carnis æterna fuit Trinitas, ita post adsumtionem humanæ naturæ vera maneat Trinitas, ne propter adsumtionem humanæ carnis dicatur esse quaternitas, quod absit à Fidelium cordibus, vel sensibus dici, aut cogitari, cum

ita

ita, ut supra dictum est, & unitas in Trinitate, & Trinitas in unitate veneranda sit. *Nam sicut anima rationalis, & caro unus est homo, ita Deus, & homo unus est Christus*. Etsi Dei Filius nostram luteam, & mortalem carnem nostræ conditionis adsumserit, sed tamen se nullatenus inquinavit, aut naturam Deitatis mutavit; quia si Sol, aut ignis aliquid immundum tetigerit, quod tangit purgat, & se nullatenus coinquinat, ita Deitas sarcinam, quam ex nostra humanitate adsumsit, nequaquam coinquinavit, sed nostræ naturæ carnem, quam adsumsit, purgavit, & à maculis, & sordibus peccatorum, ac vitiorum expiavit, sicut Esajas ait: *Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes portavit*. Ad hoc secundum humanitatem natus est, ut infirmitates nostras acciperet, & ægrotationes portaret, non quod ipse infirmitates, vel ægrotationes in se haberet, quia salus mundi est, sed ut eas à nobis tolleret, dum suæ sacræ passionis gratiam, & Sacramenta chirographo ademto Redemtionem pariter, ac salutem animarum nobis condonaret. *Qui passus est pro salute nostra*, idest secundum id, quod pati potuit, quod est secundum naturam humanam, nam secundum divinitatem Dei Filius impassibilis est. *Descendit ad Inferos*, ut Protoplastum Adam, & Patriarchas, & Prophetas, & omnes justos, qui pro originali peccato ibidem detinebantur, liberaret, & de vinculo ipsius peccati absolutos de eadem captivitate, & infernali loco, suo sanguine redemtos ad supernam patriam, & ad perpetuæ vitæ gaudia revocaret. Reliqui vero qui supra originali peccato principalia crimina commiserunt, ut asserit Scriptura, in pœnali Tartaro remanserunt, sicut in persona Christi dictum est per Prophetam? *Ero mors tua, ò mors*, idest morte sua Christus humani generis inimicam mortem interfecit, & vitam dedit; *Ero morsus tuus, Inferne*. Partem momordit Infernum pro parte eorum, quos liberavit, partem reliquit pro parte eorum, qui pro principalibus criminibus in tormentis remanserunt. *Surrexit à mortuis* primogenitus mortuorum. Et alibi Apostolus dicit: *Ipse primogenitus ex multis Fratribus*, idest primus à mortuis resurrexit. *Et multa corpora Sanctorum dormientium cum eo surrexerunt*, sicut Evangelica auctoritas dicit, sed ipse, qui caput est, prius, deinde qui membra sunt continuo. Postea *ascendit ad Cœlos*, sicut Psalmista ait: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem*, idest huma-

nam

nam naturam, quæ prius sub peccato venumdata fuit, & captiva, eamdemque redemtam captivam duxit in cœlestem altitudinem, & ad Cœlestis Patriæ Regnum sempiternum, ubi antea non fuerat, & collocavit in gloriam sempiternam. *Sedet ad dexteram Patris*, idest prosperitatem paternam, & in eo honore, quod Deus est. *Inde venturus est judicare vivos, & mortuos*. Vivos dicit eos, quos tunc adventus Dominicus in corpore viventes invenerit, & mortuos jam antea sepultos. Et aliter dicit vivos justos, & mortuos peccatores. *Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis propriis rationem, & qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum. Hæc est Fides Catholica, quam nisi quisq; fideliter, firmiterq; crediderit, salvus esse non poterit.*

IN PROPOSITAM EXPOSITIONEM DISQUISITIO

Ad Clarissimum, & Eruditissimum Virum
LAURENTIUM ALEXANDRUM ZACAGNIUM
Vaticanæ Bibliothecæ Præfectum.

SYNOPSIS DISQUISITIONIS.

Symbolum Quicumque *S. Athanasio doctissimi viri abjudicarunt. Quibus rationibus ducti. Vigilio Tapsensi Quesnellius, Vincentio Lirinensi P. Chifletius tribuunt. Quo tempore Symbolum prodierit, aut sub S. Athanasii nomine laudari coeperit. Ex antiquissimo Codice MS. Ambrosianæ Bibliothecæ antiquitas ejusdem, ac differentia ostenditur. Numquam addita illi fuit vox* Filioque. *Variæ illius Expositiones recensentur. Hujus Symboli Auctor esse potuit Venantius Fortunatus. Saltem fuit is hujus Expositionis Auctor.*

VTinam, eruditissime Zacagni, qui parem tecum in literarum studiis viam insisto, eâdem etiam, qua tu, felicitate metam pertingerem, laboresq; mei æque ac tui aliquam æternitatis spem promererentur; tunc enim majori alacritate hujusmodi curriculo me totum committerem, & anxia animi contentione in hoc instituto insudarem. Sed quum ingenii mei curtam suppelle-

ctilem mecum reputo, unum mihi inter literarias curas superesse solatium video, nempe mihi studere, dulcissimamq; cum eruditis viris familiaritatem colere. Etsi votis meis plane respondeat, spem tamen meam superat quidquid utilitatis ex lucubrationibus meis Orthodoxæ Fidei obvenire potest. Quid enim ego, videlicet corvus inter olores, sperem præclarissimis ævi nostri Scriptoribus comparatus? Nihil profecto, nisi proborum patientiam, & aliquam ex consilio meo commendationem. Attamen ubi perspicio, te quoq; eidem rei operam dare, ut nondum edita veterum Patrum, præcipueq; Græcorum monumenta publici juris facias, animum meum ad majora incitatum sentio, & mihimet gaudeo, quod te par cura exerceat, e qua procul dubio literæ meliores promoveantur. Sed ne ex conquisitis modestiæ verbis, tuisve ex encomiis laudem, ac benevolentiam mihi captare videar, en tibi de Symboli *Quicumque* Auctore, & de ejusdem vetustis expositionibus novam Disquisitionem exhibeo. Plurimi quidem hanc arenam ingressi ita omnem ad hoc opusculum spectantem eruditionem consumsisse videntur, ut nihil novi reliquum sit, quod de illo proferri possit. Nonnulla tamen, ni fallor, hucusq; nemini observata nunc exhibere juvat, quæ utcumq; se habeant, humanitatis tuæ usum sibi facile spondent. Ante omnia vero, ne, si dubitare videar, an S. Athanasius Symboli hujus Auctor fuerit, teneris quorumdam auribus fastidium creem, Eminentissimi Cardinalis Vincentii Mariæ Ursini, Beneventani Archiepiscopi verba præmittenda censui. In Dissertatione de S. Bartholomæi reliquiis Benevento vendicatis, quam legere est pag. 56. Synodici Beneventani Art. 7. inter nonnullos nævos, quos Romano Breviario inesse demonstravit, hunc quoq; connumerat: *Symbolum Quicumque vult salvus esse S. Athanasio in Breviariis hodiernis adscriptum, quod illius non esse eruditissimi plerique sentiunt, quamquam cujus determinate sit Auctoris non ita inter se congruant: Qua de re legendus Quesnellius Dissert. 14. in Opera S. Leonis, & alii plures.* Ita Eminentissimus, ac doctissimus Scriptor, cujus testimonium quanti hac in re sit faciendum, eruditus quisq; intelligit. Neq; vero heic mihi sunt exscribenda quæ Gerardus Io. Vossius in Dissert. de tribus Symbolis, Godefridus Hermantius in Observ. ad vitam S. Athanasii, Dupinius in Biblioth. Scriptor. Ecclesiast. ad S. Athanasii opera, Natalis Alexander in selectis Hist. Eccles. Dissert. Daniel Papebrochius Tom. I. Maii, Cabassutius, Joannes Mabillonius, Guilielmus Cave, & Casimirus Oudinus in Supplem. de Script. Eccles. ad Bellarminum, aliiq; de hoc Symbolo Latinis literis mandarunt; esset enim actum agere, propiorq; tœdio, quam eruditioni res foret. Ea tamen memoriæ tuæ iterum subiiciantur oportet, quæ Athanasio Sanctissimo Viro opusculum hujusmodi facile abjudicare videntur, ut ad observationes meas tutiore gressu deveniam. Primo tam apertis expressisque verbis a Symboli auctore hæreses Nestoriana, atq; Eutychiana refelluntur, ut longe post Nesto-

Nestorii, ac Eutychetis tempora conscriptum opusculum dignoscatur: Atqui S. Athanasius seculo Christi quarto humanis ereptus neutram hæresim postea natam adeo luculenter damnare potuit. Secundo si Athanasium Auctorem Symbolum hoc habuisset, cur ejusdem auctoritate per plura secula doctissimi Catholicæ Ecclesiæ Patres numquam fuissent usi? Unico hoc telo configi potuisset Macedonii, Nestorii, atq; Eutychetis insania, & nemo tamen inventus est, qui ejus aliquando meminerit, non Gregorius Nazianzenus, non Hieronymus, non Augustinus, non Cœlestinus Pontifex, non Leo Magnus, non Cyrillus Alexandrinus, non Cassianus, aut alii, quorum tamen magni intererat Athanasii testimonium in hæreticos pertinaces producere. Quin quod magis mirere, nemo e nostris, dum Photianum Schisma ferveret, adeo luculenta S. Athanasii auctoritate est usus, ut Spiritum Sanctum a Filio quoq; procedere probaret. Tot Patrum silentium in eam opinionem nos agit, ut Athanasium nequaquam Symboli Auctorem arbitremur. Tertio quis credat Athanasium, qui contra Arianos, dum in humanis ageret, perpetuo scriptis decertavit, omniumq; strenuissime Filium Dei Deo Patri *ὁμοούσιον*, hoc est *consubstantialem* esse ostendit, hanc vocem in Symbolo suo prætermissurum fuisse? Una hæc vox in Nicæno Concilio a SS. Patribus excogitata Orientem, Occidentemq; diu exercuit, & unica veluti Catholicorum tessera existimabatur. Utique non omisisset Athanasius Nicænorum Episcoporum sententiæ addictissimus. Quarto quamquam seculo Christianæ Epochæ quarto nonnullæ prodierint Fidei Catholicæ Expositiones, tanti tamen Nicænum Symbolum Athanasius faciebat, ut hac una formula in suæ fidei testimoniũ semper uteretur. Quapropter ad Jovinianum Augustum scribens inquit: *θελησάσης τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν, ἐβουλευσάμεθα μᾶλλον πάντων τὴν παρὰ τῶν πατέρων ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ὑπομνῆσαι τὴν σὴν εὐσέβειαν*. Hoc est. *Quum igitur pietas tua cognoscere e nobis cupiat Ecclesiæ Catholicæ fidem, nihil nobis consultius visum, quam ut fidem, pro qua Patres Niceæ propugnarunt, tuo religioso animo recitaremus*. Tum addit, universas Hispaniæ, Britanniæ, Galliæ, Italiæ, aliarumque Provinciarum Ecclesias huic fidei formulæ consentire, subditque: *ταύτῃ τῇ πίστει Αὔγουστε πάντας ἐπιμένειν ἀναγκαῖον, ὡς θείᾳ, καὶ ἀποστολικῇ, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτῆς πιθανολογίαις, καὶ λογομαχίαις*. *Huic autem Fidei, Auguste, omnes acquiescant, atq; in ea maneant, uti Divinâ, atq; Apostolicâ oportet, ut nil ex ea immutare per contentiones, pugnasq; verborum liceat*. Alibi vero, & præcipue in Epist. ad Antiochenos se procul fuisse a condenda nova Fidei formula Athanasius prodit. His accedit, nullam intercessisse caussam, ob quam Vir Sanctissimus ad hanc Fidei professionem edendam compulsus fuerit; neque enim veri videtur simile, quod magnus Annalium parens opinatur, id Romæ factum, ut Julio Pontifici fidem suam Athanasius explo-

ratam faceret. Numquam sane apud viros Catholicos præcipueq; apud Episcopum maximum hæresis suspicioné is laboravit, quippe quot periculis, quot laboribus, quot scriptis veram ille Fidem protexerat? Ipsimet Ariani Athanasium minime hæreseos crimine notabant, sed ut Magiæ deditum, sed ut avarum, ac in Imperatores perduellem incusabant. Potiora autem hæc sunt argumenta, quæ Athanasio Symbolum hoc abjudicant. Nam quod alii in hujus opinionis confirmationem adducunt, videlicet Latinum, non Græcum, Symboli Scriptorem fuisse, e stylo, aliisq; conjecturis rem dijudicantes, parum ad hujusmodi contentionem dirimendam momenti adfert. Conceptum Latine Symbolum hoc primum fuisse, fateor & ego; etenim primigenium quemdam Latinitatis contextum præfert, deinde Græca exemplaria MS. omnia fere inter se dissident, Latina vero secum concordant, postremo Latinis antiquitus Symbolum innotuit, sero autem Græcis. Ego vero inter tot Græca volumina MS., quibus Ambrosiana affluit, nullum umquam Symboli hujus exemplar Græcum offendi; contra vero nonnulla e Latinis, eaq; vetustissima, ut infra ostendam. Sed cur Athanasius, Latino quoque sermone in hac formula condenda uti non potuit? An quia Latinæ linguæ ignarus foret? Minime sane. Quandoquidem Latini non minus quam Græci sermonis Athanasium fuisse peritum Marcellinus, & Faustinus Presbyteri antiquissimi in suo libello precum fatentur, quum ab ipso in Græcam linguam translatos Luciferi Calaritani Episcopi libros affirmant. Porro in Commentariis S. Augustini in Psalmum 120. locus ex hoc Symbolo petitus legebatur olim. Lovanienses tamen Doctores, nuperiq; PP. Benedictini ex Parisiensi Congregatione S. Mauri in Operum S. Augustini editionibus adnotarunt, hujusmodi verba ab omnibus MS. Codicibus abesse, quod & ego animadverti in vetustissimo nostræ Bibliothecæ exemplari. Atque hæc, aliaque prudenter observata Patri Bernardo de Montfaucon laudatæ Congregationis S. Mauri Monacho, eruditissimo Clarissimoque Scriptori, ejusque sociis suasere, ut in novissima editione Operum S. Athanasii Anno hoc 1698. Symbolum hoc eidem Sancto Antistiti suppositum affirmarent, illudque inter Opera dubia conjicerent. Eruditissimus quoque vir P. Ioseph Maria Thomasius Cleric. Regular. in notis ad Psalterium Anno proxime elapso evulgatis breviter, & modeste sententiam suam explicat de Symboli hujus Auctore his verbis: *Omissis nonnullorum conjecturis, ac divinationibus de Auctore hujus Symboli, ex longa præscriptione multorum seculorum, & Inscriptionibus veterum Codicum diligentius videndum, num hæc plenior explicatio Nicænæ Fidei sit velut Hypomnesticon quoddam, sive Commonitorium ad Catholicorum instructionem contra varias hæreses & Græce, & Latine primo confectum de iis, quæ de Trinitate, & Incarnatione tum voce disputata, tum scripto decreta sunt in Concilio Alexandrino sub Iuliano*

Augu-

Augusto, præsidente S. Athanasio, præsentibusque ex Latinis S. Eusebio Episcopo Vercellensi, & duobus Diaconis Luciferi Episcopi Insulæ Sardiniæ. Certe quæ Rufinus lib. X. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 29. & Epistola ipsa eiusdem Concilii apud S. Athanasium Epist. ad Antioch. scribunt, si considerentur attentius, verbatimque expendantur, pene totum Symbolum hocce repræsentare videntur. Hactenus rationes vidimus, quæ S. Athanasio Symbolum hoc eripiunt; nunc videamus cuinam auctori adscribendum censuerint eruditi. Petrus Pithoeus in lib. de Procefs. Spir. Sancti Gallo cuidam Scriptori gloriam hanc tribuere videtur, atque in ejus sententiam propendere se professus est Gerardus Joannes Vossius in Append. ad Dissert. de tribus Symbolis. Anno vero 1675. Quesnellus vir doctissimus in Append. ad Dissert. 14. in opera S. Leonis Magni rem propius attingens à Vigilio Tapsensi in Africa Episcopo Symbolum laudatum prodiisse arbitratus est. Ut hoc probet, his utitur argumentis. Tempus, quo scriptum videtur Symbolum, Auctori huic optime convenit, siquidem post hæreses Arianam, Nestorianam, atque Eutychianam floruit, imo illas pluribus insectatus est libris. Deinde Vigilio id moris fuit, ut si qua contra hæreticos opuscula sæviente Barbarorum insectatione scriberet, ea non suo nomine, sed sub antiquorum Patrum, præcipueque sub S. Athanasii persona evulgaret, quod eruditis maxime constat. Veri igitur simile videtur, & hocce opusculum magno Athanasio per hunc Auctorem fuisse suppositum, eaque etiam firmius confirmatur opinio, ubi simul conferantur Symbolum, & libri tres de Trinitate à Vigilio contra Marivadum, seu Varimadum scripti, in quibus nonnulla sensa inter se consimilia reperiuntur. His additur Codicis Thuanæi auctoritas, in quo præter Dialogum adversus Arianos, Sabellianos, ac Photinianos sub Athanasii nomine à Vigilio editum proxime legitur Symbolum Athanasianum cum hac epigraphe: *Fides dicta a S. Athanasio Episcopo.* Equidem Quesnelli conjecturis non parum ponderis inesse fateor, mecumque ita sensere plures alii Scriptores. His tamen observationibus minime absterritus Cl. V. Joseph Antelmius Anno 1693. novam de Symboli Athanasiani Auctore Disquisitionem evulgavit, in qua rejectis Quesnelli rationibus gloriam hanc Vincentio Lirinensi vendicare nervis omnibus contendit. Hoc autem ut præstet, Vigilium Tapsensem de loco primum dejicit, nullam intercedere similitudinem inter hujus libros, laudatumque Symbolum ostendens. Tum addit, si has conjecturas sequi oportet, formulas apud S. Augustinum posse reperiri, quæ ad Symboli stylum propius accedant. Nemo vero hucusque fuit, qui Augustino Symbolum inscriberet. Præterea futile est argumentum e libris contra Varimadum scriptis desumtum, Vigilium enim illi nequaquam parentem habent. Mos denique Vigilio fuit Athana-

na-

nasianum Symbolum in operibus Athanasio suppositis consectari, nomenque Athanasii libris eisdem præfigere. Neutrum vero in hoc Symbolo animadvertas, quippe ab Athanasiano stylus discrepat nomenque Athanasii antiquitus eidem præfixum non fuit. Præterea ut Vincentium Lirinensem Symboli Auctorem statuat, illum in Galliis natum, scilicet Treveris, vel in Belgica prima ex testimonio S. Lupi probat. Atqui Symboli Auctorem Gallum quoque fuisse Pithoei, Vossii, aliorumque sententia est. Quandoquidem præ aliis nationibus in Gallia prodire in lucem Symbolum istud cœpit, Treverisque potissimum elucubratum videtur. Tum à Gallis Scriptoribus primum celebratum, atque ab Episcopis, Synodisque Galliarum antiquitus receptum, & commendatum reperitur. Lirinensis insuper in iis potissimum hæresibus, quæ in Symbolo perstringuntur, profligandis operam posuit, uti ex ejus Commonitorio apertissime cognoscitur. Sub alienis autem nominibus consuevisse Vincentium in arenam prodire, laudati Commonitorii exemplo patet, illud enim sub nomine Peregrini evulgavit. Quod si cum Symboli formulis, ac loquutionibus Commonitorium componas, ac præsertim Caput XIX., mirum est quanta inter ambos fœtus similitudo intercedat. Hæc & similia pluribus pertractavit eruditissimus Antelmius, cujus opinioni quorumnam eruditorum suffragia accesserint, me penitus fugit; fateor tamen ad veritatem omnium maxime illam accedere. Ceterum præter has celebres duas sententias, quibus Vigilio Tapsensi, aut Vincentio Lirinensi laudata Fidei professio tribuitur, aliæ quoque olim habebantur; siquidem teste Cardinali Bona cap. 16. §. 18. divinæ Psalmodiæ Guillelmus Baldesanus in Hist. Pedemontana MS. S. Eusebium Vercellensem Episcopum magno Athanasio adjutorem fuisse in hoc Symbolo adornando olim scripsit; imo solum Eusebium ejusdem Auctorem agnovere aliqui, ut testatur Vossius in fine Dissert. 2. de tribus Symbolis. Alii denique Anastasium Synaitam, alii Athanasium Spirensem opusculi hujus Scriptorem affirmavere. Ita viris eruditis in hac re opinari placuit adeo, ut majoribus umbris, ac ambagibus quæstionem hanc involvisse, non exolvisse videantur. Proinde me debitæ modestiæ haudquaquam renunciaturum spero, si quid mea quoque ferat opinio, huc adferam, nulla tamen majoris progressus, aut claritatis spe ductus. Itaque primo, quonam tempore sub S. Athanasii nomine Symbolum innotuerit, dispiciamus, ut de re planius statuere possimus. Jam supra animadvertimus Codicum MS. ope S. Augustini Enarrationibus in Psalmum 120. à sciolo quodam Athananasiani Symboli lacinium assutam fuisse. Quod igitur omnium antiquissimum superest monumentum, Canon ille est, quem æterni nominis vir Jacobus Sirmondus e Soc. Jesu in Divionensi quodam Codice repertum publica luce donavit Tom. 1.

Con-

Concil. Galliæ pag. 507. Ita vero conceptus est: *Si quis Presbyter, Diaconus, Subdiaconus, vel Clericus Symbolum, quod Sancto inspirante Spiritu Apostoli tradiderunt, & Fidem S. Athanasii Præsulis irreprehensibiliter non recensuerit, ab Episcopo condemnetur.* Canonem hunc ad Synodum Augustodunensem, circiter Annum Christi DCLXX. sub S. Leodegario celebratam, fortasse referendum tum ipsemet Sirmondus; tum Labbeus autumarunt. Atqui, ut eruditissime adnotavit Clarissimus P. Papebrochius in Respons. ad exhibitionem error. par. 2. Art. 13. n. 36. verbis illis *Fidem S. Athanasii* minime Symbolum Athanasianum designatur, sed quidem Nicænum, in quo elaborando plurimum insudasse Athanasium veri simile est; Etenim cur Apostolico Symbolo commendato Nicænum prætermisissent Augustodunenses Patres? Cur Athanasiani Symboli, cujus tunc nullus erat usus in sacris, cognitionem exegissent, Nicænumque ne uno quidem verbo commemorassent? Præterea ad Augustodunense sub S. Leodegario Concilium Canon laudatus haud referendus videtur, sed potius ad alia aliis temporibus procul dubio eadem in Urbe celebrata. Quare hinc nullum pro Symboli hujus antiquitate firmum argumentum haurire possumus. Verum ne majoris quidem momenti sunt verba illa, quæ in Concilii Toletani Quarti Professione Fidei leguntur; quamvis enim phrases nonnullæ ibidem inveniantur Symboli phrasibus oppido similes, attamen ejusmodi non sunt, ut iis Patribus Symbolum jam innotuisse demonstrent. Quin ex eodem Concilio has formulas quis delibasse videri potest, ut inde Symbolum istud conflaret. Igitur ad seculum a Christo nato nonum devenimus, quo revera Athanasiani Symboli memoria nobis occurrit. Theodulfus Aurelianensis Episcopus, qui sub Carolo Magno floruit, in lib. de Spiritu Sancto num. 8. quædam ex hocce Symbolo citat, ipsumque Athanasio tribuit. Hincmarus postea Rhemensis contra Gotescalcum cap. 35. & alibi Athanasium Symboli Auctorem nuncupat. Horum opinioni subscripsere Agobardus Lugdunensis, Fridericus Ultrajectinus, Anscharius Hamburgensis, Rathramnus Corbejensis, Æneas Parisiensis, Abbo Floriacensis, Ratherius Leodicensis, aliique non pauci ex antiquis, quorum catalogum reperias in Dissertatione mihi nondum lecta, quæ inscribitur: *Iudicia eruditorum de Symbolo Athanasiano studiose collecta, & inter se collata auctore Vuilhelmo Ernesto Tentzelio A. 1687. evulgata.* Quantum igitur ex literaria antiquitate colligere licet, nono dumtaxat Epochę vulgaris seculo celebrari primū cœpit, & sub S. Athanasii nomine commendari Symbolum istud. Ubi videas, quam male Gerardus Io. Vossius ejusdem opusculi vetustatem seculo Christi decimo tertio olim adscripserit, quamvis eruditorum rationibus postea victus ad annum usque a Christo nato millesimum opinionem suam retraxerit. Quibus hactenus enarratis quis fortasse quærat, an aliquid an aliqua ante nonum seculum Symboli hujus vestigia reperiantur.

tur. Jacobus Usserius Armachanus vir celeberrimus in Epist. ad Ger. Io. Vossium præfixa libello de Symbolis antiquorum Psalterium Latino-Gallicum in Bibliotheca Cottoniana sibi conspectum affirmat, quod tum e characterum forma, tum ex antiquo picturæ genere Gregorii Magni tempore recentius non erat. Ibi præter Symbolum Apostolorum Athanasianum quoq; legebatur cum hoc titulo *Fides Catholica*, nullâ tamen Athanasii mentione injectâ. Eruditissimus præterea Antelmius in laudata Disquisitione de Symbolo Athanasiano vetustissimũ Codicem in Colbertina Bibliotheca adservari animadvertit, ubi Symbolum idem absque Athanasii nomine exaratum fuit. Codex vero ille Cottonianum antiquitate præcellere videtur. Equidem Clarissimo Viro tantam Codicis vetustatem affirmanti vix credebam, dolebamq; summopere mihi nondum illius Disquisitionem occurrisse, quum ecce me hujusmodi cura levavit Cl. P. D. Bernardus de Montfaucon supra laudatus, cujus erudita consuetudine Mediolani ego nuper fruebar. Mihi igitur affirmavit vir doctissimus, geminos Codices ab Antelmio memoratos Caroli M. temporibus fuisse exaratos, neq; tantam vetustatem ab illis præferri, quantam eis tribuit Antelmius. At nos in Ambrosiana Bibliotheca non minoris præstantiæ Codicem MS. servamus e celebri Bibliotheca Bobiensi in nostram illatum, in quo Symbolum legas omni tamen inscriptione destitutum. Idem autem Codex ille est, unde Bachiarii Apologiam exscripsimus, antiquissimus plane, quippe ante annos mille & plures exaratus, ut in Prolegomenis ad Bachiariũ, & pag. 16. prioris Tomi Anecdotorum conjeci. In fronte libri aliâ, sed antiquâ manu hæc leguntur: *In hoc volumine infrascripta continentur: Dogmatis Liber Fidei. Bachiarii Fides. Sermo de Ascensione Domini. Hieronymi Fides. Ambrosii Confessio Fidei. Hieronymi regula Catholicæ Fidei, Libellus de Trinitate. Ambrosii de Trinitate libri tres. Ejusdem libellus Fidei.* Absunt a libro quinque postrema opuscula, & quoniam integer adhuc est Codex, & nusquam mutilatus, idcirco numquam adfuisse videntur. *Dogmatis liber* nullo Auctore notatus alius non est, quam *Liber de Ecclesiasticis Dogmatibus*, qui olim sub S. Augustini nomine circumferebatur, nunc ab omnibus Gennadio Massiliensi Presbytero adscribitur. Nonnullas in hoc Opusculum Observationes meas expectet Lector in libello quodam propediem typis commendando. Post Bachiarii Apologiam, & Symbolum *Quicumque* hæc subsequuntur: *Incipit de Ascensione Domini N. I. C. Sermo dicendus. Domini N. I. C. Adventus, ac Ascensio multas Fratres Carissimi nobis præstitit Festivitates; nascitur enim primum, Magis ostenditur, post paulo patitur, resurgit, ascendit, ut nos cum eo nasceremur &c.* Deinde fragmentum subjicitur, cujus initium ita se habet: *Deus Trinitas invisibilis est, invisa etenim, atq; immensa paternæ bonitatis Majestas nullis antiquitatibus cognita, nec præteritis æternitatibus visa divinitate tantum intra se omnia continens sibi soli quid sit, & quan-*

ta sit, nota est &c. Ita vero concluditur: *Nam Fides plus sentit, quam disputari queat*. Ad quemnam Auctorem Sermo sit referendus, me fugit. Fragmentum fortassis ex operibus S. Ambrosii desumtum est, quod in præsentia examinare non vacat. His additur *Hieronymi Fides*, eadem omnino, quæ sub Damasi Romani Pontificis nomine inter S. Hieronymi opera olim fuit evulgata. Ut autem redeam ad Symbolum nostrum, illud singulari dignum est animadversione, quod nempe ab editis libris non parum dissentiat MS. hic liber. Constans enim eruditorum hucusq; sententia fuit, omnino inter se Latina Symboli exemplaria concordare, Græca vero multis in locis inter se dissidere Profecto, quod est ad Græca, sex novimus Symboli formulas inter se valde discordes, uti observatum est a Vvolffgango Gundlingio in notis ad Zialovuschi delineat. Eccles. Orient. pag. 69. Prima est, quam exhibet Gilbertus Genebrardus lib. 3. de Trinit. ex MS. Lazari Baiffii. Altera est, quam Anno 1565. Henricus Stephanus in Gallia vulgavit. Quæ duæ formulæ septem in locis secum dissident. Tertia est a Philippo Labbeo, & Gabriele Cossartio edita quadragies a reliquis discordans. Quartam Ecclesia Constantinopolitana, Genebrardo teste, usurpavit, & mirum in modum ab aliis discrepat. Quinta hujus Smboli formula legitur Tom. 2. Operum S. Athanasii edit. Commel. pag. 38. Sextam protulit Usserius in libello de Symbolis, quæ quoniam a Græcis plane interpolata videtur, pluribus quoque in locis a Latino Symbolo iccirco differt. Tanta autem harum formularum apud Græcos differentia illi quoq; argumento caussam dedit, ut Symboli Auctor Græce nequaquam scripsisse crederetur. Cur enim tot insignes mutationes in Opusculum hujusmodi irrepserint, si Græcis literis prima Symboli forma commendata fuit? Id potius diversis Interpretibus tribuendum est, qui Symbolum Latine primum conscriptum Græca Civitate suo arbitrio donarunt. Latina vero exemplaria, quæ hucusq; inter se penitus consentire videbantur, Auctorem certe Latinum ostendunt. Operæ tamen pretium erit, Codicem nostrum consulere, Symbolumque cum iisdem describere discrepantiis, quæ ibidem leguntur. Ita autem se habet:

EXEMPLAR ATHANASIANI SYMBOLI
Ex antiquissimo Ambrosianæ Codice.

Q*Vicumque vult esse salvus, ante omnia opus est, ut teneat Catholicam Fidem, quam nisi quis integram, inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit. Fides autem Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes personas, neq; substantiam separantes. Alia est enim persona Patris, alia persona Filii, alia persona Spiritus Sancti,* * *una est* divi-

* Additur alia manu: *Sed Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.*

divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas. Qualis Pater, talis Filius, talis & Spiritus Sanctus. Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus Sanctus. Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus Sanctus. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus Sanctus. Et tamen non tres æterni, sed unus æternus, sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus immensus, & unus increatus. Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus Sanctus, & non tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus; & tamen non tres Dii, sed unus Deus. Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus Sanctus; & tamen non tres Domini, sed unus Dominus. Quia sicut singillatim unamquamque personam & Deum, & Dominum confiteri Christiana veritate compellimur, ita tres Deos, aut Dominos dicere Catholica religione prohibemur. Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus Sanctus a Patre, & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens, Patri, & Filio coæternus est. Unus ergo Pater, non tres Patres, unus Filius, non tres Filii, unus Spiritus Sanctus, non tres Spiritus Sancti. Et in hac Trinitate nihil prius, aut posterius, nihil majus, aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt, & coæquales, ita ut per omnia, sicut jam supradictum est, & Trinitas in unitate, & unitas in Trinitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad æternam salutem, ut Incarnationem quoque Domini N. I. C. fideliter credat. Est ergo Fides recta, ut credamus, & confiteamur, quod Dominus noster Iesus Christus Dei Filius, & Deus pariter, & homo est. Deus est ex substantia Patris ante secula genitus, & homo est ex substantia matris in seculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationabili, & humana carne subsistens, æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem. Qui licet Deus sit, & homo, non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem non conversione divinitatis in carne, sed adsumtione humanitatis in Deo. Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationabilis, & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra, descendit ad Inferos, surrexit a mortuis, ascendit ad Cœlos, sedit ad dexteram Patris inde venturus judicare vivos, ac mortuos. Ad cujus adventum omnes homines redditurі sunt de factis propriis rationem, & qui bona egerint, ibunt in vitam æternam, qui mala, in ignem æternum. Hæc est Fides Catholica, quam nisi unusquisque fideliter, firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

In eadem scripturæ linea hæc sequuntur: *Lacta mater eum, qui fecit te, quia talem fecit te, ut ipse fieret in te. Lacta eum, qui fru-*

fructum fœcunditatis tibi dedit conceptus, & decus virginitatis non abstulit natus. Cuinam Scriptori tribuenda sint hæc verba, ignotum est mihi; & utinam scirem, fortassis enim nobis conjectura esset, qua Symboli Auctorem cognosceremus. Quod tamen heic potissimum animadvertas, versiculus ille est, in quo Spiritus Sanctus dicitur a *Patre, & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*. Græculi quidam Photiano veneno infecti, quum S. Spiritum a Filio procedere negarent, neque tam luculentum Magni Athanasii, aut saltem antiquissimi Scriptoris testimonium eludere possent, in eam rapti sunt sententiam, ut a Latinis particulam *& Filio* additam Symbolo fuisse tradiderint. Et revera non Ecclesia tantum Constantinopolitana, sed Serviana, Bulgarica, Russica, Moscovitica, aliæque ritui Græco addictæ, etsi Athanasiano Symbolo in sacris Liturgiis utantur, hanc tamen particulam *& Filio* inde exclusere. Eam contra Catholicos calumniam nostri temporis Novatores sibi adoptarunt, utque alios prætercam, Uvolffgangus Gundlingius in Notis ad Zialovuschi Delineat. Eccles. Orient. pag. 54. pluribus probare nititur, vocem illam *& Filio* a Latinis Symbolo intertextam, tum quod idê in Niceno, seu Constantinopolitano Symbolo prestiterint, tum etiã quod usq; ad seculum XIV. nemo contra Græcorum opinionem Athanasianum Symbolum produxerit, quum tamen jam quingentos annos controversia de Spiritus Sancti processione Occidentalium, ac Orientalium calamos exercuisset. Verum si Gundlingio germanam Codicis nostri antiquitatem oculis lustrare contigisset, quin minus suæ opinioni indulsisset, non dubito. Scilicet, uti supra diximus, longe ante Photiana deliramenta exaratus est liber, atq; in eo laudata vox legitur. Quamquam inficias non eo, quin a quibusdam nostris Scriptoribus vox eadem antiquorum operibus aliquando fuerit adiecta. Contigit hoc in libro Gennadii Massiliensis *de Dogmatibus Ecclesiasticis* supra memorato, ac in Confessione Fidei, quam alii S. Damaso, alii S. Hieronymo tribuunt. In utroq; hoc Opusculo, ut ex antiquissimo Codice nostro animadverti, Spiritus Sanctus a Patre prodedere dicitur, particula vero *Filii* desideratur, quæ tamen ab editis libris minime abest. Sed hoc fide non mala ab Orthodoxis Auctoribus præstitum est; religiosis enim, tenerisque eorum mentibus flagitii loco habebatur, si quem ex antiquis Patribus inveniebant, qui S. Spiritum a Patre procedere, nulla Filii facta mentione, dixisset. Quod si veteris Historiæ rationem habuissent, utique intellexissent tum a Patribus Constantinopolitani Concilii Primi in Symbolo, quod Nicænum nuncupamus, tum ab aliis ante Photii Schisma Scriptoribus vocem *Filioq;* omissam plerumq; fuisse, non quod a Filio quoque Spiritum Sanctum procedere negarent, sed quod nondum in controversiam veritas illa adducta fuerat. Neque tamen defuere iis etiam temporibus Sanctissimi viri, qui sententiam a Schismaticis Græcis postea reprobatam tuerentur, quales sunt S. Basilius lib. 3. contra Eunomium, Grego-

Ff 2 rius

rius Nyssenus hom. 3. & 4. super *Pater noster*, Epiphanius in Ancorato, Cyrillus Alexandr. lib. 13. cap. 2. Thesauri, & alibi. S. Ambrosius lib. 1. cap. 15. de Spiritu Sancto, S. Augustinus lib. 15. de Trin. cap. 26. Paulinus Nolanus in Natal. IX. S. Leo M. Epist. 93. ad Turribium &c. Sed quum nemini, ut ajebam, huc usq; in mentem venisset perversa Græcorum recentiorum opinio, qua Spiritus Sanctus a solo Patre procedere dicitur, hinc liberum unicuiq; erat S. Spiritum a Patre, nulla Filii mentione habita, procedentem appellare. Venio nunc ad Expositionem Symboli nunc per me redditam luci. Et primo animadvertendum reor, tanti apud Orthodoxos viros vel antiquitus factum fuisse Athanasianum Symbolum, ut illud Commentariis, atq; Expositionibus explicare, atq; illustrare summum decus censerent. Nimirum pretioso Opusculo hoc eruditionis tributum debebatur, ut Symbolis Apostolico, & Niceno, quorum explicationi quamplures operam dederant, hac etiam ex parte simile redderetur. Multa de hujusmodi in Symbolum Expositionibus a Lirinensis Cœnobii cultoribus factis disserit laudatus Antelmius in Disquisitione de Symb. Athanas., quam non sine dolore hucusq; legere non potui. An aliquam integram produxerit Scriptor doctissimus ex hisce Expositionibus, mihi non liquet. Clarissimi quidem Patres Benedictini ex Congregatione S. Mauri, ut me per literas monuit eruditissimus inter illos P. Bernardus de Montfaucon, quamdam hujus Symboli Expositionem in novissima Operum S. Athanasii Editione Tom. 2. evulgarunt ex MS. Codice Monasterii sui ante annos sexcentos exaratam, & a nostra omnino dissimilem. Ex editis vero, quas adhuc viderim, Expositionibus præcipua est illa, quæ per S. Brunonem Herbipolensem Episcopum ante medium a Christo nato seculum undecimum conscripta fuit. Hanc legere est Tom. 18. pag. 345. Biblioth. SS. Patrum novis. edit. Altera Tom. 23. pag. 596. ejusdem Bibliothecæ legitur, eamque lucubravit seculo Christo undecimo Hildegardis Virgo Sanctissima, ut suis Sororibus sacra Fidei nostræ documenta exponeret. Est porro nobis in Ambrosiana Bibliotheca membranaceus Codex annos ab hinc ferme sexcentos manu descriptus, ut ex characterum forma, aliisq; conjecturis affirmari posse mihi videtur. Heic præter alia Opuscula multa tres Symboli Expositiones habentur, quarum unam tantum nunc publici juris facio. Prima ita inscribitur: *Expositio Fidei Catholicæ*. Alteri nullus titulus præfixus est. Postrema vero hunc præsefert: *Expositio Fidei Catholicæ Fortunati*. Quid hac inscriptione visa certi statuendum sit, nihil occurrit; adhuc enim in incerto est, utrum Symboli, an solius Expositionis Auctor Fortunatus affirmetur. Utrum libet tamen eligas, profecto magnum huic Opusculo pretium ex antiquitate accedet. Fortunatus autem heic memoratus alius a Venantio Fortunato non est, quem insulæ Pictaviensis Ecclesiæ, quem Christianæ Poetices ornamenta æternitate donarunt. In Gallia Transpadana non longe a Cenetensi Castro, aut a Tarvisina

Civi-

Civitate natus est Fortunatus, Ravennæ vero educatus, variisque ibi Disciplinis imbutus, antequam Langobardi Italiam invaderent, in Germaniam, Galliasque se contulit. Iis in regionibus diu versatus, summisque viris carus ad Episcopalem tandem Pictavorum Sedem evectus est. Plura ab eo profecta ingenii, ac eruditionis monumenta ad nostram usque ætatem servata sunt, non sine magna illius commendatione, quod barbaris omnino temporibus æquales alios Scriptores superaverit. Quod si pro Gallo, aut Afro Symboli Athanasiani Auctorem Italum haberemus, næ magnum provinciæ nostræ decus accederet. Quum igitur veri videatur simile, Magno Athanasio Symbolum non esse adjudicandum, si aliis Scriptoribus aut Vigilium Tapsensem aut Vincentium Lirinensem fœtus hujus parentes esse per conjecturas divinando dicere licet, cur nobis non liceat paribus conjecturis inniti, celebrisque Symboli Auctorem Fortunatum suspicari? Itaque argumenta superius allata colligamus, & investigemus, an commode Scriptori huic tanta laus, ac palma deferri possit. E Gallis primum prodiisse Symbolum Athanasianum animadvertimus tum quod a Gallis Scriptoribus ante omnes celebratum, a Synodis, Episcopisq; Galliarum receptum, & commendatum antiquitus fuerit, tum etiam quod Treveris in Galliarum Metropoli illud elucubratum fuisse opinio increbuerit. Quapropter Pithoeus, ac Vossius, aliique eruditissimi viri Gallum hominem Symboli parentem opinati sunt, Antelmius vero hac potissimum ratione ductus non Vigilium in Africa Episcopum, sed Vincentium Lirinensem Opusculi hujus Auctorem affirmavit. Atqui, Fortunato nostro eadem documenta accommodantur, in Italia quidem nato, sed pluribus annis inter Gallos versato, & apud eos vita defuncto. Illum Treviris etiam fuisse a vero non abhorret, namq; Nicetium Trevirensem Episcopum, ejusq; successorem Magnericum intima familiaritate coluit, uti ex carminibus 9. 10. 11. lib. 3. constat. Quum vero postquam hæreses Nestorii, ac Eutychetis profligatæ fuere, Symbolum procusum cognoscatur, utique in Fortunati tempora ejus origo cadere potest, quippe seculo Christi sexto Auctor hic floruit, Synodique Chalcedonensis auctoritate in hisce dogmatibus proponendis uti potuit. Ad hæc ut supra animadvertimus ex antiquissimo Codice Bibliothecæ nostræ Spiritum Sanctum a Filio quoque procedere scripsit procul dubio quicumque Symboli hujus auctor fuit. At Gennadio teste in Catal. Illustr. viror. humanis ereptus est Vincentius Lirinensis *Theodosio, & Valentiniano regnantibus*, hoc est, ut opinari licet, circiter annum Christi 445. Eo autem tempore nondum Fidei dogmatibus passim accenseri solebat hæc de Spiritu Sancto sententia. Plerique vero Scriptores Symbolum Constantinopolitanum sequuti nulla Filii facta mentione Spiritum a Patre procedere profitebantur. Ipsemet sane Vincentius nullum in Commonitorio illius sententiæ vestigium reliquit,

quit. Contra seculo Christi sexto quum doctissimis viris clarius hæc formula cœperit usurpari, & a nonnullis quoque Conciliis probata fuerit, a Venantio Fortunato probabilius potuit proponi. Nihil est autem, quod caussas eruditi expiscentur, cur Athanasii nomen Symbolo huic præfixum fuerit, frustraque tum Quesnellus, tum Antelmius ostendere nituntur, Vigilio ac Vincentio in more fuisse, ut aliis Patribus libros suos supponerent. Nam si vetustissimos Codices consulamus, vel ipso Antelmio fatente, in iis Symbolum absque ullius Auctoris nomine exaratum est, multisque solum postea seculis M. Athanasii nomen præferre cœpit. Quod si caussam, ex qua Fortunatus hanc Fidei professionem procudere potuerit, inquiramus, illa occurrit, quod in Galliis seculo etiam sexto Nestorii, atque Eutycheris quæstiones agitabantur. Id patet ex geminis Pelagii Papæ Epistolis ad Childebertum Regem, e quibus prior data dicitur III. Id. Decembr. Anno XV. P.C. Basilii V.C. videlicet An. Ch. 556. Ita vero Galliarum provincias, ipsumque Regis animum *semina scandalorum* invaserant; ut ipsemet Pelagius Pontifex Fidei suæ formulam ad Childebertum mittere coactus fuerit, qua visa constanter in veræ Religionis doctrina se Rex continuit. Et quidem circiter hæc tempora in Gallias migravit Fortunatus, uti ex ejusdem carminibus probari potest, oblataque forsan occasione pro germana Christi Fide egregio Symbolo propugnavit. Certe vero ab hujusmodi studio pius ille Scriptor nequaquam abhorruit. Extant adhuc geminæ illius lucubrationes, quarum priore Dominica Oratio exponitur, altera Symbolum Apostolorum. Sed & inter Fortunati opera, quæ nobis supersunt, quædam colligas veluti semina verborum, ac sensuum in Symbolo expressorum. Expositionem Apostolici Symboli ita isexorditur: *Præclarum in primordio ponitur cœlestis testimonii fundamentum, quia salvus esse non poterit, qui recte de salute non crediderit*. Athanasianum vero Symbolum paribus clauditur verbis: *Hæc est Fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit*. Carmine etiam 5. lib. 8. ubi Deiparæ Virginis laudes canuntur, ita legitur:

Quod Deus amplexus carnem est, caro juncta cohæsit,
Stat Deus, atque homo fit, Christus utrumque gerit.
Non Deus in carnem est versus, Deus accipit artus,
Non se permutans, sed sibi membra levans.
Unus in ambobus naturis, verus in ipsis,
Æqualis matri hinc, par Deitate patri.
De patre natus habens divina, humanaque matris,
De patre sublimis, de genetrice humilis &c.

Quæ sensa in Symbolo paribus ferme verbis exprimuntur. His tandem accedat Codicis nostri auctoritas, cujus fidem ut magis exploratam reddamus, hæc addere juvat. Præter librum nondum editum Gezonis Abba-

Abbatis de Corpore, & Sanguine Christi sæculo Epochæ vulgaris decimo lucubratum, pluresque Glossas pervetustas in sacra Biblia, multaque alia Opuscula, Expositionem quoque continet Apostolici Symboli cum hac inscriptione: *Incipit Expositio a Fortunato Presbytero conscripta*. Eadem vero est ac edita inter Fortunati opera. Tum sequuntur geminæ ejusdem Symboli Explicationes, tres Orationis Dominicæ, & duæ Athanasiani Symboli *Expositiones* incertis Auctoribus scriptæ, tandem ut diximus, *Expositio Fidei Catholicæ Fortunati* legitur. Quocirca quin ad Venantium quoque Fortunatum Opusculum hoc sit referendum, nullus dubito. Quamquam non ita meis conjecturis plaudo, ut facilius non arbitrer, Expositionem potius quam Symbolum huic Auctori tribuendam. Potuit in ejus manus Symbolum devenire aut a Vigilio, aut a Vincentio, aut alio quoppiam elaboratum, cui notas apponere operæ pretium Fortunatus duxerit. Utcumque se res habeat, patientia tua diutius abuti nolo, Zacagni Clarissime, teque horarum tuarum literariæ Reipublicæ utilitati sacratarum usu fraudare. Habes heic mei erga te obsequii argumentum, utinam ignorantiæ quoque non habeas, & ante tuum tribunal, si non commendationem impetrem, saltem humanitatis tuæ fructum, veniamque promerear. Vale.

GUINIFORTI BARZIZII
ORATIO
IN SPONSALIBUS
PHILIPPI BONROMEI

Circiter Annum MCDXXX.

SUB

PHILIPPO MARIA VICECOMITE MEDIOLANENSIUM DUCE.

Video, Magnifici Domini, spectabiles Cives, & egregii viri, summa cum alacritate ad sponsalia hæc contrahenda vos convenisse, de quibus cum a me Oratio haberi debeat, vereor, ne si pro rei dignitate & pauca, & minus accurate dixero, temere aut arroganter hoc dicendi munus adiisse videar, utque illud, quod, ut plane intelligo, de me aliquando fecistis, honestissimum judicium hac re hodierno die non mediocriter imminutum sentiam. Quamobrem hoc primum

etiam

etiam atq; etiam quæso, existimetis non ea me voluntate ad orandum accessisse, ut ambitiose quas tenues, & exiguas esse profiteor ingenii vires, ostentem; sed partim eorum auctoritate, quorum desideriis obtemperare soleo, impulsum fuisse, partim affectu proprio, qui semper in eorum laude versatus libentissime fui, de quibus sermonem heic fieri causa postulat. Quod si minus copiose res tanta, quanta est, a me absolvetur, vestra heic valeat prudentia, viri spectatissimi, vestra humanitas, ut cum facile perceperitis eam esse præsentis actus amplitudinem, cui vix ulla dicendi facultas par inveniri possit, tum mihi succensendum nihil putetis, si etiam, cum multa dixero, plura silentio præteriisse videbor. Dicendum quidem esse intelligo tum de matrimonialis contractus nobilitate, ac præstantia, tum de utriusque heic contrahentium claritate, & originis gloria, quorum utrumvis mente pertracto, immensum se quiddam offert, quod non dicam oratione prosequi, sed ne cogitatione quidem ipsa complecti me posse confido. Atque ut a primo incipiam, nonne divini atque humani juris codices usque a mundi creatione diligenter evolvendi erunt, si & hujus Sacramenti institutionem, ac dignitatem cognoscere, & utilitates, quas per omnia tempora humano generi sine intermissione attulit, investigare, & privilegia, quæ multa promeruit, singula exquirere voluerimus? Sacris nempe literis edocemur non humano consilio in hac miseriarum valle, sed rerum omnium conditoris Dei manu in Paradiso deliciarum, cum cetera a se creata in pulcherrimam formam redegisset, ut in servitium hominum subiecta essent, hominem autem ipsum ad laudem & gloriam suam de limo terræ formasset, edocemur, inquam, ex hominis ipsius latere ab initio seculorum eductam Evam, non per internuncium, sed veritatis suæ verbo sociam illi ad sobolis propagationem, ad communionem vitæ, ad solatium adjunctam, & conjugatam fuisse, tantamque postea pro conjugio inviolabiliter servando curam Deum gessisse, ut eos corporali morte cum summa infamia, & perpetua, cum intolerabili cruciatu affici voluerit, qui alieno thoro se immiscere præsumserit. Apud omnes vero populos, qui ratione ulla gubernarentur, frequentatum esse conjugium: fidem nobis faciunt non solum scripta sanctorum hominum, quæ veritatem doctrinamque redolent, verum etiam poetarum carmina, qui tametsi aliis in rebus velamine mendacii plurima vera

con-

contexerunt, hoc tamen unum temerare ausi non sunt, imo id ratum videntes inviolabilia fere conjugia fando confixerunt. Idem fere Historiarum libri, cautiones legum, & omnium, qui in sermonem de hujusmodi re inciderunt, sententiæ vel plane decantant, vel indubie significant. Ita nobis palam fit nullum sive dixerim inter homines vinculum, sive divinum Sacramentum vetustate nobilius, auctoris majestate celsius, loci, in quo prius institutum fuit, eminentia clarius, frequentatione celebrius, aut firmius, observantia denique generalius, hoc uno a divina providentia vel insitum nobis, vel traditum esse. Commoditates vero, quas ad universi generis conservationem, ad animarum salutem, ad tranquillitatem mentis, cordisque lætitiam, ad corporum sospitatem, laborumque solatium, ad fortunæ bona, pacem, amicitias, affinitates, honores, divitias, tum universum ipsum genus humanum, tum singulæ quæque nationes, tum singularissimi homines innumeras pene consequuntur, non est mei propositi enumerare, primum quia nimis longam exigunt orationem, nec satis omnia colligi possunt, deinde quia expers ego conjugii multa ex fide, aut conjectura, dicturus apud vos essem, quæ non solum pro vestra prudentia multo apertius ea intelligitis, quam ego, sed etiam ab experientia, quæ rerum magistra nuncupatur, pene omnes certius tenetis. Suadet ergo hæc ratio, ut jura specialia matrimonii, quę tam inducta quam per juris corpus diffusa late patent, non negligam; non parvo etenim studio egent, si unum in locum redigi debent, & ea præsertim ratione commemoraturus ea fuissem, quæ & signum manifestissimum utilitatis hujus ab totius orbis rectoribus optime intellectæ, & nobile de ipsa per eos promulgatum judicium palam factura esset. Itaque his atque aliis prætermissis, quæ in matrimonii laudem reduci possunt, ad ornatissimum adolescentem Philippum, & ad modestissimam virginem Franciscam, inter quos Sponsalia fiunt, convertetur oratio mea. Quorum ætas florida, & decens forma, cum ad conjugium aptissime conveniant, tum etiam cetera, quæ in vita humana desiderari solent, bona spem optimam præbent, hanc societatem unanimem inter eos ac summe tranquillam, parentibus vero, propinquis, & amicis jucundissimam, denique & Principi, & universæ patriæ probatam semper, ac fructuosam fore. Atque ut reliqua omittamus, aspicite, obsecro amplissimi viri, effi-

giem horum, atque indolem, & quid secum afferat, considerate. Nonne duo quasi virtutis simulacra nobis repræsentantur? nonne suavissimam civilium morum fragrantiam spirant? nonne pulcherrimam prolem, suisque majoribus dignam pollicentur? Hujus tam ingenuæ indolis non fallacia signa esse confirmat eruditio, ac summa in his adolescentibus honestissime per omnem ætatem instituendis parentum vigilantia. Genitura autem, & a claris majoribus ducta origo, quantum in liberis momentum habeat, quantam vim, sæpe videmus. Num igitur judicium de his nobilissimum facere dubitabimus? quia, etiam antequam geniti essent, non nisi excellenti ingenio, præstantique natura procreari posse videbantur. Ex Vicecomitibus innocentissima hæc virgo Francisca utroque parente orta est, quorum genus cum altius repetitis ab annalibus, primum a Trojanis, dehinc ab Albanis processisse dicatur. Tum illud in aperto est, plures Principes, magnumque insignium procerum numerum superiore hoc tempore tulisse, nunc vero serenissimo isto sidere, in cujus lumine ambulamus, Philippo Maria Excellentissimo Duce non modo Italiam illustrare, verumetiam splendorem suum ad quascumque sive Transalpinas, sive transmarinas, sive Jesu Christi Redemtoris nostri caractere insignitas, sive barbaras, & quantumvis remotissimas nationes transmittere, de quo plura dicerem, si & temporis, quod angustum datur, ratio id permitteret, & ego ad immensam hanc rem transigendam viribus meis satis confiderem. Hac Vicecomitum progenie, quæ ad Cœli similitudinem varium in se ornatum & omne juxta suum esse pulcherrimum continet, oriunda novitia nostra gloriari præterea potest patrem esse sibi L. magni animi virum, cujus ut fortitudo atque prudentia difficillimis in rebus egregia esse dignoscitur, ita & mansuetudo, liberalitas, magnificentia se spectabilem præbet; fides autem, & in Principem nostrum invictissimum devotio integra Celsitudini suæ probatissimum eum, & carissimum facit. Quid de Philippo adolescente Patricio dicam? qui ex gemina domo avita, scilicet Vitalianorum, & Bonromeorum veram legitime trahens originem præcipuum ab utraque nobilitatis ornamentum suscipit? Vitalianos enim Padua Urbs celeberrima insignes variis dignitatibus, eximiisque titulis per multa jam secula etiam primarios habet. Nominarem hoc loco inpavidum militem, atque fortissimum adhuc

in

in rebus humanis agentem Avi quondam tui, Philippe, fratrem, nonnullosque alios, de quorum strenuitate, ac magnificentia recens extat memoria. Commemorarem affinitates, quas cum illustribus Marchionibus Estensibus, quas cum aliis amplissimis familiis Vitalianum hoc genus aliquando contraxit. Dicerem & aliud excelsum quoddam in illius generis laude, quod adolescens ego eadem illa in Urbe didici; sed cum de Philippo filio dicturus sim, prohibet me Vitaliani patris conspectus præsens, cujus ut recte facta omnia laudem cumulatissime pariunt, ita & aures ab omni laude, maxime quæ ambitiosa cuiquam videri possit, vehementer abhorrent. Bonromeos autem magnos olim Etruria, & potentes novit; hac vero ætate orbis nulla est pars, quæ non eos spectatos habeat. Nam cum superioribus seculis opulentissimæ Terræ Sancti Miniati Principatum cum subjacentibus sibi munitissimis oppidis tenuissent, non solum dehinc per omnes Italiæ florentissimas Civitates, sed ad exteras quoque nationes per Europam, ultra Alpes, ultra Pyrenæos montes, ultra Oceanum, in Africam quoque, & in Asiam suum latissime nomen extenderunt. Clarissimum ergo utrumque genus tuum, Philippe, crebro ad memoriam revoca, & stude (quod te studere gaudeo) majorum tuorum gloriam, quamquam splendidissima est, cum laude vel superexcellere, vel adæquare. In primis autem ante oculos patrem tuum Vitalianum Bonromeum, virum integerrimum, constitue, semperque in eum intentus esto, ut suam virtutem consequare; Neminem enim reperio, quem te sequi magis deceat; Ab eo namque rerum omnium in civili vita occurrentium modum perdisces; In eo quod diligentia pariat, quod frugalitas servet, quod liberalitas, quod magnificentia effundat, perspicies; Ex eo qua moderatione appetendi pro dignitate honores amplissimi, qua facilitate oblati ultro pro Republica non spernendi, qua fide, quo studio administrandi, certissimam doctrinam hauries. Ipse te docebit, qua religione in Deum, qua devotione in Principem, qua caritate in patriam, pietate in parentes, benevolentia in proximos, & amicos esse, quam submisse in superiores, quam comiter ad pares, quam mansuete ad inferiores, quam benigne ad omnes, atque benefice te habere debeas. Ejus monitis si obtemperabis, tum ad Oeconomica, seu privata negotia, tum ad publica impigre, quotiens adeunda erunt, ac prudenter accedes, omnemque ita com-

pones vitam, ut nihil amplius secundum civiles mores desiderare quisquam in te valeat. Sed eo redeo, unde oratio divertisse videtur. Tam claris parentibus, tantisque majoribus geniti adolescentes nostri, quibus nec mores decentissimi, aut honestissimae disciplinae desunt, & ea, quae vel natura dare, vel fortuna concedere potest, virtutis ac beatae vitae adminicula copiose affluunt, certissimum, quantum humana conditio ferre potest, regia sua indole nobis indicium ferunt, conjugium hoc jucundum, utile, sanctum, ac felix ad Dei laudem futurum. Quare Cives nobilissimi congratulemini omnes (id quod certe fit) tum adolescentibus his, quorum merita in sui dilectionem allicere quemque debent, tum eorum parentibus, magnificis viris, Deumque Patrem omnipotentem precemur, ut qui affinitatis hujus auctor, atque omnis boni dator est, solidum hoc gaudium, stabile, ac perpetuum esse concedat. Verum quoniam hoc percipi non potest, nisi voluntatum invicem sponsione, ac veluti quodam voto praecedente, ad stipulationis ego verba in Jesu Christi Dei, ac Mariae Filii Domini nostri matris, nomine, Spiritu Sancto gratiam suam infundente accedam; eam vero, ut res ipsa postulat, plebejo sermone depromam.

ORATIO
IN NUPTIIS
JOANNIS AUGUSTINI VICECOMITIS,
ET
OTTONIS MANDELLI

Circiter Annum Christi MCDXXX. recitata.

SI quando ulla in conjugali celebritate habenda fuit a me Oratio, magnifici Domini, & Spectabiles, & Cives egregii, semper ipse mihi sum visus amplam rem, ac supra meas vires arduam aggredi, quamquam & otio vel non mediocri tunc respirarem, & nunquam de pluribus sponsalitiis contractibus uno tempore dicendum foret. Nunc vero studiorum multiplicium curis ad gemina inclyta sponsalia simul celebranda evocor (dicam hoc fortasse praeter expectationem vestram, sed vere dicam) molestum

lestum quippe sentio, quod parum temporis ad Orationem, si non pro dignitate rerum, saltem pro industria, quantulacumque est, conflandam habuerim; molestius, quod non satis eloquentiæ ad res tantas etiam longo dierum spatio allaturus fuissem. At cum trium patrum, hinc Petri, & Raphaelis, inde Vitaliani auctoritas, & præstantia, cum virginum hinc duorum, inde duarum ad contractum venientium nitidissimus candor emicuit, facile impelli potui, ut contra institutum meum nobilem hanc orandi provinciam ad me delatam sumerem, mallemque & inops in dicendo, & jejunus videri, quam vel pertinaciter his contradicere, quibus obtemperandum semper duxi, vel ea voluptate carere, quæ se mihi offerebat de angelicis, ut sic dixerim, connubiis cogitanti. Igitur ut quibus de rebus futurus est sermo, explicem, tenellas duas elegantissimas virgines Margaritam, & Taldam sub matre Ambroxia matrona integerrima, decentissimis ornatas moribus, Palladiisque disciplinis apprime instructas exhibet Vitalianus pater, spectabilis vir. Magnificus autem, ac potens Heros Petrus Vicecomes Patricium adolescentem primogenitum suum Joannem Augustinum huc loci adduxit, cui prior natu puella matrimonio vinciatur. Raphael quoque Mandellus, splendidissimus Civis filium venustissimum Ottonem in medium profert, ut sibi despondeatur annis puella tenerior. Quid de his sentiam, colendissimi viri, si quis me interrogat, aperte profiteor rara hujuscemodi connubia contrahi, & rariora quidem, quam plerique animadverterint. Intueamur parentum excellentiam: pudet me de patribus heic adstantibus loqui, ac eo licentius id prætermitto, quod eorum & fortunæ fulgor in aperto est, & virtutum tum urbanarum, tum & militarium splendor, & domi forisque anteactis claruit annis, & quotidie ante hominum oculos versatur. Quodque singula heic me numerare neque ipsis gratum esset, & mihi longum, vobisque audientibus assentatorium videri posset. Connotentur itaque avi, proavi, longiusque distantes alii progenitores atque agnati. Ad Augustinum cum proavo Berteto, plurimisque aliis agnatione sibi astrictis militibus inclytis se conferet avus Gaspar, ille vir magnus, ille in militia probatissimus, in Senatu primus, in rebus præclaris vices sæpe Ducales gerens, qui cum opibus, & potentiis tantum posset, quantum nemo civis, id sapienter curavit, ut consilio, ut auctoritate, ut Principis & gratia, & judicio excelleret. Nec materni Augu-

Rino deerunt magnifici Saonæ Marchiones. Hunc quoque loctum irradiabunt, qui terrarum orbem illustraverunt Excellentissimi Principes ex eodem illo, ex quo & Augustinus descendit, Vicecomitum capite orti. Quorum unus hic noster Serenissimus Dux Philippus Maria eminentissimum celsis majorum suorum laudibus cumulum adiiciens vere docuit, nihil tam sublime inter mortales inveniri, quin ad sublimius contendere celsus animus & possit, & debeat. Ottoni adolescentulo aderit avus Otto Mandellus, summos apud Reges Legatus ille acceptissimus, ille pius oppressorum patronus, ille nostrorum Ducum Illustrissimorum & patris, & filii Senator gravissimus, ille in armis acerrimus Capitaneus, aureis insignibus, victoriarumque trophæis ornatus. Aderit Petrus Ottonis illius pater, qui universo primum Serenissimi Regis Angliæ, dehinc Illustrissimi Principis nostri Galeaz exercitui feliciter præfuit, dignamque immortalitate post se memoriam reliquit. Aderunt multis comitati Nicolaus, Mafeus, Guidetus, Mandelli milites, nedum suis temporibus, sed nostra etiam ætate famosissimi. Aderunt Crivelli nobilitatis vetustate, variisque honorum titulis præclari. Aderunt inclyti Gonzagæ Mantuani strictissima Ottoni consanguinitate conjuncti. Aderunt ex Marchionibus Hestensibus, & Malaspinis, ex Pellevicinis, ex Comitibus Rusconibus, ex multis nobilissimis tum Mediolanensibus, tum exteris parentelis viri Sapientissimi, qui se Ottoni huic adolescentulo applicabunt. Nec vero dispartite singulos adolescentes singulos tantorum Procerum turmæ circumvallabunt, sed promiscue ambos complectentur, quod ut planum reddam non diutius immorabor verbis. Nota est enim huic Urbi affinitas, quæ inter Vicecomites, atque Mandellos per temporum longa curricula successive renovata est. Sed & puellis nostris grandævi accedent parentes, qui vestro illas conspectui ornatiores offerent. Ex Bonromeis enim hi confluent, qui magnis administrandis rebus terras mariaque lustrarunt. Ex Vitalianis quoque generosi concurrent milites, bello, pacique aptissimi, inter quos apparebunt qui magni Ecclesiæ Confanonerii extiterunt. Concurrent ejusce cognominis viri plerique eximii. Concurrent, imo iam præsentes adsunt Fagnani spectabilibus multis affinitatibus septi, suaque propria claritate conspicui. Concurrent denique Marchionales Hestensis domus, aliarumque nobilium præstantes multi, qui jure sanguinis puellas cir-

circumstabunt. Hos etsi pulchrum esset enumerare, tamen in prolixitatem nimiam vitem, silentio transeo. Hactenus quæ dicta sunt vel præsenti fide tenemus, vel non remota longe a patrum nostrorum memoria fuerunt. Quod si ad remotiora nos secula contulerimus, in Regia usque solia (nisi famæ, literarumque monumentis negatur fides) quacumque ambulaverimus una conscendemus. Non me diffundere in hoc sermone possum, ut constitueram, viri clarissimi, quia præfixas habeo temporis metas, quas pronunciando præterire non licet. Illud jam liquido persuasum puto, raro ad connubia tantam undique majorum gloriam convenire. Illud singulare quiddam heic conspicio, quod etsi neminem contra suspectum verear, præcipua tamen prædicatione dignissimum judico. Innocentissimæ duæ virgines duobus una hora virginibus, quale nescio quando alias auditum fuerit, puberibus nubunt. Contemplemur, quæso patres sapientissimi, immaculata hæc conjugia, delicata, suavitatis odorem spirantia, quibus plane confido cœlestes Angelicos spiritus magna frequentia interesse. Contemplemini hæc conjugia primo illi, quod in Paradiso deliciarum institutum fuit, quam simillima. Contemplemini, inquam, ea, filiisque vestris proponite in exemplum, ut suam integritatem eos conservare non pigeat. Imo & ipsi vobis exemplum inde sumite. Volo enim excitemini ad filiorum vestrorum vitam sagaciter explorandam, ad intempestivam eorum tempestive cohibendam lasciviam, ad bonas cogitationes ipsorum mentibus inserendas, ad ingenia pulcherrimæ alicuius disciplinæ, virtutumque omnium studio dedicanda. Incredibile est, quantum me istorum puritas sincera delectet; Idem non dubito & vobis accidere, atque illud tacite in mentem venire, hunc esse præcipuum actum, cui parem neque videritis unquam, nec quando visuri sitis animo pernoscere valeatis. Hinc ea sola expectatione nos detineri animo, ut id perfectum cernatis, quod tanta admiratione suspicitis. Ego vero libenter quantum in me erit curabo, ut desideriis vestris satisfaciatis, si tamen pauca prius pro inextinguibili qua sum perpetuandi hujus boni cupiditate præcepero. Ad vos me converto Joannes Augustine, & Otto Coelici adolescentes. Incomparabilem thesaurum vos parentum exactissimâ diligentiâ, vestrâque ex parte naturâ in hunc usque diem custodistis. Jam in alium, dum tempus idoneum erit, transibitis sta-

tum,

tum. Vigilate, quæso imo vos per Deum adjuro, vigilate, & attente studete vestrum in sanctificatione vas custodire, nullisque illecebris animos vestros in extraneam labi concupiscentiam patiamini. Summam, credite, jucunditatem capietis, quotiens nullum unquam illicitum notum vobis fuisse concubitum memineritis, quotiens & proprias vobis conjuges memineritis, & vos illis proprios fuisse cogitabitis. Hinc amor perpetuus existimabile conjugii bonum, hinc mentium hilaritas, hinc filiorum Deo largiente optata fœcunditas, hinc divinæ gratiæ multiplicatio prodibit, ut sperare audeam, qua vos ætate intueor, si Dei non contemnitis donum, vobis antequam extremum claudatis diem superstites in quartam & in quintam generationem liberos fore. Hæc, atque his consentanea quoniam vos præ oculis habituros, vestramque vos non inquinaturos munditiam spero, brevi hac suasione contentus finem dicendi facio, securusque ad verba stipulationis, invocatâ Beatissimâ Virgine D.N.I.C. Matre Mariâ, Deo præsidente accedo.

In gemina hac Epithalamia Disquisitio.

NEque hæc, licet sequioris ævi fœtus, illustria monimenta amplius eruditis occultanda censui, in eis enim non mediocris eloquentia, & amplissimæ Borromæorum familiæ præconia honoresque spectantur. Ita Sanctissimi Antistitis olim nostri Caroli propagata est fama, adeoque ejus præclaris pro Religione Catholica gestis non Urbs modo Mediolanensis, sed tota Christianorum Respublica se obstrictam fatetur, ut ejus originem nobilissimam noscere aut omnium intersit, aut saltem nemini ingratum futurum sit. Satis hæc una caussa fuisset, ut Borromæorum nobilitati istud etiam singulare testimonium adderem; Propiora nihilominus momenta scribentem urgent ad obsequii professionem. Etenim si magni illius Federici Cardinalis Borromæi studium in hanc Urbem mecum reputo, quo splendidissimam Bibliothecam, atque in ea celebre Collegium Ambrosianum literarum commodo, atque æternitati sacravit, quot nominibus eidem devincti non sumus? Atque ego potissimum qui in ejus Collegium nulla virtutis commendatione ab Illustrissimis Conservatoribus sum cooptatus tanto arctius in Borromeæ gentis ære sum, quanto præsentius ejus munificam beneficentiam sentio. His accedit humanissima illa benevolen-

lentia, quâ me prosequi pro sua magnanimitate non desinunt cum Excellentissimus Comes Carolus Verbani Lacus Toparcha, vellerisq; aurei Eques, tum Illustrissimus, ac Reverendissimus Comes Gibertus utriusq; Signaturæ Referendarius, Protonotarius Apostolicus ex participantium numero, & Vicoboldoni Abbas, atq; Excellentiss. Comitis Caroli dignissima proles Comes Joannes, quibus æternos annos mecum Italia tota adprecatur. Proinde cur ego de nobilissima familia perpetuo sileam in tanta meritorum affluentia? Vix ingrati animi vitio liber abeat ille, qui, dum vires majora negant, aliena beneficia saltem testando non probet. Opportune itaque contigit mihi, ut egregias hasce Orationes tenebris, ac pulveri subducerem, quarum ope & Borromæorum præstantia, & meum erga illos obsequium uberius explicarentur. Et de hujus quidem gentis antiquitate, ac nobilitate peculiares tractatus edidere doctissimi viri Joseph Ripamontius in Libris *de Origine, & Pontificatu S. Caroli* Basilius Serenius in *Stylobate familiæ Borromææ*, & Io: Petrus Crescentius in *Amphitheatro Nobilitatis Italicæ*. Atqui eorum nemini hujusmodi occurrerunt Orationes, e quarum alioqui luculenta auctoritate lucubrationum suarum pretium augere potuissent. Nostris autem temporibus quum de præstantioribus Italiæ familiis eruditissimum opus elaborare pergat Jacobus Vuilhelmus Imhofius, Norimbergensis Senator, vir editis scriptis undequaque clarissimus, in illustranda Borromæorum Genealogia operam ab illo collocari compertum est mihi. Quare illius studiis non exiguum lumen quæsitum fuerit, si & has conciones ante scribentis oculos constituam. En igitur ambas, quarum priorem ex Ambrosianæ Bibliothecæ MS. Codice X.339. in 4. descripsi. Quisnam vero ejusdem auctor fuerit, ante omnia inquiramus. Guinifortus ille est Bergomas Gasparini Barzizii C.V. filius, quem seculo Christi XV. eloquentia insignis, publicæque dignitates Mediolani celebrem fecere. Tredecim annos natus in Patavina Universitate Doctoris insignia meruit, suamque famam adeo amplificavit, ut a Philippo Maria Vicecomite Mediolanensium Duce ad plurimas easque præclarissimas dignitates evectus fuerit. Præter nonnullas tanti viri Orationes Epistolarum quoque ab eodem conscriptarum libros aliquot in Ambrosiana Bibliotheca nondum evulgatos servamus, in quibus quum multa eorum temporum negotia non omnibus obvia pertractentur, mirabilisque eloquentiæ vis contineatur, luci reddendos per me aliquando confido. Ex his autem Epistolis nonnulla excerpam, ut Barzizii res melius dignoscantur. In Ticinensi Gymnasio eloquentiam publice professus est. Philippo Mediolanensium Duci a secretis fuit, eumque propterea *Ducalem Secretarium* appellat Aeneas Silvius Ep. 51. Senatorum quoque in album relatus fuit ab Alphonso Aragonum Rege, cui Guiniforti virtutes pluribus experimentis perspectæ erant. Hoc autem ex eiusdem Epistola

ad Bartholomæum de la Sala cognovi : *Agam*, inquit, *literis apud Clarissimum virum Iurisconsultum Iacobum Pergri Regium Senatorem, ac Vicecancellarium, cui ego Senatorii Collegii societate, intimaque familiaritate conjunctus fui*. Supra vero hæc dixerat : *Operam meam apud Serenissimum Regem Aragonum desideras, cui me pro sua clementia carum esse, ut suspicor, audisti*. Et profecto ad Regem Alphonsum non semel Legati munere auctus se contulit, aut potius ab illo ad alios missus est, illiusq; iccirco gratiam tam alte sibi conciliavit, ut quamplurimis donis ab illo egregie præter ceteros ornatus discesserit. In Epistola etiam ad Episcopum Novariensem A. C. 1434. scripta se *Regium Senatorem, atq; Legatum* inscribit. Neq; in ornando Guiniforto cuiquam cessit Philippus Maria Vicecomes, Vicarium enim Generalem eumdem creavit, aliisq; dignitatibus amplificavit. Quapropter facile ipsi fuit nobilissimam sibi vxorem quærere, de qua multis in Epistolis, ac præsertim ad Joannem Augustinum fratrem suum ita scribit: *Vxorem mihi nobilissimam tunc virginem, atq; iis ornamentis præditam despondi. Ejus pater quondam Ioannes Malabarba Mediolanensis virtute spectatus, ac nobilitate primarius civis*. Ceterum quanta apud Principes Guiniforti existimatio, & fama foret, ex laudatis Epistolis cognoscere licet; scribit enim ad Imperatorem Sigismundum, ad Joannem Gonzagam Mantuæ Marchionem, ad Joannem Jacobum Montisferrati Marchionem, ad Alphonsum Aragonum Regem, ad Joannem Nauarræ Regem, ad Rectores Civitatis Camerini, & ad plurimos alios Episcopos, egregiosq; amicos. Inter hos postremos *Stephanum Cacciam Iurisconsultum Novariensem, & Concistorialem Advocatum* pluribus literis convenit. Ex hac vetustissima familia natum nunc Emin. Cardinalem Federicum Cacciam Mediolanensem Archiepiscopum, & veneramur, & singulari amore prosequimur, cui olim idem muneris Romæ non sine Mediolanensium, suiq; gloria exercere contigit, quasi Maiorum gloriam, quam virtutibus superat, iisdem dignitatibus antea æmulari videretur. Ab Anno igitur 1400. ad 1450. in vivis egisse Guinifortum, veri prorsus simile arbitror, atque ut animadverti, pleræque ejus Epistolæ intra Annum 1430. & 1446. conscriptæ fuere. De hoc egregio Scriptore meminit P. Donatus Calvius in Scæna literar. Scriptor. Bergom. pag. 311. vbi illius lucubrationes recensens hanc quoque habet : *Oratio in Sponsalibus Philippi Borromæi adolescentis ornatissimi*. *Incipit* : *Video magnifici Domini*. Seculo itaque Christianæ Epochæ decimo quinto ea Mediolanensibus consuetudo erat, ut quando inter nobiles viros matrimonia ineunda erant, coram præstantissimis Civium, & universis affinibus nuptiarum contrahendarum solemnia peragerentur. Is primariorum conventus, & publica lætitia sæpe illustri aliqua Oratione excipi solebat, qua in sponsorum laudem, familiæque commendationem quædam pronunciabantur.

Hinc

Hinc eloquentissimis viris eâ provinciâ demandatâ familiarum encomia proferebantur, & quæ sponsis dignitas, quæ parentibus, & consanguineis merita forent, brevi ex panegyrico patebat. Ubi vero in harum Orationum calce vides, Oratorem *ad stipulationis verba accedere*, ne continuo cogita, heic diploma illud memorari, quod nostris temporibus Sponsalia, ut ajunt, de futuro præcedere, atque a tabellionibus confici solet. Uti enim ex aliis hujusmodi concionibus perspexi, stipulatio illa erat, quæ Sponsalia, ut ajunt Leguleii, de præsenti perficit, integrumque Matrimonii Sacramentum constituit. Scilicet ante Concilium Tridentinum ad Sacramentum absolvendum necessaria minime fuit Parochi præsentia. Quare peracta concione, ipsius Oratoris erat nuptias facturos interrogare, quorum consensu expresso stipulatio Matrimonii expressa dicebatur. Quanti igitur Barzizii Oratio facienda sit, quippe a tanto viro lucubrata, & in conspectu, ut ita dicam, totius Urbis recitata, nemo non videt. Adulationis suspicionem profecto avertebat & dicentis auctoritas, & auditorum majestas. Adhibere vanos titulos, & familiarum antiquitatem incertis efferre monumentis tum maxime fugias, quum Oratio multorum, & quidem præclarissimorum Civium auribus accipienda est, quibus neque mendacia placeant, & mentientem convincere in promtu sit. Philippo Vitaliani Borromei filio uxor destinabatur Francisca Lanceloti Vicecomitis filia, quam Franciſchinam Ripamontius in lib. de orig. & Pontif. D. Caroli vocat. Quapropter, ut Matrimonium splendide pro more celebraretur, acciti fuere inter Mediolanenses nobilissimi, qui stipulandis nuptiis interessent, & Guinifortus delectus, ut familiæ utriusque splendorem eloquentia sua testaretur. Omnium votis, suoque muneri plane respondit vir disertissimus, nobisque non infimum Borromææ gentis ornamentum reliquit. Nam primo Borromæorum, ac Vitalianorum prosapiam in unam coaluisse familiam est auctor, quod alii itidem Scriptores memoriæ mandarunt. Deinde Vitalianos antiquitus Patavii in urbe clarissimos ad tempora usque sua floruisse testatur, dum ait: *Vitalianos Padua urbs celeberrima insignes variis dignitatibus, eximiisque titulis per multa jam secula etiam primarios habet*. Tum affinitates addit, quibus se cum inclytis Marchionibus Estensibus, aliisque amplissimis familiis Vitaliani devinxerant, & in hæc verba definit: *Dicerem & aliud excelsum quoddam in illius generis laude, quod adolescens ego illa in urbe didici &c.* Quid sit eximium hoc decus, quod a se Patavii olim auditum veluti transeundo commemorat Guinifortus, nolo divinare, facile tamen adducor, ut credam heic significari potentissimam antiquis temporibus illa in Civitate Vitalianorum gentem fuisse, adeo ut illic imperasse crederetur. Prosequitur: *Borromeos autem magnos olim Etruria, & potentes novit. Hac vero atate orbis nulla est pars;*

qua non eos spectatos habeat. Nam cum superioribus seculis opulentissima terra S. Miniati Principatum cum subiacentibus sibi munitissimis oppidis tenuissent, non solum debinc per omnes Italiæ florentissimas Civitates, sed ad exteras quoque nationes &c. suum latissime nomen extenderunt. Et profecto insigne oppidum S. Miniati ita Bonromeorum nomine, & dominatu illustre olim fuit, ut illinc eorum nonnullis appellatio advenerit. Illustre est Venetiis in S. Helenæ sacris ædibus monumentum, ubi sepultus est Anno Ch. 1431. Alexander Bonromeus his versibus appositis:

Mitis Alexander vir Bonromeus Ethruscus,
Natus enim Sancto Miniate propagine clara &c.

Ibidem quiescit Bonromeus de Bonromeis Alexandri frater natu major cum hac Epigraphe:

Insignem virtute virum, Comitemque Tiaræ
Vallis, & Arquati Dominum celeberrima præsens
Vrna tenet. Tantam genuit Florentia prolem.
Hic pietatis honos, gravis, & sectator honesti
Bonromeus erat justus. Ditavit egenos
Semper, & his meritis superam penetravit ad aulam.
Matthaeus de Reversis
Mediolanensis fecit MCCCXXII.

Sed quoniam de hoc Bonromeo mentionem fecimus, audire non pigeat, quæ de illo Baldus Iurisconsultus habet volum. 2. Conf. 147. Refert hic Diploma concordiæ, quam cum Francisco Carrariensi inivit Ioannes Galeaz Vicecomes Comes Virtutum, Dominusque Mediolani Anno 1392. Eiusdem Carrariensis imperio relinquitur urbs Patavina, quæ Vicecomiti ante paruerat, ita tamen ut intacta bona, ac jura iis serventur, qui a Vicecomitis partibus steterant. Illos autem hujusmodi beneficio frui vult, qui *sint originarii, sive habitatores Paduæ, & quoscumque alios subditos præfati Domini Comitis Virtutum, qui habent domos, vel possessiones justo titulo acquisitas in Padua, vel districtu, & specialiter Milanum de Malabarbis, & patrem, ac Dominum Bonromæum de Bonromæis de S. Miniato habitatores Paduæ.* Hæc in illo Diplomate, cui ipsemet Baldus subscripsit. Patavium itaq; vnde antiquitus ortum duxisse dicuntur, iis etiam temporibus Bonromei incolebant, adeoque conspicui erant, ut eorum in publicis inter Principes Actis ratio haberetur. Illâ vero eâdem in Urbe Vitalianorum ac Bonromeorum familiæ longo temporis spatio, ut creditur, sejunctæ iterum per adoptionem insimul nexæ fuerunt. Nunc etiam in Verbano lacu antiqua arx Vitaliana seculo Christi decimo quinto ædificata utriusq; familiæ memoriam hac inscriptione marmori commendata testatur:

Vitaliana vocor Verbani turris in undis
Edita, primæva nomina stirpis habens.

Me

Me Ludovicus sic Bonromeus in altum
Extulit, ut pateat Vitalianus honor. &c.

Infra leguntur alii versus, inter quos iste:

Vitalianorum Ludovicus vera propago.

Plura possem heic pertexere in amplissimæ familiæ laudem, ni me cumulus rerum absterreret, libelliq; mei ratio ad alia abduceret. Unum tantum commemorabo, quod nuper animadversum mihi est, neq; male collocatum heic erit. Anno 1489. Stephanus Dulcinius Scalensis Canonicus libellum de Nuptiis Illustrissimi Ducis Mediolani ad Lucarum Cremonensem scripsit. Quodam vero capite: *de Nuptiarum excellentia* hæc habet: *Nuptiarum splendorem etiam ostenderunt duo inter Cisalpinos potentissimi, Ioannes Franciscus Palavicinus Marchio, & Ioannes Borromæus Comes. Hi dimissis servorum agminibus, quibus alioquin stipati incedere solent, equo longius sequente, ipsi pedites in togis auro textis, gemmisq; radiantibus Elysabellæ ad frænum quasi Paranymphi utrinq; astiterunt, totamq; viæ longitudinem pedibus emensi in templum introduxerunt. Mira hercle nuptiarum excellentia, quibus tanti viri famulicium præstare, & pro Sponsa lateronis, ac satellitis officium adimplere non dedignantur.*

Venio ad alterum Epithalamium. Illud, ut ex vetusta Orationum MSS. collectione haurirem mihi evenit, quam non ita pridem Ambrosianæ Bibliothecæ dono dedit pereruditus vir Lazarus Augustinus Cotta I. V. D. Novariensis Urbis illustrator, & accuratissimus antiquitatum cultor. Margarita, ac Talda Vitaliani Bonromei V. C. filiæ nupserant, illa Augustino Vicecomiti, hæc Ottoni Mandello præclarissimis inter Mediolanenses Civibus. Quapropter accitus vir disertissimus fuit, qui Oratione publica initarum nuptiarum Majestatem augeret. Habita autem est concio, ut arbitror, sub idem fere tempus, quo alteram Orationem Guinifortus habuit, videlicet circiter Annum Christi 1430. quandoquidem apertis verbis ibidem Philippus Maria Vicecomes Mediolani Dux tum vivus memoratur. Auctorem ignoro, ni fortassis & ipse Barzizius fuerit, illumve hæc apposita in calce verba prodant: *Ioannes Matthaus de Trivolis scripsit*. Porro heic non unius Borromeæ familiæ commendationem reperias, sed aliquot etiam illustrium familiarum, quæ nunc Mediolani splendorem suum ab antiquitate manantem novis titulis, ac virtutibus augent. Enumeratis igitur iis, qui Vicecomitem, ac Mandellum sanguinis, & cognationis proximitate pertingebant, eos non omittit, qui Borromeæ familiæ per affinitatem iungebantur. Inquit autem hic Auctor: *Ex Bonromeis hi confluent, qui magnis administrandis rebus terras mariaq; lustrarunt. Ex Vitalianis quoq; generosi concurrent milites, bello paciq; aptissimi, inter quos apparebunt qui magni Ecclesiæ Confanonerii extiterunt. Concurrent, imo jam præsentes adsunt Fagnani spectabilibus multis affinitatibus septi, suaq; propria claritate conspicui. Concurrent deniq;*

Mar-

Marchionales Hestensis domus, aliarumq; nobilium præstantes multi, qui jure sanguinis puellas circumstabunt &c. Atq; hinc, ni fallor, intelliget Lector, quo in honore cum Mediolani, tum aliis in regionibus ea tempestate haberetur Borromæorum nomen, de quorum antiquissimo, ac amplissimo genere hæc pauca sufficiant, grati, atq; obsequentis animi mei testimonia.

DE IV. TEMPORUM JEJUNIIS DISQUISITIO

Ad Clarissimum, Doctissimumq;

P. D. IOANNEM BAPTISTAM DE MIRO

Benedictinæ Cassinensis Congregationis Abbatem &c.

CAP. I.

Locus Bachiarij obscurus. Post Quadragesimam celebriora sunt apud Christianos IV. Temporum jejunia. Hæc sunt ex Apostolica institutione.

EQuidem scio, Clarissime Vir, & non sine superbia sentio, te aliquam de me, obsequioque erga te meo opinionem habere, quando non semel te mihi talem præstiteris, qualem amicus amicum exoptare potest. Verum nescio, quid de me senties, ubi hanc Disquisitionem tuo nomini inscriptam legeris; in ea enim aut audaciam damnari, aut saltem desiderari posse egomet video. Quum tamen experiundo cognoverim te non humanitati minus, quam literarum studiis operam semper dedisse, quid est nunc, quod de venia a te impetranda desperem. His accedit, non ea mente me ista scripsisse, ut eruditus viderer, sed ut hac in re tuam eruditionem consulerem, quam Græcis æque Latinisque notam effecisti, quæque te in amplissimum Bibliothecæ Vaticanæ Lycæum perduxit. Igitur aures tuas mihi parumper accommodes velim, ut subobscuram jejunii IV. Temporum institutionem, usumque investigemus, atque ut Bachiarium, si licet, tenebris eripiamus. Certe quid sibi velit hic Auctor, dum ait: *Jejunia attentiora secundum Ecclesiasticam regulam, disciplinamque servamus, ut tribus temporibus anni masculinum nostrum, hoc est opus virtutis, quod cetero operi præcellat, appareat*, attente perpendo, neque ejus mentem plane assequi possum. Quum enim heic de jejuniis agatur, cur trium temporum inijcitur mentio? Et hæc quidem verba a Cap. 34. Exodi

di mutuatus est Scriptor noster, ubi ad Moysen Dominus inquit: *Tribus anni temporibus apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei Israel*. Sed nulla ibi memorantur jejunia, & Festa dumtaxat innuuntur, quæ tribus anni temporibus a Judæis celebrari postea consuevere, nempe ut explicat Theodoritus, Pascha, Pentecoste, & Scenopegia. Vereor idcirco, ut ne, si locum hunc interpretandum mihi proposuero, obscuris Bachiarii verbis deteriorem explicationem adhibeam, majoresque tenebras, quam lucem illis affundam. Nihilominus experiri juvat, divinationemque proponere, per quam, si non aliud, jejuniorum saltem antiquitas pro virili mea parte fortassis illustrabitur. Quibus anni temporibus olim apud Christianos jejunia fuerint observata, quantaque illorum copia foret, longum esset enumerare, facileque in librum materia cresceret, quam tamen occupavit C. V. Ludovicus Thomassinus in Tractatu de Jejunio. Heic autem sub *jejuniorum attentiorum* nomine ea tantum significantur, quæ majori attentione, & cultu digna apud Christianos in usu erant. Quapropter an hæc tria tantum Bachiarii tempore forent, inquirendum est, quamquam fateor diversos adeo jejuniorum usus primis Ecclesiæ seculis videri, ut quid certi statuendum sit nequaquam occurrat. Quadragesimale jejunium ante Pascha tum Occidentales tum Orientales vel ab ipsorum Apostolorum ævo semper colverunt; quamquam non iidem forent omnibus jejuniorum dies, ac termini. Proxime accedunt IV. Temporum jejunia, & ipsa ex Apostolicis institutis derivata, quæ a Christianis cum Romana Ecclesia conjunctis nunc magna religione celebrantur. Horum antiquum usum attente investigemus oportet, ut an cum tribus jejuniorum temporibus a Bachiario designatis conveniant cognoscamus. Itaque primo S. Leonem audiamus Serm. 8. de jejunio decimi mensis ita loquentem: *Hujus observantiæ utilitas in Ecclesiasticis præcipue est constituta jejuniis, quæ ex doctrina S. Spiritus ita per totius anni circulum distributa sunt, ut lex abstinentiæ omnibus sit scripta temporibus. Siquidem jejunium vernum in Quadragesima, æstivum in Pentecoste, autumnale in mense septimo, hyemale autem in hoc, qui est decimus, celebramus*. Plura hinc haurire documenta possumus, neq; enim tantum, quæ tempora olim jejuniis dicata forent, intelligimus, verum etiam eorum institutionem ex doctrina S. Spiritus, atq; ut alibi idem Leo affirmat, ex Apostolorum auctoritate discimus emanasse. Idem repetit in Serm. 2. de jejunio Pentecostes, ubi ait, *Iejunium illud de traditione Apostolica, & de S. Spiritus prodire doctrina*. Tribus porro Solis diebus singula jejunia illa constitisse nos docet laudatus Pontifex pluribus in Sermonibus. *Quarta*, inquit, *& sexta Feria jejunemus, Sabbato vero apud B. Petrum Apostolum vigilias celebremus, qui & orationes, & jejunia, & eleemosynas nostras precibus suis dignabitur coadiuvare*. Occur-

currit tamen S. Augustini locus, cujus beneficio quatuor Temporum jejunia partim illustrari, partimq; everti videntur. Ait ille in Epist. ad Casulanum 86. *Christianus, qui quarta, & sexta Feria, & ipso Sabbato jejunare consuevit, quod frequenter Romana plebs fecit*. Infra vero: *Videat quanta afficiat contumelia ipsam Romanam Ecclesiam, ubi & his hebdomadibus, in quibus quarta, & sexta* (Feria subaudi) *& Sabbato jejunatur, tribus tantum diebus continuis, Dominico scilicet, & deinde secunda, & tertia prandetur*. Vides heic trium in hebdomade dierum jejunium Romæ usitatum fuisse, ideoq; S. Leonis sententiam de tribus diebus confirmari; At quum ait Augustinus: *Id frequenter Romana plebs facit*, næ plura quam IV. Tempora his destinata jejuniis significare videtur, Sed ut animadvertit doctissimus Thomassinus cap. 21. part. 1. Tract. de Jejun. sciendum est, quamquam quarta, & sexta Feria a Romanis jejunio frequenter colerentur, nullum tamen hujusce abstinentiæ præceptum viguisse. Voluntaria hæc erant Romanis jejunia; quæ vero statis quatuor Temporibus in usu erant, eadem Ecclesiastica lege indicebantur. Possum in hanc rem S. Leonis auctoritate uti. En ejus verba Serm. 1. de jejun. Septimi Mensis: *Observantiam*, ait, *vestram ita novimus esse devotam, ut animas vestras non solum legitimis, sed etiam voluntariis jejuniis excolatis*. Subdit inferius: *Res est præcipui Operis, quam & ex auctoritate indicimus, & ex caritate suademus*. Igitur quatuor anni Temporibus ad jejunandum Ecclesiastico præcepto adigebantur Romani, quibus tamen consueta aliis temporibus fuere voluntaria jejunia. Et ad hunc morem procul dubio S. Augustinus in Epistola supra laudata respexisse videtur.

CAP. II.

Num in universa Ecclesia colerentur hæc jejunia, inquiritur SS. Leonis, ac Athanasii loca explicantur. Apud Græcos nullus umquam fuit horum jejuniorum usus.

PErspecta istorum jejuniorum antiquitate consequi videretur, tria illa tempora, quorum Bachiarius meminit, ad jejunii rationem haudquaquam posse pertinere; siquidem non ipsius modo Bachiarii ævo, sed ante illum quatuor Temporum jejunia usurpabantur. Et quidem, si Card. Bellarmino auscultemus ita scribenti lib. 2. cap. 19. de bonis operibus in particulari, *S. Leo in Serm. 7. de Jejun. Decimi Mensis testatur hæc jejunia quatuor Temporum in universa Ecclesia celebrari*. Natalis quoq; Alexander in Hist. Eccles. Seculo 2. par. 1. diss. 4. art. 4. hanc posuit Conclusionem: *Quatuor Temporum jejunia seculo quinto ab universa Ecclesia religiose observata fuisse certum est*. Sed a tanti Cardinalis, doctissimique Alexandri sententia discedere cogor,

aliisq;

aliisque argumentis ostendere, Bachiarii verba ad quatuor temporum Jejunia omnino referri non posse. Et profecto in una Urbe, Romanaque solum provincia, aut summum in paucis Occidentalibus Ecclesiis quatuor Temporum jejunia antiquitus invaluisse fidenter affirmo. Sunt hæc S. Leonis verba a Bellarmino citata: *His conversionibus providente gratia Dei addita sunt sancta jejunia, quæ in quibusdam diebus ab universa Ecclesia devotionem observantiæ generalis exigerent.* Alium locum profert Nat. Alexander ex Serm. 4. de Jejun. Sept. mensis cap. 2. *Quibusdam tamen diebus*, inquit Sanctus Leo, *ab omnibus oportet pariter celebrari generale jejunium, & tunc est efficacior, sacratiorque devotio, quando in operibus pietatis totius Ecclesiæ unus animus, unus est sensus.* Verum sub *universæ Ecclesiæ, totiusque Ecclesiæ* nomine totam Christianorum Rempublicam per mundum diffusam heic designari non arbitror, sed quidem totam Ecclesiam Romanam, seu universum Urbis populum. Aliis quoque diebus Romæ voluntaria jejunia in usu erant, ut diximus supra, sed tunc non omnes Romani sanctæ consuetudini parebant. Quapropter gratius Deo futurum S. Leo inquit, ubi *universa Ecclesia*, quæ Romæ est, una consensione Sacra quatuor Temporum jejunia amplectatur. Et quis nescit, quamvis una sit Sponsa Christi, unaque Ecclesia, nempe Christianorum congregatio, multas tamen olim appellatas fuisse Ecclesias pro diversis urbibus, atque provinciis, ita ut ab Ephesinâ Ecclesiâ Romana, Mediolanensis item a Romana, eodemque pacto singulæ inter se distinguerentur? Ad septem Asiæ Ecclesias scribebat Joannes Apostolus cap. 1. Apocal. hoc est Ephesum, Smyrnam, Pergamum, Thyatiram, Sardos, Philadelphiam, & Laodiciam. Paulus vero τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ ἐν Κορίνθῳ, *ad Ecclesiam Dei, quæ est Corinthi* duas scripsit Epistolas, aliisque in locis ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας *Ecclesias Galatiæ* nominavit. Verum verba iterum S. Pontificis Leonis proferamus cum sequentibus conjuncta: *His conversionibus*, ait, *providente gratia Dei addita sunt sancta jejunia, quæ in quibusdam diebus ab universa Ecclesia devotionem observantiæ generalis exigerent. Quamvis enim pulchrum sit, atque laudabile, ut singula quæque membra corporis Christi propriis ornentur officiis; excellentioris tamen est actionis, sacratiorisque virtutis, cum in unum propositum piæ plebis corda concurrunt, ut ille, cui sanctificatio nostra supplicium est, non solum a parte, sed etiam a soliditate superetur.* Neque aliter in alio laudato loco loquitur S. Leo, inquit enim: *Quamvis unicuique nostrum liberum sit voluntariis castigationibus proprium corpus afficere, & nunc moderatius, nunc vero distinctius repugnantes spiritui carnales concupiscentias edomare; quibusdam tamen diebus ab omnibus oportet pariter celebrari generale jejunium, & tunc est efficacior, sanctiorque devotio, quando in operibus pietatis totius Ecclesiæ unus animus,*

& unus est sensus. Publica enim præferenda sunt propriis, & ibi intelligenda est præcipua ratio utilitatis, ubi vigilat cura communis. Componit itaque S. Leo cum privatis quorumdam voluntariisque jejuniis ea, quæ ab universa plebe Romana ex præcepto servabantur, majorisque præstantiæ hæc esse significat. Hunc autem germanum esse horum verborum sensum, tum clarius intelliges, quum S. Leonem Quadragesimale jejunium indicentem audies; ut enim illis temporibus abstinentiam toti terrarum orbi Christiano communem prædicet, *ab omnibus populis, ab omni corpore Ecclesiæ, universisque Fidelibus* eamdem usurpari docet. Sunt ejus verba Serm. 6. de Quadrag. *Saluberrime nos quadraginta dierum jejunio præparemus. Non enim ii tantum, qui per mortis Christi, resurrectionisque mysterium in novam vitam Baptismo sunt regenerante venturi, sed etiam omnes populi renatorum utiliter sibi, & necessarie præsidium hujus sanctificationis assumunt.* Serm. vero decimo de Quadrag *Considerantes*, inquit, *quid per Crucem Domini adepta est universitas mundi, cognoscimus ad celebrandum Pascha diem merito nos quadraginta dierum jejunio præparari, ut digni possimus divinis interesse mysteriis. Non enim summos tantum Antistites, aut secundi Ordinis Sacerdotes, nec solos Sacramentorum ministros, sed omne corpus Ecclesiæ, universumque Fidelium numerum ab omnibus contaminationibus oportet esse purgatum, ut templum Dei, cui fundamentum est ipse fundator, in omnibus lapidibus speciosum, & in tota sui parte sit lucidum.* Veri igitur simile mihi videtur, Ecclesiæ tantummodo Romanæ S. Leonem mentionem fecisse, ubi universam Ecclesiam in quatuor temporum jejunio observando concordem affirmavit, quod uberius nunc demonstrare pergo. Certum est apud Orientales Christianos omnes Sabbati dies jejunio caruisse præter Sabbatum Antepaschale, quam consuetudinem non ostendunt solum, verum etiam confirmant Constitutiones Apostolicæ sub Clementis Romani Pontificis nomine vel antiquitus in honore habitæ. Lib. 5. cap. 14. *Jejunium* (ita ibidem legitur) *solvere præcepit septima die post galli cantum, ipso autem magnæ Hebdomadæ Sabbato jejunare, non quidem quod jejunandum sit Sabbato, quod est requies Domini a mundi opificio, sed quod illo tantum jejunandum est, quo ipse Auctor mundi adhuc erat sub terra.* Lib. quoq. 7. cap. 24. idem repetitur: *Sabbatum, & Dominicum Festos dies agitate. Unum vero tantummodo Sabbatum nobis toto anno observandum est, Sabbatum scilicet sepulturæ Christi, quo quidem jejunare deceat, non autem celebrare Festum.* In Canonibus vero, qui Apostolis fortasse suppositi sunt, similia habentur. Canon 75. ita se habet: εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς, καθαιρείσθω. Εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω. *Si quis Clericus inventus fuerit die Dominico ieiunare, vel Sabbato, præterquam uno solo, de-*

po-

ponatur. *Sin autem Laicus*, *segregetur*. Id repetitum invenias apud S. Ignatium Martyrem in Epist. 8. ad Philippenses, in Concilio Trullano Can. 55. apud Gregorium Nyssenum Orat. contra eos, qui ægre ferunt reprehensiones, apud Anastasium Sinaitam quæst. 77. aliosque Græcos Scriptores. Hæc autem lex non solos tantum Orientales populos respiciebat, sed quasdam etiam Occidentis Ecclesias. Romæ tamen Sabbato jejunia observari consuevisse exploratum habemus. Igitur consequens est, nulla quatuor Temporum jejunia Orientalibus populis in usu fuisse, quum Sabbatum jejunando transigere interdictum iis, aut saltem nulla ejus rei consuetudo foret. Eminentissimi Baronius ad A. C. 57. & Bellarminus, aliique non pauci ad jejunia quatuor Temporum retulerunt hæc S. Athanasii verba in Apologet. 2. τῇ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι. *In hebdomade post sacram Pentecostem populus completis jejuniis ad orandum ad Cæmeterium abiit*. Quæ etiam verba Theodoritus libro 2. cap. 14. Historiæ inseruit. Verum qui Orientalium morem in jejunando novit, nullam heic quatuor Temporum mentionem fieri statim intelliget. Auctor Constitutionum Apostolicarum lib. 5. cap. ult. *Itaque*, ait, *post celebratam Pentecosten celebrate hebdomadem unam*, *& post illam jejunate item unam*. Igitur Græcis in usu erat post Pentecosten unam integram hebdomadam, excepto Sabbato, jejunio celebrare, quem morem loco laudato S. Athanasius expressit.

CAP. III.

Sabbato olim paucis in Ecclesiis apud Latinos jejunia indicebantur. Hinc jejunia IV. Temporum paucis usurpata. Sero in Mediolanensem Ecclesiam invectus eorum usus videtur. Jejunia in Occidente olim diversa.

VEniamus nunc ad Latinos, & an apud omnes quatuor Temporum jejunia observarentur, investigemus. Paucis hujusmodi piam consuetudinem, aut fortassis uni Romanæ Ecclesiæ, adhæsisse suspicari cogor, etenim Sabbato jejunare præter Romanam plebem paucæ admodum Ecclesiæ solebant. Urbicus quidam, seu Romanus homo, Augustini temporibus jejunium Sabbati ab universis Christi Fidelibus servandum contendebat, quum Romæ idem mos alte vigeret. De hac re interrogatus a Casulano Augustinus Epist. 86. pluribus docet: a Romanis tantum, paucisque Occidentalibus adhibitum Sabbato jejunium reliquis Ecclesiis nequaquam præbere jejunandi caussam, liberumque propterea aliis esse jejunium illa die aut omittere, aut am-

plecti. *Ista dicens*, inquit Augustinus, *& a frequentia jejunandi solum diem Dominicum excipiens, non tantum Orientis, & Occidentis populos Christianos, in quibus Sabbato nemo jejunat, verum etiam ipsam Romanam Ecclesiam improvidus, & incautus accusat*. Infra addit: *Et de die quidem Sabbati facilior caussa est, quia etiam Romana jejunat Ecclesia, & aliæ nonnullæ, etiamsi paucæ, sive illi proximæ, sive longinquæ &c.* Dixerat ante, ab Urbico illo blasphemari *Ecclesiam toto terrarum orbe diffusam, quæ exceptis Romanis, & adhuc paucis Occidentalibus*, jejunio Sabbatino haudquaquam indulgebat. Quum ergo tot Occidentis Ecclesiæ Græcarum more jejunium observare Sabbato religioni sibi ducerent, ne ipsam quidem quatuor Temporum abstinentiam nisi Latinis paucis placuisse arbitror, quippe Sabbato hujusmodi jejunium indicebatur. Atque hinc est, quod Tertullianus lib. de jejuniis Psychicos, hoc est Orthodoxę Fidei sectatores his verbis alloquitur: *Cur stationibus quartam, & sextam Feriam dicamus, & jejuniis Parasceven? Quamquam vos etiam Sabbatum si quando continuatis, numquam nisi in Pascha jejunandum creditis*. Ad quæ verba eruditissimus Pamelius hæc notat: *Ex quibus constat Romæ, & in multis vicinis, ac remotioribus Ecclesiis etiam Sabbato ieiunatum fuisse; in Ecclesiis vero Orientis non item, imo neque Mediolani, neque in Africa, saltem ex præcepto Ecclesiæ, nisi semel in anno pridie Paschæ*. Quid autem de S. Mediolanensi Ecclesia dicam, cujus heic mentio occurrit? In hac profecto quum Græcorum plures ritus vigerent, is tamen maxime obtinebat, ut numquam Sabbato jejuniis daretur opera. Quin huius consuetudinis ita ratio habebatur, ut vel ipsis Quadragesimæ temporibus a ieiunio die Sabbati Mediolanenses abstinerent. Nolim mihi fidem habeas, sed Ambrosio Sanctissimo Antistiti. Inquit ille cap. 10. num. 34. de Elia, & Jejunio: *Considera; Quadragesima totis præter Sabbatum, & Dominicam ieiunatur diebus*. Excipiendum hinc tantummodo maioris hebdomadæ Sabbatum, *quo quidem uno*, ut ait S. Augustinus in Epist. cit. ad Casulanum, *sic ab omnibus ieiunatur, ut etiam illi Sabbati ieiunium devotissime celebrent, qui ceteris per totum annum Sabbatis prandent*. Addit idem S. Augustinus celebrem illam S. Ambrosii sententiam, quam sibi, dum Mediolani ageret, de Sabbatini ieiunii ratione percunctanti reddidit vir sanctissimus his verbis: *Quid possum, inquit, hinc docere amplius quam ipse facio? Quando heic sum* (videlicet Mediolani) *non ieiuno Sabbato, quando Romæ sum, ieiuno Sabbato &c.* Itaq; S. Ambrosii tempestate quatuor Temporum ieiunia Mediolanensi Ecclesiæ in usu non fuisse pro certo arbitror. Imo in Urbem hanc ante S. Caroli tempora hunc pium ieiunandi morem invectum nulla documenta nos docent. Ipsemet S. Antistes in Concilio Provinciali 4. tit. de sacris quatuor Temporibus hæc habet: *Sacra quatuor Ieiuniorum tempora ex S. Spiritus Doctrina salutariter instituta, sicut olim & frequenti Fidelium conventu, & solemni*

lemni celebritate, & religioso supplicationum officio colebantur, ita ad illorum cultum pastorali cura eruditis fidelium mentibus in usum antiquæ pietatis revocanda sunt. Quibus ex verbis quum huiusmodi ieiunia *in usum reuocari* videantur, incertum quoq; est, an ante illa tempora Mediolani observarentur. Ego sane quum omnes Missales Libros ante S. Caroli Episcopatum vel typis commissos, uel manu descriptos consuluerim, nullam horum ieiuniorum mentionem offendi. Beroldus præterea, qui tam diligenter Ambrosianæ Ecclesiæ ritus seculo Christi duodecimo describebat, quiq; MS. in Bibliotheca nostra adservatur, ne verbum quidem de more isto reliquit. In Officiis vero Ecclesiasticis, aut in sacris Ambrosianæ Missæ ritibus nullum iis diebus ieiunii, aut mutationis vestigium olim apparebat, qualia tamen in Romanis Missalibus, ac Breviariis aspicere est. Omnium primus S. Carolus hæc in Missali apposuit post Missam diei 5. Pentecostes: *Feria IV. VI. & Sabbato sunt tempora Pentecostes ieiunanda*. Atq; hæc omnia fuse a nobis prolata facile, ni fallor, eorum opinionem evertere possunt, qui tum Latinis, tum Græcis, atq; adeo toti Christianorum Reipublicæ quatuor Temporum ieiunia antiquitus usurpata fuisse arbitrantur. Imo sacrum hunc morem per paucas Occidentis Ecclesias pervasisse probabilius videri potest. Quod si huc respexissent eruditissimi quidam Scriptores, profecto in interpretandis duobus veterum Patrum locis, minime hæsissent, a quibus nullum aliud ieiunium quam Quadragesimale universis Christianis observatum dicitur. Tertullianus in lib. de Ieiun. adversus Catholicos disputans postquam affirmavit Antepaschale ieiunium religiose ab omnibus esse peragendum, ex Catholicorum mente ait: *Itaque de cetero indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio novæ disciplinæ, pro temporibus, & caussis uniuscuiusque: sic & Apostolos observasse &c.* S. vero Hieronymus in Epist. ad Marcellam 54. *Nos, inquit, unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum toto anno tempore nobis congruo ieiunamus; Montanistæ, tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint Salvatores; non quod & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre*. Quibus ex verbis plane intelligimus, unam Quadragesimam ex præcepto observatam olim fuisse, ideoq; quatuor Temporum ieiunia ab universa Christianorum Republica minime fuisse usurpata, aut saltem ex præcepto indici non consuevisse, quod tamen præceptum Romæ, ut vidimus, sine dubio vigebat. Attamen ut validioribus argumentis sententia nostra roboretur, materiem propositam uberius explicemus Philastrius Episcopus Brixiensis, qui seculo Christi quarto floruit, ideoq; Bachiarii æqualis fuit, ieiunia describens in Ecclesia Dei usurpata in hanc sententiam loquitur lib. de Hæres. cap. 97. *Per annum quatuor ieiunia in Ecclesia celebrantur. In Natali primum, deinde in Pascha, tertium in Epiphania, quartum in Pentecoste. Nam in Natali*

Sal-

Salvatoris Domini ieiunandum est, deinde in Pascha Quadragesima atque in Ascensione itidem in Cælum, post Pascha die Quadragesimo, inde usque in Pentecostem diebus decem: Confusa, fateor, sunt huiusmodi verba, quibus sententia minime integra est; nihilominus si aut Epiphaniæ, aut decem dierum ieiunio transigendorum mentionem heic factam cogites, diversa a Romanorum consuetudine ieiunia fuisse commodissime intelliges. In Hispania vero nondum S. Isidori Hispalensis ævo, hoc est seculo Christi septimo ineunte, quatuor Temporum ieiunia, quemadmodum a Romanis observabantur, obtinuisse certissimum reor. Quandoquidem lib. 1. cap. 36. 37. & sequ. Ecclesiastica ieiunia recensens idem Isidorus, quatuor memorat. Primum Quadragesimæ, alterum, *quod iuxta Canones post Pentecostem alio die inchoatur*, tertium *quod decima die septimi mensis celebrat Ecclesia*, & quartum *jejunium Calendarum Novembrium est*. Alia vero addit ieiunia, videlicet ieiunium Calendarum Januariarum, ieiunium in Letaniis triduanis, & ieiunium sextæ Feriæ, inter quæ non apparere quatuor Temporum abstinentiam a Romana Ecclesia inductam nemo non videt. Scio librum hunc a magno Annalium parente Isidoro Hispalensi abiudicari, sed communis eruditorum consensus, totaque antiquitatis auctoritas in contrarium pugnat. Animadvertas etiam velim Sanctissimi Patris tui Benedicti regulam cap. 41. Præscribuntur ibi ieiunia Monachis obeunda. Ita autem loquitur vir sanctus: *A S. Pascha usque ad Pentecosten ad Sextam reficiant fratres, & ad seram coenent. A Pentecoste autem tota æstate quarta, & sexta Feria ieiunent usque ad Nonam, reliquis vero diebus ad Sextam prandeant &c.* Utique nullum heic invenias triduanum Pentecostes jejunium, cuius observantiæ tamen nequaquam pius Patriarcha renunciasset, si tunc per universam Ecclesiam eius obtinuisset usus.

CAP. IV.

Triduanum veris jejunium olim in usu fuisse nequaquam videtur Ordinum Sacrorum collatio quando habita. Hæc IV. Iejuniorum Temporibus non præbuit originem.

VErum ad Sanctissimi Pontificis Leonis tempora iterum reverti placet, meamque in hac re dubitationem proponere. Nescio enim an reapse prioribus Ecclesiæ seculis ulla de verno quatuor Temporum jeiunio, uti nunc fit, ratio haberetur. *Ieiunium*, inquit ille Serm. 8. de Ieiun. X. mensis, *vernum in Quadragesima, æstivum in Pentecoste, autumnale in mense septimo, hyemale autem in hoc, qui est*

est decimus, celebramus. Jejunii verni nomine heic solam Quadragesimam Antepaschalem significari, non triduum illud, quod Quadragesimalis hebdomadæ initio nunc peragitur, facile censeo. Quum enim a S. Pontifice quatuor enumerentur jeiunia per Anni circulum ex Apostolica institutione observanda, par est ut primum ex iis, ac solemnissimum Quadragesimale appelletur. Proinde nullam tridui memorati mentionem a S. Leone factam suspicor. Hoc autem clarius patebit singulos illius sermones attente perpendenti. Jeiunia Mensium septimi, ac decimi, ieiunium quoque Pentecostes commemorat, Feriam quartam, sextam, & Sabbatum tunc ieiunio celebranda affirmat, sed quum de Quadragesima Sermones habet, omnino præterit singulare illud triduum, quod nunc in Exordio Quadragesimæ quatuor Temporum nuncupamus ieiunium. Et profecto quænam caussa intercedere potuit, quod a Quadragesimali ieiunio olim distingueretur ieiunium, quod in ipsa Quadragesima inclusum erat? An quia abstinentia maiore triduum illud indigeret? An ut ieiunando trium mensium vernorum decimæ Deo O. M. redderentur? Neutrum sane; quippe prioris hebdomadæ Quadragesimalis dies parem cum reliquis diebus abstinentiam (modo postremam excipias hebdomadam) exposcebant. Tunc vero, quum totius anni decimæ summo rerum conditori solverentur, non vernum tantummodo triduum, sed triginta sex dies per ieiunium Cœlo dicabantur. At, inquies, illius tridui ratio habenda fuit, tunc enim sacrorum Ordinum collationes peragi solebant, quemadmodum etiam in reliquis quatuor Temporum triduis usu veniebat. Fateor, hac una de caussa prioris hebdomadæ Quadragesimalis triduum a ceteris diebus distingui potuit, siquidem apertissima sunt Gelasii Papæ de huiusmodi ritu testimonia in Epistola ad Lucaniæ, & Brutiorum Episcopos. *Ordinationes*, inquit ille, *Presbyterorum, & Diaconorum nisi certis temporibus, & diebus exerceri non debent, idest quarti mensis ieiunio, septimi, & decimi, sed etiam Quadragesimalis initii, ac mediana hebdomada, & Sabbati ieiunio circa vesperam noverint celebrandas*. Quod igitur ieiunia quatuor Temporum instituta fuerint, id potissimum caussæ fuisse censet Hallier lib. de Sacris Ordinat. sect. 7. cap. 1. art. 2. §. 2., quia non nisi præcedente ieiunio Sacris initiari nemini licebat. Hæc tamen ratio institutionem quidem ieiuniorum illustrat, quæ post Pentecosten, mensibusque septimo, ac decimo peragebantur, nihil vero de verni temporis triduo confirmat. Non ut Sacri Ordines conferrentur, primam Quadragesimæ hebdomadam per ieiunium Ecclesia sacrabat, sed ut revera statutam ab Apostolis eo tempore abstinentiam servaret. Et cur, quæso, a reliquis Quadragesimæ diebus minime triduum illud distinguebatur, quod Dominicam Passionis præcedit, & sub *mediana hebdomada* vocabulo a Gelasio significatur? tunc enim sacris quoque

Or.

Ordinibus initiabantur Christiani. Imo ne ipso quidem S. Leonis ævo priorem Quadragesimæ hebdomadam Sacrorum Ordinum collationi fuisse destinatam, verisimile videtur. Scribit hic S. Pontifex ad Dioscorum Alexandrinum Episcopum Epist. 80. aut 81. *Quod a patribus nostris propensiore cura novimus esse servatum, a vobis quoq; volumus custodiri, ut non passim omnibus diebus Sacerdotalis, vel Levitica ordinatio celebretur, sed post diem Sabbati eius noctis, quæ in prima Sabbati lucescit, exordia deligantur &c. Quod eiusdem observantiæ erit, si mane ipso Dominico die continuatio Sabbati ieiunio celebretur, a quo tempore præcedentis noctis initia non recedunt, quam ad diem Resurrectionis, sicut etiam in Pascha Domini declaratur, pertinere non dubium est*. Clarius autem loquitur infra S. Leo: *Et ideo pie, & laudabiliter Apostolicis morem gesseris institutis, si hanc ordinandorum Sacerdotum formam per Ecclesias, quibus Dominus præesse te voluit, etiam ipse servaveris, ut his, qui consecrandi sunt, numquam benedictiones nisi in die Resurrectionis Dominicæ tribuantur, cui a vespera Sabbati initium constat adscribi*. Adeo vero dilucida sunt hæc S. Leonis postrema verba, ut mirer, quibusdam Canonum Interpretibus in mentem venire opinionem illam, qua singulis Anni Sabbatis sacros Ordines antiquitus conferri potuisse contendunt. Aliena sane a tanti Pontificis mente sententia; Nam *benedictiones numquam*, videlicet Ordines sacros, *nisi in die Resurrectionis Dominicæ, cui a vespere Sabbati initium constat adscribi*, tribuendas esse affirmat. Igitur S. Leonis ævo, ut sacra hæc munera peragerentur, maioris hæbdomadæ Quadragesimalis Sabbatum eligebatur, quo die ad vesperam vergente, quum Resurrectionis sacræ Festum decurrere inciperet, ideo ipsomet Paschatis die conferri Ordines dicebantur. Quamquam fateor me nescire plane, qua ratione cum his S. Leonis verbis ea consentire possint, quæ de collatione Ordinum a Romanis Pontificibus peracta in eorum Vitis habet Anastasius Bibliothecarius; semper enim mense tantum Decembri *Ordinationes*, ut is appellat, ab iis habitas esse ostendit. Simplicius omnium primus Februario quoq; id præstitisse dicitur, eumque imitati sunt Successores, vario tamen ritu, ac majori libertate. Amalarius Fortunatus lib. 2. cap. 2. de Eccles. Offic. minime *celebratas in quatuor Temporibus Ordinationes a primis Episcopis* inquit. Verumtamen, sive S. Leonis, sive Anastasii sententia sit verior, liquet non institutum quatuor Temporum ieiunium, ut tunc Ordinum sacrorum collationes haberentur, sed potius, ut laudato loco Amalarius loquitur, *ipsas Ordinationes eo tempore propter ieiunium præcedens* postea celebrari cœpisse. Nulla igitur caussa fuit, quod a reliquis Quadragesimæ diebus prioris hebdomadæ triduum distingueretur, ideoque ieiunii verni nomine integra Quadragesima a S. Leone, aliisq; vetustis Patribus designata videtur. Jejunium istud subsequebantur triduana Pentecostes, ac mensium Septembris, & Decembris jejunia, quæ simul

com

computata quatuor constituebant Tempora ieiuniis Ecclesiasticis sacrata, atq; ab ipsis Apostolorum temporibus Romana in Ecclesia observata. Atque hinc est, quod antiquitus in Missa post salutationem *Pax Domini sit semper vobiscum* trium solummodo Temporum ieiunia annunciarentur, non vero quatuor. Doctissimus Card. Bona lib. 2. cap. 16. rerum Liturg. hæc ex libro Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ ante annos nongentos scripto adnotavit: *Post hæc commonenda plebs pro ieiuniis quarti, septimi, & decimi mensis temporibus suis, sive pro Scrutiniis &c.* Illud quoque animadvertere est in antiquissimo Codice Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ, quem edidit Cl. V. Pater Iosephus Maria Thomasius, ubi Cap. LXXXII. hæc leguntur: *Denunciatio ieiuniorum quarti, septimi, & decimi mensis.* Verum nullum est luculentius testimonium, quam quod legitur in Concilio Cloveshoviæ secundo habito A.Ch. 747. ut videre est Tomo 6. collect. Concil. Labbei. *Octavo decimo*, inquiunt Patres illi, *statutum est mandato, ut ieiuniorum tempora, idest quarti, septimi, & decimi mensis nullus negligere præsumat, sed ante horum initia per singulos annos admoneatur plebs, quatenus legitima universalis Ecclesiæ sciat, atq; observet ieiunia, concorditerq; universi id faciant, nec ullatenus in eiusmodi discrepent observatione, sed secundum exemplar, quod iuxta ritum Romanæ Ecclesiæ descriptum, studeant celebrare.* Hæc Patres Sanctissimi de Britanniarum Ecclesiis, in quibus Romanæ Ecclesiæ ritus vigebant, illuc iam dudum cura S. Gregorii M. a S. Augustino importati. Nam eo solum tempore hujusmodi jejuniorum ritum in Britannias penetrasse, discas e Can. 16. Concilii Aenhamensis habiti Anno 1009. Tom. 9. collect. Labb. Ibi hæc leguntur: *Et jejunia quatuor Temporum, quæ Imbren vocant, & cetera omnia, prout Sanctus Gregorius genti imposuit Anglorum, conseruantor.*

CAP. V.

Triduum vernum sero excogitatum videtur. Isidori sententia defenditur. IV. Iejuniorum usus quando in Gallias migravit.

ATqui, reponet quispiam, undenam factum est, ut primâ Quadragesimæ hebdomadâ unum ex his quatuor Temporum jejuniis nunc celebrari dicatur? Coniecturam profero meam. Præter solemne Quadragesimæ jeiunium trium temporum jeiunia Romæ, & fortasse in aliis quibusdam Occidentis Ecclesiis per aliquot secula viguisse videntur. Quum vero æstati, autumno, ac hyemi triduum jeiunio transigendum assignatum fuisset, ut veris etiam tributum Deo redderetur, triduanum aliud jejunium verno tempore institutum est,

quippe Quadragesimâ ipsâ non veris, sed totius anni, decimæ per jejunium summo Numini videbantur persolvi. Triduum autem hoc non priori Quadragesimæ hebdomadi præscriptum est, sed primæ Martii, ita ut interdum ante Quadragesimam jejunium haberetur, sæpius vero in ipsum Quadragesimale jejunium triduum istud recideret. Sed quum ex hac institutione nonnulla sequerentur incommoda, atq; ut Ordinum sacrorum collationi, quæ ex Gelasii præcepto priore Quadragesimæ hebdomada celebrabatur, triduanum etiam veris jejunium adnecteretur, placuit, ut eâdem hebdomadâ, quod nunc fit, jeiunium vernum celebraretur. Ritus iste a Romana, ut credere par est, in reliquas Occidentis Ecclesias manavit, & Caroli Magni tempore primum in Galiis receptus videtur; quum enim in omnibus inclytus ille Imperator Regna sua ad exemplar eius Ecclesiæ, quæ omnium mater est, componere vellet, veteribus Gallorum ritibus sacris antiquatis, Romanam Liturgiam illuc invexit, atque adeo quatuor Temporum ieiunia. Rem auctoritate firmemus. Sub finem seculi a Christo nato octavi Epistolas aliquot Decretales sub Romanorum Pontificum nomine confictas fuisse, omnium nunc eruditorum sententia est. Isidorus pius illarum artifex, Mercatoris, seu Peccatoris cognomento clarus in Hispaniis degebat, quare ex iis provinciis in Gallias, & reliquum Occidentem merces huiusmodi migravere. Callisto autem Primo, Pontifici Romano, qui circiter Annum Christi 224. floruit, supposita est Epistola ad Benedictum Episcopum, ubi hæc leguntur: *Ieiunium, quod ter in anno apud nos celebrare didicisti, convenientius nunc per quatuor tempora fieri decernimus, ut sicut annus per quatuor volvitur tempora, sic & nos quaternum solemne agamus ieiunium per anni quatuor tempora. Et sicut replemur frumento, vino, & oleo ad alenda corpora, sic repleamur ieiunio ad alendas animas iuxta Prophetæ Zachariæ vocem cap.*8. Anastasius quoque Bibliothecarius in hujus Pontificis vita secundum exemplar, quod MS. in Ambrosiana Bibliotheca adservatur: *Hic*, ait, *ieiunium instituit die Sabbati ter in anno fieri frumenti, vini, & olei secundum Prophetiam quarti, septimi, & decimi*. Ubi non *ter*, sed *quater* legendum merito censet Baronius ad A. Ch. 226. Equidem quin conficta ab Isidoro Epistola hæc fuerit, non ambigo; sed ex ipsa tamen non parum lucis opinioni nostræ accedere video, quin ipsam magna ex parte veram esse fateri oportet. Cognoverat Isidorus Romæ priscis temporibus tria tantum tempora ieiuniis triduanis destinata, quibus postea quartum, hoc est vernum, sensim accesserat. Quum hujus additamenti Auctorem minime nosset, censuit ad Callistum usque rem retrahi posse. Et quidem iis subirascor, qui Isidorum heic notant, quasi a Callisto Papa, non vero ab Apostolis, ut tradit S. Leo, quatuor ieiuniorum Tempora finxerit instituta. In Bibliothecarium potius hæc criminatio cadit, qui Isidori sententiam non bene perspexit. Nam quum ex Isidori mente Callistus dicat *ieiunium quod ter in*

anno

anno apud nos celebrari didicisti, utique ipso fatente Isidoro ante Callisti tempora ieiunia illa celebrabantur. Quum vero quartum fuisse additum scribatur, Isidorum, ut aiebam, censeo ad præterita respexisse tempora, atque ad recentem consuetudinem. Etenim tam confidenter hanc additionem ille non proposuisset factam, si nullo veterum Patrum testimonio sententiam suam roborare potuisset. Id moris est Scriptori illi, ut nihil sine antiquorum Scriptorum suffragio scribat, imo sæpe ipsamet eorum verba diligentissime describat, sicuti a Blondello in singulari opere demonstratum fuit. His accedit in nonnullis Italiæ urbibus vel ad ipsum seculum Epochæ nostræ decimum illum obtinuisse ritum, ut trium tantum Temporum ieiunia observarentur: Atto Vercellensis Episcopus, qui floruit circiter Annum Christi 945. in Capitulari 87. eisdem verbis utitur, ac Isidorus in Epistola Callisti, tacite significans tribus anni temporibus Ecclesiam suam ieiuniis operam dedisse. Hunc autem sacrum ritum Caroli M. tantum ævo in Gallias primum penetrasse ex ipsius Imperatoris Capitulari 86. lib. 5. aliisque Capitularibus, & ex Can. 34. Concilii Moguntini Anno 813. cognoscere licet. Illic enim tamquam institutio nova, atque a Romanis accepta dicitur. *Constituimus*, inquiunt Moguntini Antistites, *ut quatuor tempora anni ab omnibus cum ieiunio observentur, hoc est in mense Martio hebdomada prima, & Feria quarta, & sexta, & Sabbato &c. similiter in mense Iunio hebdomada secunda, in mense Septembris hebdomada tertia, in mense Decembrio hebdomada prima, quæ fuerit plena ante Vigiliam Nativitatis Domini, sicut est in Romana Ecclesia traditum*. Ex quibus verbis eruditissimus quoque Thomassinus in Tract. de Jejun. parte 2. cap. 18. recenter in Gallias illatum horum ieiuniorum ritum fuisse, prudenter coniecit: Quod si veterem Ecclesiæ Gallicanæ Liturgiam a Cl. Patre Mabillonio evulgatam, quæ in usu ante Caroli M. ævum fuit, consulamus, utique nullam horum ieiuniorum memoriam fieri videbimus, quum tamen ieiunia Quadragesimæ, & Rogationum illic adnotentur, Missaque peculiari celebrentur. Illud etiam videre est in Missali Gothico, seu Gothico a Gallicano, & in alio Missali vetere Gallicano apud Cl. V. Patrem Josephum Mariam Thomasium in libro, cui titulus est *Codices Sacramentorum &c.* Ann. 1680. evulgatis, & a laudato Mabillonio iterum excusis, in his enim Liturgiis nullum omnino præscribitur horum ieiuniorum documentum. Neqs diversa colligas a Concilio Turonensi secundo habito Anno 567., cujus Canone 17. jejunia Monachis obeunda præscribuntur his verbis: *Post Pascha usque ad Pentecosten exceptis Rogationum diebus, nulla indicantur jejunia. Post Pentecosten tota hebdomada ex asse jejunetur. Postea usq; ad Kalendas Augusti, toto etiam Septembri, Octobri, & Novembri ter in septimana secunda, quarta, & sexta die jejuniis incumbatur*. Ubi nulla de autumnali quatuor Temporum jejunio occurrit mentio, imo nulla de ceteris.

CAP. VI.

Quando olim hæc jejunia indicerentur, quæritur. Prima Hebdomada Martii, secunda Iunii duobus primis jejuniis destinata. Micrologi Auctor refellitur.

IN Canone Concilii Moguntini superius relato animadvertimus, vernum jejunium priori hebdomadæ Martii, æstiuum secundæ Junii, autumnale tertiæ Septembris, hyemale tandem hebdomadæ integræ Vigiliam Dominici Natalis præcedenti conjuncta fuisse. Micrologi tamen vetustus auctor lib. de Eccles. Obseru. cap. 24. jejunium vernum primâ semper Quadragesimali hebdomadâ celebratum ait, sibiq; Moguntinum Concilium (sub Henrico II. Imperatore ut is perperam censet celebratum) obiiciens, Patribus illis errorem facti impingit, quod nempe *antiquam SS. Patrum traditionem in hac re minus attenderint*. Verum auctorem Micrologi deceptum potius existimo, quum enim apertis verbis Moguntini Patres traditam ab Ecclesia Romana consuetudinem se sequi profiteantur, illos adeo imprudentes suspicari non possumus, ut alium a Romano ritum proponerent. Attamen ut evidentius Scriptorem hunc errasse intelligamus, præsto sit nobis ipsemet Ordo Romanus, videlicet Liturgia Romæ antiquitus usurpata. Ibi tit. De IV. Temporibus jejuniorum hæc exhibentur verba: *In primo mense* (hoc est Martio) *quarta & sexta Feria, vel Sabbato in prima hebdomada ipsius mensis primum jejunium celebratur. Secundum in quarto mense in secunda hebdomada ipsius mensis. Tertium jejunium septimi mensis, idest Septembris, tertia hebdomada ipsius mensis. Quartum decimi mensis, idest Decembris quarta hebdomada ante Natalem Domini*. Ipsum igitur Ordinem Romanum cum Moguntino Canone plane consentire animadvertas. Hinc autem ea consuetudo invaluit, ut quatuor Temporum jejunia vel ab ipsa Romana Ecclesia nuncuparentur jejunia primi, quarti, septimi, ac decimi mensis, hoc est Martii, Junii, Septembris, atq; Decembris, veteres enim annum a Martio auspicabantur. Rhabanus Maurus lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 24. *Sunt quaque*, ait, *quatuor Sabbata in quatuor mensibus, in quibus specialia ieiunia sunt constituta, idest in Martio mense primo Sabbato; & in secundo Sabbato quarti mensis, idest Iunii; in septimi quoq; mensis, idest Septembris, tertio Sabbato, & in quarto Sabbato decimi mensis, idest Decembris*. Amalarius Fortunatus lib. 2. cap. 1. de Eccles. Offic. similia plane scribit, & ut in hisce hebdomadibus statutum eorum jejuniorum fuisse tempus significet, addit: *Tunc ieiunare solemus, etiamsi provenerint in Octavis Pentecostis, quando celebratur festivitas septiformis Spiritus*. Alcuinus vero lib. de Diuin. Offic. cap.

cap. de IV. Temporibus in hæc verba loquitur: *In his quatuor anni Temporibus oportet nos jejunare, etiamsi venerit infra Pentecosten.* Quare jejunium æstivum ita hebdomadæ secundæ Iunii adfixum erat, ut sæpissime longe post Pentecosten, raro in Octaua Pentecostes celebraretur. Hoc & in verno jejunio usu veniebat, quod ante Quadragesimam nonnumquam observandum erat, ita temporum cursu, ac ratione suadente. Sed & hujus veritatis fides nobis relicta est in vetustissima illa, & ante nongentos annos usurpata, Romanæ Ecclesiæ Liturgia, quam anno 1680. publicis typis tradidit eruditissimus P. Iosephus Maria Thomasius Cl. Reg. una cum aliis *Sacramentorum Codicibus*: Ibidem cap. XIX. hæc leguntur: *Istæ Orationes, quæ sequuntur, prima Sabbati in mense primo sunt dicendæ. Orationes, & Preces in XII. Lectionibus Mense primo: Deus qui delinquentes &c.* Tum cap. XX. proxime sequitur *Ordo qualiter in Romana Sedis Apostolicæ Ecclesia Presbyteri, Diaconi, vel Subdiaconi eligendi sunt. Mensis primi, quarti, septimi, & decimi Sabbatorum die in XII. Lectiones ad S. Petrum, ubi Missæ celebrantur. Postquam Antiphonam ad Introitum dixerint &c.* In libro vero Sacramentorum, quem S. Gregorio male adscriptum Angelus Roccha evulgavit Tom. 5. Operum S. Greg. edit. Parif. MDCV., jejunii verni mentio *Feria quartæ, Feria sextæ, & Sabbato Mensis Primi, hoc est Martii*, conjungitur, nulla prioris hebdomadæ Quadragesimalis mentione relicta. His accedit vetustum illud Lectionarium Sancto Hieronymo suppositum, ac a Pamelio vulgatum, vbi post Hebdomadam tertiam, quæ Pentecostes Festum sequitur, ista leguntur: *Incipiunt Lectiones mensis quarti. Feria quarta, Feria sexta, & Sabbato in XII. Lectionibus.* Quibus nobis triduanum Junii designatur ieiunium non Pentecostes hebdomade, sed prima Junii celebratum. Chorum claudet constitutio 51. Conventus Aquisgranensis habiti Ann. Ch. 817. apud Sirmondum Tom. 2. Concil. Galliæ. Statuitur ibi *ut in hebdomada Pentecostes non flectantur genua, & non ieiunetur, nisi statuti fuerint dies ieiunii.* Ubi vides tunc solum ieiunium celebrari intra hebdomadam Pentecostes, quum in illam statuta quatuor Temporum ieiunia incidérent. Interrogemus itaque Micrologi Auctorem cur ab antiquis tum Romanis, tum Gallis Scriptoribus ieiunium vernum primo mensi, videlicet Martio semper adscribatur, quum non raro ex eius sententia Februario mense contingat. Respondet ille: *Nec mireris hoc ieiunium potius Martio, quam Februario adscribi, quamvis in Februario cum ipsa Quadragesima nonnumquam occurrat. Semper enim idem ieiunium, aut Kalendaria aliquando, aut Lunationem Martii, aut utrumque simul incurrit. Februarii autem Kalendaria aliquando, Lunationem vero numquam attingit. Ergo multo congruentius Martio adscribitur, quem numquam relinquit, quam Februario, quem multoties penitus non attingit. Observatur sane hoc Ieiunium cum ipsa Quadragesima secundum*

Luna-

Lunationem, ficut & Pascha. Vnde non incongrue ipsum Martio propter Lunationem adscribitur, quamvis in Februario occurrat. Sicut & Pascha Aprili semper adscribitur, quamuis sæpe in Martio contingat. Heic sane quamquam subobscuris verbis Scriptor iste utatur, ita tamen loquitur, ut multos errores errasse videatur. Quid enim inquit ille, vernum ieiunium in Lunationem Martii semper, numquam vero in Lunationem Februarii incidere? Imo, inquam ego, numquam in Lunationem Martii, semper vero in Februarii Lunationem (si Annum quandoque Embolismicum fortassis excipias) ieiunium vernum cadit. Vt præcepto Sacræ Scripturæ pareamus, quo Pascha celebrandum præscribitur primo Anni mense, a SS. Patribus constitutum fuit, ne sub alia Luna Dominicum Pascha perageretur, quam ubi Luna Martii orbem suum implesset. Ea autem Luna Paschalis dicitur, cuius decima quarta dies in æquinoctii diem incidit, aut eamdem proxime consequitur, ita ut a die XXII. Martii usque ad XXV. Aprilis computatis terminis celebrari semper Pascha possit. Quamquam non iidem semper fuerint Paschalis temporis termini, illud tamen semper observatum est, ut sub Lunæ Martiæ, seu primi mensis cursu Pascha perageretur. Quare primo consequitur falli Auctorem Micrologi, quum Aprili Pascha semper adscribi affirmet, quod revera primi Mensis, hoc est Martii Lunæ adscribendum est. Secundo parum accurate dicitur jejunium vernum, si constituatur in prima Quadragesimæ hebdomada, *semper in Lunationem Martii incurrere:* etenim Luna Martii nisi adultâ Quadragesimâ, atque adeo peracto iam verno quatuor Temporum ieiunio, nasci non potest. Februario itaque melius quam Martio triduum illud tribuendum foret, si Lunæ rationem haberemus. Atque hinc patet, ieiunium hoc priori tantum hebdomadæ Martii alligatum olim fuisse, neque iccirco institutum, ut tunc Ordinum collationes celebrarentur, quæ ex Gelasii Papæ testimonio in priorem Quadragesimæ, non Martii, hebdomadam incidebant.

CAP. VII.

Incommoda ex antiquo ritu celebrandi hæc jejunia. Plurium Conciliorum ope his subvenitur. Sub Gregorio VII. PP. quatuor Iejuniorum sedes constituta.

VErum procedente tempore quum aliqua ex hoc ritu sequerentur incommoda, ac differentiæ, nonnulli aut ignorantia, aut religione ducti statas, ac definitas quatuor ieiuniorum Sedes minime observabant. Si enim Martiæ Kalendæ in quintam Feriam incidebant, quibusdam placebat quartâ Feriâ, hoc est die postremâ Februarii, aut ipso primo Sabbato Martii ieiunium ver-

vernum incipere; quibusdam vero in alteram Martii hebdomadam differre. Incommodum etiam arbitrabantur nonnulli extremos Bacchanaliorum dies ieiunio transigere, si quando eveniret ut triduum observandum eo tempore foret. Præterea quum in hebdomadam quæ Pentecosten præcedit, æstivum ieiunium incidere posset, tunc ieiunio dare operam religio erat veterum Canonum cultoribus. Ea propter ut his difficultatibus obviam iret Concilium Salengunstadiense Anno 1022. coactum, Canone secundo hæc decreta promulgavit: *De incerto ieiunio quatuor Temporum hanc certitudinem statuimus, ut si Calendæ Martii in quarta Feria, sive antea evenerint, eâdem hebdomadâ ieiuniũ celebretur. Si autem Calenda Martii in quintam Feriam, aut sextam, aut Sabbatum distenduntur, in sequentem hebdomadam ieiuniũ differatur &c. Si quando vero ieiuniũ mensis Iunii in Vigilia Pentecostes secundum prędictam regulã evenerit, non ibi celebrandum erit, sed in ipsa hebdomada solemni Pentecostes &c.* Post hujus Synodi tempora veri simillimum est a Bernone Augiensi Abbate scriptum fuisse libellum *de quibusdam rebus ad Missam spectantibus*. Cap. 7. de jejuniis quatuor Temporum differit, ac præter alia observatione digna hæc adfert: *Scire optas, utrumnam statim in primo Sabbato Martii sit ieiunandum, etiamsi ideo Mensis quinta, sexta, aut septima Feria incipiat, an ad aliud Sabbatum propter quartam Feriam sit differendum. Ad quod tibi ex consuetudine S. Ecclesiæ, quæ pro maxima auctoritate tenenda est, respondeo, quod absq; ulla refragatione semper eiusdem mensis quarta Feria debeat expectari, quoniam idem ieiunium, quod quartâ Feriâ incipitur, Sabbato finitur, nequaquam Februario, sed totum Martio deputatur &c.* Tum alia addit, quæ quatuor Temporum ieiunia ostendant statis mensium hebdomadibus celebrata fuisse, uti Moguntinum Concilium, ceteriq; Auctores nos docuere. Et quum is *ex consuetudine S. Ecclesiæ* se respondere affirmet, procul dubio constat, non aliter eo tempore ab Ecclesia Romana hujusmodi jejunia fuisse usurpata. Quibus auctoritatibus addas velim Concilii Rotomagensis decretum An. 1072. promulgatum, per quod quatuor jejuniorum Temporibus eadem designatur sedes, ac a Moguntino Concilio olim adscripta fuerat. Hactenus vidimus unam Conciliis, atq; Auctoribus mentem, curamq; fuisse, ut ieiunia laudata fixum in anni mensibus invenirent locum, nullâq; sanctione cautum fuisse incommodis illis, quæ ob hanc consuetudinem afferebantur. Quapropter, ut Beldricus in Chronico Cameracensi lib. 3. cap. 51. testatur, Patres Synodi Triburiensis Anno 1031. *post aliqua dictorum suorum hoc habuerunt capitulum, ut si quando ieiunium primi mensis in ea hebdomada, qua consistit caput ieiunii, sicut solet, eveniret, amborum ieiuniorum celebritas una officii expletione compleretur. In hoc rursus moderatissimus Pastor Gerardus Cameracensis Episcopus antiquam Patrum consuetudinem servari monebat, & in altera hebdomada officium primi* ie-

ieiunii celebrandum pro antiqua consuetudine censebat. Cuius oblata sententia visa est congrua, & ab eis decreta est tenenda. In Synodo postea Arvernensi 127. earum, quas collegit Lambertus Episcopus Atrebatensis, ut ad Goffridi Vindocinensis Epist. 23. lib. 3. scribit Sirmondus V. C. e Soc. Iesu, decretum est, *ut semper fiat ieiunium veris in prima hebdomada Quadragesima, ieiunium vero æstatis infra hebdomadam Pentecostes.* Quo Anno hæc Synodus habita fuerit, mihi non constat; fortasse tamen ad Gregorii VII. tempora videtur referenda. Et sane sub hoc Sanctissimo Pontifice quatuor Temporum jejunia certam, statamq; sedem obtinuere, quam nostra etiam tempestate tenent. In Synodo Quintilineburgensi Anno 1085. coram Pontificio Legato celebrata, ut refert Bertholdus in Historia, constitutum est *ut vernum ieiunium in prima hebdomada Quadragesimæ, æstivum in Pentecoste semper celebretur.* Nihil de reliquis duobus jejuniis Septembris, ac Decembris excogitatum est, nam iisdem semper diebus antea indici solebant, quibus nunc quoq; indicuntur. Anno itidem 1095. sub Urbano II. Pontifice Maximo in Placentina, & Claromontana Synodis laudatæ sanctioni totius pene Latinæ Ecclesiæ suffragium accessit, uti nos docet Bertholdus prælaudatus. Quamquam non ubique statim pio decreto obtemperatum est, Goffridus enim Vindocinensis lib. 3. Epist. 23. ad Hildebertum Cenomannensem Episcopum hæc verba scribit: *In qua hebdomada Iunii ieiunia sitis celebraturi, nobis notificare curetis.* Quare nondum omnibus constabat, quæ foret æstivi jejunii sedes. Imo, quod magis stupeas, in Anglia a Concilio Oxoniensi Anni 1222., uti animadvertit doctissimus Thomassinus, ita sancitum legitur: *Ieiunia quatuor Temporum in totius Anni temporibus. In Martio prima hebdomada ieiunandum est. In Iunio in secunda, quod dupliciter observatur a pluribus, in prima hebdomada post Litanias, aut in hebdomada Pentecostes.* Novis exinde summorum Pontificum decretis horum ieiuniorum usus ita firmatus est, ut Latinis omnibus una nunc sit accuratissima horum servandorum ratio, neque gravi crimine careat eorum contemtor. Quod si quis hæreticus reponeret, huic piæ consuetudini, ac decreto nequaquam parendum, quum antiquis temporibus nullum hac de re universale præceptum foret; continuo respondebimus, vel ab ipso Apostolorum ævo usurpatum, ut ab Episcopis ieiunia indicerentur, quibus parere subiecti populi cogebantur, testibus Tertulliano lib. de Ieiun. cap. 13. S. Ambrosio in cap. 3. & 4. Ionæ, & S. Leone M. Serm. 1. de Ieiun. Sept. mensis. Quatuor vero Ieiuniorum tempora non Romanus modo Pontifex, videlicet Ecclesiæ Catholicæ caput, ac Magister, sed Concilia tum Oecumenica, tum Provincialia ex præcepto servanda constituerunt.

CAP.

CAP. ULTIMUM.

Colliguntur dicta. Tres Quadragesimæ olim celebratæ. Bachiarii verbis quædam explicatio adhibetur.

NUnc eorum, quæ hactenus disseruimus, rationes subducamus. Quatuor Temporum Jejunia ex Apostolica traditione, atque institutione prodeunt. Eorum usus numquam apud Orientales obtinuit, & aliquot a Christo nato seculis Romæ tantum, aut summum in paucis aliis Latinorum Ecclesiis viguit. Seculo Christi octavo in Gallias, in Hispanias, ac per totum ferme Occidentem propagatus est. Nullum primis seculis fortasse habebatur jejunium quatuor Temporum vernum præter integram Quadragesimam, quæ cum tribus aliis Anni Temporibus quatuor constituebat abstinentiæ Tempora. Sequenti tempore jejunium vernum excogitatum videtur. Hoc priori mensis Martii hebdomadæ, æstiuum vero secundæ Junii conjuncta fuere. Gregorio VII. Petri sedem implente, stata ac certa horum jejuniorum sedes stabiliri primum cœpit, quæ nostra etiam ætate servatur. Si igitur quarto vulgaris Epochæ seculo aut Romæ solum, aut paucis in Urbibus quatuor anni Jejunia usurpabantur, restat, ut fateamur, nihil rei hæc jejunia habere cum *attentioribus* illis, quæ *tribus anni Temporibus* colenda esse Bachiarius pronunciat. At quænam, inquies, hæc fuere Bachiarii ævo tria tempora jejuniis destinata? Hercle difficile est demonstrare; conjecturas tamen meas in hanc rem accipito. Uti superius ex S. Hieronymo animadvertimus, Montanistis in more fuit Quadragesimas tres annis singulis jejunando celebrare. Neq; illorum abstinentia apud Catholicos male audisset, nisi de privata consuetudine præceptum omnibus commune facere molitus esset Montanus. Idcirco is damnationis sententia repulsus est, quippe hæc jejunia *ex arbitrio agenda, non ex imperio* censebant Catholici, ut significat Tertullianus Montani assecla lib. de Jejun. cap. 13. Aliquot post Montanum seculis pia nonnullorum consuetudo increbuit, ut Quadragesimæ tres non ex prava Montanistarum imitatione, sed ex Christiana pietate colerentur. Ex his jejuniis primum Antepaschale erat, alterum post Pentecosten, tertium ante Nativitatem Domini. Quare Carolus M. Imperator lib. 6. Capitular. cap. 184. edictum hujusmodi profert: *Insuper admoneant Sacerdotes, ut legitima tria jejunia in anno agantur, idest XL. dies ante Nativitatem Domini, & XL. dies ante Pascha, ubi decimas anni solvimus, & post Pentecosten XL. dies. Quamquam enim nonnulla ex his Canonicâ priventur auctoritate, nobis tamen omnibus simul propter consuetudinem plebis, & parentum nostrorum morem hæc observare convenit.* Huc etiam respexit Amalarius lib. 4. de Eccles. Offic. cap. 37. ubi ait: *S. Hieronymus*

unam Quadragesimam ponit in observatione, nos observamus tres Quadragesimas, idest ante Pascha Domini, circa Festivitatem S. Ioannis, & ante Nativitatem Domini. Addit tamen: *Sic a piis mentibus frequentatur apud nos*, ut pateat abstinentiam hujusmodi non ex imperio, sed ex arbitrio fuisse usurpatam. Libro etiam 1. cap. 37. recensitis hisce jejuniis, contra allatis argumentis occurrit inquiens: *Non sequimur nos in praesenti jejunio Montanum, & suos sectatores, sed consideramus peccata nostra, & pro eis certamus fructus dignos reddere poenitentiae*. De his jejuniis praeterea meminit Rhabanus Maurus lib. 2. cap. 20. & 21. de Institut. Cleric. Ne vero puta trium jejuniorum usum seculo dumtaxat octavo, ac nono inter Catholicos viguisse, etenim quum Carolus M. ita loquatur: *propter consuetudinem plebis, & parentum nostrorum morem haec observare convenit*, utique in aperto est, ab antiquis temporibus Quadragesimas tres in Gallia invaluisse. Seculo vero Christi septimo S. Egbertus in Hybernia Monasticae observantiae reparator, ut refert Bedas lib. 3. cap. 27. Hist. Eccles. Angl. *in Quadragesima semper non plus quam semel in die reficiebatur, non aliud quam panem, & lac tenuissimum, & hoc etiam mensurâ gustabat &c. Cujus modum continentiae etiam Quadragesima diebus ante Nativitatem Domini, totidem quoq; post peracta solemnia Pentecostes, hoc est Quinquagesimae observare solebat*. Sed neque in hisce subsistimus. Concilium Turonense secundum adeamus Anno 567. celebratum, in cujus Canone 27. ista leguntur: *De jejuniis vero antiqua a Monachis instituta serventur, ut post Quinquagesimam* (videlicet post Pentecosten) *tota hebdomade ex asse jejunent &c. de Decembri usq; ad Natale Domini jejunent*. Quibus duobus jejuniis si Quadragesimam antepaschalem adjicias, tria invenies jejunia majori observatione digna, quae deinde aucta trium Quadragesimarum nomine distincta fuere. Fateor: hic usus solis Monachis, & ne his quidem omnibus, eo tempore videtur placuisse; atqui satis hoc fortasse erit, ut Bachiarii sententia explicetur, illum enim, ut in Prolegomenis animadverti, Monachismo operam dedisse probabile est. Quod si quis ex adverso objiciat, tempore quidem Turonensis Concilii haec jejunia viguisse, non tamen Bachiarii aevo, cujus aetatem ad seculi quarti finem referendam adnotavi, oppido reponam ego, longe ante illius Concilii tempora jejuniis illis Monachos vacasse, etenim ab eodem Canone *antiqua Monachorum instituta* restituuntur, Monachos vero, eorumque Coenobia in Occidentis regionibus ante Bachiarii aetatem floruisse, nemo dubitat. Igitur non admodum a veri similitudine abhorret, ad haec tria, utpote praecipua, jejunia respexisse Bachiarium. Tu pro tua diligentia, atque eruditione omnigena, qua clares, singula quaeso perpende, melioremq; nactus explicationem, mihi, verbisq; Bachiarii tenebras felicius eripe; ego enim uno voto, ac una prece rem huc usq; longo sermone deductam claudo, ut me ames, obsequiumq; meum boni consulas. Vale.

DE

DE CORONA FERREA,

Quæ Romanorum Imperatores in Insubribus coronari solent,

COMMENTARIUS.

ERUDITISSIMO, AC HUMANISSIMO VIRO

NICOLAO RUBINO

Metropolitanæ Basilicæ Canonico Ordin., ac Theologo

Ludovicus Antonius Muratorius S. P. D.

SÆpe tecum, RUBINE VIR SAPIENTISSIME, quæ sint studiorum meorum instituta, communicare soleo, & aliquam de rebus eruditis subinde quæstionem iniicere, non ut diem tantum honesta consuetudine occupemus, verum etiam ut communione doctrinarum minorem ignorantiam postremis vitæ annis paremus. Quo quidem ex commercio quam doctior quotidie discedam, quantumq; utilitatis inde mihi obveniat, si velim profiteri, non tam ingenui, quam grati hominis officio perfungar. Enimvero ita Ecclesiasticis studiis, hujusq; præsertim amplissimæ Urbis Historiæ animum addixisti, ut nil jam tuis obiiciatur oculis novum, & quod ante memoriæ tuæ non commendaveris. Quem igitur ego potius in inscitiæ meæ subsidium, quam te, deligam consiliorum meorum in literis excolendis, ut ita dicam, auctorem? Memineris porro, quoties nos exercuerit celebris de Corona ferrea quæstio, quum videlicet eius originem, usumque investigaremus, & an eadem rebus sacris accensenda foret, inquireremus. His accedebat intelligendi studium, a quo, & ubi eiusdem Coronæ collatio olim perageretur, hinc Mediolanensi, illinc vero Modoëtiensi populo tantam sibi gloriam vendicante. Occurrebant etiam, quibus Imperatorum coronatio in Insubribus novitatem sapere videbatur, eamque in sententiam pendere clarissimi

nominis virum Onuphrium Panvinium moleste ferebam. Quia coronandi in Oppido Modoëtiensi Cæsares non tantum novam, sed & absurdam consuetudinem Blondus appellabat, ita scribens in Regione VII. Lombardia: *Modoëtia nobilissimum totius Lombardię Oppidum, in quo servat absurda consuetudo a trecentis annis introducta Cęsares Germanos Corona ferrea in Romanos Reges, Imperatoresque insigniri.* Quæ quidem opinio quum insignis Oppidi gloriæ non leuiter officiat, refellenda videbatur. Eapropter oblata mihi scribendi caussa ex Henrici VII. vita, quem Mediolani dumtaxat, & non Modoëtiæ, teste Cermenatensi, Italico diademate cinctum vidimus, quid mea ferat opinio, in præsentia prodere volo. Te vero non fugit, heic potissimum disputari posse de præstantia Mediolanensis Antistitis, cujus olim erat, prout nunc etiam est, Italiæ Reges inungere, imo, si nonnullis Scriptoribus fidem habemus, eos quoq; ad Regnum eligere. Et hoc profecto gloriosum est nostri Metropolitæ decus, quamquam nostris temporibus tantum ab eius usu Italia absit, quantum a veterum incolarum gloria. Mutata nimium est rerum facies, atque intestinis externisq; odiis concussa est Provincia, olim orbis terrarum Domina, ut si cum antiqua Romanorum virtute, ac potentia nunc componeretur, se ipsam vix agnoscere posset. Neque tamen iccirco ea nobis sunt vota, ut veteris Regni ambitionem velimus, quum optimorum summeque piorum Principum imperio nunc pareamus, quibus nihil antiquius est quam pace, & clementia subiectos populos moderari. Nobis sane magis conducit sub optimis Principibus parere, quam cum pessimis imperare. Itaque veteribus monimentis insistamus oportet, ut in Mediolanensis Archiepiscopi iure inquirendo, ferreæque Coronæ usu explicando tutiores progrediamur. Interea si quid minus caute, si quid imperite edisseram, humanitate tua supplendum, atq; emendandum spero, ut animus mihi alia imposterum pro tantæ Urbis dignitate molienti addatur.

CAP. I.

Coronarum origo, & usus apud antiquos. Corona a diademate diversa. Tres Coronæ recentioribus Romanorum Imperatoribus usurpatæ. Ferrea describitur.

CORONARUM usus non apud Græcos Romanosq; tantum, sed apud ipsos Reges barbaros antiquissimis temporibus, longeq; ante Romanæ Reipublicæ ortum invaluit. Aliæ e floribus, aliæ e frondibus, aliæ demum ex metallo constabant pro varia Sacrorum, regionumq; consuetudine, pro diversa utentium ratione. Majestatem vero Regnantium aurea Corona plerumq; distinguebat, etsi olim vel ipsis

mi-

militibus e prælio cum victoria reversis exhiberi soleret. Deinde veluti peculiare Principum ornamentum usurpata fuit, nostraq; tempestate nemini, præterquam Regibus, magnisque Principibus, aureo diademate uti fas est. Hic autem præcipuus aurearum Coronarum splendor priscis quoq; Imperatoribus adhibebatur, quamquam Julio Cæsari, eiusq; successoribus regalem in Urbe speciem præferre, aut periculum foret, aut iis abstinere servientis Reipublicæ solamen videretur. Sunt qui male intellectis Scriptorum locis ducti arbitrentur, sub Aureliano dumtaxat aureas Coronas a Romanis Imperatoribus usurpari cœpisse. Sed ii nequaquam vetera numismata animadverterunt, in quibus quamplures ante Aurelianum Cæsares cum radiata corona conspicui visuntur. Ex his nonnulla inspexi ego tum in Cimeliis Bibliothecæ nostræ, tum etiam apud Patinum, aliosq; eruditos. Cernuntur ibidem DIUUS AUGUSTUS, NERO CLAUDIUS, IMP. CAES. NER. TRAIANUS, tum Pertinax, Julianus, Alexander Severus, Balbinus, Philippi ambo, Trajanus Decius, Herennius Etruscus, Hostilianus, Æmilianus, Valerianus &c. singuli radiatis coronis redimitis. Quamobrem ea mihi stat sententia, coronis aureis Romanos Monarchas usos fuisse, soliusque diadematis gemmati usum iis displicuisse quod insigne potissimum Regni id foret. Caligulam propterea, ac Domitianum legimus coronam auream in publicis ludis gestasse, *quumq; parum abfuisset, ut Caligula diadema sumeret, admonitus est, Principum, & Regum se excessisse fastigium*, uti Suetonius in ejus Vita cap. 22. narrat. Ad Aurelianum Cæsarem usq; hujusmodi in Romanis Principibus modestia obtinuit. Primus hic omnium, si Aurelio Victori credimus, jam fatiscente Imperio, & ad Regni formam delapso, *Diadema capiti innexuit, quod adhuc fere incognitum Romanis moribus videbatur*. Reliquis subinde Imperatoribus cum aureæ coronæ, tum diademata in usu fuere. Mutato dein Imperii statu, & a Græcis Augustis ad Francos, atq; ad Germanos jure Imperii Romani translato, non una solum corona redimiri cœperunt Imperatores, ac Reges, sed duabus, tribusue, prout latiora, aut breviora erant dominationis confinia. Tribus vero coronis supra ceteras fama accessit, nempe aureæ, argenteæ, ac ferreæ, quibus deteriorum temporum Cæsares ornari consuevere. Argenteam accipiebant ii, quum Aquisgrani ad Germanicum Regnum inaugurabantur; ferream, quum Langobardorum Regnum obtinebant; demum auream, quum Romanorum Imperatores appellabantur. A vero plane abhorret Auctor Glossæ in c. Romani. Clementina de jurejur. hæc scribens: *Scire debes (prout habetur etiam in Pontificali) quod Rex Romanorum coronatur triplici cona. Prima est ferrea, quam recipit ab Archiepiscopo Coloniensi in Aquisgrano eiusdem Diœcesis. Secunda est argentea, quam ingressus in Italiam recipit a Mediolanensi Archiepiscopo in villa Modicensi eiusdem Diœcesis. Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papam in*

Eccle-

Ecclesia S. Petri ad Altare S. Mauritii. Utique corona argentea ab Archiepiscopo Coloniensi in Germania, corona vero ferrea ab Archiepiscopo Mediolanensi in Insubribus tribuebatur, & mos ille perpetuo retentus. Miror idcirco, Donatum Bossium, cui alios consentientes invenio, Civem Mediolanensem hoc ignorare potuisse, quum in Chronico ad Ann. 766. Glossæ verba tamquam verissima describit, argenteaq; corona Italicos Reges Mediolani insigniri solitos esse tradit; Quid hec metallorum differentia in his coronis efformandis portendat, sedulo Juris periti, nonnullique alii Scriptores quærunt, & præsertim Baldus inter Leguleios vir celeberrimus hac de re opusculum edidit, in quo mysticam metallorum significationem interpretatur. Ferro ajunt fortitudinem designari, qua populos rebellantes, atque a fide desciscentes profligare Imperator debet; argento claritatem, quæ potissimum Principem decet, auro vero, quod omnibus metallis excellentius est, Cæsarem reliquis Regibus excellentiorem significari. At hujusmodi interpretationes sale plerumq; carent, neq; in iis examinandis operam insumere vacat. Æneas Silvius, cui postea Romanum Pontificatum adepto Pii II. nomen fuit, de coronis istis quædam habet in lib. 4. Historiæ Austrialis, quæ non ita pridem publica luce frui cœpit. Ita vero sermonem ille suum exorditur: *Libet heic pauca de coronis dicere, ne stulte videamur eorum opinioni consentire, qui tres coronas Imperatori necessarias aiunt, Teutonicam, Mediolanensem, & Romanam, & unam argenteam, alteram ferream, tertiam auream esse sermocinantur. Inter quos etiam Legum Interpretes delirant, quid ferrum, quid argentum, quidve significet aurum, plurimis verbis explicare laborantes, atq; ut aurum ceteris metallis, sic Romanorum Imperium ceteris Regnis præstabilius esse confirmant. Verum cuiusque materiæ corona fuerit, ad parabolizandum idonea videri poterit*. Utcumque se res habeat, errare illos video, qui revera ex hisce diversis metallis coronas constare arbitrantur; omnes enim purissimo ex auro conflatæ sunt, coronæq; tantum in Insubribus adhibitæ additus est circulus ferreus, in interiore parte intextus. Hieronymus Balbus in libello de Coronat. ad Carolum V. hæc habet: *At in Germania perinde ut Romæ corona aurea Imperatorem insigniri, illa scilicet, qua Carolus Magnus primo usus est, ipse ego certissimus sum testis, quia nono ab hinc anno tuæ coronationi Carole V. non solum interfui, sed cum per id tempus apud te Ludovici Pannoniæ, Bohemiæq; Regis Oratorem agerem, ad quem jus eligendi spectabat, etiam præfui*. Antiquior autem Hieronymo Balbo Æneas Silvius in laudato libro quarto Historiæ Austrialis hujus rei fidem facit his verbis: *Has autem coronas omnes aureas esse compertum habeo, quamvis per medium circulum coronæ Mediolanensis lamina quædam parvula ex ferro ducatur, quæ stultæ interpretationi efficit locum; quippe Daniel Propheta quatuor orbis Regna majora describens ultimum, quod nostri Romanum esse volunt, ferro comparavit, quoniam*

sicut

ſicut ferrum omnia metalla comminuit, ſic omnia Regna Romanum Imperium detrivit. Et profectò coronam Germanicam numquam ex argento fuiſſe conflatam, veri videtur ſimilius, quippe temporibus etiam Vuitichindi vetuſtiſſimi Hiſtorici aurea in uſu erat, prout ipſe lib. 2. Hiſtor. teſtatur. Alias quoque coronas ab Imperatoribus uſurpatas ſcribunt, qui eorum res memoriæ commendarunt, cujuſmodi Arelatenſis fuit, ac Ratiſponenſis. De prima ita ibidem loquitur Æneas Silvius: *Similem modum de Regno Burgundorum obſervavit antiquitas, quod Boſonem Romanis Imperatoribus legimus tradidiſſe, cujus corona in Arelate ſuſcipitur*. Alteram Friderico Primo Imperatori una cum Germanici Regni jure collatam ſcribit Anonymus ille, qui Romano Pontificali, ſeu Cærimoniali rubricas addidit. At quamvis ex auctoritate Othonis Friſingenſis Hiſtorici celebris id ille affirmet, ſententiam tamen hanc multimodis nutare cenſeo. Etenim numquam Ratiſponæ ad Regnum Germanicum Cæſares inaugurari conſuevere, ſed Aquiſgrani, ut Caroli Magni exemplum imitarentur, ipſeque Fridericus ad Othonem Friſingenſem patruum ſuum hæc de ſe ſcribit: *Poſt primam unctionem Aquiſgrani, & acceptam coronam Teutonici Regni, generalem Curiam Merſeburg in Pentecoſte celebravimus*. Deinde nuſquam apud Othonem ipſum Ratiſponenſis coronæ mentionem inveni. His viſis ut rem noſtram propius attingamus, Coronam ferream, qua Imperatores in Langobardici Regni jura immittebantur, deſcribendam reor. Eſt autem circulus aureus perquam latus, & gemmulis non levis pretii exteriori parte circumornatus. Introrſus lamina ferrea inſerta eſt, & non *in ſummitate*, ut Pontificalis Romani Scholiaſtes ſcribit. Nullæ heic pinnæ, aut radii, queis ceterorum Regum coronæ diſtingui ſolent, & queis regnantium capita Solis inſtar majeſtatem, ſplendoremque effundere videntur. Ceterum Modoëtiæ noſtris temporibus hujuſmodi inſigne ſervatur, de cujus Oppidi præſtantia, ac prærogativis ſermo inferius recurret.

CAP. II.

Coronæ ferreæ origo quæritur. Quidam a Theodelinda inſtitutam arbitrantur. Alii antiquiorem, aut recentiorem eſſe tradunt.

IN tradenda ferreæ Coronæ origine multa nobis occurrunt impedimenta, quæſtionemque invadimus impeditiſſimam ſane, multiſq; hinc inde difficultatibus circumſeptam, quippe Auctores aut partium ſtudio abrepti, aut conjecturis nimium indulgentes illam ad arbitrium ſuum decernere maluerunt, quam incertam relinquere. Antiquorum hac de re ſilentium nihil minus præſtitit, quam ſcribentium ingenia

terre-

terrere, quin caussa fuit, ut eo fidentius opiniones suas expromerent; quo minus timoris suberat, ne prodita vetustate tabularum convincerentur. Ego tamen tantam veritatis rationem habendam arbitror, ut me fateri non pudeat ea nescire, quorum scientiam certo obtinere non licet. Bartholomæus Zucchius Scriptor Modoëtiensis, vir non obscuri nominis, Reginæ Theodelindæ, ferreæque Coronæ Historiam Anno 1613. evulgavit. Uterque libellus Italica lingua conscriptus est: utrumque ego identidem consulam; Theodelindæ enim vitam a P. Alexio Ledesma jampridem descriptam erunt qui Romanensibus fabulis quam Historiæ propiorem arbitrentur. Zucchius itaq; cap. 10. Hist. Theod. a Gregorio Magno ferrei diadematis in Italia usum arcessit, cujus rei *gravem*, ut is ait, *auctorem* testem habemus ita scribentem: *S. Gregorius Pontifex Theodelindam Corona ferrea donavit*. In Proemio vero ad Historiam de Corona ferrea quis hic *Auctor gravis* fuerit, apertius prodit, Carolumq; Sigonium magni nominis virum appellat, a quo laudata sententia emanavit. Verum qua fide heic Zucchius egerit, quave diligentia in Sigonio legendo fuerit usus, nescio; etenim id nusquam Sigonius scripsit, imo Coronam ferream ab ipsa Regina Theodelinda institutam prodidit, Mediolanensium Scriptorum auctoritate fretus. Sunt ejus verba lib. 1. de Regno Italiæ Anno 591. *Scriptores Mediolanenses patrios sequuti Annales asserunt, coronam Agilulfo impositam fuisse, a Theodelinda Regina institutam, auream illam quidem, verum circulo ferreo interiore intextam, unde post ferreæ nomen Italico Longobardorum in Regno enituit*. Hujusmodi verba Zucchius quoque produxit cap. 1. de Cor. ferr. Sed quoniam iis opinionem suam aliqua ex parte infirmari sentiebat, ideo quædam prætermisit, & *a Theodelinda Regina institutam* fuisse coronam dissimulans, vocem *primo* Sigonianæ sententiæ adjecit. Porro quum Sigonius Auctor diligentissimus, neque incertis opinionibus niti solitus suam hac de re sententiam expromere noluerit, Scriptoribusque tantum Mediolanensibus facti fidem reliquerit, quid isti de Coronæ ferreæ institutione senserint, videamus. Et primo Georgius Merula lib. 2. Antiq. Vicecom. hæc de Henrico I. Imperatore Sancto scribit: *Quidam sunt Auctores, ab hoc Henrico cœptam consuetudinem ferreæ Coronæ, quam Mediolani is demum accepit, qui in Germania Cæsar designatus sit. Alii primum Othoni hujusmodi ornamenta data ferunt. Sunt qui a Carolo factum repetant. Ego cum incerta tradantur, nec satis firmum originis auctorem habeam, quando res cœperit, minime affirmare ausim*. Addit tamen egregius Auctor, sibi verisimillimum videri, Coronæ hujus originem post Caroli Magni tempora cœpisse, ut extraneis Regibus in Italicum Regnum advenientibus, Regalisque dignitatis insignia suscipientibus, Italia parêre magis quam servire videretur. Bernardinus vero Corius, cui Mediolanensem Historiam Italico rudique sermone conscriptam debemus, Merulam fere totum exscripsit.

Sed

Sed quum aliis addendis temperare sibi noluerit, aniles, putidasq; protulit fabulas, in quibus judicium desideres. E *Graphia aureæ Vrbis*, vetusto nempe libro, cujus exemplaria amisimus, refert Corius, primo Corona ferrea insignitum fuisse Julium Cæsarem, tum Augustum, ac Trajanum, quod ferro totum terrarum orbem sceptro suo subjecissent. Diocletianum postea, ac Maximianum pro Romani Imperii dignitate aurea corona uti cœpisse, simulque statuisse, ut aurea deinceps Romæ, ferrea vero Mediolani conferretur. Donatus Bossius Mediolanensis, seculi & ipse decimiquinti Scriptor, antequam Italiam Langobardi invaderent, a Lamberto quodam (videlicet Theodeberto Rege Francorum) Tyranno Coronam ferream, *qua honoris gratia Imperatores Mediolani coronabantur, Papiam translatam fuisse* tradit. Gaspar quoque Bugatus, Sigonio antiquior, Coronæ ferreæ primordia ad Maximianum usque Herculeum Imperatorem retulit, Regesque non tantum Langobardos, sed Gothos quoque illa insignitos affirmavit. Si itaque liceret, Sigonium libenter interrogarem, quorumnam Scriptorum Mediolanensium testimonio fuerit usus, ut Coronam ferream *a Theodelinda institutam* scriberet. Neminem ego inveni, apud quem stet rei tantæ fides, unumque habeo Tristanum Chalcum, nobilissimum Historicum, & quidem vetustum, sed seculo dumtaxat nostro publica luce donatum, qui lib. 4. Hist. Patr. sic loquitur: *Agilulfus coronam Mediolani, & reliqua Regum insignia, Flaviumque prænomen accepit. Et hinc fortasse consuetudo inolevit, ut is demum legitime in Langobardos regnare credatur, cui Theudelindæ Diadema imponatur.* Hæc Tristanus dubitantis specie, quæ Sigonius videre non potuit. Alciatus vero celeberrimus Auctor in lib. de form. Rom. Imp. Coronam ferream ex instituto Pipini accipi solitam scribit. Et hactenus intra vulgatos Auctores orationem continui; nunc quid hac de re ferant nondum editi, inspiciamus. Circiter Annum Ch. 1330. ut alibi me animadvertere memini, ad scribendas Historias totum se contulerat Gualvaneus Flamma, præclarissimi Ordinis Prædicatorum alumnus, Civisque Mediolanensis. Ejus lucubrationes MS. in Ambrosiana servamus, magnique facimus, quod singularia Urbis hujus monumenta complectantur. Verum quum difficillimis Italiæ temporibus, & grandi literarum nocte damnatis, dederit ille operam hujusmodi studiis, nil mirum, si fabulis fœdisque erroribus quandoque scateat, interque multum tritici non parum lolii domino etiam nolente irrepserit. Ego ejus fidem sequi non dubitavi in iis, quæ non nimis longe ab ejus ætate remota narrantur; ceterum ubi antiquissima refert, neque probatissimis Historiis innititur, auctoritatem non satis firmam ab ipso expectes. Quam in sententiam mecum, ut arbitror, ibunt quicumq; & sequiorum seculorum infelicitatem, & nostræ ætatis accuratissimam κριτικὴν noscunt. Igitur Gualvaneus cap 328. Chronici Majoris hæc habet: *Maximianus postquam imperaverat annis XX. in Civitate Mediolani Imperio renuncians,*

Mm *illud*

illud Maxentio filio suo delegavit. Et coronam ferream, sive fasciam, qua semper usus fuerat, Mediolani dereliquit statuens, ut quicumq; in hac Civitate per Cives de Mediolano coronaretur, ipso facto esset totius Italiæ Rex, & omnes ei tenerentur obedire. Unde in libro Extractionum habetur, quod Maximianus, ejusque prædecessores usque ad ista tempora usi sunt corona ferrea. Cum autem introductus fuit usus aurei Diadematis, statuit Imperator Maximianus, ut in Mediolano Reges coronarentur ferrea corona. Hæc ex dictis Sicardi, Athlantis, & Ptholomei. Sed cujus ponderis hujusmodi opinio sit, nullo negotio intelligent eruditi. Quis enim unquam somniavit, a Maximiano Imperatore sub finem seculi a Christo nato tertii Coronam ferream fuisse usurpatam? Tunc sane aut aureis coronis, aut diademate unionibus sparso, aut lauru utebantur Augusti. Nullus præterea Imperatorum ante Caroli Magni tempora Italicum Regnum in Insubribus inivit, quum aut Romæ, aut Constantinopoli jus esset constituendi Cæsares, atque Italiam illis subiiciendi. Ex his autem Gualvanei verbis nugas quoq; suas, ni fallor, partim mutuatus est Corius supra memoratus. Quum igitur Scriptores hactenus recensiti in assignanda Coronæ ferreæ institutione non modo inter se dissideant, verum ne ullam quidem adferant opinionem certam, dignamque prudentum fide, firmioribus fundamentis fulcienda res est, ut propius ad veritatem, aut saltem ad veri similitudinem accedamus.

CAP. III.

Reges Langobardos Coronam non usurpasse, probabile est. Contraria sententia magis arridet. Ferrea tamen Corona non adinventa illorum temporibus.

ET quoniam Langobardici Regni Corona hæc audit, primumque Agilulfo imposita dicitur, poscit muneris mei ratio, ut sedulo, ac pro virili parte quæstionem hanc perpendam. Quod si vel ipsos Modoëtienses Historicos consulere heic placet, Agilulfum haud primum omnium corona donatum fuisse intelligemus. Bonincontrus Morigia *Chronicon Modoëtiæ* (ita enim inscribitur) circiter Ann. Christi 1345. elucubratus est. Unicum ejus libri MS. exemplar ad nostra usque tempora servatum in Ambrosianæ Bibliothecæ pluteis extat. Is igitur Auctor lib. 1. cap. 9. postquam Alboino primo Langobardorum Regi successorem Clephum fuisse dixit: *Hic primus*, addit, *& ultimus est, qui in Papia coronatur*. Infra inquit: *Authari Cleph Regis prædicti filius, Lombardiæ Rex tertius Anno Domini DLXXXV. regnavit Annis VI. Hic in sua coronatione dictus est Flavius Rex Autharis, quo cognomine postea Reges Lombardiæ usi sunt*. Post Autharis mortem Agilulfus

jussus in maritum a Theodelinda spectatæ prudentiæ fœmina cooptatus regnavit; quare ex ipsorum etiam Modoëtiensium sententia non is omnium primus corona redimitus fuit. Supra autem vidimus, quid de ferrei diadematis usu Gualvaneus Flamma senserit; illud enim uel ante Constantini Magni imperium usurpatum tradit. Præterea in Historia sua cap. 469. Theodeberti, seu ut corrupte alibi appellatur, Lamberti Francorum Regis irruptionem in Italiam circiter Annum Christi 540. memorat *Hic Rex*, ut is scribit, *Ticini Theodoricum fratrem suum in Regem Italiæ coronavit Corona ferrea*. Theodericus vero Ticinensium proditione territus Mediolanum se recepit, illiq; Urbi *honorem coronæ sublatum restituit*. Quæ quidem omnia an revera contingere potuerint, nunc examinare non vacat. Post hæc Langobardos Reges enumerat Gualvaneus, singulisq; ferream coronam impositam fuisse scribit. Hunc Auctorem plerique rerum Mediolanensium Scriptores κατὰ πόδα sequuti Sigonium usque adeo moverunt, ut ferreum diadema Langobardorum temporibus usurpatum credere, quam tot Historicis fidem auctoritatemque abrogare maluerit. Cur tamen ejus usum ab Agilulfo deduxerit, plane non assequor. Sed hoc posito coronationis primordio, reliquos subinde Langobardorum Reges talibus insignibus donatos affirmare necessum illi fuit, quamquam non semel professus fuerit, id ex aliena potius quam sua sententia scribere. Inter tot ambages, rerumque angustias quodnam mihi tuto instituendum sit iter, plane non video. Et quidem si Paulum Diaconum vetustissimum rerum Langobardicarum Scriptorem consulimus, nullam de imponenda corona mentionem is fecit. Quin sola traditione hastæ Langobardos Reges inaugurari consuevisse, ejus testimonio significari videtur; inquit enim lib. 6. cap. 55. de Gestis Langobard. *Ipse Rex Liudprandus eo tempore in languorem decidens, morti approximavit. Quem Langobardi vita excedere existimantes, ejus nepotem Hildeprandum foras muros Civitatis ad Sanctæ Dei genetricis Ecclesium, quæ ad Perticas dicitur, in Regem levaverunt. Cui dum contum, sicut moris est, traderent in ejus conti summitate cuculus avis volitando veniens insedit*. Neque insueta fuisset hæc Reges exornandi ratio, quippe Romuli temporibus, si Justino Historico est fides, coronarum loco hastæ Regibus usurpabantur. Audi Scriptorem hunc ita lib. 43. cap. 3. loquentem: *Per ea adhuc tempora Reges hastas pro diademate habebant, quas Græci sceptra dixere*. Regum quoque Langobardorum *coronationem* omnino præteriit Herempertus Langobardus auctor antiquissimus in Historia de Gestis Principum Beneventanorum. Quare, ut nil omittamus, ipsemet Sigonius horum auctoritate, seu melius dicam, silentio ductus coronæ usum apud Langobardos in dubium revocavit; etenim ad Annum 601. ait: *Quod ius a Rege ullo Longobardorum usurpatum, Paulus nusquam ostendit, imo morem eis fuisse ait, ut hastam Regi declarato porrigerent*. In hanc etiam opi-

nionem concessit Erycius Puteanus lib.2.Histor. Insubr. ubi hæc notat: *Miror Langobardos tam cito ab hastæ insigni ad ferream coronam passos se transferri*. Equidem hujusmodi sententiæ olim acquiescebam, quum libellum suum inscriptum: *Explicatio duorum Sarcophagorum* ad me transmisit Clarissimus, meique amantissimus vir Joannes Ciampinus, mihi nuper, totique eruditorum Reipublicæ immaturo fato ereptus, & cui lacrymis meis me parentasse ambitiose fateor. Exhibebat autem eodem in libro doctissimus Scriptor Agilulfi Langobardorum Regis imaginem e vetustis nummis depromtam, quos luce pridem Angelus Breventanus donarat in Langobardorum Regum Gentiliaca arbore. Inspicias ibi Regem corona conspicuum, horrentique barba vultu circumfusum cum his literis AGILULFUS. Reliquorum Regum Langobardorum numismata, eorumque caput coronatum idem Breventanus in æs incidit, quæ tamen mihi non sine dolore hucusque videre non licuit. Igitur coronas Langobardis Regibus in usu fuisse liquido constat, idque etiam ex antiquis carminibus in Modoetiensi Basilica sculptis probari non leviter potest, nam ibi hæc leguntur:

Condidit hoc templum mira virtute verendum
Theudelinda potens Regni Diademate pollens.

Theodelindæ quidem jussu carmina hæc fuisse composita nemo facile opinetur, quod Zucchius fidenter ajebat, siquidem Leoninam indolem sapiunt, atque iccirco seculis inferioribus ortum habuere. Nihilominus vetustatem aliquam præferunt, & huic loco fortasse lucem afferant. Sed ne hinc quidem Coronæ ferreæ antiquitatem, atque institutionem quisquam se speret hausturum, nam toto, ut ajunt, cœlo diademata Langobardorum a ferreo differunt. Scilicet, quod alibi scriptum est, Coronam ferream circulus aureus efformat sine radiis, aut pinnis, cui tenuissima lamina e ferro ducta artificiose inserta est. At corona, qua Agilulfus redimitur, galericulus est, seu mithra calanticæ instar, totum capitis verticem obvoluens, unionibus ubique nobilitata, Crucemque in apice fixam deferens. Similem Langobardorum Regum Coronam in Grimoaldi numismate se vidisse mihi affirmavit eruditissimus Joannes Maria Bidellius, inter Iuris peritos Mediolanenses melioris antiquitatis, reique nummariæ cultor, quem de Ambrosiana Bibliotheca bene aliquando meriturum speramus. Quod si laudati Ciampini conjecturæ in Marmor Neapolitanum productæ a veritate non absint, Agilulfum itidem intueare corona insignitum radiata, ac propterea a Modoetiensi longe diversa. Quamquam igitur coronas a Langobardis aliorum Principum more adhibitas ponamus, Coronam tamen ferream tanta antiquitate donare non possumus, ut usurpatam ab iisdem credamus. Verum hæc melius in reliquo Commentarii contextu exploranda nobis erunt.

CAP.

CAP. IV.

Modoëtiensium, Ticinensium, ac Mediolanensium prærogativa pro Coronationibus Regum Langobardorum recensentur. Mediolanensium jura Pauli Diaconi auctoritate firmantur.

ETsi Langobardorum Regum coronationes incertæ sint, aut saltem nullam ii Coronam ferream adhibuisse videantur, cujus ope regalem dignitatem publice consequerentur, heic tamen recentioribus scriptoribus liberaliter demus, Regum coronandorum consuetudinem ab iis non temere tradi. Quo posito locum inquirimus, ubi solemnis coronarum traditio perageretur. Hoc autem commode præstari non potest, nisi eorum, quorum coronationes referuntur, chronologice Historiam pertexamus. Mediolanum, Ticinum, ac Modoëtiam pro tanta gloria inter se certantes video, singulis populis pro jure suo aut rationibus, aut Historicorum auctoritate propugnantibus. Ticinum, urbs clarissima, Regumque Langobardorum domicilio diutissime usa, quin suum olim esset domesticos Reges coronare, minime dubitat. Modoëtia vero, quam veteres lapides fortasse Moguntiacum, scriptoresque Moditiam, aut Moguntiam appellant, celeberrimum Oppidum, atque a Theodelinda Regina illustratum, quum Langobardici Regni Sedes a nonnullis dicatur, nostrisque etiam temporibus ferream apud se Coronam servet, sibi antiquam coronationis laudem tribuit. Mediolanum tandem hujusmodi jus vetustate tuetur. Et huic quidem Urbi potissimam tantæ gloriæ partem adjudicandam arbitror non cœco illius studio præreptus, sed rationum Scriptorumque inter se consentientium auctoritate ductus. Ut autem a Ticino sermonem instituam, quoties ejus dotes, atque antiquitatem specto, cum præclarissimis Italiæ Civitatibus illam conferre minime dubito. Nemo tamen melius quam Gothi, ac Langobardi Reges istius Urbis præstantiam novere, quum in illa regalem constituerint sedem, ac ibi tamdiu se continuerint, quamdiu Italiæ partem Deo visum est eorum imperio subiici. Plurimum hinc decus, *Regiaque Urbis* nomen Ticino accessit, sique Ticinensibus fidem habemus, veluti altera Roma Civitas haberi cœpit. Nunc etiam in ponte, quem extra urbis illius portam fluvio Ticino impositum nemo non laudat, vetus lapis legitur cum hisce carminibus:

Quisquis huc intrat deflexo poplite dicat,
Dic prope qui transis, qui portæ limina tangis:
Roma secunda vale, Mundi caput imperiale,
Tu bello Thebas, tu sensu vincis Athenas,
Te metuunt gentes, tibi flectunt colla potentes.

Hæc

Hæc tamen inscriptio an olim ad Ticinenses referretur, sunt qui dubitent; Gualvaneus enim Flamma tum in Chronico Extrauaganti cap. 49. tum in Manip. Florum cap. 22. Urbi Mediolanensi elogium hoc tribuit. Quin marmor portæ Urbis, quæ Romana dicitur, affixum fuisse est auctor. Variant nihilominus aliquantulum inter se versus, quare & hos legendos exhibeo:

Dic homo, qui transis, qui portæ limina tangis,
Roma secunda vale, Regni caput imperiale,
Vrbs veneranda nimis, plenissima rebus opimis,
Te metuunt gentes, tibi flectunt colla potentes,
In bello Thebas, in sensu vincis Athenas.

Utcumque tamen se res habeat, sive lapis ab Urbe hac sæpe funditus eversa Ticinum delatus fuerit, sive ad exemplar Mediolanensis lapidem Ticinenses inscripserint (nam ante annos tantum trecentos lapidem exaratum fuisse characterum forma luculenter prodit) seu Gualveneus minus certa retulerit, Civitati illi præclarissimæ gloriam hanc nequaquam invidemus, diuturnamque inscriptionis possessionem, ac majestatem intactam relinquimus. Nil itaque mirum est, si in urbe sua peractas Langobardorum Regum *coronationes* arbitrentur Ticinenses, inter quos præcipue Stephanus Breventanus Historiæ Papiensis Scriptor lib. 3. cap. 1. in S. Michaëlis æde Reges Langobardos antiquitus coronari consuevisse scribit. Sed quod Ticinum Regni Sedem Longobardi statuerint, minime idcirco ibidem etiam coronatos eorum Reges fuisse probatur. Aquisgrani Germanicam coronam, ut Regnum Teutonicum inirent Cæsares, posterioribus seculis accepere, Augustalem vero Romæ, quum tamen sedes Imperii aut Viennæ in Austria, aut alibi fuerit sita. Sic Parisiis Gallici Regni summa constitit, quamvis in urbe Rhemensi Galliarum Reges inungi soleant. Atque huc respexisse censeo Bernardum Saccum Ticinensis Historiæ clarissimum auctorem, quando lib. 8. cap. 4. hæc ait: *Qua quidem ex re, etsi Regii nominis honor in Papiensibus constitutus non fuit, Regiæ tamen familiaritatis, sessionisque compos, ac digna effecta Civitas ipsa eo actu fuit.* Quibus verbis, ni fallor, sibi exploratum esse ostendit Saccus, Ticini quidem Langobardos Reges sedisse, sed alibi honore coronæ decoratos fuisse. Itaque Modoëtienses audiamus, quorum caussam Bartholomæus Zucchius agit tum in Hist. Reg. Theod. tum in Hist. Coronæ ferreæ. Scribit hic in primo libello cap. 16. Langobardorum Regum sedem primo Veronæ stetisse, deinde Modoëtiam a Theodelinda translatam, ibique ab Othone Tertio Imperatore confirmatam. In altero libello eorum Regum, qui Modoëtiæ Coronam ferream suscepere, Catalogum offert. Ex his primus illi est Agilulfus Theodelindæ conjux, tum Adalvaldus horum filius, Arioaldus dein, Rotharis, Rodoaldus, Aripertus, ac Liutprandus. His addit Carolum Magnum, Pipinum, Bernardum, Lotharium primum, Berengarium primum, & plerosque

alios

alios Italiæ Reges. Verum quod est ad Langobardos Reges, nullus ei Scriptor vetustus laudatur, qui pro hac veritate vadem se offerat. Annales tantum Modoëtienses, & Sigonius utramque paginam implent, sive de illis Regibus, sive de Imperatoribus res habeatur. Meum itaq; erit ostendere, quantum Mediolanensis Civitas Ticinensi, ac Modoëtiensi in Italicis Regibus inaugurandis præstet. Ita tamen in hujus præstantissimæ Urbis laude me non continebo, ut de Ticinensium, & Modoëtiensium prærogativis omnino taceam. Quem autem melius, dum de Langobardis quæstio agitatur, quam Paulum Diaconum, natione Langobardum, qui sub Desiderio Rege ultimo floruit, sequamur? Enim vero quoties cum illo, quod pertinet ad res Langobardorum, sentimus, toties nos veritatem assequuturos facile speramus. Alboino barbaræ illius gentis Rege primo, Veronæ violenta morte e vivis erepto, communi Langobardorum procerum consilio ad Regnum Clepho eligitur. Quo in loco id contigerit, nos docet laudatus Auctor lib. 2. cap. 21. de gest. Langobard. *Langobardi*, inquit ille, *apud Italiam omnes communi consilio Cleph, nobilissimum de suis virum, in urbe Ticinensium sibi Regem statuerunt*. Ticini igitur primam coronationem factam merito opinetur quispiam, nisi assensum sustinere dicenda inferius nos cogerent. Paulo in hac re concordem habemus Bonincontrum Modoëtiensem; quin & ipse Gualvaneus Flamma negare id noluit, quamquam rationem, ut puto, excogitavit, cujus ope jura Mediolanensium heic violari probaret. Cap. 482. Chron. Maior. de isto Clephone hæc habet: *Qui cum vellet in Civitate Mediolani in Regem Langobardorum coronari, Cives de Mediolano propter odium Albuini, qui hanc Civitatem destruxerat, ei coronam, & Civitatis introitum negaverunt, & tunc in Papia fuit coronatus*. Fides sit penes Auctorem, & ad Autharis Regnum transeo. Vbinam creatus hic fuerit, Paulus non docet. Bonincontrus vero Mediolani diadema Regni ei fuisse collatum scribit. Gualvaneus quoque de illo scripserat cap. 495. Chron. maior. *Hic fuit coronatus Mediolani Corona ferrea in parva Ecclesia S. Michaëlis juxta S. Ambrosium*. Autharim fato postremo functum excepit Agilulfus a Theodelinda ex Langobardorum consensu in thalami, ac Regni consortium adscitus. Regem hunc *in Civitate Mediolani Regni diadema suscepisse* auctor est Bonincontrus, ejusque opinionem reliqui fere Mediolanensium rerum Scriptores una cum Sigonio sequuti sunt. Quare subit mirari, cur hunc Principem *in burgo de Modoëtia Corona ferrea fuisse coronatum* Gualvaneus scribat cap. 500. Chron. Maior. Sed quid hisce insistimus, quum Paulum Diaconum rei testem habeamus? Inquit. is lib. 2. cap. ult. *Suscepit Agilulfus, qui erat cognatus Regis Authari, incohoante jam mense Novembrio regiam dignitatem. Sed tamen congregatis in unum Langobardis, postea mense Majo ab omnibus in Regnum apud Mediolanum levatus est*. Ex his, ni fallor, tanti Historici verbis, quid nobis de coronationis loco sentiendum

dum

dum sit, plane discimus. Mense Novembri Anno 590. renunciatus Rex fuerat Agilulfus, regalemque dignitatem, ut ait Paulus, inierat. Anno vero proxime sequenti mense Majo in publico Langobardorum conventu coronam Mediolani accepit, qua re peracta dein jus regnandi numeris omnibus absolutum obtinuit. Anno postea 604. in ipsa etiam Mediolanensi Urbe Adalualdus Agilulfo ex Theodelinda natus in regalis dignitatis communionem publice advocatus fuit. Sunt Pauli verba lib. 4. cap. 31. *Igitur sequenti æstate mense Iulio levatus est Adaloaldus Rex super Langobardos apud Mediolanum in Circo in præsentia patris sui Agilulfi Regis, astantibus legatis Theudeberti Regis Francorum.* Ambos hos Reges Mediolani consedisse pluribus in locis prodit laudatus Auctor, ac proinde veram Langobardici Regni sedem eo tempore Mediolanum fuisse, hinc quoque intelligimus. Ceterum de reliquis Langobardorum Regibus quamquam Paulus multa tradiderit, locum tamen urbemque, ubi eorum singuli aut electi, aut inaugurati ad Regnum fuerint, nequaquam memoravit. Eorum sedes Ticini plurimum stetit, & quum duos filios Rex Aripertus sibi successores reliquisset, Perthareum, & Gundibertum, unus Ticini, alter vero Mediolani Regnum quisque suum moderabantur. Animadvertimus etiam Hildeprandum Luitprandi nepotem extra muros Ticinensis urbis in Basilica S. Mariæ ad Perticas Regem fuisse salutatum. Porro in referendis reliquorum Scriptorum, ac potissimum Gualvanei, & Bonincontri verbis non immorabor; uterque enim pro suo erga patriam studio aut Mediolani, aut Modoëtiæ Reges coronatos affirmat. Restat igitur, ut Pauli Diaconi auctoritate ducti fateamur, Ticini quidem Langobardos Reges plerumque consedisse, Mediolani vero corona sæpius fuisse donatos. Nunc ad Imperatores, aliosque Cisalpinos Reges sermonem convertamus.

CAP. V.

Reges Franci neque Mediolani, neque Modoëtiæ coronati. Sigonii sententia exploditur. Romæ corona iis imposita.

Exactis a regali throno Langobardis, & victo captoque Desiderio Rege, rerum in Italia potitus est Carolus Magnus, in quem e Græcis Imperii quoque Romani jura per Urbis Pontificem fuere translata. Illum Modoëtiæ Corona ferrea ab Archiepiscopo Thoma redimitum Carolus Sigonius lib. 4. de Regno Ital. tradit, ejusque opinioni libentissime Zucchius subscripsit. Eadem de Pipino Caroli filio, & Bernardo, ac Lothario nepotibus narrant ambo laudati Scriptores, & ne quid dissimulem, Gualvaneus quoque in Manip. Flor. cap. 126. & sequ. eisdem

eisdem consentientem invenio. Attamen ex solis conjecturis Auctores ista affirmasse tam certum est, quam quod certissimum. Mihi sane veri videtur simillimum, ab hujusmodi coronatione Carolum, ceterosque e Francorum gente Imperatores abstinuisse. Sexcentos, ut ita dicam, Historiarum conditores legimus, partim Caroli Magni, ejusque successorum æquales, partim ab eorum ætate parum remotos, quos aut in Bibliotheca nova Labbei, aut in singulari Collectione Scriptorum Historiæ Francicæ a Duchesnio elaborata, aliisve in locis invenire est. Quis ergo non videt in tot monimentis hanc Regum coronandorum consuetudinem præteriri non debuisse, si umquam invaluisset? Nihilominus, etsi minutissima quæque Caroli Augusti, & reliquorum gesta ibidem recenseantur, nullum tamen verbum de Modoëtiensi coronatione perinde occurrit, quasi contemnendum, & silentio obvolvendum decus illud fuisset. Contra nemo ex his Scriptoribus silentio præterit Romanam Caroli Magni coronationem, quam etiam inter præcipuas ejus laudes referendam esse quisque agnoscebat. His accedit Cointii viri celeberrimi auctoritas, qui Gallicos Annales immani labore Latinis literis mandavit, suorumque Regum gesta omnium accuratissime exploravit. Postquam hic Sigonii verba retulit ad Annum Christi 774. *Non temere*, inquit, *negabis Carolum Magnum illa corona per Archiepiscopi Thomæ manus hoc anno redimitum, cum in antiquis Auctoribus nulla sit hujusce rei memoria*. Videat igitur Sigonius, quo se Auctore tueatur, ubi Modoëtiæ coronatum affirmat Carolum. Nam quod est ad Pipinum ejus filium, non Modoëtiæ, sed Romæ, Italiæ Regem fuisse renunciatum, ibique corona donatum scimus. Vetustissimi Francorum Annales apud Duchesnium tom. 2. pag. 32. hæc tradunt ad Annum Christi 781. *Et Rex Carolus celebravit Pascha in Roma. Et ibi baptizatus est Domnus Pipinus filius supradicti Domni Caroli M. Regis ab Adriano Papa, qui & ipse eum de sacro fonte suscepit. Et duo filii Domni Caroli Regis inuncti sunt in Reges a supradicto Pontifice. Hi sunt Domnus Pipinus, & Domnus Hludovvicus Reges. Domnus Pipinus Rex in Italiam, & Domnus Hludovvicus Rex in Aquitaniam*. Tunc igitur Italici Regni corona Pipino collata fuit. Porro addit idem Chronologus: *Et inde revertente Domno Carolo Rege, Mediolani Civitatem pervenit. Et ibi baptizata est filia ejus Domna Gisela ab Archiepiscopo nomine Thoma. Et ab inde reversus est in Franciam*. Eadem scribit Eginhardus de Gestis Caroli M. Imperatoris, coronamque Pipino, ac Ludovico Romæ ab Adriano impositam & ipse narrat. Ceteri vero Historici similia memoriæ manderunt. Quamobrem videas, ad Civitatem etiam Mediolanensem devenisse Carolum, ibique ab Archiepiscopo Thoma filiam ejus Giselam sacris undis fuisse purgatam. Quod si Modoëtiæ Coronam iterum Pipino contulisset Mediolanensis Archiepiscopus, neque ignorare id Auctores potuissent, & scribere debuissent, qui sacram Giselæ expiationem,

quamquam longe minoris momenti rem, nequaquam omisere. Atque ex his hactenus enarratis constat, ni mea me fallit opinio, quamdiu Romanum Imperium, Italiamque Reges Francorum tenuere, Italici Regni diadema Romæ tantummodo illis fuisse collatum. Ut autem evidentius hæc pateant, exemplum Ludovici II. Imperatoris heic itidem producam, neque enim hunc Sigonius Modoëtiæ coronatum affirmare est ausus. De illo in Vita Sergii II. Papæ hæc ait Anastasius Bibliothecarius: *Tunc almificus Pontifex in Basilica Principis Apostolorum manibus suis ipsum Hludovvicum Lotharii Imperatoris filium oleo sancto perungens, regali, ac pretiosissima coronavit Corona, Regemque Langobardis præfecit*. Post Ludovicum II. Italico Regno præfectus est Carolus Calvus, eumque Papiæ corona redimitum manu Ansperti Archiepiscopi Mediolanensis Sigonius ad Annum 876. scribit. Quin verba addit ab Ansperto in *coronatione* pronunciata, quæ ita se habent: *Nos Anspertus cum omnibus Episcopis, Abbatibus, Comitibus, & reliquis, qui nobiscum convenerunt, Italici Regni Optimatibus, perpetuam optamus prosperitatem, & pacem*, & reliqua apud Puricellum in Monum. Ambros. Basil. num. 127. legenda. Verum nullus dubito, quin Sigonianam assertionem totius antiquitatis silentium infirmet. Nimirum Scriptores ceteri Carolum Calvum Romæ a Summo Pontifice Regem, Cæsaremque inauguratum produnt, Ticinensem vero *coronationem* nullam prorsus commemorant. Quæ vero verba Ansperto Sigonius affingit, ea quidem, seu melius dicam, eorum similia in Synodo Ticinensi, quo convenerant Episcopi, ceterique Italici Regni Optimates Anno 876., fuere pronunciata, & forsan ab ipso etiam Mediolanensi Antistite, sed ut Carolum solummodo *Protectorem, dominum, ac defensorem omnium eligeret* Synodus, non ut Corona insigniret. His accedit, Ticinense istud Concilium anno eodem a Patribus Synodi Pontigonensis fuisse confirmatum, nullibique, præterquam Romanæ, coronationis mentionem illic factam fuisse. *Sicut*, inquiunt *Patres*, *Domnus Iohannes Apostolicus, & universalis Papa primo Romæ elegit, atque sacra unctione constituit, omnesque Italici Regni Episcopi, Abbates, Comitesq; Domnum nostrum gloriosum Imperatorem Karolum Augustum unanimi devotione, elegerunt sibi protectorem, ac defensorem &c. ita & nos eligimus*. Utriusque Synodi decretum tum in magna Conciliorum Synopsi Labbeana, tum apud Sirmondum Tomo 3. Concil. Gall. & apud Duchesnium Tomo 3. invenias. Quod reliquum est, Sigonius in postrema Historiæ de Regno Italiæ editione verba superius allata e libro induxit, coronationis tamen mentione minime obliterata. Carolum tandem Crassum Italiæ Regem a Mediolanensi Archiepiscopo Cisalpini Regni insignia suscepisse, quibus tabulis fretus nescio, affirmat Sigonius ad Annum 880. Ego vero in antiquissimo Chronico Monasterii S. Galli Regem hunc *a Ioanne Papa benedictum* legi, non ab Archiepiscopo

copo

capo coronatum, quod referunt etiam Annales Francorum Metenses, aliique Auctores. Cum Carolo Crasso Francorum in Italia Regnum desiit. Quod si veteres Historias sedulo revolvamus, a Romanis tantum Pontificibus Francos Reges Italico diademate cinctos intelligimus. Sigonii vero sententiam, ubi veterum suffragiis ea sit destituta, somno iustius quam Historiæ compares. Sane Donatus Bossius, Georgius Merula, Tristanus Chalcus, aliique rerum Mediolanensium diligentissimi Scriptores, & in hujus Urbis antiquitatibus versatissimi, hanc Francorum in Italia Regum coronationem prorsus omisere, quum revera nullæ eis tabulæ suppeterent, quibus tantam gloriam Insubribus vendicarent.

CAP. VI.

Post Francos Italici Reges coronam in usu habent. Ubi eam receperint, inquiritur. Berengarii I. Rodulfi, Hugonis, Lotharii, Berengarii II. Adalberti, atque Othonis M. coronationes referuntur.

FRancos in Cisalpino Regno excepit Berengarius, natione Italus, & Dux Forojuliensis, quem Sigonius lib. 6. de Regno Italiæ Anno 888. Papię coronam accepisse de manu Anselmi Mediolanensis Archiepiscopi tradit. Gualvaneus tamen Flamma cap. 650. Chronici Maioris MS. hæc de illo narrat: *Hic in Modoëtia fuit coronatus, sicut patet in Privilegio dato Civibus de Pergamo, quia dum coronaretur in Modoëtia concessit Pergamensibus, ut suam possent readificare Civitatem*. Gualvaneum Bonincontrus, & Zucchius exscripsere. Cuinam vero ex hisce Scriptoribus habenda sit fides, non video; neque enim præstantiora monimenta consulere heic possumus. Iisdem etiam difficultatibus obsepta est Rodulfi Regis coronatio, quem in Italiam contra Berengarii tyrannidem accitum, Sigonio teste, Lampertus Mediolanensis Archiepiscopus Ticini coronavit, *illa quidem corona, quæ Modoëtiæ servatur*. Postrema hæc tamen verba nusquam apud Sigonium legas, quum ei affingentur a Zucchio, qui ut patriam suam extolleret, religioni sibi non duxit hoc in loco fictam, atque confictam adhibere auctoritatem. Sequitur Sigonius ad Annum 926. *Hugo ab Italis accersitus Pisas Letus accessit, tum recta Papiam contendit, quo cum venisset, Rex summo omnium studio salutatus Coronam Mediolani ab Archiepiscopo sumpsit*. Et hunc locum Zucchius corrupit, uti Puricellus etiam noster in Monum. Basil. Ambros. num. 159. animadvertit; hęc enim verba veluti a Sigonio pronunciata refert: *Papiam perveniens Rex summo omnium studio salutatus Coronam ferream ab Archiepiscopo Mediolanensi sumsit*, quasi non Mediolani, sed Papiæ

Coronam Hugo acceperit. Sigonium porro in hac re affirmanda praecessere Gualvaneus Flamma, Auctor Chronici Flos Florum, & Catalogus Archiepiscoporum Mediolanensium; quorum verba legas apud Puricellum num. 162. in Monum. Basil. Ambros. His igitur Auctoribus Sigonio consentientibus Hugo Rex Mediolani coronam obtinuit, qua etiam in Urbe Lotharius ejus filius pari honore consalutatus Rex fuit. *Lotharius iste*, inquit Gualvaneus in Manip. Flor. cap. 133. *Imperii diadema in Ecclesia S. Ambrosii, sicut & pater eius suscepit*. Hujus quoq; rei fidem facit Luitprandus Ticinensis, pervetustus Auctor, dum lib. 5. cap. 13. Histor. *Lothario*, ait, *denique Mediolanum petente, Rex Hugo Papia omni cum pecunia egressus Italiam deserere, atque in Burgundiam ire cogitavit. Sed res ista eum retinuit, quoniam dum misericordia inclinati Lotharium in Ecclesia Beatorum Confessoris, & Martyrum Ambrosii, Gervasii, & Protasii ante Crucem erigerent, & Regem sibi constituerent &c.* Regibus hactenus enumeratis subrogatus est Berengarius II. cum Adalberto filio Italię Rex. Illum Zucchius tertium, Bonincontrus hujus nominis quartum appellant, unanimiq; consensu Modoëtiae coronatum affirmant. Sed quum probatissimi Annales hinc nobiscum facere incipiant, eorum beneficio imposterum utemur, ut posteriorum Historicorum errores emendare possimus. Itaq; in eo Chronico Regum Italiae, quod in hoc libro edidimus, ista leguntur; *In vicesimo quarto die, qui fuit die Dominico XV. die Decembr. in Basilica S. Michaelis, quae dicitur Major, fuerunt electi, & coronati Berengarius, & Adalbertus*. Igitur non Modoëtiae, sed Papiae in Ecclesia S. Michaëlis regia insignia Berengarius, atque Adalbertus obtinuere. Et quoniam ita res poscit, heic iterum Zucchii diligentiam examinare mihi liceat. Ad Berengarium hunc refert ille Diploma quoddam *Canonicis Abbatiae S. Ioannis Baptistae de Moditia* collatum, *& datum Kalend. Iulii Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXX. Domni vero Berengarii piissimi Regis XXIIII. Imperii vero sui V. Indict. VIII.* Equidem Modoëtiensis Historiae infortunium doleo, quod homini aut parum accurato, aut parum fideli commendata fuerit. Quin germanum sit Diplomatis memorati exemplar, minime ambigo, verum Chronicas notas male Zucchius descripsit, nec bene earum sententiam assequutus est. Primo non ad Berengarium, ut is opinatur, Tertium, sed ad Primum, Diploma referendum fuit; hunc enim ad Annum usque 923. vixisse ac regnasse constat, alter vero Berengarius multum post tempus Regnum suum est auspicatus. Secundo quum hic Berengarius Regiam dignitatem Anno Christi 888. inierit, cum Anno Epochae vulgaris DCCCCXX. trigesimus quartus Regni illius conjungendus erat, quo & Kalend. Julii annus Imperii ejus quinctus, atque Indictio octava decurrebant, ut recte in Diplomate notatur. Quod si Zucchius singula accuratius lustrasset, pro XXIIII. Anno Regni Berengarii XXXIIII., ut reor, scriptum invenisset. Sensim ad Othonem

Ma-

Magnum nostra devenit Oratio, quem primum e Germanica gente Romanorum Imperatorem, suumque Regem Italia vidit, nisi etiam (quod per me licet) Germanis Francos Reges accensere velimus. Ubinam Coronam Italicam acceperit iste, e Zucchio accipere juvat. Postquam is nonnulla Sigonii verba in unum coegit, hæc velut ab Ipso Auctore derivata refert: *Othonem vero Valpertus Archiepiscopus Mediolani in Basilica Ambrosiana ex promisso Corona ferrea, quæ Modoëtiæ asservatur, redemit, eamque ob caussam multa ab eo oppida dono accepit*. Heic procul dubio se cornicula prodit, ubi alienas imitari, aut suffurari vult pennas. Mediolani quidem Corona ferrea Othonem exornatum censet Sigonius, sed coronam illam nequaquam appellavit, *quæ Modoëtiæ asservatur*. Ipsum loquentem audiamus ad Annum 961: *Interim Mediolani Archiepiscopus promissi memor Principum, Episcoporumque de more Concilium vocat, atque ex omnium sententia Regnum Berengario, atque Adalberto abrogatum ad Othonem defert, ipsumque in æde D. Ambrosii urbana inungit, consecratumque ferrea Corona condecorat*. Utinam tamen Sigonianam phrasim confingere Zucchius scivisset; sed ille regulis Prisciani posthabitis pro *redimivit* scribere non erubuit *redemit*, verbis profecto ab elegantia Sigonii alienis, homineque Latini sermonis imperito dignis. Addit vero Zucchius, Othonem coronatione Mediolanensi minime contentum Modoëtiensem quoque recepisse, *ut multi Scriptores testantur*. Si tam multos Auctores Zucchius habuerat tantæ rei testes, miror, cur ne unum quidem produxit, qui quum veris testimoniis niti non poterat, appositis utebatur. Sed homo aliis imponere solitus sat habuit rem affirmare, alioqui certus fore, ut pauci ex Lectoribus rem intime examinarent. Ego quotquot hucusque Auctores pervolui, Mediolani tantum, non vero etiam Modoëtiæ Othonem coronatum didici. Quin Bonincontrus in Chronico MS., & Balthassar Fidelis Archipresbyter Modoëtiensis in libro de prærogat. B. Joannis Baptistæ cap. ult. dum Italiæ Reges Modoëtię coronatos recensent, Othonem Magnum ibidem coronatum nusquam commemoravere. Placet huc referre, quæ de hujus Imperatoris inauguratione Landulfus habet Scriptor Mediolanensis, qui, prout in primo Anecdotorum Tomo animadverti, sub finem seculi a Christo nato undecimi Historiam hucusque MS. lucubravit, sub Datii Mediolanensis Archiepiscopi nomine sæpe a Scriptoribus laudatam. Inquit autem hic: *Spreta Alberti* (hoc est Adalberti) *ac suæ gentis superbia, qui Italiam quasi ancillam dominabantur, Oto ab omnibus in Regem magnis cum triumphis Mediolanum electus, & sublimatus est. Interea Vualperto mysteria Divina celebrante, multis Episcopis circumstantibus Rex omnia regalia, lanceam, in qua Clavus Domini habebatur, & ensem regalem, bipennem, balteum, clamidem Imperialem, omnesque regias vestes super B. Ambrosii Confessoris altare deposuit, perficientibus, atque celebrantibus Clericis, omnibusque Ambrosianis*

stianis ordinibus divinarum solemnitatum mysteria; Vualpertus magnanimus Archiepiscopus omnibus regalibus indumentis cum manipulo Subdiaconi, corona superimposita, astantibus B. Ambrosii Suffraganeis universis, multisque Ducibus, atque Marchionibus, decentissime, & mirifice Otonem Regem collaudatum, & per omnia confirmatum induit, atque perunxit. Eadem, aut similia legas apud Gualvaneum Flammam descripta, & a Puricello in Monum. Ambrosianæ Basilicæ n.177. relata. Litulfum quoque Othonis M. filium, quem contra Berengarium Italiæ tyrannum e Germania cum expedito militum robore pater ad Insubres miserat, Langobardorum corona decoratum legi in vetustissima Historia MS. *de Gestis Comitissæ Mathildis*, quam Ambrosiana Bibliotheca servat. Ibi scriptum est: *Et venit prædictus Litulfus cum prædictis militibus quadam die mensis Maii eiusdem Anni a Civitate Verona usque ad arcem Canossinam per unum diem, & alia die sequenti ivit Parmam, & accepit Coronam Longobardiæ, & rediit &c.* Parmæ tamen coronationem hanc celebratam fuisse nemo suspicetur, sed quidem, ut par est credere, Mediolani.

CAP. VII.

Othonis III. coronatio illustratur. Fortasse primus is fuit, qui Modoëtiæ coronam accepit. Insigni huic Oppido munera ab illo collata referuntur.

OThonem II. Imperatorem in Insubribus coronatum nequaquam legimus. Quare ad ejus filium Othonem Tertium nos conferamus. Illi Coronam Italicam in urbe Mediolanensi ab Archiepiscopo Landulfo collatam his verbis adnotavit Sigonius Anno 995. *Landulphus Urbem* (scilicet Mediolanum) *ingressus Othonem Regio diademate decoravit*. Verum non Mediolani tantum, sed Modoëtiæ quoque coronatum Othonem tradunt Modoëtienses Scriptores, quorum vetustissimus Bonincontrus lib. 2. cap. 30. Chronici MS. in hæc verba loquitur: *Porro hic Otto Tertius primo in Modoëtia, postea in Mediolano Italici Regni coronam accepit*. Id si verum est, cur in Oppido illustri dignitatem regiam obtinere voluerit Otho, caussam mihi videor assequutus. Maximæ iis temporibus controversiæ inter Cives Mediolanenses, & Archiepiscopum Landulfum intercedebant. Adeo autem exarsere odia, ut in apertum bellum deducta res fuerit. Magno prælio Landulfus profligatus nullum præsentius præsidium invenit, quam se ad Othonem in Germania morantem recipere, eumque in Italiam grandibus promissis illectum pertrahere. Superatis Alpibus Otho cum ingenti exercitu in Insubres fertur, Urbemque Mediolanensem obtemperare adhuc recusantem arcta obsidione cingit. Dum ita res agerentur,

tur, non sine probabili conjectura arbitror, Modoëtiam proximum Oppidum, & Reginæ Theodelindæ, aliorumque Regum donis celebre ab Othone fuisse delectum, ut ibi regalia ab Archiepiscopo obtineret insignia, simul atque ut Mediolanenses sibi viles esse ostenderet. Neque enim necessum erat Mediolani potius quam alibi Reges inungi, ut ex coronationibus Ticini peractis patet, dummodo Mediolanensis Archiepiscopi opera in coronatione minime desideraretur. Et sane ex iis temporibus Modoëtia Langobardici Regni Sedes audire cœpit, titulo ei ab Othone collato. Hoc vel ipsi Modoëtienses fatentur. Audi Baltassarem Fidelem eorum Archipresbyterum, qui Anno 1513. libellum de Prærogativa B. Joannis Baptistæ publici juris faciebat. Sunt ejus verba cap. postremo: *Otto tertius Modoëtiam Regni Sedem constituit, Cæsareæque coronæ incorporavit, ut in quacumque huius provinciæ investitura non comprehendatur, nisi de illa specialis mentio fiat.* Bonincontrus vero, a quo Modoëtiense Chronicon Anno 1345. conditum dixi, cap. 30. lib. 1. de Othone laudato hæc aliquantulum confusa narrat: *Hic ordinavit, & instituit, quod terra de Modoëtia esset caput Lombardiæ, & Sedes Regni illius. Sciens ubi cunctis Lombardis ad illorum protectionem ab Imperatore cælesti principem, & auditorium constitutum est. Propterea placuit ipsi Imperatori terreno constituere maiorem, & nobiliorem in Regno suo Lombardiæ terram Modoëtiæ, & eam caput, & sedem Regni illius esse ad hoc, ut locus auditorii magni Principis cælestis Imperatoris, quæ est in dicta Terra ædificatus, & in quo loco sancto de iure Regni Lombardorum debet coronari propter reverentiam, & devotionem ipsius Regni Imperatoris terreni ibi custoditur &c.* Addit rursus: *Quod Imperator debeat coronari in Modoëtia, & quod illa sit caput Lombardiæ, patet manifeste ex dictis, & Scripturis Imperatorum, qui privilegiando dictam Terram, nominando aliarum Terrarum Lombardiæ jura dicunt: Sicut inter cetera Modoëtiam specialem Sedem nostram, quæ caput Lombardiæ, & Sedes Regni illius esse dignoscitur, in qua etiam nostri Antecessores de jure Regni coronari consueverant, cum Burgo, & prato, & omni districtu, & pensitationibus, & cum omnibus possessionibus, ac pertinentiis suis, insuper cum omni familia intus, & foris ex legali sententia Iudicum Lombardiæ cum omni integritate recuperavimus. Hunc itaque prædictum locum nostræ tantum jurisdictioni, & soli nostræ potestati specialiter, & proprie vendicavimus, quem in corde nostro inconvulsibiliter fixum tenemus. Et præfatam Sedem nostram regalem per Feudum aliquod numquam velle imbeneficiare, neque nostris temporibus aliquo modo ab Imperio alienare, quia hoc esset caput a membris separare &c. prout in illis plenius continetur.* Hactenus Bonincontrus, a quo per hæc verba laudari video Diploma quoddam ab Imperatore Modoëtiensi Oppido concessum; sed quinam hic Cæsar fuerit, in incerto relinquitur. Quum tamen ibi *Feudorum* fiat commemo-

mo-

moratio, longe post Othonis Tertii tempora Diploma illud prodiisse, veri simile omnino videtur. Bonincontrum Zucchius excripsit, neque contentus *Modoëtiam urbem Imperii* appellasse, quasi hæc verba a Bonincontro acceperit, Diploma etiam, si fas est in eum hanc suspicionem conferre, confingere non erubuit, illudque Othoni Tertio tribuere. Quod tamen ridiculum est, Italico tantum, non Latino sermone est usus, ne posset fingentis imperitia tam facile prodi. Primum igitur Modoëtiensem coronationem sub Othone Tertio institutam fuisse, a vero non abhorret, siquidem his auctoritatibus fidem habemus. Porro ex hoc tempore Modoëtiam apud Scriptores vetustos aut Italici Regni Sedem, aut Langobardiæ primum locum appellari animadvertas, ipsique Imperatores Mediolanensi coronatione non contenti, Modoëtiæ quoque inungi voluere. Ineunte seculo Epochæ nostræ duodecimo Historiam Mediolanensem Landulfus a S. Paulo memoriæ prodebat. Hic autem in Historia, quam MS. Ambrosiana servat, de Conrado Cæsare loquens ait: *Pontifex Mediolanensis Anselmus a Leuco discedit ad Modoëtiam, qui est primus locus Coronæ Regis Italiæ, ibique pernoctavit.* Otho Frising. lib. 7. cap. 17. Chron. circiter Annum 1125. ait: *Conradus a Mediolanensium Archiepiscopo Anshelmo Modoyci* (hoc est Modoëtiæ) *Sede Italici Regni in Regem ungitur.* Similia loca a Gunthero lib. 8. Ligur. & a Radevico lib. 2. cap. 20. de gest. Frider. I. Imperat. petita inferius commemorabo, ut quanta insigni Oppido gloria accesserit, clarius innotescat. Alciatus tamen vir celeberrimus huic sententiæ repugnat, nam in lib. de form. Rom. Imperii Coronam ferream Mediolani ex instituto Pipini accipi solitam scribit, aperteque tradit, coronationem in Oppido Modoëtiensi cœpisse peragi a Conrado Suevo, illegitimo primum, sed postea a successoribus probato exemplo. Postquam Tertius Otho diem postremum clausit, studio recuperandæ libertatis Insubrum proceres omnia tumultibus, ac seditionibus miscuere. Itaque Ticini Anno 1002. ut Sigonius scribit, atque ex Diplomatibus probari potest, Rex Italiæ creatus est Ardoinus Eporediensis Marchio. Hucusque ubi Regium diadema is obtinuerit, in incerto fuit; at ope Chronici Regum Italiæ per me in hoc Tomo editi hic locus innotuit. Legitur ibi: *Fuit tunc Regnum sine Rege XXIV. dies. Die qui fuit Dominico, & fuit XV. die Mensis Februarii in Civitate Papia inter Basilicam S. Michaëlis fuit coronatus Ardoinus Rex.* Tunc ab Italia aberat Arnulfus Mediolanensis Antistes Costantinopolitana legatione occupatus: quare ubi Mediolanum rediit, suo iniussu Regem & electum, & coronatum fuisse ægre ferens, suaque iura pessum dari videns, in Concilio Laude Pompeii coacto Ardoinum Regem vitio creatum pronunciat. Tum Henricum Germaniæ Regem, Archiepiscopus Italico Regno donat, atque in Insubres contra Ardoinum accersit. Sigonius lib. 8. de Regno Ital. Anno 1013. Henricum ab Arnulfo coronam accepisse scribit; locum vero coronationis nequaquam memorat.

Porro

Porro Baronius meliora nactus monumenta ad Annum usque 1005. Italicam Henrici coronationem retrahit, eamque Papiæ peractam fatetur. Hujus rei Auctor est illi Dithmarus, qui Henrici laudati vitam accuratissime conscripsit, & lib. 6. ita loquitur: *Post hæc Papiam visitans urbem, ab Archiantistite hoc, nempe Mediolanensi, & a primis illius regionis susceptus, cum admirabili laude ad Ecclesiam ducitur, & communi electione sublimatus in solium regale collocatur*. Quod ad locum coronationis attinet, illud certissimum; verum in anno ejus rei assignando minus recte positi sunt calculi. Anno 1002. die 15. Februarii Ardoinum ex Chronico superius commendato didicimus fuisse coronatum. At postquam is regnasset *annos duos, & menses duos, in die Dominico, qui fuit die Mensis Madii inter Basilicam S. Michaëlis, quæ dicitur Major, fuit electus Henrichus, & coronatus in secundo die, qui fuit die Lunæ XII. die Mensis Madi, & coronatus in Civitate Papia*. Hæc habet Chronici illius auctor, qui Anno MXXVIII. Regum Italiæ Chronologiam literis mandabat. Igitur si post diem XV. Februarii Anni MII. Annos duos, menses duos, & aliquot dies numeres, quibus Ardoinus Cisalpinum Regnum moderatus est, videas Henrici coronationem ad Annum MIV. & ad Mensem Majum esse referendam. Iterum inquit laudatus Chronographus: *Et regnavit Henrichus Annos X. minus menses IV. & in festivitate Cathedræ S. Petri VIII. Kal. Martias fuit coronatus ad Imperatorem*. Certum est Anno MXIV. Henrico Romani Imperii insignia in Urbe fuisse collata. Ergo si retro numeres Annos IX. menses VIII. & aliquot dies, quibus Italiæ tantummodo Rex Henricus est appellatus, ad Mensem Majum Anni MIV. devenies, quo tempore, ut dictum est, contigit ejusdem Princi pis coronatio Italica. Ex alio Chronico Regum Italiæ heic etiam evulgato eadem veritas, confirmatur, etenim hæc ibi scribuntur: *Post Ottonis Tertii decessum regnavit Ardoinus Rex annos II. & menses II. & dimidio. Deinde venit Anricus Rex, & imperavit Regnum ejusdem Ardoini. Fuit coronatus ad Regem in Papia tertio die ante festivitatem Sancte Xiri, quæ fuit in Medio Majo, & habet modo regnatum IX. annos, & dies IX. XII. Kal. Iunias hodie, & percurrit Indictio XI*. Anno Christi MXIII. undecima Indictio excurrebat, quo ipso Anno Chronicon vere exaratum fuit. Si igitur a die XII. Kal. Iunias illius Anni retrorsum numerando IX. Annos, & IX. dies colligas, quibus Henricus a suscepta corona Italiam rexerat, ad Annum pervenies MIV. mensemque Majum, quo Henricus in Cœlitum album postea relatus Italici Regni Coronam accepit. Quod reliquum est, non Ticini tantum, verum etiam Mediolani Henricum Corona redimitum fuisse animadvertit doctissimus Puricellius num. 208. in Monum. Ambros. Basil. siquidem Gualvaneus Flamma in Chronico Majori MS. num. 730. *Interim*, inquit, *pugna committitur, & Arduinus usque Papiam fugatur. Tunc per Archiepiscopum Mediolanensem fuit coronatus Henrichus in Ecclesia S. Ambrosii.*

 sii.

tii. In Manipulo vero Florum cap. 138. eadem repetit his verbis: *Hic Henricus audita sui electione nimis gavisus fuit. Congregato exercitu Theotonicorum permaximo in Italiam intravit, & intrans Civitatem Mediolanensem in Ecclesia S. Ambrosii de manu Arnulfi Archiepiscopi amici sui Imperator Coronam accepit.* Id quoque in aliis Archiepiscoporum Mediolanensium Catalogis MSS. affirmatum invenias. Certe mihi omnino veri videtur simile, ab Henrico Mediolanensem coronationem haud prætermissam fuisse, tum quod in hac urbe Regni Langobardici jura inire poterat, eademque ab Archiepiscopo amico suscipere grati animi caussa debebat, tum etiam quod Dithmarus hæc de illo scribat: *Inde vero* (scilicet ab urbe Papia) *idem Rex Mediolanum amore S. Ambrosii accessit.* Tandem Bonincontrus cap. 33. lib. 1. Chron. Modoët. de Rege hoc ita ait: *Si fuerit coronatus in Modoëtia, vel in Mediolano, ista Chronica non loquitur, sed credendum est in Modoëtia.* Equidem *consilium laudo artificis*, quippe *nihil est quod credere de se non possit* quicumque gloriæ cupidine urgetur.

CAP VIII.

Conradi I. Henrici II. Henrici III. Conradi II. Henrici IV. & Conradi III. coronationes illustrantur.

HEnricum I. Imperatorem Sanctum vita defunctum in Imperio, ac Regno Conradus Dux Franconiæ excepit. Arnulfus Mediolanensis Scriptor eorum temporum fere æqualis, cujus Historiam nondum typis commissam in Ambrosiana servamus, hæc de ejus coronatione tradit: *Rediens vero securus Heribertus Archiepiscopus in omnibus, totam suis legationibus evertit Italiam, alios re, alios spe benevolos faciens, donec suum Electum laudavere fere omnes suscipiendum. Tali fultus remigio veniens Conradus Italiam, ab eo, ut moris est, coronatur in Regno.* Sed ubinam, inquies, Conradi inunctio celebrata fuit? Responsum Sigonii verbis dabo ad Annum 1026. ita loquentis: *Magno inde bonore Mediolanum Conradus intravit, ac Regium ab Archiepiscopo Diadema suscepit.* Basilicam Ambrosianam ad hoc muneris delectam, prout ab aliis Regibus usurpatum fuerat, Puricellus num. 217. adnotavit. Hujus autem coronationis in urbe Mediolanensi peractæ fidem faciunt tum Gualvaneus Flamma in Chronico Majori MS. num. 746. & in Manip. Florum cap. 141. tum alia Mediolanensium documenta. Quin ipsi Modoëtienses Historici hanc laudem Mediolano tribuunt, quamquam Modoëtiæ quoque Conradum corona donatum scribant. Utramque coronationem post Gualvaneum, ceterosque Historicos Mediolanenses Sigonius affirmavit, remque gestam his ad opinionem suam accommodatis verbis Anno 1026. descripsit: *Mediolano deinde Conradus Modoëtiam progressus, ibi iterum coronari se, vetere renovata consuetudine, petiit. Et cum id necessarium esse Herebertus negaret*

se

se Caroli Magni, ac posterorum ejus exemplo permoveri respondit. Sed heic præterire non possum Gualvanei sententiam a nonnullis etiam aut relatam, aut probatam de origine nominis *Modoëtia*. Cap. 746. Chron. Major. inquit hic Auctor: *Conradus fuit per Archiepiscopum Mediolanensem coronatus in S. Ambrosio. Deinde petiit coronari in Burgo dicto Narentia, cui cum dictum fuisset, ex quo in Mediolano coronatus fuerat, non oportet, ait: Modo etiam. Ex tunc illa Terra quondam dicta Narentia dicitur Modoëtia*. Nugatur hercle hoc in loco Gualvaneus; pro comperto enim habemus ante illa tempora Modoëtiæ nomine insigne Oppidum appellatum fuisse. Paulus Diaconus *Modiciam* cap. 22. lib. 4. de Gestis Langob. & alibi appellaverat; Berengarius vero Italiæ Rex, Tertiusque Otho hujusmodi nomen ante Conradi ætatem loco tribuerant. Conrado postea Cæsare e vivis sublato, in ejus locum subrogatus est Henricus Secundus, qui, ut ait Sigonius lib. 8. de Regno Ital. Anno 1046. *a Lombardis benigne acceptus continuo accessit Mediolanum, ac Mediolanensium cum Vidone Archiepiscopo lite composita, ferream illius manu de more Coronam in ade D. Ambrosii suburbana recepit*. Recepta iam sibi licentia Zucchius his Sigonii verbis alia adtexuit, nempe *tum Modoetiæ accepit*. Mediolanenses sane Scriptores semel tantum Italici Regni Coronam ab Henrico acceptam scribunt, eamque non e Vidonis, sed ex Heriberti Archiepiscopi manu. Verum Bonincontrus lib. 1. cap. 35. hunc *primo in Modoëtia postea in Mediolano coronatum* fuisse tradit. Quod quam verum sit, videat ille; & Balthassar Fidelis, neque enim falsi crimine eorum testimonium heic arcessere licet. Henricum II. sequitur Tertius, seu ut alii appellare solent, Quartus, homo sediciosus, multorumque in Italia, atque in Ecclesia Schismatum Auctor. Hunc Italici Regni diademate donatum nusquam legimus, si Balthassarem Fidelem, & Zucchium Scriptores Modoëtienses excipias. Et quidem hujus rei testes a Zucchio producuntur Bonincontri Annales, quum tamen Bonincontrus idem candide fateatur, sibi rem prorsus latere his verbis: *Obiit Henricus Anno Domini MCVII. Quod fuerit coronatus in Modoëtia, vel in Mediolano, in Scripturis Chronicarum non invenimus*. Vivente adhuc Henrico, dirisque omnibus per Gregorium VII. Sanctissimum Pontificem, eiusque successores devoto, Langobardici Regni habenas sibi regendas adversus patrem ex auctoritate Urbani Papæ Conradus sumit, quem Cononem ab aliis appellatum invenio. Is Germania relicta ad Insubres, aliosque Imperium Henrici perosos, feliciter se recipiens cum Modoëtiæ, tum Mediolani honorem Coronæ consequitur. Auctorem habeo Landulfum a S. Paulo, cuius Historiam MS. in Ambrosiana Bibliotheca custodimus, seculi a Christo nato duodecimi accuratissimum scriptorem, atque in hęc verba loquentem cap. 1. *Cono quoque Rex, qui dum pater eius Henricus viveret, per contractionem Matildis Comitissa, & officium huius Anselmi de Rode* (Mediolanensis Archiepiscopi) *fuit co-*

ronatus Modoëtiæ, & in Ecclesia S. Ambrosii regali more. Landulfo testimonium addamus Bertholdi Presbyteri Constantiensis, fidelissimi eorum temporum Historici, qui ad Annum 1093. hæc narrat: *In Longobardia Cuonradus filius Heinrici Regis a Patre dolo circumvenitur, & captivatur, sed Dei misericordia inde ereptus a Mediolanensi Archiepiscopo, & reliquis fidelibus S. Petri in Regem coronatur*. Iterum inquit laudatus Auctor: *In Longobardia venerabilis Anselmus Mediolanensis Archiepiscopus in caussa S. Petri studiosissimus, & qui nuper Cuonradum incoronavit &c*. Eiusmodi coronatio, ut animadvertit Puricellus num. 281. Zucchium fugit, imo, ut animadverti ego, Bonincontrum quoque, aliosque Mediolanensium Historiarum conditores. Illam tamen alii scriptores retulerunt, & omnium novissime Cl. Pater D. Benedictus Bacchinus Monachus Benedictinus adnotavit lib. 3. Historię Monasterii *di Polirone*. Annus a Christi nativitate 1110. agebatur, prout Sigonius lib. 10. de Regno Ital. scribit, quum Henricus Imperator huius nominis Quartus Henrici famosi Imperatoris filius *valido exercitu coacto in Italiam traiecit. Mediolanum deinde accessit, atque ibi per Chrysolaum Archiepiscopum regium insigne suscepit*. Sunt hæc Sigonii verba, quæ pro more, ac fide sua in hæc Zucchius mutavit: *Ibi per Chrysolaum Archiepiscopum insigne ferreum suscepit*. Neq; prætermittam, a Bonincontro coronationem hanc affirmari, ita tamen ut Modoëtiæ primo, deinde Mediolani peractam fateatur. Audiamus ipsamet huius verba: *Hic Henricus a Grisolano Mediolanensi Archiepiscopo primo in Modoëtia, postea in Mediolano coronatus est*. Puricellus quidem num. 310. & 320. Landulfi supra laudati auctoritate nixus, Chrysolaum, seu Grosulanum, ut vulgus appellabat, Imperatoris hujus inaugurationi haud interfuisse contendit, neque Gualvaneo assentiri potest, qui Anno 1110. Cæsarem hunc ab Archiepiscopo Iordano inunctum tradit cap. 162. Manip. Florum; etenim eo anno Episcopales infulas nondum Jordanus acceperat. Utcumq; tamen res acta fuerit nil in præsentia moror, satis enim constat, Coronam Italicam Henrico Quarto collatam, licet a quonam collatio fuerit facta, incertum sit adhuc. Post Henrici Quarti interitum a Gibellinorum impotenti dominatu soluta Italia respirare aliquantulum poterat, nisi diu cladibus, intestinisque odiis fœde discerpta bello quam paci servire maluisset. Neque meliori fato Germania tunc fruebatur, ubi Lotharius, & Conradus Regni jura armis prosequebantur. Conradus prospero usus consilio in Italiam properat, exercitu potenti septus, gratiamq; Mediolanensium iniens *ab eorum Archiepiscopo Anselmo Modoyci* (nempe Modoëtiæ) *sede Italici Regni in Regem ungitur*. Postrema hæc verba Othonem Frisingensem Episcopum auctorem habent cap. 17. lib. 7. Chron. Similia Sigonius repetit ad Annum 1128. quo Anno probabilius est, coronationem hanc fuisse factam. Verum nollem ab his verbis alicui moveri suspicionem, Modoëtiæ tantum coronationis hujus honorem contigisse;

ete-

etenim Mediolani quoque Conradum pari splendore inunctum narrat locupletissimus ipsarum rerum temporumque testis Landulfus a S. Paulo, cujus Historiam nobis MS. esse supra significatum est. Hic igitur cap. 39. ita scribit: *Anselmus Archiepiscopus Mediolanensis in Castellis habitans intellexit, quod Clerus, & Populus Mediolanensis nobilem Principem Conradum cum Ecclesiastica pompa, & civili triumpho convenient Regi naturali suscepit. Cum autem Clerus, & Populus idem de coronando Rege tractaret, Pontifex idem Anselmus a Leuco descendit ad Modoëtiam, qui est primus locus coronæ Regis Italiæ &c.* Post alia, quibus operam a se pro coronatione hac nauatam Landulfus narrat, hæc addit: *De cetero ipse, quasi consentiens communi omnium gentium voto, in Ecclesia S. Michaëlis, quæ est Modoëtiæ, benedixit, & unxit &c. & Coronam electo Conrado in Festo S. Petri posuit &c. eamdem quoque solemnitatem coronationis idem Pontifex in Ecclesia S. Ambrosii me alibi non meo vitio detento celebravit.* Lotharium vero II. Imperatorem meliori jure ad Regium munus electum, tum Bonincontrus, tum Gualvaneus, aliiq; Scriptores Mediolanenses non Mediolani tantum, sed etiam Modoëtiæ corona donatum scribunt. Tot Auctoribus fidem non adhibere, illiberalis animi foret, quamquam minus rectis fundamentis illos inniti animadverterim; siquidem Gualuaneus facti hujus testem appellat *copiam Landulfi*, hoc est Landulfi a S. Paulo Historiam, ubi certum est unius Conradi coronationem referri. Zucchius vero Othonem Frisingensem laudat, & hæc verba illi pro more affingit: *Lotharius a Mediolanensibus honorifice suscipitur, & ab eorum Archiepiscopo Anselmo Modoëtiæ sede Italici Regni in Regem ungitur.* Quæ certe de Conrado tantum pronunciaverat Otho. Ceterum Lotharius humanis ereptus Conrado, qui Regno antea renunciarat, justam regnandi spem aperuit. Votum res plane sequuta est, etenim rite ab omnibus Rex renunciatus, si Scriptoribus Mediolanensibus heic fidem habemus, Italiam rursus intrans Modoëtiæ, ac Mediolani justiore titulo Coronam obtinuit. Gualvaneus hæc ad illum pertinentia carmina cap. 171. Manip. Florum refert:

Consilio Seneca, specie Paris, Hector in armis,
Lothario moriente, venit Conradus honestus,
Est Mediolani diadema potenter adeptus.

An hoc revera præstitum fuerit, valde Puricellus num. 400. Monum. Basil. Ambr. dubitare videtur, quum ferme constet, Conradum pluribus distentum implicitumq; curis ad Insubres redire minime potuisse, ejusque de ingressu in Italiam consilium morte repentina fuisse præreptum.

CAP.

CAP. IX.

Friderici I. Ænobarbi coronationes variæ explicantur. Henrici ejus filii, Othonis IV. & Friderici II. examinantur.

VEnio nunc ad Fridericum I. Imperatorem cognomento Ænobarbum, quo nemo crudelius Italiam cædibus, & vastitate diripit. Illum teterrimum Urbis suæ eversorem nunc etiam Insubres horrent, illum Cathedra Petri, imo Italia universa diu sensere hostem, libidine dominandi virtutes opprimente, quibus alioqui animus Friderici affluebat. Hunc in Italiam trajecisse, coronamq; ab Uberto Archiepiscopo suscepisse Annales Mediolanensium testantur. Gualvaneus in Manipulo Florum cap. 178. *Anno*, inquit, *Domini MCLV. Federicus Barbarubea per montes Taurinos faciens transitum pervenit Mediolanum, ubi coronatus est*. Idem repetit in Chronico Majori cap. 841. Quod tamen Gualvaneus ad Annum 1155. refert, Sigonius, ceterique Scriptores accuratissimi Anno 1154. peractum tradunt. Sed minime contentus Mediolanensi coronatione Fridericus, ubi Derthonensem Urbem captam, direptam, flammisque barbare traditam vidit, Papiæ quoque Anno 1155. sibi coronam imponendam curavit. Hujus rei testem habeo Othonem Frisingensem ipsius Friderici patruum, qui lib. 2. cap. 20. de gestis hujus Imperatoris, ita scribit: *Peracta victoria, Rex a Papiensibus ad ipsorum Civitatem triumphum sibi exhibituris invitatur, ibiq; ea Dominica, qua Iubilate canitur, in Ecclesia S. Michaëlis, ubi antiquum Longobardorum palatium fuit, cum multo civium tripudio coronatur*. Eadem juxta Sigonium, ceterosque Auctores legas. Plures deinde caussæ intercessere, quibus Mediolanensium potentia Imperatori suspecta, atque adeo ingrata esse cœpit; quumque hi in officio contineri haud possent, Fridericus ad iram pronus armis rem agere decrevit. Tunc primam ab hoc Imperatore obsidionem experta est Civitas, majoribus etiam damnis affligenda, nisi populus concordiam cum Cæsare pactus speciem quamdam deditionis elegisset. Anno igitur quinquagesimo octavo supra Millesimum, ac centesimum Fridericus *motis Mediolano castris, Modoëtiam sedem olim Italici Regni perrexit, & Coronam induit*. Hæc Sigonius lib. 12. de Regno Italiæ, cui præiverat Radevicus, qui ordinem prosequitur Historiæ ab Othone Frisingensi de Frider. rebus gestis scriptæ. Ita vero hic loquitur l. 1. cap. 44. *Princeps Romanus a Mediolano castra movens apud Modoicum* (scilicet Modoëtiam) *sedem Regni Italici coronatur. Quam Ecclesiam jam dudum a Mediolanensibus subactam, ac fere destructam pristinæ libertati reddidit, sedemque propriis expensis magnifice reparari præcepit*. Guntherus etiam Ligurini lib. 8. luculentum hujus rei testimonium posteris dedit canens:

Tunc

Tunc demum victa Fridericus ab Vrbe recessit,
Modoinumque petens prisco dignatus honore
Illustrare locum, sacro diademate crines
Induit, & dextra gestavit sceptra potenti.
Hanc fortuna diu, Ligurumque potentia dives
Eximiam Regni proavorum tempore sedem
Presserat, & longa victam ditione tenebat.
Sed placidus Princeps primævo cuncta decori
Restituenda putans, injustis legibus illam
Exemit, priscumque loco reparavit honorem.

Hoc alii Scriptores tradidere, quamquam in Anno hujus coronationis assignando inter se dissentiant. Pervetustam in Ambrosiana Bibliotheca Historiam MS. habemus, quæ *Chronicon Angleriæ* inscribitur. Auctor fortasse quidam nomine Daniel fuit, vixitque ante Gualvanei tempora, quippe ab isto sæpe in Historiis laudatur. Si huic Scriptori credimus, longe post Annum 1158. Modoëtiensis coronatio contigit; enumeratis enim iis, qui Mediolanum aut per proditionem dediderant, aut per summam barbariem everterant, hæc addit: *Et isti fuerunt traditores, qui intraverunt vigesima die mensis Aprilis pro Imperatore, & duxerunt eum una die Paschatis Pentecostes ad S. Ioannem de Modoëtia ad coronandum eum*. Bonincontrus vero cap. 40. *Hic*, inquit, *ante quam Romam iret, in MCLIV. Lombardiam ingreditur de mense Octubris, & in Modoëtia coronatur*. Ita Fridericus sive ut populorum animos sibi arctius devinciret, sive ut meliori jure in Italia dominari videretur, ter coronari voluit. Annus deinde sexagesimus secundus supra millesimum, ac centesimum, Mediolanensis urbis funestissimum excidium vidit. In eo non tantum populi vires fractæ, sed Urbs ferme tota solo æquata; barbaro plane exemplo, quum ne ipsa quidem aut antiquitate, aut magnificentiâ illustria Civitatis monumenta impotentiam victoris effugere potuerint. Rebus tandem compositis, Anno 1184. ut Sigonius, & Gualvaneus censent, sive ut Baronius, ac Puricellus arbitrantur, 1185. Imperator rursus Mediolanum venit, ubi Henricum filium Corona Italica vinciendum Uberto Archiepiscopo obtulit. Res magno apparatu & pompa celebrata est in Ambrosiana æde, atque a Gualvaneo in Manip. Flor. cap. 230. his describitur: *Anno Domini MCLXXXIV. in Civitatem Mediolani Imperator Federicus cum filio suo Henrico summo cum gaudio intravit. Ibi per Archiepiscopum Algisium de Pirovano Henricus in præsentia Imperatoris coronatus fuit in Brolio S. Ambrosii*. Eadem iterum legas cap. 212. Manipuli laudati. In Chronico vero Majori cap. 927. descriptis nuptiis inter Henricum, & Constantiam incredibili magnificentia penes S. Ambrosium celebratis, addit: *Et ambo scilicet sponsus, & sponsa fuerunt coronati in S. Ambrosio, & in Modoëtia*. Atque hæc quidem secundum exemplar MS. Ambrosianæ Bibliothecæ; nam in exemplari,

quo

quo usus est Puricellus, nihil de Modoëtiensi coronatione Gualvaneus habet, imo non ab Algisio, sed ab Uberto Archiepiscopo Henricum corona redimitum affirmat, suntque ejus verba: *Post aliquot dies venit Henricus filius eius Rex Alamaniæ, & petiit coronari per Archiepiscopum Mediolanensem. Vbertus de Crivellis ipsum incoronavit in Ecclesia S. Ambrosii*. Similia retulere Donatus Bossius in Chronico Mediol. Corius parte 1. Hist. Mediol. aliique Chronographi. At Bonincontrus lib. 1. cap. 41. Hist. Modoët. sic loquitur: *Quod hic Henricus fuerit coronatus in Modoëtia, vel in Mediolano non habemus*. Balthassar vero Fidelis cap. ult. de prærog. B. Joannis Baptistæ, Regibus Modoëtiæ inauguratis minime Henricum Quintum accenset. Proinde locum nobis esse non video, ut Henricum Modoëtiæ coronatum affirmemus, silentibus Auctoribus, aut rem Mediolani tantum peractam scribentibus. Nihilominus Zucchius cap. 27. ex probato Auctore, ut is eum suppresso nomine appellat, hæc se accepisse tradit: *Fridericus Verona digressus Mediolanum petiit, atque ibi primo, mox in templo maximo Modoëtiæ ingenti rerum apparatu Henricum filium Regem Italiæ Corona ferrea redimiri per Archipresbyterum haud difficile impetravit*. Si bona fide Zucchius perpetuo esset, utique hoc in loco ex æquo & bono cum eo agi posset, eique Anonymum Auctorem laudanti fides aliqua haberetur. Verum qui toties Lectoribus imponere sibi religioni haudquaquam duxit, merito heic quoque falsi suspicione aspergitur. Cur enim Scriptoris a se producti nomen producere erubuit, nisi ut fictis nominibus incautæ genti illuderet? Patiantur quæso benignæ aures, si verba superius laudata partim a Sigonio accepta, partim a Zucchio conficta arbitrer, nimio suæ patriæ illustrandæ studio eum stimulante. Inquit Sigonius ad Annum 1184. *Fridericus Verona digressus Mediolanum accessit, atque ibi magno rerum apparatu Henricum filium, qui se subsequutus advenerat, per Lambertum Archiepiscopum Regem Italiæ faventibus Mediolanensibus coronavit*. Philippo, quem Henricus Quintus successorem habuit, e vivis violenta morte erepto, Germaniæ Rex Otho Quartus renunciatus fuit. Hic Italici Regni, Romanique Imperii suscepturus insignia Anno 1209. Italiam superatis Alpibus intravit, & a Mediolanensi populo summa cum magnificentia, quantam unquam majores viderunt, exceptus ab eorum Archiepiscopo Coronam in Ambrosiana Basilica accepit. Rem prodit Gualvaneus cap. 984. in Chron. Majore his verbis: *Fuit autem coronatus per Archiepiscopum Mediolanensem in Sabbato Sancto in Ecclesia S. Ambrosii, qui pro sua coronatione nihil voluit recipere*. In Manipulo vero cap. 244. eadem repetit, apparatumque pompæ describit, qua Cæsari Mediolanenses occurrerunt. Gualvanei sententiæ subscribunt Corius, Bossius, una cum aliis Mediolanen. Scriptoribus. Sigonium etiam lib. 16. hæc narrantem audiamus: *Constituto die*, inquit, *ab Huberto Archiepiscopo in Basilica S. Ambrosii ingenti pompa corona ferrea, antiqua*

Regni

Regni Italici monumento ornatus est. Porro Zucchius, qui Modoëtiæ coronationem hanc tribuere, Bonincontro potissimum silente, non est ausus, sat habuit Sigonii loco unum addere verbum, *Coronaque ferrea Modoëtiensi* Othonem insignitum dicere. Ceterum hic Imperator neque promissorum memor, neque religionis studiosus, ubi Romanam Ecclesiam, Pontificemque Innocentium contemnere cœpit, de Imperii jure deturbatus, & Catholicorum communione privatus justo Friderici II. Regno locum fecit. Sed Fridericus impotenti ambitione inflatus tot cladibus modo victor, modo victus, Italiam ita, Ecclesiamque dein afflixit, ut Regno & ipse indignus Romani Pontificis sententia habitus fuerit. Infelix, qui Avum Ænobarbum errantem imitatus, illum pœnitentem sequi recusavit. Anno 1210. ad solium ascendit, Anno vero 1250. ad tumulum, relicta sui nominis infami memoria. Hunc Principem Mediolani coronatum nusquam legi; imo Gualvaneus in Manip. Flor. cap. 255. hujusmodi honorem illi a Mediolanensibus denegatum testatur: *Anno*, inquit is, *MCCXX. V. die Septembris Rogerius Federicus Rex Siciliæ electus Imperator Italiam intrans a Mediolanensibus Coronam petiit, quam eius Avus Federicus Barbarubea, & pater eius Henrichus quondam in S. Ambrosio receperant, quod Mediolanenses rotundo ore denegaverunt*. Quod Sigonius etiam eodem Anno, atque alibi scribit. Certe huic Cæsari infensus perpetuo fuit Mediolanensis populus, neque minis, armisve umquam ita flecti potuit, ut superbo Regi pareret. Attamen Auctor est Bonincontrus cap. 45. Fridericum Modoëtiæ Italici Regni Corona redimitum fuisse, quod ille his tantum verbis jejune refert: *Hic in Modoëtia coronatur*. Nihil hujus Auctoris testimonio movemur, quum nullus alios hujusce facti testes inveniamus.

CAP. X.

Henricus VII. Mediolani Corona redimitus: Monumentis vetustis res gesta illustratur.

PLurimi post hæc intercesserunt anni, quibus Italia contumacibus Guelforum, ac Gibellinorum discordis dissensionibusque agitata nullum Cæsarem vidit. Anno vero 1310. Henricus hujus nominis VII. (ita enim appellari solet) Romanorum Imperator electus, ut afflictam Italiam recrearet, Regnique insignia acciperet, Germania relicta Mediolanum se contulit. Fervebant heic potissimum improba partium studia, hinc Guidone Turriano, illinc Matthæo Vicecomite rerum potiri cupientibus. Sed his odiis aliquantulum Augusti præsentia compressis Anno sequenti 1311. die sacro Epiphaniæ in Ambrosiana Basi-

lica per manus Castonis Archiepiscopi Henricus ipse Italicam Coronam consequutus est. Habeo istius rei Auctores Joannem de Cermenate, & Gualvaneum illius temporis æquales, tum Georgium Merulam, Tristanum Chalcum, Corium, ceterosque Mediolanensium Annalium conditores. Unum Gualvaneum audiamus ita in Manip. Flor. cap. 352. scribentem: *Anno Domini MCCCXI. Imperator in die Epiphania in Ecclesia S. Ambrosii fuit coronatus per Castonum de la Turre Archiepiscopum Mediolanensem super totam Italiam, Normandiam, & Saxoniam, & ista Corona fuit ferrea; Imperatrix autem Corona aurea coronata fuit, & sic soluto crine ad suum Palatium reversa est. Interfuerunt isti coronationi Archiepiscopi, & Episcopi numero XXVII. Ambasciatores de Roma, & de Ianua, totaque Lombardia &c.* Sed quoniam Henrici VII. coronatio hujus libelli ansam præbuit, non absurde facturum me arbitror, si longiori oratione Historiam hanc persequar, ut quid hac in re tum Mediolanenses, tum Modoëtienses præstiterint, clarissime explicetur. Incerto consilio distrahebatur Henricus, utrum Mediolani solum, an Modoëtiæ quoque regalia ornamenta sibi suscipienda forent, quum utrinque & exempla veterum Cæsarum, & rationes dubiam loci præstantioris dignitatem relinquerent. Quod ex usu sibi futurum Rex putabat, ad Archipresbyterum, Canonicosq; Basilicæ S. Joannis Baptistæ Modoëtiensis literas dedit, quibus exposcebat, ut si qua forent Diplomata, ac monimenta jus eorum probantia, ea Mediolanum continuo transferrentur. Epistolam Bonincontrus refert cap. 6. lib. 2. Eaque sic se habet:

Henricus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus honorabilibus viris Archipresbytero, & Capitulo in Modoëtia devotis suis dilectis gratiam suam, & omne bonum.

DEvotioni vestræ serio præcipimus, & mandamus, quatenus Archipresbyter, & tres vestrum de Capitulo seniores, & prudentiores, quibus de negotio Coronæ ferreæ magis constet, sine contradictione, & dilatione qualibet nostram præsentiam accedatis, privilegia, vel instrumenta, si quæ sunt in Modoëtia, & habueritis, apportantes. Et super his strenuis viris Alard de Robaës, & Clecumpher de Genuille militibus nostris, exhibitoribus præsentium fidem credulam apponentes. Data Mediolani VIII. Kalendarum Ianuar. Regni nostri Anno secundo.

Quasnam ad tuendum jus suum rationes attulerint Modoëtienses, me plane fugit. Certe illæ hujusmodi non fuerunt, ut Mediolano palmam prærriperent; in hac enim Urbe revera Cæsar coronandum se præbuit, nulla Modoëtiensium ratione habita. Albertinus Mussatus eorum temporum Scriptor lib. 1. de Gestis Henrici VII. postquam Mediolanensem coronationem narravit, hæc addit: *Quamquam disceptatum, an Modoëtia id fieri oportuerit, ut plurimum moris antiqui fuerat: decisum tamen, & illic fieri non oportere.* Verum quænam caussa tantum

Mo-

Modoëtienſi populo decus contenderit; a Bonincontro Scriptore & ipſo Modoëtienſi audire non pigeat, rem ita cap. 6. lib. 2. memorante: *Convocatis igitur undique Italicis Principibus ad solemnem coronationem fiendam Regi in Modoëtia, prout debet de iure, parabantur festinando necessaria coronationi Regis in templo B. Ioannis Baptistæ universæ Italiæ sanctiori. Qui Rex die VI. Ianuarii Anni proximi sequentis ad Modoëtiam Terram cepit iter, & magnifice a Modoëtiensibus receptus fuit. Cumque ibi partem trium dierum stetisset, & cautissime, quod ad Mediolanum proditiones a Guidone de la Turre texebantur, ei intimatum foret, ipsa die super populum Modoëtiæ in prato magno pulcherrimum sermonem locutus fuit, & multa bona tamquam hominibus solummodo ad Imperatoriam maiestatem pertinentibus promisit. Et accipi iussit baculum abbani, & libellum orationum ad eius coronationem locum habentium, qui dudum in dicta Ecclesia Beati Ioannis fuerant. Sine dilatione properavit in die Epiphaniæ in Ecclesia Beati Ambrosii Confessoris a Castone de la Turre Archiepiscopo Mediolani in Regem Italiæ unctus ferreo diademate coronatus fuit. Faciens coram Baronibus suis tradere cartam, quod per illam suam coronationem nolebat derogare, nec derogabat iura Terræ suæ de Modoëtia, in qua sui Antecessores de iure Regni coronari consueverant, quę carta est hodie ad Cameram dictæ Communis Terræ. Et ultra homines dictæ Terræ, oblatis per eos V. mill. Florenorum auri ad Cameram illius, de fortissimis privilegiis, prout sui Antecessores fecerunt, adoptavit.* Hæc Bonincontrus, quæ ad trutinam, & examen revocari debere videntur. Equidem miror, Scriptori huic, qui circiter Annum Christi 1345. Historias ſuas literis consignavit, atque Henricum propterea in vivis agentem videre potuit, Imperatoris hujus geſta tam parum fuiſſe perſpecta, ut ſecum ipſe in eorum deſcriptione pugnare videatur. Extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, vel ipſo Bonincontro fatente, die Sacro Epiphaniæ, videlicet ſexto Januarii die, Henrici coronationem Mediolani fuiſſe celebratam. Qui igitur eodem die Modoëtiam ſe conferre Imperator potuit, ibique *partem trium dierum* immorari, tum ad Mediolanenſem coronationem accedere? Deinde ſi tres fermo dies in illuſtri Oppido ſe continere potuit Cæſar, cur per illud tempus ibi coronam ſuſcipere minime illi vacavit, quum alioqui uno tantum die opus facile expediri poſſet? Poſtremo pene exploratum habeo, nil ſibi Henricum eo tempore a Guidone Turriano timuiſſe; Scriptorum enim omnium auctoritate conſtat, ſeditionem longe poſt eos dies exarſiſſe, neq; vel levem pacis infringendæ ſuſpicionem tempore coronationis occurriſſe. Utique Bonincontri rationes, & dicta non aſſequor, tametſi damnare falſi non audeam. Rectius fortaſſe hæc tradit diſertiſſimus, ac diligentiſſimus Hiſtoriæ Mediolanenſis Scriptor Triſtanus Chalcus, quum lib. 20. peracta coronatione Henricum Modoëtiam

movisse narrat, ut Civium illorum querimoniis faceret satis. *Eorum* (sunt verba Tristani) *vanitatem, intempestivasque querimonias, etsi vetera exempla coarguebant, tamen Henricus Moguntiam profectus est, & visitata ade celeberrima, privilegia Oppidanis confirmavit, quibus a jurisdictione Pratoris Mediolani eximuntur*. Quod reliquum est, injuste, ut mihi videtur, Georgio Merulæ succenset Balthassar Fidelis, quod scripserit lib. 7. Antiqu. Vicec. Modoëtiensibus ab Henrico jus coronandi Regis fuisse restitutum, *quod beneficium haud gratuitum fuit; quinque enim millibus aureorum privilegium eos redemisse constat*. Hæc Georgius Merula, & post illum Gaudentius Merula lib. 3. cap. 9. Antiqu. Gall. Cisalp. non ex opinione sua, sed ex Bonincontri sententia scripsere, cujus Historias quin illi evoluerint, minime dubium est mihi. Risu autem dignus est Zucchius, dum contra aut per errorem, aut per malam fidem tanta aureorum mole Modoëtiensem populum ab Henrico donatum narrat; constat enim inter Principes pauperrimum fuisse Henricum, ut Joannes de Cermenate sæpe testatus est.

CAP. XI.

Ludovici Bavari. Caroli IV. ac Sigismundi Coronationes Mediolanenses referuntur. Fridericus III., & Carolus V. Corona ferrea donati. Onuphrii Panvinii opinio refellitur.

POst Henrici VII. mortem, Regnum, Imperiumque Ludovicus Bavariæ Princeps invasit. Hunc in Italiam advenientem Galeatius Vicecomes Mediolani Dominus, Romano Pontifice nequicquam reluctante, summo cum honore excepit, ejusque coronationem in hac Civitate promovit. In æde Ambrosiana collata est Ludovico dignitas Anno 1327. sed nec rite, nec a legitimo Episcopo. Vido Tarlatus, seu Petramala, ut Volaterranus lib. 23. Anthropol. tradit, Aretinus Episcopus, Ecclesiasticis antea censuris per Ioannem Papam XXII. innodatus, coronandi Pseudoimperatoris munere est functus, Aycardo Archiepiscopo Mediolanensi exulante, seque Schismaticis immiscere nolente. Rem a Gualvaneo, qui coronationi interfuit, in Manip. Flor. cap. 357. his verbis descriptam audiamus: *Anno Domini MCCCXXVII. Ludovicus Bavaria Rex, quem Ioannes Papa omni Regno, omnique iure Imperiali privaverat intrat Lombardiam, & Mediolanum cum Regina die Dominico XV. Maii ingreditur &c. Hic petiit Corona ferrea coronari. Quia vero Frater Aycardus Archiepiscopus Mediolani, ad quem coronatio Imperatoris de iure pertinebat, exulabat, per quemdam Episcopum Aretinum in Festo Pentecostes sequenti, qua fuit die ultimo Maii, Corona ferrea coronatur in Regem totius Italia, Normandia, &*

Saxoniæ; Regina vero Corona aurea coronata fuit, sicque Episcopus depositus Imperatorem depositum injuste perunxit &c. Porro Bonincontrus a vero longe abest, quum lib. 2. cap. 42. Ludovicum Mediolani coronatum *ab Episcopo de Arezio Mediolanensi Archiepiscopo* scribit. Italiam deinde meliore auspicio ingressus est Carolus IV. Cæsareæ, Regalisq; dignitatis jura ex Romani Pontificis consensu adepturus. Ubinam Italici Regni insignia susceperit ille, a Zucchio sciscitemur oportet. Respondet is cap. 32. Petri Galesinii verbis ita in Catalogo Archiepisc. Mediolan. scribentis: *Robertus Vicecomes Mediolanensis Archiepiscopus Carolum Quartum Imperatorem regali hospitio accepit, & Modoëtiæ in Basilica S. Ioannis Baptistæ Regem Longobardiæ coronavit.* Verum a Galesinii sententia discedere, eumque heic minus accurate loquutum pronunciare cogor. Non Modoëtiæ, sed Mediolani Carolum Quartum Corona insignitum fuisse, locupletissimi, ac gravissimi rerum Mediolanensium Scriptores testantur, eorumque sententiam pluris heic faciendam reor. Pervetustus Auctor, qui Gualvanei Historiam Manip. Flor. continuavit ad Annum usq; 1371. hæc habet cap. 379. *Anno MCCCLV. Carolus Rex Romanorum in B. Ambrosii per ipsum Robertum coronatur.* Donatus Bossius ad Annum Christi 1355. *Carolus*, inquit, *Rex coronatus fuit die, quo Epiphaniæ solennitas celebratur, ad Altare D. Ambrosii per Robertum Vicecomitem Mediolanensem Archiepiscopum.* Corius præterea, Bugatus, ac Morigia iisdem fere verbis coronationem describunt. Sed & in vetusta Cortusiorum Historia MS. quam laudat Odoricus Raynaldus in Annal. Eccles. ad Annum 1355. ista leguntur: *Mense Ianuario, & die Epiphaniæ in Ecclesia B. Ambrosii de licentia Summi Pontificis per Archiepiscopum Mediolani Corona ferrea honorifice coronatur.* Idem tradunt Ioannes Dubravius lib. 22. Hist. Bohemicæ, Albertus Argentin. in Chronico, Raphael Volaterranus lib. 23. Anthropologiæ, Gherardacius in Historia Bononiensi, Bzovius in Annalibus, & Cuspinianus in ejus vita hæc habet: *Mediolanum delatus ferrea est insignitus Corona de veteri more.* Referendis aliis Auctoribus supersedeo, quum satis hi nostram tueantur sententiam. Annus a Christi Nativitate trigesimus primus supra millesimum, & quadringentesimum recurrebat, quum Sigismundum Imperatorem Insubres a Germania venientem excepere, & VII. Kal. Decembris die sacro Catharinæ in Ambrosiana Basilica per Bartholomæum Capram Archiepiscopum inungendum curarunt. Ipsemet Cæsar rem per literas Iuliano Cardinali S. Angeli, aliisque Patribus Concilii Basiliensis significavit, ut videre est Tomo 4. par. 2. pag. 219. Concil. edit. Binii. Inquit autem: *Significamus paternitatibus vestris, quod ipso Festo S. Catharinæ Virginis proxime præterito heic Mediolani in Domicilio S. Ambrosii, majorum nostrorum imitando vestigia, Regium diadema assumsimus.* Eadem tradunt Raynaldus in Annalibus, Morigia in Hist. Mediol, aliique Auctores. Corius vero hac de re jussu Archiepiscopi

copi

copi publicum Diploma confectum fuisse scribit. Illud ego hoc loci producere opportunum arbitror, acceptum a Doctissimo viro Ioanne Baptista Blanchino, qui a Modoetiensis Basilicę Archio se olim descripsisse mihi affirmavit.

Instrumentum Coronationis Serenissimi Imperatoris SIGISMONDI de Corona Ferrea Mediolani &c.

IN Nomine Domini Anno a Nativitate ejusdem millesimo quadringentesimo trigesimo primo, Indictione decima, die vero Dominico vigesimo quinto mensis Novembris secundum stylum, & consuetudinem Civitatis, & Diœcesis Mediolani. In præsentia mei Notarii, & testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum, & rogatorum, Reverendissimus Dominus Dominus Bartholameus de la Capra DEI, & Apostolicæ Sedis gratia S. Mediolanensis Ecclesiæ Archiepiscopus, ad quem, ut dixit, impositio Coronæ ferreæ in Civitate, vel Diœcesi Mediolani, Romanorum more Cæsareo imponendæ tam de jure, quam de longa, antiquaque consuetudine approbata noscitur pertinere, existens ad Altare majus Ecclesiæ S. Ambrosii Majoris Mediolani in Pontificalibus revestitus, & Serenissimus Princeps, & Dominus Dominus Sigismondus Romanorum semper Augustus Boemiaque Rex, Coronam hujusmodi eidem imponi a prædicto Domino Archiepiscopo iuxta morem solitum, postulans, & in coronatione hujusmodi effectualiter adimpleri, quæ consueverunt, & debent in tali celebratione servari. Itaq; dictus Archiepiscopus volens officii sui debitum peragere, & exequi, ut tenetur, auctoritate sua ordinaria, qua fungitur in hac parte, prædictum Serenissimum semper Augustum, Boëmiaq; Regem ibi personaliter existentem pro sua Coronationis, susceptionisque munere unxit in humero ejus dextro iuxta formam Ecclesiæ consuetam, & prout alii Reges Romanorum in susceptione Coronæ ferreæ consueverunt, & debent ungi. Et deinde post inunctionem hujusmodi, ut præfertur, factam eidem Domino Regi in digito anulari ejus dextræ manus anulum imposuit, eique tradidit ensem nudum, ac subsequenter capiti suo Coronam ferream imposuit. Et insuper in eius dextra virgam Sceptri, & deinde pomum deauratum, quod Monarcum significat, in sinistra manibus assignavit, servatis omnibus solemnitatibus, quæ consueverunt, & debent Romanis Regibus in tanta celebratione servari.

Et de prædictis &c.

Annus agebatur vulgaris Epochæ 1452. quum Fridericus III. Romanorum Imperator renunciatus, Alpibus emensis, Ferrariam contendit, illhinc Romam accipiendæ Imperialis coronæ ergo iter continuaturus. Ad eam urbem Franciscus Sfortia Vicecomes, qui tum in Insubribus regnabat, Galeacium filium, nonnullosque Langobardiæ Optimates cum do-

donis ablegat, ut benevolum sibi Cæsarem faciant, eique Mediolanensem coronationem bono animo offerant. Verum Fridericus, tum quod minime ei probabatur Sfortiæ Imperium (quippe Romanorum Regum iura in Insubres per vim usurpaverat ille) tum etiam quod Mediolanensem agrum teterrima pestis nuper vastarat, Romam recta ire perrexit. Ibi a Nicolao V. Romano Pontifice peramice susceptus, omnibusque honoribus cumulatus rem non parvi ponderis ab eo expetivit; dicens enim: *Terram Mediolanensem, ubi Corona Langobardici Regni suscipi consuetum est, pestifera luxe infectam, nullosque mortales sine periculo illuc proficisci posse, Nicolaum rogavit, ex plenitudine potestatis ut se Romæ Longobardorum Regem coronaret*. Sunt hæc Aeneæ Silvii verba, quæ in Austriali Historia lib. 4. leguntur. Quid egerit Pontifex, tradit idem celeberrimus Auctor: *Visa gravis res est Pontifici. Sed cum consulti Cardinales nihil Cæsari negandum dicerent, invitis, ac multum reclamantibus Mediolanensium Legatis, Idibus Martii apud S. Petri summum Altare Federicum in Regem Longobardiæ coronavit*. Ceterum iustissimus Pontifex publicas sub id tempus literas promulgavit, quibus iuri, & consuetudini Langobardici Regni nihil derogari hujusmodi exemplo volebat, Archiepiscopi Mediolanensis in hac re auctoritate nihil imminuta. Laudatum Diploma Raynaldus retulit in Annales Anno 1452. num. 2. Nihilominus Friderici gesta tantum ad exemplum momenti habuere, ut deinde Carolo Quinto Imperatori, qui Bononiam coronationis ergo accesserat, argumento fuerint, illic diadema ferreum suscipiendi. Hujus rei fidem habeo apud Raynaldum eumdem, qui ad Annum 1530. verba rituum Magistri de huiusmodi coronatione refert. Inquit autem hic Auctor in libro MS. *VII. Februarii cœpi proponere, & interrogare deputatos Imperiales, an electus Imperator, qui iam in Germania primam Coronam secundum ritus illorum sumpserat, vellet secundam coronam, quæ ferrea dicitur, capere, & ubi, & a quo, seu quibus, & quibus solemnitatibus, de qua inveniebam quandoque a diversis, & diversimode recepta modo Modoëtiæ, quandoque Mediolani, & quandoque alibi. His meis interrogationibus responderunt Imperiales, quod Cæsar illam capere omnino intendebat heic Bononiæ, & de manu Pontificis per aliquot dies, antequam caperet diadema Imperiale; & allegabant similitudinem bonæ memoriæ Friderici III. proavi moderni Caroli electi, qui de Anno MCCCCLII. per diem ante Coronam Imperialem recepisse ferream de manu felicis recordationis Nicolai V. reperiebatur*. Ceterum innumeri Scriptores Bononiensem Caroli Augusti coronationem literis prodidere, ideoque in re nimium vulgata diutius insistere supervacaneum foret. Quibus hactenus perspectis reliquum est, ut Onufrii Panvinii celeberrimi viri sententiam proponamus, illam ad Lydium veritatis lapidem examinaturi. In lib. de Comitiis Imperatoriis cap. 11. *de ea Corona, quæ ferrea dicitur*, sic differit laudatus Scriptor secundum exemplar Ambrosianæ Bibliothecæ

ab

ab ipso castigatum: *Postquam vero Rex Romanorum primum Aquisgrani ab Archiepiscopo Coloniensi diademate Regni Germanici, quod corona argentea dicitur, coronatus est, postea se praeparat ad suscipiendam Imperialem unctionem a Romano Pontifice. Nam coronam secundam, quam ferream vocant, Mediolani a posterioribus Imperatoribus assumi solitam, ante Friderici II. tempora in usu nequaquam fuisse crediderim. Post cuius obitum ea consuetudo, ut existimo, inolevit, ut Imperator designatus, antequam Imperii Romani diadema a Pontifice Maximo suscipiat, Mediolanum primum proficiscatur, ubi in Basilica S. Ambrosii, vel Modoëtiæ in Basilica S. Ioannis Baptistæ, iterum consecretur, & alia corona, quam ferream vocant, ab Archiepiscopo Mediolanensi in Regem Longobardorum, vel Italiæ coronetur. Quod ante Henrici VII. Lutcemburgensis tempora nunquam (quod sciam) factum fuisse legi. Ipsum enim Henricum VII. primum fuisse existimo, qui Mediolani ea ratione coronatus sit: qui mos cum ceteris quoque eiusmodi novis ritibus inventus est post Fridericum II. Imperatorem &c. Neminem praeterea superiorum Imperatorum ab Othone primo usque ad Fridericum II. hoc diademate coronatum fuisse, unquam quod sciam memini apud veteres Auctores me legisse &c.* Tum sibi obiicit Panvinius Sigeberti Gemblacensis, atque Othonis Frisingensis testimonia de Conradi Primi, ac secundi coronatione, quæ tamen aut tamquam dubia notat, aut aliter explicat. Repellit inde Corii Mediolanensis auctoritatem, quem non sine errore aliquando scripsisse animadvertit. Sed multa accuratissimum Panvinium fugêre, quæ si vidisset, non dubito, quin numquam eam animo opinionem imbibisset. Tot sunt documenta, tot vetusti Auctores, qui hujus consuetudinis fidem fecere, ut nil minus ad veritatem accedat, quam quod Henricus VII. omnium primus Cisalpini Regni insignia apud Insubres acceperit. Heic itaque minime immorabor, ut Panvinii argumenta refellam, quæ procul dubio, si Commentarius iste legatur, per se ipsa ruunt, atque evanescunt. Neque Sebastianum Munsterum obtorto collo in jus traham, quod lib. 2. Cosmograph. univers. de Modoëtia loquens hæc habeat: *In hac Civitate consueverunt Imperatores ante quadringentos annos suscipere coronam ferream, sed quæ postea translata est Mediolanum.* Si enim singulorum Scriptorum hac de re opiniones aut perpendere, aut damnare animus foret, præterquamquod operam luderem, me citius charta deficeret, quam scribendi materies. Atque ex his hactenus collectis, ac disputatis, evidenter patebit, Papiæ interdum, sæpius Modoëtiæ, Mediolani vero fere semper Italicorum Regum coronationes fuisse peractas, ideoque hanc Urbem uti Insubrum longe præstantissimam, ita in coronandis Regibus primas semper tulisse. Hoc autem plane consequitur, quoties se Mediolani coronandos exhibent Cæsares, posse illos ab aliis in Langobardia coronationibus abstinere; heic enim legitimum regnandi ius sedet. Si alibi Corona expetitur, splendori potius,

quam

quam dignitati amplificatio paratur, & onus minime necessarium inquiritur. Vidit hoc Fridericus I. Imperator, atque idcirco in Diplomate, quod Mediolanensibus concessit, apud Puricellum in Monum. Basil. Ambros. num. 587. ita loquitur: *Et reservata paratica nobis, quæ debet præstari Filio nostro Illustri Regi Henrico, & omnibus successoribus eius cum primo Coronam Regni Mediolani, aut Modoëtiæ*. Quæ etiam apud Tristanum Chalcum, & Gualvaneum cap. 918. Chron. Major. leguntur: ubi animadvertas, Modoëtiensem coronationem Cæsaribus necessariam haudquaquam videri, quod etiam exemplis confirmari potest; etenim quamplures Mediolani tantummodo regalia suscepere insignia.

CAP. XII.

Quænam Basilicæ fuerint, ubi Reges, ac Imperatores coronabantur. S. Michaëlis ædes Ticini, S. Ioannis Baptistæ in Oppido Modoëtiensi, ac Ambrosiana Mediolani.

PRo diversa locorum ratione, ubi Italicis Regibus Corona imponebatur, diversæ etiam fuere Basilicæ, in quibus coronationis solemnia peragi consuevere. Quod ad Ticinum attinet, quando ibi ut Regum quisquam coronaretur, contingebat, vetustissima S. Michaëlis ædes tanto muneri destinabatur. Scimus Berengarium, atque Adalbertum, Harduinum, Henricum primum, & Fridericum primum ibidem inunctos. Quod si concedamus, Langobardos quoque Reges Corona uti consuevisse, aliam Basilicam in urbe Ticinensi huiusmodi dignitate conspicuam fuisse invenio. Paulus Diaconus lib. 6. de Gestis Langob. de Liutprando ægrotante in hanc sententiam loquitur. *Quem Langobardi vita excedere existimantes, eius nepotem Hildeprandum foras muros Civitatis ad Sanctæ Dei Genetricis Ecclesiam, quæ ad Perticas dicitur, in Regem levaverunt*. Verum consuetudini, an tempori tunc Langobardi fervierint, investigare non licet, monimentis iam diu dissipatis, totaque antiquitate silente. Quum vero Modoëtiæ inungebantur Reges, in insigni Basilica S. Joannis Baptistæ, quam Theodelinda Regina ædificavit, illustre spectaculum celebrabatur. Pluribus exemplis id ita probatum est, ut in præsentia ostendere supervacaneum foret. Non inutile tamen erit huc Bonincontri Modoëtiensis Scriptoris verba hunc derivare ex eius Historia MS. lib. 1. cap. 22. ubi Coronam ferream describit. Ita vero se habent: *Secunda Corona in Modoëtia in nobiliori, & sanctiori Oraculo totius Regni Lombardorum, maxime pro iure ipsius Regni dato ab Apostolica Sede Imperatori. Qui Oraculus ædificatus fuit a Sanctissima Theodolinda Longobardorum Re-*

gina per revelationem divinam in honorem Dei, & B. Iohannis Baptistæ, in quo etiam Oraculo plurimi Longobardorum Reges coronati, alii ad Fidem conversi baptizati sunt, & sepulti, & ipsa Regina una cum Rege unanimiter cum maioribus natu Longobardorum ibi S. Iohanni voverunt suum patrimonium, & defensorem ipsum vocaverunt, prout de ipso diximus supra. Et hæc Corona super Italiam, Normandiam, & Saxoniam est ferrea in signum iustitiæ, & maxime quia victæ fuerunt a Karulo dictæ provinciæ ferro, ideo datur de ferro, quia sicut ferrum est durius, & fortius super omnia metalla, & cuncta metalla, & omnia alia domantur a ferro, & ei supponuntur, sic omnia temporalia debent supponi, & subiacere ad iustitiam Imperatoris. Quapropter cum provincia Lombardiæ sit fortior, & fertilior super ceteras provincias Italiæ, in ipso nobiliori, & sanctiori illius provinciæ Lombardiæ Oraculo S. Iohannis Imperatori datur balia, & fortitudo faciendi iustitiam sanguinis. Non ita tamen in S. Ioannis templo coronationis locus fixus erat, ut alibi rem peragere piaculum foret. Anno 1128. Modoëtiæ quoque, ut supra adnotavi, inunctus in Regem fuit Conradus. Interfuit coronationi Landulfus a S. Paulo, cuius Historiam MS. Ambrosiana servat, atque ideo quid ille referat, summa dignum est animadversione. *De cetero*, ait, *Anselmus Archiepiscopus, quasi consentiens gentium voto, in Ecclesia S. Michaëlis, quæ est Modoëtiæ, benedixit, & unxit, & Coronam Electo Conrado in Festo S. Petri posuit, altero Episcopo astante Regi coronando.* Visitur & nostris temporibus in Oppido illustri S. Michaëlis vetusta ædes, quanquam an eadem sit cum memorata a Landulfo ignorem. Ceterum in S. Ioannis Baptistæ absolvi solemnia adhuc debebant; ibi enim Sacrum celebrabatur, ut his verbis narrare pergit laudatus Historicus: *In quo facto ego quippe piger non fui, sed ante ipsum Pontificem, ipsumque coronatum ab Ecclesia S. Michaëlis Pontificalem virgam, in admirabili pompa per Dei voluntatem congregata ad honorem illius Regis, usque ad Ecclesiam S. Ioannis bona cum voluntate portavi, & in S. Ioannis Ecclesia solemniter cum Rege isto quamoptimo Missam audivi.* Atque hæc de Ticino, ac Modoëtia dicta sint satis. Nunc Mediolanum revertamur, qua in Urbe, si Gualvaneo fidem heic habere licet, S. Michaëlis ædes regiæ coronationi olim destinata fuerat. Inquit igitur heic Auctor cap. 470. Chronici Maioris secundum exemplar MS. Ambrosianæ Bibliothecæ: *Mortuo Theodoberto, sive Lamberto Imperatore* (fuit hic Francorum Rex, a quo in Italiam facta est ante Langobardorum adventum impressio) *Theudoricus frater eius Italiæ Rex sedebat in Civitate Papiensi &c. Hic honorem Coronæ sublatum Mediolano restituit, & in parva Ecclesia S. Michaëlis iuxta S. Ambrosium fieri ordinavit.* Similia legas in alio exemplari MS. quo usus Puricellus cap. 101. Monum. Basil. Ambros. Quare iterum Gualvaneus coronationem Autharis Regis Langobardorum describens ita loquitur cap. 495. *Et fuit coronatus Corona ferrea*

in

in parva Ecclesia Sancti Michaëlis iuxta S. Ambrosium. In exemplari vero Puricelliano additur: *Sicut ab antiquis temporibus servatum fuerat secundum quod dicit Chronica Ptolomei Episcopi*. Nostra etiam tempestate Mediolani extat memorata S. Michaëlis ædes Sanctimonialium curæ a longo tempore commendata. Sed his Gualvanei verbis erunt, qui acquiescere nolint, ac proinde certiora nos quærere oportet. Est autem certissimum, in celebri, vetustissimaque S. Ambrosii Basilica Regibus Italicis coronam imponi consuevisse. Quod si memoria repetantur innumera exempla in superioribus capitibus prodita, nullum luculentius hujusce rei testimonium desideres. Attamen neque his parcere volo, ut majori in luce ædis hujus excellentia collocetur. *Chronicon Angleriæ*, quod toties Gualvaneo commemoratur, MS. in Ambrosiana custodimus. Ejus Auctor ignotus, nisi forte is fuerit Daniel quidam, qui Historiam illam circiter Annum 1280. elucubravit. Describit ipse coronationis ritum, atque his verbis exorditur: *Quando Rex Alamaniæ electus est, & qui est Romanorum, debet venire in Italiam ad recipiendum primam Coronam Imperatori, quam debet recipere in Civitate Mediolani in Ecclesia S. Ambrosii &c.* Gualvaneus quoque cap. 506. Chron. Major. hæc tradit: *Ordo coronationis, qui fit in Ecclesia S. Ambrosii, est talis secundum quod colligitur ex Chronica Comitum Angleriæ &c.* His accedat Faccii de Ubertis perantiqui Poetæ Florentini testimonium, qui lib. 3. Cantu 4. Dittamundi ita canit:

Giunti en Milan, così volsi vedere
A Santo Ambrosio, dove s'incorona
Quel d'Alamagna il Re, se n'ha il potere.

Porro subobscurus videtur quidam Sigeberti Historici locus, ubi Conradum I. his verbis coronatum describit Anno Domini MXXXIX. *Et quia Episcopus Mediolanensis fuga lapsus est, Imperator suburbia Mediolani incendit. Die vero Pentecostes cum Imperator in parva Ecclesia secus Urbem coronaretur ad Missam, tam grandia fuerunt tonitrua &c.* Quod ad Annum, quo coronatus heic dicitur Conradus, spectat, in eo recensendo lapsum esse Sigebertum arbitror, nam Anno 1026. rem peractam fuisse præstantissimi Scriptores tradidere, ejusque gesta luculenter ostendunt. Verum ubi de coronationis loco verba facit, non male Sigebertus loquutus videtur. Aut enim parvam S. Michaëlis ædem intelligit Ambrosianæ Basilicæ proximam, de qua superius Gualvanei sententiam retulimus, aut ipsum Ambrosii templum; utraque enim ædes iis temporibus *secus Urbem* sita erat. Atque hactenus de coronationis loco. Nunc de coronarum numero disseramus.

CAP. XIII.

Plures fortasse fuerunt Coronæ. Quid Corona Palearis, ac Laurea fuerint: Ferreæ nomen sero excogitatum videtur. Henrici VII. coronatio illustrata. Modoëtienses Scriptores emendati.

QUot Coronæ fuerint, quibus Italiæ Reges olim vinciebantur, non ita facile ostendi potest. Unam tamen fuisse, quum una in urbe (seu Mediolanum, seu Ticinum foret) Reges inaugurabantur, consentaneum veritati puto; nulla enim necessitas videbatur, ut plures Coronæ ad usum Principum servarentur. At postquam consuetudo inolevit, ut non Mediolani solum, verum etiam Modoëtiæ Regni insignia conferrentur, probabile est, geminas coronas usurpari cœpisse, quarum unam Ambrosiana Basilica, alteram S. Joannis Baptistæ Modoëtiensis ædes sibi servarent. Et sane Mediolanenses coronam illam, qua Modoëtiæ insigniri quidam Reges voluere, fortasse per contemtum *palearem* appellabant, quod utique ut ego opinor nequaquam fecissent, si cum Mediolani, tum Modoëtiæ una eademque corona adhibita fuisset. Sigonius lib. 8. de Regno Ital. ad Annum 1026. de Conrado I. scribens, qui Modoëtiæ quoque inungendum se præbuit, hæc refert: *Conradum inde imitati posteri, ac successores eius plerique Modoëtiensem quoque coronam appetiverunt, quam coronam Mediolanenses invidia perciti ad contemptum palearem vocarunt.* Hinc autem est quod Blondus, qui medio seculo Epochæ vulgaris decimo quinto Historias literis consignabat, hujus eruditionis ignarus, revera *palearem* coronam Modoëtiæ conferri est arbitratus. Inquit is lib. 3. Dec. 2. *Voluere veteres, ut is, qui Cæsar in Germania declaratus Romam venisset confirmandus, duas medio itinere Coronas acciperet, ex palea unam Modoëtiæ, ex ferro alteram Mediolani ab Archiepiscopo imponendam, quod quidem ad tempora usque nostra servatum videmus.* Huc profecto respexit Carolus Paschalius lib. 10. cap. 7. de Corona, quum ait: *Modoëtiensem coronam invenio fuisse e palea, quum illa, quæ accipiebatur Mediolani, esset ferrea.* Et Raphaël Toscanus in Italicis carminibus Anno 1587. editis de urbe Mediolanensi ita canit:

Di Ferro si cingean quì poi la Chioma,
Di paglia in Monza, e d'or lucente in Roma.

Blondi quidem temporibus Modoëtiensis quoque coronationis vestigia supererant, verum nullus certe palearis coronæ usus fuit. Quam vero antiqua fuerit hujusce agnominis origo, e Gualvaneo discamus, qui ista e Chronico Philippi de Castro Seprii (erat autem longe vetustior Gualvaneo Historia) refert cap. 503. Chron. Major. *Statuit B. Gregorius*

rius Papa de consensu Senatus, quod Archiepiscopus Mediolanensis convocatis omnibus suis Suffraganeis Episcopis eligeret unum virum virtuosum, & Imperio aptum, non in Imperatorem, sed in Comitem totius Italiæ, qui per Archiepiscopum Mediolanensem coronaretur in Modoëtia corona ex paleis contexta, & turgentibus spicis redimita &c. Postea redire debebat versus Mediolanum, & iterum per Archiepiscopum coronari Corona ferrea. Vides, quam altas radices hæc fama egerit; quamquam libenter fatear, hujus opinionis originem a contemtu Mediolanensium natam esse, quibus inutilis ut palea Modoëtiensis Coronatio videbatur. In eadem vero sententia fuit Mediolanensium decus Andreas Alciatus, cujus verba e libello de formula Romani Imperii huc referre non ab re erit, inquit enim *Conradi exemplo & alii quidam ex Cæsaribus urbe Mediolanensi armis exclusi Moguntiæ (Moguntiam veteres dixerunt agri Mediolanensis ad decimum lapidem Oppidum) se coronari voluerunt. Fuere & qui cum ulterius progredi non possent, Alexandriæ, quæ Statiliensium Ligurum Civitas est, infulam susceperint. Sed Mediolanenses has coronas contemtus caussa paleas vocant, prisco loquendi more, quo vilis res, & nihili palea dicitur. Ex quo & Aristophanes inquilinos Atticos paleam Civium in antiqua Comœdia appellavit.* Quæ hactenus tamen recensuimus, ostendere nequaquam possunt, utrum una, an plures coronæ apud Insubres coronandi Regis gratia olim servarentur. Æque vero difficile demonstratu est, an unius Modoëtiensis Coronæ, quam ferream appellamus, perpetuo usus obtinuerit, quum non nisi sero coronationes in eo Oppido celebratas fuisse animadverterimus. His accedit, a veteribus Coronam quidem commemorari, qua Italiæ Reges adornabantur. Sed *ferreæ* nomen proxime tantum superioribus seculis usurpatum invenio. Primus, quod sciam, *Coronæ ferreæ* vocabulum adhibuit Chronici Anglериensis MS. Auctor, quem sub finem seculi a Christo nato decimi tertii vixisse adnotavimus; inquit enim: *Rex Alamaniæ primam coronam Imperatori debet recipere in Civitate Mediolani in Ecclesia S. Ambrosii &c. quæ Corona debet esse de ferro.* Huc etiam referri possent S. Thomæ Aquinatis verba e lib. de Regim. Principum lib. 3. cap. 20., quæ ita se habent: *Duplicem habent coronam, & recipiunt electi in Imperatorem, unam quidem prope Mediolanum in Villa, quæ dicitur Modoëtia, ubi sepulti sunt Reges Lombardorum, quæ quidem Corona ferrea dicitur esse insignum, quod primus Imperator Germanus Carolus M. colla Regum Longobardorum, suaque gentis perdomuit.* Sed hujus Opusculi Thomam Auctorem fuisse, quamplures negant eruditi, ac potissimum Cl. Cardin. Bellarminus in lib. de Scriptor. Ecclesiast. Observ. 2. Uti enim animadvertit Emin. Scriptor, lib. 3. cap. 20. hujus libelli, mentio fit de Adolfo, ac Alberto Imperatoribus, qui multis post S. Thomam annis Regnum iniere. Frequens deinde apud recentiores Historicos ferreæ Coronæ est mentio, quod insigne alio etiam cognomine appel-

latum

latum fuisse legi. Albertinum Mussatum lib. 1. de Gest. Henr. VII. loquentem audiamus. *Coronati itaque Henricus Cæsar, Augustaque Margarita Anno ab Ortu Domini N. I. C. 1311. VIII. Idus Ianuarii ferrea Corona, quam Lauream appellabant.* In eamdem sententiam loquitur Rollandinus in Chronico, & Diploma infra recitandum. Hoc autem nomen ferreæ Coronæ inditum puto, quod olim laurea insigniri solerent Augusti, ac triumphantes, eorumque corona laurea idcirco appellaretur. Sed quoniam de Henrici VII. Coronatione rursus verba fecimus, locus poscit, ut arcanam eruditionem heic proferamus, cujus beneficio nonnullorum errores emendare licebit. Anno, ut diximus, 1311. Henrico in urbe Mediolanensi collata est Italici Regni corona, & quidem ferreum diadema illud fuit, sed a Medoëtiensi diversum, quippe Imperator novum procudi, quo tunc uteretur, voluit. Coronatione vero absoluta quum quæreretur, cuinam Corona illa conservanda tradi deberet, in eam sententiam ivit Henricus, ut Abbati, Monachisque Cœnobium Ambrosianum, celebremque ejus Basilicam incolentibus traderetur. Superest adhuc publica hujus rei fides in eorumdem Patrum tabulario, nempe germanum Diploma, cujus exemplar primum a doctissimo viro Joanne Baptista Blanchino obtinui, tum impressum animadverti a Reverendissimo, ac eruditissimo P. D. Bartholomæo Aresio Cisterciensi Abbate inter Privilegia, ac Diplomata insigni Basilicæ S. Ambrosii concessa pag. 93. Ita vero se habet.

In nomine Domini. Anno a Nativitate eiusdem millesimo trecentesimo undecimo, die Lunæ, decimo nono mensis Aprilis. Indictione nona. In Monasterio Beati Ambrosii Mediolani in Camera Reverendi viri Domini Dopni Astulphi de Lampugniano Dei gratia Abbatis præfati Monasterii S. Ambroxii Mediolani. Magister Bartholomæus de Varginiana Bononiensis, & Magister Andreas de Puteo Placentinus Medici Serenissimi Regis Romanorum Domini Henrici Septimi, præsentaverunt auctoritate, voluntate dicti Regis præfato Domino Dopno Abbati Coronam Ferream Lauream, cum qua extitit coronatus in prædicta Ecclesia B. Ambroxii Mediolani coram Altare eius in Regem Italiæ in eodem Anno in die Epiphaniæ Domini. Volens dictus Dominus Rex, ipsam in dicto Monasterio ad perpetuam eius memoriam conservari debere. Qui præfatus Dominus Abbas, ab eisdem Medicis dicti Domini Regis, ipsius nomine, cum maxima reverentia recepit, & eam conservare promixit; præsente Magistro Lando de Senis Aurifabro prædicti Domini Regis, qui prædictam Coronam propriis manibus fabricavit, & Girardino Malaspino de Florentia, & Falcutio Tebalducii de Florentia, & Dopno Ambroxio de Travedona Monacho ipsius Monasterii, & Presbytero Beltramo Donego Capellano dicti Domini Abbatis, & Ognibeno de Guarixio de Vicentia, & Manfredino Platto Domicello dicti Domini Abbatis, & Beltramollo de Lampugniano, & Comollo Biffo ambobus Domicellis dicti Domini Abbatis, & me Notario infrascripto, qui rogatus sum,

sum, ut traderem publicum Instrumentum de prædictis.

Ego Crescinus de Ladenate Notarius filius quondam Venturę Civitatis Mediolani Porta Vercellinę Parochia S. Naboris prędictis interfui, tradidi, & scripsi.

Vides heic ferream Coronam *Laurea* cognomento insigniri. Vides etiam heic nominari *Magistrum Landum de Senis Aurifabrum Domini Regis, qui prædictam Coronam propriis manibus fabricavit*. Quare nulla heic dubitatio relinquitur, quin revera nouum Diadema suæ coronationi adhibuerit Henricus. Id autem clarius constabit, ubi Bonincontri verba perpendantur, qui hæc de Henrico Modoëtiam profecto habet: *Et accipi iussit baculum abbani, & libellum Orationum ad eius coronationem locum habentium, qui dudum in dicta Ecclesia B. Ioannis fuerant*. Si Coronam quoq; Modoëtiensem Imperator accepisset, utique Bonincontrus prætermittere non debuisset, præcipuum enim hoc eius patriæ decus fuisset. Qua ex re nonnulli argumentum depromere posse sibi videbuntur, ut nullam antiquitus coronam Modoëtiæ asservatam fuisse affirment. Equidem si perverso studio materiem hanc pertractarem, mihique Lectorum judicio contra Modoëtiensium iura animus foret abuti, huic uni insisterē argumēto, ut Coronæ vetustatem, gloriamque insigni Oppido eriperem. Verum quum Historicorum primam laudem, legemque esse arbitrer, ut inquit Tullius lib. 2. de Orat., *ne quid falsi dicere audeant, deinde ne quid veri non audeant, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis*, Modoëtiensium caussam heic defendendam suscipio, ut nihil ab hujusmodi exemplo eorum iura læsum iri ostendam. Illud autem minime ignorandum, quod sub Imperio Henrici VII. Insubres adhuc intestinis Guelforum, Gibellinorumque discordiis distrahebantur in partes. Per ea autem tempora Turrianis rerum potitis religio non fuerat, Modoëtiensis Basilicæ totam fere gazam, illiusque pretiosiorem suppellectilem auferre, ut eam pignori darent, pretioque uterentur. Sex & quadraginta annos thesaurum suum Modoëtienses desideravere, donec Matthæus Vicecomes anno 1319. recuperatum insigni templo restituit. Rem his verbis narrat Bonincontrus cap. 25. lib. 2. *Interea Matthaus summo studio suo interponente favore, partem thesauri Ecclesiæ S. Ioannis Baptistæ de Modoëtia, scilicet Corona aurea, Calices aureos, & alia iocalia margaritis, & lapidibus pretiosis ornata, quæ omnia per XLVI. Annos proximos præteritos extiterunt impignorata per illos de la Turre, dicto Anno die xxii. mensis Decembris exigi fecit, quæ Matthaus ipse in Vigilia Natalis Domini super Altare S. Ioannis Baptistæ propriis manibus in Modoëtia prædicta iocalia genu flexo cum devotione deposuit, quæ existimata fuerunt esse valoris xxvi. mil. Florenorum auri*. Quare nil mirum imposterum videbitur, si Henricum VII. ferrea quidem Corona, sed non Modoëtiensi, coronatum fuisse quis affirmet, tunc enim antiquum Diadema ferreum pignori datum Modoëtiâ aberat.

Hoc

Hoc etiam ex alio diplomate probari potest, quod in ejusdem Cœnobii Ambrosiani tabulario adservatur, & a doctissimo P. D. Bartholomæo Aresio evulgatum fuit, estque hujusmodi.

Arnaldus miseratione Divina Sanctæ Mariæ in Porticu Diaconus Cardinalis, Apostolicæ Sedis Legatus, dilectis in Christo Abbati, & Conventui, ac Præposito, & Capitulo, & singulis Canonicis, & personis Monasterii, seu Ecclesiæ S. Ambrosii Mediolanensis salutem in Domino.

Quia instat tempus Coronationis, quam Serenissimus Princeps Dominus Henricus, DEI gratia Rex Romanorum illustris recepturus est in partibus istis, reddimur corde solliciti, ut circa Coronationem ipsius adhibeamus diligentiæ studium efficacis. Sane cum idem Dominus Rex ad exquirendum, ubi, & in quo loco sit Corona ferrea, quam habiturus est, suique habuerunt prædecessores, nec non ad perscrutandum, & sciendum, & se plenius informandum de modo, & forma tenendis in Coronatione tenenda, mittat ad vos Venerabilem virum Magistrum Gulassium de Comitibus de Mangone Canonicum Camervensem, Domini Papæ Capellanum, ipsius Domini Regis Consiliarium, & familiarem, præsentium portitorem, Discretionem vestram requirimus, & rogamus, attentę vos nihilominus, & vestrum quemlibet monentes pro primo, secundo, & tertio peremptorio, imo vobisque sub excommunicationis, quam in vos, & singulos vestrum, & interdicti pœnis, quam in Capitulum, & Conventum ipsa, ex nunc prout ex tunc monitione præmissa ferimus in his scriptis, vosque manere volumus ipso facto, ni monitis, & mandatis nostris obtemperaveritis, in hac parte districte præcipiendo, mandantes auctoritate eidem Magistro Gulasso, ubi sit Corona prædicta, & suprascripta quælibet necessaria, ac modum, & formam tenendos, & quicquid scitis, vel scire potestis per vos, vel alios circa Coronationem eamdem referatis, eumque informetis plenarie, ut in reditu suo sciat dicto Domino Regi referre per ordinem, nullo dimisso, omnia quę circa Coronam, & Coronationem hujusmodi sunt agenda. Has autem literas ad cautelam in Regestro nostrę Curię fecimus registrari, de quarum pręsentatione eidem Magistro Gulasso dabimus plenam fidem. In cujus rei testimonium pręsentes literas exinde fieri fecimus, & sigilli nostri munimine roborari. Datum Ast die XXV. mensis Novembris. Pontificatus Domini Clementis Papę V. Anno sexto.

Tot Apostolici Nuncii plena sollicitudinis verba, quibus ubinam Corona ferrea tunc haberetur inquirit, abunde produnt, eam tunc latuisse; quumq; fortasse id videretur dolo malo factum, minis precibusque usus est Cardinalis, ut voti sui compos efficeretur. Sed nullum secundum exitum Diploma hoc habuit, quippe, ut vidimus, novam Coronam adhibere necesse habuit Cæsar. Interim censuram nostram non effugiet Balthassar Fidelis, qui cap. ult. de Prærog. B. Ioan. Bapt. tradit, ferream Modoëtiensem Coronam Henrico VII. collatam, quod revera a veritate abhorret. Neque verius loquitur Zucchius, qui sacrum

Clavum,

Clavum, hoc est Modoëtiense Diadema, eiusdem Imperatoris capiti impositum ab Archiepiscopo Mediolanensi scribit. An vero antiquioribus etiam temporibus ferream Coronam in gazophylacio suo servaverint Modoëtienses, atque an eadem in Regiis coronationibus usurparetur, in tanta rerum obscuritate aliquid definire non audeo. Certe Gualvaneus in Chron. Majori cap. 328. a Maximiano Herculeo Imperatore *Coronam ferream, sive fastiam* Mediolani relictam scribit, opinionemque suam *ex dictis Sicardi, Atlantis, & Ptolomei confirmat*. Addit etiam: *Ex hoc excluditur error dicentium, quod Corona ferrea fuit in Arelate, vel Modoëtia, vel Papia*. Idem alibi affirmat laudatus Auctor, sed quibus fundamentis eius sententia innitatur, aliis investigandum relinquo. Mihi, quum nullam peculiaris Coronæ, quæ a Modoëtiensi diversa foret, ac Mediolani asservaretur, mentionem inveniam, liberaliter affirmandum videtur, ante Henrici VII. tempora Coronam ferream Modoëtiæ fuisse servatam.

CAP. XIV.

Coronare Imperatores Mediolanensem ad Archiepiscopum pertinebat; aut ad Ambrosianæ Basilicæ Abbatem, aut ad Modoëtiensem Archipresbyterum. Diplomata duo ad Caroli V. coronationem pertinentia exhibentur.

NUnc ad quemnam jus coronandi Italicos Reges pertineat, exploremus. Equidem laudem hanc Mediolanensi Archiepiscopo tribuendam esse, neminem fugiet, qui tot hactenus allata exempla secum reputaverit. Neque Mediolani tantum, sed etiam Modoëtiæ, ac Papiæ quum ea solemnia peragebantur, munus Archiepiscopi fuit pretiosis insignibus Reges designatos ornare. Itaque supervacaneum omnino foret, novis uti auctoritatibus, ut luci lux addatur. Quod si ab Urbe sua aberat Mediolanensis Antistes, quando in Ambrosiana Basilica Cæsares inungendi erant, Ambrosiani Monasterii Abbatibus gloriosum illud munus deferebatur. Auctor Chronici MS. cui titulus *Flos Florum*, & Gualvaneus in Chron. Majore cap. 506. ex Chronicis Comitum Angleriæ hæc referunt: *Quando Rex Romanorum vult recipere Coronam Regni Italiæ in Ecclesia S. Ambrosii &c. Archiepiscopus, vel Abbas S. Ambrosii debet ipsum coronare Corona ferrea super Italiam*. Porro nullum monimentum mihi legenti hucusq; occurrit, quo coronationem unquam ab his Abbatibus celebratam confirmem. Uni Puricello num. 310. Monum. Basil. Ambr. Henricum Quartum Imperatorem, absente Archiepiscopo, ab insignis Cœnobii Abbate coronatum fuisse, aliqua esse suspicio videtur. Si vero Modoëtiam sumendæ Coronæ gratia se conferebant Reges, modo abesset Mediolanensis Ar-

chiepiscopus, ad Modoëtiensem Archipresbyterum coronandi Principis cura, decusque pertinebat. Illustrem Archipresbyteratus dignitatem in Capitulo suo ab antiquis temporibus S. Ioannis Baptistæ Basilica servat, eamque novis honoribus certatim Summi Pontifices Regesque amplificavere. Pontificalibus ornamentis, ac Mithra Archipresbyter utitur, ubi solemniora per Annum Festa recurrunt. Nunc vero sedem illam dignissime implet Reverendissimus, ac doctissimus vir, Petrus Paulus Boscha, olim Ambrosianæ Bibliothecæ Præfectus, cujus eruditionem, atque eloquentiam tum editi libri luculenter testantur, tum ego pluribus prædicare possem. Archipresbyteri igitur munus erat coronare Reges, quod Bonincontrus quoque scripsit lib. 1. cap. 30. Chron. Modoëtiensis in hæc verba: *Archiepiscopus Mediolanensis debet in Ecclesia Modoëtiensi coronare Imperatorem, eo quod sit maximus Prælatus Regni Lombardorum. Licet, si deficeret, cum Archipresbyter Ecclesiæ Modoëtiensis ab Apostolica Sede in Pontificalibus honoribus ampliatus, tamquam magnus Episcopus, fuerit, de iure potest ibi Imperatorem coronare*. Incertum vero est, an umquam Modoëtienses Archipresbyteri hoc iure fuerint usi; quamvis enim a Zucchio Fridericus II. per manus ejusdem Archipresbyteri Modoëtiæ coronatus affirmetur, nulla eius fidei præsto est antiquorum auctoritas, & Bonincontri Annales ab hoc Scriptore in testimonium producti de Archipresbytero omnino tacent. Gratum autem non Modoëtiensibus tantum, sed eruditis etiam me facturum spero, si gemina proferam monumenta, quæ in sacra S. Ioannis Baptistæ æde visuntur, & quibus tum coronantes, tum coronationes illustrari possunt. Eadem memini me videre, quum Anno 1696. Modoëtiam diverteissem, quamquam nullus mihi tum foret hujus lucubrationis cudendæ animus. Primum ergo monumentum in pervetusta pictura extat, ubi Mediolanensis Archiepiscopus Regem coronat. Sedet Antistes sacris vestibus ornatus, Augustus vero in genua procumbens, capiteq; acclinato Regium diadema accipit. Alterum monumentum lapis marmoreus affabre sculptus efformat, visiturque sub ambone (sic appellare liceat) ubi a sacris Liturgis Epistola, ac Evangelium canuntur. Stat ibi Modoëtiensis Archipresbyter Mithræ, vestiumque Pontificalium majestate conspicuus, Regique in solio sedenti ferreum offert insigne. Circumstat Optimatum Germanorum corona una cum Modoëtiensibus Legatis, quodque æstimandum pluris est, verba in coronatione pronuncianda illic leguntur. Sed quid ego rem describam, ubi illustria duo documenta suppetunt, quæ singula accuratissime ante oculos ponant? Sunt hæc Diplomata duo ex Archio Modoëtiensis Ecclesiæ olim eruta, mihique benigne communicata a doctissimo viro Ioanne Baptista Blanchino, cujus humanitati multa debeo. Heic habes quidquid Caroli V. ævo colligere potuerunt Modoëtienses, ut ius suum in tribuenda Regibus Corona probarent, ferreæq; Coronæ Historiam illustrarent. En primum Di-

ploma

ploma Anno MDXXX. die xiv. Mensis Februarii processum.

In Nomine Domini Anno a Nativitate eiusdem Millesimo quadringentesimo trigesimo. Indictione tertia. Die Lunæ, quartodecimo Mensis Februarii. Cum expediat Serenissimum, & Catholicum Dominum Dominum Carolum Divina favente clementia Romanorum Regem, cupientem in præsentia coronationem suam absolvere, & perficere servatis omnibus, & singulis solemnitatibus observari requisitis, & consuetis ex dispositione Ordinum, & Constitutionum tam a Summis Pontificibus, quam a Serenissimis Prædecessoribus suis in Imperio editorum, & in Chronicis, aliisque monumentis continentibus solemnitates, & alia, in coronationibus huiusmodi servatas, & servari requisitas in Oppido Modoëtiæ existentibus descriptas autenticas habere, & de eis fidem publicam fieri. Cum huiusmodi Chronica, & alia monumenta ad Civitatem Bononiæ, in qua ipsa coronatio fieri debet, deferri non possint, hinc est, quod pro habenda fide prædictorum, instantibus Agentibus pro Communitate ipsius Oppidi Modoëtiæ, Spectabilis Dominus Iacobus Capredonus filius quondam Spectabilis Domini Prandini, nunc Castellanus, & Capitaneus Modoëtiæ, eiusque districtus pro Excell. & Illustr. D.D. Francisco II. Sfortia Mediolani Duce, convocatis de mandato præfati Domini Castellani, & Capitanei Agentibus pro dicta Communitate, nec non venerabilibus Canonicis, & Fabriceriis Sacelli S. Ioannis Baptistæ Modoëtiæ, expositoque eis hoc præfati Serenissimi Imperatoris desiderio, cupientesque Agentes præfatæ Communitatis, ac Canonici, & Fabricerii huic honesto voto suo satisfacere, prout tenentur. Delatis per eos coram præfato Domino Capitaneo, & lectis prius omnibus Chronicis, & Monumentis dicti Oppidi Modoëtiæ commemorantibus, omnia, & singula, quæ in his coronationibus observari debent, & consueverunt, compertum in primis fuit in Bibliotheca venerabilis Canonicæ Sacelli D. Ioannis Baptistæ eiusdem Oppidi adesse quamdam Chronicam iam antiquissimo tempore in charta membrana manuscriptam, descriptaque ibi esse Capitula infrascripta videlicet. in folio X. capitulum tenoris huiusmodi, videlicet. Et quod Capitulum est XXI. in ordine : Cum narrare decreverimus, quare Imperatores instituerint &c. *Adest & aliud Capitulum XXII. in Chronica tenoris huiusmodi, videlicet :* Karolus Magnus huius nominis primus, Pipini Grossi Franconiæ &c. *In eadem etiam Chronica folio XII. adest Capitulum, quod est XXVIII. in ordine tenoris huiusmodi, videlicet :* Otto Henrici Alamanorum Regis filius &c. *Compertum postremo fuit in Ecclesia S. Ioannis Baptistæ Modoëtiæ post locum, super quo cantantur Epistola, & Evangelium, quando Missæ solemnes celebrantur, tabula marmorea, in qua sculptum est Altare maius ipsius Ecclesiæ, & super Altari sculpto adsunt vasa tria sculpta ad repræsentationem trium vasium Thesauri dictæ Ecclesiæ, sculpta quoque est Crux ad*

repręsentationem Crucis Thesauri prędicti, in qua adest de Ligno Crucis D. N. I. C. & desuper Altare sculptum adest etiam sculptus baculus, in quo dependent IV. Coronę aureę sculptę ad repręsentationē earum IV. Coronarum Thesauri prędicti relictarum per Reginam Theodelindam. Apud dictum Altare sculptū sculptę sunt duę statuę repręsentantes duos Canonicos, alterum indutum, scilicet veste Subdiaconi, & alterum indutum veste Diaconi, & qui Diaconus veste indutus est, manibus tenet baculum Pastoralem sculptum in modum tridentis. In eadem etiam tabula apud has duas statuas Canonicorum sculptorum sculpta est statua Archipresbyteri dictę Ecclesię, induti vestibus Episcopalibus, habentis etiam infulam Episcopalem in capite, & ambabus manibus imponentis Coronam ferream in capite statuę Cęsarem repręsentantis, sedentem, armatum super quadam Cathedra emittente ab utroque latere ipsius Cathedrę caput animalis, quod non potuit discerni, habentemque vestem quamdam superiorem more Imperii longam, & talos excedentem, fultam pelle varii coloris circa humeros, & collum, & ornamenta quadam auri, videlicet fimbrias quasdam. Et memoratę statuę Archipresbyteri, & Canonicorum sunt a manu dextra Cæsaris sedentis. A manu autem sinistra apud Cęsarem sedentem in eadem tabula sculpta est statua Archiepiscopi Coloniensis tenentis in manu dextra quamdam Cedulam, & in manu sinistra librum, & in utraque manu habet anulos, capite detecto, vestitique vestibus Episcopalibus, & stantis in pede. Sequitur postea statua Ducis Saxonię stantis in pede, habentis manu dextra ensem Imperialem coopertum, & seu tectum fodro rubeo, & cingulum aureum involutum circam ensem, induti veste alba habente fimbrias aureas, & tenentis manum sinistram super pugione, & vestis fulta videtur pellibus variis; habentisque caput nudum. Sequitur postea imago Archiepiscopi Treverensis induti vestibus Episcopalibus, pro more tamen quotidiano deferri solitis. Et cum similibus vestibus induta est statua Archiepiscopi Coloniensis, & statua hęc habet etiam caput detectum stans in pede. Sequitur postea statua Landegravii, qui prout ex Chronicis Modoëtię deprehenditur, est Comes Palatinus, induti veste consimili vesti Ducis Saxonię, habentis chirothecas in manibus, biretum in capite, & stantis. Sequitur postmodum statua Archiepiscopi Maguntię induti consimilibus vestibus, quibus induti sunt Archiepiscopi Coloniensis, & Treverensis, cum capite detecto, tenentis in manu dextera cedulam sculptam, in quam scriptum est: IMPERATOR. Sequitur postea statua Marchionis Brandeburgensis induti consimilibus vestibus, quibus indutus est Landegravius, manu dextra accipientis a statuis septem Oratorum Modoëtiensium privilegium Communis Modoëtiæ cum sigillis pendentibus. Et in eadem tabula inter primum Oratorem Modoëtiensium, & dictum Marchionem scripta sunt hæc verba, quæ videntur pronunciata a præfato Marchione: DOMINUS REX BENE NOVIT, QVÆ DIXISTIS; IDEO AMPLIABIT FORTI-

TER,

TER, ET CONFIRMABIT PRIVILEGIA VESTRA. *Super capita autem dictorum Oratorum Modoëtiensium in eadem tabula scripta sunt infrascripta verba, quæ videntur pronunciata per ipsos Oratores:* HOMINES MODOETIÆ A MAIORE USQVE AD MINOREM SEMPER FVERE, ET SUNT IMPERATORIÆ MAIESTATI FIDELISSIMI: *In eadem etiam tabula super capita dictarum statuarum Archipresbyteri, & Canonicorum infrascripta sunt hæc verba, quæ videntur pronunciata ab ipso Archipresbytero:* ALTISSIMI DEI, ET APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA CONCEDENTE, PROVT CONSTITUTUM EST MODOETIÆ, QVÆ CAPUT LOMBARDIÆ, ET SEDES REGNI ILLIVS ESSE DIGNOSCITUR IN S. ORACULO S. IOANNIS BAPTISTÆ FERREO DIADEMATE DE IVRE REGNI CORONO TE PRIVS ELECTUM IVSTE, ATQVE UNCTVM REGEM FERTILIS ITALIÆ. *Et ideo prædictus Dominus Capitaneus pro Tribunali sedens super eius solito Tribunali consistente in Palatio Communis Modoëtiæ ex authoritate sibi virtute dicti Officii sui attributa iussit, & iubet mihi Notario infrascripto, ut per hoc præsens publicum Instrumentum cunctis fidem faciam, & attester, prout etiam attestor, dicta Capitula, & prædicta superius narrata a dictis Chronica, & tabula fideliter, & ad unguem extracta fuisse, nil addito, vel diminuto, aut alterato, quod substantiam huius rei vitiet, variet, vel immutet &c.*

Actum Modoëtiæ die quarto decimo Februarii MDXXX.

Chronica illa antiquissima in membranis descripta, cujus hoc Diploma mentionem facit, alia non est ab Annalibus Modoëtiensibus, quos, ut sæpe numero animadverti, Bonincontrus Morigia circiter Annum 1345. elucubravit. Integra capita ab hoc Auctore desumta illic exhibebantur, quæ tamen ego in præsentia omittenda censui, tum quod partim nihil ad re attinere videntur, partim vero utpote necessaria per me in hoc libello iam promulgata fuere. Ceterum Codex, ni fallor, idem, qui olim Modoëtiæ extabat, nunc in Ambrosiana Bibliotheca adservatur, idemque ille est, quem Modoëtienses Legati una cum ferrea Corona Bononiam detulere, ut Caroli Quinti coronationi interessent. Audi Iovium lib. 27. Histor. ita loquentem: *Præsto igitur affuere Modoëtiensium Legati, cuius erant Principes Polydorus Vectius, & Paulus Velanius, qui ad retinendam veteris prerogative dignitatem vetustissimi operis Coronam, & Annalium Codices antiquitate pernobiles detulere.* Do alterum Diploma Anno eodem 1530. confectum. Descriptionem tabulæ marmoreæ heic prætermisi; eisdem enim verbis refertur, quæ in primo Diplomate leguntur.

MDXXX.

MDXXX. Die Iovis 17. Mensis Februarii.

QVum Illustrissimus, & Excellentissimus DD. Franciscus II. Sfortia Mediolani Dux Serenissimo, & Catholico D. D. Carolo Divina favente clementia Romanorum Rege Imperatore electo requirente literis suis scripserit Illustri D. Alexandro Bentivolo in Ducali Dominio Mediolani pro præfato Excell. Duce Gubernatori, & locum Tenenti, ut curaret ea, qua posset, diligentia habere Scripturas, Instrumenta, & protocollos, & alia quæcumque monimenta continentia solemnitates, & alia quæque servata in Coronationibus factis tam in oppido Modoëtiæ, quam in Civitate Mediolani de Imperatoribus præcessoribus præfati Serenissimi Imperatoris electi, & Scripturas ipsas, Instrumenta, protocollos, ac monimenta ad præfatum Excellentissimum Ducem nostrum tradenda præfato Serenissimo Carolo destinaret, & propterea facta per præfatum Illustrem D. Alexandrum diligenti inquisitione, & investigatione pro habendis dictis scripturis, & ex omnium relatu præfatus Illustris D. Alexander pro explorato haberet huiusmodi scripturas, & monumenta facilius Modoëtiæ, quam alibi reperiri posse, & certior esset factus propter diuturnum bellum, quod in dominio Mediolani nimium diu invaluit, & propter validam, & sævissimam pestem, quæ in eo oppido anno superiore debacchata fuit, plerosque incolas aut absentes, aut mortuos esse, ita ut ex solita multitudine hominum unus tantum Notarius in eo Oppido præsens comperiatur, qui requisita ab Illustrissimo Duce possit perquirere, & investigare, & de inventis solemne transumtum facere, & propterea Reverendissimus, & Magnificus Senatus præfato Eccellentissimo Duci obtemperare, & Cæsareæ Catholicæque Maiestati satisfacere, ut ea, qua potest solemnitate omnia agantur, Senatus consultum edidit tenoris huiusmodi.

MDXXX. die 16. Februarii. Quum Illustriss., & Excellentiss. Princeps Franciscus II. Mediolani Dux &c. Bononia literas dedisset ad Illustrem virum Alexandrum Bentivolum generalem in universa ipsius Iurisdictione locum Tenentem, ut omnes ritus, omniaque instituta, quæ ad coronandos in oppido Modoëtiæ, & Civitate Mediolani Imperatores per tempora servari consueverunt, ex veteribus monimentis, & Archivis summa cum cura perquireret, & in publicas tabulas referri mandaret, ad eumque transmitteret, ita requirente sacratissimo, atque invictissimo Principe Carolo V. Romanorum electo Imperatore, qui ex Hispania profectus coronationis suæ causa Bononiæ nunc moratur. Quumque idem Illustris locum Tenens certior esset factus omnes Modoëtienses Notarios propter belli, pestisque gravissima incommoda, quæ duo harum regionum incolas nimium diu afflixerunt, aut absentes, aut mortuos esse, & præter unum, qui huic perquisitioni adesse possit, neminem alium in eo oppido ad præsens reperiri; eaque de causa hoc ad amplissimum

mum

mum ipsius Illustrissimi Ducis Senatum retulisset, qui & voluntati Cæsaris, & mandato Prinoipis nostri cumulatissime satisfieri curaret.

Senatus ut hæc omnia maiori cum fide, atque solemnitate peragerentur, censuit mittendos esse Modoëtiam egregios Iulianum Piscinam Cameræ præfati Excell. Ducis Mediolani Notarium, nec non Ioannem Petrum Gazurrum Notarium publicum Mediolanensem, qui una cum Notario Modoëtiensi, vocatis, atque adhibitis Capitaneo, Castellanoque, ac Canonicis, & Decurionibus ipsius Oppidi, testibusque omni exceptione maioribus, qui per tempus inveniri poterunt, ex Chronicis, Annalibus, Archivis, actisque publicis, & literarum monimentis omnes ritus, solemnitates, cærimonias, omniaque instituta, quæ faciundæ Ferreę Coronationis gratia tradita sunt a maioribus, quam diligentissime scrutentur, perquirant, & investigent, & quęcumque comperuerint, omnia summa cum fide describant, & in publicum, atque solemne Instrumentum redigant, ut ad ipsum Illustrissimum Ducem perferri possint. Signatur suprascriptam Bartholomęus Landrianus, & sigillatus sigillo consueto pręfati Senatus.

Quum etiam in executione mandati pręfati Illustris D. Locumtenentis, & Senatus consulti pędicti, Domino Capitaneo, & Castellano dictæ Terrę una cum Consiliariis, Pręfectis, ac Deputatis Oppidi, & Canonicis ad id congregatis prædicta significaverimus, & inter dictos D. Capitaneum, Deputatos, & Canonicos habitum super inde longum colloquium fuerit, & Consilium, & ducti fuerimus in Archivum, & Bibliothecam prædictæ Terræ positam in Ecclesia S. Ioannis Baptistæ, quæ Cathedralis est eiusdem loci, clausam, & per Deputatos ipsius Oppidi de publico diligenter custoditam, pręsentibus pręfato D. Capitaneo, dictis Dominis Canonicis, ac deputatis, & infrascriptis testibus, ingressi fuimus nos infrascripti tres Notarij Archivum pędictum, & compertis in eo diversis voluminibus librorum iam antiquissimo tempore in carta membrana manuscriptorum, unum tantummodo librum comperuimus, cui titulus est Chronica Oppidi Modoëtiæ *vetustissimum, eoque a nobis infrascriptis Notarijs diligenter, & accurate lecto, etiam ad pręsentiam præfati D. Capitanei, & pręfatorum Dominorum Canonicorum, & Deputatorum, nec non infrascriptorum testium, quatenus per tempus licuit, compertum fuit in eadem Chronica descripta esse Capitula infrascripta, & videlicet folio decimo Capitulum tenoris huiusmodi, videlicet: In quadam Chronica existente in Bibliotheca Canonica S. Ioannis Baptistæ Modoëtię manuscripta in carta membrana descripta sunt infrascripta Capitula, videlicet folio decimo Capitulum tenoris huiusmodi, videlicet, & quod Capitulum est vigesimum primum in ordine:* Cum narrare decreverimus quare Imperatores instituerunt Terram de Modoëtia caput Lombardiæ, *& eam sic affirmant esse, & quare debeant* ibi in Ecclesia S. Joannis Baptistæ coronari, possumus ostendere pluribus

bus rationibus, & exemplis &c. *Adest & aliud Capitulum XXII. in eadem Chronica tenoris huiusmodi, videlicet*: Karolus Magnus hujus nominis Primus &c. *In eadem etiam Chronica folio XII. adest Capitulum, quod est XXVIII. in ordine tenoris huiusmodi, videlicet*: Otto Henrici Alamanorum Regis filius &c.

Quum autem prefatus D. Capitaneus, dicti DD. Canonici, deputati, & ego Iulianus Notarius ut supra, ac dicti infrascripti alij Notarij, & testes predictis expeditis egressi essemus dictum Archivum, nobisque omnibus existentibus in Ecclesia prædicta, Canonici ipsi prefato D. Capitaneo, ac dictis Deputatis, & nobis Notarijs, & testibus infrascriptis quamdam tabulam marmoream in muro posteriori loci, super quo cantantur Epistola, & Evangelium in eadem Ecclesia, quando Misse solemnes celebrantur, affixam ostendissent, asseverantes in eadem sculptas esse carimonias solitas in huiusmodi coronationibus servari, propterea ego Iulianus Notarius, ut supra, cupiens huius rei veritatem indagare, & elicere, apposita iuxta dictam marmoream tabulam scala, per gradus ascendens ipsi tabula propinquus factus, astantibus, & presentibus, videntibusque predictis D. Capitaneo, Canonicis, Deputatis, & Notarijs, ac testibus infrascriptis, cum vidissem in ea Tabula sculptas esse plurimas statuas, & infrascriptas etiam quasdam literas, descripsi statuas ipsas, ac literas, & comperij, quod in tabula ipsa sculptum est Altare maius &c.

Quibus omnibus peractis, iussu præfati D. Capitanei, & auctoritate nobis attributa per Reverendissimum, & Magnificum Senatum, Ego Iulianus Piscina una cum infrascriptis Notarijs de predictis omnibus, & singulis tam a dicta Chronica, quam a suprascripta tabula marmorea fideliter extractis, hoc publicum transumtum confecimus, publicum de eo tradimus Instrumentum.

Acta hæc fuerunt in Palatio Communis Modoëtiæ præsentibus Venerabile D. Presbytero Ioanne de Rippa Canonico prædictæ Ecclesiæ S. Ioannis Baptistæ, nec non &c.

CAP. XV.

Quæritur num S. Gregorius M. Archiepiscopis Mediolanensibus ius eligendi Reges Italiæ contulerit. Negatur. Sub Francis Cæsaribus hoc ius obtinere cœpit.

EXplicata Modoëtiensis Archipresbyteri præstantia restat, ut aliquid de Mediolanensis Archiepiscopi jure in eligendis Regibus Italicis commentemur. Siquidem Sigonius lib. 1. de Regno Ital. Anno 601. hæc scribit: *Mediolanenses produnt Annales, Mediolanensem Archiepiscopum eo iure a Gregorio Pontifice decoratum, ut vacante Italiæ*

Regno,

Regno, ipse post XIV. dies Suffraganeorum suorum Concilium advocaret, atque ex eorum sententia Regem constitueret, eumque Corona ferrea a Theodelinda instituta Modoetiæ redimiret. Quod Sigonius alieno tantum nomine tradit, Gaspar Bugatus in Hist. univers. lib. 2. ad Annum 603. probavit, tum Morigia in Hist. Mediol. lib. 1. cap. 8. Joseph Ripamontius lib. 8. Dec. 1. Hist. Eccles. Mediol. aliique Mediolanenses Historici retulere. Ego horum testimoniis recensendis supersedeo, utpote cuilibet obviis, & e MS. Codicibus longe antiquioribus sententiam hanc peti oportere censeo. Seculo Christianæ Epochæ decimo tertio vivebat Philippus a Castro Seprii, qui res Mediolanensium memoriæ prodebat. Ex ejus Chronico hæc refert Gualvaneus Flamma cap. 503. Chron. Majoris MS. *Statuit B. Gregorius Papa de consensu Senatus, quod Archiepiscopus Mediolanensis convocatis omnibus suis Suffraganeis Episcopis eligeret unum virum virtuosum, & imperio aptum, non in Imperatorem, sed in Comitem totius Italiæ &c.* Addit infra: *Si autem Archiepiscopus Mediolanensis a Regni vacatione Comitem Italiæ non eligeret infra dies XIV., pro illa vice cadebat a iure suo, & electio pertinebat ad Papam. Hoc privilegio usi sunt Archiepiscopi de Mediolano, sicut expresse habetur de Valperto, & Heriberto, & pluribus aliis Archiepiscopis*. Ad hoc etiam Mediolanensium Archiepiscoporum jus procul dubio respexit Auctor Chronici de Comitibus Angleriæ, qui, ut alibi dictum est, seculo Christi decimo tertio floruit, ubi *Alionum filium quondam Regis Millij de Inglexio Regis Italiæ electum fuisse, & factum Comitem totius Italiæ Anno DCVI. per consilium generale Domini Archiepiscopi Mediolanensis Constantij* scribere non dubitavit. Verum ne nostris quidem Mediolanensibus assentari didicimus, qui veritatem ubique præ oculis, veluti Historiæ animam, habendam esse arbitramur. Commentitium igitur appellare nunc liceat privilegium istud Archiepiscopis tantæ Urbis a Gregorio concessum, quam sententiam rationibus exemplisque probare contendam. Nemo est, qui nesciat Gregorii M. temporibus infelicem Italiam geminis paruisse Principibus, videlicet Græcis Imperatoribus, & Langobardorum Regibus. Hi non solum totum agrum, qui Pado alluitur, sed alias quoque provincias occupaverant, suique imperii fines tam late protulerant, ut ipsas urbes Beneventum, Spoletum, Forum Julii, aliaque, ut refert Paulus Warnefridi, insignia Oppida barbaræ ditioni adjecerint. Græcis vero Imperatoribus cum Ravenna, ejusque Exarchatu, ipsa Roma, aliæque provinciæ adhuc obtemperabant. Quis igitur per ea tempora credat, a Gregorio Magno in Mediolanensem Archiepiscopum eligendi in Italiam Regis jura fuisse translata? Irritus sane S. Pontificis conatus fuisset, si Italiam & Græcorum, & Langobardorum juribus tunc subtraxisset, quum utraque natio aut vi gladii, aut successionis antiquitate provinciam nostram teneret. Sed & ab eorum temporum, Gregoriique moribus ea sententia abhorruisset, quippe ex

ejusdem Vita per Joannem Diaconum scripta, atque ex ejus Epistolis constat, nihil ei antiquius fuisse, quam intacta Græcis Augustis jura servare, provinciasque Italicas in eorum obedientia continere. Ad hæc cur Mediolanensi Archiepiscopo conferret, & non sibi jus eligendi Regis retineret Gregorius, quum Romæ non minus quam Mediolani imperaturus Rex ille fuisset? Quæ tamen prorsus opinionem hanc evertunt, exempla sunt, eaque vulgaria; Etenim post Gregorii mortem ad Caroli usque Magni tempora Græcis Imperatoribus eadem fuit, ac antea fuerat, regnandi in Italia consuetudo, atque potestas. Sive armorum potentia, sive jus succedendi Principes illos ad solium perduceret, nullo Mediolanensis Antistitis suffragio illi indiguere, ut juste in Italia imperarent. Neque diversa regnandi ratio apud Langobardos fuit, quos Paulo Diacono teste aut a Regni Optimatibus Langobardis electos fuisse, aut parentibus successisse liquet. Atq; hęc pauca sufficiant e multis, quæ in hanc rem proferri possent. Quod enim est ad eruditissimos Scriptores, illi de tam præclaro privilegio omnes dubitare videntur. Sigonius enarratis iis, quæ supra retulimus, addit: *Quod jus a Rege ullo Longobardorum usurpatum, Paulus nusquam ostendit &c.* Lib. vero 4. idem Auctor sic loquitur: *Carolus M. Regnum Italicum sibi iure victoriæ vindicavit. Quod ut novo præterea iure sanciret, vetus, ut putabatur, Pontificis Gregorii Decretum adhibuit*, Se tamen hac in re Mediolanensibus fidem abrogare non posse profitetur Sigonius, quod hoc muneris Gregorium Theodelindæ petenti tribuisse non sit absonum. Hæc ille, atque utinam tam vere quam modeste; nam & nos, si firma argumenta pro hoc tanti Archiepiscopi iure succurrerent, in eius sententiam lubentissime iremus. Eamdem porro opinionem a Sigonio mutuatus Erycius Puteanus lib. 2. Hist. Insubr. proposuit, *si tamen*, inquit, *Annalibus est fides*; in notis vero ad hæc verba addit: *Patriâ Mediolanensium linguâ conscriptis*. Atque hinc est, quod doctissimus Cointius in Annal. Franc. ad Annum 774. relatis Sigonii, ac Ripamontii verbis in hanc sententiam loquitur: *At ubi legitur hoc Privilegium? Quando habitum ab Archiepiscopo Mediolanensi, & Comprovincialibus Episcopis Concilium, ut ex eorum sententia Rex Italiæ crearetur? Fictitia profecto sunt, quæ temporibus Theodelindæ Reginæ de Corona Ferrea, deque Privilegio concesso a Gregorio Magno circumferuntur*. Emanuel quoq; Thesaurus lib. 3. de Regno Italiæ S. Henricum Imperatorem hujus nominis Primum ab Arnulfo Mediolanensi Archiepiscopo contra Ardoinum regnantem Regem electum, Sceptroque Italico fuisse donatum scribit, *sotto intempestivi pretesti* (sunt eius verba) *d'un' antica Constituzione di S. Gregorio Magno, priva d'autorevole testimonianza, ne mai riceuuta, o praticata fra' Longobardi*. In notis vero ad Thesaurum Valerianus Castillionæus multa affert, queis penitus hoc privilegium explodat. Puteani tamen verbis, quibus plurimum insistit, deceptus est ille, nam non Annales tantum

patria

patria Mediolanensium lingua conscripti, sed vetustissimæ etiam Historiæ Latino sermone lucubratæ privilegii istius mentionem fecere. Quod etiam magis mirere, Gualvaneus cap. 674. de Ilduino Archiepiscopo Mediolanensi circiter Annum Christi 930. hæc habet. *Hic fuit primus Archiepiscopus, qui de electione Imperatoris se umquam intromisit; Ipse enim congregato Concilio Prælatorum, & Baronum in Ecclesia S. Ambrosii elegit in Regem Italiæ Vgonem Regem Burgundiæ.* Quibus animadversis ea fortasse nobis sententia placeat, non a Gregorio Magno, sed a Gregorio V. potius privilegiũ huiusmodi prodiisse, quod etiam Blondus lib.3. Dec.2. scripsit, Auctoresq; eorũ nomina confudisse. Certe ab hoc Pontifice Imperatorum, Regumque Italiæ electionem novis sanctionibus ornatam, & confirmatam fuisse, quamplures tradunt, legiturque in c. venerabilem extra. de Electione, & Electi potest. Verum utcumque se res habeat, etsi Archiepiscopo Mediolanensi ius eligendi Regis a Gregorio M. tributum non fuerit, extra omnem tamen dubitationis aleam positum reor, hujusmodi iure primum sub Carolo Magno, eiusque Successoribus Antistites Mediolanenses frui cœpisse. Et Francis quidem Regibus per ea tempora Langobardorum provincia parebat, sed Regum illorum iura Episcoporum, Procerumque in Langobardia viventium electione, aut saltem approbatione nitebantur. Quum vero totius provinciæ primas absque dubio teneret Mediolanensis Præsul, æquum erat, ut eligendi Regis potestas ad illum præcipue pertineret. Illustre hujus rei documentum dabo, nempe Synodum Ticinensem habitam Anno 876. a Synodo Pontigonensi eodem Anno confirmatam, & ab eo, qui Aimoini Historiam prosequitur, ab Annalibus Bertinianis, a Sirmondo, atque a Labbeo publici iuris factam. Ibi Carolus Calvus Imperator Cisalpini Regni patronus, Dominus, ac defensor eligitur, præeunte omnium sententiæ Ansperto S. Mediolanensis Ecclesiæ Archiepiscopo. *Nos unanimiter*, aiunt Patres, *vos Carolum protectorem, Dominum, ac defensorem nostrum omnium eligimus, cui & gaudentes toto cordis affectu subdi gaudemus.* Lectorum patientia facile abuterer, si singulos Regum Italicorum ab Archiepiscopo Mediolanensi ad solium evectos enumerarem. Duobus vetustissimi Auctoribus contentus heic ero, primusque erit mihi Landulfus senior Mediolanensis Historicus, qui, ut alias significavi, sub seculi Epochæ nostræ undecimi finem Historiam scripsit S. Datii nomine celebrem, & apud nos hodie MS. Ab Arnulfo Archiepiscopo Henricum Primum electum fuisse his verbis narrat: *In Roncbalia Arnulfus cum omnibus Italiæ primatibus colloquium statuit, ubi cum diverse de Regni negotiis tractassent, Arduini spreto dominio, quod malis artibus usurpaverat, Henricum Tentonicũ scientia illustrem, armis fortissimum, militumque copiis abundantem, ac divitiis affluentem elegit.* Idem tradunt Gualvaneus, Sigonius, ceteriq; Scriptores. Quamobrem aliquibus saltem seculis Archiepiscopos Mediolanenses iure eligendi Regis usos

 fuisse,

fuisse, nemo inficias ibit. Accedit alter Scriptor, videlicet Arnulfus, & ipse Mediolanensis Historiographus, cuius Historiam eodem seculo undecimo compositam in Ambrosiana Bibliotheca MS. adservamus. Conradum Primum circiter Ann. Christi 1024. a Germanis renunciatũ Regem Heribertus Mediolanen. Archiepiscopus Italici Regni accessione potentiorem effecerat. Anno vero 1027. quum Romam Conradus se contulisset, ut Augustalia insignia de manu Pontificis Magni reciperet, inter Mediolanensem, Ravennatemque Archiepiscopos controversia exarsit, dum quisque Regem coronandum Pontifici sistere vellet. Hinc singulorum Civium pro suis Archiepiscopis studia excitata, & ad tumultum seditionemque res adducta. Quid tum Conradus? Audi Arnulfum: *Rex igitur tumultuantium strepitu attonitus, cognita tandem rei veritate, gradum scandens, taliter est concionatus: Certum quidem est Reverendi Patres, quod sicut privilegium est Apostolicæ Sedis consecratio Imperialis, ita Ambrosianæ Sedis privilegium est Electio, & Consecratio Regalis. Vnde ratum videtur, ut manus, quæ benedicit, & prius Coronam Regi imponit, si præsens fuerit, repræsentet Regem ad Imperium promovendum S. Petro, & eius Vicario, quatenus Ambrosiano testimonio iure possit imperare, qui ab Ambrosiana consecratione didicit, & cœpit regnare &c.* Huius rei gestæ fidem non Arnulfus tantummodo, Tristanus Chalcus, Gualvaneus, Sigonius, aliique Scriptores faciunt, verum superest adhuc illius insigne monimentum in Capituli Metropolitani Bibliotheca, ubi antiquissimus Beroldi MS. Codex legitur, atque in eo Historia hæc ita inscripta: *Commemoratio superbiæ Ravennatis Archiepiscopi &c.* Illic non semel ego legi, sed & ante me legerat Puricellus, a quo luci tradita fuit in vita Laurentii Littæ cap. 24. num. 29. Videas ibi iisdem fere verbis descriptam Conradi Orationem. Et quandoquidem in ea Antistiti Mediolanensi electio, & consecratio Regum Italicorum luculenter tribuitur, nullum expectes huius iuris uberius testimonium.

CAP. XVI.

Coronationum ritus varii explicantur. Othonis M. Coronatio descripta. Vetustissima Liturgia e MS. Codicibus depromta proponitur.

QUi vero coronationum ritus forent, diligenter nobis explorandum videtur, ut quantum licet Coronæ ferreæ usus per nos illustretur, atq; ut copiosiorem segetem scribendi Clarissimo Vuagenseilio paretur, qui de Coronis Cæsareis amplissimum Commentarium meditatur, uti me per literas certiorem fecit celeberrimus Mediceæ Bibliothecæ Præfectus Antonius Magliabechius. Hoc autem mea quidem sen-

sententiâ præstari melius non poterit, quam si ex antiquis Codicibus MS. in Ambrosiana Bibliotheca extantibus, & ex aliis documentis luce adhuc carentibus singula describamus, Itaque exordium a MS. Chronico Comitum Angleriæ ducamus, cuius Auctorem (Danielem fortassis nomine) seculo Christi decimo tertio floruisse iam diximus. Is quidem Comitibus Anglerienfibus nimium addictus plura in eorum gratiam commentatur, quæ suspicione falsi absolvere vix possum; Attamen heic nonnulla invenias, quæ ad veritatem accedere nemo negabit. Ita igitur hic Auctor loquitur:

Quando Rex Alamaniæ electus est, & qui est Rex Romanorum, debet venire in Italiam ad recipiendam primam Coronam Imperii, quam debet recipere in Civitate Mediolani in Ecclesia S. Ambrosii. Et ante quam recipiat istam Coronam, dictus Rex debet iurare super Missale S. Ambrosii, quod poni debet extra dictam Ecclesiam, ubi est Lapis marmoreus directus, & istum Librum, sive Missale dicti Comites de Inglexio debent præstare dicto Regi, qui Comites sunt obedientes tam in Spiritualibus, quam in Temporalibus S. Romanæ Ecclesiæ. Quorum primum sacramentum est, quod Imperator obediens erit S. Romanæ Ecclesiæ, & Domino Apostolico, & omnibus Sanctis obedientibus dicti Apostolici, & tam in temporalibus, quam in spiritualibus. Et quæ Corona debet esse de ferro, & debet amplexari dictum directum Lapidem, & sicut Lapis directus est, ita directa debet esse iustitia in ipso Imperatore. Et qui major est prior de istis Comitibus de Inglexio, debet habere Crucem in manu. Et dictus Rex, sive Imperator debet flectere genua ante dictam Crucem Christi, & osculari Christi pedes. Et iste Comes debet portare Crucem istam, & quando vadit ad Altare S. Ambrosii, ubi est sculptus in lapide Hercules, qui est signum istorum Regum, & Comitum de Inglexio, & qui Hercules est a parte dextera eundo versus Altare S. Ambrosii, & iuxta dictum Herculem debet poni iuxta Crux, & debet dictus Imperator flectere genua ante Crucem, & debet osculari pedes dicti Herculis, & hoc ex quadam regula, & honore istorum Dominorum Regum, & Comitum de Inglexio. Et prædictis factis debet prædictus Imperator post dictam Crucem ire ad Altare S. Ambrosii, & ibi se inclinare, & flectere genua, & debet esse ibi dictus Archiepiscopus Mediolani, sive Abbas S. Ambrosii, & dictus Comes de Inglexio debet accipere Coronam de capite Imperatoris, & eam ponere super Altare S. Ambrosii, & dictus Dominus Archiepiscopus, sive Abbas S. Ambrosii tunc debet dare dicto Imperatori suam benedictionem. Dictus Comes de Inglexio debet accipere Coronam de Ferro, & ponere super caput dicti Imperatoris, & debent ibi esse duo de quadam Parentela de Mediolano de Porta Nova, qui nominantur Cotti, qui duo debent accipere dictum Dominum Imperatorem in bracbiis, & ipsum ferre ad Cathedram S. Ambrosii, & eum ibi ponere, & dictus Comes de Anglexio, qui coronavit dictum Imperatorem, debet se genibus flectere coram dicto Imperatore, & sibi osculari

pedem

pedem dexterum, & illi duo de Cottis debent sibi osculari pedem sinistrum. Et tunc dictus Imperator debet confirmare dictos Comites de Inglexio in suis honoribus, & Regalibus sicut fecerunt alii Imperatores. Et prædicti Comites debent facere fieri publicum Instrumentum, quomodo, & qualiter dictus Imperator recepit dictam Coronam, & fuit obediens in omnibus tam Temporalibus, quam Spiritualibus. Et post istam Coronam dictus Imperator non debet habere moram in Civitate Mediolani ultra tres dies, nisi casus infirmitatis accideret.

Auctorem Anglerienſis Chronici ferme deſcripſerunt Gualvaneus Flamma cap. 506. Chronici Majoris, & Auctor alterius Chronici MS. de antiquitatibus Civitatis Mediolani, cui titulus eſt *Flos Florum*. Ea de cauſſa ab eorum verbis heic iterum inculcandis abſtineo, eo maxime quia Gualvanei locum retulerit Puricellus in Monum. Baſil. Ambr. num. 102. Ceterum in collatione Auguſtalis Coronæ pluribus exemplis conſtat, Imperatores ſacris Diaconi, vel Subdiaconi, veſtibus cinctos incruento Sacrificio miniſtraſse. Hoc autem & olim in coronatione Italicorum Regum fuiſſe uſurpatum, luculentis probabo auctoritatibus. Florebat, ut alibi ſignificatum eſt, ſeculo Chriſti XI. Landulfus, cujus Hiſtoria Mediolanenſis MS. apud nos ſub Datii nomine populari errore legitur. Deſcribit ille Othonis Magni coronationem in Ambroſiana Baſilica peractam anno 961. his plane verbis: *Otho ab omnibus in Regem magnis cum triumphis Mediolanum electus, & ſublimatus eſt. Interea Valperto Myſteria Divina celebrante, multis Epiſcopis circumſtantibus Rex omnia Regalia, lanceam, in qua Clavus Domini habebatur, & enſem regalem, bipennem, baltheum, Chlamydem Imperialem, omnesq; regias veſtes ſuper B. Confeſſoris Ambroſii Altare depoſuit, perficientibus, atque celebrantibus Clericis, omnibusque Ambroſianis Ordinibus divinarum ſolemnitatum myſteria, Valpertus magnanimus Archiepiſcopus omnibus regalibus indumentis cum manipulo ſub Diacone Corona ſuperimpoſita, aſtantibus B. Ambroſii Suffraganeis univerſis, multisque Ducibus, atque Marchionibus, decentiſſime, atq; mirifice Othonem Regem collaudatum, & per omnia confirmatum induit, atq; perunxit*. Iuvat & heic Gualvaneo aures præbere ita diſſerenti cap. 506. Chron. Majoris: *De Othone primo legitur, quod quando debuit coronari in S. Ambroſio depoſuit omnes regias veſtes, & in modum Subdiaconi indutus fuit ſtricte cum manipulo in ſiniſtra manu*. In Manipulo vero Florum rem eamdem deſcribit, ac ait: *Poſtea ſtola, & manipulo induitur quaſi Subdiaconus* (ſeu *Diaconus*, ut fert Puricelli exemplar) *& celebratis Myſteriis Archiepiſcopus Valpertus ipſum Othonem laudatum, & confirmatum in Imperatorem, perunxit, ac Coronam capiti ejus impoſuit*. Sigiſmundi Imperatoris coronationem anno 1431. in Ambroſiana Baſilica Mediolani celebratam, quam deſcribunt Corius in Hiſtoria Mediolanenſi, & luculentius Morigia in Hiſt. Mediol. lib. 1. cap. 25. nunc omittere ſatius duxi, & plurima quoque alia Scriptorum

docu-

documenta, ne inutili, ac ambitiosa exemplorum verborumque copia chartam potius impleam, quam Lectores nova eruditione instruam. Quoniam vero ad perfectiorem huius materiæ formam futurum est, ut plurimum conducat, si & Liturgia proferatur, quæ in ipsa Italicorum Regum coronatione usurpabatur, en antiquissimam exhibeo e MS. Codice descriptam. Modoëtiensi in Archio monumentum hoc olim extabat, ejusq; exemplar inde educendum curavit doctissimus vir Ioannes Baptista Blanchinus Mediolanensium antiquitatum egregius cultor, illudque mihi perhumaniter communicavit. Arbitrabar ego primum, his precibus ritibusque Henrici VII. coronationem fuisse designatam, atque decoratam. Verum intime rem perpendenti ad tempora longe antiquiora Liturgiam hanc esse referendam visum est mihi. Etenim uni tantummodo Regi hos ritus inservisse patet, quum tamen una quoque cum Henrico VII. eius conjux Margarita Augusta Coronam sumserit. Præterea in Italici Regni jura successisse patribus suis Henricus iste dicitur iis verbis: *Sta, & retine amodo locum, quem hucusque paterna successione retinuisti, hæreditario iure tibi delegatum &c.* Quæ sane verba Henrico VII. convenire nequaquam possunt, quum hic e Germanicorum Electorum voto Imperium obtinuerit, & nemo ex ejus Majoribus Cæsarea Dignitate auctus aliquando fuerit. Additur etiam: *Vt regale solatium Saxonum........ aliorumque populorum sibi subditorum sceptra non deserat &c.* Quod Henrico VII. non ita liquido tribui potest; non enim is in Saxoniam revera dominabatur. Scriptores quidem Mediolanenses tradunt, provinciam illam, atque Normandiam Italicæ ditioni ab Othone Magno fuisse conjunctas, ita ut cum Mediolanensi Corona non in Italiam solum, sed in eas quoque provincias iura Cæsaribus conferrentur; At ex Modoëtiensi marmore didicimus, aliisq; auctoritatibus ostendi potest, coronatione Insubrica *Reges* tantum *fertilis Italiæ* Augustos pronunciari. Demum ante Henrici VII. tempora procul dubio usurpabatur hæc Liturgia, nam ut Bonincontrus lib. 2. cap. 6. Chron. Modoët. memorat, idem Imperator e Modoëtiensi Sacrario *accipi iussit baculum abbani, & Libellum Orationum ad eius coronationem locum habentium, qui dudum in dicta Ecclesia B. Ioannis fuerant.* Igitur Henricum potius Quartum, quam alios Henricos, Liturgia nostra respicit, qui seculo a Christi ortu duodecimo ineunte Mediolanensi Corona redimitus fuit; Is enim e Saxonum sanguine prodierat, atque in eam provinciam potestatis iura exercebat. Similis autem Liturgiæ Sigonius mentionem habet initio lib. 4. de Regno Italiæ, ubi Italicam coronationem describens in hanc sententiam loquitur: *Ea res maxima fieri cæremonia consuevit, quæ in Rituali antiquissimo continetur, qui Ordo Romanus vocatur. Perducto scilicet per Episcopos ex cubiculo in Templum, atque ad aram maximam Rege, Archiepiscopus post solemnes aliquot precationes effusas populum alloquutus interrogabat, num se tali Regi subiicere, atque illius*

mandatis, & iussionibus constanti fide vellet obtemperare? Ubi vero populus se velle responderat, Regis caput, pectus, scapulas, atque ipsas brachiorum compages Oleo Sancto ungebat, Deum orans, ut in bello gerendo, & in sobole propaganda votis eius annueret. Ornato deinde ense, armillis, pallio, annulo, & sceptro Coronam imponebat, & per Chorum ductum in solio collocabat, atque osculo pacis oblato divinam inde rem faciebat. Hæc Sigonius ex Ordine Romano mutuatus, quæ Regum omnium, vel extra Italiam, coronationi adhiberi posse videntur. Nostra vero Liturgia Mediolanensem tantum coronationem in Ambrosiana Basilica peractam respicit, in usu etiam futura, si quando contingat, ut Romanorum Reges designati sola electione minime contenti Italicarum Coronarum splendorem expetant, amentq; Imperii iura Augustali diademate e Summi Pontificis manu suscepto firmiora efficere.

CAP. XVII.

Liturgia ferme ante sexcentos Annos in Mediolanensi Imperatoris Henrici coronatione usurpata, atque e MS. Codice descripta.

INcipit Ordo ad consecrandum Regem. Veniant cum magna processione in Palatium Regis Episcopi suffraganei Episcopaliter parati, & Chorus Majorum decenter adornatorum cum Crucibus, & incenso, ut mos est in solemnitatibus incedere. Et illi de centum cum Primicerio, qui Primicerius habeat pluvialem, & baculum cum Thuribulo, & Cruce. Ipsi vero habeant Cottas albas.

Modus Processionis talis est.

Primo incedunt Vegloni, & Veglonæ decenter ornati, & ornatæ. Secundo incedunt Clerici de numero centum. Tertio Chorus Ordinariorum cum suis Officialibus. Quarto incedunt Episcopi Suffraganei. Cum autem pervenerint ad Palatium, ubi est Rex, dicat unus Episcoporum hanc Orationem:

Dominus vobiscum. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Omnipotens sempiterne Deus, qui famulum tuum Henrichum, Regni fastigio dignatus es sublimare, tribue ei quæsumus, ut ita in eius seculi cursu cunctorum in communem salutem disponat, quatenus a tuæ veritatis tramite non recedat. Per Dominum &c.

Postea suscipiant duo Episcopi dextrâ, lævâque; Clerici autem cantant responsorium:

Dirumpam vincula populi mei, dicit Dominus, & disperdam omnia mala, quæ induxi super eos, ut auferam universum dolorem a facie terræ, & a Civitate ista. Versus. *Israel si me audieris, non erit in te Dominus*

nus recens, neque adorabis Dominum alienum.

Deducitur Rex ab ipsis Episcopis cum processione usque ad Ecclesiam Beati Ambrosii Ducibus, Marchionibus, nobilibusque cum populo ipsos Episcopos, & Regem comitantibus, Clericis autem canentibus Psallendas:

Benedices Coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Psalmus. *Te decet hymnus Dominus in Sion, & tibi reddetur votum in Hierusalem.* Antiphona secunda. *Benedictus homo Domine, quem erudieris, & de lege tua docueris.* Antiph. III. *Iucundus homo qui disponit sermones suos in iudicio, non movebitur in æternum.* Antiphona IV. *In via peccatorum non stetit, & in Cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege Domini fuit voluntas eius.* Antiphona V. *Erit Iustus tanquam lignum fructiferum, quod plantatum est secus decursus aquarum.* Antiphona VI. *Desiderabiliora sunt Deus mandata tua super aurum, & lapidem pretiosum, & dulciora super mel, & favum.* Antiphona VII. *Et si coram hominibus insecutus est, Deus tentavit illum, tamquam aurum in fornace probavit eum, & sicut holocausti hostias accepit illum.* Antiphona VIII. *Dicit Dominus: super quem requiescam? super humilem, & mansuetum trementem verba mea.* Antiphona IX. *Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum, dicit Dominus. Confortare populum tuum, ne timeas, ecce Dominus Deus tuus ante te, & non te derelinquet.* Antiphona X. *Ecce mitto Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat semper. Conserva, & audi vocem meam, & præcedat te Angelus meus.*

Ad Ostium autem Ecclesiæ Clerus subsistat. Alter Episcopus dicit Orationem hanc: *Dominus Vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo.*

Deus qui scis genus humanum nulla virtute posse subsistere, concede propitius, ut famulus tuus Henricus, quem populo tuo voluisti præferri, ita tuo fulciatur adiutorio, quatenus quibus potuit præesse valeat, & prodesse. Per Dominum &c.

Introgressi cantent Clerici Antiphonam: *In virtute tua Domine lætabitur Rex, & super salutare tuum exultabit vehementer. Desiderium animæ eius tribuisti ei Domine.* Usque ad introitum Chori. Illis autem subsistentibus dicat Dominus Archiepiscopus: *Dominus Vobiscum.*

Omnipotens sempiterne Deus Cælestium, terrestriumque moderator, qui famulum tuum Henricum ad Regni fastigium provehere dignatus es, concede quæsumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus & Ecclesiasticæ pacis dono muniatur, & ad æternæ pacis gaudia te donante pervenire mereatur. Per Dominum &c.

Cantent Clerici Antiphonam post Kyrie cum Gloria. *Exaltent eum in Ecclesia plebis, & in Cathedra seniorum laudent.*

Post hæc inter manus Episcoporum perductus in Chorum usque ad Altaris gradum incedat, cunctoque pavimento tapetibus, & paleolis

contecto, ibi afferantur Regalia, & deponatur corona in Altari. Tunc interrogetur ipse Princeps a Domino Archiepiscopo per hunc modum:

Vultis sanctas Dei Ecclesias, ac Rectores earum (additiones tempore D. Ludovici Regis Romanorum. *Canonice institutos, & secundum Religionem Christianam debitam viventes*), *nec non & cunctum populum sibi, & vobis subiectum iuste, ac religiose regali providentia iuxta morem patrum defendere, ac regere?*

Responsio Regis: *Profiteor in quantum divino fultus adiutorio, ac solatio omnium Fidelium meorum valvero, ita me per omnia esse acturum.*

Dominus Archiepiscopus coram omnibus addat legens: *A vobis perdonari petimus, & unicuique de nobis, & Ecclesiis nobis commissis Canonicum Privilegium* (additio eiusdem: *Sacro Imperio nobis, & Successoribus nostris non obvians, nec derogans honori Imperiali in aliqua parte*), *ac debitam legem, atque Iustitiam conservetis, ac defensionem exhibeatis, sicut Rex in suo Regno unicuique Episcopo, & Ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet.*

Ad hoc Rex respondeat, & taliter dicat: *Promitto vobis Sanctissimi Patres, & perdono, quia unicuique de vobis, & Ecclesiis vobis commissis Canonicum Privilegium* (additio eiusdem: *Prout iam promissum est*), *& debitam legem, atque Iustitiam servabo, & defensionem, quantum potuero adiuvante Domino exhibebo, sicut Rex in suo Regno unicuique* Episcopo, *& Ecclesiæ sibi commissæ per rectum exhibere debet.*

Deinde alloquantur duo Episcopi populum in Ecclesia, inquirentes eorum voluntatem, si tali Principi, ac Rectori se subiicere, ipsiusque Regnum firma fide stabilire, atque iussionibus obtemperare velint, & si concordes taliter fiunt in consecratione, qualiter fuerint in electione, & si concordes invenerint, agant gratias Deo, & omnis plebs cantet *Kyrie eleison*. Post hæc ante Altare Rex totus in Cruce prostratus cum Episcopis jaceat, & Presbyteris desuper Choro Letanias agentibus. *Domine miserere. Domine miserere. Domine miserere. Christe libera nos. Salvator libera nos. Christe libera nos. Salvator libera nos. Christe libera nos. Salvator libera nos. Sancta Maria. Sancte Michaël. Sancte Gabriel. Sancte Raphaël. Sancte Ioannes. Sancte Petre. Sancte Paule. Sancte Andrea. Sancte Thoma. Sancte Luca. Sancte Stephane. Sancte Clemens. Sancte Nazari. Sancte Celse. Sancte Gervasi. Sancte Protasi. Sancte Grisante. Sancta Daria. Sancte Pantaleon. Sancte Ambrosi. Sancte Satire. Sancta Marcellina. Sancta Candida. Sancta Iustina. Sancte Benedicte. Omnes Sancti. Exaudi Christe. Voces nostras. Exaudi Christe. Voces nostras. Exaudi Christe. Voces nostras. Exaudi Deus. Et miserere nobis. Exaudi Deus. Et miserere nobis. Exaudi Deus. Et miserere nobis. Kyrie eleison. Kyrie eleison. Kyrie eleison.*

Fi-

Finitis Letaniis erigant se Episcopi, & unus eorum dicat *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*.

Te invocamus Domine Sancte Pater omnipotens æterne Deus, ut hunc famulum tuum Henrichum, quem tuæ divinæ dispensationis providentia in primordio plasmatum usque in hunc præsentem diem iuvenili flore lætantem crescere concessisti, cum tuæ pietatis dono ditatum, plenumque gratia veritatis de die in diem coram Deo, & hominibus ad meliora semper proficere facias, ut summi regiminis solium gloriæ supernæ largitate gaudens suscipiat, & misericordiæ tuæ muro ab hostium adversitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propitiationis, & virtute victoriæ feliciter regere valeat. Per Dominum &c.

Tunc alius Episcopus appropinquans dicet hanc Orationem.

Deus qui populis tuis virtute consulis, & amore dominaris, da huic famulo tuo Spiritum Sapientiæ cum regimine disciplinæ, ut tibi toto corde devotus in Regni regimine maneat semper idoneus, tuoque munere ipsius temporibus securitas Ecclesiæ dirigatur, & in tranquillitate devotio Christiana permaneat, ut in bonis operibus perseverans ad æternum Regnum te duce valeat pervenire. Per Dominum &c.

Alius Episcopus:

In diebus eius orietur omnibus æquitas, & iustitia, amicis adiutorium, inimicis obstaculum, humilibus solatium, elatis correptio, divitibus doctrina, pauperibus pietas, peregrinis pacificatio, propriis in patria pax, & securitas unicuique secundum suam mensuram: moderate gubernans se ipsum sedulus discat, ut tua irrigatus compunctione toti populo tibi placita præbere vitæ possit exempla, & per viam veritatis cum grege gradiens sibi subdito opes frugales abundanter acquirat simul, ad salutem non solum corporum, sed etiam cordium, a te concessa cuncta accipiat, sicque vitæ cogitatum animi, consiliumque omne componens plebem gubernare cum pace simul ac sapientia semper invenire videatur, teque auxiliante præsentis vitæ prolixitatem percipiat, & per tempora bona usque ad summam senectutem perveniat, huiusque fragilitatis finem perfectum ab omnibus vitiorum vinculis tuæ pietatis largitate liberatus, & infinitæ prosperitatis præmia perpetua Angelorumque æterna commercia consequatur. Per Dominum &c.

Tunc consecrat eum Metropolitanus in hæc verba:

Omnipotens sempiterne Deus Creator, & Gubernator Cæli, & Terræ conditor, & dispositor Angelorum, & hominum, Rex Regum, & Dominus Dominantium, qui Abraham fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti; Moysi, & Iosue tuo populo prælatis multiplicem victoriam tribuisti; humilem quoque David puerum tuum Regni fastigio sublimasti, eumque de ore Leonis, & de manu bestiæ, atque Goliæ, sed & de gladio maligno Saul, & omnium inimicorum eius liberasti, & Salomonem sapientiæ, pacisque ineffabili munere ditasti, respice propitius ad preces nostræ humilitatis, & super hunc famulum tuum, quem sup-

plici devotione in Regnum pariter elegimus, benedictionum tuarum dona multiplica, atque dextera tua potentia semper ubique circumda, quatenus prædicti Abrahæ fidelitate firmatus, Moysi mansuetudine fretus, Iosue fortitudine munitus, David humilitate exaltatus, Sapientia Salomonis decoratus tibi in omnibus complaceat, & per tramitem justitiæ inoffenso gressu semper incedat, & totius Regni Ecclesiam deinceps cum plebibus sibi annexis ita enutriat, & doceat, muniat, & instruat, contraq; omnes visibiles, & invisibiles hostes idem potenter, regaliterq; tua virtute regimen Italicorum administret, ut Regale solatium Saxonum .... que, aliorumque populorum sibi subditorum Sceptra non deserat, sed ad pristinæ fidei, & pacis concordiam eorum animos te opitulante reformet, ut uterque horum populorum debita subiectione fultus cum digno amore per longum vitæ spatium paternæ apicem gloriæ tua miseratione unitum stabilire, & gubernare mereatur, tua quoq; protectionis galea munitus, & scuto insuperabili jugiter protectus, armisque cælestibus circumdatus optabilis victoriæ triumphum de hostibus feliciter capiat, terrorem suæ potentiæ infidelibus inferat, & pacem tibi militantibus lætanter reportet: virtutibus nec non quibus præfatos fideles tuos decorasti multiplici honoris benedictione condecora, & in regimine Regni sublimiter colloca, & oleo gratiæ Spiritus Sancti perunge, Per Christum Dominum nostrum &c.

✠ Tum ungatur Rex a Domno Archiepiscopo ad modum Crucis in spatulis de Oleo exorcizato, & cantent Clerici Antiphonam.

Dilexisti Iustitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit Deus Dominus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Vnxerunt Salomonem Sadoch Sacerdos, & Nachaz Propheta Regem in Geon, & ambulantes læti dixerunt: Vivat Rex in æternum.

Qua finita prosequatur Domnus Archiepiscopus:

Vnde unxisti Sacerdotes Reges, & Prophetas, & Martyres, qui per fidem vicerunt Regna, & operati sunt justitiam, atque adepti sunt promissiones; cujus sacratissima unctio super eum effluat, atque in interiora descendat, & cordis illius intima penetret, & promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi Reges gratia tua, dignus efficiatur, quatenus & in præsenti seculo feliciter regnet, & ad eorum consortium in cælesti Regno perveniat. Per Dominum N. Iesum Christum Filium tuum, qui unctus est oleo præ consortibus tuis, & virtute Crucis potestates aereas debellavit, Tartara destruxit, Regnumque Diaboli superavit, & ad Cælos victor ascendit, in cujus manu victoria omnis, gloria, & potestas consistunt, & tecum vivit, & regnat in unitate ejusdem Deus per omnia secula seculorum. Amen.

Post unctionem dicatur:

Dominus Dei Filius Iesus Christus Dominus noster, qui a Patre oleo

exul-

exultationis unctus est præ participibus suis, ipse per præsentem sacrati unguinis infusionem Spiritus Paracliti super te effundat benedictionem, eamque denique usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus visibili, & temporali dono invisibilia percipere, & temporalia regere justis mundaminibus atque æternaliter cum eo regere merearis, qui solus sine peccato Rex Regum vivit, & glorificatur cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus. Per &c.

Heic detur ei anulus a Metropolitano:

Accipe Regiæ dignitatis anulum, & per hunc Catholicæ Fidei in te cognosce signaculum, quia ut hodie ordinaris caput, ac Princeps Regni, ac populi, ita per se veraciter actor, ac stabilitor Christianitatis, & Christianæ fidei, & per hunc scias triumphali potentia hostes repellere, hæreses destruere, subditos coadunare, & converti perseverabilitati Fidei Catholicæ, ut felix in opere, locuples in fide, cum Rege Regum glorificeris in æternitate per eum, cui honor, & gloria per infinita secula seculorum.

Sequitur Oratio:

Deus, cujus est omnis potestas, & dignitas, da famulo tuo prosperum suæ dignitatis effectum, ut remunerante te permaneat, semperque te timeat, tibique jugiter placere contendat. Per &c.

Postea ab Episcopis ensem accipiat, dicente Metropolitano:

Accipe gladium per manus Episcoporum, licet indignus, vice tamen, ac auctoritate Sanctorum Apostolorum consecratus, tibi regaliter impositum, nostræque benedictionis officio in defensionem Sanctæ Dei Ecclesiæ divinitus ordinatum, & esto memor, de quo Psalmista prophetavit dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, ut in Henricho per eum vim exerceas æquitatis, molem iniquitatis potenter destruas, & Sanctam Dei Ecclesiam, eiusque fideles propugnes, ac protegas, nec minus sub fide falsos, quam Christiani nominis hostes execres, & destruas, viduas, & pupillos clementer adiuves, & defendas, restaures desolata, constrnas restaurata, ulciscaris injusta, confirmes bene disposita, quatenus hoc agendo virtutum triumpho gloriosus, justitiaque cultor egregius cum Mundi Salvatore typum geras in nomine sine fine merearis regnare, qui cum Patre &c.

Quo finito sequitur Oratio:

Deus, qui providentia tua cœlestia simul, & terrena moderaris, propitiare Christianissimo Regi, ut omnis hostium suorum fortitudo virtute gladii spiritualis frangatur, ac te pro illo pugnante penitus conteratur per Filium tuum Dominum nostrum &c.

Post hæc Domnus Archiepiscopus Coronam capiti Regis cum Episcopis suis imponat, & dicat:

Accipe Coronam Regni, quæ, licet ab indignis, Episcoporũ tamen manibus capiti tuo imponitur, quamq; sanctitatis gloriam, & honorem, &

opus

opus fortitudinis expresse signare intelligat, & per hanc te participem ministerii nostri non ignores, ita ut sicut nos in interioribus Pastores, Rectoresque animarum intelligimus, tu quoque in exterioribus verus Dei cultor, strenuusque contra omnes adversitates Ecclesiæ Christi defensor, Regnique a Deo tibi dati, & per officium nostræ benedictionis vice Apostolorum, omniumque Sanctorum tuo regimini a Deo commissi utilis executor, regnatorq; perspicuus semper appareas, ut inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus, & præmio sempiternæ felicitatis coronatus cum Redemtore, ac Salvatore IESV Christo, cujus nomen vicemq; gestare crederis, sine fine glorieris, qui vivit, & imperat Deus cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti.

Oratio: *Deus perpetuitatis lux virtutum cunctorum hostium victor benedic hunc famulum tuum tibi caput suum inclinantem, & prolixa sanitate, & prospera cum felicitate conserva, & ubicumque, vel pro quibuscumque auxilium tuum invocaverit, cito adsit, & protegas, ac defendas; tribue quæsumus Domine ei divitias gratiæ tuæ, comple in bonis desiderium ejus, corona eum miseratione, & misericordia, ut tibi Domino patri pia devotione jugiter famuletur.*

Heic detur ei Sceptrum:

Accipe Sceptrum Regiæ potestatis insigne, virgam, scilicet rectam Regni, virgam virtutis, qua te ipsum bene regas, Sanctamq; Ecclesiam, & populum Christianum tibi a Deo commissum regia virtute defendas ab improbis, pravos corrigas, rectos pacifices, & ut viam rectam tenere possis, tuo juvamine dirigas, quatenus de temporali Regno ad æternum Regnum pervenias ipso adiuvante, cujus regimen, & Imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

Oratio sequitur: *Omnium Domine fons bonorum, cunctorum Deus institutor profectuum, tribue quæsumus famulo tuo adeptam bene regere dignitatem, & a te sibi præstitum honorem corroborare dignare: honorifica eum præ cunctis Regibus Terræ, verbi eum locupleta benedictione, & in solio Regni consolida firma stabilitate, visita eum in sobole, præsta ei prolixitatem vitæ, in diebus ejus semper oriatur Iustitia, & cum jucunditate, & lætitia æterno glorietur in Regno.*

Tunc detur ei Virga.

Accipe virgam virtutis, atque æquitatis, qua intelligas mulcere pios, & terrere reprobos, errantes viam docere, lapsisq; manum porrigere, disperdasq; superbos, & releves humiles, & aperiat tibi Dominus N. I. C. os suum, qui de se ipso ait: Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, & ipse, qui est clavis David, & Sceptrum Domus Israel, qui aperit, & nemo claudit, & nemo aperit, sit tibi adiutor, qui eduxit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris, & umbra mortis, & in omnibus sequi merearis eum, de quo Propheta David cecinit: Sedes tua Deus in seculum seculi virga æquitatis, virga Regni tui, & imitando Spiritum diligas Iustitiam, & odio habeas iniquitatem, quia prop-

propterea unxit te Deus Dominus tuus oleo lætitiæ ad exemplum illius, quem ante secula unxerat oleo exultationis præ participibus suis Iesum Ch. D. N. &c.

Tunc benedicat eum Archiepiscopus:

Extendat omnipotens Deus dexteram suæ benedictionis, & effundat super te donum suæ protectionis, & circumdet muro felicitatis; ac custodiat, suæ propitiationis Sanctæ Mariæ, & Beati Petri Apostolorum Principis, Sanctique Ambrosii, atque omnium Sanctorum intercedentibus meritis. Amen. Alleluia. Victoriosum te, atque triumphatorem de invisibilibus, atque visibilibus hostibus semper efficiat, & sancti nominis sui timorem pariter, & amorem continuo cordi tuo infundat, & in Fide recta, ac bonis operibus perseverabilem reddat, & pace in diebus tuis concessa cum palma victoriæ te ad perpetuum Regnum perducat. Amen. Alleluia. Benedic Domine hunc Regem nostrum, qui Regnum omnium moderaris a seculo, & tali eum benedictione glorifica, ut ...... teneat sublimitatis sceptrum, & glorificatus in eius protinus reperiatur merito. Amen. Alleluia. Honorifica eum præ cunctis Regibus gentium, felix in populo dominetur, & feliciter eum omnes nationes adorent, vivat inter gentium catervas magnanimus, sit in iudiciis æquitatis singularis. Amen. Alleluia. Præsta ei prolixitatem vitæ per tempora, & in diebus eius oriatur Iustitia, a te robustum regiminis solium teneat, & in æterno Regno glorietur cum iucunditate, & iustitia. Amen. Quod ipse præstare &c.

Deinde Coronatus honorifice deducatur ad solium, & accipiat stationem a Domino Archiepiscopo dicente sic:

Sta, & retine amodo locum, quem hucusque paterna successione tenuisti, hæreditario iure tibi delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis, (additio eiusdem: *Tum Dei mysterio mihi cum ceteris Episcopis devoti, & religiose adsistimus cum ceteris Dei servis*), *& per præsentem traditionem nostram, omnium scilicet Episcoporum, ceterorumque Dei servorum, & quatenus Clerum sacris altaribus propinquiorem perspicis, tanto potiorem in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator Dei, & hominum te mediatorem Cleri, & plebis in hoc Regni solio confirmet, & in Regnum æternum secum regnare faciat Iesus C. D. N. Rex Regum, & Dominus Dominantium, qui cum Deo &c.*

Post hæc detur sibi Pomum aureum cum Cruce, & dicantur hæc verba:

Accipe Pomum aureum, quod significat Monarchiam omnium Regnorum in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Amen.

Et dicat Dominus Archiepiscopus omnibus audientibus:

Rectitudo Regis est noviter ordinati, & in solium sublimati hæc tria præcepta populo Christiano sibi subdito præcipere. In primis ut Ecclesia Dei, & populus Christianus veram pacem servet in omni tempore.

Se-

Secundum est ut rapacitates, & omnes iniquitates omnibus gradibus interdicat. Tertium est, ut omnibus judiciis æquitatem, & misericordiam præcipiat, ut illi, & nobis indulgeat suam misericordiam clemens, & misericors Deus, qui cum &c.

Et dicat Rex tertio: *Sic fiat*. Tunc det Domnus Archiepiscopus pacem Regi, & Rex det pacem omnibus, & Clerici cantent alta voce: *Te Deum laudamus, te Dominum confitemur &c.*

Tunc Domnus Archiepiscopus Missam celebrat cum plena Processione.

Oratio super Populum:

Deus qui miro ordine universa disponis, & ineffabili gubernas præsentia, quæsumus ut famulus tuus Henrichus in hujus seculi cursu implenda decernat, unde tibi in perpetuum placere valeat. Per &c.

Epistola, & Evangelium, Responsorium in Missa pro Rege, & dicto Evangelio Rex offerat panem, & vinum ad manus Domini Archiepiscopi.

Oratio super Syndonem:

Omnipotens sempiterne Deus, qui de plebe tua Regni fastigio famulum tuum Henrichum dignatus es sublimare, fac eum humilitatis, justitiæ, ceterarumque virtutum bono exuberare, ut a tua veritatis tramite non recedat, & ad te, qui vita es, gratiosus perveniat. Per &c.

Super Oblationem:

Concede quæsumus omnipotens Deus his sacrificiis salutaribus placatus; ut famulus tuus Henrichus ad peragendum regalis dignitatis officium inveniatur semper idoneus, & cœlesti patriæ reddatur acceptus. Per Dominum &c.

Præfatio:

Æterne Deus, qui es auctor totius bonitatis, Regum consecrator, honorum omnium attributor, dignitatumq; largitor, cujus ineffabilem clementiam votis omnibus exoramus, ut famulum tuum Henrichum, quem regalis gloriæ culmine voluisti sublimari, sapientiæ, ceterarumque virtutum ornamentis facias decorari, & ut tui est muneris, quod imperat, tuæ sit pietatis, quod id feliciter agat, quatenus de visibilibus, & invisibilibus hostibus triumphator effectus, & transitorii Regni gubernacula inculpabiliter teneat, & ad æterni Regni infinita gaudia te miserante perveniat. Per Dominum &c.

Benedictio Archipræsulis:

Benedicat tibi Dominus, custodiatque te, & sicut voluit te super populum suum esse Regem, ita in præsenti seculo felicem, & æternæ felicitatis tribuat esse consortem. Amen.

Clerum, & populum, quem sua voluit opitulatione in tua sanctione congregari sua dispensatione, & sua administratione per diuturna tempora faciat feliciter gubernari. Amen.

Quatenus divinis monitis parentes, adversitatibus carentes, bonis om-

omnibus exuberantes, tuo Imperio fideli amore obsequentes, & in præsenti seculo tranquillitate fruantur; & tecum eternorum Civium consortio potiri mereantur. Amen. Quod ipse prestare &c.

Post Communionem.

Hec Domine salutaris sacrificii perceptio famuli tui Henrici peccatorum maculas diluat, & ad regendum secundum tuam voluntatem populum tuum idoneum reddat, ut hoc salutari mysterio contra visibiles, atque invisibiles hostes reddatur invictus, per quod mundus est divina dispensatione redemtus. Per Dominum &c.

Et finita Missa Rex communicetur, & sic ait. *Deo gratias.*

CAP. XVIII.

An Clavus Crucis sit Corona ferrea intextus. Rationes pro Modoetiensium opinione referuntur. Quid Mediolanenses Archiepiscopi in hac caussa egerint.

HActenus, Rubine doctissime, quis Coronæ ferreæ usus, quinam coronationum ritus forent, tantoque muneri destinatæ Urbes, ac Basilicæ fuerint, longa inquisitione investigavimus, quod nescio molestiæne plus, an eruditionis attulerit. Nunc autem postulat locus, ut quæ ad nostram Coronam pertinent propius, atque interius attingamus, ejusque pervulgatam, ut ita appellemus, sanctitatem ante eruditorum tribunal constituamus. Quam quæstionem utique ea ratione ad postremas paginas reservavimus, ne qui minus hujusmodi disputationes curare solent, a reliquorum lectione avertantur. Quamquam fortasse nulla res in hac disquisitione occurrit, quæ majori consideratione sit digna, & cui nostrates impendere studium curiosius debeant. Itaque rem prodam, tibi quidem jam dudum perspectam, sed plerisque eruditorum hucusque incognitam. Alibi adnotatum memini, Ferream Coronam circulum esse ex auro obrizo constantem, cui introrsus ferrea lamina intexta etiam ferreæ nomen dedit. Laminam vero illam nil aliud esse, quam unum e Sacris Clavis, quibus in Cruce omnium Redemtor Deus confixus fuit, apud Modoëtienses fama celebratur, in quorum gazophylacio ab antiquis usque temporibus Corona servatur. Et eo quidem adducta res erat, ut (seculo fortasse nostro tantummodo) publicæ populorum venerationi Corona exponeretur, inclusaque sacrarum Reliquiarum thecis solemni cultus ritu per insigne Oppidum in Supplicationibus deferretur. Verum Eminentissimo Card. Federico Vicecomiti, Mediolanensi olim Archiepiscopo, quum minime hujusmodi cultus probaretur, neque enim sat firmis rationum præsidiis Cives Modoëtienses caussam suam tueri videbantur, prudentissimi, ac pii delecti sunt, qui Coronam viserent, ejusque singulares prærogati-

vas describerent. His peractis Eminen. Antistiti, a quo prudenter omnia perpendebantur, ejusque ministris sententia sedit, Coronam Ferream publicæ venerationi amplius non proponendam. Ex eo tempore sub custodia, ut ita dicam, collocatum diadema, aut nemini, aut paucis videndum, destituit. Hinc Modoëtienses precibus agere, scriptis pugnare, omnemque apud Archiepiscopum movere lapidem, ut pristino decori sua restituerentur. Sed eorum votis Archiepiscopi decretum minime respondit. Illius partem heic describam, quod in hanc rem laudatus Cardinalis promulgavit: *Instabant*, inquit ille, *Modoëtienses, ut ipse auctoritate ordinaria declararem, ferream illam laminam confectam esse ex uno Clavorum, quibus confixus Christus Dominus pependit in Cruce. Verum non tanti me facio, ut decernere velim, quod tot Sanctissimi, sapientissimique Antistites Præcessores mei non definivere; atque ideo rem tam grandis momenti integram illibatamque dijudicandam relinquo supremis prudentissimisque Congregationis Romanæ &c.* Quum itaque nonnullis videri jam possit, non in hocce tantum Decreto, sed in aliis tanti Archiepiscopi gestis pro sublata ferrei diadematis veneratione, æquitatem desiderari, meum esse arbitror ostendere, justissimis rationibus sententiam hanc undequaque niti, & sine periculo infringendæ veritatis sanctitatem Coronæ Modoëtiensis definiri non posse. Qua in re facile, ut spero, emicabit obsequium illud, quo Sanctam Mediolanensem Ecclesiam, ejusque dignissimum Præsulem Emin. Cardinalem Federicum Gacciam prosequor, siquidem prudentissima Archiepiscoporum Mediolanensium judicia defendere illorum præcipue est, qui tum instituto vitæ, tum Ambrosianæ Bibliothecæ legibus Ecclesiasticæ palestræ se prorsus dicavere. Quum vero nullo odii, nullo ambitionis stimulo ad scribendum adigar, locum modestiæ potissimum faciam, daboque operam, ne dicta mea in nervum erumpant, atque ut eruditorum gratia mihi concilietur, amicorum vero non corrumpatur. Memini enim, quam bene velim iis, a quibus amari me sentio, & subit, quo reverentiæ modulo cum doctissimo illo viro agendum sit, qui firmis adductus rationibus pro Modoëtiensium opinione certavit. Nobis igitur, licet diversa sentientibus eadem gratia constet, quippe nil æquius duco, quam in opinionum differentia animorum concordiam servare. Quis autem prudens ingeniorum contentionibus corda quoque immiscenda esse putet? In arcem igitur quæstionis libero pede invadamus, & quæ sint Modoëtiensibus argumenta in aciem producantur. Auctor est Sanctissimus Mediolanensium Antistes Ambrosius in Oratione de obitu Theodosii num. 47. Crucem Dominicam ab Helena Constantini M. matre fuisse repertam una cum Clavis, quibus Christus in Cruce affixus est. Unum ex his fræno addidit pia Imperatrix, quo Augusti filii regebatur equus, alterum eiusdem diademati intexuit. Ita S. Episcopus loquitur: *Quæsivit Helena Clavos, quibus crucifixus est Dominus, & invenit. De uno Clavo*

fra-

frænos fieri præcepit, de altero Diadema intexuit; unum ad decorem, alterum ad devotionem vertit. Tum addit: *Misit itaque filio suo Constantino Diadema gemmis insignitum, quas pretiosior ferro innexas Crucis redemtionis divinæ gemma connecteret. Misit & frænum. Utroque usus est Constantinus, & fidem transmisit ad posteros Reges*. Post alia prosequitur Ambrosius: *Sapienter Helena, quæ Crucem in capite Regum locavit, ut Crux Christi in Regibus adoretur. Bonus itaque Clavus Romani Imperii, qui totum regit Orbem, ac vestit Principum frontem &c.* Constantinianam porro Coronam eamdem esse ac Ferream Modoëtienses tradunt, quam ad Theodelindam Langobardorum Reginam dono misit Gregorius Magnus. Hæc summo semper servata studio in S. Ioannis Baptistæ Basilica, ad nostra usque tempora transiit, illustre procul-dubio antiquitatis monumentum. Rem autem hanc ita se habere, primum vetustate famæ, Scriptorumque nonnullorum auctoritate, tum aliis conjecturis probant. Anno Christianæ Epochæ octogesimo septimo supra millesimum, & quingentesimum Gaspar Bugatus in Additam. ad univers. Historiam hæc scribit: *L'altro Chiodo, che è quello, il quale si conserva nel Tempio di Monza nella Corona Imperiale, secondo che se n'ha relazione antica, acconciato in un cerchietto tondo dentro d'essa Corona d'oro al di fuori, il qual ferro sempre stà lustro per la testimonianza de' vecchi universale*. Huic subscripsere Anno 1613. Bartholomæus Zucchius in Hist. Cor. Ferreæ, Anno 1617. Franciscus Collius, & Ioseph Ripamontius ambo Collegii Ambrosiani Doctores, ille lib. 5. disput. 15. cap. 14. de Sanguine Christi, hic Dec. 1. lib. 2. & lib. 8. Histor. Eccl. Mediolanensis. Anno vero 1625. P. Tobias Corona in lib. inscripto *Sacri Tempii* par. 3. cap. 11. Anno 1645. Ioannes Petrus Puricellus in Monum. Basil. Ambr. num. 71. & 101. ac præter hos Ignatius Lamius, Ioannes Baptista Villa, Paulus Morigia, aliique Scriptores seculo nostro tantæ rei mentionem reliquere. Ex his nonnulli quum vetustam famam Modoëtiensibus præclarissimi hujus ornamenti testem esse scribant, aperte etiam probari posse videtur, germano Crucis Clavo Basilicam Modoëtiensem ornari. Sententia quippe, ajunt illi, Iurisperitorum est, Legibus Ecclesiasticis, Cæsareisq; fulta: *In rebus antiquis probationem per famam admitti*. His accedit antiquæ possessionis jus, & S. Caroli Mediolanensis Archiepiscopi testimonium, a quo ferream Coronam quam maxima veneratione inspectam fuisse ferunt. Eminentissimi deinde Cardinalis Littæ Mediolanensis item Antistitis pro hac re suffragia Anno 1655. promulgata laudantur, illo enim veniam dante, libere in Supplicationibus Coronam deferre Modoëtiensibus postea licuit. Postremo sacrum illud pignus prodigia quædam probavere; si tamen prodigii nomen merentur: numquam a ferro contracta rubigo, depulsusq; de capite Eminentissimi Littæ gravis dolor. Atque his, similibusque argumentis Coronæ ferreæ sanctitatem proxime elapsis annis tuebatur doctissimus vir fa-

militaris meus, cuius opinio quin altis fundamentis nitatur; nemo infitias ibit. Ceterum quæ mihi in hujusmodi quæstione animadvertere nuper vacavit, accipe, benignasque aures ita differenti præbe.

CAP. XIX.

Diadematum, & Coronarum differentia. Constantini M. Corona describitur. Eadem a ferrea differebat. S. Ambrosii, aliorumque Scriptorum sententiæ perpenduntur.

QUid retulerit de sacro Clavo Constantinianæ Coronæ intexto Ambrosius, jam vidimus. Atqui tricari verbis in ipso disputationis limine videar, si ejus verba expendam, quæ magnam dubitationem reliquere. Uti enim cap. 1. hujus Commentarii animadverti, pluribusque in locis testatur Carolus Paschalius lib. de Corona, nil aliud Diademata olim erant, quam panni, ac fasciæ, lineæ, plectiles, textilesque, quibus Regum capita vinciebantur. Contra Coronæ ex auro, foliis, floribus, aliisque ornamentis constabant. Cum harum, tum illorum exempla graphice descripta, eorumque differentiam exhibuit Clarissimus, meique dum viveret amantissimus vir Joannes Ciampinus, bonarum literarum decus in lib. de veter. Monum. ac Musivis cap. 14. pag. 107. quem consulere heic poteris. Diadema vero Imperatoribus Romanis antea minime usurpatum Aurelianus Augustus omnium primus adhibere cœpit, Romana Republica, Imperiique jure in Regni speciem fere converso. Aureliani exemplum succedentes Principes imitati Diademata quam coronas in usu frequentius habuere, ita ut Aurelio Victore teste *Constantinus M. habitum regium gemmis, & caput exornaret perpetuo diademate*. Certe plurima illa Constantini numismata, quæ Historiæ Byzantinæ inseruit Cl. V. Du-Fresnius, Augustum Principem aut galea, aut lauru munitum, aut vario Diadematum genere ornatum sæpissime exhibent. Quædam ex his pulchre sunt multis gemmis ornata, quædam duplici margaritarum ordine distincta visuntur, vittis, quibus singula colligabantur, in humeros pendentibus. Ergo si Ambrosii verbis Constantinianum Diadema proprie describebatur, utique illud a Modoëtiensi Corona nunc plurimum differre, nemo non videt, siquidem hæc proprie non Diadematis, sed aureæ coronæ appellationem meretur. Non sum tamen nescius, horum duorum insignium nomina a quibusdam promiscue usurpari, atq; ideo Ambrosii verba: *De altero Diadema intexuit*, posse de Corona intelligi. Verum quænam Constantinianæ Coronæ forma fuerit, optimarum artium studiis eruditi hinc intelligant. Scilicet in numismate apud laudatum Du-Fresnium pag. 17. CONSTANTINUS AV.

inspi-

inspiciatur, cujus capiti aurea corona cum radiis aut pinnis, sed sine gemmis imposita est; in postica vero nummi parte legitur BEATA TRANQUILLITAS cum VOTIS. XX. Quam itaque Constantiniana Corona a Modoëtiensi dissimilis sit, continuo cognoscas; illa enim radiata fuit, hæc vero sine radiis, una gemmis carens, altera iisdem referta. Ad hæc nullam Coronam, quæ ab antiquis Regibus, aut Imperatoribus adhiberetur, hucusque inspexi, cujus forma cum Ferrea convenire possit. Modoëtiensium igitur imposterum erit ostendere a Constantiniano Diademate, aut Corona Ferream nihil differre. Quod ubi non præstent, jam primum sententiæ nostræ argumentum habemus, quo adducti sacrum Clavum eorum Coronæ minime intextum esse suspicemur. Hoc quidem ex Ambrosii Sanctissimi Episcopi verbis consequitur; nam si ab illis discedere in præsentia fas esset, res pene confecta foret, herbamque dare continuo Modoëtienses cogerentur. Reliquorum ergo Historicorum una sententia est, non Coronæ, aut Diademati Constantiniano sacrum Clavum fuisse intextum, sed ejus galeæ. Rufinus Aquilejensis Presbyter S. Ambrosii æqualis, eoque vivente clarus, in Palæstinæ locis diu versatus hæc habet lib. 1. cap. 8. Historiæ Eccles. *Clavos quoque, quibus corpus Dominicum fuerat affixum, Helena portat ad filium. Ex quibus ille frænos composuit, quibus uteretur ad bellum, & ex aliis galeam nihilominus belli usibus aptam fertur armasse.* Seculo vero a partu Virginis quinto, centum ferme annos post Constantini mortem, literis Græcis Ecclesiasticam Historiam mandarunt Socrates Scholasticus, Theodoritus Episcopus Cyri, & Sozomenus. Primus lib. 1. cap. 13. Alter lib. 1. cap. 18. Tertius lib. 2. cap. 1. concordi oratione testantur in Constantini M. casside unum e sacris Clavis artificiose inclusum fuisse, ut in certaminibus ineundis tutus a vulneribus Cæsar esset. Similia tradunt e Theodorito Cassiodorus lib. 1. cap. 18. Hist. Tripart. Nicephorus Callistus lib. 8. cap. 29. Eccles. Historiæ. Paulus quoque Diaconus, cui ferreæ Coronæ notitia (si Langobardorum temporibus illa extitisset) latere non debuit, lib. 11. Historiæ Miscellæ ita loquitur: *De Clavis, quibus manus Christi fuerunt perforatæ, alios in galeam misit Imperatoris, filii capitis providentiam gerens, ut iacula bellica submoveret, alios fræno equino permiscuit.* Plures alios Auctores tum vetustos, tum recentes hujus rei testes omitto, unumque addo antiquissimi Scriptoris testimonium, quippe nondum luci publicoque redditum. Anonymus hic est, cujus Historiam MS. Græca lingua in membranis Bibliotheca nostra servat, ab exordio Mundi ad Valentis, ac Valentiniani tempora usque perductam. An eo seculo Auctor scripserit, non liquet; desideratur enim in MS. Codice postrema hujus Historiæ pagina, post quam Julii Pollucis Onomasticon sequitur. Postquam igitur de S. Crucis inventione Historicus egit, hæc addit: *Τῶν δὲ ἥλων τοὺς μὲν εἰς τὴν ἰδίαν περικεφαλαίαν ἐχάλκευσεν, τοὺς δὲ ἀνέμιξεν τῷ σαλιβαρίῳ τοῦ ἵππου αὐτοῦ.*

Hoc

Hoc est. *E Clavis vero quosdam quidem ad cudendam sibi galeam adhibuit, alios vero inseruit freno equi sui*. Gregorius vero Turonensis, cui hac in re consentientem Zonaram invenio, ante annos mille, ac centum lib. 1. cap. 6. Mirac. rei istius fama aliquantulum deceptus in hæc verba loquitur: *Quartum clavum adserunt esse defixum in capite statuæ Constantini, quæ Civitate, ut aiunt, tota excelsior esse suspicitur, scilicet ut tota, cui eminet, munitione salutis quodammodo galeâ coronata esset*. Hæc antiquissimi Historiarum Scriptores, rerumque Græcarum optime gnari; quæ si vera sunt, negotium Modoëtiensibus non leviter facessant oportet, eamque ob caussam non amplius Constantinianæ Coronæ appellationẽ sibi usurpabunt. Et profecto adhibita, quam par est, S. Ambrosii verbis reverentia, æquius videbatur cassidi, quam coronæ Constantini Clavum inserere, nam enim singuli Auctores fatentur, consilium hujusmodi Helena Augusta inivit, ut filium, dum acie cum hoste confligeret, Divina virtute Clavis indita incolumem tueretur. Galea vero, non Diademate in certaminibus opus erat Augusto, neque enim Regalia ornamenta tunc Principibus usurpari solent, quum ii ducem militemque potius quam Regem agunt, ne eximius vestium, insigniumque splendor periculo propiores faciat. Videant igitur eruditi, quibus difficultatibus utrinque Modoëtiensium caussa prematur, & urgeatur, quantumque prima eorum fundamenta convellantur.

CAP. XX.

S. Gregorius M. Coronam Ferream Theodelindæ nequaquam donat. Illam Langobardi, Francique Reges non usurpavere. Zucchij mala fides improbatur.

NUnc vero a Modoëtiensibus sciscitemur, undenam ii accepere, Constantinianam Coronam in Italicas regiones fuisse advectam? Nullum ii procul dubio testem antiquum laudabunt, atque adeo interruptam Coronæ ferreæ Historiam eos fateri necessum erit. Nobis contra simile veri haudquaquam videtur, Cæsares Byzantinos M. Constantini successores tam parum pretiosissimi illius pignoris studiosos fuisse, ut alio asportari sinerent. S. Ambrosii tempore sacer Clavus summo non tantum in honore habebatur, sed ipsa etiam Principum tempora cingebat. Audi iterum S. Antistitem in Orat. de Obitu Theod. ista loquentem: *Bonus itaque Clavus Romani Imperii, qui totum regit orbem, ac vestit Principum frontem &c. Clavum Crucis eius Diademati suo præferunt Imperatores, & Ariani potestatem eius imminuunt?* Cur igitur se tanto ornamento Constantinopolitani Principes privaverint, cum tum Constantini M. exemplum decus addiderat, tum sacri

ferri inclusum pondus reverentiam conciliarat? Verum enim vero nullam interrogationis nostræ Modoëtienses rationem habent, & ad Gregorii M. tempora libere se conferunt, ut a Sanctissimo Pontifice Reginam Theodelindam Corona ferrea donatam ostendant. Aures itaque Zucchio adhibeamus, ut quid certi ille ferat, intelligamus: Cap. 1. lib. de Cor. Fer. in hanc sententiam fatur: *Iustior dubitandi caussa aliorum mentes occupare posset, quomodo in Reginæ Theodelindæ manus Corona ista pervenerit, nisi Carolus Sigonius præter alios dubitationem satis eo in loco amoveret, ubi sic scribit: S. Gregorius Pontifex Theodelindam Corona ferrea donavit*. Sed ut alibi animadvertimus, & Puricellus in Monum. Basil. Ambr. num. 101. adnotavit, aut fallit, aut fallitur heic Zucchius, sententiam hujusmodi Sigonio affingens. Nusquam hoc Sigonius scriptis mandavit, numquam hoc eruditissimus vir excogitavit. Quin Græcorum Auctorum opinionem ille sequutus, non Coronam Constantini, sed ejus galeam sacro Clavo munitam affirmavit. Inquit igitur lib. 3. de Occident. Imperio ad Annum 327. *Constantinus ex tribus Clavis uno galeam, altero frænum equi ornavit*. Coronam vero, qua Langobardi uti cœpere, *a Theodolinda institutam* Sigonius arbitrabatur, ut e lib. 1. de Regno Ital. liquet, quod tamen Zucchius, utpote opinioni suæ omnino contrarium, data opera dissimulavit. Sed neque omittendus est alius Sigonii locus, quo Zucchius, Scriptor Lectoribus imponere solitus, ad suam opinionem confirmandam abutebatur. *Verum*, inquit Sigonius lib. 1. de R. Ital. *ne auctoritatem prorsus Mediolanensibus abrogem, illud facit, quod Coronam hanc ferream post Carolum M. omnibus Italiæ Regibus video deinceps fuisse solemnem, & quod hoc muneris Gregorio Theodolindæ petenti tribuisse non sit absonum, ut gratiam Reginæ referret &c.* Quibus verbis Coronam ferream Theodelindæ a Gregorio concessam probare contendit Zucchius, sed infelici successu; Etenim non de Coronæ ferreæ dono, sed jure eligendi, coronandique Italicos Reges, quod a S. Gregorio Archiepiscopis Mediolanensibus collatum quidam opinantur, Sigonius apertissime loquitur. Reliqua Sigonii verba huc non adfero, ne clarius malam Zucchii fidem sub omnium oculis ponam. Ceterum quod ex Annalium Modoëtiensium, nempe Boninconțri auctoritate (nullis tamen Annalium verbis productis) refert idem Auctor, videlicet Modoëtiensi Templo ferream Coronam a Theodelinda Regina dono datam fuisse, falsi crimine itidem argui potest. Bonincontrum sæpe legi, pluraque ejus verba descripsi, neque hujus rei testimonium ullum offendi. Et cur hujus Auctoris locum non describebat Zucchius mire cum opinione sua consentientem? Nimirum Bonincontri silentio, quam verbis commodius fallere is poterat. Et quæso mihi veniam humanissimi Lectores tribuant, quod Zucchium aspere adeo acceperim. Non est hoc in moribus meis, neque enim iis, qui nolentes errant, severitatem adhibere consuevi, erraturus & ego. At quum consulto

pec-

peccant Historici, ut faciles aliorum animos decipiant, & præsertim in iis, quæ ad religionem pertinent, remisse nimium cum illis ageretur, si aliam personam iis imponeremus, atque ipsi ceperunt. *Prudenter ille sane ac graviter eos arguit, qui pietatis loco duxerint mendacia pro religione fingere; id quod & maxime periculosum est, & minime necessarium*, ajebat inter Hispanos eruditissimus vir Ludovicus Vives lib. 5. de tradend. Discipl. Quamquam quis credat Gregorium tam facile Theodelindæ sacrum pignus concessurum fuisse? Quam sacrarum Reliquiarum tenax Sanctissimus Pontifex fuerit, in Disquisitione ad Catalogum Sanctorum Martyrum, qui Romæ Gregorii ejusdem tempore quiescebant, hoc Tomo inclusa ostendi, idque melius patebit legentibus Epistolam ejus trigesimam lib.3. Indict. 12. Ibi Constantinæ Augustæ vel Sudarium S. Pauli Apostoli negat, vixque se *de catenis, quas ipse S. Paulus Apostolus in collo, & in manibus gestavit, partem aliquam transmissurum* promittit, si tamen illas limando atterere posset. Præterea cur Coronam Imperatoribus redimendis destinatam, Langobardorum genti concederet Gregorius? Ereptumne tunc fuerat Constantinopolitanis Cæsaribus jus in Romanum Imperium a Constantino acquisitum, Italicique Regni summa ad Langobardos transierat? Atqui hoc nemo eruditorum somniavit; certis enim finibus Langobardorum Regnum definiebatur, neque per Italiam universam extendebatur. Quicumque vero ex Imperatoribus Coronam ferream postea sibi imponendam curarunt, non illam ut Augustalis dignitatis, sed ut Langobardici Regni insigne usurparunt. At, inquiunt Modoëtienses, quum Theodelindæ, ceterisque Langobardorum Regibus Corona hæc in usu fuerit, consuetudinemque hujusmodi postea retinuerint tum Franci, tum Germani Imperatores, id reverentia factum, qua sacrum Coronæ ferreæ pignus omnes prosequebantur. Quæ heic respondeamus, multa nobis occurrunt; sed ne crambem usque ad fastidium recoquamus, breviter ea repetemus, quæ longo sermone superius commentati sumus. Scilicet ut a Paulo Diacono, aliisque Scriptoribus accepimus, aut nullam Langobardi Reges Coronam usurpavere, & longe adeo petita ferrei Diadematis antiquitas incaute affirmatur. Aut si vero similior eorum sententia videtur, qui eosdem Reges aliorum more coronatos arbitrantur, explorandum restat, quænam Coronarum Langobardarum forma foret. Ut autem e vetustissimis nummis patet, Agilulfus, & Grimoaldus galericulum concavum, seu mithram, aut quod ajunt cufiam gestant unionibus perornatam, quæ superiorem capitis partem totam involuit, ac operit. Similem fere inspicias apud Cl.Du-Fresnium in Histor. Byzant. pag 92. ubi numisma producitur THEODAHATI REGIS Gothorum. Ubinam igitur inter Langobardos Reges Coronæ ferreæ usum invenias, quæ omnino a vetustis eorum coronis differt? His adde, quantum e Pauli Diaconi Historia colligi potest, nullum e Langobardis Regibus

Mo-

Modoetiæ fuisse inauguratum, sed Mediolani quidem, & fortassis etiam Ticini. Qua ex re quid aliud consequitur, nisi quod regnantibus Langobardis nulla ratio Modoetiensis Coronæ, atque Oppidi in coronationibus habebatur. Certe Modoetiensium erit probare, tametsi Langobardi Reges Mediolani coronarentur, illos ferrea Corona usos fuisse. Quid si Gualvaneo Flammæ, qui ante Annos ferme quadringentos in vivis erat, fidem heic habeamus? Tum tota Modoetiensium moles evertetur; hic enim ante Langobardos Coronam ferream Mediolanensi in urbe servatam affirmat, idque aliorum Scriptorum auctoritate confirmat. Ad Carolum M. ejusque successores in Italia dominatos quod attinet, ut superius adnotatum est, veri simillimum videtur, coronationem Modoetiensem, ipsamque Mediolanensem ab illis omnino fuisse neglectam. Reliqui vero Italici Reges usque ad Germanorum Imperium aut Papiæ, aut Mediolani Corona donati sunt. Quis heic quæso locus Modoetiensium juri, ferreæque Coronæ antiquitati a Gregorio usque Magno petitæ, quando tot Reges Cisalpini Regni insignia alibi quæsivere, pluribusque seculis Coronam Modoëtiensem obliti videntur? Igitur si Constantinum Magnum, vel Gregorium Pontificem, Regesve Langobardos, & Francos in hac caussa consideres, Coronæ ferreæ institutionem, ejusque sanctitatem, atque usum non modo probare nequeas, verum etiam veritati haudquaquam consentire animadvertas, ita ut quis facile cum Tertulliano in lib. de Corona Militis cap. 7. inclamare possit: *Sed & de mendacio erubescenda est Coronę* Modoëtiensis *origo*.

CAP. XXI.

Recens est fama Modoëtiensibus favens. Id probatur silentio antiquorum; imo ipsorum Modoëtiensium Scriptorum. Vis argumenti a negatione exploratur.

ITaque ad famam traditam Modoëtienses Cives confugiant oportet, ut sacrum Clavum ferreo diademati inditum probent. Videamus, an in munere obeundo melius se gerant. Collium, Ripamontium, Puricellum, Coronam, Bugatum, Morigiam, Zucchium, aliosque Auctores proferunt, quorum nonnulli perveterem ajunt esse, certamque omnium Modoëtiensis Oppidi incolarum opinionem, ferream Coronam Dominico nobilitari Clavo. Et quoniam Jurisperitorum sententia est, *plene per famam probari, quę non ita facile probari possunt*, hinc sequitur, Modoëtiensium caussam validissimis fundamentis niti. Hæc illi, & quamvis hujusmodi fama in limine offendat, rationibusque & principiis, ut hactenus vidimus, firmis careat; maximum tamen fidei

argumentum nobis afferret, si aliqua vetustate illa fulciretur, nec cælaturam, ut ita dicam, oleret. Verum hanc famam χθὲς, καὶ πρώην, quod ajunt, natam, medioque summum seculo proxime elapso mentibus Modoëtiensium traditam, affirmare non vereor. De ferreo Diademate ante Bugatum, qui Anno 1587. additamenta ad Historiam universalem promulgavit, innumeri Scriptores egerant, illud accuratissime descripserant, & nemo tam præstans, pretiosumque pignus illi insertum fuisse pronunciaverat. Facile egrediar libelli propositi finibus, si singula veterum monumenta, in queis Coronæ ferreæ fit mentio, ante oculos tuos, doctissime Rubine, constituam. Nonnulla tamen seligenda videntur, ut quam sero Modoëtienses opinionem hanc induerint, exploratum fiat. Gualvaneus Flamma circiter Annum 1330. Chronicon suum lucubravit, ut optime nosti. Hic vero etsi innumeris in locis ferream Coronam memoret, nusquam tamen illam sacro Clavo exornatam dicit. Qui Pontificale Romanum olim edidit, ubi de triplici Imperatorum Corona agit, ferream his verbis describit: *Quę quidem corona ideo appellatur ferrea, eo quod laminam quamdam habeat ferream in summitate, alioquin aurea, ac pretiosissima*. Et hic sane Auctor, si Modoëtiensi Coronæ sacrum Clavum intextum credidisset, adeo abjecte de illa nequaquam sensisset, ut e *quadam lamina ferrea* constare affirmaret. Quum vero ea, quæ ad Augustalium coronarum Historiam pertinebant, a Pio II. Pontifice se accepisse prodat hic Scriptor, vide sis, quid Æneas Silvius, nempe Pius II. & ipse de Corona ferrea senserit. Sic ille in Historia Austriali lib. 4. loquitur: *Has autem coronas omnes aureas esse compertum habeo, quamvis per medium circulum Coronæ Mediolanensis lamina quadam parvula ex ferro ducatur, quæ stultæ interpretationi effecit locum*. Quid ferrea Corona foret, reapse *compertum habebat* Æneas, siquidem non semel Mediolanum accesserat, ibique dignitate etiam illustri, ut alibi dictum est, fuerat auctus. Is nihilominus tantum abest, ut Clavum Dominicum illi intextum affirmet, quin *laminam quamdam ex ferro* appellat, quæ ferreo Diademati nomen dedit. Accuratissimus quoque Scriptor Sigonius Modoëtiensem Coronam lib. 1. de Regno Italiæ ad Annum 591. *auream illam quidem* nuncupat; *verum circulo ferreo interiore intextam, unde post ferreæ Coronæ nomen Italico Longobardorum in Regno enituit*. Bernardinus item Corius Mediolanensium Historiarum conditor sæpe quidem Coronæ hujus mentionem injecit, numquam tamen sacrum ullum Crucis Clavum in ea coli animadvertit. Quin ejus institutionem a temporibus Maximiani Imperatoris, qui Romanum Imperium ante Constantinum moderatus est, arcessere videtur. Cur vero in hanc sententiam Corius loqueretur, si ejus tempestate Modoëtiæ tam pretiosi pignoris fama increbuisset? Hoc procul dubio Corium non fugisset, ut enim ipse testatur, plerosque Historiæ suæ libros, dum Modoëtiam incoleret, literis consignavit. His accedant

Tri-

Tristani Chalci, disertissimi Historici, qui seculo Christianæ Epochæ decimo quinto Historiam Patriæ scripsit, luculenta verba ex ejus lib. 4. desumta: *Est autem*, inquit is, *circulus ferreus*, *quem Corona aurea gemmis, margaritisque ornata extrinsecus circumducta complectitur. Intus ferrum apparet, a quo & nomen tenet*. Nil vero de sacro Clavo Tristanus affirmat, quum tamen lib. 2. Clavos, quibus Cruci affixus fuerat Christus, enumerans unum Constantiniano Diademati, alterum fræno additos referat, frænumque in urbe Mediolanensi præcipua religione coli. Non hoc quoque Chalcus Mediolanensis agri ornamentum præteriisset, si compertum illi fuisset, a Constantiniano Modoetiense diadema diversum haudquaquam fuisse. Similia habent Erycius Puteanus Hist. Insub. lib. 2. Georgius Merula in Antiqu. Vicecom. Donatus Bossius in Chronico, Hieronymus Balbus in lib. de Coronat. Simon Majolus in dieb. Canicular. aliique Scriptores innumeri, quorum nonnullos in superioribus capitibus testes adduxi. Nunc quid aliud e tot Auctorum silentio consequitur, nisi nullam umquam Modoetiensis Clavi opinionem, ac famam viguisse? Mirum sane foret, adeo ingentem Scriptorum turbam ferrei Diadematis descriptionem instruxisse, omnesque silentio concordi usos præcipuum illius pretium præteriisse. Scilicet potissimum illud erat ferreæ Coronæ decus, quamvis enim hæc illi laus foret, quod coronandis Imperatoribus destinata esset, longe procul dubio præstantior illa fuisset, quod sacrum Clavum complecteretur. Sed jam quosdam mihi reponentes audire videor, hanc argumentandi rationem enervatam plumbeamque esse, quippe argumento, ut Logici appellant, *negativo* nil potest probari. Ita fortasse respondeant, qui Ecclesiasticam eruditionem neque a limine salutarunt, totumque cerebrum tricis Scholasticis devovere. Nam quantum roboris negativo argumento insit, tum luculentus hac de re Launoii tractatus prodit; tum universa eruditorum Respublica quotidie experitur. Et quo pacto amabo tot commenta, fabulæque explodi, atque exsibilari possent, quæ in posteriorum temporum Historias irrepsere, nisi antiquiorum silentium pluris, quam imperita audaxque recentiorum loquacitas, penderetur? Affirmant hi ad arbitrium suum, gestaque a temporibus suis remotissima somniant; illi vero ne volam quidem vestigiumque earum rerum reliquere, relicturi sane, si illarum notitiam habuissent: & nos affirmantium potius imperitia, quam tacentium doctrina duci sinemus? Fridericum I. cognomento Ænobarbum nimio despicatu Venetiis ab Alexandro III. Pontifice exceptum, monimenta quamplura, plurimique Auctores testantur. Atqui Emin. Annalium parens Baronius ad Annum Christi 1177. opinioni huic dicam grandem impingit, eamque exulare prudentissime jubet, quod nemo ex Auctoribus Friderici æqualibus, Venetique congressus Historiam sedule describentibus, tantum facinus ab Alexandri Papæ moribus omnino alienum prodiderit. Eo quo-

que Cyriacum quemdam e Romanorum Pontificum albo expungimus, quem Historiæ Ursulanæ immiscuerant scioli quidam. Et tamen in Breviario Romano Anni 1522. Venetiis excuso, uti etiam in alio Anni 1550. itemque in Glossa ad lib. 1. Decretal. tit. 7. de renunc. atque apud alios Scriptores illius mentio habebatur, nostro autem ævo Hermannus Crombachius adhuc ut Pontificem Sanctum nobis obtrudere non dubitavit. At Baronius commentitium Pontificem iure appellat, quum apud vetustissimos Auctores nulla ejus mentio occurrat. Sexcenta hujusmodi exempla producere possem. Neque vero aut ex incuria, aut ex invidia tantum Modoetiensium decus omisissent Historici, si de illo seculis proxime elapsis fama fuisset; ecquis enim credat, universos ita affectuum perversitate abreptos, aut negligentia in scribendo actos, ut in hoc silentium concorditer conspirassent? Neque ex ignorantia id contigit; etenim quamplures Modoetiam, ejusque Coronam perspectam penitus habuere. Quænam vero caussa dici poterit, ubi ipsosmet Modoëtienses Historicos opinionis hujus ignaros ostendam? Profecto Bonincontrus seculi decimi quarti Scriptor, Civisque Modoëtiensis pluries, ut vidimus, Coronam Ferream memoravit, summumque in ea patriæ suæ decus constituit, quod Augustorum capiti soleret imponi. Nusquam tamen pretiosissimi illius Clavi memoriam reliquit. Anno quoq; 1514. Mediolani publicis typis tradidit libellum de prærogativa B. Joannis Baptistæ Balthassar Fidelis Archipresbyter Modoëtiensis. Singula hic Basilicæ suæ ornamenta, Majorumq; suorum privilegia recenset, Coronam ferream laudat, Regesque illa redimitos enumerat, & ne unum quidem verbum de sacro Clavo habet. Quis credat, hosce Auctores splendoris sui certe studiosissimos, diligenterque singularia Modoetiensis Coronæ decora describentes, tam sui, tam patriæ oblitos, ut præclarissimum inter omnia ornamentum prætermitterent? Habemus heic, ut cum doctissimo viro Melchiore Cano loquamur, Scriptores antiquos, ejusdem Oppidi, ejusdem Coronæ encomiastas, qui tantum decus tacuerunt, *non omissuri, si scivissent, scituri autem, si fuisset*. Sed ut clarius animadvertas, nondum Bonincôtri ævo Clavi hujus famã natam fuisse, audi quid ille ferat, dum caussam inquirit, cur ferreum sit Modoëtiense diadema. *Et hæc, ait, Corona super Italiam, Normandiam, & Saxoniam est ferrea in signum justitiæ, & maxime quia victæ fuerunt a Karulo dictæ provinciæ ferro, ideo datur de ferro, quia sicut ferrũ est durius, & fortius super omnia metalla, & omnia alia metalla domantur a ferro, & ei supponuntur, sic omnia temporalia debent supponi, & subiacere ad justitiam Imperatoris*. Antonius quoq; Thylesius in libello de Coronis, quem Clariss. P. Ioseph Hieronymus Sementius, doctissimus vir e Congregatione Somaschensi, publicusque in Ticinensi Lycæo Lector mihi communicavit, hæc habet: *Riget altera e ferro conflata, virtutem Cæsaris arguens, ac justitiam, eamque Moguntia, quam Modoëtiam nunc dicunt, Insubriæ Oppidum celeberri-*

mum

gnum gaudet Cæsari dono dare. Has & alias his similes interpretationes reliqui Iurisperiti adhibuere, & potissimum Glossa in c. Romani. Clementina de jurejur. Auctor libelli de Regim. Principum, quem S. Thomæ Aquinati adscribunt multi, Hieronymus Balbus lib. de Coronat. aliique Auctores, ut rationem afferrent, cur e ferro Modoetiensis Corona constaret. Stupidum hercle bardumque se Bonincontrus prodidisset una cum aliis, quod hujusmodi explicationem, quam ceteroqui Æneas Silvius, Georgius Merula, aliique irrident, sibi probari affirmasset, quando commodissime non solum, verum etiam honorifice ferreæ Coronæ titulus a sacro Clavo illi inserto poterat peti. Quin addas, Bonincontrum non a Constantino M. non a Theodelinda, Gregoriove Pontifice Diadematis patrii originem ducere, sed a Carolo Magno, qui tres Coronas, ut hic Auctor opinatur, instituit. Ubinam igitur Modoëtiensis populi pervetus fama latebat, quum tot Scriptores in Historiis suis ferreæ Coronæ laudes pertexebant, neq; Sacri Clavi mentionem ullam relinquebant?

CAP. XXII.

Tempore Caroli V. nulla de Sacro Clavo fama erat. Quin recentiores Auctores de ea opinione dubitant, aut consulto silent. Quo tempore hæc invaluerit.

Attamen ex Ripamontii fide saltem Caroli V. Imperatoris ævo pretiosi hujus pignoris opinionem viguisse, ut arbitror, probare Modoëtienses contendent; scribit enim hic Auctor Dec. 1. lib. 8. Histor. Mediol. Eccles. *Novissime nostra memoria* (scilicet ante annos LXXXVII.) *cum ea Corona per legatos allata Bononiam Carolus V. imperium auspicaretur, adessentq; Ecclesiæ viri, magni sunt motus animorum facti; certissimo inter omneis consensu; veram esse famam, & ferrum ibi quantalibet aurea mole pretiosius latere. Legati quin etiam increpiti, quod vili nimium, ac paupere cultu, nec ea, qua par esset, celebritate salutis humanæ monumentum, & adactum olim per divina illa membra ferrum attulissent. Narrant qui spectaculo adfuere, cum prolata ea capiti Cæsaris imponeretur, subito perfusam horrore concionem obriguisse, tamquam & manantia innoxio sanguine trophæa Crucis, & Christus ipse, totaq; facies acerbissimæ mortis ante oculos obversaretur &c.* Utinam tam vere semper, quam diserte Ripamontius loqueretur, firmumque hujus saltem rei fundamentum Modoetiensibus esset. Sed vereor, ne hæc fidentius proferantur, quam ut a quoppiam debeant credi. Bononiensem Caroli V. coronationem diligentissime descriptam literis mandavit Paulus Iovius eius temporis Scriptor, lib. 27. Histor.

ftor. atque in hæc verba loquutus est: *Erat de more veterum Cæsarum, ut Modoëtiæ prope Mediolanum Coronam ferream susciperent, quæ indicaret Romano Imperio firmitatem ferro, & militaribus copiis comparari. Tres enim Coronæ Cæsaribus debentur. Prima est argentea, Germanici scilicet Regni, quam suffragio procerum Aquisgrani decennio ante susceperat. Secunda ferrea Regni Longobardici. Tertia vero aurea Romani Imperii. Præsto igitur affuere Modoëtiensium legati, cujus erant principes Polydorus Vectius, & Paulus Velanius, qui ad retinendam veteris prærogativæ dignitatem vetustissimi operis Coronam, & Annalium Codices antiquitate pernobiles detulere. Ea erat sine florentibus pinnis, in simplicem, & latum orbem circumducta, ferro introrsus tempora præcingente, sed exterius auro, & gemmis exornata.* Reliqua etiam legas, nullamque heic habebis affictam Modoëtiensibus legatis notam, nullum horroris signum, quo tota concio perfusa dicitur, imo nullam Sacri Clavi mentionem. Et quoniam *ferro introrsus tempora præcingente* interiorem Coronæ circulum Iovius describit ferreumq; Diadema ideo usurpari ait, ut indicaretur *Romano Imperio firmitatem ferro, & militaribus copiis comparari*, utiq; aliis fuisset usus verbis, si pretiosum Dominicæ mortis monimentũ illic delitescere apud omnes, qui Caroli coronationi intererant, exploratum fuisset. Caroli Quinti coronationem accuratissime etiam literis consignatam ab ipso Rituum Præfecto Pontificio legimus apud Raynaldum in Annal. Eccles. ad Annum 1530. Ibi vero ferreum Diadema sæpe memoratur, atque describitur, & ne unum quidem verbum invenias, quo sententiam suam munire Modoëtienses possint. At Ripamontius ex Historia Pontificali Besutii laciniam hanc libris suis intexuit. Besutius vero in Vita Constantii Archiepiscopi est auctor, Hispanos Præsules, qui Caroli Quinti coronationi aderant, quum Modoëtia Bononiam ferrea Corona delata fuit, dixisse: majori cum reverentia Coronam delaturos fuisse Modoëtienses legatos, *si perspectum unquam habuissent arcanum illius Ferri, quod sub auro latebat*. Quibus ex verbis (modo hæc vera sint) intelligas, ignaros eo tempore Clavi pretiosissimi Modoëtienses fuisse. Quid plura? Quum peculiari mandato a Modoëtiensibus laudatus Imperator petiisset, ut quidquid ad Historiam, usumque Coronæ ferreæ pertineret, scriptis commendaretur, quorum notitiam in Bononiensi coronatione sibi futuram ex usu Carolus sentiebat, singula Modoëtiensis Basilicæ monimenta excussa fuere, delectis ad id muneris prudentibus viris. Aderant inquisitioni, præter insignis Oppidi Rectores, Modoëtienses Canonici, dum sedulo ferrei Diadematis documenta colligerentur, dataque est publicis Notariis cura, ut acta universa literis mandarent. Supersunt adhuc gemina hujus rei diplomata, quæ Modoëtiensi olim e tabulario depromta cap. XIV. luce donavimus. Quis non putet, hoc saltem loci famam eximii sacrique ornamenti a Modoëtiensibus revelatam vulgatamque fuisse? Sed frustra

ex-

expectes; etenim postquam multa heic legeris de Corona ferrea, ne semel quidem sacrum ullum Clavum memorari animadvertis. Et tamen quis umquam aptior, quis opportunior locus Modoëtiensibus fuit, ut Coronæ suæ sanctitatem testarentur, matureque decus suum Cæsari inaugurando, gentibusque proponerent? Extant adhuc in Archiepiscopali Archio Mediolanensis Curiæ Sixti V. literæ ad Archipresbyterum, ut arbitror, Modoëtiensem datæ, in quibus hęc leguntur. *Sixtus PP. V. Dilecte fili salutem, & Apostolicam benedictionem. Exponi nobis nuper fecistis olim in Oppido isto Modoëtiæ Mediolanensis Diœcesis Ecclesiam S. Ioannis Baptistæ una cum Archipresbyteratus dignitate inibi principali, necnon Canonicatibus, & Præbendis, ac perpetuis Capellaniis in magno numero a Claræ memoriæ Theodolinda Langobardorum Regina ad laudem omnipotentis Dei fundatam, & dotatam, atque decentissime ornatam tam a M. Gregorio Papa primo, quam aliis Pontificibus Prædecessoribus nostris, multis Sanctorum Reliquiis, gratiis, & Privilegiis, etiam Corona Ferrea, qua Romanorum Imperatores coronantur, decoratam, & ab Imperatoribus ipsis dotatam fuisse &c. Die 28. Septembris. MDLXXXV. Pontificatus nostri Anno Primo.* Vides heic ferream Coronam a Sanctorum Reliquiis, rebusque sacris distingui, illamque ideo solum recenseri, atque laudari, quod Romanorum Cæsarum coronationi inserviret. Atqui ornamentum hoc Diadematis illius minimum fuisset præ sacro Clavo illi, ut fertur, intexto. Itaque si ad Lydium lapidem sacri Clavi, quem a vetustis temporibus, atque a tot seculis se possedisse Modoëtienses arbitrantur, famam admoveamus, illam continuo, ni mea me fallit opinio, sub finem tantum seculi a Christo nato decimi sexti originem habuisse, facile sapientibus patebit, qui singula sine ullo partium studio pensant. Quod si quis quærat, undenam hæc opinio tandem invaluerit? coniectura fortasse non inepta ad respondendum utar. Seculo proxime elapso fortasse inquirebatur, cur Modoëtiensi Coronę ferreus circulus insertus fuisset? Quum vero in interpretationibus, quas ad hanc rem explicandam Iuris periti, aliique Scriptores excogitarant, sal desideraretur, & forsan cuidam legenti S. Ambrosii de Constantiniana Corona sermo occurrisset, facile in eam sententiam is abiit, ut eamdem Constantini M. Coronam, ac Ferream esse censeret. Plausibilis sane opinio, & cui haud ægre Modoëtienses reliqui manum darent, quippe, quum nostra laudantur, dulce videtur falli. Sententiam hanc forsitan juvabat quod una cum sacris vasis in Modoëtiensi thesauro Corona hęc asservabatur. Hoc autem non sine ratione usurpatum est, teste enim Carolo Paschalio in lib. 10. cap. 7. de Corona, Insignia regalia inter sacra censeri solent, suntque hęc thronus, sceptrum, ac Diadema. Bugatus deinde omnium, quod sciant Modoëtienses, primus in Additam. ad Hist. univers. Anno 1587. rem scriptis prodidit; sed parum judicio, memorięque suę consulens, auctor enim ipsemet quoque fuerat lib. 2. Hist. univer-

ver-

versalis, a Maximiano Herculeo, qui ante Constantinum regnavit, Coronam ferream fuisse institutam, eamque sua etiam tempestate servari in Modoetiensi Basilica. Quæ opinio quam male cum altera cohæreat, vel tonsores intelligant. Bugatò præter alios successit Zucchius, qui nil pensi habuit, Gregorii M. munus comminisci, aliisque phaleris Coronam Modoetiensem exornare, pio forsan errore, sed sinistris avibus. Quamobrem non defuere, qui in horum sententiam pedibus irent, neque enim eorum intererat opinionem vulgatam intime examinare. Hinc universi Modoetienses nil certius in hanc diem habent, quam sibi sacrum esse salutis humanæ pignus. Sic incertarum opinionum semina propagantur, fitque libenter tunc locus errori, quum placet. Quid? quod ex iis Scriptoribus, a quibus hęc tradebantur, quamplures veluti rem incertam narrant, dubitationemque de veritate famę relinquunt. *Si constans fama vera est, plures alii reperiri videntur Dominici Clavi*, ajebat Collius, atque his Modoetiensem accensebat. Clarius autem loquebatur Ripamontius lib. 8. Dec. 1. Histor. Eccles. Mediol. *Coronam eam*, (sunt eius verba) *Theodolindæ munus prosequitur fama, tamquam interior circulus sit unus e Clavis, qui Christum liberatorem affixere Cruci. Ei porro famæ sunt qui fidem adstruant coniecturis, atque testimoniis, sunt qui abrogare non dubitent, prout nimirum suus quemque sensus pronum in talia, difficilemve facit*. Quę postrema verba quid sonent, omnium est intelligere. Pergit Ripamontius argumenta Modoetiensibus faventia prodere, ac demum in hęc verba desinit: *Verum enim vero de tota re, ut cuique libitum fuerit, opinetur: nos vulgata referre, & quo pietas animum inclinabat, eo famam dare satis habuimus*. Non vacat reliquorum Auctorum, qui pro tuenda Modoetiensium sententia propugnant, examinare verba, quamquam multa sint dubitantium, famamque huiusmodi referentium potius quam probantium. Illud tamen haud prętermittam, quod in MS. Codice Bibliothecę Ambrosianæ inscripto *Gli onori Ecclesiastici di Milano* animadverti. Auctor libri est Ioannes Antonius Castillionæus Vincentianæ Mediolanensis Basilicæ olim Vicarius, vir exquisita eruditione, librisque editis apud nos celebris. Floruit is sub Clar. Cardin. Federico Borromæo Ambrosianæ Bibliothecæ parente, Annoque 1630. peste ingruente e vivis sublatus fuit. Ita vero scribit ille: *Altri Scrittori del secolo superiore, & alcuni de' nostri tempi ancora, più tosto per certa loro immoderata brama di rendere coll' antichità maggiori, e più speciosi gli onori della patria, che per mala intenzione di vender favole, e di scriver bugie, non dubitarono di dire, che la Corona di ferro di Milano fù in uso innanzi a S. Ambrogio fin' al tempo di Constantino Magno. Anno per loro fondamento alcune parole del medesimo S. Ambrogio, il quale nell' Orazione funebre di Teodosio riferisce &c.* Tum Castillionæus huius rei iudicium Lectoris facit; neque enim instituti sui esse arbitratur quæstionem altius perscrutari. Ego quoque pari consilio usus diu-

diiudicandum Lectoribus relinquo, an Coronæ ferreæ sanctitas per famam, Auctoresque probari possit abunde. Recentem illam esse, istos vero in illa affirmanda incertos, nemo non videt. Quare quum de re antiquissima agatur, quid ponderis habet tam parum antiqua opinio? Caveamus quæso, ne majores nostros aut imperitiæ, aut invidiæ damnemus, quod pignus tam grandis momenti ignorare sub meridiano sole potuerint, aut occultare omnes voluerint. Quid si eos proferremus, qui adhuc post hanc opinionem natam scripsere, illamque omittere, quam memorare maluerunt? Instar omnium sit nobis doctissimus Gretserus, qui Tomo I. lib. I. cap. 20. luculentissimi Operis de Cruce numerum Dominicorum Clavorum erudite explorat. Nil porro de Modoetiensi Clavo refert, quin etiam ut Christum quatuor Clavis confixum ostendat, ibidem hæc habet: *Modoëtiæ in Sacrario Ecclesiæ S. Ioannis, quam Theodolinda Regina Longobardorum magnis sumptibus ædificavit, & ubi Corona ferrea, qua coronantur Imperatores, multa aſservantur ornamenta templi dono missa ei Reginæ a Gregorio Primo Pontifice, ut constans fama est apud incolas, & rerum vetustas suadet. Inter quæ vidi ego tabulas quasdam argenteas, in quibus Christus Crucifixus quaternis Clavis cælatus est, inquit R. P. Iulius Nigronius Soc. nostræ Theologus*. Sub finem seculi proxime elapsi, nostroque ineunte florebat P. Iulius Nigronius, vir disertissimus, ac celebris. Utique si pretiosum Dominicæ mortis pignus ferreæ Coronæ inclusum credidisset, adeo jejune Diadema illud non descripsisset, quum potissimum, ut reor, ad Gretserum scriberet, qui de S. Cruce Commentarios conficiebat.

CAP. XXIII.

Alia argumenta, quibus Modoëtiensis Coronæ sanctitas suspecta habetur. Romanæ Rotæ decretum in caussa simili. Quid Archiepiscopi Mediolanenses hac de re senserint.

QUamquam neque certa sententia est, *plene per famam probari, quæ non ita facile probari possunt*. Multas habet hæc regula exceptiones, tum ut ne latius excurrat, tum ne fabulę, quas nonnulli recentiores antiquitati affingunt, confirmentur. Ut enim Iurisperitorum armis & ego utar, parvi penditur fama recens, ubi res est de antiquissimis factis. Eam porro famam non inviti probamus, qualem Baldus Consil. 77. num. 6. lib. 3. depingit videlicet *solidam*, *inconcussam*, *excellentem*, *non vagam*, *non levem*, *non contrariam*. Rolandus quoque a Valle in Consil. 3. Tomo I. num. 48. in hæc verba loquitur: *Licet fama in antiquis faciat plenam probationem, illud est verum, quando fama est*

uniformis, nec de ea esset contradictio apud peritos. Ita Baldus in l. conventiculam. C. de Episc. & Cler. Tum alios Auctores hujus opinionis vindices profert, quos, ut brevius faciam, non adfero. Neque vero Historicis recentibus multum fidei habetur, quum de antiquissimis est quæstio, *quamvis enim habeamus in iure Conclusionem super fide Chronistis, & Historicis præstanda ex deductis per Mascardum &c. nihilominus ea intelligitur, ubi agitur de antiquis, & probatis Historicis, in quibus nulla affectationis, & suggestionis suspicio vigeat &c.* Sunt verba Doctissimi Cardinalis de Luca lib. 6. de Iurisdict. Disc. 20. num. 7. Sed in hac re nullum luculentius documentum expectes, quam Decisionem LX. Rotæ Romanæ par. 8. Recentior. Inter Archiepiscopos Calaritanum, ac Turritanum lis Romę intercedebat, uter in Sardiniæ Regno primas ferre deberet. Calaritani iura confirmabat Quintius, seu Quintianus eiusdem Ecclesiæ Antistes, qui Arelatensi Synodo Anni 314. interfuit. Turritanus vero SS. Gabinum, & Gaudentium memorabat, qui cum Martyres, tum Turritanæ Ecclesiæ Episcopi ante Annum Christianæ Epochæ CCC. vixisse dicebantur. Quam quidem Historiam fama non solum, sed multis Scriptoribus Turritani, non secus ac Modoëtienses Coronæ ferreæ sanctitatem, tuebantur. Nihilo secius quum in Martyrologiis vetustissimis Martyres tantummodo nuncuparentur laudati Cœlites, nullumque apud antiquos de eorum Episcopatu verbum occurreret, tanti facta est silentis vetustatis auctoritas, ut contra Turritanum Antistitem iudicaretur, atque a Calaritano victoria staret. *Inverisimile enim est*, inquiunt sapientissimi Judices, *probari posse per famam id, quod non dixerunt antiqui Patres ante tot secula, videlicet Beda, Vsuardus, & Ado, qui simpliciter reliquerunt in Martyrologiis scriptum, Gabinum Martyrem solummodo, & quod non ausi sunt dicere alii Scriptores in suis Legendariis, & propterea ratione inverisimilitudinis articuli non sunt admittendi. Pro hoc facit quod notavit in c. quia verisimile, de præsumpt. Specul. de probat. §. nunc dicendum num. 1., Tiraquel. in l. si umquam C. de reuoc. donat. &c.* Plura alia ex egregia hac Decisione colligas, quæ quoniam Modoëtiensium causæ omnino similia videntur, facile intelligent eruditi, quid inde consequatur. Atque hæc de famæ traditæ auctoritate sufficiant. Nunc ad alia progredimur, quibus opinio nostra validius confirmetur. Modoëtiensis Coronæ formam alibi descripsimus, sed ejus latitudinem ad hoc loci designandam consulto reservavimus. Scilicet brevissimo e circulo ferreum Diadema constat, ut singulis constat, qui monimentum illud oculis prope lustrarunt. Hominis vel biennis fortasse caput Corona illa non capit, atque ita olim Imperatoribus imponebatur, ut tamen in eorum capitibus consistere non posset. Hoc etiam animadvertit Cærimoniarum Præfectus, qui Bononiensem Caroli V. coronationem accuratissime apud Raynaldum in Annal. Anno 1530. memoriæ mandavit. *Hæc*, inquit is, *Corona* (*ut habeatur aliqualiter eius cogni-*

cognitio, & eius formæ) circularis, & latitudine quinque digitorum est, vix coronam unius Episcopi circuens, nec capiti firmari potest. Reliquas Imperatorum, Regumque coronas tam latas fuisse in comperto est, ut eorum tempora commode cingerent. Vetustos consule nummos, probatissimos interroga Auctores, nullumque offendes locum, quo tam arctum Diadema Regum coronationibus destinatum ostendatur. Ea de caussa suspicari admodum cogor, ad alios usus Coronam hanc olim fuisse procusam, ac postea aut aliarum coronarum inopia, aut alio consilio ab Imperatoribus usurpari cœpisse. Certe quantum a Constantiniano Diademate Ferreum differat, ex Ambrosio ipso discas, cujus in Orat. de Obitu Theod. sunt verba: *Bonus itaque Clavus Romani Imperij, qui totum regit orbem, ac vestit Principum frontem.* Quomodo Principum frontem ferrea Corona vestiat, quæ summo tantum capiti imponi potest? Verum & alia idem Ambrosius Sanctissimus Antistes nos docet, quum unum Clavum Constantiniano Diademati intextum, alterum vero equi fræno additum scribit. Porro Modoëtiensis Coronæ tenuis adeo est circulus ferreus, ut vix tertiam sacri Clavi partem efficere possit. Norunt hoc, qui Diadema illud attente explorarunt. Itaque aut Ambrosius errat, quod nemo cordatus, & pius dicet, quum integrum Clavum Coronæ insertum fuisse ex ejus verbis constet, aut ii minus recte sentiunt, qui Constantinianam Coronam eamdem cum Modoëtiensi esse arbitrantur. Quod si a Constantino ferreum Diadema haud prodiit, quam aliam inibimus viam, ut ejus sanctitatem probemus? Tandem nescio, cuinam facile persuaderi possit, sacrum Dominicæ mortis instrumentum ignibus tradi, malleis attenuari, lima atteri potuisse, ut inde ferrea lamina efformaretur? Hoc a parentum nostrorum religione abhorret, fidemque apud Catholicos viros ægre inveniet; neque enim sine mentis horrore excogitare possumus, adeo negligenter pretiosum illud pignus consulto tractatum esse, ut sacer Salvatoris nostri sanguis, quo inspersus fuerat Clavus, proculcaretur, atque omnino disperderetur. Intextum Constantinianæ Coronæ Clavum Ambrosius affirmavit, artificiose in galea Imperatoris inclusum alii Auctores perhibent, cur nos adeo temere tam pretiosum monimentum figura sua, sacroque sanguine spoliatum, ac dilaceratum opinemur? Absit a piorum animis hujusmodi sententia, nisi si eam validis auctoritatibus firmare fas sit. Ceterum in marmore illo, quod a me descriptum cap. XIV. fuit, ac in Basilica S. Joannis Baptistæ Modoëtienses servant, alia animaduersione digna se offerunt. Sedentis Imperatoris capiti Modoëtiensis Archipresbyter Diadema imponit, stante interea procerum Germanicorum corona. Heic mihi ostendas velim reverentiam, cultumque sacro huic pignori debitum. Sedet Cæsar, non assurgit, non veneratur Christi morientis memoriam, nil denique præstat, quo Clavum Coronæ insertum significet. Imo ne ipsi quidem Modoetienses Oratores, Germa-

atque Principes ullum exhibent venerationis officium. Quare ipsorum Modoetiensium testimonio elapsis temporibus non aliter ferreum Diadema tractabatur, quam reliquæ Coronæ, quibus sacri Clavi intexti non erant. Et horum similia in Caroli V. coronatione observata video. Nam ut refert laudatus supra Cærimoniarum Præfectus apud Raynaldum Anno 1530. hoc ordine ad coronationis locum Principes accedebant: *Immediate ante Cæsarem veniebant quatuor ex nobilioribus deferentes eius insignia, videlicet illustris Marchio de .... ensem nudum, illustris Dux Alexander de Medicis pomum, illustris Comes de Aste sceptrum, Coronam vero illustris Comes de Nanson*. Paulus vero Jovius Histor. lib. 27. a Bonifacio Marchione Montisferrati Modoetiensem Coronam publice Imperatori prælatam affirmat. Ergone profanis, ac *laicis* hominibus sacra Dominicæ Crucis monimenta contrectanda relinquuntur? An vero tum Episcopi desiderabantur, qui venerabilem Coronam deferrent? Irreligiosum hoc plane fuisset, atq; iccirco in Concilio Provinc. 4. S. Carolus cavit, *ne Sacræ Reliquiæ per laicos etiam cujusvis ordinis, & dignitatis homines ullo modo tractentur, nec vero tangantur, cum hoc sacrilegium, ac minus propterea ferendum esse S. Gregorius Pontifex scribat*. Equidem a tanti pignoris opinione populos eo tempore abfuisse constanter affirmo. Quin ipsi Modoëtienses ferream Coronam sine ullo religionis, ac venerationis apparatu Bononiam transmisere, ut Carolum Imperatorem illa insignirent, & quamquam Besutius, ac Ripamontius legatos Modoetienses hac de caussa increpitos scribant, fortasse vanis rumoribus sunt usi, ut argumentum eluderent, quod eorum quoq; temporibus Coronæ ferreæ opponebatur. A Turrianis, ut cap. xiii. dictum est, Corona quoque ista pignori data fuerat. Quis autem credat, illos adeo irreligiosos fuisse, ut insigne hoc Dominicæ mortis monumentum in usus profanos converterent? Boniacontrus sane res quidem sacras, ut sunt Calices, resque alias pretiosas e Modoetiensi Sacrario sublatas tradit; Reliquias vero intactas illic mansisse, satis aperte significare videtur. Atque heic prodere possem diversas Historicorum de Clavo hoc sententias. Quidam enim a Theodosio Coronam ferream S. Ambrosio, alii a Gregorio M. Theodelindæ Reginæ dono datam scribunt. Sunt etiam contra, qui Gregorium M. a Theodelinda donatum referunt. Nonnullis placet, sacrum Clauum ex iis fuisse, qui Christum Redemtorem e Cruce pendentem sustinuere; alii vero Clauum, quo Cruci titulus affixus est, Modoetiensi Coronæ intextum opinantur. At hæ scribentium discrepantiæ quid aliud ferunt, quam inconstantem thesauri tanti *famam, ac traditionem* fuisse, ideoq; fluxa esse Modoetiensium fundamenta? Præterea sigillum, quo Modoetiensis populus utitur, a Zucchio graphice descriptum fuit cap. 18. Histor. de Cor. Ferr. Ibi Coronam eamdem exhibet, qualem & nos alibi describebamus, videlicet radiis, pinnisq; carentem cum hac epigraphe: *Est sedes Italiæ Regni*

gni Modoëtia magni. Verum Bonincontrus, a quo circiter Annum 1345. Modoetienses Annales lucubratos diximus, idem sigillum profert cap. 32. lib. 1. cum his verbis: *Legitur, quod Imperator instituit, & ordinavit Communi Modoëtiæ infra designatum sigillum*. In eo vero sigillo Corona se offert cum radiis liliorum instar, quibus Gallici Reges stemma suum insigniunt. Circum sculpta leguntur hæc verba: *Est Sedes Ytaliæ Regni Modoëtia magni. Sigillum Communis Modoëtiæ*. Quamobrem arbitror, non defore, qui prudenter censeant, aliam ab antiqua nunc esse Coronam ferream, quippe forma adeo ab illa differt. Piam vero conjecturam exposuit Puricellus, quum num. 71. Monum. Basil. Ambr. sinistrum Tribunæ, ut vocant, latus explicans, S. Ambrosium Corona ferrea exornatum inspici illic suspicatus est. Formam Coronæ illius & ego admotis scalis exploravi, nimiumque lata visa est, ut cum Modoetiensi Diademate componi possit. Quod reliquum est, prodigiorum testimonio, Caroli Archiepiscopi Sancti exemplo, & Emin. Card. Littæ suffragio opinionem suam confirmare pergant Modoetienses; nihil enim moror. Hoc prudentissimis aut Romanæ, aut Mediolanensis Curiæ judicibus inquirendum, probandumque relinquo, etenim non tam facile aliorum dicta falsi arcessere, aut approbare consuevi. Certe sapientes viros novi, quibus hæc argumenta aut spuria, aut suspecta videntur. Neque enim S. Carolus, ajunt isti, ullam de sacro Clavo Modoetiensi memoriam reliquit in libro Visitationum Basilicæ illius, quum tamen S. Antistite nemo studiosior sacrarum Reliquiarum cultor esset, atque illustrator. Coronam vero ferream inter pretiosiora Sanctuarii pignora collocasset, quod tamen non præstitit. Emin. etiam Cardinalis Federicus Borromæus, visitato Modoetiensi templo, Coronæ ferreæ mentionem in librum Visitationum intulit, sed sacrum Clavum ibi adservari numquam memoravit, & Diadema rebus tantum Thesauri pretiosis, non sacris Reliquiis, rebusque cultu dignis accensuit. Anno item 1651. Reverendissimi Vicarii Capitularis Matthæi decreto cautum est, ne in Supplicationibus publice gestaretur Corona ferrea. Quin surreptitia partim fuit impetrata ab Eminent. Archiepiscopo Litta facultas exponendi Coronam plebis cultui. Hæc aliaq; hi longo sermone pertexunt, quibus tamen abstinere in præsentia volo, ne longior sim, quam præfinita brevitas ferat. Atq; his hactenus visis, Rubine doctissime, etiamsi pauca quædam omittantur nobis faventia, minime defuturos reor, quibus Modoetiensis Coronæ sanctitas suspecta, aut saltem quod mihi explorandum proposueram, difficilis probatu videatur. Quod si hoc obtinuerimus, incertamque saltem esse Modoetiensis Coronæ sanctitatem probaverimus, quis illam cultu, publicaque veneratione dignam arbitretur? *Incertæ Sanctorum Reliquiæ non debent cultui exponi*, sententia est Eminentissimi Cardinalis Laurentii de Lauræa in Epitome Canonum, imo Gregorii M. Pontificis in Lib. 12. Epist. 31. In-

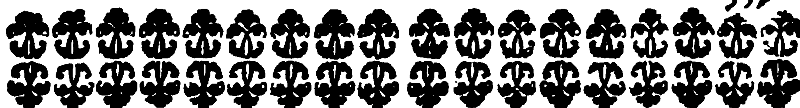
terrog.

terrog. 9. Enimvero quum res religionis agitur, non minoris est periculi, omnibus vulgi, Scriptorumque rumoribus fidem indiscriminatim habere, quam omnibus denegare. Hoc temeritatis, illud ignorantiæ est, cavendumque est, ne dum facile incertis credimus, certis nimia credulitate fidem adimamus. Neque vero his dictis Modoetiensium caussam aliqua ex parte labefactari cupio, quin te, Lectoresque meos luculentum de Corona ferrea Commentarium expectare jubeo, cujus mihi dudum spem fecit Clarissimus vir Petrus Paulus Boscha Archipresbyter Modoëtiensis. Quid vero ab hujus eruditione, atque eloquentia nobis non spondeamus, quum is tum in Basilicæ suæ antiquitatibus sit versatissimus, tum in Ecclesiasticarum rerum peritia eximium apud eruditos locum occuparit? Certe longe felicius, atque fidelius, quam Bartholomæus Zucchius, munere suo defungetur vir sapiens, & forsan ita difficultatibus, quibus ferreum Diadema obsidetur, occurret, ut nullam ambigendi de ejus sanctitate caussam relinquat. Nos interea prudentissima Mediolanensium Archiepiscoporum judicia deosculemur, præceptique illius perpetuo memores simus, quod in Epistola 1. ad Tessalon. cap. 5. Paulus promulgavit inquiens: *πάντα δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε. Omnia examinantes, quod bonum est tenete.*

LAUS DEO, ET BEATÆ MARIÆ VIRGINI.

IN-

INDEX RERUM praecipuarum,

Quæ in hoc Tomo continentur.

A.

Ar-

D.

Dia-

Ioan-

T.

FINIS.

Errata sic corrige.

Pag. 33. lin. 35. præpollens. 41. lin. 5 Regem. 48. lin. 4. linquens. 52. lin. vlt. obsidum. 61. lin. 23. Iacobi. 69. lin. 4. moræ, lin. 19. tumulus. 98. lin. penult. quærit. 99. lin. 28. ira, 101. lin. 30. colebant. 131. lin. 2. Imperatoris. 141. lin. 14. venustas. lin. 35. pernoctantis. 146. lin. 32. fortasse Istriam. 151. lin. 15. pupillis. 176. lin. 9. Laurentianæ. 218. lin. vlt. Eutychiana. 239. lin. 35. Coelici. 283. l. 31. affingantur.